M. TERENTII VARRONIS
opera quæ ſuperſunt.

IN LIB. DE LING. LAT.
Cõiectanea IOSEPHI SCALIGERI.

IN LIB. DE RE RVST.
Notæ eiuſdem.

ALIA IN EVNDEM SCRIPTOrem, trium aliorũ, TVRN. VICT. AVGVST.

EDITIO TERTIA, RECOgnita & aucta.

ANNO M. D. LXXXI.

M. TERENTII VARRONIS ENCOMIA.

EX M. TVLLIO CIC. Acad. quæst. lib. I.

TVM EGO, *Sunt (inquam) ista, Varro. Nam nos in nostra vrbe peregrinantes, errantésque tanquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt: vt possemus aliquãdo, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum munera, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum & locorum, tu omnium diuinarum humanarúmque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: plurimúmque poetis nostris, omninóque Latinis & literis luminis attulisti, & verbis. atque ipse varium & elegans omni fere numero poema fecisti: philosophiámq; multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad docendum parum.*

EX EODEM, IN BRVTO,

FVIT IS [*L. Ælius*] *omnino vir egregius, & eques Romanus cùm primis honestus: idémque eruditissimus & Græcis literis & Latinis. antiquitatísque nostræ & in inuentis rebus & in actis, scriptorúmque veterũ literatè peritus. Quam sciẽtiam Varro noster acceptam ab illo, auctámque per sese, vir ingenio præstans omníque doctrina, pluribus & illustrioribus literis explicauit.*

IBIDEM,

Varro noster, diligentissimus inuestigator antiquitatis.

EX M. FAB. QVINT. LIB. X, C. I.

Alterum illud est prius satyræ genus, quod non sola carminum varietate mixtum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus. Plurimos hic libros & doctissimos composuit, peritissimus linguæ Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum nostrarúmque: plus tamen

ſcientiæ collaturus quàm eloquentiæ.

Ex eodem, libri vltimi capite vlt.

Quàm multa, immo penè omnia tradidit Varro?

EX LACTANTIO FIRMIANO *lib.I.cap.V I, Inſtit.*

M. Varro, quo nemo vnquam doctior, ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, vixit.

EX D. AVGVSTINO, LIB. VI. *cap.I I. De ciuitate Dei.*

Quis Marco Varrone curioſius iſta quæſiuit? quis inuenit doctius? quis conſiderauit attentius? quis diſtinxit acutius? quis diligentius pleniúſque conſcripſit? Qui tametſi minus eſt ſuauis eloquio, doctrina tamen atque ſententiis ita refertus eſt, vt in omni eruditione, quam nos ſecularem, illi autem liberalem vocant, ſtudioſum rerum tantum iſte doceat, quantum ſtudioſum verborum Cicero delectat. Denique & ipſe Tullius huic tale teſtimonium perhibet, vt in libris Academicis dicat, eam, quæ ibi verſatur, diſputationem ſe habuiſſe cum M. Varrone: homine, inquit, omnium facilè acutiſſimo, & ſine vlla dubitatione doctiſſimo.

Aliquanto poſt,

Iſte igitur vir tam inſignis excellentíſque peritiæ, & quod de illo etiam Terentianus elegantiſſimo verſiculo breuiter ait, Vir doctiſſimus vndecunque Varro: *qui tam multa legit vt aliquid ei ſcribere vacaſſe miremur, tam multa ſcripſit quàm multa vix quenquam legere potuiſſe credamus: iſte, inquam, vir tantus ingenio, tantúſque doctrina, &c.*

M. TE-

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA AD M. TVLLIVM CICERONEM LIBER QVARTVS.

QVEMADMODVM vocabula essent imposita rebus in lingua Latina, sex libreis exponere institui. De heis treis ante hunc feci, quos Septimio misi: in quibus est de disciplina quam vocant ἐτυμολογικὴν. Quæ contra eam dicerentur, volumine primo: quæ pro ea, secundo: quæ de ea, tertio. In heis ad te scribam, à quibus rebus vocabula imposita sint in lingua Latina: & ea quę sunt in consuetudine apud poetas. Quom vniuscuiusq; verbi naturæ sint duę; à qua re & in qua re vocabulum sit impositum; itaque à qua re sit Pertinacia, cum quæritur; ostēditur esse à pertendendo: in qua re sit impositum, dicitur; cum demonstratur in quo non debet pertendi, & pertendit; Pertinaciam esse: quòd in quo oporteat manere, si in eo perstet, Perseuerantia sit. Priorem illam partem, vbi, cur & vnde sint verba, scrutantur Græci: vocant ἐτυμολογίαν; illam alteram, περὶ σημαινομένων. de quibus duabus rebus in heis libreis promiscuè dicam, sed exilius de posteriore. Quæ ideo sunt obscura, quòd neque omnis impositio verborum extat, quòd vetustas " quasdam deleuit: nec quæ extat, sine mendo omnis imposita: nec quæ rectè est imposita, " cuncta manet. multa enim verba litterеis cōmutateis sunt interpolata: neq; omnis origo est nostræ linguę è vernacu-

leis verbeis: & multa verba aliud nunc oſtendunt, aliud ante ſignificabant, vt Hoſtis. nam tum eo verbo dicebāt peregrinum, qui ſueis legibus vteretur: nunc dicunt eum quem tum dicebant perduellem. In quo genere verborum, vt caſu erit illuſtrius, vnde videri poſſit origo, inde repetam. Ita fieri oportere apparet; quòd recto caſu quom dicimus Impos, obſcurius eſt eſſe à potentia, quàm quom dicimus impotem: & eo obſcurius fit, ſi dicas pos, quàm impos. videtur enim pos ſignificare potius pontem, quàm

pauca non potentem. Vetuſtas "non pauca deprauat, multa tollit. Quem puerum vidiſti formoſum, nunc vides deformem in ſenecta. Tertium ſæculum nō videt eum hominem, quem vidit primum. Quare illa quæ iam maioribus noſtreis ademit obliuio fugitiua, ſecuta ſedulitas Mucij & Bruti retrahere nequit. Non ſi non potuero indagare, eo ero tardior; ſed velocior ideo, ſi quiuero. Non mediocreis enim tenebræ in ſilua, vbi hæc captanda: neque eò quò peruenire volumus, ſemitæ tritæ: neque non in tramitibus quædam obiecta quæ euntem retinere poſſent. Quoniam verborum nouorum & veterum diſcordia omnis in conſuetudine communi: quot modeis litterarum commutatio ſit facta, qui animaduerterit, ſcrutari facilius origines patietur verborum. Reperiet enim eſſe commutata, vt in ſuperioribus

has quaternas libreis oſtēdi, maximè propter" bis quaternas cauſas. Litterarum enim fit demptione, aut additione; & propter earum artationem, aut commutationem; item ſyllabarum productionem. Quę quoniam in ſuperioribus libreis, cuiuſmodi eſſent, exempleis ſatis demonſtraui; heic commorandum eſſe modò non putaui. Nunc ſingulorum ver-

expendā borum origines " expediam. quorum quattuor explicandi gradus. Primus, in quo populus etiam

vnocolus) venit. Quis enim non videt, vnde ærifodinæ, & "viocurrus? Secundus, quò grāmmatica deſcendit antiqua, quæ oſtendit quemadmodum quodque poeta ver-

verbum confinxerit, quod declinarit. Hinc Pacuuius, rudētisibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc chlamyde clupeat brachium. Tertius gradus, quo philosophia " ascendens peruenit: atque ea quæ in consuetudine communi essent, aperire cœpit, vt à quo dictum esset oppidum, vicus, via. Quartus, vbi est aditus, & initia regis: quò si non perueniā, scientiam ad opinionem aucupabor. quod etiam nonnumquam in salute nostra facit, cum ægrotamus, medicus. Quòd si summum gradum non attigero; tamen secundum non præteribo. Quod non solùm ad Aristophanis lucernam, sed etiam ad Cleanthis lucubraui. Nolui præterire eos qui poetarum modò verba, vt sint ficta, expediunt. Non enim videbatur consentaneum quærere me eo in verbo, quod finxisset Ennius, caussam: neglegere quod ante rex Latinus finxisset: cum poeticeis multeis verbeis magis delecter quàm vtar, antiqueis magis vtar quàm delecter. Annō potius mea verba illa quæ hereditate à Romulo rege venerunt, quàm quæ à poeta Liuio relicta? Igitur quoniam hæc sunt tripartita verba, quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut obliuia: de nostreis dicam, cur sint: de alienis, vnde sint: de obliuieis relinquam, quorum partem cùm ita inuenerim, vt opinor, scribam. In hoc libro dicam de vocabuleis locorum, & quæ in heis sunt. In secundo, de temporum, & quæ in heis fiunt. In tertio, de vtraque re à poeteis comprehensa.

descendens

PYTHAGORAS Samius ait omnium rerum initia esse bina: vt finitum & infinitum, bonum & malum, vitam & mortem, diem & noctem. Quare item duo; status, & motus. quod stat, aut agitatur, corpus: vbi agitatur, locus: dum agitatur, tempus: quod est in agitatu, actio. Quadripartitio magis sic apparebit: corpus est, vt cursor: locus, stadium, quà currit: tempus, hora qua currit: actio, cursio. Quare fit vt omnia ferè sint quadripartita, & ea æterna. quòd neque vmquam tempus, quin fuerit motus

(eius enim interuallum tempus) neque motus, vbi non locus & corpus: (quòd alterum est quod mouetur; alterum, vbi) neque vbi sit agitatus, non actio ibi. Igitur initiorum quadrigæ, locus; & corpus; tempus, & actio. Quare quattuor genera prima rerum totidem verborum: ["horum enim.] De heis loceis, & heis rebus quæ in heis videntur, in hoc libro summatim ponam. "Sed quæ cognatio eius erit verbi, "quæ radices egerit extra fines" suas persequemur. Sæpe enim ad limitem arboris radices sub vicini prodierunt segetes. Quare non cum de loceis dicam, si ab agro ad agrosum hominem & agricolam peruenero, aberraro. Multa societas verborum: nec vinalia sine vino expediri, nec curia calabra sine calatione potest aperiri.

harum
Si)
quod)
suas

INCIPIAM de loceis sub ipsius loci origine. Locus est, vbi quid locatum esse potest; vt nunc dicunt, conlocatum. veteres id dicere solitos apparet apud Plautum, Filiam habeo grandem, cassam dote, atque inlocabilem, neque eam queo locare cuiquam. Apud Ennium, O terra "trita, vbi Liberi fanum "in cuius muro locaui. Vbi quidquam consistit, locus. Ab eo præco dicitur Locare, "quoad vsque id emitur, quoad in aliquo consistit pretium. Inde Locarium, quod datur in stabulo, & taberna, vbi consistant. Sic Loci muliebres, vbi nascendi initia consistunt. Loca natura, secundum antiquam diuisionem, prima duo, cælum & terra; deinde particulatim vtriusque multa. Cæli dicuntur loca supera, & ea deorum: terræ, loca infera, & ea hominum. Vt Asia, sic cælum dicitur modeis duobus. Nam & Asia, quæ non Europa, in qua est Syria; & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & prouincia nostra Cilicia. Sic cælum dicitur duobus modeis: & pars eius summum, vbi stellæ; & id quod Pacuuius demonstrat, cum dicit, Hoc vide circum supráque quod complexu continet terram. Cui subiungit, Id quod nostri "cælum memorant. A qua bipar-

terra
intumum loc.
quòd
cauum cælum.

bipartita diuisione Lucretius suorum vnius & viginti librorum initium fecit hoc, Ætheris & terræ genitabile quærere tempus. Cælum dictum scribit Ælius Gallus, quod est cælatum: aut à contrario nomine, quod apertum est: non malè, quòd posterior Ælius, multo potius cælare à cælo, quàm cælum à cælando. Sed non minus illud alterum de cælando, ab eo potuit dici quòd interdiu cælatur, quàm quòd noctu non cælatur omnino. Ego magis puto à chao cauum: & hinc cælum: quoniam, vt dixi, Hoc circum supráque, quod complexu continet terram, cauum cælum. Itaque dicit Andromacha, " Noctíque caua cæli signitenentibus conficis bigeis. Et Agamemnon, In altisono cæli clypeo. Cauum enim clypeum. Et Ennius item ad " cauationem, Cæli ingentes fornices. Quare vt à cauo cauea, & cauile, & conuallis, cauata vallis, & cauere cautione: vt cauum sit ortum, vnde omnia apud Hesiodum, à chao cauum cælum. Terra dicta ab eo, vt Ælius scribit, quòd teritur. Itaque tera in augurum libreis scripta cum R vno. Ab eo coloneis locus communis, qui prope oppidum relinquitur, Territorium; quòd maximè teritur. Hinc linteum, quod teritur corpore, Termentarium: hinc in messe Tritura, quòd tum frumentum teritur: & " Triuolum, quo teritur. Hinc fines agrorum, Termini, quòd hæ partes propter limitare iter maximè teruntur. Itaque terminus cum in Latio aliquot loceis dicitur, vt apud Actium, non terminus, sed Termen. hoc Græci τέρμα. Euander enim qui venit in Palatium è Græcia, Arcas fuit. Via quidem Iter, quòd ea vehendo teritur: Actus iter in agreis, quòd agendo teritur: etiam Ambitus iter, quòd circumeundo teritur. nam ambitus circumitus: ab eóque duodecim tabularum interpretes, ambitum parietis, circumitum esse describunt. Igitur tera terra, & ab eo poetæ appellarunt summa terræ, quæ sola teri possunt, Sola terræ. Terra, vt putant, eadem &

Noctúque
rationem
Tribulum,
qui

Cælum unde. Terra unde

Humus. ideo Ennius, In terram cadenteis, dicit, cubiteis pinsibant humum. Et quòd terra sit humus, ideo Humatus, mortuus, qui terra sit obrutus : ab eo qui "Romanus combustus est, aut in sepulcrum eius abiecta gleba non est : aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam ; donec in purgando, humo non est opertus, vt pontifices dicunt, quoad inhumatus sit, familia funesta manet, & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut à re, vt Sabini, & Lucani; aut declinata ab hominibus, vt Appulia, & Latium : vtrumque, vt Etruria, & Tuscia. Qua regnum fuit Latini, vniuersus ager dictus Latium particulatim oppideis cognominatus : vt à Præneste Prænestinus, ab Aricia Aricinus. Vt nostri augures " publicè dixerunt : agrorum sunt genera quinque: Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dictus, vnde Roma, ab Romulo. Gabinus, ab oppido Gabiis. Peregrinus ager pacatus, qui extra Romanum & Gabinum ; quòd vno modo in heis feruntur auspicia. dictus peregrinus à pergendo, id est, progrediendo. eò enim ex agro Romano primum progrediebatur. quocirca Gabinus, siue peregrinus, secundum hos auspicia habent singularia. Ab reliquo discretus. Hosticus, dictus ab hostibus. Incertus is ager, qui de heis quattuor qui sit, ignoratur.

Romæ non) *publici.*

Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus caussa. id Græci dicunt ἀγρόν. Vt ager, quod agi poterat, sic qua " agi, actus. Eius finis minimus constitutus in latitudinem pedes quattuor; fortasse ab eo quattuor, quòd ea quadrupes agitur: in longitudinem pedes centum & viginti. in quadratum actus, & in latum, & in longũ, vt esset centum & viginti. Multa antiqui duodenario numero finiebant: vt duodecim decuriis actum. Iugerum dictum iuncteis duobus actibus quadrateis. Centuria primò à centum iugeribus dicta: post duplicata retinuit nomen: vt tribus multiplicatæ idẽ tenent

agitatus. eius

tenent nomen. Vt " quò agebant, Actus: sic quà vehebant Viæ dictæ. quò fructus conuehebant Villæ. quà ibant, ab itu Iter appellarunt: qua angustè, Semita vt Semiiter dictum. Ager cultus ab eo quòd ibi cum terra semina coalescebant: ab eo inconsitus, incultus. Quòd primùm ex agro plano fructus capiebant, Campus dictus. postea quàm proxima superiora loca colere cœperunt, à colendo colles appellarunt. Quos agros non colebant propter siluas, aut id genus, vbi pecus possit pasci; & possidebant; ab vsu suo Saltus nominarunt. Hæc etiam Græci τὰ ἄλσεα καὶ νομὰς, nostri Nemora. Ager, quòd videbatur pecudum ac pecuniæ esse fundamentum, Fundus dictus: aut quòd fundat quotquot anneis multa. Vineta, ac vineæ, à vite multa. Vitis à vino, ídque à vi. hinc Vindemia, quod est vini demia, aut vitis demia. Seges ab satu, id est semine. Semen, quod nō planè id "quod inde. hinc seminaria, sementes, item alia quæ segetes ferunt. Fruges à fruendo; fructúsque ab spe spicæ, " vbi & Culmi, quòd in summo " campo nascuntur, & summum culmen. Vbi frumenta secta terantur, & arescant, Area. Propter horum similitudinem loca in vrbe pura, areæ. à quo potest etiam Ara deûm esse, quòd pura. Nisi potius ab ardore, ad quem vt sit, fit ara. à quo ipsa area nō abest: quòd, qui arefacit, ardor est solis. Ager Restibilis, qui restituitur ac reseritur quotquot anneis: contra qui intermittitur, à nouando Noualis ager. Aruum & arationes ab arando: & ab eo quod aratri vomer sustollit, Sulcus: quò ea terra iacta, id est " proiecta, Porca. Prata dicta ab eo quòd sine "opere parata. Quòd in agreis quotquot anneis rursum facienda eadem, vt rursus capias fructus: appellata Rura. (Diuidit in eos agros, cum scribit Sulpicius, Plebei rura largitur ad aream.) Prædia dicta, item vt prædes, à præstando: quòd " ea pignori data publicè mancupes fidem præstent. Vbi nunc est Roma, septem montium demissior infimus locus.

qua · *quidem* · *vnde.* · *vti)* · *campi* · *porrecta)* · *opera* · *eo pignore dato)*

Infimus, humilimus, quòd in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius, Terra abiit in nimbos, himbrésque. Pacuuius, Terra exhalat auram, atque auroram humidam humectam. Hinc ager Vliginosus, humidissimus: hinc Vdus, vuidus. Hinc sudor quiuis deorsum in terra himber. Vnde sumi potest, Puteus. nisi potius quod Æoles dicebant τὸν πύθιον καὶ ποταμόν. Sic potura à potu, non vt nunc à πόσω. A puteeis oppidum Puteoli, quòd sint circa eum locum aquæ frigidæ & calidæ multæ. Nisi à putore potius: quòd putidus sit odoribus sæpe ex sulphure & alumine. Extra oppida à puteeis Puticulæ: quòd ibi in puteeis obruebantur homines. Nisi potius, vt AElius scribit, puticulæ, quòd putescebant ibi cadauera proiecta: qui locus publicus vltra Esquilias. itaque eum Afranius "Puticulos in togata appellat, quòd inde suspiciunt perpetuo lumen. Lacus, lacuna magna, vbi aqua contineri potest. Palus, paululum aquæ in altitudinem, & palam latius diffusæ. Stagnum, quod Græcè "σταμνόν; quod nomen "habet primum. Hinc ad villas rotunda stagna: quod rotundum facilimè continet; anguli maximè laborant. Fluuius, quod fluit, item flumen: à quo lege prædiorum vrbanorum scribitur: Stillicidia, fluminàque, vt ita fluant, cadántque. Inter hæc hoc interest, quòd stillicidium, eo quòd stillatim cadat: flumen, quòd fluit continuè. Amnis, id flumen est quod circuit aliquid: nam ab ambitu amnis. Ab hoc qui circum Aternum habitant amnem, Amiternini appellati. Ab eo qui populum candidatus circumit, ambit: qui aliter facit, ex ambitu caussam dicit. Itaque Tiberis amnis, qui ambit Martium campum, & vrbem. Oppidum Interamna dictum, quòd inter amneis est constitutum. item Antemnæ, quòd ante amnem qui influit in Tiberim; quod in bello malè acceptum consenuit. Tiberus.

putilucu-los. *στηνόν.* *habuit)*

ris, quòd caput extra Latium, si inde nomen quoque effluit in linguam nostram, nihil Latinum: vt quod oritur è Samnio Volturnus, nihil ad Latinam linguam. at quod proximum oppidum ab eo secũdum mare Volturnum, ad nos iam Latinum vocabulum, vt Tiberinus: nam & colonia nostra Volturnum, & deus Tiberinus. Sed de Tiberis nomine anceps est historia. nam & suum Etruria & Latium suum esse credit. Fuerunt qui à vicino regulo Veientum Dehebri dixerint appellatum primò Dehebrim. sunt qui Tiberis priscum nomen Latinum Albulam "vocitatum littereis tradunt; posterius (appellatum propter "Tiberinum regem Latinorum mutatum, Tiberium) quòd ibi interierit; nam hoc eius, vt tradunt, sepulcrum.

Vt omnis natura in cælum & terram diuisa est, sic cælum in regiones, terra in Asiam & Europam. Asia enim iacet ad meridiem, & "austrum: Europa (Eurum) ad septemtriones, & Aquilonem. Asia dicta ab nympha, ex qua & Iapeto trahitur Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia, quã ex Phœnicia "Manlius (Manilius) scribit aurum exportasse; quorum egregiã imaginẽ ex ære Pythagoras Tarẽti fecit. Europæ loca multæ incolunt nationes. ea ferè nominata aut translatitio nomine, aut ab hominibus. Sunt & nomina ab tot montibus, quos postea vrbs mureis comprehendit: è queis Capitolium dictum, quòd heic, cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput humanum inuentum dicitur. Hic mons ante Tarpeius dictus, à virgine Vestali Tarpeia, quæ ibi ab Sabineis necata armeis, & sepulta: eius nominis monimentum relictum, quòd etiam nunc eius rupes Tarpeiũ appellatur saxum. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terram, vt etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribitur. Eius vestigia etiam nunc manent tria: quòd Saturni fanum in faucibus: quòd Saturnia porta, quam Iunius

ſcribit,quam nunc vocant Pandanam: quòd poſt ædem Saturni, in ædificiorum legibus parietes poſtici muri ſunt ſcripti. Auentinum aliquot de cauſſeis dicunt. Næuius ab auibus,quòd eò ſe ab Tiberi ferrent aues:alij ab rege Auentino Albano, quòd ibi ſit ſepultus : alij ab aduentu hominum, quòd commune Latinorum ibi Dianæ templum ſit conſtitutum.Ego maximè puto ab aduectu: nam olim paludibus mons erat ab reliqueis diſcluſus. Itaque eò ex vrbe qui aduehebantur ratibus, quadrantem ſoluebant.cuius veſtigia,quòd ea,qua tum itur, velabrum, & vnde "aſcendebant ad"rumam noua via lucus eſt, & ſacellum larum,Velabrum dicitur à vehendo. Velaturam facere etiam nunc dicuntur qui id mercede faciunt : Merces dicitur à merendo & ære. Hinc vecturæ, quas ſoluebant hi qui ratibus tranſibant, Quadrans. ab eo Lucilius ſcripſit quadrantis ratiti. Reliqua vrbis loca olim diſcreta, vt Argeorum ſacraria in ſeptem & viginti parteis vrbis ſunt diſpoſita. Argeos dictos putant a principibus qui cum Hercule Argiuo venerunt Romam, & in Saturnia ſubſederunt : è queis prima eſt ſcripta regio Suburana : ſecunda, Eſquilina: tertia, Collina:quarta, Palatina. In Suburanæ regionis parte princeps eſt Cœlius mons,à" Cœlio Vibenno Tuſco,duce nobili, qui cum ſua manu dicitur Romulo veniſſe auxilio contra Sabinum regem. Hi, poſt "Cœlij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque ſine ſuſpicione eſſent, deducti dicuntur in planum.Ab eis dictus vicus Tuſcus;& ideo ibi Vortumnum ſtare, quòd is deus Etruriæ. Principes de Cœlianeis, qui à ſuſpicione liberi erant,traductos volunt in eum locum qui vocatur Cœliolus. Cum Cœlio coniunctæ Carinæ ; ſed inter "eas quem locum Ceroliensẽm appellatum apparet,quòd primæ regionis quartum ſacrarium ſcriptum ſic eſt.Ceroliensis quarticeps circa Mineruium: qua in Cœlium montẽ itur, in tabernola eſt. Ceroliensis à carinarũ iunctu

deſcēdebant īmā nouam viā (margin)

Cœle (margin)

Cœlis (margin)

eos (margin)

iunctu dictus Carinæ: postea Cerionia, quòd hinc oritur caput sacræ viæ ab "Stremiæ sacello, quæ pertinet in arcem, qua sacra "quotquot mensibus feruntur in arcem, & per quam augures ex arce profecti solent inaugurare. Huius sacræ viæ pars hæc sola volgo nota, quæ est à foro eunti proximo cliuo. Eidem regioni attributa Subura, quòd sub muro terreo Carinarum; in ea est Argeorum sacellum sextum. Subura, Iunius scribit ab eo quòd fuerit sub antiqua vrbe. cui testimonium potest esse, quòd subest ei loco qui terreus murus vocatur. Sed ego à pago potius Sucusano dictam puto Sucusam. Nunc scribitur tertia litera B, non C. Pagus Sucusanus, quòd succurrit Carineis. Secundæ regionis Esquilinæ ab Esquileiis: alii has scripserunt ab excubiis regis dictas; alij ab eo quòd excultæ à rege Tullio essent. Huic origini magis "concinunt luci vicini; quòd ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Iunonis Lucinæ: quorum angusti fines: non mirum. iamdiu enim late auaritia vna est. Item lucus Larum, Querquetulanum sacellum. Esquiliæ duo montes habiti, quòd pars Cispius mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacreis appellatur. In sacreis Argeorum scriptum est sic, Oppius mons princeps lucum Esquilinum, lucum fagutalem sinistra, quæ sub mœrum est. Oppius mons bicepsos simplex. Oppius mons tercicepsos lucum Esquilinum, dexterior via in tabernola est. Oppius mons quadricepsos lucum Esquilinum, via dexterior in figlineis est. Septimius mons quinticepsos lucum "Pœtilium. Esquilinus sexticepsos. Cispius mõs septicepsos apud ædem Iunonis Lucinæ, vbi ædituus habere solet. Tertiæ regionis colles ab quinque deorum faneis appellati; è queis nobiles duo colles. Viminalis à Ioue Viminio, quòd ibi aræ sunt eius, aut quòd ibi vimineta fuerunt. Collis Quirinalis, vbi Quirini fanum; qui à Curetibus, qui cum T. Tatio Curibus venerunt Romam, quod ibi habuerunt

Stireniæ

quot)

conueniũt

Petilliũ

castra. quod vocabulum coniunctarum regionum nomina obliterauit. Dictos enim colles plureis apparet ex Argeorũ sacrificiis; in quibus sic scriptum est, Collis Salutaris quarticepsos ædem Quirino: collis Salutaris quarticepsos aduersum est "pila Naris ædem Salutis: Collis mutialis quinticepsos apud ædem Dei fidij in delubro, vbi æditumus habere solet: collis Latiaris sexticepsos in vico Mustellario summo apud Turaculum ædificium solum est. Horum deorum aræ, à quibus cognomina habẽt, in eius regionis partibus sunt. Quartæ regionis Palatium, quòd "Palantes cum Euandro venerunt; aut quòd Palatini, qui & Aborigines, ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi consederunt. Sed hoc alij à Palatia vxore Latini putarunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam. itaque Næuius Balantium appellat. Huic Germalum & Velias coniunxerunt. & in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticepsos apud ædem Romuli. Veliensis sexticepsos in Velia apud ædem deûm penatium. Germalum à germaneis Romulo & Remo, quòd ad ficum ruminalem & hi inuenti, quò aqua hiberna Tiberis eos detulerat in alueolo expositos. Veliæ vnde essent, plures accepi caussas; in queis, quòd ibi pastores Palatini ex ouibus ante tonsuram inuentam vellere lanã sint soliti: ex quo Vellera dicuntur." Ager Romanus primùm diuisus in parteis treis, à quo tribus appellatæ Tatiensium, Ramnium, Lucerum. nominatæ, vt ait Ennius, "Tatienses à Tatio; " Ramnenses à Romulo; Luceres, vt ait Iunius, à Lucumone. Sed omnia hæc vocabula Tusca, vt Volumnius, qui tragœdias Tuscas scripsit, dicebat. Ab hoc quoque quattuor parteis vrbis tribus dictæ: & ab loceis Suburana, Esquilina, Collina, Palatina, Quinta, quòd sub Roma Romilia. Sic reliquæ tribus ab iis rebus, de quibus in tribuum libreis scripsi.

pila Honoris. *Palantei* *Taties* *Ramnes*

QVOD ad loca, quæque iis adiuncta fuerunt, dixi-

diximus: nunc de iis quæ in loceis esse solent. Immortalia & mortalia expediam, ita vt prius, quod ad deos pertinet, dicam. Principes dei, cælum & terra: hi dei iidem qui in Ægypto Serapis & Isis, & "ste Harpocrates digito significat. qui sunt Taautes & Astarte apud Phœnicas, vt idem principes in Latio Saturnus & Ops. Terra enim & cælum, vt Samothracum initia docent, sunt dei magni, & hi, quos dixi multeis nominibus. Nam neque, quas Ambracia ante portas statuit duas virileis species aheneas, dei magni; neque, vt volgus putat, hi Samothraces dii, qui Castor & Pollux: sed hi mas & fœmina; & hi quos augurum libri scriptos habent sic, Diui potes: & sunt pro illeis qui in Samothrace θεοὶ δυνατοί. Hæc duo, cælum & terra: quod anima, & corpus; humidum, & frigidum. Oua parire solet genus penneis condecoratum; non animas, vt ait Ennius. & post, Inde venit diuinitus pulleis insinuans se ipsa anima. siue, vt Zenon Citieus, animalium semen ignis, qui anima & mens: qui calor è cælo, quod heic innumerabiles & immortales ignes. Itaque Epicharmus Enni de mente humana dicit, Istic est de sole sumptus ignis. Idem solem adserit, Isque actus mentis est, vt humores " frigidæ sunt humi, vt supra ostendi, quibus iuncti cælum & terra omnia ex se genuerunt: quòd per hos natura frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem. Rectè igitur Pacuuius ait, Animam æther adiungat. Et Ennius, Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam, Et capit, & neque iam dispendei conficit hilum. Animæ & corporis discessus, quòd nateis fit exitus, inde Exitium; vt cum in vnum ineunt, Initia. Inde omne corpus, vbi nimius ardor aut humor viget, aut interit, aut manet sterile. cui testis æstas & hiemps: quòd in altero aer ardet, & spica aret: & in altero natura ad nascendum cum himbre & frigore victitare non volt, & potius ver expectat. Igitur

Margin notes: *foe* (beside "Taautes"); *frigide sunt)* (beside "frigidæ sunt humi")

caussa nascendi duplex; ignis & aqua. Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur, quòd coniungit "hic. & mas ignis, quòd ibi semen; aqua femina, quòd fetus ab eius humore, & eorum "iunctione sumit Venus. Hinc comicus, Victrix Venus vidésne hæc? non quòd vincere velit Venus, sed quòd vincire, & vinciri ipsa. Victoria ab eo quòd superati vinciuntur. Vtrique testis poesis, quòd & Victoria & Venus dicitur cæligena. Tellus enim, quòd prima vincta cælo, Victoria ex eo. & ideo hæc cum corona, & palma; quòd corona vinculum capitis, & ipsa à vinctura dicitur. Viere; vincire: à quo est in Asoto Ennii, Ibant "malam viere Veneriam corollam. Palmam dicunt quòd ex vtraque parte natura vincta habeat paria folia. Poetæ de cælo semen igneum cecidisse dicunt in mare; ac natam è spumeis Venerem coniunctione ignis & humoris: quam haberet vim significantes. a qua vi nateis dicta Vita; vt illud à Lucilio, Vis est vita vides, "quæ nos facere omnia cogit. Quare quòd cælum principium, ab satu est dictus Saturnus; & quòd ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus mittuntur. Terra, Ops, quòd heic omne opus, & hac opus ad viuendum: & ideo dicitur Ops mater, quòd terra nutriat. Hæc enim terreis genteis omneis peperit, & resumit denuo. quæ dat cibaria, vt ait Ennius: "quæ quòd gerit fruges, Ceres. Antiqueis enim, quod nunc & hi dei cælum & terra, Iuppiter & Iuno. quòd, vt ait Ennius, Istic est is Iuppiter, quem dico, quem Græci vocāt aera: qui ventus est, & nubes, himber postea, atque ex himbre frigus: ventus post fit, aer denuo. Hæc propter Iuppiter sunt ista, quæ dico tibi: qui mortaleis atque vrbeis belluásque omneis iuuat. quòd hic omneis & sub hoc. Eundémque appellans dicit Ennius, Diuúmque hominúmque pater rex. Pater, quòd patefaciat omnia, & ipsum semen. nam tum est conceptum, & inde cum exit, quod oritur. Hoc idem magis ostendit antiquum Iouis nomen,

hinc & *vinctione* *malacci* *vis* *quæque gerit*

men. Nam olim Diouis & Diespiter dictus, hoc est aer, & dies pater. à quo dei dicti, qui inde: & dies, & dius, & diuus. Vnde Sub dio, & Dius Fidius. Itaque inde eius perforatum tectum, vt videatur diuum, id est cælum. Quidam negant sub tecto per hunc deierare oportere. AElius Gallus Dius Fidius dicebat Diouis filius, vt Græci Διόσκουροι Castorem: & putabant hunc esse "Sanctum ab Sabina *sanguis* lingua, & Herculem ab Græca. Idem hic Diespiter dicitur, infimus aer, qui est coniunctus terræ, vbi omnia oriuntur, vbi aboriuntur: quorum quòd finis ortus, Orcus dictus. Quòd Iouis Iuno coniux, & is cælum, hæc terra, quæ eadem tellus: & ea dicta, quòd vna cum Ioue iuuat Iuno: & regina, quòd hæc omnia terrestria regit. Sol, vel quòd ita Sabini, vel quòd solum ita lucet vt ex eo dies fit. Luna, quòd sola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum. hanc, vt Solem Apollinem, quidam Dianam vocant Apollinis: vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum. & hinc quòd in altitudinem & latitudinem simul, Diuiana appellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinam quoque appellat, quòd solet esse sub terreis. Proserpina dicta, quòd hæc vt serpens modò in dextram, modò in sinistram partem latè mouetur. Serpere & Proserpere idem dicebant: vt Plautus, qui scribit, Quasi proserpens bestia. Quæ ideo videtur à Latineis Iuno Lucina dicta, vel quòd terra (vt Physici dicunt) iuuat & lucet, vel quòd ab luce eius, qua quis conceptus est, vnà iuuat, donec mensibus actéis produxit in lucem. Facta igitur à iuuando & luce Iuno Lucina: à quo parientes eam inuocant. Luna enim, nascentium dux, quòd menses huius. Hoc vidisse antiquos apparet, quòd mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei deæ. Heic enim maximè debuit collocari Iuno Lucina, vbi ab dieis lux datur oculeis. Ignis à nascendo, quòd *hinc* "hic nascitur; & omne quod nascitur, ignis" scin- *gignit*

dit. Ideo calet, vt qui denascitur, ignem amittit ac frigescit. Ab ignis iam " maiore vi, ac violentia Volcanus dictus. Ab eo quòd ignis per splendorem fulget, Fulgor, Fulménque & Fulgur: quòd fulmine ictus Phaethon contrariis diis. Ab aquæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Iuturna, quæ iuuaret. Itaque multi ægroti propter id nomen hinc aquam petere solent. A fontibus, & fluminibus, ac cetereis aqueis, dei: vt Tiberinus à Tiberi: & ab lacu Velino, Velinia: & nymphæ " Commotiæ ad lacum Cutiliensem, à commotu, quòd ibi insula in aqua commouetur. Neptunus, quòd mare terras obnubit, vt nubes cœlum: à nuptu, id est, opertione, vt antiqui. à quo Nuptiæ, Nuptúsque dictus. Salacia Neptuni ab salo. Venilia à veniendo, ac vento illo quem Plautus dicit, Quod ille dixit qui secundo vento vectus est tranquillo mari, ventum gaudeo. Bellona à bello nunc, quæ Duellona à duello. Mars ab eo quòd maribus in bello præest: aut quòd à Sabineis acceptus, ibi Mamers. Quirinus à Quiritibus. Virtus, vt viri vis, à virilitate. Honos ab honesto honere. Itaque Honestus dicitur, quòd honeratus; & dictum honus est honos, qui sustinet rempublicam. Castoris nomen Græcum, & Pollucis à Græceis in Latineis littereis veteribus nomen, quod est, inscribitur, vt Πολυδεύκης, Polluces, non, vt nunc, Pollux. Concordia à corde congruente, Feronia, Minerua, Nouēsiles à Sabineis. paulò aliter ab eisdem dicimus Laram, Vestam, Salutem, Fortem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent, quæ Tatij regis voto sunt Romę dedicatę. Nā vt annales dicunt, vouit Opi, Floræque; Dioui, Saturnóque; Soli, Lunæque; Volcano, Summanóque: itémque Larundæ, Termino, Quirino, Vortumno, Laribus, Dianæ, Cloacinæque. E queis nonnulla nomina in vtraque lingua habēt radices; vt arbores quæ in cōfinio natæ, in vtroque agro serpūt. Potest enim esse Saturnus heic alia de caussa dictus atq; in Sabineis, & sic Diana. de quibus

valore vique

Commotiæ

quibus suprá. Dictum est quod ad immortaleis attinet:deinceps quod ad mortaleis attinet,videamus. & de his animalia in tribus loceis, quòd sunt in aere,in aqua,in terra:à summa parte ad infimam descendam.Primùm"nominē Alites ab aleis Volucres alij à volatu. deinde generatim. De heis pleræque à sueis vocibus,vt hæ;Vpupa,Cuculus,Coruus,Hirundo,Vlula,Bubo:item hæ,Pauo, Anser, Gallina, Columba.Sunt quæ alieis de caussseis appellatæ;vt Noctua,quòd noctu canit,ac vigilat:" Lusciola, quòd luctuosè canere existimatur,atq; esse ex Attica Progne in luctu facta auis.Sic Galeritus,& Motacilla:alter,quòd in capite habet plumā elatam:altera, quòd semper mouet caudā.Merula,quòd mera,id est sola, volitat:contrà ab eo Graculi,quòd gregatim:vt quidam Græci τὰ γέργερα.Ficedulæ, & Miliariæ, à cibo: quòd alteræ fico, alteræ milio fiant pingues. Aquatilium vocabula animalium partim sunt vernacula, partim peregrina.Foris,Muræna, quod μύραινα: Cybium,Thynnus,cuius itē partes Græceis vocabuleis omnes,vt Melandria, atque Vræon. Vocabula piscium, pleraque translata à terrestribus: ex aliqua parte similibus rebus:vt Anguilla, " Lingulaca, Sudis:alia à coloribus,vt hæc;Asellus,Vmbra, Turdus: alia à vi quadam,vt hæc; Lupus, Canicula, Torpedo.Item in conchylieis aliqua ex Græceis: vt Peloris,Ostrea,Echinus.vernacula ad similitudinem: vt Surenæ, Pectunculi, Vngues. Sunt etiam animalia in aqua, quæ interdum in terram exeunt: alia Græceis vocabuleis: vt Polypus, Hippopotamus, Crocodilus: alia Latineis, vt Rana, Anas, Mergus. à quo Græci ea quæ in aqua & terra possunt viuere, vocant ἀμφίβια. E queis Rana ab sua dicta voce: Anas, à nando:Mergus,quòd mergendo in aquam captet escam. Item aliæ in hoc genere à Græceis: vt Querquedula, Cerceris, Halcedo, quòd ea Halcyon. Latina, vt Testudo,quòd testa tectum hoc animal: Loligo,quòd subuolat, littera commutata, primò Voligo. Vt Ægypti in

nominatim

luscinia

nebulaca

flumine quadrupes, sic in Latio nominati Lytra & Fiber. Lytra, quòd succidere dicitur arborum radices in ripa, atq; eas dissoluere; vnde Lytra. Fiber, ab extrema ora fluminis dextra & sinistra maximè quòd solet videri: & antiqui Fibrum dicebant extremum; vnde in sageis extrema Fimbriæ, & in iecore extremum Fibra. hinc Fiber dictus. Quæ sunt hominum propria primùm, deinde de pecore, tertiò de fereis scribam: incipiam ab honore publico. Consul nominatus, quòd consulere populum & senatum debet. nisi illinc potius vnde Actius ait

consat in Bruto, Qui rectè "consulat, consul fiat. Prætor dictus, qui præiret iure & exercitu. A quo Lucilius, Ergo prætorum est ante præire. Censor, ad cuius censionem, id est arbitrium, censeretur populus. Ædilis, qui ædes sacras & priuatas procuraret. Quæstores, à quærendo, qui conquirerent publicas pecunias, & maleficia, quæ triumuiri capitales nunc conquirunt; ab heis postea qui quæstionum iudicia exercent, Quæstores dicti. Tribuni militum, quòd terni tribus tribubus Ramnium, Lu-

Tatium cerum, " Tatiensium olim ad exercitum mittebantur. Tribuni plebei, qui ex tribuneis militum primùm tribuni plebei facti, qui plebem defenderent in secessione Crustumerina. Dictator, quòd à consule dicebatur, cui dicto audientes omnes essent. Magister equitum, quòd summa potestas huius in equites, & adcensos: vt est summa populi Romani dictator; à quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui, quòd minores quàm hi magistri, dicti Magistratus: vt ab albo Albatus. Sacerdotes vniuersi à sacreis dicti. Pontifices (vt Q. Scæuola Pontifex maximus dicebat) à posse & facere. pontifices ego à ponte arbitror. nam ab iis sublicius est factus primùm, &

quod eo restitutus sæpe, " cum ideo sacra & vls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Curiones dicti à curieis: qui fiunt vt in heis sacra faciant. Flamines, quòd in Latio capite velato erant semper, ac

caput

caput cinctum habebant filo, Flamines dicti. Horum singuli cognomina habent ab eo deo cui sacra faciunt:sed partim sunt aperta, partim obscura. Aperta, vt Martialis, Volcanalis; obscura, Dialis, & Furinalis. cum Dialis à Ioue sit, qui Diouis est: Furinalis à Furina, cuius etiam in fasteis Furinales feriæ sunt. Sic Flamen Falacer à diuo patre Falacre. Salii à saltãdo, quod facere in comitio in sacreis quotanneis & solent & debent. Luperci, quòd lupercalibus in lupercali sacra faciunt. Fratres Aruales dicti sunt qui sacra publica faciunt propterea vt fruges ferant arua: à ferendo & arueis fratres aruales dicti sunt: quia fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum; vt " Apollini etiam nunc. Sodales Titii dicti ab Titiis auibus, quas in "auguriis certeis obseruare solent. Feciales, quòd fidei publicæ inter populos præerant: nam per hos fiebat vt iustum conciperetur bellum, (& inde desitum,)& vt fœdere fides pacis constitueretur. Ex heis mittebant, antequam conciperetur, qui res repeterent: & per hos etiam nunc fit fœdus, quod fidus scribit Ennius dictum. In re militari Prætor dictus, qui præiret exercitui. Imperator ab imperio populi, qui eos qui id adtẽtassent, oppressit hosteis. Legati, qui lecti publicè, quorum opera consilióque vteretur peregrè magistratus; quíve nuntii senatus aut populi essent. Exercitus, quòd exercitando fit melior. Legio, quòd leguntur milites in delectu. Cohors, quòd vt in villa ex pluribus tecteis coniungitur, ac quiddam fit vnum; sic hæc ex manipuleis copulatur cohors: quæ in villa dicta, quòd circa eum locum pecus coerceretur. Tametsi cohortem in villa " Iscrates dicit esse Græcè χόρτον apud poetas dictam. Manipulos exercitus minimas manus, quæ vnum sequuntur signum. Centuriæ, quæ sub vno Centurione sunt: quorum centenarius iustus numerus. Milites, quòd trium millium primò legio fiebat, ac singulæ tribus, Tatiensium, Ramnium, Lucerum, millia singula militũ mitte-

Neapoli vel Apuli) *auguriis* *Iphicrates*

bant. Hastati dicti qui primi hasteis pugnabant; Pilani, qui pileis; Principes, qui à principio gladiis, & pòst commutata re militari minus illustres sumuntur. Pilani, Triarij quoque dicti, quòd in acie tertio ordine extremeis subsidio deponebantur. Quòd hi subsidebant, ab eo Subsidium dictum. à quo Plautus, Agite nunc, subsidite omnes, quasi solent triarij. Auxilium appellatur ab auctu, cùm accesserant, qui adiumento essent, alienigenæ. Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quò tutior regio esset. Obsidium dictũ ab obsidendo, quo minus hostis egredi posset indè. item ab abscidendo; cùm id ideo facerent quo facilius diminuerent hosteis. Duplicarii dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur, institutum. Turma terma est; E in V abiit: quòd terdeni equites ex tribus tribubus, Tatiensium, Ramnium, & Lucerum, fiebant. Itaque primi singularum decuriarum, Decuriones dicti, qui ab eo in singuleis turmeis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò administros ipsi sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt. Tubicines à tuba & canendo, similiter Liticines, & Classicos à classe:. qui item cornu canunt, vt tum cùm classes comitiis ad comitatum vocant. Quæ à fortuna vocabula, in heis quædam minus aperta: vt pauper, diues, miser, beatus: sic alia. Pauper à paulola re. Miser, à minus, cui cum opus est, minus nullo est. Diues, à diuo, qui, vt deus, nihil indigere videtur. Beatus, qui multa bona possidet: & is Opulentus ab ope, cui eæ opimæ. Ab eadem Inops, qui eius indiget. Ab eodem fonte "Copiæ, & Copiosus. Pecuniosus, à pecunia magna: Pecunia à pecu. à pastoribus enim horum vocabulorum origo. Artificibus maxima caussa ab arte: id est, ab arte medicina vt sit Medicus, à sutrina Sutor: non à medendo, ac suendo, quæ omnino vltima. Huic rei earum rerum radices, vt in proximo libro aperietur. Quare, quod ab arte Artifex dicitur, nec multa in eo obscura, reli-

Copis

relinquam. Similis cauſſa, quæ ab ſcientia vocantur aliqua, vt præſtigiator, monitor, nomenclator. Sic etiam à ſpatio quodam dicuntur, curſor, natator, pugil. & in hoc genere, quæ ſunt vocabula, pleraque aperta: vt Legulus, & Vindemiator: alter ab oleeis, alter ab vueis. Hæc etſi minus aperta, vindemiator, vt veſtigator, & venator: tamen id eſt quod Vindemiator, vel quòd vinum legere dicitur, vel quòd de vite id demit; Veſtigator à veſtigiis ferarum, quas indagatur: Venator à venatu. [Quod ſequitur verbum aduentum & inuentum.] Hæc de hominibus. Hinc quod ſequitur, de pecore. Pecus ab eo quòd perpaſcat, à quo "pecora vniuerſa; quòd in pecore pecunia tum conſiſtebat paſtoribus: & ſtandi fundamentum Pes. à quo dicitur in ædificiis area pes magnus; & qui fundamentum inſtituit, pedem ponit. A pede Pecudes appellarunt, vt ab eodem Pedicam, Pediſſequum & "Peculatoriæ oues, aliúdve quid. id enim peculium primum. Hinc Peculatum publicum, primo vt cum pecore diceretur multa, & id eſſet coactum in publicum, ſi erat auerſum, ex qua fructus maior. Hinc eſt quod Græceis Bos, βοῦς: & Taurus, ταῦρος: item οἶς, ouis. ita enim antiqui dicebant, non vt nunc, πρόβατον. Poſſunt in Latio quoque, vt in Græcia, à ſueis vocibus hæc eadem ficta. Armenta, quòd boues ideo maximè parabantur: vt inde eligerent ad arandum; inde Aramenta dicta, poſteà tertia littera extrita. Vitulus quod Græcè antiquitus, ἰτοῦλος: aut quòd plerique vegeteis, vegitulus: Iuuencus, iuuare qui iam ad agrum colendum poſſet. Capra, carpa, à quo ſcriptum " omnicarpæ capræ. Hircus quod Sabini fircus: & quòd illeic fedus in Latio rure hedus: quod in vrbe, vt in multeis, A addito hædus. Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus. niſi à Græceis, quòd Atheneis in libreis ſacrorum ſcriptum eſt, κάπρῳ καὶ πόρκῳ. Aries, quòd eum dicebant ares veteres, noſtri aruiga: hinc Aruignus. Hæ ſunt quarum in ſacrifi-

pecunia

peculatur

omi carpe capre

ciis exta in olla, non in veru coquuntur. quas & Actius scribit, & in pontificalibus libreis videmus in hostiis eam arvigem, quæ cornua habet. quoniam is cui ovi mari testiculi dempti; & ideo vt natura versa Veruex declinatum. Pecori ovilo quòd agnatus, Agnus. Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hinc Canis; nisi quòd tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur. quod hic item, & nocticulus in custodia, & venando signũ voce dat, canis dictus. Ferarum vocabula item partim peregrina, vt Panthera, Leo: vtraque Græca. à quo etiam & rete quoddam Panther, & Leæna, & muliercula Pantheris. Tigris, qui est vt leo varius, qui vivus capi adhuc non potuit; vocabulum è lingua Armenia. nam ibi & sagitta, & quod vehementissimum flumen, dicitur Tigris. Vrsi, Lucana origo, vel vnde illi, nostri ab ipsius voce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit: vt Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quòd erat figura vt camelus, maculeis vt panthera. Apri ab eo quòd in loceis aspereis. nisi à Græceis, quòd hi κάπρος. Caprea à similitudine quadam capræ. Cervi, quòd magna cornua gerunt, mutato G in C, vt in multeis; quasi gervi. Lepus, quòd è Siculeis quidam Græcei dicunt λέποριν. à Roma quòd orti Siculi, vt annales nostri veteres dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & heic reliquerunt id nomen. Volpes, vt AElius dicebat, quòd volat pedibus. Proxima animalibus sunt ea quæ vivere dicuntur, neque habere animam, vt virgulta. Virgultum dicitur à viridi, idque à vi quadam humoris: quæ si exaruit, moritur. Vitis, quòd ea vini origo. Malum, quòd AEoles dicunt μᾶλον. "Pinus iuglans; quod hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima, & maxuma, ab Ioue & glande iuglans est appellata. Eadem, Nux, quòd vt nox aerem, ita huius succus facit corpus atrum. Quæ in orteis nascuntur, alia peregrineis vocabuleis, vt Græceis Ocymum, Menta, Ruta, quam nunc πήγανον appel-

Nux

pellant.Item Caulis, Lapathium,Radix. Sic enim antiqui Græci quam nunc Raphanum. Item ex Græceis vocabuleis, ἕρπυλλον, ῥόδον, addita & commutata vna littera, Serpyllum, Rosa. Item Græca, κοριάνδρον, μαλάχη, κύμινον. Item Latina, Lilium, ἀπὸ λειρίου, & Malua à μαλάχη, & Susimbrium ἀπὸ σισυμβρίου. Vernacula Lactuca à lacte, quòd olus id habet lac. Brassica, vt præseca: quòd ex huius scapo minutatim præsecatur. Asparagi, quòd ex aspereis virgulteis nascuntur, & ipsi scapi asperi sunt, non leues. Nisi Græcum: illic enim quòque dicitur ἀσπάραγος. Cucumeres dicuntur à curuore, vt curuimeres dicti. Fructus à ferendo res: & hæ, quas fundus; & hæ quæ in fundo feruntur, vt fruamur. Hinc declinatæ Fruges, & Frumentum. Sed hæ è terra, etiam Frumentum, quòd exta loco quo solent addi ex mola, id est ex sale, & farre molito. Vuæ ab vuore. Quæ manu facta sunt dicam, de victu, de vestitu, de instrumento: & siquid aliud videbitur heis aptum. De victu antiquissima Puls; appellata, vel quòd ita Græci, vel ab eo (vt scribit Apollodorus) quòd ita sonet, cum aqua feruenti " insipitur. Panis, quòd primò figu- *insperg-itur*
ras faciebant mulieres in panificio Panis: " posteá-
que figuras facere instituerunt alias. A pane & fa- *postea-quam ei*
ciendo Panificium cœptum dici. Hic Panatium, vbi id seruabant: sicut Granarium, vbi granum frumenti condebant, vnde id dictum. Nisi ab eo quod Græci κόκκον: à quo Græceis quoque granum dictum. & in quo eadem conduntur, Horreum ab horrendo. Triticum, quod tritum est spiceis. Far, à faciendo, quòd in pistrino fit. Milium à Græco. nam id prius μέλιν, post μίλιν. Libum, quòd libaretur priusquam esset, vt erat, coctum. Testuatium, quòd in " testu caldo coquebatur; vt e- *testa cal-*
tiam nunc Matralibus id faciunt matronæ. Cir- *da*
culi, quòd mixta farina caseo & aqua circuitum æquabiliter fundebant. Hoc quidam, qui magis inconditè faciebant, vocabant Lixulas & Semilis

xulas, vocabulo Sabino: ídque frequentius Sabini à globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti à globo Globuli. Crustulum à crusta pultis; quoius ea quæ vt corium exuritur, Crusta dicta. Cetera ferè opera à vocabuleis Græceis sumpta, vt θρύλλον, καὶ τρύφον, & placenta, quòd edebant cum pulte. Ab eo Pulmentum, vt Plautus: hinc Pul-
fuit mentarium dictum. Hoc primum " debuit pastoribus Caseus: à coacto lacte, vt coaxeus dictus. Dein posteaquam desierunt esse contenti heis quæ suapte natura ferebat sine igne: in quo erant poma, quæ nimis cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla Olera dicta: quorum à genere cruda olera, è queis ad coquendum, quòd rueret è rure, Ruapa: vnde Rapa. Olea ab elea: olea grandis, Orchitis: quòd ea antiquitus Orchemora. Hinc ad pecudis carnem peruentum est. Suilla sic ab illeis generibus cognominata. Hanc primò assam, secundò elixam, tertiò è iure vti cœpisse natura docet. Dictum Assum, quòd ab igne assudéscit. Vuidum est quod humidum, & ideo vbi id non est, succus abest: & ideo sudando assum distillat calore. vt crudum nimium habet humoris; sic excoctum parum habet succi. Elixum, est è liquore aquæ deductum; & ex iure, quod iucundum magis conditione est. Succidia, ab suibus concidendis: nam id pecus primum occidere cœperunt domini, & vt seruarent, salere. Tergus suis, ab eo, quòd eo tegitur. Perna à pede suis, à nomine eius. Offula dicta, vt offa minima in sue. Insicia, ab eo quòd insecta caro, vt in carmine Saliorum est: quod in exteis dicitur nunc Prosectum. Murtatum à myrto, quòd eo largè fartum intestinum crassum. Lucanicam dicunt, quòd milites à Lucaneis didicerunt, qui & Faleriis Faliscum vètrem. Fundulum, à fundo: quòd non vt reliquæ partes, sed ex vna parte sola a-
δύπλιν pertũ. ab hoc Græcos puto " τυφλὸν ἔντερον appellasse. Ab eadem fartura Farcimina in exteis appellata; à quo, quod in eo tenuissimum intestinum fartum,

Hila,

Hila, ab hilo dicta,id eſt minimo : quod ait Ennius,
Neque diſpendei facit hilum. Quòd in hoc farcimi-
ne ſummo quiddam eminet; ab eo quòd vt in capi-
te apex,Apexabo dicta. Tertium fartum eſt Longa-
bo, quod longius quàm duo" hila. Agumentũ,quod *illa.*
ex immolata hoſtia deſectum in iecore imponen-
do agendei cauſſa. Magmentum, à magis : quod
ad religionem magis pertinet. Itaque propter
hoc montana fana conſtituta loceis certeis, quo id
imponeretur matæ:ab eo quod Græci μάπυη καὶ μα-
πύη. Item Græci ſigillatim, vt ouum, bulbum.
Lana Græcum, vt Polybius & Callimachus ſcri-
bunt. Purpura, à purpuræ maritimæ colore. Pœ-
nicum, quod à Poeneis primùm dicitur adlatum.
Stamen, à ſtando, quòd eo ſtat omne in tela vela-
mentum. Subtemen,quòd ſubit ſtamini. Trama,
quòd tranat frigus id genus veſtimenti. Den-
ſum, à dentibus pectinis, quibus feritur. Filum,
quod minimum eſt hilum. id enim minimum eſt
in veſtimento. Pannus, Græcum : Panuelum di-
ctum à panno, & voluendo filo. Tunica, ab tuen-
do corpore : tunica vt induca. Toga, à tegendo.
Cinctus, & Cingulum, à cingendo : alterum vireis,
alterum mulieribus attributum. Arma, ab ar- *Arma.*
cendo, quòd heis arcemus hoſtem. Parma, quòd
à medio in omneis parteis par. Conum, quòd co-
gitur in cacumen verſus. Haſta, quòd ſtans ſolet *Hasta.*
ferri. Iaculum,quod vt iaciatur, fit. Tragula à tra- *Iaculum.*
iiciendo. Scutum à ſectura,vt ſecutum;quòd minu-
tè confectum ſit tabelleis. Vmbones, aut à Græ-
co,vel quod ambones. Gladius, C in G commuta- *Gladius.*
to, à clade; quòd fit ad hoſtium cladem gladius.
ſimiliter ab omine Pilum, quòd hoſtis " feriret, vt *periret.* *Pilum.*
perilum. Lorica,à loreis: quòd de corio crudo pe-
ctoralia faciebant : poſtea ſuccuderunt Galli è fer- *Lorica.*
ro ſub id vocabulum ex anuleis ferream tunicam.
Balteum. quòd cingulum è corio habebant bul-
latum, balteum dictum. Ocrea, quòd opponeba- *Ocrea.*
tur ob crus. Galea ab galero, quo multi vſi anti-

qui. Tubæ à tubeis, quos etiam nunc ita appellant tubicines ſacrorum. Cornua, quòd ea, quæ nunc ſunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu. Vallum, vel quòd ea varicare nemo poſſit; vel quòd ſingula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram litteræ V. Cerui à ſimilitudine cornuum cerui. Item reliqua ferè ab ſimilitudine, vt vineæ, teſtudo, aries. Menſam eſcariam cibillam appellabant: ea erat quadrata, vt etiam nunc in caſtreis eſt. A cibo Cibilla dicta; poſtea rotunda facta. & quòd à nobis media, à Græceis μέσα, Menſa dici poteſt. niſi etiam quòd ponebant pleraque in cibo menſa. Trulla à ſimilitudine truæ, quæ quòd magna, & hæc puſilla, vt truula. Hinc Græci τρυβλίον, nos trullam. Truæ, quæ à culina in lauatrinam aquam fundunt. Trua, quòd trauolat ea aqua; ab eodem eſt appellatum Trulleum. ſimile enim figura, niſi quòd latius concipit aquam, & quòd manubrium cauum non eſt, niſi vinaria trulla acceſſit. Matellio à matula dictus; & dictus poſteaquam longius à figura matulæ diſceſſit. & ab aqua Aqualis dictus. Vas aquarium vocant Futum, quo in triclinio allatam aquam infundebant: quo poſtea acceſſit μάγινος cum Græco nomine; & cum Latino nomine Græca figura barbatus. Peluis, à pedum lauatione, vt pedeluis. Candelabrum à candela. ex heis enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna pòſt inuenta, quæ dicta à luce, aut quòd id vocant Græci λύχνον. Vaſa in menſa eſcaria; vbi pultem aut iurulenti quid ponebant: à capiendo Catinum nominauerunt. niſi quòd Siculi dicunt κάπιν, vbi aſſa ponebant. Magidam aut Langulam, alterum à magnitudine, alterum ab latitudine finxerunt. Patinas à patulo dixerunt; vt puſillas, quòd heis libarent "cœnas patellas." Tryblia, & Caniſtra, quæ putant eſſe Latina, ſunt Græca. τρυβλίον καὶ κάνεον, Græca ſunt. Reliqua, quòd aperta ſint; vnde ſint, relinquo. Menſam vinariam rotundam nominabant Cylibathum, vt etiam nunc in caſtreis.

caneis

Try-
blia

is. id videtur declinatum à Græco, ἀπὸ τῆ κύλικος. illa capit, & minores "Capulæ à capiendo; Capidæ
id ansatæ, vt prehendi possint, id est capi. Harum figuras in vaseis sacreis ligneas & fictiles antiquas etiam nunc videmus. Præterea in poculeis erant Pateræ, eo quòd pateant, Latinè ita dictæ. Heisce etiam nunc in publico conuiuio, antiquitatis retinendæ caussa, cum magistri fiunt, potio circumfertur; & in sacrificando decis, hoc poculo magistratus dat deo vinum. Pocula à potione; vnde Potatio; & etiam Poma, quòd hæc poscunt potum. ἀπὸ τῆ πότου Græca origo potionis. Aqua, quòd æqua summa. Fons, vnde funditur è terra aqua viua, vt fistula aquæ, fusus aquæ. Vas vinarium grandius, Sinum, ab sinu; quòd sinum maiorem cauationem quàm pocula habebat. Item dicta Depesta etiam nunc in diebus sacreis, Sabineis vasa vinaria in mensa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus δεπέσται. Quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectæ. Quo vinum dabant, vt minutatim funderent, à gutteis Guttum appellarunt: & quo sumebant minutatim; à sumendo, Simpulum nominauere. In huiusce locum in conuiuiis è Græcia successit Epichysis, & Cyathus; in sacrificiis remansit guttum & simpulum. Altera vinaria mensa erat lapidea quadrata oblonga vna columella; vocabatur Cartibulum. Hæc in ædibus ad compluuium apud multos me puero ponebatur: & in ea, & cum ea ænea vasa: à gerendo Gertibulum, vnde cartibulum pòst dictum. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadratæ vasorum: vocatúrque Vrnarium; quòd vrnas cum aqua positas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus vbi poni solebant vrnæ, Vrnarium vocatur. Vrnæ dictæ quòd vrinant in aqua haurienda, vt Vrinator. Vrinare est mergi in aquam. Imburum fictum ab vrbo, quòd ita

Balineum. M. Tul. ad Att. ep. 7. l. 2.

flexum vt redeat ſurſum verſus: vt in aratro, quod eſt "vrbum. Calix à caldo; quòd in eo calda puls apponebatur; & calidum eo bibebant. Vas, vbi cibum coquebant, ab eo Cacabum appellarunt. Veru à verſando. Ab ſedendo appellantur Sedes, Sedile, "Sedum, Sellæ, Seliquaſtrum. Deinde ab heis Subſellium. vt Subſipere, quod non planè ſapit: ſic quod non planè erat ſell'a, ſubſellium dictum. vbi in eiuſmodi duo, Biſſellium dictum. Arca, quòd arcentur fures ab ea clauſa. Armarium & "Armamentarium ab eadem origine, ſed declinata aliter. Mundus muliebris dictus à mũditia. Ornatus, quaſi ab ore natus. hinc enim maximè ſumiturquod eam deceat. Itaque ob id paratur ſpeculum. Calamiſtri, quòd heis calefacteis in cinere capillus ornatur. Qui ea miniſtrabat, à cinere Cinerarius eſt appellatus. Diſcerniculum, quo diſcernitur capillus. Pecten, quòd per eum explicatur capillus. Speculum, à ſpeciendo: quòd ibi ſpectant. Veſtis à veleis: vel ab eo quòd vellus lana tonſa vniuerſa ouis. id dictum quòd vellebant lanam: ex lana facta veſtis. Et quod capillum "contineret, dictum à rete Reticulum. Rete ab raritudine. Item Texta, faſciola qua capillum in capite colligarent. Dictum Capital à capite, quod ſacerdotulæ in capite etiam nunc ſolent habere. Sic Rica à ritu; quòd Romano ritu ſacrificium feminæ cum faciunt, capita velant. Mitra, & reliqua ferè in capite, poſtea addita cũ vocabuleis Græceis. Prius de indutu aut amictu quæ ſunt, tangam. Capitium ab eo quòd capit pectus; id eſt, vt antiqui dicebant, indutu comprehendit: alterum quod ſubtus, à quo Subucula: alterum quod ſupra, à quo Supparus. niſi quod id dicunt Oſce. Alterius generis item duo; vnum quod foris, ac palam, Palla: alterum quod intus, à quo Intuſium. id quod Plautus dicit, Intuſiatam, patagiatam caltulam, ac crocotulam. Multa pòſt luxuria adtulit: quorum vocabula apparent eſſe Græca, vt ἀσβιστον. Amictus eſt dictum Amiectum, id eſt circumiectum; à quo etiam "quod veſtes ſe inuol-

Margin notes: buxa. — Solium — armamentum — Cinerarius. Discerniculum. — retineret — quo)

inuoluunt, Circumiectum appellant:et quòd amictui habent purpuram circum, vocant Circumtextum. Antiquissimi amictui Ricinium, id quòd eo vtebantur duplici, ab eo quòd dimidiam partem retrorsum iaciebant, ab reiciendo Ricinium dictum. Hinc quòd facta duo simplicia paria, Parilia primò dicta: reclusum propter leuitatem παραπληκία, χλαμύς: sic multa Græca. Læna, quòd de lana multa: duarum enim togarum instar. vt antiquissimum mulierum, ricinium; sic hoc duplex, virorum. Instrumenta rustica, quæ serendi aut colendi fructus caussa facta. Sarculum à serendo ac sarriendo. Ligo, quòd eo, propter latitudinem, quod sub terra facilius legitur. Pala à pangendo. G in L mutatum quod fuit. Rutrum vt ruitum, à ruendo Aratrum, quod " arauit terram. Eius ferrum Vomer, quod vomit eo plus terram. Dens, quòd eo mordetur terra. Supra id regula quæ stat, Stiua, à stando: & in ea trāsuersa regula, Manicula; quòd manu bubulci tenetur: qui quasi est temo inter boues. Bura à bubus. alij hoc à curuo Curuum appellant. Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita "appellatur, vocatur couum à cauo. Iugum & Iumentum à iunctu. Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam item vt plaustrū boues trahunt, vt eruant quæ in terra sunt: Sirpices postea, S detrita, à quibusdam dicti. Rastelli, vt Irpices, serræ leues; itaque homo in prateis per fenisecia eo festucas abradit; quo ab rasu Rastelli dicti. Rastri, quibus dentalibus penitus eradūt terram atque eruunt, à quo & Rutabri dicti. Falces à farre, littera commutata. Hæ in Campania Seculæ, à secando. à quadam similitudine harum, aliç: & quod apertum, vnde falces Fenariæ, & " Adoreæ: & quod non apertum, vnde Lumariæ falces, & sirpiculæ. Lumariæ sunt, quibus secant lumecta, cum in agreis serpunt spinæ. quas quòd à terra agricolæ soluunt, id est luunt, Lumecta. Sirpiculæ vocatæ à sirpando, id est ab alligando. sic Sirpata dolia quassa cùm alligata dicta. heis vtuntur in vi-

eruit) oppilatur. arboreæ

nea alligando fasces, incisos fustes, faculas. has phancillas Chersonesicè dicunt fasces. Pilum, quòd eo far pinsunt. id vbi fit, Pistrinum. L & S inter se sæpe commutant. Inde post in vrbe " Lucili pistrina, & pistrix. Trapetes molæ oleariæ vocantur. Trapetes à terendo, nisi Græcum. Molæ à molendo: harum enim motu eo coniecta moliuntur. " Vallum à volatu, quòd cùm id iactant, volant inde leuia. Ventilabrum, quo ventilatur in aere frumentum. Quibus comportantur fructus ac necessariæ res, de iis Fiscina à ferendo dicta. Corbes ab eo quòd spicas aliúdve quid conruebant. Hinc minores corbulæ dictæ. De heis quæ iumenta ducunt. Tragula ab eo quod trahitur per tertam. Sirpea, quæ virgeis sirpatur, id est colligando implicatur, in qua stercus aliúdve quid euehitur. Vehiculum, in quo faba aliúdve quid vehitur, quo ex viminibus vtetentur, & quod eo vehitur; breuis veha Vehiculum dictum est. Ab aliis etiam dictum Arcera, quæ etiam in duodecim tabuleis appellatur. quòd ex tabuleis vehiculum erat factum vt arca, Arcera dictum. Plaustrum ab eo quòd non, vt in heis quæ suprà dixi, sed ex omni parte palam est. quæ in eo vehuntur, quòd perlucent, lapides, asseres, tignum. Ædificia nominata à parte, vt multa: ab ædibus, & faciendo. Maximum ædificium est Oppidũ ab ope dictum; quòd munitur opis caussa, vbi sint; & quod opus est ad vitam gerẽdam, vbi habitent tutó; vel oppida, quòd opere munibãt mœnia, quo munitius essent. Quòd exaggerabãt, Aggeres dicti, & quòd aggerem contineret murus, quòd muniendi caussa manu parabatur quo sepiebant oppidũ; è quo munere Murus. Eius summa, Pinnæ, ab heis quas insigniti milites habere in galeeis solent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à torueis, quòd hæ prospiciunt ante alios. Qua viam relinquebant in muro, qua in oppidũ portarent, Portas. Oppida condebãt in Latio, Etrusco " ritu multa, id est, iũcteis bubus tauro, & vacca interiore aratro circumagebãt sulcũ. Hoc faciebant

locelli

Vannum

vt multa)

bant religionis caussa die auspicato, vt fossa,& muro essent munita. Terram vnde excalpserant, Fossam vocabant;& introrsum factum murũ. Postea quòd fiebat orbis, Vrbs. Principiũ, quod erat post murum, Pomeriũ dictum; eiúsque ambitu auspicia vrbana finiuntur. Cippi pomerii stãt, & circum Ardolã Ardeam,& circum Romam. Quare & oppida quę prius erãt circumducta aratro, ab orbe & vrbo Vrbes: & ideo coloniæ nostræ omnes in littereis antiqueis scribuntur vrbes; quòd itẽ conditæ, vt Roma:& ideo coloniæ; vt vrbes cõduntur quòd intra pomeriũ ponuntur. Oppidum quod primum cõditum in Latio stirpis Romanæ Lauinium. nã ibi dij penates nostri. Hoc à Latini filia, quæ coniuncta AEneæ, Lauinia appellata. Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur Alba; id ab sue alba cognominatum. Hæc è naui AEnę cùm fugisset Lauinium, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio pòst Lauinium conditum anneis triginta, hæc vrbs facta; propter colorem suis, & loci naturam, Alba Longa dicta. Hinc mater Romuli Rhea; ex hac Romulus; hinc Roma. In oppido vici à via, quòd ex vtraq; parte viæ sunt ædificia. Fundulæ à fundo, quòd exitum non habet, ac peruium non est iter. Angiportum,& id angustum, ab angendo,& portu. Quò cõferrent suas controuersias, & quæ vendere vellent, & quò quæque ferrent, Forum appellarunt. Vbi quid generatim additum, ab eo cognomen; vt boarium forum, forum olitorium. hoc erat antiquum Macellum, vbi olerum copia. ea loca etiam nunc Lacedæmonij vocãt μακελλώτας: sed Iones ostia hortorũ & castelli, μακέλλους. Secundũ Tiberim ad Iuniũ forum piscarium vocant. Ideo ait Plautus, Apud piscarium, vbi variæ res. Ad corneta forũ cupedinis, à Cupedio: ꝙ multi forũ cupidinis, à cupiditate. Hæc omnia postquam contracta in vnum locum, quæ ad victum pertinebant;& ædificatus locus; appellatum Macellum, vt quidam scribunt, quòd ibi fuerit ortus: alij, quòd ibi domus fuerit cui cognomen fuit Ma-

cellus, quæ ibi publicè diruta: è qua ędificatum hoc, quod vocatur ab eo macellum. In foro lacum Curtium à Curtio dictum cõstat. de eo triceps historia. nam & Procilius non idem prodidit quod Piso; nec quod is, C. Ælius Stilo secutus. A Procilio relatum, in eo loco dehisse terram, & ex senatusconsulto ad haruspices relatum, esse respõsum deum Maniū Postuliopem postulare, id est, ciuem fortissimum eodẽ mitti. tum quendam Curtium, virum fortem, armatum ascendisse in equum, & à Concordiæ versum, cum equo in eū præcipitatum. eo facto, locum coisse, atque eius corpus diuinitus humasse, & reliquisse genti suæ monumentum. L. Calpurnius Piso in annalibus scribit, Sabino bello, quod fuit Romulo & Tatio, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum, cùm Romulus cum sueis ex superiore parte impressionem fecisset; Curtium in locum palustrẽ, qui tum fuit in foro, ante quàm cloacæ sint factæ, secessisse, atque suos in Capitolium recepisse. Ab eo lacum inuenisse nomen. C. Ælius & Q. Lutatius scribunt eum locum esse fulguratum, & ex senatusconsulto septum esse; idque factū esse à Curtio consule, cui Marcus Genucius fuit collega, Curtiū appellatum. Arx ab arcendo, quòd is locus munitissimus vrbis; à quo facilimè possit hostis prohiberi. Carcer à coercendo, quòd exire prohibentur. In hoc pars quæ sub terra, Tullianum: ideo quòd additum à Tullio rege: quòd Syracuseis, vbi simili de caussa custodiuntur, vocantur Latomiæ, & de latomia translatum, quòd heic quoque lapidicinæ fuerunt. Inde Lauretum, ab eo quòd ibi sepultus est T. Tatius rex, qui à Laurentibus interfectus est. ab silua laurea, quòd ea ibi excisa, & ædificatus vicus. vt inter sacram viam & macellum editum, Corneta à corneis, quæ abscissæ loco reliquerunt nomen. vt Esculetum ab esculo dictum, & Fagutal à fago: vnde etiam quod ibi sacellum, Iouis Fagutalis. Armilustrum, ab ambitu lustri locus. item Circus maximus dictus, quòd circum spectaculeis ædificatus,

tus,vbi ludi fiunt; & quòd ibi circum metas fertur pompa,& equi currũt.Itaq; dictũ in Cornicula "millies aduentu,quem circumeũt ludẽtes, Quid cessamus ludos facere?Circus noster ecce adest. In circo primo,vnde mittuntur equi,nunc dicuntur carceres: Næuius Oppidũ appellat.Carceres dicti quòd coercentur equi, ne inde exeant ante quàm magistratus misit: Oppidum, quòd à muri parte pinneis turribúsque carceres olim fuerũt.Scripsit " poeta,Dictator vbi currum insidit, peruehitur vsque ad oppidũ. Intimus circus ad " murtiũ vocatus, vt Procilius aiebat,ab vrceeis; quòd is locus esset inter figulos. alij esse dicunt à murteto declinatum, quòd ibi id fuerit. cuius vestigium manet,quòd ibi sacellum etiam nunc Murtiæ Veneris. Item simili de caussa circus Flaminius dicitur, qui ædificatus est circum Flaminium campum; & quòd ibi quoque ludeis " Tauriceis circum metas currũt.Comitiũ ab eo, quòd coibant eò comitiis curiateis,& litiũ caussa.Curiæ duorum generum. nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas; vt curiæ veteres:& vbi senatus humanas; vt curia Hostilia,quòd primus ędificauit Hostilius rex. Ante hanc Rostra, cuius id vocabulum ex hostibus capta fixa sunt rostra. Sub dextra huius à comitio locus substructus,vbi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur à parte, vt multa.Senaculum supra Græcostasin, vbi ædes Concordiæ, & basilica Opimia. Senaculum vocatum vbi senatus, aut vbi seniores consisterent, dictum vt γερουσία apud Græcos. Lautolæ à lauando, quòd ibi ad Ianum Geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab heis palus fuit in minore Velabro, à quo, quòd ibi vehebantur lintribus, Velabrum;vt illud maius, de quo suprà dictum est. Æquimelium, quòd æquata Melij domus publicè; quòd regnum occupare voluit is. Locus ad busta Gallica,quòd Roma recuperata,Gallorum ossa,qui possederunt vrbem, ibi coaceruata ac consita. Est locus qui vocatur Doliola ad cloacam maximam,

militem ad veniendum, quem *Ennius* *murcis* *Taureis*

bant. Hastati dicti qui primi hasteis pugnabant; Pilani, qui pileis; Principes, qui à principio gladiis, & pòst commutata re militari minus illustres sumuntur. Pilani, Triarij quoque dicti, quòd in acie tertio ordine extremeis subsidio deponebantur. Quòd hi subsidebant, ab eo Subsidium dictum. à quo Plautus, Agite nunc, subsidite omnes, quasi solent triarij. Auxilium appellatur ab auctu, cùm accesserant, qui adiumento essent, alienigenæ. Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quò tutior regio esset. Obsidium dictũ ab obsidendo, quo minus hostis egredi posset inde. item ab abscidendo; cùm id ideo facerent quo facilius diminuerent hosteis. Duplicarii dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur, institutum. Turma terma est; E in V abiit: quòd terdeni equites ex tribus tribubus, Tatiensium, Ramnium, & Lucerum, fiebant. Itaque primi singularum decuriarum, Decuriones dicti, qui ab eo in singuleis turmeis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò administros ipsi sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt. Tubicines à tuba & canendo, similiter Liticines, & Classicos à classe: qui item cornu canunt, vt tum cùm classes comitiis ad comitatum vocant. Quæ à fortuna vocabula, in heis quædam minus aperta: vt pauper, diues, miser, beatus: sic alia. Pauper à paulola re. Miser, à minus, cui cum opus est, minus nullo est. Diues, à diuo, qui, vt deus, nihil indigere videtur. Beatus, qui multa bona possidet: & is Opulentus ab ope, cui eæ opimæ. Ab eadem Inops, qui eius indiget. Ab eodem fonte "Copiæ, & Copiosus. Pecuniosus, à pecunia magna: Pecunia à pecu. à pastoribus enim horum vocabulorum origo. Artificibus maxima caussa ab arte: id est, ab arte medicina vt sit Medicus, à sutrina Sutor: non à medendo, ac suendo, quæ omnino vltima. Huic rei earum rerum radices, vt in proximo libro aperietur. Quare, quod ab arte Artifex dicitur, nec multa in eo obscura, reli-

Copis

relínquam.Similis cauſſa, quæ ab ſcientia vocantur aliqua, vt præſtigiator, monitor, nomenclator. Sic etiam à ſpatio quodam dicuntur, curſor, natator, pugil. & in hoc genere, quæ ſunt vocábula, pleraque aperta: vt Legulus, & Vindemiator: alter ab oleeis, alter ab vueis. Hæc etſi minus aperta, vindemiator, vt veſtigator, & venator: tamen id eſt quod Vindemiator, vel quòd vinum legere dicitur, vel quòd de vite id demit; Veſtigator à veſtigiis ferarum, quas indagatur: Venator à venatu. [Quod ſequitur verbum aduentum & inuentum.] Hæc de hominibus. Hinc quod ſequitur, de pecore. Pecus ab eo quòd perpaſcat, à quo "pecora vniuerſa; quòd in pecore pecunia tum conſiſtebat paſtoribus: & ſtandi fundamentum Pes. à quo dicitur in ædificiis area pes magnus; & qui fundamentum inſtituit, pedem ponit. A pede Pecudes appellarunt, vt ab eodem Pedicam, Pediſſequum & "Peculatoriæ oues, aliúdve quid. id enim peculium primum. Hinc Peculatum publicum, primo vt cum pecore diceretur multa, & id eſſet coactum in publicum, ſi erat auerſum, ex qua fructus maior. Hinc eſt quod Græceis Bos, βοῦς: & Taurus, ταῦρος: item οἶς, ouis. ita enim antiqui dicebant, non vt nunc, πρόβατον. Poſſunt in Latio quoque, vt in Græcia, à ſuis vocibus hæc eadem ficta. Armenta, quòd boues ideo maximè parabantur: vt inde eligerent ad arandum; inde Aramenta dicta, poſteà tertia littera extrita. Vitulus quod Græcè antiquitus, ἰτοῦλος: aut quòd plerique vegeteis, vegitulus. Iuuencus, iuuare qui iam ad agrum colendum poſſet. Capra, carpa, à quo ſcriptum " omnicarpæ capræ. Hircus quod Sabini fircus: & quòd illeic fedus in Latio rure hedus: quod in vrbe, vt in multeis, A addito hædus. Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus. niſi à Græceis, quòd Athenieis in libreis ſacrorum ſcriptum eſt, κάπρῳ καὶ πόρκῳ. Aries, quòd eum dicebant ares veteres, noſtri aruiga: hinc Aruignus. Hæ ſunt quarum in ſacrifi-

pecunia

peculatur

omi carpe capre

ciis exta in olla, non in veru coquuntur. quas & Actius scribit, & in pontificalibus libreis videmus in hostiis eam aruigem, quæ cornua habet. quoniam is cui oui mari testiculi dempti; & ideo vt natura versa Veruex declinatum. Pecori ouilo quòd agnatus, Agnus. Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hinc Canis; nisi quòd tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur. quod hic item, & nocticulus in custodia, & venando signũ voce dat, canis dictus. Ferarum vocabula item partim peregrina, vt Panthera, Leo: vtraque Græca. à quo etiam & rete quoddam Panther, & Leæna, & muliercula Pantheris. Tigris, qui est vt leo varius, qui viuus capi adhuc non potuit; vocabulum è lingua Armenia. nam ibi & sagitta, & quod vehementissimum flumen, dicitur Tigris. Vrsi, Lucana origo, vel vnde illi, nostri ab ipsius voce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit: vt Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quòd erat figura vt camelus, maculeis vt panthera. Apri ab eo quòd in loceis aspereis. nisi à Græcis, quòd hi κάπροι. Caprea à similitudine quadam capræ. Cerui, quòd magna cornua gerunt, mutato G in C, vt in multeis; quasi gerui. Lepus, quòd è Siculeis quidam Græcei dicunt λέπορις. à Roma quòd orti Siculi, vt annales nostri veteres dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & heic reliquerunt id nomen. Volpes, vt AElius dicebat, quòd volat pedibus. Proxima animalibus sunt ea quæ viuere dicuntur, neque habere animam, vt virgulta. Virgultum dicitur à viridi, idque à vi quadam humoris: quæ si exaruit, moritur. Vitis, quòd ea vini origo. Malum, quòd AEoles dicunt μάλον. "Pinus iuglans; quod hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima, & maxima, ab Ioue & glande iuglans est appellata. Eadem, Nux, quòd vt nox aerem, ita huius succus facit corpus atrum. Quæ in orteis nascuntur, alia peregrineis vocabuleis, vt Græcei Ocymum, Menta, Ruta, quam nunc πήγανον appel-

Nux

pellant.Item Caulis, Lapathium,Radix. Sic enim antiqui Græci quam nunc Raphanum. Item ex Græceis vocabuleis, ἕρπυλλον, ῥόδον, addita & commutata vna littera, Serpyllum, Rosa. Item Græca, κορίανδρον, μαλάχη, κύμινον. Item Latina, Lilium, ἀπὸ λειρίου, & Malua ἀπὸ μαλάχης, & Susimbrium ἀπὸ σισυμβρίου. Vernacula Lactuca à lacte, quòd olus id habet lac. Brassica, vt præseca: quòd ex huius scapo minutatim præsecatur. Asparagi, quòd ex aspereis virgulteis nascuntur, & ipsi scapi asperi sunt, non leues. Nisi Græcum: illic enim quoque dicitur ἀσπάραγος. Cucumeres dicuntur à curuore, vt curuimeres dicti. Fructus à ferendo res: & hæ, quas fundus; & hæ quæ in fundo feruntur, vt fruamur. Hinc declinatæ Fruges, & Frumentum. Sed hæ è terra, etiam Frumentum, quòd exta loco quo solent addi ex mola, id est ex sale, & farre molito. Vuæ ab vuore. Quæ manu facta sunt dicam, de victu, de vestitu, de instrumento: & siquid aliud videbitur heis aptum. De victu antiquissima Puls; appellata, vel quòd ita Græci, vel ab eo (vt scribit Apollodorus) quòd ita sonet, cum aqua feruenti " insipitur. Panis, quòd primò figu- *inspergitur* ras faciebant mulieres in panificio Panis: " posteáque figuras facere instituerunt alias. A pane & fa- *posteaquam ei* ciendo Panificium cœptum dici. Hic Panarium, vbi id seruabant: sicut Granarium, vbi granum frumenti condebant, vnde id dictum. Nisi ab eo quod Græci κόκκον: à quo Græceis quoque granum dictum. & in quo eadem conduntur, Horreum ab horrendo. Triticum, quod tritum est spiceis. Far, à faciendo, quòd in pistrino fit. Milium à Græco. nam id prius μίλιν, post μίλιν. Libum, quòd libaretur priusquam esset, vt erat, coctum. Testuatium, quòd in " testu caldo coquebatur; vt e- *testa calda* tiam nunc Matralibus id faciunt matronæ. Circuli, quòd mixta farina caseo & aqua circuitum æquabiliter fundebant. Hoc quidam, qui magis inconditè faciebant, vocabant Lixulas & Semilix

xulas, vocabulo Sabino: ídque frequentius Sabini à globo farinæ dilatato. Item in oleo coƈti, diƈti à globo Globuli. Cruſtulum à cruſta pultis, quoius ea quæ vt corium exuritur, Cruſta diƈta. Cetera ferè opera à vocabuleis Græceis ſumpta, vt θρύλλον, καὶ τρύφον, & placenta, quòd edebant cum pulte. Ab eo Pulmentum, vt Plautus: hinc Pul-

fuit mentarium diƈtum. Hoc primum " debuit paſtoribus Caſeus: à coaƈto laƈte, vt coaxeus diƈtus. Dein poſteaquam deſierunt eſſe contenti heis quæ ſuapte natura ferebat ſine igne: in quo erant poma, quæ nimis cruda eſſe poterant, decoquebant in olla. Ab olla Olera diƈta: quorum à genere cruda olera, è queis ad coquendum, quòd rueret è rure, Ruapa: vnde Rapa. Olea ab elea: olea grandis, Orchitis: quòd ea antiquitus Orchemora. Hinc ad pecudis carnem peruentum eſt. Suilla ſic ab illeis generibus cognominata. Hanc primò aſſam, ſecundò elixam, tertiò è iure vti cœpiſſe natura docet. Diƈtum Aſſum, quòd ab igne aſſudeſcit. Vuidum eſt quod humidum, & ideo vbi id non eſt, ſuccus abeſt: & ideo ſudando aſſum diſtillat calore. vt crudum nimium habet humoris; ſic excoƈtum parum habet ſucci. Elixum, eſt è liquore aquæ deduƈtum; & ex iure, quod iucundum magis conditione eſt. Succidia, ab ſuibus concidendis: nam id pecus primum occidere cœperunt domini, & vt ſeruarent, ſalere. Tergus ſuis, ab eo, quòd eo tegitur. Perna à pede ſuis, à nomine eius. Offula diƈta, vt offa minima in ſue. Inſicia, ab eo quòd inſeƈta caro, vt in carmine Saliorum eſt: quod in exteis dicitur nunc Proſeƈtum. Murtatum à myrto, quòd eo largè fartum inteſtinum craſſum. Lucanicam dicunt, quòd milites à Lucaneis didicerunt, qui & Faleriis Faliſcum vetrem. Fundulum, à fundo: quòd non vt reliquæ partes, ſed ex vna parte ſola a-

δύπλον pertũ. ab hoc Græcos puto " τυφλὸν ἔντερον appellaſſe. Ab eadem fartura Farcimina in exteis appellata; à quo, quod in eo tenuiſſimum inteſtinum fartum,

Hila,

Hila, ab hilo dicta, id est minimo : quod ait Ennius,
Neque dispendei facit hilum. Quòd in hoc farcimi-
ne summo quiddam eminet; ab eo quòd vt in capi-
re apex, Apexabo dicta. Tertium fartum est Longa-
bo, quod longius quàm duo" hila. Agumentū, quod illa.
ex immolata hostia desectum in iecore imponen-
do agendei caussa. Magmentum, à magis : quod
ad religionem magis pertinet. Itaque propter
hoc montana fana constituta loceis certeis, quo id
imponeretur matæ: ab eo quod Græci μάπαι καὶ μα-
πίς. Item Græci sigillatim, vt ouum, bulbum.
Lana Græcum, vt Polybius & Callimachus scri-
bunt. Purpura, à purpuræ maritimæ colore. Pœ-
nicum, quod à Poeneis primùm dicitur adlatum.
Stamen, à stando, quòd eo stat omne in tela vela-
mentum. Subtemen, quòd subit stamini. Trama,
quòd tranat frigus id genus vestimenti. Den-
sum, à dentibus pectinis, quibus feritur. Filum,
quod minimum est hilum. id enim minimum est
in vestimento. Pannus, Græcum: Panuelum di-
ctum à panno, & voluendo filo. Tunica, ab tuen-
do corpore : tunica vt induca. Toga, à tegendo.
Cinctus, & Cingulum, à cingendo : alterum vireis,
alterum mulieribus attributum. Arma, ab ar- Arma.
cendo, quòd heis arcemus hostem. Parma, quòd
à medio in omneis parteis par. Conum, quòd co-
gitur in cacumen versus. Hasta, quòd stans solet Hasta.
ferri. Iaculum, quod vt iaciatur, fit. Tragula à tra- Iaculum.
iiciendo. Scutum à sectura, vt secutum; quòd minu-
tè confectum sit tabelleis. Vmbones, aut à Græ- Gladius.
co, vel quod ambones. Gladius, C in G commuta-
to, à clade; quòd fit ad hostium cladem gladius.
similiter ab omine Pilum, quòd hostis " feriret, vt perirent.
perilum. Lorica, à loreis: quòd de corio crudo pe- Pilum.
ctoralia faciebant: postea succuderunt Galli è fer- Lorica.
ro sub id vocabulum ex anuleis ferream tunicam.
Balteum. quòd cingulum è corio habebant bul-
latum, balteum dictum. Ocrea, quòd opponeba- Ocrea.
tur ob crus. Galea ab galero, quo multi vsi anti-

qui. Tubæ à tubeis, quos etiam nunc ita appellant tubicines ſacrorum. Cornua, quòd ea, quæ nunc ſunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu. Vallum, vel quòd ea varicare nemo poſſit; vel quòd ſingula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram litteræ V. Cerui à ſimilitudine cornuum cerui. Item reliqua ferè ab ſimilitudine, vt vineæ, teſtudo, aries. Menſam eſcariam cibillam appellabant: ea erat quadrata, vt etiam nunc in caſtreis eſt. A cibo Cibilla dicta; poſtea rotunda facta. & quòd à nobis media, à Græceis μέσα, Menſa dici poteſt. niſi etiam quòd ponebant pleraque in cibo menſa. Trulla à ſimilitudine truæ, quæ quòd magna, & hæc puſilla, vt truula. Hinc Græci τρυβλίον, nos trullam. Truæ, quæ à culina in lauatrinam aquam fundunt. Trua, quòd trauolat ea aqua; ab eodem eſt appellatum Trulleum. ſimile enim figura, niſi quòd latius concipit aquam, & quòd manubrium cauum non eſt, niſi vinaria trulla acceſſit. Matellio à matula dictus; & dictus poſteaquam longius à figura matulæ diſceſſit. & ab aqua Aqualis dictus. Vas aquarium vocant Futum, quo in triclinio allatam aquam infundebant: quo poſtea acceſſit μάχινος cum Græco nomine; & cum Latino nomine Græca figura barbatus. Peluis, à pedum lauatione, vt pedeluis. Candelabrum à candela. ex heis enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna pòſt inuenta, quæ dicta à luce, aut quòd id vocant Græci λύχνον. Vaſa in menſa eſcaria; vbi pultem aut iurulenti quid ponebant: à capiendo Catinum nominauerunt. niſi quòd Siculi dicunt κάτινον, vbi aſſa ponebant. Magidam aut Langulam, alterum à magnitudine, alterum ab latitudine finxerunt. Patinas à patulo dixerunt; vt puſillas, quòd heis libarent "cœnas patellas." Tryblia, & Caniſtra, quæ putant eſſe Latina, ſunt Græca. τρυβλίον καὶ κάνεον, Græca ſunt. Reliqua, quòd aperta ſint; vnde ſint, relinquo. Menſam vinariam rotundam nominabant Cylibathum, vt etiam nunc in caſtreis.

canetis
Try-
blia

streis. id videtur declinatum à Græco, ἀπὸ τοῦ κύλικος. qui illa capit, & minores "Capulæ à capiendo; Capidas quòd ansatæ, vt prehendi possint, id est capi. Harum figuras in vasceis sacreis ligneas & fictiles antiquas etiam nunc videmus. Præterea in poculeis erant Pateræ, eo quòd pateant, Latinè ita dictæ. Heisce etiam nunc in publico conuiuio, antiquitatis retinendæ caussa, cum magistri fiunt, potio circumfertur; & in sacrificando deeis, hoc poculo magistratus dat deo vinum. Pocula à potione; vnde Potatio; & etiam Poma, quòd hæc poscunt potum. ἀπὸ τοῦ πότου Græca origo potionis. Aqua, quòd æqua summa. Fons, vnde funditur è terra aqua viua, vt fistula aquæ, fusus aquæ. Vas vinarium grandius, Sinum, ab sinu; quòd sinum maiorem cauationem quàm pocula habebat. Item dicta Depesta etiam nunc in diebus sacreis, Sabineis vasa vinaria in mensa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus δεπίσκας. Quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectæ. Quo vinum dabant, vt minutatim funderent, à gutteis Guttum appellarunt: & quo sumebant minutatim; à sumendo, Simpulum nominauere. In huiusce locum in conuiuiis è Græcia successit Epichysis, & Cyathus; in sacrificiis remansit guttum & simpulum. Altera vinaria mensa erat lapidea quadrata oblonga vna columella; vocabatur Cartibulum. Hæc in ædibus ad compluuium apud multos me puero ponebatur: & in ea, & cum ea ænea vasa: à gerendo Gertibulum, vnde cartibulum pòst dictum. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadratæ vasorum: vocatúrque Vrnarium; quòd vrnas cum aqua positas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus vbi poni solebant vrnæ, Vrnarium vocatur. Vrnæ dictæ quòd vrinant in aqua haurienda, vt Vrinator. Vrinare est mergi in aquam. Imburum fictum ab vrbo, quòd ita

Balineum. M. Tul. ad Att. ep. 7. l. 2

flexum vt redeat ſurſum verſus: vt in aratro, quod
bura. eſt "vrbum. Calix à caldo; quòd in eo calda puls apponebatur; & calidum eo bibebant. Vas, vbi cibum coquebant, ab eo Cacabum appellarunt. Veru à verſando. Ab ſedendo appellantur Sedes, Sedile, "
Solium Sedum, Sellæ, Seliquaſtrum. Deinde ab heis Subſellium. vt Subſipere, quod non planè ſapit: ſic quod non planè erat ſella, ſubſellium dictum. vbi in eiuſmodi duo, Biſſellium dictum. Arca, quòd arcentur
armamentum fures ab ea clauſa. Armarium & " Armamentarium ab eadem origine, ſed declinata aliter. Mundus muliebris dictus à mũditia. Ornatus, quaſi ab ore natus. hinc enim maximè ſumitur quod eam deceat. Itaque ob id paratur ſpeculum. Calamiſtri, quòd heis calefacteis in cinere capillus ornatur. Qui ea
Cinerarius. miniſtrabat, à cinere Cinerarius eſt appellatus. Di-
Diſcerniculum. ſcerniculum, quo diſcernitur capillus. Pecten, quòd per eum explicatur capillus. Speculum, à ſpeciendo: quòd ibi ſpectant. Veſtis à veleis: vel ab eo quòd vellus lana tonſa vniuerſa ouis. id dictum quòd vellebant lanam: ex lana facta veſtis. Et quod
retineret capillum "contineret, dictum à rete Reticulum. Rete ab raritudine. Item Texta, faſciola qua capillum in capite colligarent. Dictum Capital à capite, quod ſacerdotulæ in capite etiam nunc ſolent habere. Sic Rica à ritu; quòd Romano ritu ſacrificium feminæ cum faciunt, capita velant. Mitra, & reliqua ferè in capite, poſtea addita cũ vocabuleis Græceis. Prius de indutu aut amictu quæ ſunt, tangam. Capitium ab eo quòd capit pectus; id eſt, vt antiqui dicebant, indutu comprehendit: alterum quod ſubtus, à quo Subucula: alterum quod ſupra, à quo Supparus. niſi quod id dicunt Oſce. Alterius generis item duo; vnum quod foris, ac palam, Palla: alterum quod intus, à quo Intuſium. id quod Plautus dicit, Intuſiatam, patagiatam caltulam, ac crocotulam. Multa pòſt luxuria adtulit: quorum vocabula apparent eſſe Græca, vt ἀσβεστον. Amictus eſt dictum Amiectum,
quo) id eſt circumiectum; à quo etiam "quod veſtes ſe

inuol-

inuoluunt, Circumiectum appellant: et quòd amictui habent purpuram circum, vocant Circumtextum. Antiquissimi amictui Ricinium, id quòd eo vtebantur duplici, ab eo quòd dimidiam partem retrorsum iaciebant, ab reiiciendo Ricinium dictum. Hinc quòd facta duo simplicia paria, Parilia primò dicta: reclusum propter leuitatem παρεπλευκία, χλαμύς: sic multa Græca. Læna, quòd de lana multa: duarum enim togarum instar. vt antiquissimum mulierum, ricinium; sic hoc duplex, virorum. Instrumenta rustica, quæ serendi aut colendi fructus caussa facta. Sarculum à serendo ac sarriendo. Ligo, quòd eo, propter latitudinem, quod sub terra facilius legitur. Pala à pangendo. G in L mutatum quod fuit. Rutrum vt ruitum, à ruendo Aratrum, quod "arauit terram. Eius ferrum Vomer, quod vomit eo plus terram. Dens, quòd eo mordetur terra. Supra id regula quæ stat, Stiua, à stando: & in ea trāsuersa regula, Manicula; quòd manu bubulci tenetur: qui quasi est temo inter boues. Bura à bubus. alij hoc à curuo Curuum appellant. Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita "appellatur, vocatur couum à cauo. Iugum & Iumentum à iunctu. Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam item vt plaustrū boues trahunt, vt eruant quæ in terra sūnt: Sirpices postea, S detrita, à quibusdam dicti. Rastelli, vt Irpices, serræ leues; itaque homo in prateis per fenisecia eo festucas abradit; quo ab rasu Rastelli dicti. Rastri, quibus dentalibus penitus eradūt terram atque eruunt, à quo & Rutabri dicti. Falces à farre, littera commutata. Hæ in Campania Seculæ, à secando. à quadam similitudine harum, aliç: & quod apertum, vnde falces Fenariæ, & "Adoreæ: & quod non apertum, vnde Lumariæ falces, & sirpiculæ. Lumariæ sunt, quibus secant lumecta, cum in agreis serpunt spinæ. quas quòd à terra agricolæ soluunt, id est luunt, Lumecta. Sirpiculæ vocatæ à sirpando, id est ab alligando. sic Sirpata dolia quassa cùm alligata dicta. heis vtuntur in vi-

eruit) *oppilatur.* *arborea*

nea alligando fasces, incisos fustes, faculas. has phancillas Chersonesicè dicunt fasces. Pilum, quòd eo far pinsunt. id vbi fit, Pistrinum. L & S inter se sæ-
locelli pe commutant. Inde post in vrbe " Lucili pistrina, & pistrix. Trapetes molæ oleariæ vocantur. Trapetes à terendo, nisi Græcum. Molæ à molendo: harum e-
Vannum nim motu eo coniecta moliuntur. " Vallum à volatu, quòd cùm id iactant, volant inde leuia. Ventilabrum, quo ventilatur in aere frumentum. Quibus comportantur fructus ac necessariæ res, de iis Fiscina à ferendo dicta. Corbes ab eo quòd spicas aliúd-ve quid conruebant. Hinc minores corbulæ dictæ. De heis quæ iumenta ducunt. Tragula ab eo quod trahitur per tertam. Sirpea, quæ virgeis sirpatur, id est colligando implicatur, in qua stercus aliúdve quid euehitur. Vehiculum, in quo faba aliúdve quid vehitur, quo ex viminibus vterentur, & quod eo vehitur; breuis veha Vehiculum dictum est. Ab aliis etiam dictum Arcera, quæ etiam in duodecim tabuleis appellatur. quòd ex tabuleis vehiculum erat factum vt arca, Arcera dictum. Plaustrum ab eo quòd non, vt in heis quæ suprà dixi, sed ex omni parte palam est. quæ in eo vehuntur, quòd perlucent, lapides, asseres, tignum. Ædificia nominata à parte, vt multa: ab ædibus, & faciendo. Maximum ædificium est Oppidũ ab ope dictum; quòd munitur opis caussa, vbi sint; & quod opus est ad vitam gerẽdam, vbi habitent tutó; vel oppida, quòd opere munibãt mœnia, quo munitius essent. Quòd exaggerabãt, Aggeres dicti, & quòd aggerem contineret murus, quòd muniendi caussa manu parabatur quo sepiebant oppidũ; è quo munere Murus. Eius summa, Pinnæ, ab heis quas insigniti milites habere in galeeis solent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à torueis, quòd hæ prospiciunt ante alios. Qua viam relinquebant in muro, qua in oppidũ portarent, Portas. Oppida condebãt in Latio, E-
vt multa) trusco " ritu multa, id est, iũcteis bubus tauro, & vacca interiore aratro circumagebãt sulcũ. Hoc facie-
bant

bant religionis caussa die auspicato, vt fossa,& muro essent munita. Terram vnde excalpserant, Fossam vocabant;& introrsum factum murũ. Postea quòd fiebat orbis, Vrbs. Principiũ, quod erat post murum, Pomeriũ dictum; eiúsque ambitu auspicia vrbana finiuntur. Cippi pomerii stãt, & circum Ardeã Ardeam,& circum Romam. Quare & oppida quę prius erãt circumducta aratro, ab orbe & vrbo Vrbes: & ideo coloniæ nostræ omnes in littereis antiqueis scribuntur vrbes; quòd itẽ conditæ, vt Roma: & ideo coloniæ; vt vrbes cõduntur quòd intra pomeriũ ponuntur. Oppidum quod primum cõditum in Latio stirpis Romanæ Lauinium. nã ibi dij penates nostri. Hoc à Latini filia, quæ coniuncta AEneæ, Lauinia appellata. Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur Alba; id ab sue alba cognominatum. Hæc è naui AEneę cùm fugisset Lauinium, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio pòst Lauinium conditum anneis triginta, hæc vrbs facta; propter colorem suis, & loci naturam, Alba Longa dicta. Hinc mater Romuli Rhea; ex hac Romulus; hinc Roma. In oppido vici à via, quòd ex vtraq; parte viæ sunt ædificia. Fundulæ à fundo, quòd exitum non habet, ac peruium non est iter. Angiportum,& id angustum, ab angendo,& portu. Quò cõferrent suas controuersias, & quæ vendere vellent, & quò quæque ferrent, Forum appellarunt. Vbi quid generatim additum, ab eo cognomen; vt boarium forum, forum olitorium. hoc erat antiquum Macellum, vbi olerum copia. ea loca etiam nunc Lacedæmonij vocãt μακελλώτας: sed Iones ostia hortorũ & castelli, μακέλλους. Secundũ Tiberim ad Iuniũ forum piscarium vocant. Ideo ait Plautus, Apud piscarium, vbi variæ res. Ad corneta forũ cupedinis, à Cupedio: ꝙ multi forũ cupidinis, à cupiditate. Hæc omnia postquam contracta in vnum locum, quæ ad victum pertinebant;& ædificatus locus; appellatum Macellum, vt quidam scribunt, quòd ibi fuerit ortus: alij, quòd ibi domus fuerit cui cognomen fuit Ma-

cellus,quæ ibi publicè diruta:è qua ędificatum hoc, quod vocatur ab eo macellum.In foro lacum Curtium à Curtio dictum cōstat.de eo triceps historia. nam & Procilius non idem prodidit quod Piso;neo quod is,C.Ælius Stilo secutus. A Procilio relatum, in eo loco dehisse terram, & ex senatusconsulto ad haruspices relatum,esse respōsum deum Maniū Postuliopem postulare,id est,ciuem fortissimum eodē mitti.tum quendam Curtium,virum fortem,armatum ascendisse in equum, & à Concordiæ versum, cum equo in eū præcipitatum.eo facto,locum coisse,atque eius corpus diuinitus humasse, & reliquisse genti suæ monumentum. L. Calpurnius Piso in annalibus scribit,Sabino bello, quod fuit Romulo & Tatio, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum, cùm Romulus cum sueis ex superiore parte impressionem fecisset; Curtium in locum palustrē, qui tum fuit in foro, ante quàm cloacæ sint factæ, secessisse,atque suos in Capitolium recepisse. Ab eo lacum inuenisse nomen.C.Ælius & Q.Lutatius scribunt eum locum esse fulguratum,& ex senatusconsulto septum esse; idque factū esse à Curtio consule,cui Marcus Genucius fuit collega, Curtiū appellatum.Arx ab arcendo, quòd is locus munitissimus vrbis;à quo facilimè possit hostis prohiberi. Carcer à coercendo, quòd exire prohibentur. In hoc pars quæ sub terra,Tullianum:ideo quòd additum à Tullio rege: quòd Syracuseis, vbi simili de caussa custodiuntur,vocantur Latomiæ,& de latomia translatum, quòd heic quoque lapidicinæ fuerunt. Inde Lauretum, ab eo quòd ibi sepultus est T. Tatius rex, qui à Laurentibus interfectus est. ab silua laurea,quòd ea ibi excisa,& ædificatus vicus. vt inter sacram viam & macellum editum, Corneta à corneis,quæ abscissæ loco reliquerunt nomen.vt Esculetum ab esculo dictum, & Fagutal à fago: vnde etiam quod ibi sacellum, Iouis Fagutalis. Armiluſtrum, ab ambitu lustri locus. item Circus maximus dictus; quòd circum spectaculeis ædificatus,

tus,vbi ludi fiunt; & quòd ibi circum metas fertur pompa,& equi currũt.Itaq; dictũ in Cornicula"mil- *milites*
lies aduentu,quem circumeũnt ludẽtes, Quid cessa- *ad vestim,*
mus ludos facere? Circus nŏster ecce adest. In circo *quem*
primo,vnde mittuntur equi,nunc dicuntur carceres: Næuius Oppidũ appellat. Carceres dicti quòd coercentur equi, ne inde exeant ante quàm magistratus misit: Oppidum, quòd à muri parte pinneis turribúsque carceres olim fuerũt. Scripsit "poeta,Dicta- *Ennius*
tor vbi currum insidit, peruehitur vsque ad oppidũ. Intimus circus ad "murtiũ vocatus, vt Procilius aie- *murcis*
bat, ab vrceeis; quòd is locus esset inter figulos. alij esse dicunt à murteto declinatum, quòd ibi id fuerit. cuius vestigium manet, quòd ibi sacellum etiam nunc Murtiæ Veneris. Item simili de caussa circus Flaminius dicitur, qui ædificatus est circum Flaminium campum; & quòd ibi quoque ludeis "Tauri- *Taureis*
ceis circum metas currũt. Comitiũ ab eo, quòd coibant eò comitiis curiateis,& litiũ caussa. Curiæ duorum generum. nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas; vt curiæ veteres: & vbi senatus humanas; vt curia Hostilia, quòd primus ędificauit Hostilius rex. Ante hanc Rostra, cuius id vocabulum ex hostibus capta fixa sunt rostra. Sub dextra huius à comitio locus substructus, vbi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur à parte, vt multa. Senaculum supra Græcostasin, vbi ædes Concordiæ, & basilica Opimia. Senaculum vocatum vbi senatus, aut vbi seniores consisterent, dictum vt γερουσία apud Græcos. Lautolæ à lauando, quòd ibi ad Ianum Geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab heis palus fuit in minore Velabro, à quo, quòd ibi vehebantur lintribus, Velabrum; vt illud maius, de quo suprà dictum est. Æquimelium, quòd æquata Melij domus publicè; quòd regnum occupare voluit is. Locus ad busta Gallica, quòd Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederunt vrbem, ibi coacervata ac consita. Est locus qui vocatur Doliola ad cloacam maximam;

vbi non licet despuere, à dolioleis sub terra. Eorum duæ traditæ historiæ: quòd alij esse aiunt ossa cadauerum: alij Numæ Pompilij religiosa quædam post mortem eius infossa. Argiletum sunt qui scripserunt ab Argo, seu quòd is huc venit, ibíque sepultus sit: alij ab argilla, quòd ibi id genus terræ. Cliuus Publicius, ab ædilibus plebei Publicieis, qui eum publicè ædificarunt. Simili de caussa Publilius vicus, & Cosconius vicus, quòd ab heis vireis dicuntur ædificati. Cliuus proximus ad florales vsus versus. Capitolium vetus, quòd ibi sacellum Iouis, Iunonis, Mineruæ: & id antiquius quàm Ædis quæ in capitolio facta. Esquiliis vicus Africus, quòd ibi obsides ex Africa bello Punico dicuntur esse custoditi. Vicus Ciprius à cipro: quòd ibi Sabini ciues additi consederunt, qui à bono omine id appellarunt. Nam ciprum Sabinè bonum. Prope hunc vicus Sceleratus dictus à Tullia Tarquinij Superbi vxore; quòd, ibi cùm iaceret pater occisus, supra eum vt mitteret carpentum mulio, iussit. Et quoniam vicus constat ex domibus, nunc earum vocabula videamus. Domus Græcum est. & ideo in ædibus sacreis ante cællam, vbi sedes dei sunt, Græci dicunt πρόδομον: quod post, ὀπισθόδομον. Ædeis ab aditu, quòd plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri indictiuo funere præco etiam eos dicit, qui è taberneis efferuntur; & omneis in censu villas inde dicimus AEdes. Cauum ædium dictum, qui locus tectus intra parietes relinquebatur patulus, qui esset ad communem omnium vsum. In hoc locus si nullus relictus erat, sub diuo qui esset; dicebatur Testudo à testudinis similitudine, vt est in prætorio in castreis. Si relictum erat in medio, vt lucem caperet: deorsum, quò impluebat, Impluuium dictum: & sursum, qua compluebat, Compluuium; vtrumque à pluuia. Tuscanicum dictum à Tusceis, posteaquam illorum cauum ædium simulare cœperunt. Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis. illinc enim exemplum sumptum. Circum

cum cauum ædium erāt vniuscuiusque rei vtilitatis caussa parietibus dissepta: vbi quid cōditum esse volebant; à cælando Cællam appellarunt. Penariam, vbi penus. Vbi cubabant, Cubiculum: vbi cænabant, Cænaculum vocitabant: vt etiam nunc Lanuuij apud ædem Iunonis, & in cetero Latio, ac Faleriis, & Cordubæ dicuntur. Posteaquam in superiore parte cænitare cœperunt; superioris domus vniuersa, Cænacula dicta. Posteaquam" ibi cænabant, plura face- *vbi*
re cœperunt, vt in castreis ab hieme Hiberna. hibernum domus vocarunt: contra æstiuum.

* *Desunt paginæ tres.* *

religionem" Porcius designat, cùm de Ennio scri- *potius*
bens dicit eum coluisse" Tutilinæ loca. Sequitur por *Tullinæ*
ta Næuia, quòd in nemoribus Næuiis. Næuius enim loca vbi ea sic dicta, coluit. Deinde porta Rauduscula, quòd ærata fuit. æs Raudus dictum; ex eo in veteribus mancupiis scriptum, Rauduſculo libram ferito. Hinc porta Lauernalis ab ara Lauernæ, quòd ibi ara eius deæ. Præterea intra muros video portas dici: in Palatio Mucionis, à mugitu, quòd ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant. Alteram, Romanulam, quæ est dicta ab Roma; quæ habet gradus in naualia ad Volupiæ sacellum. Tertia est Ianualis, dicta ab Iano; & ideo ibi positum Iani signum. & ius institutum à Numa Pompilio, vt scribit in annalibus L. Piso, vt sit clausa semper, nisi cùm bellum sit. Nusquam traditum est memoriæ Pompilio rege fuisse apertam: & pòst T. Manlio consule, bello Carthaginiensi primo confecto; & eodem anno apertam. Super lectuleis origines, quas aduerti, hæ. Lectica, quòd legebant, vnde eam facerent, stramenta atque herbas, vt etiam nunc fit in castreis. lectos, ne essent in terra, sublimes in heis ponebant. Nisi ab eo quòd Græci antiqui dicebant λέκτρον, lectum potius. quam lecticam quòd inuoluebant, quòd ferè stramenta erant è segete,

Segestriam appellant, vt etiam nunc in castreis. Nisi à Græceis. nā στέγαστρον, vbi lectus mortui fertur dicebant. feretrum nostri, Græci φέρετρον καὶ φέρετρον. Postea quam transierunt ad culcitas, quòd in ea sagum, aut tomentum, aliúdve quid calcabant, ab inculcando Culcita dicta: "ac quidquid insternebant, à sternendo Stragulum appellabāt. Puluinar, vel à "pelluleis declinarunt. Quibus operiebantur, Operimenta, & pallia, Opercula dixerūt. In heis multa peregrina, vt Sagum, Reno Galli quid gaunacumma eius sagum, & Amphimalon, Græca: cōtrà Latinum Torale, quod ante torum & Torus à toruo, quòd is in promptu. ab hac similitudine "Toruinus in mulieris capite ornatus. Quia simplici scansione scandebant in lectum non altum, Scabellum; in altiorem, Scamnum. Duplicata scansio, Gradus dicitur, quòd geritur ab inferiore in superiorem. Græca sunt, Peristromata & Peripetasmata. sic aliud aliquid item conuiuij caussa ibi. Multa pecuniæ signatæ vocabula sunt. æris & argenti hæc. As ab ære. Dupondius à duobus ponderibus, quòd vnum pondus Assipondium dicebatur. id ideo quòd As erat libræ pondus. deinde ab numero reliquum dictum vsque ad Centussis, vt as singulari numero. Ab tribus assibus Tressis, & sic proportione vsque ad Nonussis. In denario numero hoc mutat: quod primum est, ab decem assibus Decussis: secundum à duobus decussibus "Bicessis, quod dixi solū à duobus decussibus "bicessis. Reliqua conueniūt, vt Tricessis à tribus, sic proportione vsque ad Cētussis; quo maius æris vocabulum non est. Nam "ducēti in proportione cùm dicuntur, non magis asses, quàm denarii aliæve res significantur. AEris minima pars, Sextula, quòd sexta pars vnciæ. Semuncia, quòd dimidia pars vnciæ. Se valet dimidium, vt in Selibra & Semodio. Vncia ab vno. Sextans ab eo quòd sexta pars assis: sicut Quadrans, quòd quarta; & Triens, tertia pars. Semissis, quòd semiæs, id est dimidium assis, vt suprà dictum est. Septunx à septem

hac — *pellibus* — *torulus* — *vicessis* — *vicesiis* — *ducēties*

ptem & vncia" conclusum. Reliqua obſcuriora, quòd à deminutione:& ea quæ deminuũtur,ita ſunt vt extremas ſyllabas habeant. vt à duodecim vna dempta vncia,Deunx.Dextans dempto ſextante:Dodrans,dempto quadrante. Bes,vt olim des, dempto triente. In argento nummi id à Siculeis. Denarii, quòd denos æris valebant. Quinarii, quòd quinos. Seſtertius,quòd ſemis tertius.Dupondius enim & ſemis antiquus ſeſtertius eſt; & veteris conſuetudinis vt retro æra dicerentur, ita vt ſemis tertius, ſemis quartus pronuntiarent. Seſtertius igitur ab ſemis tertius dictus.Nummi denarii decuma libella, quòd libram pondo as valebat, & erat ex argento parua. Sembella,quòd ſit libellæ dimidium,quod ſemis aſſis. Teruncius à tribus vnciis, ſembellæ quod valet dimidium:& eſt quarta pars,ſic vt quadrans,aſſis. Eadem pecunia vocabulum mutat. nam poteſt idem dici dos,arrabo,merces,corollarium. Dos erit pecunia,ſi nuptiarum cauſſa data:hæc Græcè δωτίνη, ita enim hoc Siculi:ab eodem"Donum. Nam Græcè vt ipſi δῶρον,vt alii δόμα,& vt Attici δόσις. Arrabo ſic dicta, vt reliquum reddatur. hoc verbum à Græco ἀῤῥαβών. Reliquum, ex eo quòd debitum reliquit. Damnum à demptione, cùm minus re factum quàm quanti conſtat.Lucrum,ab luẽdo,ſi amplius, "quàm exoluerit quanti eſſet ceptum. Detrimentum, à detritu, quòd ea quæ trita,minoris pretii. Ab eadem Intertrimentum;ab eo quòd duo, quæ inter ſe trita & deminuta,à quo etiam Intrigo dicta, & Intertrigo. Multa, à pecunia,quæ à magiſtratu dicta,vt exigi poſſit ob peccatum.quòd ſingulæ dicuntur appellatæ eſſe multæ,quòd olim vnum dicebant multa.Itaque cùm in dolium aut culeum vnum addunt ruſtici, prima vrna addita, dicunt etiam nunc Multa. Pœna, à puniendo: vel à pœnitendo,quod poſt peccatum ſequitur. Pretium, quod æſtimationis, emptioníſve cauſſa conſtituitur, dictum à periteis, quòd hi ſolùm poſſunt facere rectè id. Si quid datum pro opera aut opere, Merces, à me-

conliſum

demum

ex eo lue rit, quàm quanti)

rendo. Quod manu factum erat, & datum pro eo, Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, si additum præter quàm quod debitum eius. vocabulum fictum à corolleis: quòd hæ, cùm placuerant actores, in scena dari solitæ. Præda est ab hostibus capta, quòd manu parta, vt parida præda. Præmium à pręda, quòd ob rectè quid factum concessum. Si datur quod reddatur, Mutuum; quod Siculi μοῖτον. Ita scribit Sophron, μοῖτον ἀντίθημεν. & Munus, quod mutuo animo qui sunt, dant officij caussa. Alterum munus, quod muniẽdei caussa imperatum; à quo etiam Municipes, qui vnà munus fungi debent, dicti. Ea pecunia quæ in iudicium venit in litibus, Sacramentum à sacro. Qui petebat, & qui inficiabatur de aliis rebus, vterque "quingentos æris ad pontem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibat. Tributum dictum à tribubus, quòd ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singuleis pro portione census exigebatur. Ab hoc ea quæ adsignata erat, Adtributum dictum. Ab eo quoque quibus adtributa erat pecunia, vt militi reddant, Tribuni ærarij dicti. " Id quod adtributum erat, æs militare. hoc est quod ait Plautus, Cedit miles, æs petit. Et hinc dicuntur milites ærarij, ab ære, quòd stipendia facerent. Hoc ipsum Stipendium ab stipe dictum, quòd æs quoque Stipem dicebãt. Nam quòd asses libræ pondo erant; qui acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cælla stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet. à stipando Stipem dicere cœperunt. Stipare ab στίβειν fortasse, Græco vocabulo. Id apparet, quòd vt alias, tum institutum etiam nunc, diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt: & qui pecuniam alligat, Stipulari & Restipulari. "Milites stipendiarij ideo quòd eam stipem pendebant. Ab eo Ennius scribit, Pœni stipendia pendunt. Ab eodem ære impendendo, Dispensator, & in tabuleis scri-

Mutuum. Munus.

[Margin: quinquagenos æris ad pontificem dependebant: de aliis]

[Margin: In quos]

[Margin: Militiæ)]

ſcribimus Expenſum, & inde prima Penſio, & ſic aut ſecunda, aut quæ alia. Et Diſpendium, ideo quòd in diſpendendo ſolet minus fieri: Compendium, quòd cùm compenditur, vna ſit. A quo vſura, quòd in ſortem accedebat, Impendium appellatum: quæ cùm accederet ad ſortem, ex vſu Vſura dicta, vt Sors quod ſuum fit ſorte. Per trutinam ſolui ſolitum, veſtigium etiam nunc manet in æde Saturni, quòd ea etiam nunc propter penſuram, Trutinam habet poſitam. Ab ære Ærarium appellatum.

Ad vocabula, quæ pertinere ſumus rati, ea quæ & loca, & ea quæ in loceis ſunt, ſatis arbitror dicta: quòd neque parum multa ſunt aperta: neque, ſi amplius velimus, volumen patietur. Quare in proximo (vt in primo libro dixi) quod ſequitur de temporibus dicam.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LAtina liber quintus ad M. Tullium Ciceronem.

ORIGINES verborum, quæ ſunt locorum, & quæ in heis, in priore libro ſcripſi. in hoc dicam de vocabuleis temporum, & earum rerum quæ in agendo fiunt aut dicũtur cum tẽpore aliquo; vt ſedetur, ambulatur, loquitur. Atque ſiqua erũt ex diuerſo genere adiũcta, potius cognationi verborũ, quàm auditori calumnianti geremus morẽ. Huius rei auctoꝝ ſatis mihi Chryſippus, & Antipater; & illi in quibus etſi non tantum acuminis, at plus litterarũ; in quo eſt Ariſtophanes, & Apollodorus. qui omnes verba ex verbeis ita declinari ſcribunt, vt verba litteras alia adſumant, alia amittant, alia commutent: vt fit in tur-

do, in turdario, in turdelice. Sic declinantes Græci nostra nomina, dicunt Lucianum, Λουκιανὸν, & Quintium, Κοΐντιον. Ἀρίσταρχον illi, nos Aristarchum, & Δίωνα, Dionem. sic inquam consuetudo nostra multa declinauit, vt à vetere vetustum, ab solo solum, ab libero liberum, ab lasibus lares. quæ obruta vetustate, vt potero eruere conabor. Dicemus primò de temporibus, & quæ per ea fiunt. Sed ita vt antè de natura eorum. ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini. Tempus esse dicunt interuallum mundi, & motus. Id diuisum in parteis aliquot maximè ab solis & lunæ cursu. Itaque ab eorum tenore temperato Tempus dictum: vnde Tempestiua, & à "motu eorum, qui toto cælo coniunctus mundus " deo, motus casu venit. à quo tempus id ab hoc "deo dies appellatur. Meridies ab eo quod medius dies. D antiqui non R in hoc loco dicebant, vt Præneste incisum in solario vidi, quod Cornelius in basilica Æmilia & Fuluia inumbrauit. Diei principium Mane, quòd tum manat dies ab Oriente. Nisi potius quòd bonum antiqui dicebant Manum. ad cuiusmodi religionem Græci quoque, cùm lumen adfertur, solent dicere, φῶς ἀγαθόν. Suprema, summum diei, id à "supremo. hoc tempus duodecim tabulæ dicunt Occasum esse solis: sed postea lex Prætoria id quoque tempus iubet esse supremum, quo prætor in comitio supremam pronuntiauit populo. Secundum hoc dicitur Crepusculum, à crepero. id vocabulum sumpserunt à Sabineis: vnde veniunt Crepusci nominati Amiterno, quòd eo temporè erant nati, vt Lucii prima luce "in creatione. Crepusculum significat dubium; ab eo res dubiæ dictæ Creperæ, quòd crepusculum, dies etiamnum sit, an iam nox, multeis dubium. Nox (vt " Catulus ait) quòd omnia, nisi interueniat sol, pruina obriguerint. quòd nocet, nox, nisi quòd Græcè νὺξ, nox. Cum stella prima exorta, Græci vocant ἕσπερον, nostri Vesperuginem. vt Plautus, Neque vesperugo, neque vergiliæ occidunt. Exortæ

motore *dio* *dio* *superrimo* *Regie* *Catullus*

Tempus. Meridies. Mane. Crepusculum.

ortæ stellæ tempus dictum à Græceis ἑσπέρα, Latinè Vesper: vt ante solem ortum, quòd eadem stella vocabatur Iubar, quòd iubata. Pacuuius dicit, Pastor exorto iubare, noctis decurso itinere. Ennius, Aiax lumen iubárve in cœlo cerno? Inter vesperuginem & iubar dicta nox. Intempesta nox, vt in Bruto Cassius, quod dicebat Lucretia, Nocte intempesta nostram " deuenit domum. Intempestam AElius dicebat, cùm tempus agendi est nullum: quod alij conticubium appellarunt, quòd ferè omnes tunc cubarẽt: alij, ab eo quòd sileretur, Silentium noctis. Quod idem Plautus tempus Conticinium. scribit enim, Videbimus. factum volo: i, redito conticinio. Alter motus solis est, alter cæli, quod mouetur à bruma ad solstitium. Dicta bruma, quòd breuissimus dies est: Solstitium, quòd sol eo die sistere videatur; aut quòd sol ad nos versum, proximum est solstitium. Cùm venit in medium spatium inter brumam & solstitium, quòd dies æquus sit ac nox, AEquinoctium dictum. Tempus à bruma ad brumam dum sol redit, vocatur annus; quòd vt paruuli circuli annuli, sic magni dicebantur " circites anni: vnde Annus. huius temporis pars Hiemps, quòd tum multi himbres. hinc Hibernacula, Hibernum: vel quòd tum anima, quæ flatur, omnium apparet, ab hiatu hiemps. Tempus secundum, Ver; quòd tum virere incipiunt virgulta, ac vertere se tempus anni. nisi quòd Iones dicunt βῆρ. Tertiũ, ab æstu, AEstas. hinc AEstiuum. Nisi forte à Græco αἴθεσθαι. Quartũ, Autumnus,

adueniebat / aduenit

circi

* *Multa desunt.* *

ab sole: sic mensis à lunæ motu dictus, dum ab sole profecta, rursus redit ad eum luna, quòd Græcè olim dicta μήνη: vnde illorum μῆνες. ab eo nostri. A mensibus Intermestris dictus; quòd putabant inter prioris mensis senescentis extremos dies, & nouam lunam, esse diem, quem diligentius Attici " ἕνην καὶ νέαν appellarunt; ab eo quòd ea die potest videri extre-

Mensis.

μῆνα / νουμηνίαν

Lustrum.

ma & prima luna. Lustrum nominatum tempus quinquennale, à luendo, hoc est soluendo: quòd quinto quoque anno vectigalia & "vltro tributa per censores persoluebantur. "Seculum, spatium annorum centum vocarunt: dictum à sene, quòd longissimum spatium senescendorum hominum id putarunt. AEuum ab ætate omnium annorum: hinc AEuiternū, quod factum est AEternum. Id ait Chrysippus esse αἰῶνα. Ab eo Plautus, Nō omnis ætas ad perdiscendū est satis. hinc poetæ, AEterna tēpla cæli. A cæli naturali discrimine ciuilia vocabula dies accesserunt. Dicam prius, qui deorū caussa, tum qui hominū, sint instituti. Dies Agonales, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab agone; eo quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Carmentalia nominantur quòd sacratum & feriæ Carmentis. Lupercalia dicta quòd in lupercali luperci sacra faciunt. Rex cùm ferias menstruas Noneis Februarieis edicit, hunc diem Februatum appellat. Februum Sabini purgamentum, & id in sacreis nostreis verbum. Nam & Lupercalia Februatio, vt in antiquitatum libreis demonstraui. Quirinalia à Quirino, quòd ei deo feriæ, & eorum hominum qui fornacalibus sueis non fuerunt feriati. Feralia ab infereis, & ferendo. quòd ferunt tum epulas ad sepulchrum, quibus ius ibi parentare. Terminalia, quòd is dies anni extremus constitutus. Duodecimus enim mensis fuit Februarius, & cùm intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense. Equiria, ab equorum cursu. Eo enim die currunt equi in campo Martio. Liberalia dicta quòd per totum oppidum eo die sedent sacerdotes Liberi, hedera coronatæ anus cum libeis & foculo pro emptore sacrificantes. In libreis Saliorum, quorum cognomen Agonensium, forsitan hic dies ideo appellatur potius Agonia. Quinquatr⁹: hic dies vnus a nominis errore obseruatur proinde vt sint "quinque dictus ab Tuscula-

vltra

Saculum

quartus siue quintus

sculaneis post diem sextum Eidus similiter vocatus Sexatrus; & post diem septimum, Septimatrus: sic hic quòd erat post diem quintum Eidus, Quinquatrus. Tubilustrum appellatur, quòd eo die in atrio sutorio sacrorum tubæ lustrantur. Megalesia dicta à Græceis, quòd ex libris Sybillineis accersita ab Attalo rege Pergami prope murum Megalesion, vbi tẽplum eius deæ, vnde aduecta Romam. Fordicidia à fordeis bubus. bos Forda, quæ fert in ventre; quòd ea die publicè immolantur boues prægnantes in curiis complureis. A fordeis cædendeis Fordicidia dicta. Palilia dicta à Pale, quòd & feriæ ei deæ fiunt, vt Cerealia à Cerere, Vinalia à vino. Hic dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura non leuis in Latio. nam aliquot loceis vindemiæ primùm à sacerdotibus publicè fiebant, vt Romæ etiamnunc. nam flamen Dialis auspicatur vindemiam:& vt iussit vinum legere, agna Ioui facit: inter cuius exta cæsa & porrecta flamen prorsus vinum legit. In Tusculaneis sacreis est, Vinum nouum ne vehatur in vrbem ante quàm vinalia Kalentur. Robigalia dicta ab Robigo. secũdum segetes huic deo sacrificatur, ne rubigo occupet segetes. Dies Vestalia, vt virgines Vestales Vestæ sacrificent. Quinquatrus Minusculæ dictæ Iuniæ Eidus ab similitudinè Maiorũ, ꝙ tibicines tum feriati per vrbẽ vagantur, & conueniũt ad ædem Mineruæ. Dies Fortis Fortunæ appellatus ab Seruio Tullio rege, quòd is fanum Fortis Fortunæ secundũ Tiberim extra vrbem Romam dedicauit Iunio mense. Dies Populi Fugia videtur nominatus, quòd eo die repẽte tumultu fugerit populus. non multo enim pòst hic dies quàm decessus Gallorum ex vrbe:& qui tum sub vrbe populi, vt Ficuleates ac Fidenates, & finitimi alij, contra nos coniurarũt. Aliquot huius diei vestigia fugæ in sacreis apparent. de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt. Nonæ Caprotinæ, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent virgam.

Cur togâ " Ob hoc toga prætexta data eis: Apollinaribus ludeis docui populum. Neptunalia à Neptuno.eius enim dei feriæ.Furinalia à Furina, quòd ei deæ feriæ publicæ dies is, cuius deæ honos apud antiquos. Nam ei ſacra inſtituta annua, & flamen adtributus: nunc vix nomen notum pauceis. Portumnalia dicta à Portumno, cui eo die ædes in portu Tiberino facta,& feriæ inſtitutæ. Vinalia Ruſtica dicuntur ante diem duodecimum Kalendas Septembris; quòd tum Veneri dedicata ædis, & orti eius tutelæ adſignantur,ac tum ſunt feriati olitores. Conſualia dicta à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in circo ad aram eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Volcanalia à Volcano,quòd ei tum feriæ, & quòd eo die populus pro ſe in ignem animalia mittit. Opeconſiua dies ab dea Opeconſiua, cuius in regia ſacrarium; quòd ideo actum vt eò præter virgines Veſtales,& ſacerdotem publicum, introeat nemo. Is cùm eat, ſuffibulum
tritum id haud habeat:"ſcriptum id dicitur, vt à ſuffiendo ſubligaculum. Vortumnalia à Vortumno,cuius feriæ Octobri menſe. Meditrinalia dies dictus à medendo; quòd vt Flaccus flamen Martialis dicebat, hoc die ſolitum vinum nouum & vetus libari & deguſtari medicamenti cauſſa.Quod facere ſolent etiam
Nouũ vinũ vetus bibo: Vetus vinũ nouũ bibo. Nouo veteri vino morbo medeor. nunc multi, cùm dicant; " Nouum vetus vinum bibo:nouo veteri morbo medeor.Fontinalia à fonte, quòd is dies feriæ eius.ab eo autem tum,& in fontes coronas iaciunt,& puteos coronant. Armiluſtrium, ab eo quòd in armiluſtrio armati ſacra faciunt.Niſi locus potius dictus ab heis.ſed quod de heis prius.Id ab luendo,aut luſtro,id eſt,quòd circumibant luden-
Fõtinalia tes àncilibus armati. Saturnalia dicta ab Saturno, quòd eo die feriæ eius. vt poſt diem tertium Opalia,Opis. Angeronalia ab Angeròna,cui ſacrificium fit in curia. Accalia feriæ publicæ Laurentinæ is dies, quem quidam in ſcribendo Laurentalia appellant;ab Acca Laurentia nominatus, cui ſacerdotes
Acca noſtri publicè parentant ſexto die,qui"atra dicitur,

& di-

& dicunt hunc diem Tarentini Accas Tarentinas.
Hoc sacrificium fit in Velabro, qua in nouam viam
exitur, vt aiunt quidam, ad sepulcrum Accæ: vt quod
ibi prope faciunt diis manibus seruilibus sacerdo-
tes. qui vterque locus extra vrbem antiquam fuit,
non longè à porta Romanula, de qua in priori libro
dixi. Dies Septimontium nominatus, ab heis septem
môtibus in queis sita vrbs est. Feriæ, non populi, sed
montanorũ modo, vt Paganalibus, qui sunt alicuius
pagi. De statutis dieb⁹ dixi, nunc de annalibus dicã.
Compitalia, dies adtributus laribus, vt alibi: ideo v-
bi viæ competunt, tum in côpiteis sacrificatur; quot-
anneis is dies côcipitur. Similiter Latinæ feriæ dies
conceptiuus dictus à Latineis populeis, quibus ex Al-
bano môte ex sacreis carnem petere fuit ius cũ Ro
maneis: à quibus Latineis Latinæ dictæ. Sementinæ
feriæ, dies is qui à pontificibus dictus; appellatus à
semente, quòd sationis caussa susceptæ. Paganicæ, e-
iusdem agriculturæ caussa susceptæ, vt haberet in a-
greis omnis pagus: vnde paganicæ dictæ sunt. Præ-
terea feriæ Conceptiuæ, quæ non sunt annales; vt
hæ quæ dicuntur sine proprio vocabulo, aut cum
perspicuo; vt Nouendialis. De heis diebus nunc
iam, qui hominum caussa constituti, videamus. Pri-
mi dies mensium nominati Kalendæ, ab eo quòd
heis diebus Kalentur eius mensis Nonæ à pontifi-
cibus, quintanæ'ne an septimanæ sint futuræ, in Ca-
pitolio in curia Kalabra sic dictæ, Quinque Kalo
Iuno Nouella. Septẽ Kalo Iuno Nouella. Nonæ ap-
pellatæ, aut quòd ante diem nonum Eidus sem-
per, aut quòd vt nouus annus Kalendæ Ianuariæ
ab nouo sole appellatæ, nouus mensis, noua lu-
na Noneis. Eodem die enim in vrbem ab agreis
ad regem conueniebat populus. Harum rerum
vestigia apparent in sacreis Nonalibus in arce;
quòd tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ
sint eo mense, rex prędicit populo. Eidus ab eo *edicit*
quod Tusci Itus, vel potius quod Sabini Eidus di-
cunt. Dies postridie Kalẽdas, Nonas, Eidus appellati

atri; quòd per eos dies noui inciperent. Dies Fasti, per quos prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari. Comitiales dicti, quòd tū esset populus constitutus ad suffragium ferendum. nisi si quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret: vt Compitalia, & Latinæ. Contrarij horum vocantur dies Nefasti, per quos dies nefas fari prætorem: Do, dico, addico. Itaque non potest agi. Necesse est aliquo eorum vti verbo, cum lege quid peragitur. Quòd si tum imprudens id verbum emisit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed vitio: vt magistratus vitio creatus, nihilo secius magistratus. Prætor qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Quintus Mucius abnegabat eum expiari, & vt impium non posse dicebat. Intercisi dies sunt, per quos mane & vesperi est nefas, medio tempore inter hostiam cæsam & exta porrecta fas: à quo quòd fas tum intercedit, intercisi dies, aut quòd tum intercisum, nefas. Dies qui vocatur sic, Quando rex comitiauit, fas: dictus ab eo quòd eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, Ad quod tempus est nefas, ab eo fas. Itaque post id tempus lege actum sæpe. Dies qui vocatur, Quando stercus delatum, fas: ab eo appellatus, quòd eo die ex æde Vestæ stercus euerritur, & per Capitolinum cliuum in locum defertur certum. Alliensis dies ab Allia fluuio dictus. nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obsederunt Romam. Quod ad singulorum dierum vocabula pertineat dixi.

Mensium nomina sunt aperta ferè, si à Martio, vt antiqui instituerunt, numeres. Nam primus à Marte. Secundus (vt Fuluius Flaccus scribit, & Iunius Gracchus) à Venere, quòd ea sit Ἀφροδίτη. cuius nomen ego, antiqueis litterеis, quod nusquam inueni, magis puto dictum, quòd ver omnia aperit, Aprilem. Tertius, à maioribus, Maius. Quartus, à iunioribus, Iunius. Dehinc quintus Quintilis, & sic deinceps vsque ad Decembrem à numero. Ad hos qui additi, prior à Principe Iano, Ianuarius appellatus.

tus. Posterior, vt iidem dicunt scriptores, ab diis infereis Februarius appellatus, quòd tum heis parentetur. Ego magis arbitror Februarium á die februato, quòd tum Februatur populus, id est, luperceis nudeis lustratur antiquum oppidum Palatium, gregibus cinctum.

QVOD ad temporum vocabula Latina attinet, hactenus sit satis dictum. Nunc quod ad eas res attinet, quæ in tempore aliquo fieri animaduertetim, dicam. vt hæc sunt; Legisti currens, ludens. De queis duo prædicere volo, quanta sit multitudo eorum, & quæ sint obscuriora quàm alia. Cùm verborum declinantium genera sint quatuor: vnum, quod tempora adsignificat, neque habet casus, vt ab lego, legis: alterum quod casus habet, neque tempora adsignificat, vt ab lego, lectio, & lector: tertium, quod habet vtrumque, & tempora & casus, vt ab lego, legens, lecturus: quartum, quod neutrum habet, vt ab lego, lectè, lectissimè: horum verborum si primigenia sunt ad mille (vt Cosconius scribit) ex eorum declinationibus verborum « discrimina quingenta millia esse possunt: ideo quia singuleis verbeis primigeniis circiter quingentæ species declinationibus fiunt. Primigenia dicuntur verba, vt lego, scribo, sto, sedeo, & cetera, quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra, verba declinata sunt, quæ ab aliquo oriuntur, vt ab lego, legis, legit, legam, & sic itidem hinc permulta. Quare si quis primigeniorum verborum origines ostenderit, si ea mille sunt, quingentûm millium simplicium verborum caussas aperuit vna. In nulleis tamen, qui ab eis reliqua orta ostenderit, satis dixerit de origine verborum; cùm vnde nata sint principio erant pauca, quæ inde nata sunt, innumerabilia. A quibus iisdem principiis, antepositeis præuerbiis pauceis, immanis verborum accedit numerus, quòd præuerbiis additeis, atque commutateis aliud atque aliud fit. Vt enim cessit atque

discriminum) *vnae* *multeis*

Terentius "Terentius ait, Gaudia sua si omnes homines conferant vnum in locum, tamen mea exsuperet lætitia.Sic "cùm se habent læta.Narro cùm alterum facio "narrum: à quo Narratio, per quam cognoscimus rem gestam,quæ pars agendi est.

enim

gnarum

* *Desunt quædam.* *

Adiicienda & hæc, quæ aut coniuncta cum temporibus,aut ab heis.eorum hoc genus videntur etyma. Fatur is qui primùm homo significabilem ore emittit vocem. Ab eo, ante quàm ita faciant pueri, dicuntur Infantes;cùm id faciunt, iam fari:cum hoc vocabulum à similitudine vocis pueri, ac Fatuus fari id dictum.Ab hoc tempore quod tum puereis cōstituant Parcæ fando, dictum Fatum, & res Fatales. Ad hæc eandem vocem qui facilè fantur, Facundi dicti: qui futura prædiuinando solent fari, Fatidici dicti.iidem Vaticinari, quod vesana mente faciunt. Sed de hoc postea erit vsurpandum,cùm de poeteis dicemus.Hinc fasti dies,quibus certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari. Ab hoc Nefasti, quibus diebus ea fari ius non est:&,si fati sunt, piaculũ faciunt. Hinc effata dicũtur,quòd augures finẽ auspiciorum cælestium extra vrbem agreis sunt effati.hinc "effari tẽpla dicũtur ab auguribus:adfatus, qui in heis fines sunt. Hinc Fana nominata, quòd pontifices in sacrando fati sunt finem. hinc Profanum est, quod ante fanum,id est coniunctum fano: hinc Profanatum,quod in sacrario pollutum.Atque inde Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quodam Fanatur,id est,vt fani lege sit,id dicitur.Pollutum,quod à porriciendo est fictum.Cùm enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est: vt cùm Profanum dicitur, id est proinde vt sit fani factum. Itaque vbi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, vt etiam fit: quod prætor vrbanus quotanneis facit, cùm Herculi immolat publicè iuuencam. Ab eodem

adfari

dem verbo fari. Fabulæ, vt tragœdiæ & comœdiæ, dictæ. Hinc Fassi, & Confessi, qui fati id quod ab heis quæsitum. Hinc Professi; hinc Fama, & Famosi. Ab eodem Falli, Falsum, & Fallacia: quæ propterea quòd fando quem decipit, ac contra quàm dixit, faciat. Itaque si quis re fallit, in hoc non proprio nomine fallacia, sed translatione. vt à pede nostro pes lecti, ac pes betæ. Hinc etiam Famiger, Affabile, & sic composita alia item, vt declinata multa, in quo & Fatuus & Fatué. Loqui ab loco dictum: quòd qui primò dicitur fari, & vocabula & reliqua verba dicit, ante quam suo " quisque loco ea dicere potest. *quidque* Hunc Chrysippus negat loqui, sed vt loqui: quare vt imago hominis non sit homo; sic in corueis, cornicibus, puereis primitus incipientibus fari, verba non esse verba, quòd non loquantur. Igitur is loquitur qui suo loco quodque verbum sciens ponit: & istum Prolocutum dicimus, cùm animo quod habuit, extulit loquendo. Hinc etiam amplius dicuntur Eloqui ac Reloqui in faneis Sabineis è cælla dei, qui eloquuntur. hinc dictus Loquax, qui nimium loquitur: hinc Eloquens, qui copiosè loquitur; hinc Colloquium, cùm conueniunt in vnum locum loquendi caussa. Hinc Adlocutum mulieres ire aiunt, cùm eunt ad " aliquam locutum consulendi caussa. *aliquã & cum cõ-* hinc quidã Loquelam dixerunt, verbum quod in lo- *landi* quendo efferimus. Concinnè loqui dictum à concinne, vbi inter se conueniunt partes, & inter se " re- *cudunt* spondent aliud alij. Pronũtiare dictum & Nuntiare. Pro idẽ valet quod ante, vt in hoc Proludit. Ideo actores pronuntiare dicuntur, quòd proscenio pronũtiant poeta cogitante: quod maximè tũ dicitur propriè, nouã fabulam cùm agunt. Nuntius est enim ab heis rebus nominatus, quod à Græco verbo νέος videri potest declinatum: ab ea quidem Græca voce Neapolis, νέα πόλις, ab antiqueis nostreis vocitata: à quo etiam extremum Nouissimum quoque dici cœptum volgo. quod mea memoria, vt Ælius Gallus, sic senes aliquot, nimium nouum verbum

quòd esset, vitabât. Cuius origo, vt à vetere vetustius, ac veterrimũ; sic à nouo declinatũ nouius, & nouissimum: quod extremũ. Sic ab eadẽ origine Nouitas, Nouicius, & Noualis; & sub noueis, dicta pars in foro ædificiorũ. quod vocabulũ eius peruetustum, vt nouæ viæ, quæ via iamdiu vetus. Ab eo quoque potest dictũ nominare, quòd res nouæ in vsum quomodo additæ erant: quibus ea nouissent, nomina ponebant. Ab eo nuncupare, & nuncupatæ res, quòd tum in ciuitate vota noua suscipiuntur. Nuncupare, nominare valere, apparet in legibus, vbi nuncupatæ pecuniæ sunt scriptæ. Item in choro in quo est, Ænea? quis est qui meum nomen nuncupat? Item in Medea, Quis tu es mulier quæ me insueto nuncupasti nomine? Dico, originem habet Græcam, quòd Græci δικάζω. hinc Ennius, Dico qui hunc

potest dicare " cupit. hinc Iudicare, quòd tunc ius dicatur: hinc Iudex, quòd ius dicat accepta potestate, id est, quibusdam verbeis dicendo finit. Sic enim ædis sacra à magistratu pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hinc ab indicando Indicium: hinc illa, Indi-

bellum cit "illum: indixit funus: "Prodixit diem: Addixit iu-

prædixit dicium. Hinc appellatum Dictum in mimo, ac Dictiosus. hinc in manipuleis castrensibus Dicta ducibus. Hinc Dictata in ludo: hinc Dictator magister populi, quòd is à consule debet dici: hinc antiqua illa, Dicis immo, & Dicis caussa, & Addictus (si dico quid scienti quod det, quod ignorauit trado) Hinc Doceo declinatum: vel quòd cùm docemus, dicimus; vel quòd qui docentur, inducantur in id quod docentur: ab eo quod fit ducere, qui est Dux, aut Ductor, qui ita inducit, vt doceat. Ab docere Disciplina, & Discere, littereis commutateis pauceis. Ab eodem principio Documẽta, quæ exẽpla docendi caussa dicũtur. Disputatio, & Computatio, cum præpositione, à Putando, quod valet purum facere. Ideo antiqui purum Putum appellarunt. Ideo Putator, quòd arbores puras facit. Ideo Ratio putari dicitur, in qua summa fit pura. Sic is

sermo,

sermo,in quo pura disponuntur verba,ne sit confusus,atque vt diluceat,dicitur Disputare. Quod dicimus,Differit parteis,item areas,translatitio æquè ex agreis verbo vtimur.Nam vt olitor differit in areas sui cuiusque generis res,sic in oratione qui facit, Disertus.Sermo,opinor,est à serie:vnde Serta,& in vestimento Sartum,quod comprehēsum. Sermo enim non potest in vno homine esse solo, sed vbi oratio cum altero coniuncta. Sic Conserere manum dicimur cum hoste:sic ex iure manu consertum vocare. Hinc Adserere manu in libertatem, cùm prehendimus. Sic augures dicūt,Si mihi auctor es verbi.nam manu adserere dicit.

* *Desunt quædam.* *

Hinc etiam ipsi Consortes, ad quos eadem sors. hinc Sortes, quòd in heis iuncta tempora cum hominibus ac rebus. Ab heis Sortilegi. Ad hoc pecunia quæ in fenore, sors est, impendium quod inter se iungat. Legere dictum quòd legantur ab oculeis litteræ.Ideo etiam Legati,quòd vt publicè mittantur,leguntur.Item à legendo Leguli,qui oleā aut vuas legunt.Hinc Legumina in frugibus variis: Leges etiam,quæ lectæ,& ad populū latæ, quas obseruet.Hinc Legitima;& Collegæ, qui vnà lecti; & qui in eorum locum suppositi,Sublecti;Additi, Adlecti. & Collecta, quæ ex pluribus loceis in vnum lecta. Ab legendo Ligna quoque, quòd ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur. Itidem ab legendo Legio,& Diligens,& Delectus. Murmuratur, dictum à similitudine sonitus. Qui murmurat, ita leuiter loquitur, quòd magis id sono facere, quàm vt intelligatur, videatur. Hinc etiam poetæ murmurantia littora. Similiter Fremere,Gemere, Clamare, Crepare, ab vocis similitudine & sonitus dicta.Hinc illa,arma Sonant, Fremor oritur:nil me Increpitando commoues. Vicináq; horū, Quiritare,Iubilare. Quiritare dicitur is

qui Quiritium fidem clamans implorat. Quirites à Curensibus, & ab iis qui cum Tatio rege in societatem venerũt, & donati ciuitate. Vt Quiritare, vrbanorum, sic Iubilare, rusticorũ. Itaque hos imitatus Aprissius ait in Bacche, Quis me iubilat? Vicinus tuus antiquus. Sic Triũphare appellatum, quòd cum imperatore milites redeuntes clamitãt per vrbem in Capitoliũ eunti, Io triumphe, io. Idque à θριάμβῳ Græco Liberi patris cognomento potest dictũ esse. Spondere est dicere. Spondeo, à sponte. nam id valet, & à voluntate. Ideo Lucilius scribit de Cretea, Cùm ad se cubitũ venerit sua voluntate, spõte ipsam suapte adductam, vt tunicam & cetera reiiceret. Eandem voluntatem Terentius significat, cum ait, Satius esse sua sponte rectè facere, quàm alieno metu. Ab eadem sponte, à qua dictum spondere, declinatum spondet, & Respondet, Despõsor, & Sponsa, item sic alia. Spondet enim, qui dicit sua sponte, spõdeo. spondet etiam spõsor, qui idem vt faciat obligatur. hinc Spõsus, Consponsus, hoc Næuius significat cùm ait, Consponsi. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum caussa: appellabatur & pecunia, & quæ desponsa erat, Sponsa. quæ pecunia inter se contra sponsum rogata erat, dicta Sponsio. cui desponsa quòd erat, Sponsus. quo die sponsum erat, Sponsalis. qui spoponderat filiam, Despondisse dicebatur; quòd de spõte eius, id est voluntate, exierat. Non enim si volebat, dabat, quòd sponsu erat alligatus. Nam in comœdiis vides dici, Spondén' tuam gnatam filio vxorem meo? quòd tum & prætorium ius ad legem, & censorium iudicium ad æquum æstimabatur. Sic Despondisse animum quoque dicitur, vt despondisse filiam: quòd suæ spõtis statuerat finem, à qua Sponte dicere, cùm spondere quoque dixerunt, cùm à sponte responderetur, id est, ad voluntatem rogantis. Itaque qui ad id, quod rogatur, non dicit, non respondet: vt non spondet ille statim, qui dixit spondeo, si iocandi caussa dixit: neque agi potest cum eo ex sponsu. Ita quisquis dicit in-

tragœ-

Curetibus

tragœdia, Meministíne te despondere mihi gnatam tuam? quod sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponsu. Etiam Spes à spōte potest esse declinata, quòd tum sperat, cùm quod volt, sic fieri putat. nam quod non volt, si putat; metuit, non sperat. Itaque hic quoque qui dicit in Astraba Plauti, Sequere, adsequere Polyba, disce: meam spem cupio consequi. Sequor Hercule quidem. nam libenter mea sperata consequor. Et quod sine sponte dicunt: verè neque ille sperat qui dicit adolescens, neque illa sperata est. Sponsor, & præs, & vas; neque idem, neque res à quibus ij, sed dissimiles. Itaq; Præs, qui à magistratu interrogatus, in publicum vt præstet: à quo & cùm respondet, dicitur Præs. Vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat. Consuetudo erat, cùm reus parum esset idoneus, incepteis rebus, vt pro se alterum daret; à quo caueri postea lege cœptum est, ab heis, qui prædia venderent, vades ne darent. ab eo scribi cœptum in lege mancipiorum: vadem ne posceret, nec dabitur. Canere, & canit, & Succinit, & Cantus, & Cantatio, ex camena, permutato N: ab eo quod semel canit; si sæpius, cantat. hinc Cantitat, item alia. nec sine canendo tibicines dicti. Omnium enim horum quid à canere. etiam Buccinator à vocis similitudine & cantu dictus. Oro ab ore, & Perorat, & Exorat, & Oratio, & Orator, & Osculum dictum. Inde Omen, & Ornamentum. alterum quod ex ore primum elatum est, Osmen dictum; alterum cum præpositione dicitur nunc ornamentum, ol m osnamenta: vt scenici plerique dicunt. Hinc Oscines dicuntur apud augures, quòd ore faciunt auspicium. Tertium gradum agendi dicunt, vbi quid faciunt: in eo propter similitudinem agendi, & faciendi, & gerendi, quidam error heis qui putant esse vnum. Potest enim aliquid facere, & non agere: vt poeta facit fabulam, & non agit: contrà actor agit, & non facit. & sic à poeta fabula fit, & non agitur; ab actore agitur, & non fit. Contra impe-

rator qui dicitur res Gerere:in eo neque agit, neque facit,sed gerit, id est sustinet. translatum ab heis qui honera gerunt,quòd sustinent.Proprio nomine dicitur Facere à facie; quòd rei, quam facit, imponit faciem.vt fictor cùm dicit Fingo, figuram imponit: cùm dicit Informo,formam:sic cùm dicit Facio, faciem imponit:à qua facie discernitur, vt dici possit aliud esse vestimentum,aliud vas. Sic item quæ fiunt apud fabros,fictores, item apud alios alia. Qui quid administrat,cuius opus non exstat,quod sub sensum veniat;ab agitatu, vt dixi,magis agere, quàm facere putatur.sed quòd heis magis promiscuè quàm diligenter consuetudo est vsa, translatitiis vtimur verbeis.Nam & quidem Facere verba dicimus,& qui aliquid agit,non esse infitientem. Qui adlucet, dicitur Lucere.ab luere: & luce dissoluuntur tenebræ.:

Luci ab luce Noctiluca. "Lucere item à luce, quòd propter lucem cultus institutus. Adquirere est ab ad & quærere:ipsum Quærere,ab eo quòd,quæ res vt recuperaretur, datur opera:à quærendo Quæstio: ab

quæstor heis "Conquæstor,Video,à visu: quinque enim sensuum maximus est in oculeis.Nam cum sensus nullus,quod abest mille passus,sentire possit;oculorum sensus visúsque ad stellas peruenit. Hinc Visenda, Vigilant,Peruigilium,& Inuidêt. & Actiacum illud,

obuiolauit. "Obliuio lauet, quod incidit inuidendum. à quo etiam Violauit virginem, pro vitiauit, dicebant. Æquè eadem modestia potius Cum muliere fuisse, quàm Concubuisse, dicebant. Cerno, idem valet. Itaque pro video, vt ait Ennius, Lumen iubárve in cælo cerno? C.Annius,Sensúmque inesse & motum in "membreis cerno.Dictum Cerno à

tenebreis *xpiw*

"creo,id est à creando:ab eo quod, cùm quid creatũ

discreti) est,tunc denique videtur.Hinc fines capillorum "descripti, quòd finis videtur discrimen. & qui id in testamento,id est,facito videant te esse heredem.Itaque in creatione adhibere iubent testes.Ab eodem

multa est quod ait Medea,Ter sub armeis malim "vitã cernere, quàm semel modò parere. Quod vt decernunt

nunt de vita eo tempore multorum, videatur vitæ finis. Spectare dictum ab Specio antiquo: quo etiam Ennius vsus, Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspiciis distributum est: qui habeant Spectionem, qui non habeant; & quod in auguriis augures dicunt, auem specere. Consuetudo autem communis, quæ cum præuerbiis coniuncta sunt, etiam nunc seruat: vt Aspicio, Conspicio, Respicio, Suspicio, Despicio: sic alia. In quo etiam Exspecto, quod spectare volo. Hinc Specula: hinc Speculum: quòd in eo specimus imaginem. Specula, de qua prospicimus. Speculator, quem mittimus ante, vt respiciat quæ volumus. Hinc, quo oculos inungimus, quibus specimus, Specillum. Ab auribus videntur dicta verba, Audio, & Ausculto. audio, ab aueo, quòd auribus auemus discere semper. quod Ennius videtur etymon ostendere velle in Alexandro, cùm ait, Iamdudum ab ludeis animus atque aures auent, auidè exspectantes nuntium. Propter hanc aurium auiditatem theatra replentur. Ab audiendo etiam Auscultare declinamus, quòd hi auscultare dicũtur qui auditeis parent. à quo dictum poetæ, audio, aut ausculto. Litteræ commutatione dicitur Odor, olor. hinc Olet, & Odorari, & odoratur, & Odora res. Sic ab ore, edo, sorbeo, bibo, poto. Edo à Græco ἔδω. Hinc Esculentum, & Escæ, Edulia: & quod Græcè γεύεσθαι, Latinè Gusto. Sorbere, item Bibere, à vocis sono: vt Feruere aquam, ab eius rei simili sonitu. Ab eadem lingua πότω, vnde Potio, vnde Poculum: Potatio, Repotatio: itidem Puteus, quòd sit Græcum antiquum non vt nunc φρέαρ dictum. A manu Manupretium: Mancipium, quod manu capitur. Cùm iungit plures manus, Manipulus. vnde Manipularis miles, vnde Manica. Manubrium, quòd manu teneatur. "Mantelium quasi manuterium, vbi manus terguntur. Nunc primùm ponam de censoriis tabuleis. Vbi noctu in templum censura auspicatur, atque de cælo nuntium erit: præconi sic imperato, vt viros vocet, Quod bonum, fortunatum, fe-

Mãtelium

lixque salutaréque fiet populo Romano Quiritium, reíque publicæ populi Romani Quiritium, mihíque, collegæque meo, fidei, magistratuíque nostro. Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, si quis pro se siue altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Præco in templo primum vocat, postea de moereis item vocat. Vbi lucet, censor, scribæ, magistratus murrha, vnguenteis vnguntur. Vbi prætores, tribuníque plebei, quíque in consilium vocati sunt, venerunt: censores inter se sortiuntur, vter lustrum faciat, vbi templum factum est. Post autem conuentionem habet qui lustrum conditurus est. In commẽtariis consularibus scriptum sic inueni, Qui exercitum imperaturus erit, accenso dicit hoc, Calpurni voca inlicium omneis Quiriteis huc ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites inlicium visite huc ad iudices. C. Calpurnius dicit, Voca ad conuentiõnem omneis Quiriteis huc ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites ite ad conuentionem huc ad iudices. Deinde consul loquitur ad exercitum, Impero qua conuenit ad comitia centuriata. Quare hic accenso, illic præconi dicit, hæc est caussa. in aliquot rebus idem vt præco, accensus acciebat. à quo Accensus quoque dictus. Accensum solitum ciere Bœotia ostendit: quam comœdiam alij esse dicunt: hoc versu, Vbi primum accensus clamarit meridiem. Hoc idem Cosconius in actionibus scribit, prætorem accensum solitum tum esse iubere, vbi ei videbatur horam esse tertiam, inclamare horam esse tertiam, itémque meridiem, & horam nonam. Circum aras mitti solitum, quom inliceret populum in eum locum vnde vocare posset ad conuentionem vocantis, non solum ad consulis & censoris, sed etiam quæstoris, vt commentarium indicat vetus " inquisitionis M. Sergij Mani filij quæstoris, qui capitis accusauit Trogum: in qua sic est, Auspicio orando sede in templo auspicij, dum aut ad prætorem aut ad consulem mittas auspicium petitum com-

anquisitionis)

commeatum. "prætores vocet ad te, & eum de mœreis vocet: præconi id imperare oportet. cornicinem ad priuati ianuam, & in arcem mittas, vbi canat collegas T. Trogi, & comitia edicat è rostreis. argentarij tabernas occludant: patres censeant, exquiras & adesse iubeas. magistratus censeat " ex ara consules, prætores, tribunósque plebei collegásque suos, & in templo iubeas adesse homineis; ac cùm mittas, concionem aduoces. In eodem commentario anquisitionis ad extremum scriptum caput edicti hoc est. Item quod adtingat, qui de censoribus classicum ad comitia centuriata redemptum habent, vti curent eo die, quo die comitia erunt, in arce classicus canat tum circúmque moeros, & ante priuati huiusce T. Quinctij Trogi scelerosi hominis hosticum canat; & vt in campo cum prima luci adsit. Et inter id cùm circum mœros mittitur, & cùm concio aduocatur, interesse tempus, apparet ex heis quæ interea fieri inlicium scriptum est. Sed ad comitia tum vocatur populus: ideo quòd alia de caussa hic magistratus non potest exercitum vrbanum conuocare: censor, consul, dictator, interrex potest. quòd censor exercitu centuriato constituit quinquennalem cùm lustraret, & in vrbem ad vexillum ducere debet. dictator, & consul in singulos annos: quòd hic exercitui imperare potest quò eat, id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium, cùm hoc inlicium sit, cùm circum muros itur, vt populus inliciatur ad magistratus conspectum, quòd consul vocare potest in eum locum, vnde vox ad conuentionem vocantis exaudiri possit. Quare vna origine Inlicio & Inlicius, quòd in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quòd in Hermiona est, cùm ait Pacuuius, Regni alieni cupiditas pellexit. Sic Elicij Iouis ara in Auentino, ab eliciendo. Hoc nunc aliter fit atque olim, quòd augur consuli adest tum cùm exercitus imperatur, ac præit quid eum oporteat dice-

præconum) (exire)

re. Consul auguri imperare solet vt inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cùm abesset accensus, & nihil intererat cui imperaret; & dicis caussa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum Inlicium scriptum inueni in M. Iunij commentariis: quod tamen ibidem est quod illicitè illexit. Quæ cum E, & C, cum G, magnam habent communitatem. Sed quoniam in hoc de pauceis rebus verba feci multa: de pluribus rebus verba faciam pauca, & potissimum, quæ in Græca lingua putant Latina. vt Scalpere, σκαλεύειν: Sternere, στορεννύειν: Lingere, λείχεσθαι: Ferre, φέρειν: Prouidere, προϊδεῖν: Errare, ἐρρύειν. quæ omnia Græca sunt. Item ab γίγνομαι, Gigno; & ab eo quod dicunt στραγγαλίζειν, Strangulare: Tingere, τέγγειν. Præterea ab eo quod nos Malaxare, illi μαλακίζειν: Potare, ποτίζειν: Domare, " δαμᾶν: Mulgere ab ἀμέλγειν. vt Runcinare à runcina, cuius origo Græca ῥύγχος. Quod ad originem verborum huius libri pertinet, quoniam satis multas arbitror positas huius generis, desistam. Et quoniam de heisce rebus treis libros ad te mittere institui; de oratione soluta duos, de poetica vnum: & ex soluta oratione ad te misi duos, priorem de loceis, & quæ in loceis sunt; hunc de temporibus, & quæ cum heis sunt coniuncta: deinceps in proximo de poeticeis verborum originibus scribere institui.

δαμνᾶν

M. TE-

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LAtina liber sextus ad M. Tullium Ciceronem.

TEMPORVM vocabula, & eorum quæ coniuncta sunt, aut in agendo fiunt, aut cum tempore aliquo enuntiantur, priore libro dixi. In hoc dicam de poeticeis vocabuleis, & eorum originibus. In queis multa difficilia. nam verbum, quod conditum est, & quibus littereis oportet scribi aperiã. Inde si post aliqua dēpta sit, obscurior fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur in illeis qui in scrutando verbo litteras adiiciunt aut demunt, facilius quid sub ea voce subsit, videre possint. Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoueãt nigras setas. cùm hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris: tamẽ latent multa. Quòd si poetice in carminibus seruaret multa prisca, quæ essent; sic etiam cur essent, posuisset: fecundius poemata ferrent fructũ. Sed vt in soluta oratione, sic in poemateis verba omnia quæ habent ἔτυμα, possunt dici nec multa. ab eo quòd non erunt in lucubratione litteræ prosecutæ; licet multum legerẽt C. Ælij hominis "in primo in littereis Latineis exercitati interpretationem carminum saliorum: videbis & exili littera expeditam, & præterita obscura multa. Nec mirum, cùm nõ modò Epimenides post annos quinquaginta " expeditus à multeis non cognoscatur; sed etiam Teucer Liuij pòst annos "duodecim ab sueis qui sit ignoratur. At hoc quid ad verborum poeticorum ætatem? quorum si Pompilij regnum fons in carminibus saliorum, neque ea à superioribus accepta; tamen habent septin- *in primis)* *experrectus* *decem*

gentos annos. Quare, cur scriptoris industriam reprehendas, qui herois tritauum atauúmque nō potuerit reperire, cùm ipse tui tritaui matrē non possis dicere? Quod interuallū multo tāto propius nobis, quam hinc ad initium saliorum, quo Romanorum prima verba poetica dicuntur Latina. Igitur de originibus verborum qui multa dixerit commodè, potius boni consulendum, quàm qui aliquid nequiuerit, reprehendendum. præsertim cùm dicat etymologice, non omnium verborū posse dici caussas: vt quia quare ad medendū medicina. neque si non norim radices arboris, non possum dicere pirum esse ex ramo, ramum ex arbore, eam ex radicibus quas non video. Quare qui ostendit equitatum esse ab equitibus, equites ab "equite, equitē ab equo; neque equus vnde sit dicit; tamen hic docet plura, & satisfacit gratè. Quem imitari possumus, vt ipse liber erit indicio. Dicā isto libro de verbeis quæ à poeteis sunt posita. Primùm de loceis; deinde de iis quæ in loceis sūt; tertio de tēporibus; tum quæ cum tēporibus sunt cōiuncta, vtq; cum heis sunt coniuncta, adiungā. & siquid excidit ex hac quadripartitione, tamen in ea vt cōprehendā, incipiā hinc. Vnus erit quē tu tolles in cærula cæli tēpla. Templū tribus modeis dicitur, ab natura, ab auspicio, ab similitudine. Natura in cælo; ab auspiciis, in terra; ab similitudine, sub terra. In cælo templum dicitur: vt in Hecuba, O magna templa cæli tum cōmixta stelleis splendideis. In terra, vt in Peribœa, Scrupea saxa Bacchi templa prope adgreditur. Sub terra, vt in Andromacha, Acherusia tēpla alta Orci saluete infera. "quam, quia initium erat oculi, à tuendo primò templum dictum. quocirca cælum qua tuimur, dictum tēplum. Sic, Contremuit templū magnum Iouis altitonātis. id est (vt ait Næuius in Hemisphærio) vbi terra cærulo septum stat. Eius templi partes quattuor: sinistrā ab oriēte, dextra ab occasu: antica ad meridiem, postica ad septentrionem. In terreis dictum templum locus augurij aut auspicij caussa

equito, equito ab — *quaqua intuerant oculis*

caussa quibusdam concepteis verbeis finitus. Concipitur verbeis non iisdem vsquequaque. In arce "item, Testáque meta sunto, quoad ego eas relinquam, nuncupauero. Olla ver arbor, quidquid est, quam me sentio dixisse, teplum tectúmque: ferto in sinistrum. Olla ver arbor, quidquid est quod me sentio dixisse, templum tectúmque: ferto in dextrum. Interea concretione, conspicione, cortumione, vtique ea rectissimè sensi. In hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet, & intra eas regiones qua oculi conspicient, id est tuimur: à quo templum dictum, & Contemplare, vt apud Ennium in Medea, Contempla, & templum Cereris ad læuam aspice. Contemplare & conspicare idem esse apparet. ideo dicere cùm templum faciant augures Conspicioné, qua oculorum conspectum finiant: quod cùm dicunt conspicionem, addunt Cortumioné, quæ dicitur à cordis visu, Cor enim, cortumionis origo. Quod addit templa vt sint dextra; aiunt sancta esse, qui glossas scripserunt. Id est falsum. nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est. sed hoc vt putarent ædem sacram esse templum & sanctum esse; quòd in vrbe Roma pleræque ædes sacræ sunt templa, eadem sancta: & quòd loca quædam agrestia, quòd alicuius dei sunt, dicuntur Tesca. Nam apud Actium in Philoctete, Lemnia quis tu es mortalis, qui in deserta & tesca te apportes loca? Loca enim, quæ sunt, designat cũ dicit Lemnia. "Præstolare, " & celsa Cabirum delubra tenes, mysteriáque pristina casteis concepta sacreis. Deinde Volcania templa sub ipseis collibus: in quos delatus locos dicitur, alto ab limine cæli. Et Næuius, Expirante vapore vides vnde ignes cluet mortalibus " diueis. Quare heic qui tesca dixit, non errauit. neque ideo quòd sancta, sed quòd ibi mysteria fiunt, ac tuentur, Tuesca dicta, pòst tesca. Tueri duo significat, vnũ ab aspectu, vt dixi: vnde est illud, Tueor te senex proh Iuppiter? Et, Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri? Alterum à curando ac tutela: vt cùm di-

ita *Præsto* *littora* *rara* *excelsa* *diuis*

velle tue ri villã cimus. " Bellum tueor, & tueri villam. à quo etiam quidam dicunt illum qui curat ædeis sacras, Ædituum, non Æditumum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem profectum est origine, quòd quem volumus domū curare, dicimus, Tu domi videbis. vt Plautus, quid opus siet cum ait, Intus para, cura, vide "quod opus fiat. Sic dicta Vestispica, quæ vestem spiceret, id est, videret vestem ac tueretur. Quare à tuendo & templa & tesca dicta, cum discrimine eo quod dixi. Etiam inde idem, illud enim extemplo acceptum me negato & filium. Extemplo, est continuò: quòd omne templum debet circum septum, nec plus quàm vnum introitum habere. Quod est apud Actium, Peruade polum, splendida mundi sidera bigeis continueis secepit spoliis. Polus, Græcum: id significat circuitum cæli. Quare quod est Peruade polum, vade per polum. Signa dicuntur eadem & sidera. Signa, quòd aliquid significent, vt libra, æquinoctium. Sidera, quę insidūt: atque ita significant aliquid in terreis perurendo, aliúdve. Quare & signum "candens in Hectocadēs in pectore re. Quod est terrarum amfracta reuisam. Amfractum est ab origine flexum duplici, dictum ab ambitu, & frangendo. ab eo leges iubent in directo pedum octo esse, in amfracto sexdecim: id est, in flexu.

Ennius, Vt tibi Titanis Triuia dederit stirpem liberûm. Titanis Triuia Diana est, ab eo dicta Triuia quòd in triuio ponitur ferè in oppideis Græceis. vel quòd luna dicitur esse, quæ in cælo tribus viis mouetur, in altitudinem & latitudinem & longitudinem. Titanis dicta, quòd eam genuit Titani filia Latona, vt scribit "Manilius, Creta Titano. vt idem scribit, Latona parit casto complexu Iouis Deli deos geminos. id est, Apollinem. & Dianam. Idem de eodem, O sancte Apollo, qui vmbilicum certum terrarum obtines. Vmbilicum dictum aiunt ab vmbilico nostro; quòd is medius locus sit terrarum, vt vmbilicus in nobis. Quod vtrumque est falsum. neque hic locus est terrarum medius; neque noster vmbilicus, est homi-

hominis medius. Itaque pingitur qui vocatur ἰχθὺν à Pythagora; vt media cæli ac terræ linea ducatur infra vmbilicum, per id quo discernitur homo, mas an femina sit: vbi ortus humanus similis vt in mundo. "Vbi enim omnia nascuntur in medio, quòd terra *hi* mundi media. Præterea si quod medium, id est vmbilicus, vt pila terræ: non Delphis medium. & terræ medium non hoc; sed quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum est quiddam, vt thesauri speciem, quod Græci ὀμφαλὸν, vmbilicum, dixerunt. Pacuuius, Calydonia altrix terra exuberantium virum. Vt ager Tusculanus, sic Calydonius, ager est, non terra; sed lege poetica, quòd terra AEtolia, in qua Calydon, à parte totam accipi AEtoliam voluit. Actius, Mystica ad dextram per vada vecti, Mystica à mysteriis, quæ ibi in propinqueis loceis nobilia sunt. Ennius, Areopagitæ quid dedere aliud quàm "pedam? Areopagitæ ab Areopago; is locus Athe- *peram* nis. Musæ quæ pedibus magnum pulsatis olympum. Cælum dicunt Græci olympum, montem eum in Macedonia omnes; à quo potius puto dictas musas Olympiadas. Ita enim ab terrestribus loceis cognominatæ Libethrides, Pipleides, Pimpliades, Thespiades, Heliconiades. Quasi Hellespontum, & claustra: quòd Xerxes quondam eum locum clausit. Nā, vt ait Ennius, Isque Hellesponto pontē contēdit in alto. Nisi ab eo quòd Asiam & Europam ibi "con- *conlidit* cludit mare, & inter angustias facit Proponditis fauces. Pacuuius, Liqui in AEgeo freto. Dictum Fretum à similitudine feruentis aquæ: quòd in fretum sæpe concurrat æstus, atque efferuescat. AEgeum dictum ab insuleis, quòd in eo mari sic scopuli vocantur, à similitudine caprarum, αἶγες.

Pacuuius. (AEges) ferme aderant æquore in alto ratibus repentibus. AEquor mare appellatum, quòd æquatum, commotum vento non est. Ratis nauis longa "dicitur: vt Ennius, cùm ait, Con- *dixit* ferre aut ratem æratam qui "perit, & qui dum *Næuius* mare sudantes eunt, atque sedentes. Ratis dicta *periit*

nauis longa propter remos,quod hi cùm per aquam sublati sunt dextra & sinistra, duas parteis efficere videntur.ratis enim, vnde hoc translatum, illic vbi plures mali aut asseres.

* *Deest pagina.* *

Agrestis ab agro. Infulas dictas apparet in hosticis, quod velamenta è lana quæ adduntur, Infulæ, intra hostiarum cornua velamenta erant. itaque cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flores,addunt nunc lanas,sed velatas frondenteis comas. Cornuatam vmbram iaci. Dicere apparet cornuatam à cornibus.Cornua à curuore dicta, quòd pleraque curuamus. At quas memorat nosse vos esse Casmenas. Casmenarum priscum vocabulum,ita natum atque scriptum est:alibi Carmenæ.ab eadem origine sunt declinatæ. vt in multeis verbeis, in quo antiqui dicebāt S,postea dicūt R.vt in carmine saliorum sunt hæc,Cosauli,Dolosi,Eso.Omina verò adpatula"coemisse.Iam Cusiatij, Muses, Ruse, dúmque Ianus venet:pòst Melios,Melior:Fœdesum, Fœderum: Plusima,Plurima:Asena,Arena:Ianitos,Ianitor. Quare Casmena,Carmena: inde carmina. R postea extrito camena factum. Ab eadem voce canite, pro quo in saliari carmine scriptum est Cante,hoc versu, Diuū exta cante,diuum deo supplice cante. In carmine Priami apud Actiū, quod est, Veteres casmenas cascas res volo profari. Et primùm Cascum significat vetus.eius origo Sabina, quæ vsque radices in Oscā linguam egit. Cascum, vetus esse significat Ennius, cum ait, Quam primum casci populi genuere Latini. Eo magis " Manilius quod ait, Cascum duxisse cascam non mirabile est, quoniam canoras conficiebant nuptias.Item ostendit"Papinij epigrammation,quod in adolescentem fecerat Cascam,

Coemisse *Manlius* *Pāponii*

Ridiculum est cùm te Cascam tua dicit amica
Casca Philotonis,ipsa senex puerum.
Dic tu illam pusam:sic fiet mutua muli.

Nam

Nam verè pusus tu, tua amica senexst.
Item ostendit quòd oppidũ vocatur " Cassinum. *Cascinũ*
Hoc enim à Sabineis orti Samnites tenuerunt, & nunc nostri; vnde & " Cassinum forum vetus. Item *Cascinũ* significant in Atellaneis aliquot pupum senem, quod Osci Casnar appellant. Apud Lucilium,
Quid tibi ego ambages Ambiui scribere coner?
Profectum à verbo " Ambe; quod est in ambitu *ambio* & ambitioso. Apud Valerium Soranum, Vetus adagio est ò P. Scipio. Quod verbũ vsque eò euanuit, vt Græcum παροιμία, pro eo positum, magis sit apertum. nam idem quod vocãt Græci παροιμίαν. vt, Auribus lupum teneo; Canis caninam non est. Adagio, & littera commutata Abagio, dicta ab eo quòd ambit orationem; neque in aliqua vna re consistit sola. Ambagio dicta vt Ambustum, quod circum vstum est. vt Ambiegna bos apud augures, quam circum aliæ hostiæ constituuntur. Cùm tria sint coniuncta in origine verborum, quæ sint animaduertenda, à quo sit impositum, & in quo, & quid; sæpe non minus de tertio quàm de primo dubitatur, vt in hoc: vtrum primùm vna Canis, an Canes sit appellata. dicta enim apud veteres, vna canes. Itaque Ennius scribit, Tantidem quasi feta canes sine dentibus latrat. Lucilius, Nequam & magnus homo, laniorum immanis canes vt. Impositio vnius debuit esse canis, plurium canes. Sed neque Ennius consuetudinem illam sequens, est reprehendendus: neque is qui nunc dicit, Canis caninam non est. Canes, quòd latratu signa dant, vt signa canant, canes appellatæ: & quòd ea voce indicant quæ noctu latent, Latratus appellatus. Sic dictum à quibusdam vt vna canes, vna trabes remeis rostrata per altum. Ennius, Vtinam ne in nemore Pelio securibus cæsa accidisset abiegna ad terram trabes. Cuius verbi singularis casus rectè correptus, ac facta trabs. In Medo Ennius, Cælitum Camilla expectata aduenis, salue hospita. Camilla: qui glossemata interpretati, dixerunt administram; addi oportet, in

heis quæ occultiora. Igitur dicitur in nuptiis Casmillus, qui cummerum fert, in quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nectunt. hinc Casmillus nominatur in Samothraces mysteriis Dius quidam administer diis magneis. Verbum Græcum arbitror, quod apud Callimachum in poemateis eius inueni. Apud Ennium, Subulo finitimas propter astabat aquas: Subulo dictus, quòd ita dicunt tibicines Tusci. quocirca radices eius in Etruria non Latio quærendum est. Versus quos olim Fauni vatésque canebant. Fauni, dei Latinorum, ita vt Faunus & Fauna sint in versibus quos vocant Saturnios; in siluestribus loceis traditum est solitos fari. à quo fando Faunos dictos. Antiquos poetas Vates appellabant à versibus viẽdeis, vt in poemate cùm scribam, ostendam. Corpore Tartarino prognata paluda virago. Tartarino, à Tartaro dictum. Plato in quarto de fluminibus, apud inferos quæ sint, in heis vnum Tartarum appellat: quare Tartari origo Græca. Paluda à paludamenteis. Sunt hæc insignia & ornamenta militaria. Ideo ad bellum cùm exit imperator, ac lictores mutant vestem, & signa incinuerũt; Paludatus dicitur proficisci: quæ, propterea quòd conspiciuntur qui ea habẽt, ac fiunt palàm, Paludamenta dicta. Plautus, Epeum fumificum cocum: ab Epeo illo qui dicitur ad Troiam fecisse equũ Troianum Argiueis, & aptè cibũ curasse. ideo ait Epeum fumificũ qui legioni nostræ habet coctum cibum. Apud Enniũ, Atq; prius pariet locusta lucam bouem. Luca bos, elephas. cur ita sit dicta, duobus modeis inueni scriptum. Nam & in C. Ælij commentario erat, à Libyceis Lucas: & in *Vergilii* "Verginij commentario, ab Lucaneis Lucas: ab eo quòd nostri cùm maximam quadrupedem, quam ipsi haberẽt, vocarent bouem: & in Lucaneis Pyrrhi bello primùm vidissent apud hosteis elephan- *identidẽ quadr.* tos, " id est quadrupedes " cornutas (nam quos dentes multi dicunt, sunt cornua) lucam bouem *cornutas* appellasse. Si à Libya dictæ essent lucæ; panther-

ræ &

ræ & leones, non Africanæ bestiæ dicerentur, sed lucæ. Si ab Lucaneis dictæ; vrsi cur potius Lucani quàm Luci dicti? Quare ego arbitror potius Lucas ab luce, quòd longè relucebant propter inauratos regios clypeos, quibus eorum tum ornatæ erant turres. Ennius, Orator sine pace redit, regique refert rem. Orator ab oratione dictus. qui enim verba haberet orationum publicè aduersus eum quo legebatur; ab oratione Orator dictus: cùm res maiore ratione legebantur potissimum, qui caussam commodissimè orare poterant. Itaque Ennius ait, Oratores docti loqui. Apud Ennium, Olli respondet suauis sonus Egeriai. Olli valet dictum illi, ab olli, & ollus. quod alterum comitiis cum recitatur, à præcone dicitur olla centuria; non illa: alterum apparet in funeribus indictiueis, quom dicitur, Ollus leto datus est. quod Græcus dicit λήθη, id *Mensf.* est obliuioni. Apud Ennium, "Mensas constituit, idémque ancilia. Ancilia dicta ab ancisu, quòd ea arma ab vtraque parte, vt peltæ Thracum, incisa.

"Saturnio in carmine, Libáque, fictores, Argeos, *Item ali-* & tutulatos. Liba, quòd libandi caussa fiunt: Ficto- *bi Lib.* res dicti à fingendeis libeis: Argei ab Argis. Argei fiunt è scirpeeis virgulteis, simulacra sunt hominum *Viginti-* "triginta: ea quotanneis à ponte sublicio à sacerdo- *quattuor* tibus publicè iaci solēt in Tiberim. Tutulati dicti hi qui in sacreis in capitibus habere solent, vt metam. id Tutulus appellatur, ab eo quòd matres familias crines conuolutos ad verticem capitis, quos habent vti velatos, dicunt Tutulos: siue ab eo quòd tuendi caussa capilli fiebant: siue ab eo quòd altissimum in vrbe quod est, ea res tutissima, Tutulus vocatur. Eundem Pompilium Numam ait fecisse flamines, qui cùm omnes sint à singuleis deeis cognominati; in quibusdam apparent etyma. vt cur sit Martialis, Quirinalis. Sunt in quibus flaminum cognominibus latēt origines; vt qui sunt in versibus plerique, Volturnalis, Palatualis, Furinalis,

Floralis, Falacer, Pomonalis: obſcura eſt eorum origo. Volturnᵃ, Palatua, Furina, Flora, Falacer, Pomona pomorum patrona. Apud Ennium, Iam cata ſigna fere ſonitum dare voce parabant. Cata, acuta. hoc enim verbo Sabini dicunt: quare Catus AElius Sextus; nō (vt aiunt) ſapiēs, ſed acutus, & quod eſt, tūc cœpit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta dicta. Apud Lucilium; Thynno capto coruū excludunt foras, occidúntque lupos aperdite, & iura ſiluri, Sumerete atque amiā. Piſcium nomina ſunt, eorúmque in Gręcia origo. Apud Ennium, Quæque cęruleo freto orta nare cœpta.

* *Deſunt quædam.* *

Caua cortina dicta, quòd eſt inter terram & cælum ad ſimilitudinem cortinæ Apollinis: ea à corde, quòd inde ſortes primùm æſtimatæ. Apud Ennium, Quin inde inuicteis ſumpſerunt perduellibus. Perduelles ſunt hoſtes. vt perficit, ſic Perduellum, Duellum: id poſtea bellum. Ab eadem cauſſa facta Duellona, Bellona. Apud Plautum, Neque iugula, neque veſperugo, neque vergiliæ occidunt. Iugula ſignum eſt quod Actius appellat Oriona, cùm ait, Citius Orion patefit. huius ſigni caput dicitur è ſtelleisᵃ quattuor, quas infra duæ claræ, quas appellant humeros. inter quas quod videtur iugulum: vnde Iugula dicta. Veſperugo, ſtella quæ Veſpere oritur, à quo etiam Opilius ſcribit veſperum. itaque dicitur; Alter veſper adeſt, quem dicunt Græci διέσπερον. Næuius patrem ſuum optimum, appellat ſupremum. Supremū à ſuperrimo dictū. itaq; in duodecim tabuleis, Solis occaſu diei ſuprema tempeſtas eſto. Libri augurum pro tēpore Tēpeſtatem dicunt, id eſt, ſupremum augurij tempus. In Cornicula, Quiᵃ regi latrocinatus decem annos Demetrio. Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum: quos poſtea à ſtipatione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur mercede. Ea enim Merces dicitur

ᵃ *ſtibus*

citur Græcè λαθεῖν, καὶ σαθεῖν. Ab eo veteres poetæ nõnunquam milites appellant latrones, quòd item vti milites cum ferro, aut quòd latent ad insidias faciendas. Apud Næuium, Risi egomet Cassabundum ire ebrium. Cassabundum, à cadendo. Item, Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus epicroco. Vtrumque vocabulum Græcum. In Menæhmeis Plauti, Inter ancillas sedere iubeas, lanam carere. Idem est hoc verbum in " Cosmotria Næuij. Carere à carendo, quòd eam tum purgant ac deducunt, vt careat spurcitia. Ex quo Carminari dicitur tum lana, cùm caret eo quod in ea est nequam. Est lana quam in Romulo Næuius appellat Oscam, ab Osceis. In Persa, Iam pol ille hîc aderit credo congerro meus. Congerro à gerra, & Græcum est, & in Latina cratis. In Menæchmeis, Idem istuc alieis adscriptiueis fieri ad legionem solet. Adscriptiui dicti, quòd olim adscribebantur inermes, qui succederent armateis militibus; id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo, Nam illum tibi ferentarium. à ferendo, id est, inanem, ac sine fructu: aut quòd Ferentarij equites hi dicti, qui ea modò habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Huiuscemodi equites pictos vidi in AEsculapij æde vetere, & ferentarios adscriptos. In Friuolaria, Vbi rorarij estis? en sunt. vbi sunt accensi? ecce. Rorarij dicti à rore: qui bellum committebant ante. ideo quòd ante rorat quàm pluit. Accensos, ministratores Cato esse scribit. potest id ab arbitrio; nam inde ad arbitrium eius, cuius minister. (Pacuuius deum triportenta in Mercatore ponit) Idem in Mercatore, Non tibi istuc magis diuidia est quàm mihi hodie fuit. hæc eadem in Corollaria Næuij. Diuidia à diuidendo dicta, quòd Diuisio distractio est doloris. Itaque in Curculione ait, Sed quid tibi est? lienes necant, renes dolent, pulmones distrahuntur. In Phagone, Honos syncerasto perit. Syncerastum est omne edulium antiquo vocabulo Græco. In Parasito

pigro,Domum ire cœpi tramite dextra via.Trames à transuerso dictus. In Fugitiueis, Age, euge,specta, vide vibices quantas. Iam inspexi quid essent. Vibices, alij excitatum verberibus corpus.In "Cistellaria,Non quasi vt hæc sunt heic, limaces liuidæ: Limax,à limo,quòd ibi viuit.Diobolares,scæniculæ, miraculæ. Diobolares, à bineis oboleis: Scæniculæ, ab scæno nugario vnguento. Miraculæ, à mireis,id est monstreis.à quo Actius ait,Personas distortas oribus deformeis,miriones.Ibidem,Scrantiæ, scrupedæ,stritabillæ,Tantalæ. Ab screando Scrantiæ sic adgnificat. Scrupedam Aurelius scribit Auscaripedam.Iuuentius comicus dicebat à vermiculo piloso, qui solet esse in fronde cum multeis pedibus. Valerius,à pede ac scrupea. Ex eo ab Actio positum,Incuriosa itaque es Menalippe? Reiicis abs te religionem?scrupeam imponas. Stritabillas, à stritilando: Stritare ab eo qui sistit ægrè. In Astraba, Actiosa annonā è viii concinna vireis.Ideo in Sitelitergo idem ait,Mulieres vxorculauit:ego noui,scio actiosas. quas sic Claudius scribit actiosas demonstrari suspicatrices,ab agendo actiosas. Vt ab vna faciendo,Factiosæ;sic ab vna agendo, Actiosæ dictæ. In Cestione,Cerastibola,vt de lumbo obcænabis. Cerastibola Opilius scribit circum coxendices sunt nobis:id Græcum est ab huius loci versura. In Neruolaria,Scobinam ego illam actutum adrasi. Scobinā, à scobe.lima enim materia fabrilis est. In Pœnulo, Vinceretis ceruum cursu, vel grallatorem gradu. Grallator à gradu magno dictus.In Truculento,Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfica.Præfica,vt Aurelius scribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes eius caneret.Hoc factitatum Aristoteles scribit in libro qui inscribitur,Nomina Barbarica.quibus testimonium est quod fretum est Næuij, Hæc quidem hercle opinor præfica est.nam mortuos conlaudat. Claudius scribit," dicta, quæ præficeretur ancilleis, quemadmodum lamentarentur, præfica est dicta.

Vtrum-

Neruolaria

ea

Vtrumque ostendit à "præfatione Preficam dictam. *præfe-ctione*
Apud Ennium, Decem coclites, quos montibus sum meis ripeis sedere. Ab oculo Cocles quasi ocles dictus, qui vnum haberet oculum. quocirca in Curculione est, De coclitum prosapia te esse arbitror. nam hi sunt vnoculi.

NVNC de temporibus dicam. Quod est apud Cassium, Nocte intempesta nostram deuenit domum. Intempesta nox, dicta ab tempestate. Tempestas ab tempore: intempesta nox quo tempore nil agitur. Quid noctis videtur? in altissimo cœli clypeo temo superat stellas sublime cogens etiam atque etiam noctis iter. Hic multam noctem ostendere vult à temonis motu. Sed temo vnde & cur dicatur latet. Arbitror antiquos rusticos primùm notasse quædam in cælo signa, quæ præter alia erãt insignia, atque ad aliquem vsum culturæ tempus designandum conuenire aduertebantur. E queis signa sunt, quòd has septem stellas Greci, vt Homerus vocat ἄμαξαν, & propinquum eius signum, βοώτην: nostri eas septem stellas, boues, & triones, & prope eas axem. Triones enim, & boues appellantur à bubulceis etiam nunc, maximè cùm arant terram: è queis vt dicti valentes, Glebarij, qui facilè proscindunt glebas; sic omnes qui terram arabant, à terra Teriones; vnde Triones, vt dicerentur "à detritu. Temo *è detrito.*
dictus à tenendo: is enim continet iugum. & plaustrum appellatum, à parte totum, vt multa. Possunt triones dici septem, quòd ita sitæ stellæ vt terna trigona faciant. Aliquod lumen iubárve in cœlo cerno? Iubar dicitur stella lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, vt leo in capite iubam. Huius ortus significat circiter esse extremam noctem. Itaque ait Pacuuius, Exorto iubare, noctis decurso itinere. Apud Plautum in Parasito Pigro, Inde hic bene potus primo crepusculo. Crepusculum dictum à Sabineis, & id dubium tempus, noctis an diei sit. Itaque in Condalio est, Tam crepusculo ferè vt ament lampadas accendere. Ideo dubiæ

res, Creperæ dictæ. In Trinummo, Concubiũ sit noctis prius, quàm ad postremum perueneris. Concubium à concubitu, dormiendi caussa dictũ. In Asinaria, Videbitur, factum volo. at redito conticinio. Conticinium puto à conticescendo dictum, siue (vt Opilius scribit) ab eo quòd conticuerunt homines.

àredito

Nvnc de heis rebus quæ adsignificant aliquod tempus, cùm dicuntur aut fiunt, dicam. Apud Actium, Reciproca tendens neruo equino concita tela. Reciproca est, cùm vnde quid profectum, redit eò; quod ab recipere Reciprocare fictum; aut quod poscere Procare dictum. Apud Plautum, Vt transuersus non prouersus cedit, quasi cancer solet. Dicitur ab eo qui in id quod est versus. & ideo qui exit in vestibulum, quod est ante domum, Prodire & Procedere dicitur. quod cùm leno non faceret, sed secundum parietem transuersus iret; dixit: Vt transuersus cedit, quasi cancer; non prouersus, vt homo. Apud Ennium, Andromachæ nomen qui indidit, rectè indidit. Item, Quæpropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant. Imitari dum voluit Euripidem, & ponere etymon, est lapsus. Nam Euripides quòd Græca posuit, etyma sunt aperta. Ille ait ideo nomen additum Andromachę quòd ἀνδρὶ μάχεται. hoc Ennij quis potest intelligere in versu significare; Andromachæ nomen qui indidit, rectè indidit? Aut Alexandrum ab eo appellatum in Græcia, qui Paris fuisset? A quo Herculem quoque cognominatum ἀλεξίκακον, ab eo quòd defensor esset hominum. Apud Actium, Iámque auroram rutilare procul cernó. Aurora dicitur ante solis ortum, ab eo quòd ab igne solis tum aureo aer aurescit. Quod addit Rutilare, est ab eodem colore. Aurei enim Rutili: & inde etiam mulieres valde rufæ Rutilæ dictæ. Apud Terentium, Scortatur, potat, olet vnguentum de meo. Scortari, est sæpius meretriculam ducere; quæ dicta à pelle. Id enim non solùm antiqui dicebant Scortum, sed etiamnunc dicimus Scortea ea quæ ex corio & pellibus sunt facta. Inde in aliquot sacreis ac sacelleis scriptum

ſcriptum habemus, Ne quid ſcorteum adhibeatur, ideo ne morticinium quid adſit. In Atellaneis licet animaduertere ruſticos dicere ſe adduxiſſe pro "ſcorto pelliculam. Apud Actium, Multeis nomen *ſcorteo*
veſtrum numénque ciendo. Numen dicunt eſſe imperium, dictum ab nutu. "omnia ſunt eius, cuius im- *omina*
perium maximum eſſe videatur. Itaque in Ioue hoc, & Homerus, & aliquotiens Liuius. Apud Plautum, Si vnum epityrum edam apud illum eſuriens inſanè bene. Epityrũ vocabulum eſt cibi, quo frequentius Sicilia quàm Italia vſa. Idem vehementer cùm vellet dicere, dicit Inſanè: quòd inſani faciunt omnia vehementer. Apud Pacuuium, Flexanima tanquam lymphata. Dicitur à lympha Nympha: vt apud Græcos Thetis. Apud Ennium, Ea Thetis illi mater. In Græcia commota mente, quos λυμφολήπτους appellant; ab eo Lymphatos dixerunt noſtri. Bacchus Liber, cuius comites Bacchæ: & vinum in Hiſpania Baccha. origo in heis omnibus Græca. Apud Pacuuium, Halcyonis ritu littus " peruolgans furor. *peruolans*
Hæc enim auis nunc Græcè dicitur ἀλκυὼν, à noſtreis *(er.r.)*
Halcedo: hæc hieme quòd pullos dicitur tranquillo mari facere, eos dies Halcyonios appellant. Quod eſt in verſu, Halcyonis ritu: id eſt, eius inſtituto. vt cùm Haruſpex præcipit vt ſuo quiſque ritu ſacrificium faciat: & nos dicimus "duodecim viros Græco *quin-*
ritu ſacra, non Romano, facere. Quod enim fit rite, *decim*
id ratum ac rectum: ab eo Actius " rectè perfecteis *rite*
ſacreis vult accipi. Apud Ennium, Si voles aduortere animum, comiter monſtrabitur. Comiter, hilarè ac lubenter; cuius origo Græcè κῶμος: inde Latina comiſſatio dicta, & à Græceis (vt quidam dicunt) Comœdia. Apud Atilium: Cape, cæde Lyde, come, conde. Cape, vnde Accipe. ſed hoc in proximo libro retractandum. Apud Pacuuium, Nulla res neque cicurare, neque mederi potis eſt, neque reficere. Cicurare, manſuefacere. quod enim à fero diſcretum, id dicitur Cicur: & ideo dictum, Cicur ingenium obtineo, manſuetum. à quo Veturij quoq; nobiles cognomi-

nati Cicurini.Id natum à cico. Cicum dicebant mẽbranam tenuem quæ, eſt in maloPunico diſcrimen. à quo etiam Plautus dicit, Quod volet denſum cicum non interduo. Apud Næuium, " Eccum venire video ferme iniuria. Ferme dicitur quod nunc ferè. vtrumque dictum à ferendo, quòd id quod fertur, eſt in motu, atque aduentat. Apud Plautum, Euax iurgio vxorem tandem abegi ab ianua. Euax verbum nihil ſignificat, ſed " effutitium naturaliter eſt. vt apud Ennium, Hehe ipſe clypeus cecidit. Apud Næuium, Eheu mea puella ſpe quidem is ſuccenſet tibi. Apud Pompilium, Heu qua me cauſſa fortuna infeſta premis? Quod ait Iurgio, id eſt litibus. Itaque quibus res erat in controuerſia, ea vocabatur Lis: ideo in actionibus videmus dici, Quam rem ſiue litem dicere oportet. Ex quo licet videre Iurgare ab iure dictum: cùm quis iure litigaret. à quo Obiurgat is qui id facit iniuſté. Apud Lucretium, Atque aliquos ibi ab rebus clepſere foro. Qui clepſere dixit, vnde etiam alij Clepere: id eſt corripere; quorum origo à clam, vt ſit dictum clapere, & ex E, A commutato, vt multa, eſt factum clepere. Poteſt & à Græco dictum, κλέπτειν. Apud " Matium, Corpora Graiorum mærebar mandier igni. Dictum Mandier à mandendo, vnde manducari. à quo in Atellaneis obſonium vocant Manducum. Apud " Matium, Obſcæni interpres, funeſtique ominis auctor. Obſcænum dictum ab ſcæna. ea vt Græci. vt Actius ſcribit, ſcena. In pluribus verbeis A ante E alij ponunt, alij non. vt quod partim dicunt Scæptrum, partim dicunt Sceptrum; alij Fænus, alij Fenus; ſic Fæniſicia, & Feniſicia. à quo ruſtici pappum Mæſum, non meſum. A quo Lucilius ſcribit, Cæcilius ne ruſticus fiat. Quare turpe, id obſcænum? quòd niſi in ſcæna palam dici non debet. Poteſt vel ab eo quòd pueris turpicula res in collo quædam ſuſpenditur, nequid obſit bonæ ſcæuæ cauſſa. inde Scæuola appellatus. Ea dicta ab ſcæua, id eſt ſiniſtra: quòd quæ ſiniſtra ſunt, bona auſpicia exiſtimantur. A quo dicuntur comitia, aliúdve quid ſit,

[Marginal notes: circum (beside "cum non interduo"); effutitium (beside "ſignificat"); Marcium vatem (beside "Apud Matium, Corpora"); Marcium vatem (beside "Apud Matium, Obſcæni")]

ſit, dici aue ſiniſtra, quæ nunc eſt. id à Græco eſt,
quòd hi ſiniſtram vocant σκαιαί. quare quod dixi
ſcæuum, bonũ omẽ eſt: obſcænum verò, turpe. quod
inde dicitur obſcæne, quod exotericum. Apud Plau-
tum, Quia ego antehac te amaui; & mihi amicam
eſſe creui. valet, conſtitui. Itaque heres, cùm cõſtituit
ſe heredẽ eſſe, dicitur Cernere, & cùm id fecit, cre-
uiſſe. Apud eundem, "Quo de ſinu frequentem *quod eſt:*
operam dediſtis. valet adſiduam. Itaque qui adeſt, *mihi*
adſiduus: ferre quem quæ oportet, is frequẽs. opponi
ſolet itaq;, Illud quod eædem mulierculæ dicũt, Pol
iſtoc quidem nos pretio " tanti eſt frequentare: ita *facile*
in prandio nos lepidè ac nitidè accepiſti. " Apparet *apparatũ*
dicere facile eſt, curare vt adſimus, cùm tã bene nos *dicis faci*
accipias. Apud Ennium, Decretum eſt foſſare cor- *lem, eſt*
pora teleis. hoc verbum Ennij, dictum à fodiendo: à *curare*
quo Foſſa. Apud Ennium, Vocibus concide: fac ſiet
obrutus.

* *Deſunt quædam.* *

Muſſare dictũ, quòd muti nõ amplius quàm μῦ di
cũt à quo idem dicit, Quod minimũ eſt, neque vt a-
iunt, μῦ facere audet. Apud Pacuuium, Dij "mone- *munera*
rint meliora, atque amentiam auerruncaſſint. A ver *dent*
tẽdo Auerruncare; vt deus, qui iis rebus præeſt, Auer
runcus. Itaque ab eo precari ſolent vt pericula a-
uertat. In Aulularia, P.pulo te differam ante ædeis,
id eſt conuicio, declinatum à pipatu pullorum.
Multa ab animaliũ vocibus tranſlata in homines;
partim quæ ſunt aperta, partim obſcura. Perſpicua,
vt Ennij, Animus cum pectore latrat. Plauti, Gan-
nit odioſus omni totæ familiæ. Cæcilij, Tantam
rem dibalare, vt pro nihilo habuerit. Lucilij, Hæc
inquã rudet ex roſtreis, atque hinnilitabat. Eiuſ-
dem, Quantum hinnitum atque equitatũ. Cùm mi- *aperta)*
nus " aperiant: Porcij ab lupo, volutare vlulantis.
Ennij à vitulo, Tibicina maximo labore mugit.
Eiuſdem à boue, Clamore bouantes. Eiuſdem à
leone, Pauſam fecere fremendi. Eiuſdem ab hæ-
do, Clamor ad cælum voluendus per æthera va-

frutimi) git. Et à frendice, Frunde "frutimi ſuauiter. M. Actius in Caſina à fringuilla, Quid fringutis? quid iſtuc tam cupidè cupis? ſues auoluerat. Ita trude neque "in *in iure)* re, neque in iudicium Æſopi, nec theatrales. In Colace, Nexum. Manilius ſcribit, omne quod per libram & æs geritur, in quo ſint mancipi: Mucius Scęuola, quæ per æs & libram fiant, vt obligentur, præterquam quæ mancipio dentur. Hoc verius eſſe, ipſum verbum oſtendit, de quo quæritur. Nam idem quod obligatur per librã, neque ſuum ſit, inde Nexum dictum. Liber, qui ſuas operas in ſeruitute pro *debeat, dat* pecunia, quam "debeat, dum ſolueret, Nexus vocatur, vt ab ære Obæratus. Hoc " C. Popilio rogante *C. Pætelio Viſolo)* Sylla dictatore ſublatum ne fieret; & omneis qui bonam copiam iurarent, ne eſſent nexi, diſſoluti.

In Caſina, Sine amet, ſine, quod lubet, id faciat: quando tibi nil domi deliquium eſt. Deliquium dictum ab eo quòd deliquatur: vt turbida quæ ſunt, deliquantur, vt liquida fiant. Aurelius ſcribit deliquium eſſe à liquido: Claudius, ab eliquato. Si quis alterutrum ſequi malit, habebit auctorem Cæcilium, Per lætitiam liquitur animus. Aliquando liquitur fictum. Multa apud poetas reliqua eſſe verba, quorum origines poſſunt dici, non dubito; vt apud Næuium in Eſiona. Enimuero gladij lingula à lingua. In Claſtidio, Vitulantes, à vitula. In Doloreſte, Caperata fronte. à capræ fronte. In Demetrio, Perſibus aperite. Itaque ſub hoc gloſſema callidè ſubſcribunt. In Lãpadione, Protinam à protinus cõtinuitatem ſignificans. In Agidone, Candacus ſuauis tametſi, à magiſtreis accepimus manſuetum. In Romulo, Sponſus contra ſponſum rogatus. In Stigmatia, Præbia à præbendo, vt ſit tutum: quòd ſint remedia in collo pueris. In Therimo, Cõfictitant, à conficto conuenire dictum. In Tarentilla Pacuuij, Ab luce Inluſtre. In Tunicularia, Exbolas quaſſant, eiiciunt. à Græco verbo ἐκβολή dictum. In Bello Pu- *reserare* nico, Nec ſatis "reſarrire, ab ſerra dictũ, id eſt aperire. Hinc etiam Seræ, quibus remoteis fores panduntur,

Sed

Sed vereor né plures ſint futuri qui de hoc genere me,quòd nimium multa ſcripſerim, reprehendant; quàm quòd reliquerim quædam, accuſent. ideo potius iam reprimendum quàm " producendum puto eſſe volumen. Nemo reprehenſus qui è ſegete ad ſpicilegium reliquit ſtipulam. Quare inſtituteis ſex libreis, quemadmodum rebus Latina nomina eſſent impoſita ad vſum noſtrum, è queis treis ſcripſi P. Septimio, qui mihi fuit quæſtor; treis tibi, quorum hic eſt tertius;priores de diſciplina originis verborum; poſteriores de verborum originibus: in illeis qui ante ſunt, in primo volumine eſt, quæ dicantur, cur etymologice neque ſit neque ea vtilis ſit: in ſecundo, quæ ſit, & cur ea ſit, & in illeis ſit: in tertio, quæ forma etymologiæ. In ſecundeis tribus quos ad te miſi, item generatim diſcreteis; primum, in quo ſunt origines verborum, locorum, & earum rerum quæ in locis eſſe ſolent: ſecundum,quibus vocabuleis tempora ſint notata, & hæ res quæ in temporibus fiunt. Tertius hic,in quo à poeteis item ſumpta vtilia, quæ dixi in duobus libreis ſoluta oratione. Quocirca, quoniam omnis operis de lingua Latina treis feci partes; prima, quemadmodum vocabula impoſita eſſent rebus; ſecunda, quemadmodum ea in caſus declinantur; tertia,quemadmodum coniungerentur: prima parte perpetrata,vt ſecundam ordiri poſſimus, huic libro faciam finem.

procudēdum

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA LIBER SEPTIMUS.

CVOM oratio natura tripartita esset, vt superioribus librebus ostendi, "eius prima pars, quemadmodum cuius vocabula rebus essent imposita; secunda, quo pacto de heis declinata in discrimina ierunt; tertia, vt ea inter se ratione coniuncta sententiam efferant; prima parte exposita, de secunda incipiã hinc. Vt propago omnis natura secunda; quod prius illud rectũ, vnde ea sit declinata: ita declinatur in verbeis rectũ Homo: obliquum Hominis, quod declinatum à recto. De huiusce multiplici natura discriminum oræ sunt hæ: cur, & in quo, & quemadmodum in loquendo declinata sunt verba. De quibus duo prima duabus caussеis percurram breuiter: quòd & tum cùm de copia verborum scribam, erit retractandum; & quòd de tribus tertium quod est, habet suas permultas ac magnas parteis. Declinatio inducta in sermones non solùm Latinos, sed omnium hominum, vtili & necessaria de caussa. Nisi enim ita esset factum, neque dicere tantùm numerum verborũ possemus. infinitæ enim sunt naturæ, in quas ea declinantur: neque quæ didicissemus ex heis, quæ inter se cognatio rerũ "cognatio esset, appareret. At nunc ideo videmus, quòd simile est quod propagatum. legi, vt declinatum est à lego: duo simul apparent quodammodo; eadem dici, & non eodem tempore factum. Vt si verbi gratia alterum horum diceretur Priamus, alterũ Hecuba; nullam vnitatẽ adsignificaret, quæ apparet

paret in Lego & legi, & in Priamus Priami. Vt in hominibus quædam sunt"cognationes,& gentilitates;sic in verbeis.Vt enim ab Aimilio homines orti Aimilij,ac gentiles;sic ab Aimilij nomine declinatæ voces in gentilitate nominali.Ab eo enim quod est impositum recto casu Aimilius,orta,Aimilij, Aimilium,Aimilios, Aimiliorum; & sic reliqua, eiusdem quæ sunt stirpis. Duo igitur omnino verborum principia, imposititi orum & declinatorum: alterum,vt fons, alterum vt riuus. Impositia nomina esse voluerunt quampaucissima, quo citius ediscere possent: declinata quamplurima, quæ istoc opere facilius omnes, quibus opus essent, discerent. Ad illud genus quod prius,historia opus est. nisi descendendo enim; aliter id non peruenit ad nos: ad reliquum genus,quod posterius,ars; ad quam opus est pauceis præcepteis, quæ sunt breuia. Quæ enim rectè in vno vocabulo declinare didiceris; in infinito numero nominum vti possis. Itaque noueis nominibus adlateis in consuetudinem, sine dubitatione eorum declinatus statim omnis dicit populus. etiam nouitij serui empti in magna familia, citò omnium conseruorum"omnis recto casu accepto in reliquos obliquos declinant.Qui si nonnumquam offendunt,non est mirum: etenim illi qui primi nomina imposuerunt rebus, forsitan in quibusdam sunt lapsi.Voluisse enim putant singulareis res notare,vt ex iis in multitudine declinarentur; vt est ab Homine Homines, sic mares liberos voluisse notari, vt ex heis feminæ declinarentur: vt est à Terentio Terentia: sic in recto casu, quas imponerēt voces, vt illinc essent futuræ quæ declinarentur: sed hæc in omnibus tenere nequisse, quòd & vna dicuntur scopæ, & mas & femina aquila; & recto & obliquo vocabulo vis. Cur hæc non tā sint in culpa,quàm putant plerique; soluere non difficile, sed nunc non necesse. non enim quod non potuerunt adsequi, sed quod voluerunt,ad hoc quod propositū refert. Quod nihilo minus declinari potest ab eo

agnationes

nomina)

quod impoſuerunt ſcopæ, ſcopa; quàm ſi impoſuiſſent ſcopa, ab eo ſcopæ. ſic alia. Cauſſam quare ab impoſiteis nominibus declinariut, oſtendi. Sequitur, in queis voluerint declinare aut noluerint; generatim ac ſummatim; item in formeis. Duo enim genera verborũ: vnum fecundũ, quod declinãdo multas ex ſe parit diſpárileis formas, vt eſt lego, legis, legã, ſic alia: alterũ genus ſterile, quod ex ſe parit nihil. vt eſt etiã, vix, magis, cras, cur. Quarum rerum vſus erat ſimplex; ibi etiam vocabuli declinatus. vt in qua domo vnus ſeruus, vni ſeruolo poſt nomẽ; in qua multi, pluribus. Igitur " & in heis rebus, quorum ſunt nomina, quòd diſcrimiua vocis plura, propagines plures. In heis rebus quæ copulæ ſunt, ac heis iunguntur verba, quòd nõ opus fuit declinari in plura, ferè ſingula ſunt. Vno enim loro colligare poſſis, vel hominem, vel equum, vel aliud quod, quidquid eſt quod cum altero poteſt colligari. Sic quod dicimus in loquendo, Conſul fuit Tullius & Antonius: eodẽ illo & omneis binos cõſules colligare poſſumus. Vel dicam amplius, omnia nomina, atq; ideo etiam omnia verba; (cùm fiunt tũc ex vna ſyllaba, illud & maneat vnum.) Quare duce natura, ſi quæ impoſita eſſent vocabula rebus;

ea in

* *Multa deſunt.* *

declinandas

Ne ab omnibus heis " declinatus putarent; quorum generum declinationes oriuntur. Partes orationis ſunt duæ, ſi item vt Dion, in treis diuiſerimus partes res quæ verbeis adſignificantur. vna, quæ adſignificat caſus: altera, quæ tempora: tertia, quæ neutrũ. De heis Ariſtoteles duas partes orationis eſſe dicit; vocabula & verba; vt homo & equus, & legit & currit. Vtriuſque generis & vocabuli & verbi, quædam priora, quædam poſteriora. priora, vt homo ſcribit; poſteriora, vt doctus & doctè. dicitur enim Homo doctus, & Scribit doctè. Hæc ſequitur & locus & tempus; quòd neque

que homo,neque ſcribit,poteſt ſine loco & tempore eſſe:ita vt magis ſit locus homini coniunctus, tẽpus ſcriptioni,cùm de heis nomen ſit primum.Prius enim nomen eſt quàm verbum temporale: & reliqua poſterius quàm nomen & verbum. Prima igitur nomina.Quarè de eorum declinatione quàm dè verborum,ante dicam. Nomina declinantur,aut in earum rerum diſcrimina quarum nomina ſunt,vt à Terentius,Terentij: aut in eas res extrinſecus, quarum ea nomina non ſunt:vt ab equo,Equito.In ſua diſcrimina declinantur, aut propter ipſius rei naturam de quo dicuntur, aut propter illius qui dicit. Propter ipſius rei diſcrimina, aut à toto,aut à parte. A toto, vt ab homine Homunculus, à capite Capitulum:propter multitudinem,vt ab homine Homines;ab eo,quod alij dicunt Ceruices, & id Hortenſius in poemateis ceruix.Quæ à parte declinata,aut à corpore,vt à mamma Mammoſa, à manu Manubiæ:alia ab animo,vt à prudẽtia Prudẽs, ab ingenio Ingenioſus. hæc ſine agitationibus: aut vbi motus maiores.Item ab animo, vt ab ſtrenuitate & nobilitate,Strenui & Nobiles. Sic à pugnãdo,& currẽdo, Pugiles & Curſores. Vt aliæ declinationes ab animo,aliæ à corpore: ſic aliæ quæ extra hominẽ:vt Pecunioſi,Agrarij; quòd foris pecunia & ager propter eorũ,"quàm dicũtur.Sunt declinati caſus,vt is qui de qui altero diceret,diſtinguere poſſet cùm vocaret, cùm daret,cùm accuſaret: ſic alia quidẽ diſcrimina, quæ nos & Græcos ad declinandũ duxerunt. Sine cõtrouerſia ſunt hi quinq.Quis vocetur,vt Hercules;Quẽadmodum vocetur, vt Hercules;Quò vocetur,vt ad Herculem;Cui vocetur,vt Herculi;Cuius vocetur,vt Herculis.Propter ea verba, quæ erãt proinde ac cognominata,vt prudens,candidus, ſtrenuus; quòd in heis præterea ſunt diſcrimina propter incrementũ, quod maius vel minus in heis eſſe poteſt:adceſſit declinationum genus, vt à candido,candidius,candidiſſimum: ſic à longo, diuite, id genus aliis, vt fieret. Quæ in eas res quæ extrinſecus declinan-

tur, sunt, ab equo Equile, ab ouibus Ouile: sic alia haec contraria illeis quae suprà dicta, vt à pecunia Pecuniosus, ab vrbe Vrbanus, ab atro Atratus: vt nonnumquam ab homine locus, ab eo loco homo: vt à Romulo Roma, à Roma Romanus. Aliquot modeis declinata ea quae foris. nam aliter qui à maioribus sueis Latonius & Priamides: aliter quae à facto, vt à praedando Praeda, à merendo Merces. Sic alia sunt quae circum ire non difficile: sed genus iam videtur, & alia vrgent: omitto. In verborum genere, quae tempora adsignificant, quòd ea erant tria, praeteritum, praesens, futurum; declinatio facienda fuit triplex, vt saluto, salutabam, salutabo. Cùm itē personarum natura triplex esset, qui loqueretur, de quo, ad quem; haec ab eodem verbo declinata, quae in copia verborum explicabuntur. Quoniam dictum de duabus declinationibus, cur & in qua sit forma; tertium quod relinquitur, quemadmodum, nunc dicetur. Declinationum genera sunt duo, Voluntarium, & Naturale: voluntarium est, quo, vt cuiusque tulit voluntas, declinauit. Sic tres cum emerunt Ephesi singulos seruos; nonnumquam alius declinat nomen ab eo qui vendit: Artemidorus, atq; Artemam appellat: alius aut ab regione, quòd ibi emit, ab Ionia, "Ionam; aut ab vrbe Epheso, Ephesium: sic alius ab aliqua alia re, vt visum est. Contrà naturalem declinationem dico, "quòd non à singulorum oritur voluntate, sed à communi consensu. Itaq; omnes impositeis nominibus, eorum itē declinant casus; atque eodem modo dicūt huius "Artemidori, & huius "Ionae, & huius Ephesii, sic in aliis casibus. Cùm vtrumq; nonnumquam accidat: & vt in voluntaria declinatione animaduertatur natura & in naturali voluntas quae cuiusmodi sint, aperietur infra. Quòd vtraque declinatione alia fiunt similia, alia dissimilia, de eo Graeci Latinique libros fecerūt multos; partim cùm alij putarent in loquendo ea verba sequi oportere quae à similibus similiter esset declinata. quas appellarunt ἀναλογίας: alij cùm id negle-

Ionem *qua* *Artema* *Ionis*

glegendum putarent, ac potius sequēdam συνήθειαν dissimilitudinémque quæ in consuetudine est: quam etiam vocant ἀνωμαλίαν: cùm, vt ego arbitror, vtrumque sit nobis sequendum. quòd in declinatione voluntaria sit ἀνωμαλία, in naturali magis analogia. De quibus vtriusque generis declinationibus libros faciam bis ternos: prioreis treis de earum declinationum disciplina; posterioreis, ex eius disciplinæ propaginibus. De prioribus primus erit hic: quæ contra similitudinem declinationum dicantur. Secundus, quæ contra dissimilitudinem. Tertius de similitudinum forma. de quibus quæ "experiero, singuleis tribus; tum de altereis totidem scribere ac diuidere incipimus. *expedierint*

INCIPIAM, quod huiusce libri est, dicere contra eos qui similitudinem sequuntur; quæ est, vt in ætate puer ad senem, puella ad anum; in verbeis, vt est scribo, scribam: dico, dicam. prius contra vniuersam analogiam; tum de singuleis partibus à natura sermonis incipiam. Omnis oratio cùm debeat dirigi ad vtilitatem; ad quam tum denique peruenit, si est aperta & breuis; quæ petimus; quòd obscurus & longus orator est odio; & cùm efficiat aperta, vt intellegatur; breuis, vt citò intellegatur; & apertā cōsuetudo, breuē temperantia loquentis: & vtrumque fieri possit sine analogia: nihil ea opus est. Neq; enim vtrum Herculi an Herculis clauā dici oporteat, si doceat analogia, cùm vtrumq; sit in consuetudine, non neglegendum; quòd æquè sunt & breuia & aperta. Præterea, "quod is vtilitatis caussa quæque res sit inuenta; si ex ea quis id sit consecutus, amplius eam scrutari non debet, cùm sit nimium otiosi. & cùm vtilitatis caussa verba ideo sint imposita rebus, vt ea significent; si id consequimur vna consuetudine, nihil prodest analogia. Accedit, quòd quæcumque vsus caussa ad vitam sint adsumpta, in heis vtilitatem" quærere, non similitudinem. itaque in vestitu, cùm dissimilima sit virilis toga tunicæ muliebri, stola pallio; tamen inæ- *quoniam vtil.* *quærimus*

qualitatem hanc ſequimur nihilo minus. In ędificiis, quod non videmus habere atrium περίστυλον, ſimilitudinem, & cubiculum ad æquale; cùm tamen propter vtilitatem in heis diſſimilitudines potius quàm ſimilitudines ſequamur. itaque & hiberna triclinia & æſtiua, non item valuata & feneſtrata facimus. Quare cùm in veſtitu, ædificiis, ſic in ſupellectile, cibo, cetereis omnibus quæ vſu ad vitam ſunt adſumpta, dominetur inæqualitas; in ſermonę quoque, qui eſt vſus cauſſa conſtitutus, ea non repudianda. Quod ſi quis duplicem putat eſſe ſummam, ad quas metas naturæ ſit perueniendum in vſu, vtilitatis & elegantiæ: quòd non ſolùm veſtiti eſſe volumus, vt vitemus frigus, ſed etiam vt videamur veſtiti eſſe honeſtè: nō domum habere, vt ſimus in tecto & tuto ſolùm, quod neceſſitas contruſerit: ſed etiam vbi voluptas retineri poſſit: non ſolùm vaſa ad victum habilia, ſed & figura bella, atque ab artifice: quòd aliud homini, aliud humanitati ſatis eſt. Quoduis ſitienti poculum homini idoneum; humanitati niſi bellum, parum. ſed cùm diſceſſum eſt ab vtilitate ad voluptatem, tamen in eo ex diſſimilitudine plus voluptatis quàm ex ſimilitudine ſæpe capitur. quo nomine & gemina conclauia diſſimiliter pollent, & lectos non omneis pareis magnitudine ac figura faciunt. Quòd ſi eſſet analogia petēda in ſupellectile; omnes lectos haberemus domi ad vnam formam, & aut cum fulcro aut ſine eo, nec tum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem: neque potius delectaremur ſupellectile, diſtincta quæ eſſet ex ebore, aliíſque rebus diſparibúſque figureis, quàm grabateis analogeis; cùm ad ſimilem formam plerumque eadem materia fiunt. Quare aut negandum nobis diſparia eſſe iucunda; aut quoniam eſſe neceſſe eſt confiteri, dicendum, verborum diſſimilitudinem, quæ ſit in conſuetudine, non eſſe vitandam. Quòd ſi analogia nobis ſequenda eſt: aut ea nobis obſeruanda eſt quæ eſt in conſuetudine; aut quæ non eſt. ſi ea quæ eſt, ſequenda eſt: præ-

præcepteis nihil opus eſt ; quòd cùm conſuetudinem ſequemur , ea nos ſequetur. ſi, quæ non eſt in conſuetudine,ſequemur;vt quiſque duo verba in quattuor formeis finxerunt ſimiliter , quamuis hæc nollemus , tamen erunt ſequenda : vt, Iuppiter, Marſpiter : quas ſiquis ſeruet analogias , pro inſano ſit reprehendendus. non ergo eſt ea ſequenda. Quòd ſi oportet vt à ſimilibus ſimiliter omnia declinentur verba , ſequitur vt ab heis ſimilibus ſimilia debeant fingi. quod non fit : nam & à ſimilibus alia fiunt ſimilia , alia diſſimilia : & à diſſimilibus partim ſimilia , partim diſſimilia. A ſimilibus ſimilia,vt à bono ac malo, bonum, malum. A ſimilibus diſſimilia,vt à lupus,lepus;lupo,lepori. Contrà à diſſimilibus diſſimilia, vt Priamus Paris , Priamo Pari.A diſſimilibus ſimilia,vt Iuppiter Iouis , & Iouis Iouis. Eo etiam magis ἀναλογικῶς diſſimilia finguntur , ſed etiam ab iiſdem vocabuleis diſſimilia: neque à diſſimilibus ſimilia , ſed etiam eadem. Ab iiſdem vocabuleis diſſimilia fingi apparet , quòd cùm duæ ſint Albæ , ab vna dicuntur Albani, ab altera Albenſes : cùm trinæ fuerint Athenæ , ab vna dicti Athenæi,ab altera Athenienſes, à tertia Athenæopolitæ. Si ex diuerſeis verbeis multa facta , in declinando inueniuntur eadem : vt cùm dico à luo, luam,& abluo,abluam. Omnia ferè noſtra liberalia & muliebria multitudinis , cum recto caſu fiunt diſſimilia,cum dandei caſu,ſimilia. vt mares Terentij,feminæ Terentiæ:eadem in dandei,vireis Terentiis,& mulieribus Terentiis. Diſſimilia , Plautus & Plautius:& communia huius Plauti,& huius Plautij. Deniq; ſi eſt analogia , quod in multeis verbeis eſt ſimilitudo verborum: ſequitur quòd in pluribus eſt diſſimilitudo : vt non ſit in ſermone ſequenda analogia.Poſtremò,ſi eſt in oratione , aut in omnibus eius partibus eſt, aut in aliqua : & in omnibus non eſt:in aliqua eſſe parum eſt:vt album eſſe Æthiopē, non ſatis eſt quòd habet candidos dentes. non eſt ergo analogia. Cùm à ſimilibus verbeis quæ de-

clinantur,similia fore pollicentur qui analogias eſſe dicunt,& cùm ſimile tum denique dicentes ſe oſtendere ex verbo verbum, quod ex eodem ſit genere, eadem figura tranſitum de caſu in caſum ſimiliter oſtendi poſſit. Qui hæc dicunt, vtrumque ignorant, & in quo loco ſimilitudo debeat eſſe,& quemadmodum ſpectari ſoleat,ſimile ſit néc ne.quæ cùm ignorant, ſequitur, vt cùm analogiam dicere nō poſſint, ſequi debeamus. Quæro enim,verbum vtrum dicāt vocem quæ ex ſyllabeis eſt ficta, eā quam audimus; an quod eam ſignificat quam intellegimus;an vtrūque.ſi vox voci eſſe debet ſimilis,nihil refert, quod ſignificat, mas an femina ſit: & vtrum nòmen, an vocabulum ſit. quod illi intereſſe dicunt. Sin illud quod ſignificatur,debet eſſe ſimile,Diona & Theona,quos dicunt eſſe ipſi pene geminos, inueniuntur eſſe diſſimiles:ſi alter erit puer,alter ſenex, aut vnus

Gallus "albus,alter Æthiops:item aliqua re alia diſſimiles. Sin ex vtraque parte debeat verbum eſſe ſimile:non citò inuenietur quin in alterutra re claudicet. nec Perperna & Alphena erit ſimile: quòd alterum nomen virum, alterum mulierem ſignificat. Quare quoniam vbi ſimilitudo eſſe debeat, nequeunt oſtendere:impudentes ſunt qui dicunt eſſe analogias.

Alterum illud,quod dixi, quemadmodum ſimile expectari oporteret,ignorare apparet ex eorū præcepto, quòd dicunt, cùm tranſierit è nominandei caſibus in eos quos appellant vocandei, tum denique poſſe dici rectos eſſe ſimileis aut diſſimileis. eſſet enim, vt ſiquis Menæchmos geminos cùm videat,dicat ſe nō poſſe iudicare diſſimiléſne ſint,niſi qui ex heis ſint nati, conſiderarit:nunc diſcrepāt inter ſe. nihil inquam quo magis minúſve ſit ſimile, quod conferas cum altero, ad iudicandum extrinſecus oportet ſumi. Quare cùm ignorēt quemadmodum ſimilitudo debeat ſumi, de analogia dicere nō poſſunt. Hæc apertius dixiſſem, niſi breuius eo

quòd nunc mallem; " quæ infra ſunt, planius vſurpanda. Quare quod ad vniuerſam verborum naturam attinet,

tinet, hæc attigiſſe modò ſatis eſt. Quod ad parteis ſingulas orationis, deinceps dicam. quarum vis, quoniam ſunt diuiſiones plures, nunc ponam potiſſimum in quæ diuiditur. Oratio " ſeruanda, *ſecanda* vt natura, in quattuor parteis: vnam, quæ habet caſus; alteram, quæ habet tempora; & tertiam, quæ habet neutrum; & quartam, in qua eſt vtrumque. Has vocant quidam, appellandei, dicendei, adminiculandei, iungendei. Appellandei dicitur, vt homo, & Neſtor: dicendei, vt ſcribo, & lego: iungendei, vt atque: adminiculandei, vt doctè, & commodè. Appellandei partes ſunt quattuor: è queis dicta à quibuſdam prouocabula, quæ ſunt vt quiſque: vocabula, vt ſcutum, gladius: nomina, vt Romulus, Remus: pronomina, vt hic, hæc. Duo media dicuntur nomina; prima & extrema, articuli. Primum genus eſt infinitum: ſecundum, vt infinitum; tertium, vt effinitum: quartum, finitum. Hæc ſigillatim triplicia eſſe debent; quoad ſexum, multitudinem, caſum. Sexum, vtrum virile, an muliebre, an neutrum ſit: vt doctus, docta, doctum. Multitudinem, vnum, an plura ſignificet: vt hic, hi, hæ. Caſum, vtrum recto ſit, vt Marcus; an obliquo, vt Marco; an communi, vt Iouis. Heis " dicteis partibus, ſingulas proſpice, quo facilius nuſquam eſſe analogias, quas ſequi debeamus, videas. *diſcreteis* Nempe eſſe oportebat vocis formas ternas, vt in hoc, humanus, humana, humanum. ſed habent quædam binas, vt ceruus, cerua: quædam ſingulas, vt aper, & ſic multa. non ergo eſt in huiuſcemodi generibus analogia. Et in multitudine, vt vnum ſignificat pater, plures, patres: ſic omnia debuerunt eſſe bina. Sed & ſingularia ſolùm ſunt multa, vt cicer, ſiſer (nemo enim dicit cicera, ſiſera) & multitudinis, vt ſalinæ. non enim ab heis ſingulari ſpecie dicitur ſalina, & balnea. Neque ab eo quod dicunt balneum, habet multitudinē conſuetudo. nam quòd eſt, vt prædium, balneum: debuerunt eſſe plura, vt prædia, balnea: quod non eſt. nō eſt ergo in heis quoque analogia. Alia caſus habent, & rectos & obliquos: alia re-

ctos solùm: alia modò obliquos. Habent vtrosque, vt Iuno, Iunonis: rectos modò, vt Iuppiter, Marspiter: obliquos solùm, vt Iouis Iouem. non ergo in heis est analogia. Nunc videamus in illa quadripartita. Primùm si esset analogia, vt in heis tribus articuleis, vt est quis, quem, " cuius: sic diceretur, quæ quam, "cuius. Et vt est quis, " cui, sic diceretur qua, "quæ:nam est proportione simile. vt deę bonæ, quæ sit: dea bona, quæ est. & vt est quem, quis: sic quos, ques. Quare quod nunc dicitur, qui homines, dici oportuit ques. Præterea, vt est ab is, ei, sic ab ea, eæ diceretur, quod nunc dicitur ei: & pronunciaretur, vt in ieis vireis, sic eeis mulieribus. & vt est in recteis, is, ea: debuit esse ibus, eeis: sed id est in obliqueis ieis. nunc non modò in virili, sicut in muliebri, dicitur eius: sed etiam in neutreis articuleis, vt, eius viri, eius mulieris, eius pabuli: cùm discriminentur in recteis casibus, is, ea, id. De hoc genere parcius tetigi, quòd librarios hæc spinosiora indulgentius laturos putaui. De nominatiueis, quæ accidunt proximè ad finitam naturam articulorum, atque appellantur vocabula, vt homo, & equus: eorum declinationum genera sunt quattuor. vnum, nominandei, vt ab equo, equile: alterum, casuale, vt ab equo, equum: tertium, augendei, vt ab albo albius: quartum, minuendei, vt à cista cistula. Primùm genus (vt dixi) id est, cùm aliqua parte orationis declinata sunt recto casu vocabula: vt à balneeis balneator. hoc ferè triplices habet radices: quod & à vocabulo oritur, vt à venatore venabulum: & à nomine, vt à Tibure Tiburs: & à verbo, vt à currendo cursor. In nullo horum analogiam seruare videbis. Primùm cùm dicatur, vt ab oue & à sue, Ouile & Suile, sic à boue dicitur Bubile, non bouile. Et cùm simile sit auis, & ouis: neque dicitur, vt ab aue Auiarium, ab oue ouile, ab aue auile non est, neque ab oue ouiarium. Et cùm debuerit esse, vt à cubatione Cubiculum, sic à sessione sediculum non est. Quoniam taberna, vbi venit vinum, à vino Vinaria, à creta Cretaria, ab vnguento

[Margin notes: quoius, quaius, quoi, quai]

guento Vnguentaria dicitur: ἀναλογικῶς si essent vocabula, vbi caro venit, carnaria: vbi pelles, pellaria: vbi calcei, calcearia dicerentur: non laniena, pellesuina, sutrina. Et sicut est ab vno Vni, à tribus Trini, à quattuor Quatrini, sic à duobus Duini, non Bini dicerentur, nec non vt quadrigæ, trigæ, sic potius duigæ quàm Bigæ. Permulta sunt huiusce generis: quæ, quoniam admonitus perspicere potest, omitto. Vocabula quæ à nominibus oriuntur, si à similibus nominibus similia esse debent, dicemus, quoniam gemina sunt, Parma, Alba, Roma; Parmenses: aut quoniam similis est Roma, Nola, Parma; dicemus, vt Romani, Nolani, sic Parmani. & à Pergamo, ab Ilio similiter, vt Pergamenus, sic Ilienus. aut vt Ilius mas & Ilia femina, sic Pergamus & Pergama. Et quoniam similia nomina sunt Asia, Libya; dicemus vt Asiaticos, sic Libyaticos homines. Quæ vocabula ducuntur à verbeis; fiunt, vt à scribendo Scriptor, à legendo Lector. hæc quoque, non seruare similitudinem licet videre ex heis. cùm similiter dicatur, vt ab amando Amator, à salutando Salutator, à cantando Cantator: & cùm dicatur, Lassus sum metendo, ferendo: ex heis vocabula non reddunt proportionem: quòd non fit, vt Messor, Fertor. Multa sunt item in hac specie, in quibus potius consuetudinem sequimur quàm rationem verborum. Præterea, cùm sint ab eadem origine verborum vocabula dissimilia superiorum; quòd simul habeant casus & tempora, quæ vocantur participia; & multa sint contraria, vt amor amo, feror fero: ab amo & eiusmodi omnibus verbeis oriuntur præsens & futurum, vt amans & amaturus: & ab eis verbeis tertium, quod debet fingi præteriti, in lingua Latina reperiri non potest. non ergo est analogia. Sic amabor, "legor, & eiusmodi verbi, est vo- *legat*
cabulum eius generis præteriti temporis, " fit, vt *sic*
"amatus eram, sum, ero: neque præsentis & futu- *amaturus*
ri ab heis fit. non est ergo analogia. præsertim cùm tantus numerus vocabulorum in eo genere

alios,sex,vt vnus,vnius,vni,vnum,vne,vno.Non esse ergo in casibus analogias.Secundò, quòd Crates dicebat,cur quę singulos habēt casus,vt litterę Gręcę, non dicantur alpha alphatos? Si iidem mihi respōdebitur quod Crateti,nō esse vocabula nostra, sed penitus barbara:quęram cur iidem nostra nomina, & Persarum & ceterorum quos vocant barbaros, cum casibus dicant.quare,si esset analogia, aut, vt Pœnicorum & Ægyptiorum vocabula,singuleis casibus dicerentur: aut pluribus,vt Gallorum & ceterorum. Nam dicunt " ab alaeo alacus, & sic alias."In quod scribent,dicent, quod Pœnicum sit, singuleis casibus: ideo eas litteras Græcas nominari: sic Græci nostra seneis casibus non quineis dicere debebant. quod cùm non faciunt,nō est analogia.Quę si esset, negant vllum casum duobus modeis debuisse dici: quod sit contra. Nam sine reprehensione vulgo alij dicunt in singulari,hac oui & aui: alij, hac oue & aue.In multitudinis,hæ puppeis, resteis,& hæ puppes, restes.Item, quod in" patrico casu hoc genus dispariliter dicatur ciuitatū,parentum:ciuitatium,parentium:in accusandei hos monteis,fonteis,hos mōtes, fontes.Item cùm si sit analogia, debent à similibus verbeis similiter declinateis similia fieri,& id nō fieri ostendi possit:despiciēdam esse eam rationem.Atqui ostēditur.nā quid potest similius esse quàm mēs, dens,gens?cùm horū casus"patricus,& accusandei,in multitudine sint dispariles. nam à primo sit gentiū, & genteis,vtrobique vt sit I:à secundo mentium, & mentes, vt in priore solo sit I: à tertio dentum, & dentes,vt in neutro sit I. Sic item, quoniam simile est recto casu surus, lupus, lepus;rogant cur non dicant proportione item suro, lupo, lepo. Si respondent similia non esse, quòd ea vocemus dissimiliter,sure,lupe, lepus: sic enim respondere voluit Aristarchus Crateti. nam cùm scripsisset similia esse,Philomedes,Heraclides, Melicertes;dixit nō esse similia.in vocando enim cum E breui dici Philomede, cum E longo Heraclide, & cum E breui

à landa, alandus

Id quod

patrio

patrio

Melicerte. In hoc dicunt Aristarchum non intellexisse quod quæreretur, cùm sic soluerit. Sic enim, vt quidquid in obliqueis casibus discrepauit, dicere potuit, propterea rectos casus non esse simileis: cum quæratur duo inter se similia sint nécne, non debere extrinsecus adsumi, cur similia sunt. Item, si esset analogia, similiter aues, oues, sues dicerent: item vt ouium, auium, sic suium. Si analogia est, inquit, cur populus dicit dij Penates, dij Consentes? cùm sit, vt hic reus, ferus, deus: sic hi rei, feri, dei? Item quærunt, si sit analogia, cur appellant omnes ædem deum Consentum, & non deorum Consentium? Item cur dicatur mille denarium, non mille denariorum? est enim hoc vocabulum ea figura, vt Vatinius, Manlius, denarius. debet igitur dici, vt Vatiniorum, Manliorum, sic denariorum. & non equum publicum mille assarium esse, sed mille assariorū. ab vno enim assario multi assarij, ab eo assariorum. Item secundum illorum rationem debemus secundeis syllabeis longeis dicere Hectorem, Nestorem. est enim vt quæstor, prætor, Nestor, Hector. Et non debuit dici, quibus das, sed queis das. est enim vt eeis, heis, queis. At si est quibuscum, non ibus & hibuscum dicatur? Da patri familias, dicere non debuerunt, si analogias sequi vellent: quod est vt Atiniæ, Scatiniæ, familiæ: sic vna Atinia, Scatinia, familia. Item plures patresfamilias dicere non debuerunt, sed, vt Sisenna scribit, patresfamiliarum. Neque oportebat consuetudinem notare: alios dicere boū greges, alios bouerum: vt struum, sic Iouum, & Iouerum: cùm esset vt Iouis, bouis, struis, Iouem, bouem, struem, Ioui, boui, strui. Nec cùm hæc conuenirent in obliqueis casibus, dubitare debuerunt in recteis propinquioribus: nunc in consuetudine aliter dicere pro Iouis, Iuppiter: pro bouis & bus, bos: pro struis, strues.

DEINCEPS dicam de altero genere vocabulorum, in quo contentiones sunt: vt album, albius, albissimum. in quo eam analogiam non

seruari

ſeruari apparet. nam cùm ſit ſimile, ſalſum: caldum: & dicatur ab heis, ſalſius, ſalſiſſimum, caldius, caldiſſimum debuit dici. quoniam ſimile eſt bonum, malum: ab heis bonius & malius, boniſſimum & maliſſimum: nónne dicimus, bonum, melius, optimum? malum, peius, peſſimum? In aliis verbeis nihil deeſt: vt dulcis, dulcior, dulciſſimus. in aliis primum, vt peius, peſſimũ: in aliis mediũ, vt cęſius, cæſiſſimus: in aliis bina ſunt quæ ſint ab eadem voce declinata: & ea ita vt aliâs deſint ſecundum & tertium, vt in hoc, mane, manius, maniſſimé: aliâs, vt duo prima abſint, vt optimum: aliâs, vt primum & tertium deſit, vt melius. Præterea ſi dicerent ſimiliter declinari, cum ſimilia eſſent macer, ſacer, tener: & macerrimus, ſacerrimus, tenerrimus: non diſcreparent in heis, macrior, & magis ſacer, & tenerior: neque alia triſyllaba fierent. &, ſi in heis dominaretur ſimilitudo, diceremus, vt candidiſſimus, candidiſſima, pauperrimus, pauperrima: vt candidus, candida, pauper, paupera. & vt dicimus doctus, docta, doctiſſimus, doctiſſima: ſic diceremus, frugaliſſimus, frugaliſſima, frugus & fruga. Ea ſi proportione eſſent verba, vt vno vocabulo dicimus virum & mulierem ſapientem, & diligentem, & ſapientiorem, & diligentiorem: ſic diceremus item cùm perueniremus ad ſummum. quod facimus aliter: nam virum dicimus ſapientiſſimum & diligentiſſimum: feminam, ſapientiſſimam & diligentiſſimam. Quod ad vocabulorum huius generis exempla pertinet, multa ſunt reliqua. ſed eadem quæ dicta, ad iudicandum ſatis ſunt, quòd analogias in collatione verborum ſequi non debemus. Magnitudinis vocabula cùm poſſint eſſe terna, vt ciſta, ciſtula, ciſtella: in mediis non ſunt: vt in heis, macer, macricolus, macellus: niger, nigricolus, nigellus. Item minima in quibuſdam non ſunt, vt auis, auicula, auicella: caput, capitulum, capitellum. In hoc genere vocabulorum quòd multa deſunt, dicendum eſt non eſſe in eo, ſed potius

ſequendam conſuetudinem quàm rationem. Quod ad vocabulorũ genera quattuor pertinet, vt in hoc potius conſuetudinem quàm analogiam dominari facilè animaduerti poſſit, dictum eſt.

Sequitur de nominibus, quæ differunt à vocabuleis; ideo quòd ſunt infinita, ac res communeis deſignent: vt vir, mulier: cum nomina ſint finita; ac ſignificent res proprias, vt Paris, Helena. è quibus ſunt alia nomina a nominibus, vt Ilium, ab Ilo, & Ilia, ab Ilio: alia à vocabulo, vt ab albo, albius, & ab atro, atrius: in neutreis ſeruata eſt analogia. Nam & cùm ſit à Romulo Roma, proportione non eſt, quòd debuit eſſe Perperni filia, non Perpernæ. Perperna mulieris nomen eſſe debuit, & nata à Perperno: quòd eſt, vt Arbernus, Perpernus: Arberna, Perperna. Quòd ſi Marcus Perperna virile eſt nomen, & analogia ſequenda: Lucius Ælia, & Quinctus Mucia, virilia nomina eſſe debebunt. Item quæ habent ab Rhodo, Andro, Cyzico, Rhodius, Andrius, Cyzicenus: ſimiliter Cyzicius ciuis diceretur vnuſquiſque. Nam vt ab Atheneis Athenæus dicitur rhetor nomine, etſi non ſit Athenienſis; in hoc ipſo analogia non eſt: quòd alij nomina habent ab oppideis; alij aut non habent, aut nòn, vt debent, habent. habent pleríque libertini à municipio manumiſſi. in quo, vt ſocietatum & fanorum ſerui, non ſeruarunt proportionem & rationem, & Romanorum liberti debuerunt dici. vt à Fauentia Fauentinus, à Reate Reatinus: ſic à Roma Romanus. vt nominantur à libertineis orti publici ſerui, Romani, qui manumiſſi ante quàm ſub magiſtratus nomina, qui eos liberarunt, ſuccedere cœperunt. hinc quoque illa nomina " Leſas, Vfenas, Carinas, Mæcenas: quæ cùm eſſent à loco, vt Vrbinas, & tamen Vrbinus, ab heis debuerunt dici ad noſtrorum nominum ſimilitudinem.

Lenas

* *Deeſt pagina.* *

M. T. E-

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA liber octauus.

* *Desunt quædam.* *

tam nesciunt docere quàm discere quæ ignorant. in quo fuit Crates nobilis grammaticus, qui fretus Chrysippo homine acutissimo, qui reliquit sex libros περὶ τῆς ἀνωμαλίας: heis libreis cõtra analogiam atque Aristarchum est nixus: sed ita vt scripta indicant eius, vt neutrius videatur peruidisse voluntatem. quòd & Chrysippus, de inæqualitate cùm scribit sermones, propositum habet ostendere similes res dissimilibus verbeis, & similibus dissimiles, esse vocabuleis notatas. id quidem est verum: & cùm Aristarchus de æqualitate conscribit, & de verborum similitudine; quorundam inclinationes sequi iubet, quoad patiatur consuetudo. Sed hi qui in loquendo partim sequi iubent nos consuetudinem, partim rationem, non tam discrepant: quòd consuetudo & analogia coniunctiores sunt inter se quàm hi credunt. quòd est nata ex quadam consuetudine analogia: & ex hac consuetudo ex dissimilibus & similibus verbeis eorum, quod declinationibus constat. neque anomalia neque analogia est repudianda. nisi si non est homo ex anima, quòd est homo ex corpore & anima. Sed ea quæ dicam, quo facilius perüideri possint, prius de trineis copuleis differendum: nam confusim ex vtraque parte pleráque dicuntur, quorum alia ad aliam referri debent summam. Primùm de copuleis naturæ & sueis. hęc enim duo sunt quæ exigunt diuersa: quòd aliud est, dicere verborum analogias, aliud dicere vti oportere analogiis. Secundum de copuleis multitudinis, ac finis: vtrúmque omnium verborum dicatur esse analo-

g.iij.

gia,an vſus,an maioris partis. Tertium, de copuleis perſonarum,qui eis debet vti,quæ ſunt plures. Alia enim populi vniuerſi, alia ſingulorum: & de heis nō eadem oratores & poetæ: quòd eorum non idē iūs. Itaque populus vniuerſus debet in omnibus verbeis vti analogia:&,ſi perperam eſt conſuetus,corrigere ſe ipſe;cùm orator non debeat in omnibus vti:quod ſine offenſione non poteſt facere, cùm poetæ tranſilire lineas impunè poſſint. Populus enim in ſua poteſtate,ſinguli in illius. Itaque vt ſuam quiſque conſuetudinem,ſi mala eſt,corrigere debeat; ſic populus ſuam. Ego populi cōſuetudinis non ſum, vt dominus:at ille meę eſt. Vt rationi obtemperare debet gubernator, gubernatori vnuſquiſque in naui; ſic populus rationi,nos ſinguli populo. Quare ad quācunque ſummam in dicendo referam,ſi animaduertes,intelliges vtrum dicatur analogia eſſe,an ; vti oporteret,redigere;dici id in populum aliter ; ac inde omnibus dici in eum qui ſit in populo.

NVNC iam primum dicam pro vniuerſa analogia, cur non modò videatur eſſe reprehendenda, ſed etiam cur in vſu quodammodo ſequenda. Secundò,de ſinguleis criminibus, quibus rebus poſſint quæ dicta ſunt cōtra, ſolui. dicam ita vt generatim comprehendam & ea quæ in priori libro ſunt dicta, & ea quæ poſſunt dici,atque illic præterij. Primùm, quod aiunt,qui benè loqui velit, cōſuetudinem non rationem ſimilitudinum ſequi oportere: quòd alterum ſi negligat,ſine offenſione facere non poſſit;alterum ſi ſequatur, quòd ſine reprehenſione non ſit futurum;errant:quòd qui in loquendo conſuetudinem; qua oportet vti, ſequitur, non ſine ea ratione. Nam vocabula ac verba quæ declinamus, ſimiliter ea in conſuetudine eſſe videmus, & ad eam referimus: & ſi quid eſt erratum, non ſine ea corrigimus. Nam vt qui triclinium conſtrārunt,ſi quem lectum de tribus vnum imparem poſuerunt, aut de paribus nimium, aut parum produxerunt; vnà corrigimus, & ad conſuetudinem communem,

& ad aliorum tricliniorum analogias. Sic ſi quis in oratione in pronuntiando ita declinat verba vt dicat diſparia; quod peccat, redigere debemus ad ceterorum ſimiliũ verborum rationem. Cùm duo peccati genera ſint declinationum; vnum, quod in conſuetudinem perperam receptum eſt; alterum, quod nondum eſt, & perperam dicatur: vnum dant, non oportere dici quod ſit in conſuetudine; alterum non conceditur, quin ita dicatur, vt ſit ſimile. cùm id faciat, ac ſi quis puerorum per delicias pedes malè ponere, atque imitari vacias cœperit, hos corrigi oportere, ſi concedant: contra ſi quis in conſuetudine ambulandei iam factus ſit vacia, aut compernis, ſi eum corrigi non concedant. non ſequitur vt ſtultè faciant qui puereis in geniculeis alligent ſerperaſtra, vt eorum deprauata corrigant crura. cum culpandus non ſit medicus qui è longinqua mala conſuetudine ægrũm in meliorem traducit: quare reprehendendus ſit, qui orationem minus valentem propter malam conſuetudinem traducit in meliorem? Pictores, Apelles, Protogenes, ſic alij artifices egregij non reprehendendi, quòd conſuetudinẽ Myconis, Dioris, Arimnæ & aliorum ſuperiorum non ſunt ſecuti: Ariſtophanes improbãdus, qui potius in quibuſdam veritatem quàm cõſuetudinem ſecutus? Quid ſi viri ſapientiſſimi, & in re militari & in aliis rebus multeis contra veterem conſuetudinem cùm eſſent vſi, laudati; deſpiciendi ſunt qui potiorem dicunt oportere eſſe conſuetudinem ratione? An cùm quis perperam conſueuerit quid facere in ciuitate, non modò non patiemur, ſed etiã pœna adficiemus? item ſi quis perperam conſueuerit dicere verbum, nõ corrigemus, cùm id fiat ſine pœna? & hi qui pueros in ludum mittunt vt diſcant quæ neſciunt verba, quemadmodum ſcribant: itidem barbaros qui ignorabunt verba, quemadmodũ oportuit dici, non docebimus, vt ſciant qua ratione conueniat dici? ſed vt nutrix pueros à lacte non ſubitò euellit à conſuetudine, cùm à cibo priſtino in meliorem

traducit: sic in maioribus loquendo, à minus commodeis verbeis ad ea quæ sunt cum ratione, modicè traducere oportet. cùm sint in consuetudine contra rationem alia verba, ita vt ea facilè tolli possint: alia vt videantur esse fixa, quæ leuiter hærent ac sine offensione commutari possint. Si enim ad rationem corrigi oportet quæ non ad rationem sunt, ita vt in præsentia corrigere nequeas: quin ita dicas, heis oportet, si possis, non vti. sic enim obsolescent, ac postea iam oblitterata facilius corrigi poterunt. Quas nouas verbi declinationes ratione introductas respuet forum, iis boni poetæ, maximè scænici, consuetudine subigere aureis populi debent. quòd poetæ multum possint in hoc, propter eos quędam verba in declinatione melius, quædam deterius dicuntur. Consuetudo loquendi est in motu. itaque solet fieri ex meliore deterior. meliora verba perperam dicta apud antiquos aliquos, propter poetas nō modò nunc dicuntur rectè, sed etiam quæ ratione dicta sunt tum, nūc perperam dicuntur. Quare qui ad cōsuetudinem nos vocant, si ad rectam, sequamur. in eo enim quoque est analogia; si ad eam inuitent quę est deprauata, nihilo magis sequemur. nisi cùm erit necesse, sequar in ceteris rebus mala exempla. nam ea quoque, cùm aliqua vis vrget, inuiti sequimur. Neque enim Lysippus artificum priorum potius est vitiosa sequutus quàm artem: sic populus facere debet, etiam singuli sine offensione quod fiat populi, qui amissa modò quærant, sed etiam quod indicium dent: iidem, ex sermone si quid deperiit, non modò nihil impendunt vt requirant, sed etiam contra indices repugnant, ne restituatur verbum nouum & ratione introductum, quo minus vt recipiamus, vitare non debemus. Nam ad vsum in vestimenteis, ædificiis, supellectili, nouitati non impedit vetus consuetudo. Quem enim amor adsuetudinis potius in pāneis possessorē retinet, quàm ad noua vestimēta traducit? Annō sæpe veteres leges abrogatæ noueis cedunt? nónne inusitateis formeis vasorū recentibus à

Græcia

Græcia adlatis oblitteratæ antiquæ consuetudinis sinorum & capidarum species? Heis formeis vocabulorum contaminati vti nollent, quæ docuerit ratio propter consuetudinem veterem? Et tantum inter duos sensus interesse volunt, vt oculeis semper aliquas figuras supellectilis nouas conquirant, contrà aureis expertes velint esse? Quotus quisque iam seruos habet prisceis nominibus? quæ mulier suum instrumentum atque vasa auri, veteribus vocabuleis appellat? "Inducteis non tam irascendum, quàm huiusce prauitatis patroneis. Si enim vsquequaque non esset analogia, tum sequebatur vt in verbeis quoque non esset; non cùm esset vsquequaque (vt est) non esse in verbeis. Quæ enim est pars mũdi quę nõ innumerabiles habeat analogias? Cælum, an mare, an terra, an aer, & cætera quæ sunt in heis? nónne in cælo, vt ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septemtrionalem diuisum? sic cõtra paribus partibus item à bruma versum cõtraria parte? non, quantum polo superior, abest inferior ab eo quem ἀνταρκτικὸν vocant astrologi, & is ad brumalem? non, quemadmodum quodquę signum exortum hoc anno, quotquotanneis eodem modo exoritur? Num aliter sola bruma venit ad æquinoctium? an contrà cùm ad solstitium, venit ad æquinoctialem circulum, & inde ad brumam? Nónne luna, vt à sole discedit ad aquilonem, & inde redit in eandem viam; sic inde fertur ad austrum & regreditur inde? Sed quid plura de astreis, vbi difficilius reperitur quid sit, aut fiat in motibus dissimiliter? At in mari, credo, motus non habent dissimilitudines geminas, qui in viginti quattuor horeis lunaribus cottidie quater se mutant? At cùm sex horeis æstus creuerunt, totidem decreuerunt rursum "iidem. Item ab heis, an hanc analogiam ad diem seruant, ad mensem non item alios motus? Sic item cùm habeant alios inter se conuenientes, de quibus in libro, quem de æstuariis feci, scripsi.

Indoctis) *iidem alitis*

Non in terra in sationibus seruata analogia?

nec cuiusmodi in præterito tempore fructuum genera reddidit, similia in præsenti reddat: & cuiusmodi à tritico iacto reddit segetes, sic ordeo sato proportione reddit parileis? Nónne vt Europa habet flumina, lacus, monteis, campos; sic habet Asia? Non in volucribus generatim seruatur analogia? non ex aquileis aquilæ, atque ex turdeis, qui procreantur, turdi: sic ex reliqueis sui cuiusque generis? An aliter hoc fit quàm in aere, in aqua? non hîc conchæ inter se generatim innumerabili numero similes? non pisces? sanè murena fit lupus, aut merula? Non bos ad bouem conlatus, similis? & qui ex heis progenerantur inter se vituli? etiam vbi dissimilis fetus, vt ex equa & asino mulus: tamē ibi analogia. quòd ex quocumque asino & equa nascitur item mulus, aut mula, vt ex equo & asina hinnuli. Non sic ex viro & muliere omnis similis partus? quid pueri & puellæ? *num* "non horum ita inter se non omnia similia membra, vt separatim in suo vtroque genere similitudines sint pariles? Non homines omneis cùm sint ex anima & corpore, partes quoque horum proportione similes? Quid ergo cùm omnes animæ hominum sint diuisæ in octonas parteis, inter se non proportione similes? quinque, quibus sentimus: sexta, qua cogitamus: septima, qua progeneramus: octaua, qua voces mittimus? Igitur, quoniam qua loquimur voce orationem, hâc quoque necesse est natura habere analogias. itaque habet, annon? Vides vt Græci habeant eam "quadripartitam? *quadriplicatā* vnam, in qua sit casus; alteram, in qua tempora; tertiam, in qua neutrū: quartam, in qua vtrumque: sic nos habere? Et quid, verba nescis, vt apud illos sint alia finita, alia non: sic vtraque esse apud nos equidem non dubito.

Qui animaduerterunt item in eam innumerabilem similitudinem numerum: vt trium temporum verba, vt trium personarum. quis enim potest non animaduertisse in omni oratione esse, vt legebam, lego, legam: sic lego, legis, legit: cùm hæc eadem dicantur alias vt singula, alias vt plura significent?

Quis

Quis est enim tam tardus qui illas quoque non animaduertit similitudines, quibus vtimur imperando, quibus in optando, quibus in interrogando, quibus in infecteis rebus; quibus in perfecteis, sic in aliis discriminibus? Quare qui negat esse rationem analogiæ, non videt naturam non solùm orationis, sed etiam mundi: qui autem vident & sequi negant oportere, pugnant contra naturam, non contra analogiam: & pugnant volselleis, non gladio: cùm pauca excepta verba ex pelago sermonis puri, minus trita efferant; cùm dicant propterea analogias non esse. similiter vt si quis viderit mutilum bouem, aut luscum hominem, claudicantem equum, neget in cornibus boum, hominum & equorum, naturam similitudinis proportione constare. Qui autem, cùm duo genera esse dicunt analogiæ: vnum naturale, quòd, vt ex lentibus nateis nascuntur lentes, sic ex lupineis lupinum: alterum voluntarium, vt in fabrica, cùm vident scænam, vt dexteriore parte sint ostia, sic esse in sinisteriore simili ratione facta; de heis duobus generibus naturalem esse analogiam: vt sit in motibus cæli: voluntariam verò esse, quòd vt cuique fabro libitum sit, possit facere partem scęnę: sic in hominū partibus esse analogias: quòd eas natura fecit; in verbeis non esse, quòd & homines ad suam quisque voluntatem fingunt. itaque de iisdem rebus alia verba habere Gręcos, alia Syros, alia Latinos. Ego declinatus verborum & voluntarios & naturales esse puto. voluntarios, quibus homines vocabula imposuerint rebus quædā, vt à Romulo Roma, à Tibure Tiburtes: naturales, vt ab impositeis vocabuleis, quæ inclinātur in tempora aut in casus: vt ab Romulus, Romuli, Romulo, Romulum, & à Dico, dicebam, dixerā. Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est; in naturalibus constantia: quas vtrasque, quoniam id non debeant negare esse in oratione quod in mundi partibus omnibus sit, & declinationes verborum innumerabiles, dicendum est esse in iis analogiam. Neque ideo statim ea in o-

mnibus verbeis est sequenda. nam si qua perperam declinauit verba consuetudo, vt ea aliter efferri non possint sine offensione multorum; hinc orationem verborum non prætermittendam ostendit loquendi ratio. Quod ad vniuersalem pertinet caussam, cur similitudo & sit in oratione & debeat obseruari, & quam ad finem quoque, satis dictum. Quare, quod sequitur, de partibus singuleis deinceps expediemus: ac singula crimina quæ dicunt in analogias, soluemus. In quo animaduerto, natura quadruplicem esse formam, ad quam in declinando accommodari debeant verba: quod debeat subesse res quæ designetur; & vt sit ea res in vsu: & vt vocis natura ea sit quæ significauit, vt declinari possit, & similitudo. Figura verbi, vt sit ea quæ ex se declinata genus prodere certum possunt. quo neque à terra terrus vt diceretur, postulandum est, quod natura non subest. vt in hoc alterum, maris, alterum feminæ debeat esse. Sic neque propter vsum, vt Terentius significat vnum, plures, Terentij, postulandum est vt sic dicamus faba & fabæ. non enim in similibus vtrumque. neque vt dicimus Terentius Terentium, sic postulandum vt inclinemus A & B: quod non omnis vox natura habet declinatus. neque enim forma conlata quærendum solùm quid habeat in figura simile, sed etiam nonnumquam in eo, quem habeat effectum. Sic enim lana Gallicana & Appula videtur imperito similis propter speciem, cùm peritus Appulam emat pluris, quod in vsu firmior sit. Hæc nũc strictim dicta, apertiora fient infra. incipiam hinc. Quod rogant ex qua parte oporteat simile esse verbum, ab voce an à significatione: respõdeamus à voce. sed tamen nõnumquam quærimus, genere similiáne sint, quæ significantur; ac nomen virile cum virili conferimus, feminæ cum muliebri. non quòd id, quod significant voces, commoueat; sed quòd nonnumquam in re dissimilis figuræ, formas vocum indissimiles ponunt dispariles, vt calcei, muliebres sint an viriles, dicimus ad similitudinem figuræ:

guræ; cùm tamen ſciamus nonnumquam & mulierem habere calceos viriles, & virum muliebreis. Sic dici virum Perpernam, & M. Læcam muliebri forma.& contra; parietem,vt abietem,eſſe forma ſimilem; cùm alterum vocabulum dicatur virile, alterum muliebre; & vtrumque natura neutrum.Sic itaque ea virilia dicimus, non quæ virum ſignificant, ſed quibus proponimus hic & hi. & ſic muliebria, in quibus dicere poſſumus hæc,& hæ. Quare nihil eſt quod dicunt Theona & Diona non eſſe ſimileis; ſi alter eſt AEthíops, alter Gallus: ſi analogia rerum diſſimilitudines adſumat & ad diſcernendum vocis verbeis figuras. Quod dicunt, ſimile ſit nécne, nomen nomini, imprudenter Ariſtarchum præcipere, oportere ſpectare non ſolùm ex recto, ſed etiam ex eorum vocandei caſu: eſſet enim ridiculum, ſi ſimiles inter ſe parentes ſint, de filiis iudicare. Qui errant,quòd non ab obliqueis caſibus ſit,vt recti ſimili facie oſtendantur: ſed propter eos facilius proſpici ſimilitudo poteſt eorum, quam vim habeat. vt lucerna in tenebreis adlata non facit, quæ ibi ſunt poſita, ſimilia ſint;ſed vt videantur quæ ſint quæve deſint.Quid ſimilius videtur quàm in heis eſt extrema littera,crux,frux?quas qui audit voces,auribus diſcernere poteſt nemo: cùm eaſdem non eſſe ſimiles ex aliis verbeis intelligamus. quòd cùm ſint cruces, & fruges, & de heis extremeis ſyllabeis exemptum ſit C ex altero, ſicut ex C & S crux,ex G & S frux.quod item apparet cùm eſt demptum S. nam ſit vnum, cruci, alterum,frugi. Quod aiunt, cùm in maiore parte orationis non ſit ſimilitudo, non eſſe analogiam: dupliciter ſtultè dicunt, quòd & in maiore parte eſt, & in minore parte eſt: &,ſi in minore non ſit, tamen ſit in maiore. Niſi etiam nos calceos negabunt habere, quòd in maiore parte corporis calceos non habeamus. Quod dicunt,nos ſequi diſſimilitudinem: itaque in veſtitu, in ſupellectile delectari varietate: non paribus ſubuculeis vxoris: reſpondeo, ſi varietas eſt iucunda; magis varium eſſe,

in quo alia sunt similia, alia non sunt. Itaque sic, vt abacum argento ornari videmus, vt alia paria sint, alia dispatia: sic in oratione. Rogant, si similitudo sit sequenda, cur malimus habere lectos alios ex ebore, alios ex testudine, sic item genere aliquo alio. ad quæ dico non dissimilitudines quoque sequi. sæpe itaque ex eadem supellectili licet videre, nam nemo facit triclinij lectos, nisi pareis & materia, & altitudine, & figura. Quis facit mappas triclinarias non simileis inter se? quis puluinos? quis denique cetera quæ vnius generis sint plura? Cùm (inquit) vtilitatis caussa introducta sit oratio, sequendum non quæ habebit similitudinem, sed quæ vtilitatem. Ego quidem vtilitatis caussa orationem factam esse concedo, sed vt vestimenta. quare vt hîc similitudines sequemur: vt virilis tunica sit virili similis, item toga togæ: sic mulierum stola stolæ, proportione, & pallium pallio simile: si cùm sint nomina vtilitatis caussa, tamen virilia inter se similia: item muliebria inter se sequi debemus. Quod aiunt, vt persedit, & perstitit, sic percubuit, & percubiuit: quoniam non sit; non esse analogiam. & in hoc errant: quòd duo posteriora ex prioribus declinata non sunt: cùm analogia polliceatur ex duobus similibus similiter declinateis similia fore. Qui dicunt, quòd sit à Romulo Roma, & non Romula; neque vt ab oue Ouilia, sic à boue Bouilia, esse analogias: errant, quòd nemo pollicetur è vocabulo vocabulum declinari recto casu singulari in rectum singularem; sed ex duobus vocabuleis similibus casus similiter declinatos similes fieri. Quod dicunt, quòd vocabula litterarum Latinarum non declinentur in casus, non esse analogias; hi ea quæ natura declinari non possunt, eorum declinatus requirunt. proinde vt non ea dicatur esse analogia, quæ à similibus verbeis similiter declinateis similia declinat. Quare non solùm in vocabuleis litterarum non hæc requirenda analogia, sed ne in syllaba quidem vlla. quod dicimus hoc ab, huius ab: sic alia. Quòd si quis in hoc quoque velit

velit dicere esse analogias rerum; tenere potest: vt enim dicunt ipsi alia nomina, quòd quinque habent figuras, habere quinque casus, alia quattuor, sic minus alia; dicere poterunt esse litteras ac syllabas in voce, quæ singulos habent casus. In rebus plurimeis, quemadmodum inter se conferrent ea, quæ quaternos habebunt vocabuleis casus; item ea inter se quaternos; sic, quæ singulos habebunt, vt conferant inter se: dicentes, vt sit hoc A, huius A, esse hoc E, huius E, huic E. Quod dicunt, esse quædam verba quæ habeant declinatus, vt caput; quorum pars reperiri quòd non possit, non esse analogias: respondendum sine dubio, si, quod est singulare verbum, id non habere analogias: minimùm duo esse verba debent, in quibus sit similitudo. quare in hoc tollunt esse analogias? sed initio vocabulum recto casu apparet in hoc, Quod dedit ira caput, nec dispendi facit hilum. Quod valet, neque dispendij facit quidquam. Idem hoc obliquo apud Plautum, Video enim te nihili pendere præ Philolache omnes homines. Quod ex ne & hili: quare dictus est Nihili, qui non hili. habet casus tum cùm commutatur, de quo dicitur. De homine, dicimus enim, hic homo nihili est, & huius hominis nihili, & hunc hominem nihili. Si in illo commutaremus; diceremus, vt hoc linum, & limum, sic nihilum, non hic nihili, & huic lino & limo: sic nihilo, non huic nihili. Potest dici patricus casus, vt ei præponuntur pronomina plura: vt hic casus Terentij, hunc casum Terentij; hic miles legionis, huius militis legionis, hunc militem legionis. Negant, cùm omnis natura sit aut mas, aut femina, aut neutrum; debuisse ex singuleis vocibus ternas figuras vocabulorum fieri, vt albus, alba, album: nunc fieri in multeis rebus binas, vt Metellus, Metella: nonnulla singula, vt tragœdia, comœdia. sic esse Marcum, Numerium: at Marcam, & Numeriam non: dici coruum, turdum, non dici coruam, turdam. contrà dici pantheram, merulam, non dici pan-

therum, merulum. Nullius nostrum filium, & filiam, non aptè discerni matem ac feminam; vt Terentium & Terentiam. contrà deorum liberos, & seruorum non itidem: vt Iouis filium & filiam, non Iouem & Iouam. item magnum numerum vocabulorum in hoc genere non seruare analogias. Ad hæc dicimus, omnis orationis, quamuis res natura subsit, tamen si ea in vsum non peruenerit, eò non peruenire verba: ideo equus dicitur & equa. in vsu enim horum discrimina: coruus & corua non. quòd sine vsu id, quòd dissimilis natura. Itaque quædam aliter olim, & nunc: tum omnes mares & feminæ dicebantur columbæ, quòd non erant in eo vsu domestico quo nunc. contra propter domesticos vsus quòd internouimus, appellatur mas, columbus: femina, columba. Nam cùm in tria genera transit, & idem est in vsu discriminare, totúmque denique apparet, vt est in doctus, docta, doctum. doctrina enim per hæc tria transire potest, & vsus docuit discriminare doctas res ab hominibus, & in heis marem ac feminam in mare, & femina, & neutro. Neque natura mas transit, neque femina, neque neutra: & ideo non dicitur feminus, femina, feminum: sic reliqua. Itaque singularibus & secreteis vocabuleis appellati sunt: quare in quibus rebus non subest similis natura, aut vsus, in heis vocabuleis huiuscemodi ratio quæri non debet. Ergo dicitur, vt surdus vir, surda mulier. sic surdum theatrum; quòd omnes tres ad auditum sunt comparatæ. Contrà nemo dicit cubiculum surdum, ad silentium, non ad auditum. at si fenestram non habet, dicitur cæcum, vt cæcus & cæca. quod omnia habent lumen, habere debent mas ac femina. Habent inter se natura quandam societatem neutra cum heis, quòd sunt diuersa non inter se; quódque de heis perpauca sunt quæ habeant quandam communitatem. dei & serui nomina, quod non item vt libera nostra transeunt, eadem ex caussa, quod ad vsum attinet, institui opus fuit de libereis, de reliqueis nihil attinuit: quòd in serueis gentilitia natura

non

non subest in vsu:in nostreis nominibus, qui sumus in Latio,& liberi,necessaria.Itaque ibi apparet analogia:ac dicitur Terentius vir,Terentia femina,Terentiũ genus: in prænominibus ideo non fit item, quòd hæc instituta ad vsum singularia,quibus discernerentur nomina gentilitia:vt à numero Prima, Secunda,Tertia,Quarta.In vireis,vt Quinctus,Sextus, Decimus, sic ab aliis rebus, cũ essent duo Terentij, aut plures, discernendei caussa, vt aliquid singulare haberent, notabant. forsitan ab eo qui mane natus diceretur,vt is Manius esset;qui luci, Lucius; qui post patris mortem,Postumus. E quibus, quæ, cùm item accidisset femineis,proportione appellata. declarãt prænomina mulierum antiqua, Mania,Lucia, Postuma. Videmus enim Maniam, matrem larum, & Luciam Volumniam,saliorum carminibus appellari. Postumam à mulieis post patris mortem etiam nunc appellari.Quare quocumque progressa est natura,cum vsu vocabuli similis, proportione propagata est analogia. Cùm in quibus declinationibus voluntariis maris,& feminæ, & neutri, quæ voluntaria sunt,non debent similiter declinari:sed in quibus naturales sint declinatus, hi qui esse reperiuntur. Quocirca in tribus generibus nominum iniquè tollunt analogias. Qui autem eas reprehendunt quòd alia vocabula singularia sunt solùm, vt cicer: alia multitudinis solùm,vt scalæ;cùm debuerint esse omnia duplicia, vt equus equei: analogiæ fundamentum esse obliuiscuntur naturam.nam & vsu singulare est quod natura vnũ significat, vt equus: aut quod coniuncta quodammodo ad vnum vsum, vt bigæ.itaque dicimus vna musa; sic dicimus vnæ bigæ. Multitudinis vocabula sunt, vnum, infinitum, vt musæ: alterum, finitum, vt duo, tres,quattuor. dicimus enim, vt hæ musæ, sic vnæ bigæ, & binæ, & trinæ bigæ: sic deinceps. Quare tam vnei & vnæ & vna quodammodo singularia sunt, quàm vnus, & vna, & vnum. hoc modo mutat, quòd altera in singularibus, altera in coniuncteis rebus, & vt

duo, tria, sunt multitudinis, sic bina, trina. Est tertium quoque genus singulare, vt in multitudine, vter: in quo multitudinis, vt vter, vtrei: vter poeta singularis, vtreî poetæ multitudinis est. Qua explicata natura, apparet nõ debere omnia vocabula multitudinis habere par singulare. omnes enim numeri à duobus sursum versus multitudinis sunt; neque eorum quisquam habere potest singulare compar. Iniuria igitur postulant, siqua sint singularia, oportere habere multitudineis. Item qui reprehendunt quòd non dicatur, vt vnguentum vnguenta, vinum vina; sic acetum aceta, garum gara: faciunt imperitè, qui ibi desiderant multitudinis vocabulum, quæ sub mensuram ac pondera potius quàm sub numerum succedant. nam in plumbo, oleo, argento, cùm incrementum accessit, dicimus, multum oleum, multum plumbum, argentum: non multa olea, plumba, argenta: cùm quæ ex heisce fiant, dicamus plumbea, & argentea. aliud enim cùm ex argentó: nam id tum cùm iam vas argenteum, aut pocillum, aut quid item: quòd pocilla argentea multa, non quòd argentum multum. ea natura, in quibus est mensura, non numerus, si genera in se habent plura, & in vsum venerunt, & genere multo. sic vina, vnguenta dicta. alius enim generis vinum, quod Chio, alius quod Lesbo. Sic ex regionibus, quæ ipsa dicuntur, nunc melius vnguenta, cui nunc genera aliquot. Si item discrimina magna essent olei & aceti, & sic ceterarum rerum huiuscemodi in vsu communi, dicerentur sic olea vt vina. Quare in vtraque denique re, scindere conantur analogiam: & cùm in dissimili vsu similia vocabula quærunt; & cùm item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus, dici putant oportere. Item reprehendunt analogias, quòd dicantur multitudinis nomine publicæ balineæ, non balinea. contrà quòd priuati dicunt vnum balineum, quòd plura balineas dicant. Quibus responderi potest, non esse reprehendendum quòd scalæ; & aquæ calidæ,

lidæ, pleraque, quæ cùm multitudinis vocabuleis sint appellata, neque eorum singularia in vsum venerint. Idémque, item contra primum balineum nouum, & Græcum introiit in vrbem, publicè ibi concedit vbi bina essent coniuncta ædificia lauandei caussa; vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur: ab eadem ratione domi suæ quisque vbi lauatur, balineum dixerit. & quòd non erant duo balinea, dicere non consueuerunt: cùm hoc antiqui non balineum, sed Lauatrinam appellare consueuissent. Sic aquæ calidæ à loco, & quæ vbi scaterent, cùm vt colerentur, & venissent in vsum nostreis, cùm aliæ ad alium morbum idoneæ essent. Hæ cùm plures essent, vt Puteoleis, & in Tusceis, quibus vtebantur, multitudinis potius quàm singulari vocabulo appellarunt. Sic scalas, quòd à scandendo dicantur, & singulos gradus scanderent: magis erat quærendum si appellassent singulari vocabulo scalam, cùm origo nominatus ostenderet contra. Item reprehendunt de casibus; quòd quidam nominatus habent rectos, quidam obliquos: quòd dicunt vtrosque in vocibus oportere. Quibus idem responderi potest: in quibus vsus & natura non subsit, ibi non esse analogiam. sed ne in heis vocabuleis quę declinantur, si transeunt è recto casu in rectum casum. quæ tamen ferè non discedũt à ratione sine iusta caussa. vt hi qui gladiatores dicunt Faustinios. nam quòd plerique dicũtur, vt treis extremas syllabas habeant easdem, Cascelliani, Aquiliani, Cæciliani: animaduertant vnde oriuntur nomina dissimilia: Cascelius, Cæcilius, Aquilius, Faustius: rectè dicerent Faustianos potius quàm Faustinios. sic à Scipione quidam malè dicunt Scipionios. nam cõtrà est Scipionarios. Sed, vt dixi, quòd ab huiuscemodi cognominibus raro declinantur cognomina, neque in vsum etiam perducta notant quædam. Item dicunt, cùm sit simile stultus, luscus: & dicatur, stultus, stultior, stultissimus: non dici, luscus, luscior, luscissim⁹. sic in hoc genere multa. Ad quę dico

ideo fieri, quòd natura nemo lusco magis sit luscus: cùm stultior fieri videatur. Quod rogant, cur non dicamus, mane, manius, manissime: item de vespertino tempore: verè magis & minus esse non potest; ante & post potest. itaque prius est hora prima quàm secunda, nō magis hora. sed magis mane surgere tam dicitur qui primo mane surgit, quàm qui non prior. Vt enim dies nōn potest esse magis quàm mane; itaque ipsum hoc quod dicitur magis, sibi non constat: quòd magis mane significat primum mane, magis vespere, nouissimum vesper. Item ab huiuscemodi similitudinibus analogia, quòd cùm sit anus, cadus simile; & sit ab anu Anicula, Anicella, à cado duo reliqua, quòd non sint propagata: sic non dicatur à piscina, piscinula, piscinella. ad huiuscemodi vocabula analogias esse, vt dixi, vbi magnitudo animaduertēda sit in vnoquoque gradu, & quæ sit in vsu communi, vt est cista, cistula, cistella; & canis, catulus, catellus; quod in pecoris vsu non est. Itaque consuetudo frequentius res in binas diuidit parteis, vt maius & minus; vt lectus & lectulus, arca & arcula, sic alia. Quod dicunt; casus alia non habere rectos, alia obliquos, & ideo nō esse analogias, falsum est. Negant habere rectos, vt in hoc, frugis, frugē, item roris, rorem; obliquos nō habere, vt in hoc, Diespiter, Marspiter. Ad hoc respondeo, & priora habere nominandei, & posteriora obliquos. Nam & frugi rectus est natura frux: ac si secundum consuetudinem dicimus, vt hæc auis, hæc ouis, sic hæc frugis. Sic secundum naturam nominandei est casus roris, secūdum consuetudinē ros; cùm vtrumque conueniat ad analogiam; quòd & id quod in consuetudine nō est, cuiusmodi debeat esse, apparet; & quod est in consuetudine nunc in recto casu, eadem est analogia ad pleraque, quæ ex multitudine cùm transeunt in singulare, difficulter efferuntur ore. sic cùm transiretur ex eo quod dicebatur hæ oues, vna non est dicta oues, sed additum I, ac factum ambiguum verbum, nominādei an patrici sit casus, vt ouis,

patrii

vt ouis, & auis. Sic in obliqueis casibus cur negant esse Marspitris, Diespitris, non video: nisi quòd minus est tritum in cōsuetudine quàm Diespiter: quod in nihil argumentum est. nam tam casus, qui non tritus est, quàm qui est. Sed in casuum serie alia vocabula non habent nominandei, alia de obliqueis aliquem. Nihil enim video quo minus" si ratio percellere poterat hoc crimen. Nam vt signa quæ non habent caput, aut aliquam aliam partem, nihilominus in reliqueis membreis eorum esse possunt analogię, sic in vocabuleis casuum. Possunt item fieri, ac reponi quod aberit; vbi patietur natura & consuetudo; quod nonnunquam apud poetas inuenimus factum. vt in hoc apud Næuium in Clastidio, Vita insepulta lætus in patriam redux it. Item reprehendunt quòd dicatur hæc strues, hic Hercules, hic homo: debuissent enim dici (si esset analogia) hic Hercul, hæc strus, hic homon. hæc ostendunt non analogiam non esse, sed obliquos casus non habere caput ex sua analogia. nam vt in Alexandri statua si imposueris caput Philippi, membra conueniunt ad ratione; sic & ad Alexandri membrorum simulacrū caput, quod respondeat, ita fit. Nam si quis tunicam in vsu ita consuit, vt altera plagula sit angusteis claueis, altera lateis: vtraque pars in suo genere caret analogia. Item negant esse analogias, quòd alij dicunt cupressus, alij cupressei. item de ficeis, plataneis, & plereisque arboribus; de quibus alij extremum VS, alij EI faciunt. Id est falsum. nam debent dici hei & hæ ficei: quòd est vt nūmei, ficei, vt nummorum, ficorum. si essent plures ficus, vt manus, diceremus vt manibus, sic ficibus; & vt manuū, sic ficuum. neque has ficos diceremus, sed ficus, vt non manos, sed manus. Sed neque cōsuetudo diceret singulareis obliquos casus huius fici, neque ab hac fico: vt non dicit huius mani, sed huius manus, & ab hac mano, sed manu. Et illud putant esse caussæ cur non sit analogia; quòd Lucilius scribit, Decuis, siue decussis est. qui errant; quòd Lucilius non debuit du- fit

bitare,quod vtrumque:nam in ære vſque ab aſſe ad centuſſis numerus æs adſignificat, & eius numero finiti caſus omnes à dupondio ſunt. quod dicitur à multeis duobus modeis,hic dupondius, & hoc dupõdium:vt hoc gladium,& hic gladius. à treſſibus virilia multitudinis hei treſſes & heis treſſibus: cùm ſit ſingulare hoc treſſis ab eo, ſic deinceps ad centuſſis. Deinde numerus æs non ſignificat. numeri qui æs non ſignificant,vſque à quattuor ad cẽtum,tripliceis habent formas;quòd dicũtur hei quattuor, hæ quattuor, hæc quattuor; cùm peruentum eſt ad mille, quartum adſumit ſingulare neutrum: quòd dicitur hoc mille denarium, à quo multitudinis fit millia denariũ "denaria. Quare quõ ad analogias quod pertineat, non eſt vt omnia ſimilia dicantur.ſed vt in ſuo quęque genere ſimiliter declinentur; ſtultè quærunt cur as & dupondius & treſſis non dicantur proportione: cùm as ſit ſimplex,dupondius " fictus, quòd dictus duo aſſes pendebat, treſſis ex tribus æris, quòd ſic pro aſſibus nonnumquam ęs dicebant antiqui.à quo dicimus aſſem tenentes, Hoc ab ære, æneáque libra:& mille æris legaſſe. quare, quòd à treſſis vſque ad centuſſis numeri eiuſmodi ſunt compoſiti: eiuſmodi habent ſimilitudinem: dupondius,quòd diſſimilis eſt,vt debuit, diſſimilem habet rationem. Sic as, quoniam ſimplex eſt ac principium, & vnum ſignificat,& multitudinis habet ſuum infinitum.dicimus enim aſſes:quos cùm finimus,dicimus dupõdius & treſſis,& ſic porro. Videtur mihi,quoniã finitum & infinitũ habeat,ſimilitudinẽ non habere, vtrumque itẽ dici: eo magis quòd in ipſeis vocabuleis vbi additur certus numerus,aliter atque in reliqueis dicitur.Nã ſic loquũtur,hoc mille denariũ, non hoc mille denarij:&,hæc duo millia denarium,non duo millia denarij.Si eſſet denarij in recto caſu, atque infinitã multitudinem ſignificaret, tunc in patrico denariorũ dici oportebat.& non ſolùm in denariis,victoriateis,drachmeis, nummeis,ſed etiã in vireis idẽ ſeruari oportere, cùm dicimus iudicium fuiſſe triũ-

uirum,

uirum, decemuirum, non triumuirorum, decemuirorum. Numeri antiqui habent analogias, quòd omnibus est vna nouenaria regula, duo actus, tres gradus, sex decuriæ; quæ omnia similiter inter se respõdent. regulæ est numerus nouenarius, quod ab vno nouem cùm peruenimus, rursus redimus ad vnum, & hinc vnum & nongenta ab vna sunt natura nouenaria. sic ab octonaria & deorsum versus ad singularia perueniunt. Actus primus est ab vno ad nõgenta: secundus, à mille ad nongenta millia; quod idem valebat vnum, & mille: vtrumque singulari numero appellant. Nam vt dicitur hoc vnum, hæc duo millia, & sic deinceps multitudineis: in duobus actibus reliqui omnes itẽ numeri. Gradus singularis est in vtroque actu ab vno ad nouem: denarius gradus à decẽ ad nonaginta: centenarius ad nongenta. ita tribus gradibus sex decuriæ fiunt, tres milliariæ, & tres minores. antiqui heis numereis fuerunt cõtenti. Ad hos tertium & quartum actum à deciens minora imposuerunt vocabula, neque ratione: sed tamen nõ contra est eam de qua scribimus analogiam. Nam vt deciens cùm dicatur, hoc deciẽs, vt hoc mille, huius mille, vt sit vtrumque sine casibus vocis, dicemus vt hoc mille, huius mille, sic hoc deciens, huius deciens: nec eo minus in altero, quod est mille, præponemus hei mille, horum mille. Quoniam in eo est nomen commune, quam vocant ὁμωνυμίαν obliqui casus; ab eodem capite vbi erit ὁμωνυμία, quo minus dissimiles fiant, analogia non prohibet. Itaque dicimus hic Argus; cùm hominem dicimus: cùm oppidũ, Græcanicè hoc Argos, Latinè hei Argei, item faciemus. eadem vox nomen & verbum significabit, vt in casus & in tẽpora dispariliter declinetur, vt faciamus à Meto, quod nomẽ est, Metonis, Metonẽ: quod verbũ est, meto, metis, metã, metebã. Reprehendunt, cùm ab eadẽ voce plura sunt vocabula declinata, & sunt quas συνωνυμίας appellant, vt Sappho, & Alcæus, & Alcæo, sic Geryon, & Geryones, & Geryonas: in hoc genere, quòd casus pec-

peram permutant quidam; non reprehendunt analogiam, sed qui eis vtitur imperité. quod quisque caput pertenderit, sequi debet eius consequẽtias casus in declinando; ac non facere, cùm dixerit recto casu Alcæus, in obliqueis dicere Alcæoni & Alcæonem: quòd si institerit, & nòn secutus erit analogias.

Reprehẽdunt) "Reprehendendum Aristarchum, quòd hæc nomina Melicertes & Philomedes similia neget esse, quòd vocandei casus habet alter Melicerta, alter Philomede. Sic qui dicat lep⁹ & lupus, nõ esse simile, quòd alterius vocandei casus sit lupe, alterius, lepus. Sic socer, macer, quòd in transitu fiat ab altero trisyllabũ soceri, ab altero bisyllabum macri. De hoc etsi supra responsum est cùm dixi de " lana, heic quoque *lucerna)* amplius adiiciam; similia non solùm à facie dici, sed etiam ab aliqua coniuncta vi & potestate, quæ & oculeis & auribus latere soleat. itaque sæpe gemina facie mala negamus esse similia, si sapore sunt alio. Sic equos eadem facie nonnullos negamus esse simileis in nationes ex procreante dissimileis. Itaque in hominibus emendeis, si natione alter est melior, emimus pluris. atque in heisce omnibus similitudines non sumimus tantùm à figura, sed etiam aliunde, vt in equeis ætas, vt in heis cuiusmodi faciãt pullos: vt in pomeis, quo sint succo. si igitur idẽ sequitur in similitudine verborũ quis, reprehendendus non est. quare dissimilitudinum discernendarum caussa nonnumquam vt pronomen adsumitur, sic casum aliquem adsumi, vt in heis nemus, lepus, hic lepus, *discedũt, ac dicuntur)* hoc nemus. Itaque "differunt, ac dicuntur hei lepores, hæc nemora, sic aliud siquid adsumptũ erit extrinsecus, quo similitudo penitus perspici possit. non enim erit remotum à natura. neque enim magnetes lapides duo inter se similes sint nécne, perspicere possis, nisi minutum extrinsecus prope apposueris ferrum; quod similes lapides similiter ducunt, dissimiliter dissimiles. Quod ad nominationum analogiam pertinet, ita declinatum arbitror vt omnia quæ dicuntur contra, ad respondendum ab heis sumi

mi fontibus possit. Quod ad verborum rationem attinet, cùm partes sint quattuor, temporum, personarum, generum, diuisionum; ex omni parte quoniam reprehendunt, ad singula respondebo. Primùm quod aiunt analogias non seruari in temporibus, cùm dicant, lego, legi, legam, & sic "simile alia; mille) nam quæ sunt vt "legeram, perfectum significare, legi duo reliqua, legam & lego, inchoatum; iniuria reprehendunt. Nam ex eodem genere & diuisione idem verbum, quod sumptum est, per tempora traduci potest: vt discebam, disco, discam: & eadem perfecti, sic, didiceram, didici, didicero; ex quo licet scire verborum rationem constare. Sed eos qui trium temporum verba pronuntiare velint, scienter id facere scire licet. Itē illos qui reprehendunt quòd dicimus, amor, amabor, amatus sum. non enim debuisse in vna serie vnum verbum esse duplex, cùm duo simplicia essent. Neque ex diuisione vniusmodi pæne verba discrepant inter se. nam infecta omnia simplicia similia sunt, & perfecta duplicia inter se paria in omnibus verbeis: vt heic, amabar, amor, amabor, amatus ero. quare item malè dicunt, ferio, feriam, percussi; quòd est ordo, feriam, ferio, feriebam: & item percussi, percutio, percutiam. sic deinceps in reliqueis temporibus reprehendenti responderi potest. Similiter errant qui dicunt ex vtraque parte verba omnia commutare syllabas oportere, vt in heis, pungo, pungam; pupugi: tundo, tundam, tutudi. dissimilia enim conferunt, verba infecta cum perfecteis. Quòd si infecta modò conferrent, omnia verbi principia incommutabilia viderentur: vt in heis, pungebam, pungo, pungam. Et contrà ex vtraque parte commutabilia, si perfecta ponerent, vt pupugeram, pupugi, pupugero. Item malè conferunt, fui, sum, ero: quòd fui est perfectum: cuius series sibi, vt debet, in omnibus personeis & formeis constat: quod est, fueram, fui, fuero, de infecteis. sum, quod nunc dicitur, "dicebatur esum; & in omnibus olim dice personeis constabat, quòd dicebatur, esum, es, est: batur

eram, eras, erat: ero, eris, erit. sic huiusmodi cetera seruare analogiam videbis. Etiam hoc reprehendunt, quòd quædam verba neque personas habent ternas, neque tempora terna. Id imperitè reprehendunt, vt si quis reprehendat naturam quòd non vniusmodi finxerit animaleis omneis. Si enim natura non omnes formæ verborum terna habeant tēpora, ternas personas: non habent totidem verbōrum diuisiones: quare cùm imperamus naturæ, quòd infecta solùm habet: cùm & præsenti & absenti imperamus, fiunt terna, vt lege, legito, legat. perfectum enim imperat nemo. contrà quæ sunt fatendei, vt, lego, legis, legit, nouena fiunt verba infecti, nouena perfecti. Quocirca non si genus cum genere discrepat, sed in suo quisque genere si quid deest, requirendum: ad hæc addita si erunt ea quæ de nominatiueis supra sunt dicta, facilius omnia soluentur. Nam vt illeic extremum caput rectos casus, sic heic in forma est persona eius qui loquitur, & tempus præsens: vt scribo, lego. quare vt illeic fit, sic heic item acciderit in formula, vt aut caput non sit, aut ex alieno genere sint proportione eadem quæ illeic dicimus, cur nihilominus seruetur analogia: itē sicut illeic caput suum habebit, & in obliqueis casibus transitio erit in aliquam formulam, qua adsumpta, reliqua facilius possunt videri verba vnde sint declinata. Fit enim vt rectus nonnumquam sit ambiguus: vt in hoc verbo Volo, quòd id duo significat: vnum à voluntate, alterum à volando. Itaque à Volo intellegimus & volare & velle. Quidam reprehendunt quòd Pluit & Luit dicamus in præterito & præsenti tempore, cùm analogiæ sui cuiusque temporis verba debeant discriminare. Falluntur: nam est, ac putant, aliter: quòd in prætereiteis V dicimus longum luit, pluit: in præsenti breue luit, pluit. Ideóque in venditionis lege fundi ruta cæsa ita dicimus vt V producamus. Item reprehendunt quidam quòd putant idem esse sacrifico & sacrificor, & lauat, & lauatur. quod sit annon, nihil commouet

animantes

mouet analogiam; dum ſacrificat, qui dicat, ſeruet ſacrificabo, & ſic per totam formam. nec dicat ſacrificandus, aut ſacrificatus ſum. hæc enim inter ſe non conueniunt. Apud Plautum cùm dicit, Piſceis ego credo, qui vſque dum viuunt, adlauant, diu minus lauari quàm hæc lauat Phroneſium. Adlauant lauari non conuenit; vt T ſit poſtremum, ſed R, vt lauantur. analogia adlauari reddit, quod Plauti aut librarij mendum fuit. ſi eſt, non ideo analogia, ſed qui ſcripſit, eſt reprehendendus. omnino & lauant & lauantur dicitur ſeparatim rectè in rebus certeis: quòd puerum nutrix lauat, puer à nutrice lauatur: nos in balineis & lauamus & lauamur. Sed conſuetudo alterutrum cùm ſatis haberet, in toto corpore potius vtimur Lauamur, in partibus, Lauamus. quòd dicimus lauo manus, ſic pedes, & cetera. Quare & in balineis non rectè dicunt Laui, laui manus rectè. ſed quoniam in balineis lauor, lauatus ſum, ſequitur. vt contrà, quoniā eſt ſoleo, oportet dici Solui, vt Cato & Ennius ſcribunt, non, vt dicit volgus, Solitus ſum, debere dici. neque propter hæc, quòd hæc quoque diſcrepant in ſermone pauca, minus eſt analogia, vt ſupra dictum eſt. Item cur non ſit analogia, adferūt, quòd à ſimilibus ſimilia non declinantur, vt ab dolo, & colo. ab altero enim dicitur dolaui, ab altero colui. In quibus adſumi ſolet aliquid, quo facilius reliqua dicantur, vt in Myrmecidis operibus minuteis ſolet fieri. Igitur in verbeis temporalibus quom ſimilitudo ſæpe ſit confuſa, vt diſcerni nequeat niſi trāſieris in aliam perſonam aut in tempus, quæ præpoſita ſunt, noſſe, ſimilia intelleguntur, cùm tranſitum eſt in aliam perſonam: quòd alterum eſt, dolas, alterum colis. Itaque in reliqua forma verborum ſuam vterque ſequitur formam, vtrū in ſecunda forma verborū temporale habeat in extrema ſyllaba AS, ac ſi ad diſcernendas diſſimilitudines intereſt: quocirca quare ibi potius index analogiæ, quàm in prima? quòd ibi abſtruſa eſt diſſimilitudo, vt apparet in heis, meo, neo, veho. ab heis enim diſſimilia fiunt

transitu.quod sic dicuntur,meas,nes, vehis: quorum vnumquodque suas conseruat similitudinis formas. Analogiam item de heis quæ appellantur participia, reprehendunt multa iniuria. Nam non debent duci terna à singuleis verbeis, amaturus, amans, amatus:quòd est ab amo, amans, & amaturus: ab amor, amatus. Illud analogia quod præstare debet, in suo quidque genere habet casus, vt amatus, amato,amati:& sic in mulieribus,amata,amatæ: item amaturus eiusmodi habet declinationes.amans paulo aliter, quòd hoc genus omnia sunt in suo genere similia proportione. sic virilia & muliebria sunt eadem. De eo quod in priore libro extremum est, ideo non est analogia: quòd qui de ea scripserint, aut inter se non conueniant, aut in quibus conueniant, ea cum consuetudinis discrepant verbeis vtcumque. Sic enim omneis repudiandum est arteis: quòd in medicina &in musica & in aliis multeis discrepant scriptores. item in quibus conueniunt, vt *pugnant* scripteis,sic etiam re "repudiant."nam quod ita di- *natura* citur,non sit ats, sed attifex reprehẽdendus, qui debet in scribendo non vidisse verum: non ideo non posse scribi verum.qui dicit hoc monti,& hoc fonti, cùm alij dicant hoc monte & hoc fonte:sic alia quæ duobus modeis dicũtur,cùm alterum sit verum, alterum,falsum:non vter peccat,tollit analogias: sed vter rectè dicit,confirmat: & quemadmodum is qui cùm peccat in heis verbeis,vbi duobus modeis dicũtur, non tollit rationem cùm sequitur falsum: sic etiam in heis quæ nõ duobus dicũtur,siquis aliter putat dici oportere atque oportet, non scientiã tollit orationis,sed suã inscitiã nudat.Quibus rebus soluĩ arbittaremur posse quæ dicta sunt priore libro cõtra analogiam,vt potui,breui percurri. Ex quibus si id confecissent quod volunt, vt in lingua Latina esset anomalia;tamẽ nihil egissẽt:ideo quòd in omnibus partibus mundi vtraque natura inest; quòd alia inter se,alia sunt sicut in animalibus dissimilia:vt equus,bos,ouis,homo, item alia in vnoquoque horũ gene-

genere inter se similia innumerabilia. Item in piscibus, dissimilis muræna lupo, heis soleæ, hæ murenæ, & mustellæ, sic aliis. vt maior ille numerus sit similitudinum earum quæ sunt separatim in muræneis, separatim in aselleis, sic in generibus aliis. Quare cùm in inclinationibus verborũ numerus sit magnus à dissimilibus verbeis ortus, quòd etiam vel maior est in quibus similitudines reperiuntur, confitendum est esse analogias. Itémque cùm ea non multo minus quàm in omnibus verbeis patiatur vti consuetudo communis; fatendum illud, quodammodo analogiam sequi nos debere vniuersos, singulos autem, præterquam in quibus verbeis offensura sit consuetudo communis. quòd, vt dixi, aliud debet præstare populus, aliud è populo singuli homines. Neque id mirum est, cùm singuli quoque non sint eodem iure. nam liberius potest poeta quàm orator sequi analogias. Quare, cùm hic liber id quod pollicitus est demonstraturũ absoluerit, faciam finem, proximo deinceps de declinatorum verborum forma scribam.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA LIBER NONUS.

IN verborũ declinationibus disciplina loquẽdei dissimilitudinẽ an similitudinem sequi deberet, multi quęrũt. Cùm ab heis ratio quę à similitudine oriretur, vocaretur analogia, reliqua pars appellaretur anomalia: de qua re primo libro, quæ dicerentur, cur dissimilitudinem ducem habere oporteret, dixi. Secundo contra quæ dicerentur, cur potius similitudinem conueniret pręponi, quarum rerum quòd nec

fundamenta, vt debuit, posita ab vllo, neque ordo ac natura, vt res postulat, explicata, ipse eius rei formam exponam. Dicam de quattuor rebus quæ continentur declinationibus verborum: quid sit simile ac dissimile, quid ratio quam appellant λόγον, quid proportio, quod dicunt ἀνάλογον, quid consuetudo. quæ explicatæ declarabunt analogiam & anomaliam, vnde sit, quid sit, cuiusmodi sit. De similitudine & dissimilitudine ideo primùm dicendum, quòd ea res est fundamentum omnium declinationum, ac continet rationes verborum. Simile est, quod res plerasque videtur habere easdem, quas illud cuiusque simile. Dissimile est quod videtur esse contrarium. huius minimum ex duobus constat omne simile, item dissimile. quòd nihil potest esse simile quin alicuius sit simile: item nihil dicitur dissimile, quin addatur quoius id sit dissimile. Sic dicitur similis homo homini, equus equo: & dissimilis homo equo: nam similis est homo homini, ideo quòd easdem figuras membrorum habent, quæ eos diuidunt ab reliquorum animalium specie: in ipseis hominibus simili de caussa vir viro similior quàm vir mulieri, quòd plures habent easdem partes: & sic senior seni similior quàm puero. Eo porro similiores sunt qui facie quoque pæne eadem, habitu corporis simili. Itaque qui plura habent eadem, dicuntur similiores: qui proximè accedunt ad id vt omnia habeant eadem, vocantur gemini, simillimi. Sunt qui treis naturas rerum putent esse, simile, dissimile, neutrum, quod aliâs vocetur non simile, aliâs non dissimile. Sed quamuis tria sint, simile, dissimile, neutrum, tamen potest diuidi etiam in duas parteis: sic, quodcumque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse & dissimile, si videatur esse, vt dixi: neutrum, si in neutram partem præponderet: vt si duæ res quæ conferuntur, vicenas habent parteis, & in heis denas habeant easdem, denas alias ad similitudinem & dissimilitudinem æquè animaduertendas. hanc naturam plerique subiiciunt sub dissimilitudinis nomen.

Quare

Quare quoniam fit vt potius de vocabulo quàm de re controuersia esse videatur: illud est potius aduertendum, cùm simile esse dicitur quid, cui parti simile dicatur esse. in hoc enim solet esse error, quòd potest fieri vt homo homini simile sit, & non sit, vt multas partes habeat simileis: & ideo dici possit simileis habere oculos, manus, pedes, sic alias res separatim, & vnà plures. Itaque, quod diligenter videndum est in verbeis, quas parteis & quot modeis oporteat vt simileis dicantur, vt infrà apparebit: is locus maximè lubricus est. Quid enim similius potest videri indiligenti, quàm duo verba, hæc suis, & suis? quæ non sunt: quòd alterum significat suere, alterum suem. Itaque similia esse vocibus ac syllabeis confitemur, dissimilia esse partibus orationis videmus: quòd alterum habet tempora, alterum casus. quę duę res vel maximè discernunt analogias. Item, propinquiora genere inter se verba similem sæpe pariunt errorem, vt in hoc, quòd nemus & lepus videntur esse simile, quod vtrumque habuerit eundem casum rectum: sed non est simile, quòd eis certę similitudines opus sunt, in quo est, vt in genere nominum sint eodem, quod in heis non est: nam in virili genere est lepus, & neutro nemus: dicitur enim hic lepus, & hoc nemus. Si eiusdem generis essent, vtrique præponeretur idem, ac diceretur aut hic lepus, & hic nemus: aut hoc lepus, & hoc nemus. quare, quæ & cuiusmodi sunt genera similitudinum ad hanc rem, perspiciendum ei qui declinationes verborum proportione sint ne, quæret. Locum hunc, quòd est difficilis, qui de heis rebus scripserunt, aut vitauerunt, aut inceperunt, neque adsequi potuerunt. itaque in eo dissensio, neque ea vniusmodi, apparet. nam alij de omnibus vniuerseis discriminibus posuerunt numerum: vt Dionysius Sidonius, qui scripsit eas esse septuaginta vnam: alij, partes eius, quæ habent casus: cuius eadē hic cū dicat esse discrimina quadraginta septē, Aristoteles rettulit in litteras quattuordecim, Nestocles Parmenisi' in litteras octo: sic alij pauciora aut

plura. quarum similitudinum si esset origo rectè capta,& inde orsa ratio,minus erraret in declinationibus verborum. quarum ego principia prima duorum generum sola arbitror esse, ad quæ similitudines exigi oporteat:è queis vnum positum in verborum materia, alterum vt in materiæ figura, quæ ex declinatione fit. Nam debet esse vnum, vt verbum verbo,vnde declinetur,sit simile:alterum,vt è verbo in verbum declinatio, ad quam conferatur,eiusdem modi sit. aliâs enim à similibus verbeis similiter declinantur,vt ab herus,ferus,hero,fero: aliâs dissimiliter herus,ferus,heri,ferum. Cùm vtrumque & verbum verbo erit simile, & declinatio declinationi; tum denique dicam esse similem,ac duplicem& perfectam similitudinem habere:id quod postulat analogia. Sed ne âstutius videar posuisse duo genera esse similitudinum sola cùm vtriusque inferiores species sint plures;si de heis reticuero,vt mihi relinquam latebras, repetam ab origine similitudineis, quæ conferendeis verbeis & inclinandeis sequendæ aut vitandæ sint. Prima diuisio in oratione, quòd alia verba nusquam declinantur, vt hæc, vix, mox: alia declinantur,vt à limo, limabo: à fero, ferebam: &cùm nisi in heis verbeis quæ declinantur,non possit esse analogia,qui dicit simile esse mox & nox,errat: quòd non est eiusdem generis vtrumque verbum, cùm nox succedere debeat sub casuum ratione,mox neque debeat neque possit. Secunda diuisio est de heis verbeis quæ declinari possunt: quòd alia sunt à voluntate,alia à natura.Voluntatem appellò, cùm vnusquisq.à nomine alio imponit nomẽ,vt Romulus,Roma.Naturam dico,cùm vniuersi acceptum nomen ab eo qui imponit non requirimus quemadmodum id velit declinari:sed ipsi declinamus,vt huius Romæ,hanc Romam. De heis duabus partibus, voluntaria declinatio refertur ad consuetudinem, naturalis ad rationem.Quare proinde ac simile,con ferri non oportet,ac dicere,vt fit à Roma Romanus, sic ex Capua dici oportere Capuanus. quod in consuetu-

ſuetudine vehementer "nutat: quòd declinantes imperitè rebus nomina imponunt, à quibus cùm accepit conſuetudo, turbulenta neceſſe eſt dicere. itaque neque Ariſtarchus neque alij in analogiis defendendam eius ſuſceperunt cauſſam. Sed, vt dixi, hoc genere declinatio in communi conſuetudine verborum ægrotat & langueſcit: quòd oritur è populi multiplici imperio. itaque in hoc genere in loquendo magis anomalia quàm analogia. Tertia diuiſio eſt, quæ verba declinat à natura. ea diuiditur in parteis quattuor. in vnam primam, videlicet, quæ habet caſus, neque tempora habet: vt docilis, facilis: in alteram, quæ tempora habet, neque caſus: vt docet, facit: in tertiam, quæ vtraque habet, vt docens, faciens: in quartam, quæ neutrum: vt doctè. Ex hac diuiſione ſinguleis partibus tres reliquere diſſimiles. Quare niſi in ſua parte inter ſe collata erunt verba, ſi non conueniunt, non erit ita ſimile vt debeat facere idem. In articuleis vix adumbrata eſt analogia: & magis vocum quàm rerum: in nominibus magis expreſſa: ac plus etiam in vocibus ac ſimilitudinibus, quàm in rebus, ſuam obtinet rationem. Etiam illud accedit, in articuleis, habere analogias, oſtendere ſit difficile, quòd ſingula ſint verba. heic contra facile, quòd magna ſit copia ſimilium " nominum. Quare non tam hanc partem ab illa diuidendum, quàm illud videndum, vt ſatis ſit verecundi, etiam illam in eandem harenam vocare pugnatum. Vt in articuleis duæ partes, finitæ & infinitæ: ſic in vocabuleis duæ, vocabulum & nomen. non enim idem, oppidum, & Roma: cùm oppidum, ſit vocabulum, Roma, nomen. quorum diſcrimen in heis reddendeis rationibus alij diſcernunt, alij non. nos, ſicubi opus fuerit, quid ſit, & cur, adſcribimus vniuſcuiuſque partes. quoniam ſpecies plures, de ſinguleis dicam. Prima pars caſualis diuiditur in parteis duas, in nominatiuum ſcilicet: quod finitum & infinitum eſt, vt hic & quis. de heis generibus duobus vtrum ſumpſeris,

ægrotat

nominatiuum.

cum reliquo non conferendum, quòd inter se dissimiles habeant analogias nominatus. Vt similis sit nominatus, habere debet vt sit eodem genere, specie eadem, sic casu, exitu. Genere, vt, si nomen est, quod conferas sit nomen. Specie simile, vt non solum, sed vtrumque sit virile. Casu simile, vt si alterum sit dan dei, item alterum sit dandei, quocum conferas. Exitu, vt quas vnum habeat extremas litteras, easdem alterum habeat. Ad hunc quadruplicem fontem ordines diriguntur bini: vni, transuersi; alteri, directi: vt in tabula solet in qua latrunculeis ludunt. Transuersi sunt qui à recto casu obliqui declinantur, vt albus, albi, albo: directi sunt, qui à recto casu in rectos declinantur, vt albus, alba, album: vtriq; sunt partibus seneis. Transuersorum ordinum partes appellantur casus directorum genera: vtreisque inter se implicateis, forma. Dicam prius de transuerseis. Casuum vocabula alius alio modo appellauit. nos dicemus, qui nominandei caussa dicitur, nominandei, vel nominatiuum.

* *Desunt paginæ tres.* *

& scopæ dicitur vna scopa. aliter enim natura, quòd priora simplicibus, posteriora coniuncteis rebus vocabula ponũtur. sic bigę, sic quadrigę, à coniunctu dictę. itaque nõ dicitur, vt hæc vna, lata, & alba: sic vna biga, sed vnæ bigæ: neque vt dicitur, vt hæ duæ, latæ, albæ, sic hæ duæ bigæ, & quadrigæ. Item figura verbi qualis sit refert, quòd in figura vocis aliâs commutatio sit in vno verbo in medio, vt curso, cursito: aliâs in extremo, vt doceo, docui: aliâs communis, vt lego, legi. Refert igitur, ex quibus littereis quodque verbum constet, maxime extrema, quòd ea in plereisque commutantur. quare in heis quoque partibus similitudines ab aliis malè, ab aliis bene. quòd solent sumi in casibus cõferendeis, rectè an perperam videndum. sed vbicumque commouentur litteræ, non solùm hæ sunt animaduertendæ, sed

ſed etiam quæ proximæ ſunt,neque mouentur. hæc enim vicinitas aliquantum poteſt in verborum declinationibus. In queis figureis non ea ſimilia dicemus quæ ſimileis res ſignificant: ſed quæ ea forma ſint vt eiuſmodi res ſimilia ex inſtituto ſignificare plerumque ſoleant. vt tunicam virilem & muliebrem, dicimus non eam quam habet vir aut mulier, ſed quam habere ex inſtituto debet. poteſt enim muliebrem vir, virilem mulier habere (vt in ſcæna ab actoribus haberi videmus) ſed eam dicimus muliebrem, quæ de eo genere eſt, quo indutu mulieres, vt vterentur, eſt inſtitutum. vt actor ſtolam muliebrem. ſic Perperna, & Cæcina, &"Purpurina figura muliebria dicuntur habere nomina, non mulierum. ſpurina Flexuræ quoque ſimilitudo videnda, ideo quòd alia verba quam vim habeant, ex heis verbeis vnde declinantur, apparet, vt quemadmodum oporteat, vt à prætor, conſul; prætori, conſul'. Alia ex tranſitu intelleguntur, vt, ſocer, macer: quòd alterum fit ſocerum, alterum, macrum: quorum vtrumque in reliqueis à tranſitu ſuam viam ſequitur & in ſingularibus, & in multitudinis declinationibus. hoc fit ideo quòd naturarum genera ſunt duo, quæ inter ſe conferri poſſunt. vnum, quod per ſe videri poteſt, vt homo & equus: alterum ſine adſumpta aliqua re extrinſecus perſpici non poſſit, vt Eques, & Equito. vtrumque enim dicitur ab equo: quare hominem homini ſimilem eſſe, aut non eſſe, ſi contuleris ex heis ipſeis homini animaduerſeis ſcies. Ac duo inter ſe ſimilitérne ſint longiores quàm ſint eorum fratres, dicere non poſſis, ſi illeis breuiores, cum quibus conferuntur, quàm longi ſint ignorentur. ſic latiorum atque altiorum, item cetera eiuſdem generis, ſine adſumpto extrinſecus aliquo perſpici ſimilitudines non poſſunt. Sic igitur quidam caſus, quòd ex hoc genere ſunt, non facile eſt dicere ſimiles eſſe, ſi eorum ſingulorum ſolùm animaduertas voces: niſi adſumpſeris alterum, quo flectitur in tranſeundo vox.

Quod ad nominatuum ſimilitudines animaduertendas arbitratus ſum ſatis eſſe " augere, hæc ſunt. Relinquitur de articuleis. in quibus quædam eadem, quædam alia. De quinque enim generibus duo prima habent eadem, quòd ſunt & virilia & muliebria & neutra; & quòd alia ſunt, vt ſignificent vnum, alia vt plura; & de caſibus, quos habent quinos. nam vocandei voce notatus non eſt. Proprium illud habent, quòd partim ſint finita, vt hic & hæc; partim infinita, vt quis & quæ; quorum quòd adumbrata & tenuis analogia; in hoc libro plura dicere non neceſſe eſt. Secundum genus, quæ verba tempora habent, neque caſus, ſed habent perſonas, eorum declinatuum ſpecies ſunt ſex. Vna, quæ dicitur temporalis, vt legebam, gemebam; lego, gemo. Altera, perſonarum, vt ſero, meto; ſeris, metis. Tertia, rogandei, vt ſcribóne, legóne; ſcribíſne, legíſne? Quarta, reſpondendei, vt fingo, pingo; fingis, pingis. Quinta, optandei, vt dicerem, facerem; dicam, faciam. Sexta, imperandei, vt cape, rape; capito, rapito. Item ſunt declinatuum ſpecies quattuor, quæ tempora habent ſine perſoneis, in rogando: vt foditúrne? ſeritúrne? &, fodietúrne? ſeretúrne? Ab reſpondendei ſpecie eædem figuræ fiunt extremeis ſyllabeis dempteis. Optãdei ſpecies, vt viuatur, ametur; viueretur, amaretur. Imperandei declinatus síntne, habet dubitationem: & earũ sítne hæc ratio, paretur, pugnetur; parari, & pugnari. Accedunt ad has ſpecies à copuleis diuiſionum quadrineis; ab infecti, & perfecti, emo, edo; emi, edi: à ſemel & ſæpius, vt lego, ſcribo: lectitaui, ſcriptitaui: faciendei, & patiendei, vt vro, vngo; vror, vngor. A ſingulari & multitudinis, vt laudo, culpo; laudamus, culpamus. Huius generis verborum, cuius ſpecies expoſui, quàm latè quidque pateat, & cuiuſmodi efficiat figuras, in libreis qui de formuleis verborum erunt, diligentius expedietur. Tertij generis quæ declinantur cum temporibus & caſibus, ac vocantur à multeis ideo partici-

tangere

cipalia, hoc est gerundi.

* *Desunt paginæ tres.* *

quemadmodum declinamus, quærimus casus eius, etiamsi is qui finxit poeta aliquod vocabulum, & ab eo casu ipse aliquem perperam declinauit, potius eum reprehendimus quàm sequimur. Igitur ratio, quam dico, vtrobique est & in heis verbeis quæ imponuntur, & in heis quæ declinantur: neque non etiam tertia illa quæ ex vtroque miscetur genere. Quarum vnaquæque ratio conlata cum altera, aut similis, aut dissimilis, aut sæpe verba alia, ratio eadem; & nonnumquam ratio alia, verba eadem. Quæ ratio in amor amori, eadem in dolor dolori; neque eadem in Dolor dolorem: & cùm eadem ratio quæ est in amor & amoris, sit in amores & amorum, tamen ea, quòd non in ea quæ oportet confertur materia, per se solùm efficere non potest analogias, propter disparilitatem vocis figurarum. quòd verbum copulatum singulare cum multitudine, ita cùm est proportione, vt eandem habeat rationem: tum denique ea ratio conficit id quod postulat analogia: de qua deinceps dicam. Sequitur tertius locus, quæ sit ratio & proportio, quæ à Græcis vocatur ἀνάλογον: hinc dicta analogia. Ex eodem genere, quæ res inter se aliqua parte dissimiles rationem habent aliquam, si ad eas duas alteræ res duæ conlatæ sunt, quæ rationem habeant eandem: quòd ea verba bina habent eundem λόγον, dicitur vtrumque separatim analogon: simul conlata quattuor, analoga. Nam vt in gemineis, cùm simile dicimus esse Menæchmum Menæchmo, de vno dicimus, cùm similitudinem esse in heis, de vtroque videatur: sic cùm dicimus eandem rationem habere assem ad semissem, quam habet in argento libella ad sembellam, quid sit analogon, ostendimus: cùm vtrobique dicimus & in ære & argento esse eandem rationem: cùm dicimus de analogia, vt sodalis

& sodalitas, ciuis & ciuitas, non est idem: sed vtrumque ab eodem, ac coniunctum. sic analogon & analogia idem non est, sed " item est congeneratum. Quare, si homines substuleris, sodales substuleris: si sodales, sodalitatem. Sic item si substuleris λόγον, substuleris analogon: si id, analogiam. quæ cùm inter se tanta sint cognatione, debebit subtilius audiri quàm dici expectare. id est, cùm dixero quid de vtroque, & erit commune, expectes dum ego in scribendo transferam in reliquum. Sed vt potius tu persequare animo, hæc fiunt in dissimilibus rebus. vt in numereis, si contuleris cum vno duo, sic cum decem viginti. Nam quam rationem duo ad vnum habent, eandem habent viginti ad decem. In nummeis in similibus, sic est ad vnum victoriatum denarius, sicut ad alterum victoriatum alter denarius. Sic item in aliis rebus omnibus proportione dicuntur, in quo est: sic quadruplex natura, vt in progenie, vt est filius ad patrẽ, sic est filia ad matrem: & vt est in temporibus meridies ad diem, sic media nox ad noctem. Hoc poetæ genere in similitudinibus vtuntur. multum hoc acutissimè geometræ. hoc in oratione diligentius quàm alij ab Aristarcho grammatici: vt cùm dicunt proportione similia esse, amorem amori, dolorem dolori. Cùm item dissimile esse videant amorem dolori, quòd est alio casu, item dolorem dolori. sed dicunt quod à similibus nonnumquam rationes habent implicatas duas, vt sit vna directa, altera transuersa. Quod dico, apertius sic fiet. Esto sic expositos esse numeros, vt in primo versu sit vnum, duo, quattuor: in secundo, decem, viginti, quadraginta: in tertio, centum, ducenta, quadringenta. In hac formula numerorum duo inerunt quos dixi λόγους, qui diuersas faciunt analogias: vnus, duplex, qui est in obliqueis versibus, quod est vnus ad duo sic duo ad quattuor: alter, decemplex, in directeis ordinibus: quod est vnus ad decem, sic decem ad centum. Similiter in verborũ declinationibus est biuiũ

idem

quod

quod ab recto casu in recto: ita vt formulam similiter efficiant: quòd sit primo versu hic albus, huic albo, huius albi. secundo, hæc alba, huic albæ, huius albæ. tertio, hoc album, huic albo, huius albi. Itaque fiunt per obliquas declinationes ex heis analogiæ hoc genus.

** Desunt quædam. **

albius, atrius; albio, atrio: per directas declinationes, albius, atrius; albia, atria: quæ scilicet erit particula ex illa ducenaria, tria quę scilicet cẽtenaria formula analogiarum, de qua supra dixi. Analogia quæ dicitur, eius genera sunt duo. Vnum diiunctum sic est, vt vnum ad duo, sic decem ad viginti: alterum coniunctum, sicut est vnum ad duo, sic duo ad quattuor: in hoc quòd duo bis dicuntur; & tum conferimus ad vnum, & tum cum quattuor. Hoc quoque, natura dicitur quadruplex. sic à septem chordeis citharæ, tamen duo dicuntur habere tetrachorda; quòd quemadmodũ crepat prima ad quartam chordam, sic quarta ad septimam respondet: media est alterius prima, alterius extrema. Medici, in ægroteis septimos dies qui obseruant quarto die, ideo diligentius signa morbi aduertunt, quòd quam rationem habuit primus dies ad quartum, eandem præsagit habiturum qui est futurus ab eo quartus, & qui est septimus à primo. Quadruplices deiunctæ sunt in casibus vocabulorum, vt rex regi: coniunctæ sunt triplices in verborum tribus temporibus, vt legebam, lego, legam. quòd quam rationem habet legebam ad lego, hanc habet lego ad legam. In hoc ferè omnes homines peccant, quòd perperam tribus temporibus hæc adiiciunt, cùm proportione volunt pronuntiari. Nam cùm sint verba alia, infecta, vt lego & legis: alia, perfecta, vt legi & legisti: & debeant sui cuiusque generis in coniungendo copulari: & cùm rectè sit ideo lego ad legebam, non rectè est lego ad legi: quòd legi significat quid per-

fectum, vt hoc, tutudi, pupugi; tundo, pungo: tundam, pungam. item necatus sum, verberatus sum: necabor, verberabor. Iniuria reprehendunt, quòd infecti inter se similia sunt, & perfecti inter se, vt tundebam, tundo, tundam: & tutuderam, tutudi, tutudero. Sic amabar, amor, amabor: & amatus eram, amatus sum, amatus ero. Itaque reprehendunt, qui contra analogias dicunt, cur dispariliter in tribus temporibus dicantur quædam verba natura, cùm quadruplex sit natura analogia. Id nonnumquam, vt dixi, pauciores videtur habere partes, sic etiam alias plureis: vt cùm est, quemadmodum ad tria vnum & duo, sic ad sex duo & quattuor. quæ tamen quadripartita comprehenditur forma, quòd bina ad singula conferuntur. quod in oratione quoque nonnumquam reperietur. Sicut Diomedes confertur Diomedibus, sic dicitur ab Hercules Herculibus. & vt hæ heic ab vno capite à recto casu in duos obliquos descendunt casus; sic contrà multa à duobus capitibus recti casuum confluunt in obliquum vnum. Nam vt ab heis recteis, hei Bœbiei, hæ Bœbiæ, fit heis Bœbieis: sic est ab heis, hei Cœliei, hæ Cœliæ, heis Cœlieis. A duobus similibus similiter declinantur: vt fit in heis, nemus, olus; nemora, olera. Alia à dissimilibus similiter declinantur: vt in articuleis ab hic, iste; hunc, istum. Analogia fundamenta habet aut à voluntate hominum, aut à natura verborum, aut re vtraque. Voluntatem dico, impositionem vocabulorum; naturam, declinationem vocabulorum, quò decurritur sine doctrina. Qui impositionem sequetur, dicet: si simile in recto casu dolus & malus; fore in obliquo, dolo & malo: si naturam sequetur, si sit simile in obliqueis Marco, Quincto, fore vt sit Marcum, Quinctum. Qui vtrumque sequetur, dicet, si sit similis transitus, vt est in seruus serue, fore vt sit item in ceruus cerue.

figura Commune omnium est, vt quattuor "figuras vocis habeat proportione declinatus. Primum genus est ortum ab similitudine in recteis casibus: secundum

dum ab similitudine quæ est in obliqueis: tertium à similitudine quæ est in transitibus de casu in casum. Primo genere ab imposito ad naturam proficiscuntur: in secundo, contra: in tertio, ab vtroque. Quocirca etiam hoc tertium potest bifariam diuisum esse: tertium & quartum dici, quòd in eo vt prosas, & rosás potest dici. qui initia faciet analogiæ, impositiones ab heis obliquas figuras declinare habebit: qui naturam, contra. qui ab vtraque, reliquas declinationes ab huiusmodi transitibus. Impositio est in nostro dominatu; nos in natura. quemadmodum enim quisque vult, imponit nomen; at declinat quemadmodum vult natura. Sed quoniam duobus modeis imponitur vocabulum, aut re singulari, aut multitudine: singulari, vt cicer; multitudinis, vt scalæ. Nec dubium est quin ordo declinatuum, in quo res singulares declinantur, solæ ab singulari aliquo casu proficiscantur, vt cicer, ciceri, ciceris: item contra in eo ordine qui multitudinis erit solùm, quin à multitudinis aliquo casu ordiri conueniat, vt scalæ, scaleis, scalas. Aliud videndum est, cùm duplex natura copulata, ac declinatuum bini fiant ordines, vt est Mars, Martis. Vnde autem ratio analogiæ debuit ordiri, vtrum ab singulari re in multitudinem, an contra? neque enim si natura ab vno ad duo peruenit; idcirco non potest amplius esse in docendo posterius, vt inde incipias, vt quod sit prius ostendas. Itaque illi qui de omni natura disputant, atque ideo vocantur physici, tamen ex heis ab vniuersa natura profecti, retróque esse principia mundi ostendunt. Oratio cùm ex littereis constat, "tamen eam grammatici littereis ostenderunt. quare in demonstrando, quoniam potius profecisse oportet ab eo quod apertius est, quàm ab eo quod prius est, & potius ab incorrupto principio, ab natura rerum, quam ab libidine hominum. Et hæc tria quæ sequenda magis sunt, minus sunt in singularibus quàm in multitudine, cõmodius potest ordiri. quòd in heis principiis minus oratio- *de ea*

nis verbeis fingendeis, verborum forma, facilius singularia videri posse quàm ex singularibus multitudinis: hæc ostendunt, trabes, trabs; duces, dux. Videmus enim ex heis verbeis, trabes, duces, de extrema syllaba E litteram exclusam, & ideo in singulari factum esse trabs, dux. Contrà ex singularibus nō tam videmus quemadmodum facta sint ex B & S trabs, ex C & S dux. Si similitudinis rectus casus forte figura corrupta erit (id quod accidit raró) prius id corrigemus quàm inde ordiemur. obliqueis adsumere oportere figuras eas quæ non erunt ambiguę, siue singulares, siue multitudinis; ex quibus id cuiusmodi debent esse, perspici possint. Nam numquam alterum ex altero videtur: vt Chrysippus scribit, quemadmodum pater ex filio, & filius ex patre. neque minus in fornicibus propter sinistram dextra stat, quàm propter dextram sinistra. Quapropter, vt ex recteis casibus obliqui, & ex obliqueis recti, & ex singularibus multitudines, & ex multitudinis singulares nonnumquam "recuperari possunt: principium id potissimum sequi debemus, vt in eo fundamentum sit in natura, quòd in declinationibus ibi facilior ratio. Facile enim est animaduertere peccatum magis cadere posse in impositiones eas quæ fiunt plerumque in recteis casibus singularibus: quòd homines imperiti & dispersi vocabula rebus imponunt, quocumque eos libido inuitauit. natura incorrupta est plerumque suapte sponte, nisi qui eam vsu inscio deprauauit. Quare siquis principium analogiæ potius posuerit in naturalibus casibus quàm in impositiueis, non multa in consuetudine occurrent: & vt à natura libido humana corrigitur, non ab libidine natura; quòd, qui impositionem sequi voluerint, facient contra. sin à singulari quis potius proficisci volet, id illum facere oportebit ab sexto casu, qui est proprius. Latineis enim non est casus alius. Heis litterarum discriminibus facilius reliquorum varietatem discere poterit; quòd ij habent exitus aut in

reputari

A, vt

A, vt ab hac terra: aut in E, vt ab hac lance: aut in I, vt ab hoc leui: aut in O, vt ab hoc cælo: aut in V, vt ab hoc versu. Igitur ad demonstrandas declinationes biceps vna hæc. Sed quoniam vbi analogia, tria: vnum, quod in rebus, alterum, quod in vocibus: tertium, quod in vtroque: duo priora simplicia, tertium duplex: animaduertendum hæc quam inter se habeant rationem. Primùm ea quæ sunt discrimina in rebus, partim sunt quę ad orationem non attineant, partim quę pertineant. Non pertinent, vt ea quæ obseruant in ædificiis & signeis faciendeis ceterísque rebus artifices: è queis vocantur aliæ, harmonicæ; sic item aliæ nominibus aliis: sed nulla harum fit loquendo pars ad orationem. Quæ pertinent res, eæ sunt quæ verbeis dicuntur proportione, neque à similitudine quoque vocum declinatus habent. vt Iuppiter, Marspiter; Ioui, Marti. Hæc enim genera nominum & numero & casibus similia sunt, proportione. similia inter se, quòd vtraque nomina sũt, & virilia sunt, & singularia, & casu nominandei & dandei. Alterum genus vocale est, in quo voces modò sunt proportione similes, non res: vt biga, bigæ; nuptia, nuptiæ.. Neque enim in heis res singularis subest vna, cùm dicitur biga, quadriga. neque ab heis vocibus quæ declinata sunt, multitudinis, significant quidquam. Ideo quòd omnia multitudinis quæ declinantur ab vno: vt à merula merulæ, sunt eiusmodi vt singulari subiungantur: sic merulæ duæ, caculæ tres, faculæ quattuor. Quare cùm idem non possit subiungi: cùm dicimus vnæ bigæ, quadrigæ duæ, nuptiæ tres; sed pro eo vnæ bigæ, binæ quadrigæ, trinæ nuptiæ; apparet non esse biga, & quadriga; & bigæ, & quadrigæ: sed vt est huius ordinis vna, duæ, tres, principium vna: sic in hoc ordine altero, vnæ, binæ, trinæ, principium est vnæ. Tertium genus, est illud duplex quod dixi, in quo & res & voces similiter proportione dicuntur: vt bonus, malus: boni, mali. de quorum

analogia & Aristophanes & alij scripserunt. Etenim hæc denique perfecta, vt in oratione illæ duæ simplices inchoatę analogię, de quibus tamẽ separatim dicam, quòd heis quoque vtimur in loquendo. Sed prius de perfecta, in qua & res & voces quadam similitudine continentur. cuius genera sunt tria: vnum vernaculum ac domi natum: alterum, aduentitium: tertium, nothum, ex peregrino heic natum. Vernaculum est, vt sutor, & pistor; sutori, & pistori. Aduentitium est, vt Hectores, Nestores; Hectoras, Nestoras. Tertium illud nothum, vt Achilles, & Peleus. "de genere multi vtuntur, non modò poetę, sed etiam plerique. hæc primò omnes qui soluta oratione loquuntur, dicebant, vt quæstorem, prætorem, sic Hectorem, Nestorem. Itaque Ennius ait, Hectoris natum de muro Troiano iactari. Actius hoc in tragœdiis largius à prisca consuetudine mouere cœpit, & ad formas Græcas verborum magis reuocare, & à quo Valerius ait, Actius Hectorem nollet facere, Hectora mallet. quòd aduentitia pleraque habemus Græca, secutum, vt de notheis Græcanicos quoque nominatos plurimum haberemus. Itaque vt heic alia Græca, alia Græcanica; sic analogiæ. è quibus quæ sic nothæ fiunt declinationes, de heis aliæ sunt priscæ, vt Bacchides, Chrysides: aliæ, minores, vt Chrysideis, Bacchideis: aliæ, recentes, vt Chrysidas, Bacchidas: cùm heis omnibus tribus vtantur nostri, maximè qui sequuntur media in loquendo, offendunt minimum. quòd prima parum similia videntur esse Græceis, vnde sint translata: tertia parum similia nostreis. Omnis analogiæ fundamentum similitudo quædam, vt dixi. quæ solet esse in rebus, in vocibus, & in vtroque: in qua harum parte cumque sit in ferendo, & cuiusmodi, videndum. Nam, vt dixi, neque rerum, neque vocis similitudo ad has dupliceis, quæ in loquendo quærimus, separatim satis est, quod vtraque parte opus est simili, analogias verborum exprimendas: quas ad

(margin: *eo genere*)

ad loquendum vt perducas, accedere debet vſus. Alia enim ratio qua facias veſtimentum, alia, quemadmodum vtare veſtimento. Vſui ſpecies videntur eſſe tres: vna, conſuetudinis veteris; altera, conſuetudinis huius; tertia autem, neutra. Vetera, vt caſcus furus, caſci furi. Huius conſuetudinis, vt albus, caldus; albo, caldo. Neutra, vt ſcala, falera; ſcalam, faleram. Ad quas accedere poteſt quarta, quæ eſt mixta, vt amicitia, inimicitia; amicitiam, inimicitiam. Prima eſt, qua vſi antiqui, & nos reliquimus: ſecunda, qua nunc vtimur: tertia, qua vtuntur poetæ. Analogia non item ea definienda quæ dirigitur ad naturam verborum, atque illa quæ ad vſum loquendei. Nam prior definienda ſic, Analogia eſt verborum ſimilium declinatio ſimilis. Poſterior ſic, Analogia eſt verborum ſimilium declinatio ſimilis, non repugnante conſuetudine communi. Ad quam harum duarum ad extremum additum erit hoc; ex quadam parte; poetica analogia erit definita. harum primam ſequi debet populus, ſecundam omnes ſinguli è populo; tertiam poetæ. Hæc diligentius quàm apertius dicta eſſe arbitror. ſed non obſcurius quàm de re ſimili definitiones grammaticorum ſunt, vt " Aruſini, Ariſtodemi, Ariſtoclis, item aliorum. quorum obſcuritates eo minus reprehendendæ, quòd pleræque definitiones re incognita propter ſummam breuitatem, non facile perſpiciuntur, niſi articulatim ſit explicata. Quare magis apparebit ſi erit apertè de ſinguleis partibus: quid dicatur verbum, quid ſimilitudo verbi, quid declinatio, quid ſimilitudo declinationis, non repugnante conſuetudine communi, quid ex quadam parte. Verbum dico, orationis vocalis partem, quæ ſit indiuiſa & minima, ſi declinationem naturalem habeat. Similem, verbum verbo, tum quom & res, quam ſignificat, & vocem, qua ſignificatur, & in figura tranſitum declinationis parilem. Declinatio eſt cùm ex verbo in verbum, aut ex verbi diſcrimine, vt tranſeat mens,

vocis commutatio fit aliqua. Similitudo declinationis, cùm item ex aliqua figura in figuram transit, vt id transit cum quo confertur. Adiectum est, non repugnante consuetudine communi: quòd quædam verba contra vsum veterem declinata patietur, vt passa Hortensium dicere pro has ceruices, ceruix; quædam non, vt si dicas pro fauces, faux. Vbi additur, ex quadam parte, significat non esse in consuetudine in heis verbeis omneis parteis: vt declinatum amo, iuuo; amor, iuuor. Quid videretur analogia in oratione, & quas haberet species, & quæ de heis sequenda viderentur, vt breui potui, informaui. Nunc in quibus non debeat esse, ac proinde ac debeat, soleat quæri, dicam. Ea ferè sunt quattuor genera: primùm in id genus verbeis quæ non declinantur, analogia non debet quæri, vt in heis, nequam, mox, vix. De heis magis in alio quàm in alio erratur verbo. dicunt enim non habere casus mox & vix, nequã habere: quòd dicamus, hic nequã huius nequã huic nequã: cũ intellegimus, aut hominis eius quem volumus ostendere esse nequam, dicimus casus, & ei præponimus, non, cuius putamus nequitiam. Quod vocabulum factum, vt ex non & volo, Nolo; sic ex ne & quidquam, item media extrita syllaba, coactum est Nequam. Itaque vt eum quem putamus esse non hili dicimus Nihili; sic in quo putamus esse nequidquam, dicimus nequam. Secundò, si vnum solum habent casum in voce, quòd non declinentur, vt litteræ omnes. Tertiò, si singularis est vocabuli series, neque habet cum qua comparari possit, vt esse putant caput, capitis, capite. Quartum, si ea vocabula quæ conferuntur inter se, rationem habent quam oportet, vt socer, socrus; socerum, socrum. Contrà in quibus debeat quæri analogia, ferè totidem gradus debent esse coniuncti. Primùm, vt sint res: secundum, vt earum sit vsus: tertium, vti hæ res vocabula habeant: quartum, vt habeant declinatus

natus

natus naturaleis. De primo gradu quod natura ſub-eſt & multitudinis & ſingularis: dicimus hei aſſes, hoſce aſſes, hic as, hunc aſſem: contra quòd in numereis finiteis multitudinis natura ſingularis non eſt, dicimus hei duo, & hei tres: heis duobus, heis tribus. Secundo gradu ſi eſt natura, neque eſt vſus, id genus vt ſit diſcriminandum, vt fit in faba, & id genus. Non enim opus fuit, quæ vt in ſerueis, item ex parte & vniuerſa nominamus.

* *Deſunt quædam.* *

IOSEPHI SCALIGERI, IVLII CAESARIS F.

Coniectanea in M. Terentium Varronem De lingua Latina.

Appendix ad eadem, nunc primùm ab eo edita.

EIVSDEM IOSEPHI Scaligeri Notæ ad Varronis libros De re rustica.

NOBILISS. AC ERVDITISS.
LVDOVICO CASTA-
neo Rupiposo

IOSEPHVS SCALIGER
Iulij Caes. F. S.

NON dubito quin haec Coniectanea in M. Varronem maturius edenda erant, quod a quibusdam ea cupide expectari sciebam: materia autem ea est ut vel studiosos iuuare, summos etiam viros delectare possit. Tamen non defuerunt caussae quae me quasi currentem primo represserunt. Extiterunt enim nonnulli qui obtrectarent, me actum agere: eum autorem emendatissimum Romae olim editum esse: quid aliud quam me infeliciter versari in ea prouincia, quam magna cum laude summus vir Antonius Augustinus suscepisset? Alij vero negare, bonas horas in his minutis animaduersionibus collocare, esse eius qui aliquod nomen in literis consequi, ac in hominum luce versari vellet. Haec sane sat non erant ad deterrendos animos eorum qui norunt & horum praua iudicia, & illorum malignas obtrectationes. Tamen tantum apud me valuerunt, vt fatendum mihi sit, quod illis crediderim, potius in eo requirendum iudicium meum, quam, quod Varronem emendarim, reprehendendum. Nam quod aiunt isti, post

Antonium Augustinum frustra illud negotium à me susceptum esse: primùm alterutrũ, aut profitentur temeritatem suam, qui audeant præstare illam editionem quam ipsi legisse non videntur: aut supinitatem, qui, si legerunt, non vident in ea tot mendosos locos relictos, non paucos etiam perperam mutatos esse: vt mihi videantur magnam iniuriam facere optimo viro, qui eius magnitudinem ingenij hac vna editione volunt æstimari. Deinde tanta non est eius editionis vel autoritas, vel fides, vt deterruerit similes conatus Vertranij, viri eruditi, quem honorificè appello. Sed ne me mouerint quidem amplius aliorum sinistra iudicia, quos suprà dixi contemnere hæc studia: qui nihil aliud in vita curant, quàm vt rectè Latinè loqui videantur illis, qui duntaxat, quod nesciunt, admirari aut plausu excipere consueuerunt. Hos facilè contemnere possumus: cùm sciam maximum quoque virum Hermolaum Barbarum, existimatum ab aliquo valde alienum fecisse ab instituto suo & dignitate, qui tantum studium in Plinio repurgando posuerit. Et tamen iste qui illum notat, tanti precij est apud me, vt, cùm antea parum in litteris videre semper à me iudicatus sit, nunc etiam cum toto illo iudicio nihil sapere mihi videatur. Non dicam quid boni ex istis expectari possit: hoc tantùm admiror, quo consilio se consecuturos putant, vt prius eloquentes euadant, quàm Latinè loqui sciant: cùm interea non sentiant, nec quid flagitij committunt, cùm Ciceronem adeunt illotis pedibus: nec quàm ridiculi sunt, qui illa penetralia eloquentiæ

sibi

ſibi vnis patere putant : quòd, vt illum autorem ſolum tritum habeant, non modò à cæteris omnibus abhorrent, ſed etiam eorum lectione iuuentuti interdicunt. Nec cogitant veteres illos meliore fato vſos quàm nos, quibus nec aliena lingua loquendum erat. & cùm eloquentiæ ſtudebant, nunquam illa ſecula iis viris caruerunt, à quibus diſcere poſſent. Nos contrà, quibus & peregrinæ linguæ ediſcendæ, & ad earum perfectam cognitionem tot autores peruolutandi ſunt: & cùm ad eloquẽtiæ ſtudiũ aliquam viam nobis ſtrauimus, longè aliud inſtitutum nobis tenendum eſt, quàm ſolent iſti argutuli magiſtri, qui pulchrè ſecum agi putant, cùm Ariſtotelem, quem ipſi ignorant, pueris prælegunt, vixdum aliqua linguæ Latinæ cognitione imbutis: tantùm abeſt vt Ariſtotelem Græcè loquentem audire poſſint: & ita ſplendore falſæ ſcientiæ obiecto perſtringunt illam aciem bonorum ingeniorum. Sed nos ad alium animum comparamus, quàm illorum ſtare craſſis iudiciis, & operam noſtram, quam in hunc autorem impendimus, minimè luſiſſe putamus, ſi, quanta quanta eſt, ſtudioſos iuuare poteſt. Nam autores bonos recognoſcere, contrà quàm iſti malignè vellicant, etſi non ſummi ingenij eſt, non tamen mediocris operæ eſt. Et tametſi in eo negotio interdum falli neceſſe eſt: non tamen ita omnino luditur opera, vt non laude dignus ſit qui magnum autorem iuuare voluit. Hoc me multũ conſolatur. nam & tot maculis ſcatet Varro, vt, in quo me deceperit iudicium meum, eæ ſolæ poſſint ſuſtinere cauſſam defenſionis meæ. Et, quod caput eſt, is

est autor, quem vel tantùm edidisse, plausibile sit apud studiosos, nedum castigatiorem edidisse aliquid laudis mereatur. Deinde quia necesse fuit in multis coniectare tantùm, difficile est autem in omnibus præstare posse coniecturas: sequuti sumus sapientum iudicum rationem. ipsi, quod perpetuo iure non possunt, arbitrario decidunt. Idcirco cauimus nobis titulo, & Coniectanea inscripsimus: vt non habeant isti quid cauillentur in eo qui tantùm partes dubitantis susceperit. Haud enim facilè concoquere possunt, quòd post editiones duas Augustini, & Vertranij, aliquid noui me proferre sperem, quod illos latuerit. Et tamen qui nostras cum illorum animaduersionibus compararit, non solùm dicet nos vidisse quod ipsos fugerit, sed etiam aliquid præterea monuisse, de quo ipsis nunquam in mentem venit. Neque hoc dictum velim, tanquam ignorem quantus vir sit Augustinus, quem sanè eruditissimum, ex suis scriptis expertus sum: sed vt sciãt isti, longè felicius eum potuisse tractare hoc negotium, si voluisset. Tolerabile enim erat, quòd in ea editione corrupta multa præterita sunt, nisi ex emendatioribus pleraque in peius mutata essent.

Cùm igitur, Ludouice Castanææ, iuuenis nobilissime & eruditissime, in animo habuissem, hæc Coniectanea saltem sola non edere, quòd multa eiusmodi in alios bonos autores habeam, & poterant vnà cum illis publicari: tamen placuit hæc in gratiam tuam edere, quia ea iudicarim melius in nomine tuo apparere, quàm si in aliud tempus premerentur, & tam bonam occasionem vtrique amitteremus:

remus: illa, talem patronū inueniendi: ego, meam in te voluntatē significandi. Quod quidem multis de causis facio: tum quòd ex nobilitate nostra non potui inuenire magis literarum amantem, quàm te: cuius ingenium tale est, vt etiam sine literis videatur cultum esse potuisse: tantum autem literarum consecutus es, vt vel satis ad summam gloriam esse posit. Tum si quis quærendus erat cui multum me debere fatēar, tu profectò vnus occurristi, cuius & plurima in me extant beneficia, & quotidie magis ac magis eam de te spem facis, vt cuius liberalitati multa accepta refero, eius etiam virtutem admirari cogār. Vale, ex Castro vestro Rupipozæorum, IIII *Idus Decemb.* CIↃ.IↃ.LXIIII.

TYPOGRAPHVS lectori.

IN hac editione, Romanam quę nouiſsimè prodiit, ſequutus ſum: quum autem doctiſsimus vir Ioſ. Scaliger, aliquot iam antè annis hęc coniectanea (quæ nunc ſecundò recognouit) ſcribens, aliam ſequutus editionem fuerit, mirum tibi videri non debet ſicubi lectio quam affert, ab ea quam habes hîc, eſt diuerſa.

IOSEPHI SCALIGERI CONIECTANEA IN QVARTVM LIbrum M. Terentij Varronis de lingua Latina.

PAGINA I.

CVM DEMONSTRATVR in quo non debet pertendi, & pertenditur.] *Pertenditur legendum esse, & ante nos annotauit Vertranius. Pertendere enim* τὸ ὑπερδιατείνεσθαι *ad verbum. Propertius,* Fol: 5.

Quòd si pertendens animo vestita cubaris,
Scissa veste meas experiere manus. *Plautus Captiuis more suo allusit ad etymologiam veram. Non enim à pertendendo, vt vult Varro, sed à pertinendo. Ita enim ait*, Quid ais? tenáxne eius pater? PH. Imò epol pertinax. *Pulchrè quid inter pertinaciam esset & peruicaciã docet Attius poeta in Myrmidonibus, elegantissimis versibus: quorum acumen meruit vt hîc ascriberentur, ne corruptos legas apud Nonium,*

Tu pertinaciam esse Antiloche hanc prædicas:
Ego peruicaciam aio, & hac me vti volo.
Nam peruicacem dici me esse, & vincere
Perfacilè patior: pertinacem nil moror.
Hæc fortes sequitur: illam indocti possident.
Tu addis quod vitio est, demis quod probro datur.

6 HIC commonendum esse putaui.] *Romana editio, & Vertranius*, hîc commonendum esse non putaui: *Malè. Ait enim Varro, quæ diligenter tractauerit in aliis libris, hic ea se non repetiturum, tantùm commonendum modò putat lectorem.*

7 HINC Pacuuius Rudentisibilus.] *Eodem modo Repandirostrum, & Cortinipotens Lucillio,*

Hunccine ego vnquam Hiacynthi hominem cortinipotentis

Deliciis contendi?-*Sic et iam Laberius de Ariete:*

Reciprocicornem, lanicutem, vestitrahum. *στρεψικέρωτα, δασύμαλλον, ἑλκεσίπεπλον. Et Pacuuius finxit Curuifrons. Sed ita corriges locum Nonij mirè deprauatum: Armenta genere neutro; plerumque fœminino. Ennius:*

-ad armentas ipsius easdem. *Pacuuius:*

Tu curuifrontes pascere armentas soles. *Huc referendum & illam compositionem Lucillij, quanquam magis Aristophanicam:* Transuerso ordine posuit hippocampelephantocamelos.

Neque alienum erit ab hoc loco, Hegesandri veteris poëtæ epigramma in sophistas apponere:

Ὀφρυανασπασίδαι, ῥινεγκατάπηξογένειοι,
Σακκογενειοτρόφοι, καὶ λοπαδαρπαγίδαι.
Ἱματανωπερίβαλλοι, νηλιποκαιβλεπέλαιοι,
Νυκτιλαθραιοφάγοι, νυκταπατεαπλάγιοι.
Μειρακιεξαπάται, καὶ συλλαβοπευσιλαβῆται,
Δοξοματαιόσοφοι, ζητάρετησιάδαι. *Videamus num & nos impunè cum Lucillio hæc imitatione Græcorum tentare possimus:*

Silonicaperones, vibrissasperomenti,
Manticobarbicolæ, exterebropatinæ,
Planipedatquelucernitui, suffarcinamicti,
Noctilatentiuori, noctidolostudij.
Pullipremoplagij, sutelocaptiotricæ,
Rumigeraucupidæ, nugicanoricrepi.

7 CHLAMYDE contorta clupeat brachium.] *Pacuuij ex Hermiona, vt citat Nonius,* Currum liquit: chlamyde contorta astu clupeat brachium. *Liuius libro XXV, id genus loquendi mitigauit. Ita enim scribit, Inter hæc dicta paludamento circum læuum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit. Valerius Flaccus lib. III,*

-chlamys imbelli circundedit ostro
Torta manum, strictóque vias præfulgurat ense. *Hoc voluit Pollux lib. IIII. ἐφαπτὶς, inquit, συστρεμμάτιόν τι φοινικοῦν, ἢ πορφυροῦν, ὃ περὶ τὴν χεῖρα εἶχον οἱ πολεμοῦντες, ἢ θηρῶντες. Chlamydem autem peregrinantes sumere solitos, docet Plautus Mercatore. Ibi enim adolescens profectionẽ adornãs, ita loquitur:*

chlamy-

-chlamydem ſumam denuo. *Item de curru paulo pòſt:*
Poſtea iam in currum conſcendi : iam lora in manus cepi meas.

7 QVARTVS, vbi eſt aditus, & initia, Regis.] *Non videtur eruditiſſimo Adr. Turnebo aliquid mutandum : neque ego mehercule cenſeo. Quartus, inquit, aditus, regis eſt : id eſt, magnum fecerit qui ad eum acceſſerit. Ita loquebãtur veteres. Plautus Pœnolo,*

Rex ſum, ſi ego illum hodie hominem ad me allexero.
In editione Romana lectio antiqua mutata eſt.

7 NOLVI præterire eos, &c.] *Non hoc ait Varro, ſe nolle præterire eos qui ſignificationes tantùm verborum expediunt : imò contrà, ſe aliquid maius iis præſtiturum. Ipſe poſtea ſeſe explicat. Itaque* volui *legendum, non, vt antea,* nolui.

7 IN EO verbo quod finxiſſet Ennius cauſam neglegere.] Eo in verbo, quod finxiſſet Ennius, cauſſari: neglegere quod antè rex Latinus finxiſſet. *Hic eſt germanus huius loci ſenſus, & vera lectio.*

8 TOTIDEM verborum. Horùm enim, &c.] *Poſtrema duo verba vacant : quorum alterum conflatum eſt ex præcedentis ſimili deſinentia : alterum quomodo huc irrepſerit, neſcio. Itaque inducenda ſunt. Porrò huiuſce diuiſionis meminerat libro* XX. *rerum humanarum, citante Nonio:* Et ea quæ ad mortales pertinent, quadripartitò diſpertierim: in homines, in loca, in tempora, in res.

8 O TERRA trita.] *Si nomen tragœdiæ poſuiſſet Varro, minus laboraremus ad coniecturam: nunc difficile eſt tam corrupto loco mederi: cùm de quo, & quis loquatur, & in qua fabula, neſciamus. Multi multa adduxerunt ad correctionem huius loci, partim ex ſe, partim ex libris manuſcriptis: quæ tamen omnia mendoſa puto. Quòd ſi locus eſſet coniecturæ, ita lubenter legerim:*

O terra tritaui, in cuius mœro Liberi
Fanum locaui. *Et, vt ingenuè fatear, valde mihi perſuaſi hanc meam coniecturam veram eſſe. Nam aduerbium* vbi, *ex eo conflatum puto, quòd videtur in manuſcriptis* tritabi *pro* tritaui *ſcriptum fuiſſe. Qui error quàm frequens ſit in libris calamo exaratis, nemo neſcit : & nos dre-*

monstrabimus in his libris non semel ad eum modum peccatum esse.

8 A B B O præco dicitur locare, quoad vsque id emit quoad in aliquo consistit precium.] *Legendum proculdubio, Quod vsque idem it, quoad in aliquo consistit pretium. Et, nisi valde fallor, memini olim quoque ita sensisse doctiss. Adr. Turnebum, cùm hæc cum illo communicarem. Idem vsque it ergo dictum vel de præcone, qui semper vagatur, donec inuenerit in quo consistat pretium: vel de merce, quæ semper* ἐπαμφοτερίζει, *& incerta est, donec in eo mancupe consistit qui auctionem enicerit. Quo in significatu Plautus dicit,* It ad me lucrum: *nimirum vt in eo consistat & quiescat.*

9 I T A Q V E dicit Andromacha, Noctíque caua, &c.] *Scribendum:* Itaque dicit Andromeda nocti:

Quæ caua cæli signitenentibus

Confici bigis. *Sunt enim Anapæstici ex Andromeda Ennij: quam fabulam vertit ex Euripide. Id autem cognoscimus ex dramate Aristophanis, cui nomen* Θεσμοφοριάζουσαι. *In ea fabula Aristophanes more suo Euripidem insectatur: & ex eius poetæ Andromeda* παρῳδίαν *confecit, qua hominem salsè deridet. In illis igitur quæ dicuntur ex persona Andromedæ, habentur & hæc, ex quibus Latina versa sunt.*

-ὦ νὺξ ἱερά,
ὡς μακρὸν ἵππευμα διώκεις,
ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ'
αἰθέρος ἱερᾶς
τοῦ σεμνοτάτου δι' Ὀλύμπου. *Citantur & ab interprete Theocriti in Pharmaceutria. Ex quibus apparet non Andromacha, sed Andromeda legendum esse. vtranque enim scripsit Ennius. Sed quemadmodum hic Andromacha pro Andromeda: ita etiam alibi contrà Andromeda, pro Andromacha vt apud Nonium mendosè ex Andromeda citatur hic versus,*

Nam vbi introducta est, puerúmque vt lauerent, collocant in clupeo: *cùm sit ex Andromacha. quod cognoscimus ex Euripide in Troadibus: vbi cadauer Astyanactis pueri lotum defertur in clypeo à Talthybio: cuius hæc verba apud ipsum Euripidem,*

Ἔλουσα νεκρὸν, κἀπένιψα τραύματα. *Scripserunt autem Andromedam tres summi poetæ veteres: Liuius Andronicus, Ennius,*

nius, Attius. Tamen Attius rarò vertit integras fabulas ex veteribus Græcis: sed de suo edidit. Argumento est, quòd Armorum iudicium scripsit post Pacuuium, qui eius nominis alteram ex AEschylo vertit: item Medeam, post Ennianam ex Euripide conuersam: Telephum, post illam quam ex Euripide quoque idem Ennius mutuatus fuerat: & multas alias. sic & Andromedam puto ex illius inuentione esse, non autem ex aliquo poeta Græco. Liuij verò Andromeda potuit esse interpretata ex Sophocle. Citatur enim ille poeta in Andromeda à Polluce lib. X. item Hesychio, voce κύρειον.

9 QVARE vt à cauo, &c.] *Particulam* vt *puto vacare, & ita legendum,* Quare à cauo cauea, & caullæ, & conuallis, cauata vallis, & cauædium: vt cauum sit ortum, vnde omnia apud Hesiodum à caho: à cauo, cælum.

9 CAVILAE.] *Mendosè manifestò pro Caulæ. Error ex veteri scriptura. Nam Caullæ scriptum fuit duplici l, vt Paullus. Inde fecerunt Cauilæ. Varroni* ἔτυμον *cæli à Cauo deducenti adstipulatur Lucretius, qui dixit* Caulas ætheris.

9 CAVATAE cauitione.] *Scio apud veteres Cautionem dictum pro cautione: & ita posset legi,* Cauete cauitione: *: vt id non ineptè videri posset vsurpari solitum in formulis. At quæ ratio est, vt cauere à cauo deductum sit? Fortasse ex his duabus vocibus faciendum cauædium: vel, & cauiar, à cauatione. Cauiar, vt soliar, lacunar, &c.*

9 PROPTER limitare iter.] *Perperam hìc Vertranius putat legendum esse, militare iter. Nam Varro ait terminos constitutos esse in agris propter iter limitare. Ea est tantùm semita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes* V, *ex duodecim tabularum præscripto. Militaris verò via est* ἡ λεωφόρος. *Quòd si de ea sensisset Varro, non dicendum erat iter militare, sed via militaris. Nam viæ significatio latius patet. Ineptè verò Varro terminum à terendo deducit, cùm sciat* τέρμα *Græcè dici.*

9 QVAE sola teri possunt, sola terræ.] *Lege,* Quæ solo teri possunt, sola terræ. *Lucretius,*

Auia Pieridum perago loca, nullius antè
Trita solo-- *Solum enim, infimum pedis calcaneum, & calceamenti solea. Plaut.* Qui auro habet suppactum solum.

10 Ideo Ennium in terram cadentes dicere: -cubitis pinsibant humum.] *Homericum:*

Αὐτὸς δ' ἐν κονίησι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ. *Idem Ennius Annali* x. Pinsebant terram genibus--

Apud Diomedem perperam ceram pro terram.

10 Ab eo quod Romanus combustus.] *Ab eo quod quom Romanus combustus. Neque enim hîc ponenda negatio. Videndus Cicero* II *de Legib. Nam etiam si Romæ combustus esset, non dicebatur humatus, antequam iusta persoluta essent: neque propriè situs, nisi imposita inscriptione: quod fiebat denicalibus feriis. Neque ante diem octauum sepeliebatur, vt ait Seruius. Itaque intra id tempus dicebatur esse supra terram. Quod significat Varro de vita populi Rom. lib.* III, *cùm ait,* Propinquæ adolescentulæ etiam anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum: vt dum supra terram esset, riciniis lugerent: funere ipso, pullis palliis amictæ. *Hæc ille. Vt ante nouendiale sacrum, supra terram esse diceretur: vbi vreretur, locus ille, Vstrina: cùm conditus esset, funus: post denicale sacrum, humatus: vbi humatus, locus ille sepulchrum, & τύμβος. In verbis Varronis quædam, quæ corrupta legebantur apud Nonium, emendauimus: & diuulsa duo testimonia in vnum coniunximus.*

10 Aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam.] *Etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus. Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, cùm digitus eius decidebatur: ad quod seruatum iusta fierent, reliquo combusto. Id autem ad purgãdam familiam certo genere februi, quod vocabant Exuerrias.*

10 Funesta manet, & dicitur humilior,] *Non tantum doleo vicem huius loci, quanquam pessimè est acceptus: quãtum admiror non esse animaduersum ab iis qui hunc autorem purgandum susceperunt: vt satis constet insigniter esse deprauatum. Et sine magno negotio vulnus aperiri, fortasse etiam curari poterit. Disputabat enim Varro de hoc nomine* Humus, *& ab eo deriuatis. Ea disputatio non continuata est, sed propter pagellarum transpositionem perturbata, ad eum vsque locum vbi iterum de deriuatis ab humo differit, ibi,* Vbi nunc est Roma septem montium, *&c. Quæ sanè olim coniuncta erant cum hoc loco. Quòd enim hoc verum non sit, nemo aduersabitur, qui viderit in duobus*

duobus his locis Varronem non sibi constare : hîc, quòd subitò interruperit eam disputationem : ibi, quòd ex interrupto eam repetierit, neque loco neque ratione vlla ita postulante. Aliter enim neutrobi cohærent illa. Neque est quòd quis miretur tantum interualli & hiatus interiectum esse. id enim non solùm hîc sed & alibi in hisce libris accidit, & in Nonij Marcelli commentariis. Vnumquodque autem significabimus suo loco. Igitur ita hæc restituenda sunt in suam pristinam sedem : Et dicitur humilior. Hinc vbi nunc est Roma, septem montium demissior, infimus: humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucillius:

Terra abit in nimbos, imbrésque-- Pacuuius:

Exhalat auram terra, atque auroram humidam: *humectam.* Hinc ager vliginosus, humidissimus. Hinc vdus, vuidus. Hinc sudor aquæ vis deorsum. Hinc terra Vmbria humilius. Sunt quæ ab humo, vt Apulia, & Latium, *&c.*

10 Et dicitur humilior.] *Si non est mendum, familia quæ in luctu est, non dicetur humilior, vt putat Vertranius: sed potius mortuus ipse ante nouendiale sacrum. Nam & eodem modo supra terram esse dicebatur, vt suprà annotauimus. Sin aliter, legendum cum iis quæ distracta esse demonstraui, ita,* Hinc quæuis deorsum terra, vt Vmbria, humilior.

10 Qvae ad humum, &c.] *Hîc quoque ordo inuersus multùm nocuit, & Varronem sibi ipsi aduersari facit: cùm ita potius scribendum sit:* Sunt quę ab humo, vt Apulia, & Latium: aut declinata ab hominibus, vt Sabini, & Lucani: vtrunque, vt Etruria, & Tusci. *Quippe docet ab humo declinari, quòd Etruria: ab hominibus, quòd Tusci dicerentur.*

10 Vt nostri Augures publicè dixerunt.] *Lege,* Vt nostri Augures publicei disserunt. *Publicei pro publici. Cicero,* Publici Augures signis & auspiciis postea vidento.

10 Qvocirca Gabinus quo siue peregrinus.] Quocirca Gabinus quoque peregrinus. *Neque enim vera est aliorum correctio. Et suprà,* Eo enim ex agro Romano primùm progrediebantur: *lege* Romani. *alij legunt* Romam.

11 Qvod fructus capiebant ex agro plano, Campus dictus.] *Inepta est hæc etymologia, sicut & de agro culto, à coa-*

lescendo potius quàm à colendo. Siculi circum, aut hippodromum, καμπὸν vocabant, à flexu equorum, & quadrigarum quæ ibi certabant. Inde omnia plana καμποὶ dicti: poetæ vocant AEquora terræ. Vnde καμπτὴρ, meta. Pacuuius Tantalo, citante Nonio:

Ex: remum intra campterem, ipsum
Iam prægreditur Parthenopæum.

11 DIVIDIT in eos cùm scribit Sulpicius.] *Sæpenumerò accidit vt vna vox corrupta aliam secum trahat aduentitiam, & alienam: vt hîc videre possumus. Olim enim sine dubio præpositio* IN *hic non legebatur: sed factum est vt propter verbum* Diuidit, *quod quidem corruptum est, ea huc irrepserit. Hæc enim est vera lectio,* Alludit eò cùm scribit Sulpitius. *Nam prima litera coaluit cum vltima præcedentis vocis* Rura, *& ex i factum est l. vt suprà, in* Cauilæ, *pro* caullæ.

11 PLEBEI rura largitur ad aream.] Ad aream, *potes interpretari, ad annuas messes percipiendas. id est, vt quotannis percipiantur fructus. Suspicor tamen legendum esse,* Plebei rura largiuntur adoream, *vel* largitura. *id est, quæ vberes fructus fundunt, & largo manat copia cornu. Antiqui Romani omnem ex agris prouentum vocabant Adoream. Plautus Amphitruone:*

Qui præda atque agro adoreáque affecit popularis suos.

Falsum verò est quod dicit Varro, Rura dicta, quòd rursus ex iis percipiantur fructus: cùm sint ex Græco ἄρουρα prima litera abiecta: vt ἀμέλγω, mulgeo: & alia eiusmodi.

11 PRAEDA dicta, &c.] *Hic hiatum factum esse in Varrone, & cæco apparet. Quare enim Varro de præda iniecit mentionem, cùm quæreret etymon Ruris? sed, vt quod sentio aperiam, videntur ea deesse, in quibus explicabat Varro quid esset Adorea in exemplo Sulpitij antea adducto. Ad quod declarandum videtur laudasse versiculum Plauti ex Amphitruone suprà à nobis productum,*

Qui præda atque agro adoreáq; affecit popularis suos.

Vnde, quòd nunc differat de præda, id esse ex testimonio Plauti, quòd ipse explanat propter verba illa Sulpitij. Porro nihil est mutandum in verbis Varronis, vt putat Vertranius. nam etiam prædam vocabant id quo in locationibus & rebus mancupi & aliis eiusmodi publicè cauebatur.

12 HINC

12 HINC sudor quamuis deorsum in terra vmbra.] *Quidam legunt:* Hinc sudor quiuis in terra imber. *Quod sanè falsum est, etiamsi nescio quid simile voluerit Empedocles. Alij verisimilius, nihilo tamen verius:* Hinc vdor. Aquæ vis deorsum in terra, Imber. *Ego puto:* Hinc vdor, aquæ vis deorsum. Hinc terra Vmbria. *Quòd scilicet ab aquarum vi, Vmbri: nimirum* ἀπὸ τῶν ὄμβρων. *Autores, Diodorus, Solinus, & alij. Vel de Vmbria iniecit mentionem, quòd cùm agat de infimis locis & quæ in eis sunt, fortasse humilem situm Vmbriæ innuit: & ita tunc legendum esset*, Hinc vdor. Hinc quæuis deorsum terra, vt Vmbria, humilior. *Ita etiam locutus est in libris De re rustica. Nam* deorsum habitare *dixit, pro, in humilibus locis habitare. De situ verò Vmbriæ, notum est, humilem maxima ex parte esse. Hinc Propertius dixit Meuaniam sitam loco plano & cauo. Athenæus quoque lib.* XII, *ait luxui maximè deditos fuisse, quòd similem ac Lydi regionem haberent, qui & ipsi deliciarum infamia flagrarunt. Etiam Lydiam planam esse, & humilem ostendit prouerbium,* Λυδὸν εἰς πεδίον προκαλεῖν. *Quare & Vmbrorum talem fuisse, & Sybaritarum: de quibus dictum propterea, quòd neque orientem solem neque occidentem viderent. Verba Athenæi sunt hæc:* τὸ τῶν Ὀμβρικῶν ἔθνος ἐπιεικῶς ἐστὶ ἁβροδίαιτον, παραπλησίως τε βιοτεύειν τοῖς Λυδοῖς, χώραν τ' ἔχειν ἀγαθήν. ὅθεν παρελθεῖν εἰς εὐδαιμονίαν. *propterea dicuntur pingues Persio. Eò etiam spectauit Plautus Milite, cùm ait:*

Minimè sputator, screator sum: itidem minimè muccidus.

Pòst Ephesi sum natus, non in Apulia, aut Vmbria.

rusticos & crapulæ deditos innuit. Catullus quoque in Scazonte in Egnatium videtur idem voluisse, & ita corrigendus versiculus in eo epigrammate:

Aut porcus Vmber, aut obesus Etruscus. *Vbi hodie perperam, vt puto, legitur,* parcus Vmber. *Ita enim veteres, vt nos quoque hodie vulgò facimus, homines pingues & obesos, porcos vocabant. Pomponius Vernionibus:*

Porcus est, quem amare cœpi, pinguis, nõ pulcher puer.

Hodie vulgò apud Nonium falsò legitur Orcus. *Menander in Piscatore, loquens de Dionysio Heracleæ Ponticæ tyranno,* παχὺς γὰρ ὗς ἔκειτ' ἐπὶ στόμα. *De huius Dionysii edacitate, & im-*

mensa corporis mole,plura Athenæus lib. X I I. *Itaque errat Alciatus,qui , vbicunque fit mentio Vmbrorum apud Plautum, Ouidium , & alios,parcos vult intelligi. Quod ita non esse, demonstratum est. Etiam magnus ille vir eo errore in alium longè maiorem protractus est:qui apud Plutarchum in Sympo∫iacis putarit de Vmbrorum cœnis parcis & frugalibus mentionem fieri: cùm tamen neque ipsi frugales fuerint,neque ea sit mens Plutarchi. Locus autem quem ille intelligit,neque posuit,est Sympo∫iacῶn libro* II,*capite* X, τὰς δὲ Ὀμβρικὰς ἐκείνας δαῖτας οὐκ ἔχει μεταφέρειν ἐκ τῶν στρατιωτικῶν καὶ παρεμβολικῶν ἐνταῦθα δείπνων. ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν παλαιῶν φιλανθρωπίαν ζηλοῦν, οὐ μόνον ὁμοβίους, οὐδὲ ὁμορροφίους, ἀλλὰ καὶ ὁμοχοίνικας καὶ ὁμοσίτους (*potest &* ὁμοσιπύους) τὴν πᾶσαν σύνοδον κοινωνίαν, ἐν τιμῇ τιθεμένοις. *Nam ibi non intelligendum de Vmbrorum cœnis , sed catulorum , & ferarum.* ὀμβρίκια *enim &* ὄβρια *AEliano , &* ὀβρίκαλα *AEschylo dicuntur catuli ferarum . Vnde etiam ex musimone fero animali & ouibus natos prisci Latini Vmbros vocabant . Intellexit ergo Plutarchus prandium ferarum ,* καὶ τὸ μονοφαγεῖν , *cuius nemo particeps est : atque adeò,vt Plautus ait ,* cùm quis singulas escas deuorat. *Quod & prouerbialiter dictum Plutarcho : & allusit Seneca epistola* X I X , Visceratio , *inquit,* ∫ine amico, vita leonis ac lupi est. *Latius equidem diuagatus sum. sed & necesse fuit ea adducere quæ opus essent ad probandam coniecturam nostram , & ad ea diluenda quæ contrà obiici possent . Quare de Vmbria intellexit Varro , aut quòd ἀπὸ τῶν ὄμβρων , aut quòd humilis eius situs. agit enim de humo.*

12 V N D E sumi potest , puteus.] *In superioris memoriæ excusis ,* Vnde sumi pote , Puteus . *Quæ vera est lectio, quanquam eodem sensu.Si aliquid mutandum esset , legerem:* Vnde sumitur potus, puteus.*Sed nihil mutandum. Ita enim alibi locutus est , vbi scribit Simpulum vas dictum à sumendo. Est autem valde* λεπτολόγος καὶ στωικωτάτη, *hoc est ineptissima,etymologia : si quidem putat ab illo nomine* potè *dictum* puteum. *Quare enim fons quoque , ex quo sumi pote,ita dictus non est?*

12 N I S I potius,quòd Æoles dicebant ποταμόν:sic po tura à potu,non vt nunc.] *Editio Romana,*Nisi potius,quòd

AEoles

Æoles dicebant *τὸν πύθιον καὶ ποταμόν. Atqui neque πύθιον Græca est dictio in eum sensum: neque ποταμὸς puteum significat. Et tametsi alterutrum id significasset, vno tantùm contentus fuisset Varro: & etymon alicuius vocis non potest deduci à duabus vocibus ita dissimilibus, vt sunt ποταμὸς καὶ πύθιον. Vertranius certè pro vera hanc amplexus est lectionem: cùm meo quidem iudicio illa vera sit quã reponemus, sic,* Nisi potius, quòd AEoles dicebant ποτῆρα, ἀπὸ τοῦ πότου, non, vt nunc, φρέαρ. *Vt taceam de* potura, *voce nihili, & nunquam à bono autore vsurpata. Est autem ποτὴρ, quæ πίστρη apud poetas, nisi me fallit iudicium. Et non est quòd pro legitimis vocibus spurias & adulterinas supponamus. Nam in eadem editione Romana, quòd postrema verba legerint sic,* Non, vti nunc, *ἀπόσω: quid sibi velint ea voce nulli rei, non video: nihil enim significat. Vertranius certè eam secutus est. Quod autem eos induxerit vt πύθιον hic reposuerint, id accidit, puto, quia apud Hesychium legerant, πύθιον, τὸ ὕδωρ, Θουκυδίδης. Cùm tamen in Thucydide semper πύθιον pro templo Apollinis accipiatur: vtpote quod alium significatum non habeat. Quare aut errauit Hesychius, aut locus ille mancus & corruptus est.*

12 PVTEOLI.] *Strabo lib. V,* ἑξῆς δέ εἰσιν αἱ περὶ Δικαιαρχίαν ἀκταί, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις. ἦν δὲ πρότερον μὲν ἐπίνειον Κυμαίων ἐπ' ὀφρύος ἱδρυμένον· κατὰ δὲ τὴν Ἀννίβα στρατείαν συνῴκισαν Ῥωμαῖοι, καὶ μετωνόμασαν Ποτιόλους, ἀπὸ τῶν φρεάτων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων, ὅτι ἅπαν τὸ χωρίον ἐκεῖ, μέχρι Βαιῶν, καὶ τῆς Κυμαίας, θείου πλῆρές ἐστι, καὶ πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων. *Stephanus ab vtroque,* Δικαιαρχία, *inquit,* πόλις Ἰταλίας. ταύτην δέ φασι κεκλῆσθαι Ποτιόλους. πότια δὲ τὰ φρέατα καλοῦσι Ῥωμαῖοι· ὄλερε δὲ, τὸ ὄζειν.

12 ITAQVE eum Afranius Puticulos in Togata appellat.] Purilucos *legendum esse, ipsius Varronis verba facilè demonstrant.*

12 STAGNVM à Græco.] *Restitue,* Stagnũ à Græco στεγνόν. *Malè enim in editione Ro.* σταμνόν. *Aliud enim est σταμνὸς, vt sciunt qui legerunt saltem Aristophanem. Στεγνὸν igitur, quòd contineat aquam, neque manare poßit, vt etiam Festus scripsit. Vnde Statiuæ aquæ dicuntur, quæ contrariæ sunt*

manãtibus,& perennibus:cuiusmodi sũt fontes,riui,fluuij.Varro de admirandis,ad Fundanium socerum : Secundo de statiuis aquis,vt sunt lacus,& stagna,& putea,& maria. *Plinius lib.* II,*cap.*LXXXIIX, In eadem & oppidum haustum profundo,alióque motu terræ statiuas emersisse. *Ita enim lego, non* Statinas,*vt habent vulgata exempla:præcipuè , cùm in veteribus calamo exaratis legatur* stagnum , *quod sanè declaratio est eius vocis:deinde in textum irrepsit , cùm esset ab aliquo studioso in ora libri annotata.* Statinas *verò reposuit, qui legerat apud Statium* Statinas *renatas dici:quasi ea sit mens Plinij.Nam si ita esset,Plinius dixisset insulam in planitie campi extitisse.Quod sanè non ridiculum modò,sed & ἀδύνατον. Statiuas verò dicebant,quomodo calidas & frigidas,& Baianas, & Albulas, cum subintelligerent Aquas.*

12 QVOD nomẽ habet primã.] *In editione Romana de suo correxerunt,*Quod nomen habuit primũ:*malè,nam nullo negotio emẽdari poterat:* Stagnum à Græco στεγνόν, quod non habet rimam.*Siquidem Græci vocant στεγνὸν,quod minimè rimosum est , & fideliter continet: cui contrarium Latinum Futile. Sequentia Varronis verba facilè probant coniecturam nostram.*

12 STILLICIDIA,fluuia,quæ vt ita fluãt,cadántque.]*Repono,*Stillicidia, flumina , aquæ , vti fluant cadántque.*Vt in Senatusconsulto quod extat apud Frontinum ,* Quominus ea aqua ire,cadere,fluere,&c.*Vnde caducæ aquæ, quæ ex diuidiis , seu castellis , & fistularum manationibus fluebant.*

12 AMITERNINI.] *Nempe qui ἀμφιτέρμονες poetis Græcis.*

12 QVI aliter facit,indagabili ex ambitu caussam dicit.]*Si non est mendum in nomine* indagabili, *erit quod Græci dicunt ὑπεύθυνος : tunc autem legendum erit* indagabilis. *Sed nihil affirmo.Est autem ex veteri formula dictum,quæ seruabatur in legibus scribendis :* QVI ALITER FAXIT, CAPITALE ESTO. *Vt in legibus Numæ Regis,* SI QVIS ALIVTA FAXIT,IPSVS IOVI SACER ESTO. ἐὰν ἄλλως, ἐὰν ἄλλως ποιήσῃ τις, τῷ νόμῳ ἔνοχος ἔστω, *familiare apud Demosthenẽ.Forsitã igitur* Indagabilis ex ambitu , ἐξεταστέος , ὑπεύθυνος, ἔνοχος. *Sic dictum apud bonos autores*

tores, Indagare crimen.

13 APPELLATVM Tibrim.] *Tebrim ex Plinio lib. III, cap. V. In editione Romana,* Deheberim. *Et suprà*, Tiberis, quod caput extra Latium: *lege* quoius caput.

13 SVNT & nomina.] *Multa desunt.*

13 AB EO latè Saturniam terrā, vt etiam Ennius appellat.] *Apparet manifestò esse versiculum Ennij,*

-Saturnius illi

Nomen erat, de quo latè Saturnia terra. *In fragmentis Originum quæ extant nomine Catonis, idem Ennij ἀκροτελεύτιον legitur:* A quo Saturnia olim, vbi nunc Capitolium: & ab ea latè Saturnia terra. *Itaque illud Virgilij desumptum est ex Ennio,*

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

14 CVIVS vestigia, quòd qua tū itur, &c.] *Ita hic locus legendus est, nulla penè licentia:* Cuius vestigia, quod qua num itur, Velabrum: & vnde ascendebant ad Rumiam, Noua via: vbi lucus, & sacellum Larum. *Duo, inquit, sunt vestigia, quòd ille locus olim aquis inundatus esset: Primum, quòd, qui locus nunc pedibus aditur, retinet nomen Velabri: quæ quidem appellatio ostendit, olim solitum velaturis traiici. Alterum, quòd, vnde ascendebant, dicitur nunc Noua via, vtpote quòd antea ibi semper via non fuisset. Vertranius secutus est eam lectionem quæ ex duabus maximè corrupta erat. itaque ei non assentior.*

14 CVM Argeorum sacraria in septem & XX partes vrbis sint disposita.] *Distributa primùm fuit vrbs in quatuor vrbanas tribus, Esquilinam, Collitiam, Palatinam & Suburanam. Per quas diffusi erant Argei, per XXVII sacraria. Ab eo infrà in sacris Argeorum scriptum est,* PRIMAE REGIONIS QVARTVM SACRARIVM. *Itaque videtur Vertranius aliter sensisse: in quo sanè errat.*

15 SACRA quorquot mensibus feruntur in arcem.] *Quot Idibus scilicet, cùm mactabatur agna Ioui. Ouid.* Idibus alba Ioui grandior agna cadit. *Ab eo dicebatur agna Idulis, ex cuius lana conficiebant Flamines Diales albogaleros suos. Et sacra illa quæ hic innuit Varro, dicebantur Idulia. Festus de sacra via loquens:* Quidam, *inquit*, dictam putant, quòd eo itinere vtantur sacerdotes idulium sacrorum conficiendorū

Liij.

caussa. *Quare non assentior viro eruditissimo A. Augustino, qui* Edulium *legendum putat.*

15 QVOD ibi lucus Fagutalis & Lariũ. Querquetulanum sacellum, & lucus Martis.] *Puto legendum:* Quod ibi lucus Fagutalis, & Virarum querquetulanum sacellum, & lucus Mefitis. *Festus,* Querquetulanæ Viræ putantur significari Nymphę præsidentes querceto virescenti: quod genus syluæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit querquetulana. *Ergo Viræ querquetulanæ nihil aliud sunt, puto, quàm quæ Græcè χλωρίδες καὶ ἁμαδρυάδες dicuntur. De Mefiti verò meminit Festus & Seruius.*

15 QVORVM angusti fines, non mirum.] *Taxat luxum sui temporis. Quare verba eiusdem Varronis ex libro 1 de vita populi Rom. huc spectant. Citantur quidem illa tribus locis dispersa apud Nonium: quæ nos coniunximus ad hunc modum:* Hæc ædis, quę nunc est, multis annis pòst facta fuit: quia omnia regiis temporibus delubra parua facta, vt in cætero cultu. Quę sunt consentanea, quod fiut paupertina, sine elegantia, ac cum castimonia. Quid inter hos Ioues intersit, & eos qui ex marmore, ebore, auro, nunc fiunt, potes animo aduertere & horum temporum diuitias, & illorum paupertates. *Hæc illè. Ouidius,* Iuppiter angusta vix totus stabat in æde. *Videntur ea, quæ ex eodem Varrone adducit Clemens Alexandrinus, non longè ab superioribus abfuisse.* τὸ παλαιὸν, *inquit,* δόρυ φησὶ γεγονέναι τοῦ Ἄρεως τὸ ξόανον Οὐάῤῥων ὁ ξυγγραφεὺς, οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὡρμηκότων.

15 SEPTIMIVS monsquinticepsos lucũ Poetiliũ, ex quibus est.] *Lego,* Septimius mons quinticeps lucum Pœtilium, Esquiliis est. *Et frequens mendum hîc inoleuit. Nã malè* quinticepsos, sexticepsos *scriptum est. pro,* quinticeps, sexticeps, *& c. Neque enim* primicepsos *dixit, sed* primiceps.

16 COLLIS salutaris quarticeps aduorsum est Pilonoris ædem Salutis.] *Substituerunt hic nonnulli* Pilonoris *pro* Pila Naris: *vt eo modo dicta sit* Pila Naris, *quomodo Pila Tiburtina. Sed quomodo reliqua cohærere aptè possint, ipsi viderint. Alij* Pila Honoris, *alij* Honoris ædem, *maiore imprudentia. Non enim, nisi fallor, antiquior fuit Honoris ædes, ea quæ vota est à Cl. Marcello, bello Gallico, ad Clastidium. Alia autem à*

C. Mario

C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum verò abest vt vtrauis harum hîc intelligatur, vt libri Argeorum non minus CCC *annis præcedant Cl. Marcellum. Sed profectò errarunt librarij, qui non meminerunt, cùm hæc exscriberent, in iis multa esse quæ postea non fuerunt in vsu: ex quo factum est vt* Pilonoris *corruptum fuerit ex antiquo genitiuo* Apolineris. *Ita enim legẽdum fuerat:* Collis salutaris quarticeps aduorsum est Apolineris ædem & Salutis. *In colle enim Quirinali hi particulares fuerunt, Collis Salutaris, Apollinaris, Martialis, Latiaris. Apolineris vel Apelineris, antiquo declinatu, vt Bouerus, Sueris, Ioueris, regerum, lapiderum, nucerum. Sic apud Festum* Nec erim, *pro,* Nec eum. *Sic puto Cn. Martium vatem, autorem vetustissimum, eo declinatu vsum esse, cùm præsertim aliter in hexametro versu vix facilè locum habere possit nomen Apollinis. Extat autem apud Liuium carmen illud, seu vaticinium, alienis quidem verbis, & quasi mitigatum à Liuio, deterso illo situ & squalore vetustatis. Veritus enim fuit ne simplex illa rusticitas versuum inquinaret delicias illas & lucem orationis suæ. Non tamen ita mutauit, vt diuinandi locum maxima ex parte non reliquerit illis qui restituere vellent. Quæ, nisi fallor, ita ab autore relicta fuerant,*

Romulidæ, si perduellis expellere voltis,
Et vomicam, quæ gentium longe alienigenarum
Venit, Apolineri voueatis censeo ludos,
Quiqui Apolineri fiant commune quotannis.
Pretor ibus ludis faciundis ollu'præesto,
Qui summum poplo plebeique endo Vrbe dabit ius.
Poplos poblicitus cum diderit è stipe partem,
Conferinant vti priuatim pro seque suisque.
At bis quinque viri sacra Græco ritu obeunto.
Hæc si faxitis rectè, gaudebiti' semper,
Atque adeo fiet melior res poblica vostra.
Nam is Dius vostros perduellis stinguet ad vnum,
Qui vostros campos placide nunc ruraque pascunt.

16 COLLIS Mutialis.] Collis Martialis *legendum esse, autor Dionysius lib.* IX. ἐν δὲ τῇ πόλει, *inquit,* τὸν νεὼν τοῦ Πιςίου Διὸς Σπόριος Πόςυμιος ὁ συνύπατος αὐτοῦ καθιέρωσε, μηνὸς Ἰουνίου ταῖς καλουμέναις νόναις, ἐπὶ τοῦ Ἐνυαλίου λόφου.

16 Apud Turaculum.] *In antiquitus excusis, qui semper aliqua veræ lectionis vestigia retinent, legitur* Auraculum. *Quod sanè ostendit legendum esse* Auguraculum. *ad verbum id est* τὸ οἰωνοσκοπεῖον. *Festus*, Auguraculum appellabant antiqui quam nos arcem dicimus: quòd ibi augures publicè auspicarentur.

16 Evndem hunc locum à pecore dictum putant quidam.] *Nihil deesse videtur: quia cùm dicit* à pecore dictum, *forsan intelligit à pecoris balatu, vt Næuius. Videndum tamen num ita scripserit Varro*, Eundem hunc locum Pecuscum à pecore dictum putant quidam. *Festus*, Pecuscum Palatij dicta est ea regio vrbis, quā Romulus obuersam posuit ea parte in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissimè adibatur Vrbs. *Equidem nil certi statuo: tamen non abs re esse putaui, indicare de ea re suspicionem meam.*

16 Qvod ad ficum Ruminalem & hi ibi inuenti.] *Vera lectio*, Quod ad ficum Ruminalem è Tibri inuecti. *Nemo paulò doctior negabit hanc veram esse, non quæ extat in editione Romana.*

17 Et st Harpocrates digito significat.] *Ita emendatum est in Romana editione priore. quæ vera est lectio.* st *enim nota indicentis silentium apud Plautum & Terentium. Ita etiam legendum in exemplo Pomponij Attellanarij poetæ, adducto à Nonio,*

Pater. at st. negato esse hic me: operibo caput. *Non tamen hic Varro Harpocratis iniecit mentionem, tanquam tertij Dei, cùm satis esset Serapis & Isis: vt alterum, eundem cum Saturno, alteram, eandem cum Iside faceret. Sed apparet esse ex quodam poeta, qui horum trium simul mentionem faceret. Videtur autem ita scripsisse quisquis fuit vetus ille poeta,*

- Sanctu' Serapis,

Isis, & Harpocrates, digito qui significat st. *Suspicórque esse Lucillij: neque longè abfuisse ab iis quæ adducit Lactantius ex eodem poeta, de superstitioso cultu deorum. Porrò Ausonius nostrâs vocat eum Sigalionem, eo versu,*

Aut tua Sigalion AEgyptius oscula signet. *Post hæc verba in codice Romano legitur*, Qui sunt Taautes, & Astarte apud Phœnicas. *Quæ tamen verba non hic magnopere necessaria*

ria videbantur. Quare suspicor de opinione potius addita fuisse: ut etiam addam, Taautem illum, non Phœnicum sed Ægyptiorum numen fuisse: quem alij Theuth vocant, ut Cicero in libris de Natura Deorum. Astarte verò ea est quæ Astarot in diuinis literis vocatur. Id Phœnicũ lingua sonat greges, καὶ τὰ μῆλα: tanquam suspiceris dictam à victimarum multitudine. Ea colebatur à Sidoniis, sicut Dagon à reliquis Phœnicibus & Assyriis. Græcis dicitur Δερκετὼ, καὶ Δερκῆτις: *nimirum detorta voce à Syriaco Adardaga. Significatio à pisce. Apud Macrob. Saturn. lib.1, cap.* XXI, Architidis *perperam, pro* Dercitidis *hodie vulgò legitur.*

17 QVAS Samothracia ante portas statuit.] *In codice Romano,* Quas Ambracia ante portas statuit: *puto ex veteribus libris. Si enim alio consilio fecerunt, rationem certè non habent cur hîc* Ambraciam *potiùs legi malint quàm* Samothraciam: *cùm ipsi dij magni non in ea gente, sed in Samothracia (ut & norunt omnes) colerentur. Quòd si de suo emendarunt, non est quòd eorum coniecturis priorem lectionem postponamus. Sin autem ex veterum codicum autoritate, (quod magis puto) sanè legendum est* Imbrasia. *Ita enim Samothraciam dictam esse à fluuio Imbraso tam notum est, quàm Imbrasum in Samothracia esse, qui prius Parthenius dicebatur: teste Callimacho, ita canente,*

Ἀντὶ δὲ ἐκλήθης Ἴμβρασε Παρθενίου. *Vide Stephanum. Vtut autem legeris,* Imbrasiam, *aut* Samothraciam: *habes vtriusque rei autoritates.*

17 DIVI potes.] *De his multi multa: Dionysius lib.1, Macrob. interpres Apollonij. Dicuntur &* κάβειροι. *Quæ vox Phœnicia aut Syriaca est. Cabir enim eius gentis lingua significat potem, siue potentem. Tertullianus libro de spectaculis,* Ante eas (columnas) tres aræ trinis Diis parent, MAGNIS, POTENTIBVS, VALENTIBVS. eosdem Samothracas existimant. *Hæc ille. Pausanias Castorem & Pollucem putat esse* θεοὺς μεγάλους. *Varroni ea opinio non placet.*

17 OVA parire solet.] *Sumptum ex Epicharmo,*

Εὔμαιε, τὸ σοφόν ἐστιν οὐ καθ' ἓν μόνον.
Ἀλλ' ὅσσαπερ ζῇ, πάντα καὶ γνώμαν ἔχει.
Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος,

Αἲ λῇς καταμαθεῖν τοτονὶς, ὃ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπωάζον ποιεῖ ψυχὴν ἔχειν. Habentur apud Laertium in Platone.

17 EPICHARMVS.] *Epicharmi, poetæ Pythagorici, quædam περὶ τῆς παλιγγενεσίας interpretatus est Ennius. Ab eo opus suum Epicharmum inscripsit: in quo illam παλιγγενεσίαν sibi accidisse in somnis, testatus est hoc versu,* Nam videbar somniare ego med esse mortuum. *Huc allusit Horatius,*

Ennius, & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
Vt critici dicunt, leuiter curare videtur
Quo promissa cadant & somnia Pythagorea.

Caue autem confundas cum altero somnio eiusdem poetæ, cuius meminerat in primo Annali: in quo apparuisse sibi Homerum dicit in eo acroteleutio, --visus Homerus adesse poeta. *Itaque scribit Lucretius,*

Vnde sibi exortam semper florentis Homeri
Commemorat speciem.--

In eo somnio narrabat Homerus Ennio animam suam mutatam in pauonem, eo acroteleutide, Commemini fieri me pauum,-- *vt citat Charisius. Deinde ita mutatam in Ennij corpus insinuasse. Persius,*

Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse
Mæonides, Quintus pauone ex Pythagoreo.

Postquam autem Q. Ennius factus esset κατὰ μετεμψύχωσιν ex illo pauone Pythagoreo, statim factum esse poetam, dum in Parnasso ea somniaret. Propertius,

Visus eram molli recubans Heliconis in vmbra, &c.
Deinde,
Vnde pater sitiens Ennius antè bibit.

Quare allusit Persius ad illud somnium Ennij, in quo narrabat se esse factum poetam: quod tamen pauci animaduerterunt, cùm scribit,

Nec fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, vt repentè sic poeta prodirem, *&c.*

17 ISTHIC est de sole sumptus ignis.] *Ita distinguenda sunt hemistichia ista trochaica,*

Isthic est de sole sumptus ignis, *id est, sol est. Deinde,*
-Isque totus mentis est. *Nam* mentis *pro* mens *dictum est: quomodo idem in eodem opere alibi,*

Terra

Terra corpus est: at mentis ignis est.—*id est* Mens. *Ita citat Priscianus ex Epicharmo Ennij. Puto autem ita integrum versum enuntiandum esse,*

Istic est de sole sumptus ignis, isque mentis est. *De hoc autem loco sensit idem Varro libro* I *De re rustica, capite* IIII, Eius principia, quę mundi esse Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima & Sol. *Pudet me referre quàm malè acceptus sit hic locus in editione Romana: adeò vt qui antea vulgò integer legebatur, nunc totus vitiosus in ea habeatur.*

17 ATQVE humori ariditatem.] Aritudinem *ex veteribus libris. Ita etiam Varro ipse Prometheo libro* I *penè iisdem verbis,*

Humanæ quandam stirpis gentem concoquit
Frigus, calori atque humori aritudinem
Miscens.— *Qui versus confusi & valde deprauati vulgò leguntur apud Nonium Marcellum.*

17 ESSE corpus terram, quæ peperit, ipsam capere, neque dispendij facere hilum.] *Versus duo, qui sunt excogitati à correctoribus Romanæ editionis, & nullius sensus sunt, & longè absunt à sententia Varronis. Quanquam non caret ratione, quod pro* peperit, *restituerint* deperit*: quòd videntur suspicati esse, Ennium hîc agere de coniunctione cæli & terræ, adducti illis verbis Euripidis,*

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ᾽ ὅταν ξηρὸν πέδον. *& quæ sequuntur. sunt enim vulgò noti apud Athenæum. Item ex AEschylo,*

Ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα *&c. Vnde illud,*

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus AEther
Coniugis in gremium lætæ descendit.—*Papinius,*
-ipsum in connubia Terræ
AEthera, cum pluuiis rarescunt nubila, soluo. *Quod est ex Scytharum opinione. Herodotus libro* IIII, Θεοὺς δὲ μούνους τούσδε ἱλάσκονται, Ἱστίην μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ Γῆν, νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα. *Est apud Pausaniam,* Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὗσαί οἱ τὸν Δία. *Hæc sunt quæ possunt nobis obiicere, vt tueantur correctionem suam: quæ tota versatur in verbo* deperit. *Id verò alienissimum est mente Varronis, aut Ennij. Id enim volebat ille, animam ex æthere, corpus ex terra esse: vnumquodque verò illuc, vnde profectum erat, reuerti: vt idem Epicharmus, forsan in eodem opere, testatus fuerat, cùm ait,*

συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε, πάλιν γᾶ μὲν ἐς γαῖ, πνεῦμα δὲ ἄνω. τί τῶνδε χαλεπόν; *Id ergo concludit eleganti metaphora, sumpta à fœneratoribus: Terram, quæ dederit corpus, iterum illud recipere, neque pati vt vllum dispendium, aut intertrimentum crediti fiat, quominus quod credidit, id ipsum recipiat. Vsurpat ergo Varro non versum, seruata metri lege, sed verba tantùm. Nam versus ipse citatur ab eo, libro* VIII,

Quæ dedit illa, capit, neque dispendij facit hilum.

Quare nihil mutandum in hoc loco: hoc vno excepto, quod pro peperit, *legendum esse* dederit, *versus ille iam à nobis productus docet. Ex quibus vides quàm ridiculè illi duo versus huc quasi obtorto collo in alienas sedes irrepserint.*

18 IDEO ea in nuptiis in limine adhibentur.] *Idem Varro libro* XI *de vita populi Romani huius rei mentionem faciebat. Cuius duo exempla citantur apud Nonium diuersis locis, quæ coniungenda esse sententia ipsa indicat, ita,* Cùm à noua nupta ignis in face afferretur è foco eius sumptus, fax ex spinu allata esset, vti eam puer ingenuus afferret: contra nouo marito cùm item è foco in titione ex felici arbore, & in aquali aqua allata esset. *Reliqua deficiunt, in quibus, vt apparet, explicabatur februi genus, in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocant χέρνιβα. Idque plurimi erat apud veteres, vtpote cùm his constare vitam humanam crederent. Adeò vt quem vita priuari vellent, ei his duobus interdiceretur: eúmque vocabant extorrem, tanquam torris illius & χερνίβων exsortem. Itaque apud Hesychium vbi hodie vulgò legitur,* ἄφικτος, ἀνιδίδαρτος, μιαρός, *malo legere* ἄφιτδος: *quod est ad verbum extorris.* φιτδὸς *enim etiam torrem seu titionem significat, vt apud Lycophronem: quanquam* ἄφικτος, παλαμναῖος *posset videri dictus, propter Iouem* ἀφίκτορα, *id est* ἱκέσιον. *Sed prior lectio magis placet. In verbis Varronis* spinu *correximus, cùm anteà* pinu *legeretur. Apud Ouidium quoque ita legendum est,* Exoptat puros spinea tæda deos: *Hodie perperam* pinea tæda.

18 VENVS Cæligena.] οὐρανία. *Plato Symposio de duabus Veneribus loquens,* ἡ μέν γέ που, πρεσβυτέρα, καὶ ἀμήτωρ, Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἣν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἡ δὲ, νεωτέρα, Διὸς καὶ Διώνης, ἣν δὴ πάνδημον καλοῦμεν. *Pausanias,* ἔθετο δὲ καὶ τῇ Ἀφρο-

Ἀφροδίτῃ τὰς ἐπωνυμίας ἡ Ἁρμονία, τὴν μὲν, οὐρανίαν, ἐπὶ ἔρωτι καθαρῷ καὶ ἀπηλλαγμένῳ πόθου σωμάτων· πάνδημον δὲ, ἐπὶ ταῖς μίξεσι· τρίτην δὲ, ἀποστροφίαν, ἵνα ἐπιθυμίας τε ἀνόμου καὶ ἔργων ἀνοσίων ἀποστρέφῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. *Primam ergo, hoc est* οὐρανίαν, *Caeligenam interpretor, ut hic:* πάνδημον *verò Volgiuagam. Lucretius,* Volgiuagáque vagus Venere. ἀποστροφίαν *autem Vorticordiã.* Vnde Venus uorſo nomina corde tenet, *Ouid. AElian. de animalib. lib.* x, *ait* τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην *coli ab AEgyptiis. Cenſebatur verò inter eos deos quibus fiebant ſacra* νηφάλια, *cuiuſmodi Romae fuit Rumia dea. Id puto quòd ei attribueretur diuinatio, cui qui dabant operam, carebant temeto. Artemidorus de eâ loquens,* ἀγαθὴ δὲ καὶ μάντεσι. πάσης γὰρ μαντικῆς καὶ προγνώσεως εὑρετὶς εἶναι νενόμισται. *Non immeritò igitur Ennius ait Anchiſem edoctum fuiſſe vaticinãdi ſcientiam à Venere: cuius hos duos verſus citat Probus:*

Atque Anchiſes doctu' Venus quem polchra dearum
Fari donauit diuinum pectus habere.

18 IN ASOTO Ennij.] *Non Aſotum ſcripſit Ennius, ſed Caecilius. Itaque antiquitus excuſi non* Aſoto, *ſed* Sota *habent: quae vera eſt lectio, ſed decurtata. Nam* Sotadico *legendum eſt. Citatur à Feſto Ennius in Sotadico,* –Cyprio boui merẽdam. *Quod ſanè eſt comma Sotadicum. Sicut iſte verſus eſt Sotadicus ex Ionicis à maiore,*

Ibant malacam viere Veneriam corollam. *Apud Feſtum idem error inoleuerat, qui & hîc,* Aſota, *pro* Sotadico, *vbi citat hunc verſiculum,*

Aliúſque in mare volt magno tenere tonſam,
Alij rhetòricam tongent.– *Sed altera* ἀκροστιχὶς *à nobis addita eſt. Eſt & hîc ex Sotadico Ennij apud eundem grammaticũ,*

Prope ſtagna, genus vbi lanigerum piſcibu' paſcit.

18 IBANT malam viere Veneriam corollam.] *Hic verſiculus deprauatior legitur apud Cenſorinum,* Ibant mala eluere Veneriam corollam. *In aliis lego.* malacci, *admoniti ſumus ab iis qui hunc autorem Romae ediderũt. Quam veram quidem lectionem, non tamen penitus à mendis vacuam Vertranius reiecit: cùm parua licentia reſtitui in integrum poßit, ſi legeris* malacam *pro* malacci. *Coniecturam noſtram confirmat Sotadicus verſus, qui citatur ab Hephaeſtione: & mirum ni ex eo ſuum tranſtulerit Ennius. Eadem enim ſententia, idem genus metri,*

Ποίης τέρεν ἄνθος μαλακὸν μετιοῦσαι. *At Vertranius ex ea corrupta voce putauit μαλάχην legendum esse: quasi verò difficile esset μαλακὴν diuinare.*

18 PALMA, quod ex vtraq; parte.] *In Romana editione,* Palmam dicunt, &c. *Sed prior lectio germana est & legitima, non quam ipsi supposuerunt. Dixit enim,* Ideo hęc cum corona, & palma: *corona, quòd vinculum capitis: palma, quòd ex vtraq; parte natura vincta habeat paria folia. Et ita Plutarch. Sympos. lib.* VIII, ἔφη δὲ ἀπορεῖν τί δή ποτε τῶν ἀγώνων στέφανον ἄλλος ἄλλον ἔχει, τὸν δὲ φοίνικα κοινῇ πάντες. οὐ γὰρ ἐμέ γοῦν, ἔφη, πείθουσιν οἱ τὴν ἰσότητα τῶν φύλλων, οἷον ἀνταγωνιζομένων ἀεὶ καὶ συντρεχόντων, ἀγῶνι καὶ ἁμίλλῃ παραπλήσιόν τι ποιεῖν φάσκοντες.

18 QVAM haberent vim significantes Veneris.] *Legendum,* Quam haberet vim significantes Veneris. *Significantes, inquit, vim illam quam haberet Venus. Nihil planius hac lectione: tamẽ Vertrauius emendauit,* Veneris res: *malè sanè, vt apparet.*

13 Quare quod cælum principium, ab satu dictus Saturnus: & quod ignis Saturnalibus cerei superioribus mittuntur.] *Quòd, inquit, principium sit rerum, ab satu Saturnus dictus: & quòd ignis, quem constat generationis principiũ esse, propterea Saturnalibus ignes. id est, cerei lucentes dabantur. Nam quòd hìc mutarit quędam Vertranius, valdè falsus est, cùm sensum Varronis assequi non quiret. Porro Saturni nomen Tuscum esse omnes mihi concedent qui sciunt Syriacè, & pro certo habent olim Tuscorum linguam Aramæam fuisse. Saturnus enim lingua Syriaca significat latentem. Vnde in agro Latino quasi interpretantes vocarunt eum Latium, & eius vxorem Opem, Latiã. Et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur,* LATIA SATVRNI. *Gellius libro* XIII, *capite* XXI, *Et ab eo Latium.*

18 HÆC enim terris gentes dat.] *Vsurpat verba ex Epicharmo Ennij, nulla religione metricæ legis, vt suprà fecisse demonstrauimus. Ita enim concinnandi sunt,*

Isthæc terris gentes omnes peperit, & resumit denuo:
Isthæc dat cibaria: isthæc omnibus fruges gerit.

18 QVAE quod gerit fruges, Ceres.] *Cicero quoque eidem etymo assentitur. Sed nos putamus dictam esse à Cereo antiquo verbo, quod est Creo. Nisi fortasse prius dicta fuerit Geres,*

res, vt volunt ipsi. At ne tunc quidem à gerendo erit, sed à Græco Γῆρυς. *ita enim prius vocabatur. Hesychius,* Ἀχερὼ, καὶ Ὦπις, καὶ Ἑλλὴ, καὶ Γῆρυς, καὶ Γῆ, καὶ Δημήτηρ, ἡ αὐτή. *Ex quibus etiam videas Opem Consiuam, non ab ope, vt vult Varro, dictam: sed veteribus quoque Græcis eam dictam* Ὦπιν. *à quo Latinè Ops.*

18 ISTHIC est is Iuppiter, quem dico, quem Græci vocant Aerem.] *Trochaici sunt ex Epicharmo Ennij. Itaque omnes distinguendi sunt, vnusquisque ordine suo. Quod tamen adeò neglegēter præstiterunt autores editionis Romanæ, vt plurima vltrò huc inferserint inutilia, & aliena à lege metrica. Nihil enim mutandum in vulgata lectione, in qua constat ratio versuum, modo vnumquenque versum ordini suo reddas.*

18 QVEM Græci vocant Aerem. --] *AEschylus apud Clementem Stromate V,*

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός.

Ζεύς τοι τὰ πάντα, χ' ὅ,τι τῶνδ' ὑπέρτερον. *Item Democritus apud eūdē in Protreptico:* ἐνταῦθα, ὃ νῦν ἠέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, πάντα διαμυθέεται, καὶ πάντα οὗτος οἶδεν, καὶ διδοῖ καὶ ἀφαιρέεται, καὶ βασιλεὺς οὗτος τῶν πάντων. *Plato Comicus,*

Ἀὴρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία. *Pacuuius Chryse:*

Hoc vide, circum supráque quod complexu continet
Terram, quod nostri Cælum memorant, Grai perhibēt
AEthera.
Quicquid est hoc, omnia is animat, format, auget, alit, ferat,
Sepelit, recipítque in sese omnia, omniúmque idem est pater,
Indidémque eadem, quæ oriuntur, deintegro æquè eodem occidunt.

Primus versus adducitur à Varrone, secundus à Cicerone: reliqui ab eodem Cicerone. Itaque tria illa membra diuersis locis distracta ita connectenda esse non dubitamus. Lucretius imitatus est Pacuuium, cùm ita canit,

Denique tam tuere hoc, circum supráque quod omnem
Continet amplexu terram, *& quæ sequuntur. Huc pertinent etiam verba Ennij,*

At densis Aquila pinnis obnixa volabat
Vento, Graiugenum perhibet quémne Æthera linguæ:

Nam ventus ἄνεμος, *pro aere, vnde Animus. Citantur autem à Probo grammatico.*

18 ET IDEM cùm exit quod oritur.] *Lege*, Et idem tum exit, quom oritur. *Vetus scriptura decepit Vertraniũ*, Quom, *pro* Cum. *Ex quo imperiti librarij infinitis locis formarunt Quod.*

19 QVIDAM negant sub tecto per hunc deierare oportere.] *Meminit Plutarch. Quæstionib. Romanis cap.* XXVIII. *item idem Varro de liberis educandis:* Itaque domi rituis nostri, qui per Dium Fidium iurare volt, prodire solet in poblicom.

19 SANCTVM.] *Qui res Romanas Græcè scripserũt, vocant* Σάγκτον. *Tamen Sanqualis porta dicta ab eo deo, ostendit* Sãcum *dicendum esse. Propertius etymon aperit,*

Hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic Sãcum Tatiæ composuere manus. *Dionysius* πίστιν *Græcè reddit, quod Fidius Latinè: in quo multi errarunt, qui id non animaduerterunt. Apud Ouidium,*

Quærebam, Nonas, Sancó Fidióne referrem,
An tibi Semipater.-- *mendum est postremo versu, cùm sit legendum* Semo Pater. *Semonem eundem cum Sanco facit T. Liuius lib.* VIII. *Tamen in veteri inscriptione Reatina legitur* SEMIPATRI SANCO.

19 QVORVM, quod finis ortus, ortus dictus.] *Posterior vox perperam repetita est. Itaque hæc vera lectio,* Quorũ quod finis, orcus dictus. *Quia, inquit, finis omnium rerum, propterea orcus dictus: quem orcum finem esse rerum iam omnes sciunt. Sic Amphiaraus in Thebaide Statij, de orco loquens,*

--ô cunctis finitor maxime rerum. *Sanè Diespitrem eundem esse cum Dite nemo ignorat.*

19 NOCTILVCA.] *Horatius quoque eandẽ cum Luna facit:* Rite crescentem face noctilucam. *Leuinus verò vetustißimus autor videtur eam Venerem nominare:* Venerem igitur almum adorans, siue fœmina, siue mas est, ita vti alma Noctiluca est. *Quare ab eadem ratione dicitur Noctuuigila à Plauto Curculione, hoc est* νυκτιλαμπής. *Dicitur etiam hoc nomine lucerna. Varro Bimarco,* Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reuiuiscit.

19 ET HIC, quod Luna in altitudinem & latitudinem simul, Diuiana appellata.] *Scio hunc locum aliter in Romana editione legi: sed qui eum emendare conati sunt, veram lectionem assecuti non sunt. Ea autem talis est,* Et hæc quod diuia

diuia in altitudinem, &c. *Satis patet cur ita legendum ſit: rationibus ſuperſedebo.*

19 IGNIS à naſcendo, quòd hic naſcitur, & omne quod naſcitur, ignis ſcindit.] *Hic facta eſt verborum tranſpoſitio pro,* Quod hinc naſcitur omne, & quod naſcitur, &c.

19 IGNIS ſcindit.] Igneſcit, *alij: nõ malè. Fortaſſe melius,* Ignis indit.

20 QVI denaſcitur.] *Appoſitiſſimo verbo vſus eſt, imitatione Græcorum, qui eodem modo dicunt* ἀπογίνεσθαι. *Vſurparat & Caßius Hemina, vetus autor.* Quæ nata ſunt, *inquit,* ea denaſci aiunt. *Nimirum extulit prouerbium Græcum,*

Πᾶν τοι γινόμενον καταθανεῖν ὀφείλεται.

20 ET FVLGVR, quod fulmine ictũ contrariis diis.] *Repone,* Fulguritum, quod fulmine ictum cõtrariis diis. *Nã quomodo legit Romana editio, ſiue ex veteribus libris ea lectio, ſiue de opinione repoſita fuerit: ineptiſſima eſt: quam tamen Vertranius veritus eſt reiicere, adeò vt illam conatus ſit emendare. Fulgurita igitur loca, fulgure icta, quæ & bidentalia. Ab eadem ratione fulguritæ arbores: ad quas qui ſacrificia commouebant dicebantur ſtrufertarij, à ſtrue, & ferto, ſacrificij genere, vt docet Cato. Dicebantur & obſtita loca, de cælo tacta, & fanatica.*

20 AD LACVM Cutilienſem.] *Quod de Iuturnenſis aquæ ſalubritate Varro ſuprà dixit, idem Strabo de Cutilienſi lacu:* καὶ τὰ ἐν Κωτιλίαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ᾽ ὧν καὶ πίνουσι καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους. *Siquidem oppidum quod ad eam paludem erat, dicebatur numero plurali Cutiliæ: & fortaſſe apud Catonem cap.* CXXXV, *vbi hodie legitur,* Vomeris indutilis optumus erit. trapeti Pompeiis: Romæ ad Rufi maceriam claues: *fortaſſe, inquam, legendum,* Vomeris Cutiliis optumus erit. *De quo ad eruditos referendum puto.*

20 A QVO nuptiæ nuptus dictus.] A quo nuptu, nuptię dictę. *vel* nupta dicta. Lutea demiſſos velarunt flãmea vultus. *In Romana editione minus rectè.*

20 AC VENTO illo quem Plautus dicit.] *Etymon Veniliæ deducit Varro ab eo genere loquendi quo aduenientem aliquem excipiebant, cùm dicebant,* Ventum gaudeo: *quod vſur-*

pauit Plautus in versu modò à Varrone adducto. Ad quod idem allusit facetissimè in Curculione his verbis,

c v. Obsecro hercle facite ventum vt gaudeam.
P H. Maxumè. c v. Quid facitis, quæso? P H. Ventum.
c v. Nolo equidem mihi
Fieri ventulum. P H. Quid igitur vis? c v. Esse, vt ventum gaudeam.

Nam τὸ ῥιπίζειν dicebant Facere ventum. C. Licinius Imbrex, vetus comicus,

Resupina, obstito capitulo, sibi ventum facere tunicula.

Quanquam melius & frequentius dicerent Facere ventulum: *vt parasitus correxerit imperitum iuuenem, ob insolentiam loquendi. Terentius Eunucho:*

Cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito. *Vertranius putauit hic agi de vento secundo. In quo insigniter lapsus est. Nam quòd Varro non poterat satis exprimere genus illud loquendi, iccirco adduxit versum Plauti. Si enim de vēto secūdo intellexisset, non opus erat versum Plauti laudare.*

20 MAMERS.] *Nouit & hoc nomē Martis Lycophrō, cùm ait,*

Κανδάον', ἢ Μαμερτὸν ὁπλίτην λύκον. *Item,*
Πολλῶν δ' ἐν αἰχμαῖς πημάτων ἀπάρξεται
Κανδάορε, ἢ Μαμερτός.–

20 VIRTVS, vt viri vis, à virilitate.] *Suspicor,* Virtus, vt viritus, à virilitate.

20 AB IISDEM dicimus Herculem, Vestam.] *Quomodo Herculem, si Græcè ἡρακλῆς? Quare meritò confodienda est hæc lectio, legendúmque,* Herem: *Imperitus scilicet librarius, cùm hæc exscriberet, putauit contractum nomen Herculis esse, scripsítque* Herculem. *Romana editio videtur huic meæ coniecturæ suffragari: habet enim* Laram. *Quæ lectionis varietas meritò hunc locum suspectum reddit. Herem Marteam colebant veteres, postquam creuerant hæreditatem.*

20 FORTVNAM Fortem, Fidem. Ea re Sabinorū linguam olent, &c.] *Lege,* Fortunam, Fortem, Fidem, Lares. Sabinorum linguà, &c. *Huius voti Tatij regis meminit Augustinus ex monumentis Varronis.*

21 VT QVIDAM Græci greges Gergera.] *Suspicor legen-*

legendum γάργαρα*: quod nomen Græcis pro quauis multitudine sumitur. De quo satis multa Macrobius in Saturnalibus, itémque interpres Aristophanis* ἀχαρνεῦσι. *Apud Hesychium legitur* γέργερα, τὰ πάντα. *Fortasse & illud quoque hic locum habere possit.*

21 VRAEON.] *Græci grammatici*, τὰ ὡραῖα, μέρη τῶν ἰχθύων, *sed propriè thunnorum. Persius,*

—rubrúmque amplexa catinum
Cauda natat thunni.--

At verò ὡραῖον *aliud est Athenæo, ex thunno quoque & illud. Item* ὡραῖα, *quæ ad verbum bellaria dicimus.*

21 HIPPOPOTAMVS.] *Dicebatur & Hippocampa, aliud sanè ab Hippocampo: quippe* ἱππόκαμπος *animalculum apud Dioscoridem: at Hippocampa, quòd Campas equos marinos dicerent, authore Festo: vel potius quòd* καμπαὶ *omnia cetacea: vnde finxit vocem* καμπτίκητος *Epicharmus. Menander tamen Hippocampum non hippocampam dixit pro Hippopotamo, aut potius equo marino. Nonius*, Hippocampi, equi marini, à flexu caudarum, quæ piscosæ sunt: & est Græcum. Menander, Vehutos hippocampos in æternæ vsus, scire nocitur Delphino cinctis vehiculis, hippocampísque asperis. *Quæ verba si pristinæ integritati suæ restituero, putabo me studiosorum gratiam eo nomine non parum demereri posse. Videamus igitur num ita scripserit ille grammaticus. Menander,*

Οὐχ οὗτος ἱππόκαμπος ἐν αἰθέρι;

Nam & Centauri & Hippocampi & multa eiusmodi apparent in aere, vt est in Nebulis Aristophanis. Deinde Neuius,

--sirenes citis
Delphino iunctis vehiculis, hippocampísque asperis.

Videntur esse ex AEgistho Neuij: ex qua hos versus quos mox adducturi sumus, citat idem Nonius: & cum superioribus coniungendi sunt ad hunc modum:

—Tum autem lasciuum Nerei simum pecus
Ludens ad cantum classium lustratur: sirenes citis
Delphino iunctis vehiculis, hippocampísque asperis.

Ridiculum est, iunctos dicere currus immanes Nereidũ ius pisciculis qui dicuntur Hippocampi. Sed nimirum hic Hippopotami,

m.ij.

vel alia quædam immania monstra ex genere cetaceo. Nam κηπεπεῖς *Cete vocabant, vt suprà admonuimus. Sanè hippopotamis vehi Neptunum indicat Statius in Thebaide,*

Illic AEgeo Neptunus gurgite fessos
In portum deducit equos: prior haurit habenas
Vngula, postremi soluũtur in æquora pisces. *Ex quibus apparet nõ intelligi* ἱπποκάμπον *Dioscoridis, sed longè maius animal ex cetaceis: quod tamen commentitium putem, sicuti pleraque alia veterũ. Plinius quoque lib.* XXXVI, *cap.* V, *cùm ait*, In maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, Thetis, atque Achilles, Nereides, supra Delphinos & cete & Hippocampos sedentes: *apertè recenset eos inter cete, aut monstra potius marina: ne quis putet esse* ἱππόκαμπον *Dioscoridis & Galeni. Quod tamen quidam putarunt. At nos vidimus apud patrem nostrum* σκελετὸν *hippocampi admodum elegantem: neque is excedebat trientalem magnitudinem, cùm ad dodrantalem peruenire velint quidam.*

21 QVERQVEDVLA, Cercuris.] *Illud* κερκουρὶς, *quod è duabus caudis confectum est, putamus adulterinum esse, & temerè in alienam possessionem irrepsisse. videtur enim potius* κερκιθαλλὶς *reponendum esse. Illud enim* ἐρωδιὸν *veteres grammatici interpretantur: quamuis discrimen esse scio inter querquedulam & erodium. Certè hæc aliquando confundunt boni autores. Nam cùm attribuat Aratus* ἐρωδιῷ προγνωστικὰ *pluuiæ, Virgilius item illam Ardeam interpretetur: Varro contra eius similem querquedulam id faceret, canit his versibus:*

Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruentis
Præinnuere aquatiles querquedulæ natantes. *Quanquam & aliæ quoque aues futuram tempestatem prædicunt, vt cornix, & miluius, de quo ita idem Varro Sesquivlysse:* Iugere volitans miluos visus, aquam è nubibus tortam indicat fore, vt tegillum sibi pastor sumat. *Apud Nonium hodie legitur*, Vigere volitans mulsus. *Nos de coniectura ita correximus, cùm sciremus ex Festo miluios ingere dici, cùm vocem emittunt.*

22 ATQVE eas dissoluere, ab lytra.] Atque eas dissoluere, ab luere. *At Romana editio, item vulgata, corruptè habe-*

habebat ab lytra. *Vertranius,ἀπὸ τῆς λύσεως, haud ſcio quàm bene.*

22 ANTIQVI fibrum dicebant extremum.] *Vt à cerno cribrum: à facio,faber: à tumeo, tuber: à luo,liber: deglubitur enim: à creſco,creber: à glubo,glaber: à ſcarreo (vnde ſcarroſus Lucillio, λεπρὸς) ſcaber: à ſuo,ſuber (inſuitur enim ſolo calceamenti: vnde ea dicuntur καττύματα Græcis) à craceo, craber,qui poſtea crabro, σφὴξ. (Cracere ſignificat gracilem eſſe Ennio, & σφηκώδεις graciles dicuntur apud veteres comicos.) Sic à finio, Fiber, extremus. Ab eadem mente Mulciber, à mulcendo,non à mulcēdo ferro. Nam Mulciber apud vetuſtiſſimos Latinos eſt propriè μειλίχιος θεός: qualis colebatur Athonis,qui & μαιμάκτης. Plutarchus περὶ ἀοργησίας.*

22 FLAMINES,quod in Latio capite velato erant ſemper.] *Illud in Latio, quidam ſuſpectum habuerunt, non immeritò. Quis enim non videt illud παρέλκειν? At quod pro eo in* ſacro *repoſuerunt, nihil præter ſuſpicionem afferre poſſunt. Nos hanc veram lectionem eſſe putamus:* Flamines, quòd licio in apice velati erant. *De apicibus vide quæ annotauimus lib.* VI. *Velati dicebantur qui caput cinctum licio laneo habebant. Liuius libro* I, Legatus vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen erat) audi Iuppiter, inquit, audite fines, &c. *Virgil.lib.*XII,

Velati lino,& verbenis tēpora vincti. *Sic ſupplica & velamenta dicebant τὴν ἱκετηρίαν, quòd nimirum filo laneo velatum erat caduceum. Itaque ab eo dixit Plautus, Orare velatis manibus. Hoc etiam vocabant velamina, & velatam colum. Græci dicunt στέμματα. Eurip. Oreſte, ὦ στέμματα ξήνας᾽ ἐπικλώστ θεᾷ Ἔριν. id eſt vellera. Varro De re ruſtica:* quam (*lanam*) demtam,ac conglobatam,al jvellera,alij velamina appellant. *Quanquam apud Varronem pro velamina vulgo legatur vellimina.*

23 VT APOLLINI etiam nunc.] *Vera lectio, vt* Neapoli etiam nunc. *Strabo lib.*V *loquens de Neapoli, πλεῖστα δὲ ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφηβεῖα, καὶ φρατρίαι, καὶ ὀνόματα Ἑλληνικά, καίπερ ὄντων Ῥωμαίων. Satis hoc vno Strabonis loco hæc emendatio confirmatur.*

23 QVAS in tuguriis certis &c.] *Ita legit Vertra-*

nius. Neque tamē id cōmisisset, nisi editione Romana motus. Tamen falsus est, vt puto. Nam in auguriis certis obseruari aues Titias dixit, quòd non in omnibus obseruarentur, vt ex hoc loco apparet.

23 NAM PER hos fiebat vti iustum conciperetur bellum, & inde desitum.] *Postremas duas voces putarunt vacare, cùm tamen dicat Varro, hoc iam obsoleuisse temporibus suis. Quod etiam idem ait apud Nonium. Itaque inde petat lector.*

23 QVI vere nuntij Senatus essent.] *Lege,* Quíue nūtij Senatus essent.

23 DICIT esse Græcè cohorton apud poetas dictū.] *Certissimum est, vna litera dempta* Chorton *legendum.* χόρτος, ὁ περίβολος *apud poetas.* Ἰλιάδ. λ,

Πίονα μηρί᾽ ἔκηε βοὸς Διὶ τερπικεραύνῳ.

Αὐλῆς ἐν χόρτῳ. – Item Ἰλιάδος ω,

Αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον. *Inde Euripidi* σύγχορτα πεδία. *In editione Romana emendarunt* κούρθον. *Miror cur non nouas aures quærerent, quibus talia persuaderent, qui noua vocabula commenti sunt. Est enim hæc vox planè apud omnes autores inaudita.*

23 MANIPVLOS exercitus noua manus.] Manipulos, *pro* manipulus, *more antiquo, vt maritos apud Catullū. Quare facilè noris qua temeritate hæc lectio mutata sit in editione Romana.*

24 NON à medendo, ac suendo, quæ omnino vltima. Huic rei earum rerum radices, &c.] *Interpungendum ita:* Quę omnino vltima huic rei. *Deinde, quæ sequūtur, trāsposita sunt: quæ ita suo loco restituenda sunt,* Earum rerum radices in proximo libro aperientur: nec multa in eo obscura relinquam. Quare quòd ab arte artifex dicitur: similis caussa, quæ ab scientia vocatur aliqua, &c.

25 QVOD sequitur verbum aduentum, & in ventū.] *Diuersè castigatur, vel potius cruciatur, hic locus ab aliis. At hæc erat vera lectio:* Quod sequitur ceruum ad ventum. *Error natus, vt solet, ex ignoratione veteris scripturæ, quam non animaduerterant imperiti librarij.* Cerbum *enim scriptum erat, pro quo* verbum *legerunt. Idem error mirum quàm frequens*

frequens sit in Nonianis codicibus: ut in exemplo Sisennæ, Ferabite, *pro* fera vite. Et partim fera vite, partim lauro & arbusto ac multa pinu ac murtetis abundat. *Nec defuerunt qui in suis magnificis Thesauris tanto labore consarcinatis* Ferabitem *pro agresti sumi apud veteres autores admonuerint. Itidem simile erratum apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo citato, verbo* satullare. *Nam cùm vetus librarius scripsisset* poluuro *pro* polubro: *ex eo factum ut* poluere *hodie legatur in codicibus Nonij: sed perperam, ut dixi, pro* polubro:

Nec in polubro mystico coquam carnes,

Quibus satullem corpora, & famen ventris. *Item eodem modo deprauatè leguntur verba Lucilij apud eundem:* Maximus si argento in verbi androgyni barbati mœcho cinædi. *Vbi tantum abest ut in scriptura solùm peccatum sit, ut etiam verba Lucilij manca sint. Nam ita scripserat Lucillius,*

Maximu' si argenti sexcentum ac mille reliquit.

Imberbi androgyni barbato mœchocinædo.

In verbi *ergo pro* Imberbi. *Et volebat ostendere Nonius, imberbem, non imberbum, usurpatum esse à Lucillio.*

25 E T I N V E N T V M.] *Vertranius* in ventum. *Forsan,* Hinc venatus.

25 P E C V S.] Pecus ab eo quòd pascebant: à quo pecora vniuersa. Et quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus, & standi fundamentum pes (à quo in ædificiis dicitur area pes magnus, & qui negotium instituit, pedem posuit) à pede pecudem appellarunt, vt ab eodem pedicam & pedisequam. *Ex his, quæ satis per se clara sunt, & Varronis mentem apertè demonstrant, satis constat, immeritò hæc in editione Romana mutata fuisse. Quod qui fecerunt, non videbant sanè quo spectabat mens Varronis, cùm pecudis etymon explanaret, quanquam nimis anxiè & exiliter. Quòd enim veteres pastores essent, id est pecuariam exercerent, & omnis eorum copia in pecore consisteret: consistendi autem fundamentum pes: à pede, inquit, pecudes appellarunt. Quia ut pes in homine standi, sic pecus in re familiari pecuniæ fundamentum erat apud veteres. In quo vides Varronis λεπτολογίαν in disquirendis verborũ etymologiis: cum dubium non sit pecudes quòd tonderentur πογάδας dictas. Vnde πόκος apud Græcos, vellus apud*

nos remansit. Latini verò pecudes potius quàm pocudes dixerunt, more suo: cùm & Apellinem pro Apolline dicerent: item temperis, & pigneris, & elera, pro olera. Vnde Eluela, olera minuta, & Elueola vitis, quæ herbacei coloris esset. Titinnius:

Lenti calido eluela, rapula, rumices. *Sic etiam* hemonem *pro homine.*

25 PES MAGNVS.] Pes magnus, *id est constratus. Ita vocabant veteres ἐπίπεδον τὸ ἐπὶ μῆκος καὶ πλάτος. Sic in libris de limitibus agrorum legitur:* Planum est quod Græci ἐπίπεδον appellant, nos constratos pedes: in quo longitudinem & latitudinem habeamus: per quem etiam agros, ędificiorum sola, & quibus altitudo & crassitudo ponitur: & opera tectoria, inauraturas tabularum intelligimus, *&c. Plani nomine hîc intelligitur quod apud Varronem pes magnus.*

25 ET QVI negotium instituit pedem posuit.] *Romani correctores castigarunt de suo,* & qui fundamentum instituit, *&c. malè: quanquam in musica qui πόδα instituit, dicitur βάσιν θεῖναι. Atqui non necessariò de ædificiis loquitur Varro: sed de iis tantùm quæ μεταφορικῶς deducuntur à pede. Itaque allusit Plautus Asinaria,*

Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. LIB. Ego pes fui. *Ergo pes quoduis fundamentum. Hinc puto Nepotes dictos. Est enim vocabulum Græcum νέποδες, nepotes: quòd πόδες ipse, id est fundamentum generis, non essent, sed tantùm ἀπόγονοι. Theocritus enim & Apollonius vsurparunt νέποδας pro nepotibus, ἀντὶ τῶν ἀπογόνων. Quod & Festus annotarat, vt cognoscimus ex eius reliquiis, in quibus etiam apparet citasse Callimachi autoritatem. Itaque puto me incidisse in eum locum Callimachi, quem Festus laudarat. Nam cùm ita citatum reperierim apud grammaticos, οὐ δὲ ἐργάτιν τρέφω τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Χῖος ὑλλιχοῦ ἴπους, equidem non dubito ita legere,*

— οὐ δὲ ἐργάτιν τρέφω
Τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Κεῖος Ὑλίχου νέπους.

Intelligit de Simonide.

25 PEDISEQVVS.] ὀπάων, ὀπαδός. *Ab eadem ratione vocabant A pedibus, & pedes. Plaut. Menæchmus:* Asseruato hoc sultis nauales pedes. *Qui & pueri dicũtur, & Græcè* παῖδες

πωῦδες. Antiquitus πῶς por dicebatur, vnde Puer factum: quòd Laconicè & plerisque Doriensibus pes πὼρ diceretur. Hinc Marcipor, Publipor, Quintipor. Varro, Quintiporis Clodiani foria ac poëmata gargaridiãs dices, O fortuna, ô Fors Fortuna.

25 ID ENIM peculium primum.] Indidem peculium primo: hinc peculatum, publicum furtum, & peculatoriæ oues, aliúd ve quid. *Hæc enim inuersa erant.*

25 PRIMO, vt cum pecore diceretur multa.] *Nimium præceps fuit Vertranius in hoc loco transponendo. Dicit enim Varro peculatum esse propriè, cùm auersa pecunia esset ex multa publica, quæ fiebat pecore: à quo pecore peculatum vult dictum, cùm ea multa auertebatur. Nihil igitur mutandum.*

25 EX QVA fructus maior.] *Hoc sanè corrigere operosum fuerit, cùm cætera desiderentur. Neque solùm ea deficiunt quibus de multa agebatur, sed etiam totum principium sequentium, in quibus animalium etymologias persequebatur. Tamen legerim*, Ex qua fructus de malo. *Nam facilè fuit l in i mutari, vt alibi sæpe id accidit. Quòd cùm factum esset, ex* maio, maior *fecerunt. Deinde addita præpositio, vt infinitis locis in his libris commissum est. AEs, fructum, lucrum de malo habere dicebantur, qui interuertendo aliquem lucrabantur. Ita loquuntur Plautus & Apuleius. Hoc est quod ait Aristophanes,*

Οὐκ ἐκ δηγάξ τὸν βίον κικτήμενοι.

25 HINC est quod Græcis illis vsus, quod βοῦς bos.] *Manifestò huic tractatui deest principium. quod miror in neutra editione animaduersum esse. Neque tamen in eo solùm errarunt: sed etiam cùm vocem illam* vsus *sustulerunt, quam putarent vacare. Atqui ex ea faciundum erat planè, & disertè, ὗς, sus.* Quod Græcis ὗς, sus, quod βοῦς, bos.

25 CAPRA, carpa.] *Turrenum siue Etruscum vocabulum. Hesych.*

25 OMNICARPAE capræ.] *Quisquis fuit is poeta qui hoc dixerit, senserat capras παμφάγους esse: propter quod Archelaus semper febre laborare eas putauerat: Eupolis quoque comicus idem sentiebat, cùm ita capras loquentes introduxerat,* βοσκόμεθα ὕλης παντοδαπῆς ἄπο, ἐλάτης κομάρου τε πτόρθους ἀποτρώγουσαι, *& quæ sequuntur. Valde enim manca & corrupta sunt apud Plutarchum, & eius simiam Macrobium.*

25 PORCVS, quod Sabini dicunt à primo porco; poīde porcus.] *Alij inserciunt pro animi sententia quicquid in buccam, vt aiunt. Hoc igitur quod in manu est agamus. Nam hæc est, quam veram putamus, lectio :* Porcus, quod Sabini dicunt aprum porcum: proinde porcus. *Qui meliorem attulerit, causam non dico quin meritò nostra explodatur.*

25 Κάπρον καὶ πόρκον.] *Idem de re rustica lib.* II, Porcus Grecum nomen est antiquum, sed obscuratum: quòd cum nunc vocant χοῖρον. *Vtrunque verum est : nam & Græca est vox, & ita obscurata vt neminem veterum, quod sciam, qui quidem hodie extent, ea vsum esse putem, præter vnum Lycophronem. Cuius ascribam versus ex Alexandra,*

Στένω σε πάτερ, καὶ τάφους Ἀτλαντίδος
Δύπτην κέλωρος, ὅς ποτ' ἐν ῥαπτῷ κύτει,
Ὁποῖα πόρκος Ἰστριεὺς τετρασκελὴς
Ἀσκῷ μονήρης, ἀμφελυτρώσας δέμας,
Ῥεθυμνιάτης κέπφος ὣς, ἐνήξατο.

Nam quod interpres fratris simillimus, homo gloriæ & vanitatis Græcanica plenus, commentus est de nescio quo animali, quis non videt fabulosum esse? Non enim vult poeta Dardanum natasse vt porcum, aut potiùs vt animal illud quod excogitauit Tzetzes: sed vocat μονήρη, *vt aprum. Nam apri* μονιοὶ *dicuntur, vt & apud Latinos posteros, Singulares. Ælianus,* κέκληνται δὲ καὶ τῶν ὑῶν μονιοί τινες. *Stultè enim facit, cùm putat duas comparationes eidem rei attribui : prima enim tantùm quòd solus natarit: altera, quòd vt* κέπφος. *Quæ est de Homero sumpta, cùm idem de Mercurio canit. Deinde quàm ridiculus est in interpretatione illius vocis* ἀσκῷ, *quasi non potiùs vtribus natarit. Quod dictum est per appositionem* ῥαπτῷ κύτει. *Et cùm vocat* Ἰστριέα, *manifestò Ercynium aprum intelligit. Ergo qui postea* κάπρος, *primò apud veteres dictus est* πόρκος.

25 NOSTRI aruiga.] *Scribendum puto* Aringa. *Hesychius,* ἄριχα, ἄῤῥεν πρόβατον. *Quæ scriptura reponenda in Festo & Donato : apud quos mendosè* Aruga *&* Haruga *legitur.*

26 ET IN Pontificiis libris videmus.] *Vel* Pontificalibus. *Interpungendum autem post verbum* videmus. *Quod cùm in editione Romana factum non sit, tantum sibi permiserunt*

rant, ut alterum verbum deleuerint: quòd viderent hæc duo commata aliter aptè hærere non posse. Cæterùm ita sensus perfectus est, nihil ut præterea ad sententiam desiderari videatur. Putarim tamen ita meliùs legi posse, Et in Pontificalibus libris bidentes. *Nam hic quoque idem error nocuerat, de quo sæpe iam admonuimus: quia scriptum esset* videnteis. *Certè bidentes erant hostiæ quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent: in qua sententia est Festus, etiamsi aliter disputetur apud Gellium. Hesychius,* κιεραΐδες, τῶν προβάτων τὰ ἤδη τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα. *Aliter, vt puto, si carerent illis,* ἀτελεῖς *erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens dicta est, quasi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis, dicitur? Atqui magis aperit etymon, quòd & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hostia, vt duos dentes haberet cæteris longiores: quemadmodum & in tauro* τελείῳ, *vt diuersa cornua haberet, & patentia. Ab eo dicebantur Patales boues. Plautus Truculento:* Ego ruri hamaxari me mauelim patalem bouem. *De hoc loco intelligit Festus, cùm scribit patalem bouem dici à Plauto, qui diuersa cornua habeat, & patentia. Meminit & dictione* Propatulum. *Itaque & Græci quoque ab eadem mente eiusmodi boues vocarunt* πεταλεῖς. *Athenæus libro IX,* πεταλίδων δὲ συῶν μνημονεύει Ἀχαιὸς ὁ Ἐρετριεὺς ἐν Αἴθωνι Σατυρικῷ. *deinde,* πεταλίδας δὲ αὐτὰς εἴρηκε, μεταφέρων ἀπὸ τῶν μόσχων. οἱ γὰρ πεταλοὶ λέγονται ἀπὸ τῶν κεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχωσι. *Item &* πετηλοί. *Hesychius,* βοῦς πετηλός, ὁ ἔχων ἀναπεπταμένα κέρατα.

26 AGNVS.] Ἀμνός. *Item canis,* κύων, κυνὸς. υ *in* α. *vt* κύλιξ *calix.*

26 NOCTICVLVS in custodia.] *Miror correctores istos non vidisse, hanc vocem, quia nihil significaret, corrigendam fuisse: præsertim cùm etiam locos integros attentare conati sint. Hìc enim opus est eo epitheto quod iuuet Varronis sententiam, qui à voce canis vult deduci nomen ipsius animalis: vt ita legendum esse appareat:* Quod hic item nictaculus in custodia, & in venãdo signũ voce dat, canis dictus. *Est enim elegantißima vox à nictando detorta, quod Græci dicunt* σκυζᾶν: *quod solent facere canes in venatu, & in custodia. Ab illa ergo nictatione, qua signum dat (signa verò canere dicuntur) anxiè nimis & putidiusculè Varro canis etymon deducit. In libro*

P. Victorij scriptum Noctulucus:*an perperā pro* Noctulugus? *Hanc etiam vocem vsurpauit Lucillius pro obscœno, id est mali ominis, quales sunt bubones, aut similes aues noctu lugentes. An quòd in somnis noctu σκυζᾶν solent? de quo elegantißimi versus Lucretij extant, & scripsit AEschylus in Diris,*

Ὄναρ διώκεις θῆρα, κλαγγαίνεις θ' ἅπερ
Κύων, μέριμναν οὔποτ' ἐκλιπὼν πόνου.

26 IN custodia.] *Veteres canes vocabant custodes: & contrà, qui custodiæ præfecti erant, canes. AEschylus Agamemnone,*

Γυναῖκα πιστὴν δ' ἐν δόμοις εὕροι μολὼν,
Οἵαν περ οὖν ἔλειπε, δωμάτων κύνα.

Item ibidem,

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε, τὸν σταθμῶν κύνα,
Σωτῆρα ναός.-

Columella, Nunc, vti exordio sum priore pollicitus, de mutis custodibus loquar: quanquam canis dicitur falsò mutus custos. *In carmine obscœno,*

Ne, dum me colitis, meúmque numen,
Custodes habeatis irrumatos. *id est canes. Plautus*

quoque in milite αἰνιγματικῶς huc allusit. Cuius hæc verba,

Nam os columnatum poetæ inesse audiui barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant. *Næuium sentit poetam illum coniectum esse in vincula. Canem verò genus esse vinculi nemo paulò humanior ignorat. Itaque custodes vocauit, quia ita canes quoque vocabantur.*

26 ALEXANDRIA camelopardalis nuper aduecta.] *C. Plinius lib.* VIII, *cap.* XVIII, Camelopardalis Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. *Dion. lib.* XLIII, περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὀνομασμένης λέγεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς τε Ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη, & *quæ sequuntur. graphicè enim eam describit.*

26 CERVI quòd magna cornua gerant, quasi Gerui.] *Cur non κεροὶ potius? Item Volpes, quòd volat pedibus: quasi non sit ex ἀλώπηξ. Item virgultum à viridi: non autem, quòd prius, virguletum. Virgulæ, θάμνοι.*

26 NVX.] *Alij à nocendo, quomodo & Græcè quoque κάρυον, παρὰ τὸ καρηβαρῶ. Est autem vox Syriaca Luz. Sed L in N abiit: vt Lympha, Nympha.*

26 RVTA, quam nunc πήγανον appellant.] *Interpres Theriacorum Nicandri,* Ἰόλαος ἐν τῷ περὶ Πελοποννησιακῶν πόλεων, τὸ πήγανον ὑπὸ Πελοποννησίων ῥυτὴν καλεῖσθαί φησι. *Hesychius,* ῥυτά, τὰ σέμφυλα, καὶ πήγανον λευκόν.

27 CVCVMERES.] *Cucumis,* κυκυὸς *apud veteres dicebatur. Inde nostrum Latinum: ne putes Varroni de hac re assentiendum.*

27 EXTA ollica,quo,&c.] Ollicoqua *ex Festo. Inde extaris aula Plauto.*

27 PVLS ita appellata, quod ita Græci.] πόλτος. *Vide Athenæum.*

27 QVOD ita sonet, cum aqua feruenti insipitur.] *Obsipare tamen & Insipare farinam, non Insipere, dicebant veteres: tametsi eodem modo Pomponius Attellanarum scriptor vsurpauit,*

Facite vt ignis feruat,ligna insipite,far concidite. *Quod verò dixit de sono feruentis pultis,simile Næuij* -bilbit amphora. *Item Eubuli comici apud Athenæum lib.* VI,

Λοπὰς παφλάζει βαρβάρῳ λαλήματι.

Patina cachinnat bulliente murmure.

27 PANIS.] *Athenæus lib.* III, πανὸς, ἄρτος, Μεσσάπιοι. καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάνια, τὰ πλήσματα. *Deinde,* καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πᾶνα τὸν ἀρτον καλοῦσι. *Tamen non caret ratione quod ait Varro. Panus enim* τολύπη, *glomus. Vnde quædam placentæ, quòd ad eum modum confictæ essent,* τολύπαι *dicebantur. Meminit Athen. lib.* III. *Clemens Alexand. Protrept.* αἱ σησαμαῖ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα. *Glomus vocabatur Latinè, quod* τολύπη *glomus. autor Festus. Vel est quod Pollux lib.* VI, ὠνομάζετο δέ τινα καὶ πηνία, ἃ καὶ τοῖς πλακοῦσιν ἐπετίθετο, προσεοικότα πηνίοις· λευκὰ δ' ἦν τὴν χρόαν. *quod Varro videtur innuere. Alioqui scio* πηνίον, *& Doricè* πανίον, *ἀντὶ* τῆς ἀτρακτυλλίδος *sumi: cùm hic* ἀντὶ τῆς τολύπης. *Vnde & tumor inguinum (qui morbus pueros infestare solet) vocatur panus: & paniculæ Plinio* τὰ τολυπώδη. *At Panicæ in milio aliud est: id enim à Græco etiam manauit.* πηνίκη *enim* αἱ τρίχες, καὶ ἡ κόμη. *Theophrastus* φόβην *vocat.* τὰ μὲν, *inquit,* ἔχει στάχυν τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν. τὰ δὲ κεγχρώδη, φόβην. ἡ γὰρ καλαμώδης ἀπόφυσις, φόβη. *Vnde apud eundem,* ἀποχεῖται δὲ οὐκ εἰς στάχυν, ἀλλ' οἷον φόρβην, ὥσπερ ὁ κέγχρος, καὶ ἔλυμος. *in illis, inquam, verbis perperam* φόρβην *legitur pro* φόβην. *Apud*

Plinium quoque libro X V I I I, *cap.* V I I, *mendum insigne, vix paucis animaduersum, inoleuit, in illis verbis:* Milium, *inquit*, inter hos x annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplũ grano, arũdineũ culmo. Adolescit ad pedes altitudine VII. prægrandibus culmis: lobas vocant: omniũ frugum fertilissimu. *Nam* phobas *pro* lobas, *ex Theophrasto.*

27 V N D E I D dictum, nisi ab eo quod Græci κέκκον.] Vnde id dictum, ab eo quod Græcis κεκκών. à quo Græcis κέκκος granum dictum. *Potest ita legi, vt posuimus.*

27 T R I T I C V M, quod tritum est spicis.] *E spicis.*

27 L I B V M, quod libaretur priusquam esset coctũ.] *Forsan*, quòd libaretur, prius quam essent, coctum. *Quòd id libaretur coctum, priusquam essent, id est, comederent. Et fortaßè illa vera est lectio.*

27 C I R C V I T V M æqualiter fundebant.] *Hìc fundere*, ἐγχύνειν. *vnde* νήλατοι *genus libi.*

28 T R I T O N & placenta.] *Poterat legi* Itrion, ἴτριον, *vt aliquando putauimus: postea tamen vera visa est lectio*, intritum: *præsertim cùm apud Latinos Itrion nunquam reperiatur. Est enim* ἔνθρυπτον, καὶ πλακοῦς. *Athen. interpretatur* μυμάτιον λεπτὸν διὰ σησάμου καὶ μέλιτος. *Demosthenes*, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα, καὶ στρεπτοὺς, καὶ νεήλατα. *Hesychius*, ἔνθρυπτα, τὰ ἐκπέμματα, ἢ τὰ ἐντεθρυμμένα βρώματα. *Meliùs tamen alibi legitur*, ἔντριτον, τὸ Διονυσίου ἔμβρεγμα, ὃ Γαλάται ἔκβρεκτόν φασιν. *Apud Apitium libro* I X, *Embractum Baianum legitur: quod est genus intriti: vt non dubitem legere intritum*, καὶ πλακοῦντα. *Tamen interere est verbum culinarium apud Terentium:* Tute hoc intristi: *vnde Intritum potius deducendum erat. Aliorum ridicula commenta nihil moramur, qui cùm hic inepta vocabula* τρύφον καὶ θρύλλον *induxerint, facilè indicant ea ex sua culina, non ex Græcorum monumentis produxisse.*

28 P V L M E N T V M, quod edebant cum pulte.] *Charisius legit*, Pulmentum, quòd id cum pulte essent, vt Plautus. inde pulmentarium dictum: *longè meliùs sanè. Locus verò Plauti, quem intelligit, extat in Aulularia,*

Pulmentum quin ei pridem eripuit miluius. *vt Vertranii defecerit memoria, aut diligentia, qui in nulla comœdia Plauti extare putauerit.*

28 H O C primum debuit pastoribus.] Tepuit: *facetè.*

Hoc

Hoc enim vult, Anteà pastores crudis tantùm vescebantur: cùm autem cocta cœperunt esse, hic fuit primus cibus inter illa cocta: maximè cum puls, à quo pulmentum, sit primum coctorum edulium. Romana editio & Vertranius hæc valde corrupta habent.

28 QVOD terræ rure Ruapa, vnde Rapa.] *Romana editio, & Vertranius, οὐδὲν ὑγιές. Ita legendum erat,* Quod è terra ruerent, Ruapa. vnde Rapa. *sanè ineptè è terra hæc etymologia eruitur à Varrone, quæ adeò terrestris sit & plena ruris. Græcum enim est ῥάπυς: vnde etiam ῥάφανος. Athenæus lib. IX,* Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ ὁμοίων, ῥαφανίς, φησί, γογγυλὶς, καὶ ἀῤῥινος, ὅμοια. τὴν δὲ ῥάφυν Γλαῦκος ἐν τῷ ὀψαρτυτικῷ διὰ τοῦ π ψιλῶς καλεῖ ῥάπυν. *Etiam suprà, vbi ait,* Caulis, lapathium, radix. *Sic enim antiqui Græci, quam nunc ῥάφανον, puto legendum* . καυλὸς, λαπάθιον, ῥάπυς. *Nam ῥάδιξ aliud est.*

28 SVILLA sic ab illis generibus cognominata.] *Meliùs legeretur* à suillis generibus.

28 PERNA à pede suis, à nomine eius.] *In antiquitus excusis (apud quos semper certior lectio) ita legitur:* Perna à pede: Sueris à nomine eius. *Legerem,* Perna à pede sueris: *si verisimile esset Varronem ita locutum esse sicut temporibus Catonis, in quibus boueris, & Ioueris & similia dicebant. Sed neque, vt mihi persuadeo, ita Varro locutus est: neque, si ita legas, cætera quæ sequuntur, cohærent. Quid enim erit illud,* à nomine eius? *Quare videtur rectè legi in antiquitus excusis, vt sit,* Perna, à pede. Sueres à nomine eiusdem: *nempe suis: de quo paulo antè dixerat. Sueres verò inter suillæ partes annumerat Plautus Carbonaria, citante Festo, dictione* Spetile,

Edo pernam, sumen, sueres, spetile, callum, glandia. *Est autem spetile, pars carnosa infra vmbilicum suis. autor Festus. Græcè ἦτρον, τὸ ὑποκάτω τοῦ ὀμφαλοῦ μέρος. Vel dicamus Varronem veterem casum vsurpasse,* Perna à pede sueris, *ex verbis veteris grammatici, puta Sisennæ, aut Aelij. Deinde,* A nomine eius Offa.

28 MVRTATVM à murta, quod ea largè fartum.] *Murta genere fœminino apud veteres, vt apud Catonem. Quare non mutandum erat: neque ego muto. De murtato Plin. lib. XV, de murto loquens,* Et alius bacæ vsus fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiamnum Murtatum vocatur.

28 AVGVMENTVM.] *Meminit Arnobius libro VII.*

29 MAGMENTVM.] *Meminit idem eruditus scriptor, eodem libro. Erat autem daps quæ profanabatur à rusticis, Iano, Siluano, Marti, Ioui dapali &c. quamuis id non interpretatus sit Arnobius.*

29 QVOD ad religionem magis pertinet.] *Videtur legendum*, quod ad regionem magis pertinet. *Subiicit enim:* Itaque propter hoc montana fana constituta certis locis. *Nam ad id tantùm constituta erant, vt Iano, Marti (vt est apud Catonem) & Ioui dapali, item Siluano res diuina susciperetur à quodam rustico, siue ingenuo, siue seruo: cui sacro non interessent mulieres. Cato,* Mulier ad eam rem diuinam ne adsit, neve videat quomodo fiat. *Itaque dixit Iuuenalis,*

Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas substringere debet,
Cædere Siluano porcum, quadrante lauari.

29 QVOD imponeretur macte, ab eo quod Græci μάλλον.] *Hæc est lectio veterum excusorum. Omnes enim illi* macte *habent: quæ vera est lectio. Quod autem illud* macte *putant quidam Græcè exponere velle, hoc frustra est. Illud enim peccatum est propter ea quæ statim sequuntur*, Item Græci sigillatim, &c. *cùm ita, nisi fallor, scriptum reliquerit Varro:* Vel ab eo quòd, cùm imponeretur, macte dicerent. *Ipsi verò putarunt verbum* Dicerent *sine nomine, vacare. Extiterunt deinde qui illud* Macte *à Græco deduci sibi persuaserint. Itaque nonnullis visum est substituere μᾶλλον: aliis, μάκτρε. Quidam etiam μάσσειν supposuerunt. Et quem lapidem non mouerunt vt Græcam vocem, quam putarent desiderari, supponerent? Nec defuerunt qui* mactre *legerent: quòd ita μάκτρα dici Græcè sciret. Quæ omnia magis eorum negligentiam quàm Varronis mentem aperiunt. Namque Magmenti duo etyma posuit Varro: vel quòd magis ad regionem faceret; vel quòd, cùm id Deo pollucerent*, MACTE *dicerent. Quòd enim ita dicerent in pollucenda dape, disertè legitur apud Catonem*, Macte hoce vino inferio esto: Macte hoce fercto esto: Macte hace dape pollucenda esto. *Est ergo illa vera lectio, quam coniectauimus, nisi valde nos fallit augurium nostrum. Non tamen alibi vsquam corruptior est quàm in editione Romana. quod cum bona venia eorum qui eius correctionis autores fuerint, dictum velim.*

29 QVOM id imponeretur.] *Imponere, verbum sacrorum.*

rum.Ouidius, -Cereale sacerdos

Imponit libum- *Iuuenalis,*

-& farra imponite cultris. *Aristoph.*

Οὐδ᾽ αὖ θύσαιμ᾽, οὐδ᾽ αὖ σπείσαιμ᾽, οὐδ᾽ ἐπιθεῖμι λιβανωτόν.

29 ITEM Græci singillatim, vt ouum, bulbum.] *Puto,* Item Græca fingit Latium, vt ouum, bulbum, ᾠόν, βολβόν. *Neque multùm ab hoc sensu mens Varronis abfuisse videtur.*

29 LANA Græcum.] *Posset putare quispiam hîc intelligi* λάχνη, *& extrita media, factũ lana, vt ab* ἀράχνης, *araneus. Sed non ita est.* λῆνος *enim prius dicebatur, & Doribus* λᾶνος. *Apollonius lib.* IIII,

Βεβρίθει λήνεσσιν ἐπηρεφές- *Et* λανισταὶ, *οἱ* κτενισταὶ *apud veteres dicebantur, qui carebant (hoc est carminabant) lanam. Nec sine caussa ad hoc testimonio Callimachi vtitur Varro, cùm & AEschylus ipse, cùm hanc vocem vsurparet, eam, vt à vulgi opinione paulò remotiorem interpretatus sit. Cuius hæc verba ex Diris,*

Λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον,

Ἀργῆτι μαλλῷ· τῇδε γὰρ φράσω ἐγώ.

Solet enim interdum ille poeta, cùm quædam insolentia verba aut duriuscula ponit, eorum interpretamentum subiicere: vt in ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας,

Ἄλλον δὲ πολλὴν (ἀσπίδος κύκλον λέγω)

Ἔφριξα δινήσαντος. οὐκ ἄλλως ἐρῶ.

Porrò ante hæc quædam deesse sensus ipse satis docet.

29 TRAMA, quod trameat frigus, genus vestimenti.] *Omnino legendum,* Quod trameat frugionis vestimentũ. *Frugionia vestimenta sunt ea quæ* ricamata *vocant Itali dictione Syriaca: in quibus tramæ diuersis modis retortæ, & perplexi mæãdri sunt. De Phrygione Varro* κοσμοφθορμών, Phrygio, qui poluinar poterat pingere, soliar leuigabat. *Ita legẽdum in Nonio.*

29 TRAMA, quod trameat.] *Trameat enim stamen & substemen. Persius metaphoricῶs,*

-mihi trama figuræ

Sit reliqua: ast illi tremat omẽto popa vẽter. *Ex Eurip.*

Τρίβωνες ἐκλιπόντες οἴχονται κρόκας.

Vnde defloccati senes dicũtur, metaphora sumpta à vestibus, quæ fratillos suos, id est villos, amiserunt. Quæ & decotes dicebantur.

n.j.

29 PANVELIVM: à panno,& voluendo filo.] *Apud Isidorum non prorsus malum autorem legitur* pęnuelium: *item Hesychium,qui in Græca voce explicanda usus est vocabulo Romano.*Πηνίον, *inquit*,πανέκλιον,ἢ ἄτρακτος,εἰς ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη. *Quę si vera est lectio,videtur à pano luendo Panuelium dictum. Vnde hodie* diuidere *dicunt Francæ mulieres,à diuidendo,hoc est,luendo filo. Nisi sit quasi à deuiduando. Aristoteles libro* V *Historiæ animalium*, ἐκ δὲ τούτων βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπηνιζόμεναι. *Nonius Panulam vocat.*

29 CONVM,quod cogitur in acumen versus.] *At ego,quod Græcè* κῶνος.

29 HASTA,quod astans soleat ferri.] *Antiquitus enim sine aspiratione scribebatur:& astare pro adstarę dicebāt: ut Plautus assum,pro adsum.*

29 SCVTVM à sectura.]*Fallitur. Est enim* σκῦτος, *quòd esset* ἀμοβόειον.

29 VMBONES, aut à Græco: vel quòd ambones.] *Lego,* Vmbones à Græco, quòd ἄμβωνες. *Græci ἄμβωνας vocant quicquid extumidum est & prominet, ut ventrem ampullarum Plutarchus Lycurgo. In montibus quoque* ὑψηλοὺς τόπους *ita vocant. Itaque quidam poeta vetus sic scripserat,* -ἐπ' ὄρεσιν ἀμβώνεσσι. *Sic quoque Latini vmbonem in eam significationem vsurparunt. Statius Achilleide,*

-vndisonæ quos circuit vmbo Maleæ. *Id est quod poetis Græcis* ὀφρύν. *Idem in Thebaidę,*

Stant iuga,& obiectus geminis vmbonibus agger
Campum exire vetat- *Idem in via Domitiana,*
Tunc vmbonibus hinc & hinc coactis. *In Thebaide,*
-vasto metuenda vmbone ferarum
Excutiens stabula- *Idem in Hercule Surrentino,*
-quòd solidus contra riget vmbo maligni
Montis- *Satis apparet cur postea vmbones in clupęis appellarunt: quos vocat* ὀμφαλοὺς *Polybius lib.* VI,*qui & plura addit de forma clupei Romani.*

29 GLADIVS à clade.] *Clades dicebatur surculorum detritio.*Κλάδος,*ramus. Sic Calamitas,calamorum: Strages, stratorum arborum: deinde ad homines translata.*

29 EXANVLIS ferream tunicā.]ἁλυσιδωτόν.*Diodorus*

tus Siculus lib. v. Etiam hodie loricam vocant Hallecret, *quasi ἀλύκροτον pro ἀλυσίκροτον.*

29 OCREA, quod opponebatur ob crus.] *Ocrem antiqui vocabant asperum montem & confragosum, vt etiam docet Festus. Inde ocreas dictas, quòd inæqualiter tuberatæ essent, vt idem ait. Vsurpauit eam vocem Liuius Andronicus in Odyssea.*

Celsósque ocris, aruáque petrita, & mare magnum.

Ita putamus legendum ex Homero in Odyssea,

Ἔκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὀξέες, ἀμφὶ δὲ κῦμα
Βέβρυχε ῥόθιον, λισσὴ δ' ἀναδέδρομε πέτρη.

29 GALEA à Galero.] *Olim galeæ ex diuersorum animalium pellibus conficiebantur. Quod patet ex ipsis nominibus apud poetas. Sunt enim apud illos κυνέαι, λυκέαι. Sic etiam, quòd ex felina pelle fiunt, γαλέαι dictæ. γαλῆ enim feles, vel simile animal ei quod vocant Græci ἴκτιν. Quare & Homerus quoque κτιδέην galeam vocauit. Ex quibus apparet Varronem non rectè sensisse, qui à galero deduxerit.*

30 VALLVM, quod ea varicare nemo posset.] *Quid certi afferam de huius loci lectione, nihil habeo. nam vulgarē recipere sanè religio est. Fortasse non ineptè legi posset,* quòd ea vari, ac ærumnæ essent. *Erant vari propriè bacula furcillata, vt interpretatur Varro, & informia. Alij scribunt Varri. Vnde Varrones, duri καὶ σκληροὶ homines, quos Aristophanes πρινίνους vocat. Lucillius,*

Varronum ac rupicum scarrosa, incondita rostra.

Hinc Varranum cognomen Romæ. Erant & furcillæ quibus tolluntur retia, quæ σκανδάληθρα καὶ σκαμβοὺς Græcè dicuntur. Lucanus,

—Dispositis attollat retia varis. *Ex varo igitur Vallus fit. Hinc vallum, quòd ex iis fieret. Ærumnas verò furcillas quoque esse nemo dubitat, qui saltem legerit Festum. Cæterùm de veritate lectionis præstare non possum: mihi sufficit, quod in animo haberem, indicasse.*

30 CERVI.] *In vallo castrensi per spatia ponebantur cerui. A quo interstitium illud inter ceruos dictum Interuallum. Id quod ex Cæsare nouimus, item ex Silio Italico libro x,*

Ceruorum ambustis imitantes cornua ramis.

Brachia vocat Lucanus,

--crudáque extraxit brachia terra. *Item,*

Aut circum largos curuari brachia fontes. *Vtrumque à similitudine.*

30 VT TROVLLA. Hinc Græci trullam.] *Inuersū est, pro* Torulla. Hinc Græci *τορύνην. Aristophanes Auibus,*

Εἶτα δ' ἐπιθυμεῖ, δεῖ τορύνης καὶ χύτρας. *Interpretantur τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. Truā verò τὸ κινητήριον τῆς χύτρας esse, vnde & Truare, τὸ κινεῖν apud veteres, indicio sunt hi versiculi Titinij, poetæ comici,*

Sapientia gubernator nauim torquet, non valentia.

Cocus magnum ahenum, quando feruit, paula confutat trua.

Cui simile illud Aristophanis ex Equitibus,

Ἀνὴρ παφλάζει. παῦε, παῦ'

Ὑπερζέων. ὑφελκτέον

Δὲ τῶν ξύλων, ἀπαρυστέον τε

Τῶν ἀπειλῶν ταυτηί. *Quæ Titinij sententia tracta ex Homero,*

Μήτι τοι δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἠὲ βίηφι.

Μήτι δ' αὖτε κυβερνήτης ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ

Νῆα θοὴν ἰθύνει ἐρεχθομένην ἀνέμοισι.

30 HINC Græci Trullam.] *Romana editio τρυβλίον. At neque τρυβλίον, trulla: neque, si esset, bis eam Varro nominasset. Aliquid esset, si reposuissent τρυπήλην. eam enim etiā τορύνην interpretatur Hesychius.*

30 POSTEA accessit Magnus cum Græco nomine, & cum Latino nomine Græca figura Barbatos.] *Legendum:* Postea accessit Nanus cum Græco nomine, *&c. Festus*, Nanum Græci vas aquarium dicunt, humile & concauum, quod vulgò vocant situlum barbatum. Vnde Nani pumiliones vocantur. *Nam de μάγνος, quod alij reposuerunt, ipsi viderint. Mihi certè nihil temerè persuadebunt.*

30 PELVIS, pedelauis.] *Non, sed à Græco πέλις. De quo vide Pollucem, itémque alios veteres grammaticos.*

30 QVOD Siculi κάπινον] *Scribe κάτανον.*

30 PATINAS à patulo.] *Satis notum à Græcis originem trahere. Nam vt à κάτανος, catinus: sic à πατάνη, patina. Eu-*

bu-

bulus Comicus apud Pollucem & Athenæum,

Καὶ πυκτὰ Σικελικὰ πατάνεια στορβίματα.

Plautus Menæchmis ad verbũ videtur eum versiculum trãstulisse;

Tantas struices concinnat patinarias.

Tamen in nonnullis legitur βατάνια. Vnde etiam Latini batillum fecerunt.

31 A QVO illa Capit, & Capulæ.] *In omnibus editionibus locus hic deprauatus est, qui ita legi debet:* Mensa rotunda nominabatur Cilibantum, vt etiamnum in castris. Id videtur declinatum à Græco, ἀπὸ τοῦ κύλικος. A quo illa Capis, & minores Capulæ, à capiendo. *De Capidibus notum ex Festo. Capedines aliter dicebantur, & Capedunculæ Ciceroni. De Capedunculis vel Capulis meminerat & ipse Varro libro I de vita populi Romani*, Etiamnum pocula, quæ vocant capulas, ac capides, quod est poculi genus: item armillum, quod est vrceoli genus vinarij. *Puto tamen capidem Græcum esse: quòd id genus vasis καπίδιον dicatur à Græcis.* Κιλλίβαντες *Græcum est: ne fortè putes legendum esse* Cilibathum, *vt alij.*

31 CVM magistri fiunt.] *Iidem & modiperatores dicebantur. Sic Catullus legem συμποτικὴν vocauit magistram:* Vt lex Postumiæ iubet magistræ. Lex Postumiæ, *pro*, Lex Postumia: *vt Vrbs Romæ. & Horatio, Herba lapathi. Plinius lib.* XIIII, Numæ Regis Postumia lex est. VINO ROGVM NE RESPERGITO. *Cur id Numa vetat, cùm ex veteribus autoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet eas leges Numæ συμποτικὰς fuisse, non πολιτικάς. Itaque allusum esse ad voluptariorũ dicteria, cuiusmodi sunt hæc in epigrammatis Græcis,*

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναις στήλαισι χαρίζου,
Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξῃς. εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεθύσκων,
Πηλὸν ποιήσεις, οὐχ ὁ θανὼν πίεται.

Quanquam in duodecim scriptum fuit: MVRRINAM MORTVO NE INDITO.

31 DEPESTA.] *In veteribus excusis* Flepesta. *Quæ lectio quamuis corrupta, tamen veræ lectionis nobis index fuit. Perperam enim* Depesta *pro* Lepesta, *quæ à Græco* λεπαστή. *Cuius præter quod veteres grammatici, Athenæus & Pollux,*

meminerunt, ipse quoque Varro eadem penè, quæ hic, monuerat, libro I *de vita populi Romani.* Lepestæ, *inquit*, etiamnum Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fictiles sunt aut æneæ. *Nam Varronem* δίπαστρον *scripsisse non facilè mihi persuaserim.*

31 SIMPVLVM à sumēdo.] *Id est bibendo.* Vnde sumi pote, puteus. *Id est, vnde bibi potest. Cicero*, si supserit meracius, *id est biberit. Apud eundem*, Fluctus in simpulo excitare, τὸ πομφολυγιῶν. *prouerbium. Est autem Syriacum. Nam vt Abub, Ambub,* αὐλός*: ambubaiarum collegia: à copher, camphora: à sadon, sindon: à sabeca, quod est apud Danielem, sambuca: sic à sephel, sempel, & inde simpulum fecerunt. Scio ego me dicere hoc cum magno odio eorum qui non solùm literas Hebraicas & Syriacas ignorant, verùm etiam oderunt. At tam mihi facile est eos contemnere quàm ipsis procliue est eas odisse.*

31 EPICHYSIS.] *Apud Pollucem est genus coquinary vasis: idque probatur ex Aristophane* δαιταλεῦσι. *Ego verò inueni etiam pro poculi genere, ex Menandri Philadelphis, apud Athenæum loquentem* περὶ τῆς λαβρωνίας,

Ἤδη δ' ἐπίχυσις, διάλιθοι λαβρώνιοι,

Πέρσαι δ' ἔχοντες μυοσόβας ἑστήκασιν.

Meminit & Plautus.

31 ET IN ea & cum ea ænea vasa.] *Omnino legendum,* Et tina, & cum ea ænea vasa. *Meminerat huiusce rei* I *de vita populi Romani.* Antiquissimi, *inquit*, in conuiuiis vtres vini primò, postea tinas ponebant.

31 VRNARIVM.] *Varro* ταφῇ Μενίππου, Sed quę necessitas te iubet aquam effundere domi tuæ? Si vasa habes pertusa, plumbum non habes? Ad quam rem nobis cō fluuium? ad quam vrnarium? In pauimento non audes facere lacunam, at humi facis calceos elixos? Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapiditus suffundatis, vt humorem effugerent, habitabant. Nō vides in magnis peristyliis, qui cryptas domi non habent, sabulum iacere à pariete, aut è xystis, vbi habitare possint? Non vides in publica nostra taberna, qua populus ambulando, perinde vt in arato, porcas reddit? *Quę testimonia quinque ita connecti debere, sentētia ipsa satis demonstrat. Ad quorum interpreta-*

pretationem vide Vitruuium lib. V I, *cap.* I I I I,*in fine: Palladium lib.*I,*cap.*I X,*item in fine.*

31 I M B V R V M fictum ab vrbo.] *Varro cùm ab vrinando Vrnæ veriuerbium deduceret,vrinare quoque, vnde esset, declarabat. In quibus postremus verbis peccatum est ab imperito librario.Quæ ita restituenda sunt,*Vrinare,est mergi in aquam in vrbum : fictum ab vrbo,quod ita flexum vt redeat sursum versus:vt in aratro,quod est vruum. *Quòd enim* in vrbum *scriptum esset,nón* in vruum, *caussa fuit erroris indocto librario,vt sæpe accidisse aliâs admonuimus. Est autem vruum,siue vrbum:(vtrunque enim inuenimus)* τὸ ἀνάσιμον,*sursum versus reflexum. Qui in aquam mergitur,vt iterum sursum versus existat, dicitur vrinare. Quod etymon Varronis,mihi & eruditum valde & verum esse videtur. Vruare ergo,ita se iactare vt sursum denuo excitet se.Vnde Amburuare apud Lucillium dicuntur Salij,qui eo modo corpora saltu reciprocabant,*

Præsul vt amburuat,sic volgu' redandruat inde.

At in Festo & Nonio mendosissimè ille versus legitur hodie. Græcè dicitur κυβιστᾶν, *id est* κολυμβᾶν, *interprete Suda : quod Curetes (qui iidem Latinè Salij) faciebant.Id aliter dicitur Reciprocare. Plautus Astraba,*

Quasi tolleno,vel pilum Græcum reciproces plana via.

Tollenones enim, & pila ruderaria, modò sursum modò deorsum in opere ipso aguntur. Itaque eleganter & venustè apud Aristophanem,citante Polluce,

Ὥστε κηλώνειον, ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων. *Apud Plautum Pænolo:*

-sunt Græca celonea:sustolli solent.*Eodem modo dictum quo in Astraba,pilum aut tollenonem Græcum reciprocare.Quod à nobis ita restitutum est ex veteri scriptura. Ita enim legitur in manuscripto,*Trecæ sunt celonnæ.

31 C A C A B V M.] Κακάβη *meminere Pollux & Athenæus lib.*X I I I. *Non enim Latinum est, quod putat Varro. Itidem ineptit de calice,à caldo,non à* κύλιξ.

31 S E D V M.]*Solum,vel solium.*

32 A R C A,quod arcebantur fures ab ea clausa.] *Sic Græci* φωριαμὸν,παρὰ τὸ τοὺς φῶρας εἴργειν.*Cùm tamē Eratosthenes ex cōmentitia fabula deducat originem,in hymno* εἰς Ἑρμῆν,

Φωριαμὸν δ᾽ ὀνόμηναν,ἵμιν κῦδε φώριον ἄγγελω.

Ἐκ τοῦ φωριαμοῦ κικλήσκεται ἀνθρώποισι. At potiùs Arca ab arcendo: quòd arcere apud veteres significaret continere. Vnde arcus in fornicato opere παρὰ τὸ ἀρκεῖν.

32 VESTIS,&c.] *Potest & ita legi,* Vestis à velis:vel ab eo quòd vellus lana tonsa vniuersæ ouis: id dictum, quòd lanam vellebant:ex lana autem facta vestis. *Certè ea mens est Varronis. Tamen quis Vestem à Græco deduci dubitarit? At Varro, quòd vestis ex lana,lana autem vellus diceretur, iccirco vestem vocatam ait. φεῦ τῆς δεινότητος.*

32 RICA.] *Ricam Festus ex Granij sententia ait esse muliebre cingulum capitis,quo pro vitta Flaminica redimeretur. Apud Gellium lib.*X*, cap.* XV*, vbi de Flaminica loquitur :* Et quod virica surculum de arbore felici habet: *scribendum,*& quòd in rica surculum de arbore felici habet.*Surculum autem eum intelligit quem vocabant Inarculum. Is erat è Punico malo,vt ait Festus. Ego verò puto,ex omni felici arbore.Non referam hîc quæ perperam ad huius loci emẽdationem attulit Cælius Rhodiginus.*

32 CAPITIVM,quod capiat pectus.]*Idem de vita populi Rom. lib.*IIII, Neque id ab orbita matrumfamiliâs instituti: quòd eæ pectore ac lacertis erant apertis,nec capitia habebant. *Planè hic capitia pectori tegendo, non capiti, vt voluit Nonius. videtúrque esse quem Græci μαχαλιστῆρα vocabant. Erant & ad vinciendum pectus strophia, & fasciæ, de quibus Terentius intellexit, de puellis loquens quas matres student esse,*

Demissis humeris,vincto pectore,vt graciles fient,
Si qua est habitior paulo, pugilem esse aiunt,deducunt
cibum. *Nam fascijs illis ὁμαλεῖς & æquos humeros reddebant, cùm contrà in pugilibus sint torosi. Xenophon, ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται. Ergo strophio tumorem papillarum cohibebant,fasciis illis humerorum castigabant superfluum, & quasi luxuriantem καὶ σφριγῶντα habitum.Itaque apud Ouidium,*

Cõueniũt humeris tenues ameletides altis: *ego lego omaletides.ὁμαλιστίδες enim videntur vocatæ esse quòd iis æquabãtur humeri & complanabantur.*

32 VOCABVLA apparet esse Græca, vt asbyston.] *Hic non melior editio Romana quàm vulgata prior. quinetiam vetus*

vetus melior. in ea legitur abaston. *Ex quo isti interpolatores mirifici fecerunt* asbyston,*aut* asbestum.*Quasi verò id lini genus inter vestimenta annumerandum sit: & non potiùs ex eo mappæ conficerentur, nō vestes.ne mihi interim obtrudant quæ de eo Plinius,Pausanias,& Stephanus scripserunt. Ego mehercule illam lectionem suppostitiam reiicio: hanc autem, quam ponam, germanam esse quouis pignore contenderim:* Vt ambustum Amictus dictum, quod amiectum, id est circumiectum. *Accedit eiusdem Varronis autoritas ex libro* VI, Ambagio, *inquit*,dicta,vt Ambustum, quod circum vstum est. *Festus*, Amiternini, qui circa terminos prouinciæ manent: vnde Amiciri,Amburbium,&c. *Dictionem verò Græcam hîc desiderari qui putarunt, moti sunt præcedentibus verbis; vbi dicit Varro vocabula vestium multa esse Græca,&c.*

33 ANTIQVISSIMI amictui ricinium.] *Legengendum* amictuis.

33 PARIA.] ἡ διπλοΐς. *In vita Aureliani imperatoris*, Mātelia duo Cypria, paria duo. *Ab eo quòd pares olim dicebātur duo. Festus*, Paribus equis, id est duobus, Romani vtebantur in prælio. *Intelligit enim ἀμφίππους equites. Vnde pararium illud æs dicebatur, quod duplex equiti dabatur pro duobus equis: Græcè κατάστασις. vide Sudam. Ab eadem mente Pararius Seneca, προξενητὴς, quòd inter duos stipulantes esset μεσεγγυητής.*

33 PARAPECHY.] *Hesych.* παράπηχυ, τὸ ἱμάτιον τὸ παρ' ἑκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν. *Pollux li.* VII, τὸ δὲ παράπηχυ, ἱμάτιον ἦν λευκὸν, πῆχυν πορφυροῦν ἔχον παρυφασμένον. *Et li.* IIII *ita lege*, συρτὸς πορφυροῦς, παράπηχυ λευκὸν τῆς βασιλευούσης. *In eodē*, τοῖς δὲ παρασίτοις πρόσεστι καὶ στλεγγὶς, καὶ λήκυθος, ὡς τοῖς ἀγροίκοις λαγωβόλον. ἐνίαις δὲ γυναιξὶ καὶ παράπηχυ, καὶ συμμετρία. *In quib⁹ etiā verbis Pollucis, quòd attribuitur parasito* στλεγγὶς καὶ λήκυθος, *ita est accipiendus locus Plauti ex Sticho,*

Aut periuratiunculas parasiticas,
Rubiginosam strigilem,ampullam rubidam,
Parasitum inanem,quo recondas reliquias. *Ex his igitur potes videre ineptè mutatam esse lectionem in editione Romana,in qua* παραπλησία *pro* parapechy *suppositum est.*

33 SARCVLVM à serendo ac sarriendo.] *Lege* serando. *vt lib.* VI, *Sarrire à serare, id est operire, dictum. Serare significare claudere, operire.*

33 RVTRVM.] *Hic significat quod Græcè κρωπίον. Varro apud Nonium,* Rutro caput displanauit. *Imitatus est Pherecydem, qui dixerat,* τῷ κρωπίῳ τεμὼν ἀπέκτεινε. *Significat & hostorium: quod Græcè ῥόχανον. Lucillius,*

Frumentarius est, modium secum atque rutellum
Vnum adfert— *Ruere enim est modio tumulum adæquare. Cicero Attico, lib.* XVI, De laudibus Dolabellæ deruam cumulum. *Plautus,* -æris aceruos ruit, ἀπομετρεῖ *scilicet. Horatius idem intellexit,* Vt metiretur nummos. *Id est, Etiamsi modijs metiretur & rueret aceruos nummorũ. Est enim prouerbium,* ἀργύριον μεδίμνῳ ἀπομετρεῖν. *Xenoph.* Ἑλλην. γ΄.

33 IRPICES.] *Cato vocat Vrpices, vel Hurpices cap.* X, *ab* ἅρπαξ καὶ ἁρπαγὴ *Græco. Eurip. Cyclope,*

Σαίρειν σιδηρῷ τῇδέ μ' ἁρπαγῇ δόμους.

Quare errat Varro, qui à serpendo. Ita enim videtur legendum, Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam itidem vt plaustrum boues trahunt, vt eruant quæ in terra serpunt, Sirpices: postea, S, detrita à quibusdam dicti. *Hesychius,* ὄξιναι, ἐργαλεῖόν τι γεωργικόν, σιδηροῦς γόμφους ἔχον, ἑλκόμενον ὑπὸ βοῶν. *Manifestò vocat* ὀξίνας Sirpices.

33 VT ERVANT quæ in terra sunt, sirpices.] *Quæ in terra serpunt: vt infrà,* Spinæ quæ in agris serpunt. *A quo verbo deducit sirpices.*

33 RASTELLI.] Rastelli. vt Irpices serræ læues: ita quia homo in pratis per fœnisicia festucas abradit, ab eo rasu, Rastelli dicti.

33 ATQVE eruunt, à quo rutubatri dicti.] *In Romana editione* Rutabri. *Fortasse* Runcastri. *Aliter de veritate lectionis mihi non constat. Forsan apud Gellium pro* Rumigestri *reponendum* Runcastri, *lib.* x, *cap.* XXV, *vel* tumicestri. *Rumices, Lucill.* Tum spara, tum rumices, &c.

33 FALCES à farre.] *Purum putum Syriacum est. Pheléq, à quo πέλεκυς: & in statu absoluto (vt eius gentis grammatici vocant)* Phalqa. *vnde Falx. Itaque sæpe labitur Varro ignoratione peregrinarum linguarum.*

33 ADOREAE.] *Alij* arboreæ. *Cato,* Falces fœnarias III, stramentarias VI, arboratias V.

34 HAS phancillas chermonesice dicunt.] *Scripsissem,* Zanculas. *Ζάγκλη enim δρέπανον Syracusia lingua. Sed quid facie-*

faciemus illa voce nihili, Chermonesice? *Esset aliquid* Chersonesitæ. *Sed quínam Chersonesitæ ita vocant falcem? aut quínam Chersonesitæ* κατ' ἐξοχὴν *dicuntur? Nam, num & alij præterea Chersonesitæ? Nisi in vltima Italia ea pars Chersonesi nomine intelligitur, quæ pertinet ad Leucopetram. Quod si verum esset, facilè inducerer vt hîc legendum putarem* Zanculas: *quòd sciam eam partem Italiæ cum Sicilia ita vocasse falcem. Nihil autem affirmare possum. Fortasse legendum,* Has falcillas chermes Pœnicè dicunt. *Scio enim Chermes falces vocatas olim à Syris & Phœnicibus, quorum colonia sunt Pœni in Africa. Et fieri potest vt hoc dixerit Varro ex Magonis libris, qui Pœnicè scripti erant de re Rustica. Hæc verò asseuerare vt vera nolumus. Scimus tamen ex eiuscemodi coniecturis sæpenumero veritatem erutam fuisse.*

34 I N D E post in vrbe Lucilli.] *In excusis antiquis legitur sine præpositione* In. *Quæ proculdubio ab aliquo audaci hîc temerè inculcata fuit, & totum locum hunc obscurabat. qui ita legendus est:* Inde pistor, vel Lucillij pistrina, vel pistrix. *Nam qui primùm lectionem corrupit, fecerat,* Inde post vrue. *Deinde* in vrbe *degenerauit. Citauit testem Lucillium de pistrina, & pistrice, vocibus, quasi minus vsitatis. De pistrina quidem Charisius lib.* 1, Pistrinum, *in*[illegible]*it,* neutro dicitur. *Sed Lucillius lib.* X X V I, *fœminino extulit,*

media à pistrina ad tabernam referens.

De pistrice non ita obuium. Incidimus tamen in versiculum Lucillij, qui eam vocem vsurpauit: & nisi fallor, est ille quem Varro intellexit. Extat autem apud Festum dictione Mamphula:

Pistricem validam si nummi suppeditabunt,
Addas empleurum, mamphulas quæ sciat omnes.

34 T R A P E T E S à terendo, nisi Græcum.] τραπεῖν, τὸ ληνοπατεῖν. Ὀδυσ. η,

Ἄλλας δ' ἡ τραπέουσι, πάροιθε δ' ὄμφακές εἰσι.

34 M O L A E à molendo.] *Imò contrà. Itaque videtur scripsisse* à molliendo. *Subijcit enim,* Harum motu eo coniecta molliuntur. *Similis error in Truculento Plauti,*

-meretriculis Molliendis rem coegit. *meliùs* molendis. -non alienas Permolere vxores- *Horat. Putarũt nõnulli apud Theocritum* τὸ μυλλεῖν *idẽ significare: at eos maximè arguit scriptura, quòd scriptũ sit duplici* λλ. *Deinde* μυλλεῖν *non*

molere significat, sed fuere. Vnde Latini veteres Mullare dicebāt, pro fuere: & Mulleos calceos, à Mullando. Itaque Theocrito τὸ μυλλεῖν est quod vsitatius dicitur περαίνειν. Vnde subulones vocauit Lucillius pædicones apud Ausonium, Lucillij vatis subulo, pullipremo.

Ergo molere non est τὸ μυλλεῖν Theocriti. Porrò Varro apud Nonium videtur in obscœnum significatum accepisse, Hic alius, *inquit,* tibi molit ac depsit. *Depsere enim etiā obscœnum verbum: vt etiam Cicero ad Pætum ostendit. Apud Catullum verò mendum est:*

—patrui perdespuit ipsam Vxorem— *legendum enim* perdepsuit.

34 VOLANT inde leuia.] *ἄχνη. ἀχυρμιαί. Vallus verò ex vanno ὑποκοριστικῶς.*

34 TRAGVLA.] Trahula *puto scribendum. ὑποκοριστικὸν à Trahea, vel Trahes.* Tribulàque, traheæque. *Virgilius.*

34 SIRPEA.] *Lucillius,* Tintinnabulum abest hinc, sirpiculæque olerorum. *Est autem vehes ex crate. Sunt enim hîc duo genera vehiculorum, sirpea, aut sirpiculæ, & tintinnabulum. De sirpeis habes hîc apud Varronem. De tintinnabulo non ita cognitum omnibus. Plautus Pseudolo,*

-lanios inde arcessam duo cum tintinnabulis.

Eadem duo greges virgarū indidem vlmearū adegero. *Quod tamen vocabulum scholasticorum & grammaticorum nationi antea ignotum fuit.*

34 QVAE virgis sirpatur, id est colligando implicatur.] *Sirpare à sirpo, γρίπῳ, ex quo omne πλέγμα fiebat. Vnde quæstiones obscuræ sirpi olim Latinis, Græcis verò γρῖφοι dicebantur: quòd vt γρῖφοι erant πλέγματα ἁλιευτικὰ ex sirpo, ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, quæ dicebātur sirpiculæ, vt Plauto, Lucillio, & Propertio. Itaque improbè fecerunt qui apud Gellium ex sirpis scrupos fecerunt.*

34 ARCERRA.] *Puto in Epistola ad Marium legendum* arcerrarum *pro eo quod hodie legitur* Craterrarum. *Vbi sanè crateræ opus non erant, sed plaustra & carpenta.*

34 IN GLADIATORIBVS Samnites.] *Cur ita vocatum genus id gladiatorum, vide Liuium lib.* IX. *Possunt & dici à Samnite quodam, qui primus scuti vsum inuenit, quod gesta-*

gestabant gladiatores. Autor Clemẽs Alexandrinus Stromate I. *Athenæus sequitur opinionem Liuij: cuius hęc verba ex lib.* VI, *vbi de Romanis loquitur:* ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ Τυῤῥηνῶν τὴν μάχην φαλαγγηδὸν ἐπιόντων, καὶ παρὰ Σαυνιτῶν δὲ ἔμαθον θυρεοῦ χρῆσιν.

35 FVNDVLA à fundo, quòd exitum non habet, ac peruium non est.] *Græcismus.* ὅθεν οὐκ ἔξιτα. *Alij*, peruia nõ est: *sed non assecuti sunt modum loquendi.*

35 Μάκελλον.] Μάκελλα, τὰ δρύφακτα καὶ φραγμοὺς *interpretantur. Vnde Maceria.*

35 ADIVNIVM.] *Vertranius*, ad Iunonium. *Sed fortasse neque Varro de illo foro intelligit quod erat in regione palatij, sed de illo quod erat trans Tiberim, vbi Volcanalibus piscatores pro se animalia in ignem proiiciebant. Nam quod dixit* Secundũ Tiberim, *id valet, vltra Tiberim: vt alibi Fanũ fortis Fortunæ ait esse secundũ Tiberim, quod in Trãstiberina regione fuisse certum est. Quanquam non puto omnino, secundum Tiberim, esse vltra Tiberim, sed ad ripas Tiberis. neque Ianus, vulgò Iunonius dicebatur, sed tantum in Pontificalib. indigitamentis. Quòd si Varro intellexit de eo quod erat in Palatina regione, ego legerim*, ad Ianium, *vt Dianium, Mineruium. Quid quòd & trans Tiberim in ea parte vrbis erat etiam ara Iani? Quare pro*, ad Iunium, *ego puto legendum*, ad Ianium.

35 FORVM Cupedinis à Cupedio.] *In hoc quoque fallitur Varro, vt de macello. Nam vt illud à mactandis pecoribus, ita & hoc quoque à cupediis. Quę dicta sunt quasi Caupedia, vt laura, lura: claudus, cludus:* clauda anus *apud Plautum. Itaque Cupedia, omnia lautiora esculenta vænalia, à cauponando. Cauponari enim non de vna tantùm re, vt nunc, sed ad multa quoque alia extendebatur: vt* καπηλεύειν *Græcum. Itaque Ennius dixit* Cauponare bellũ: *quod ex Æschylo desumpsit. qui dixit,* οὐ καπηλεύων μάχην. *Quare Cupo, caupo, Cupa, caupa. Apud Ciceronem in Pisonem*, Panis & vinum, à propola, & de cupa. *Significatur eum nunquam de penu & promptuario viuere, sed de caupona. quòd Horatius vocat numeratò viuere. Cupam vocauit quam Virgilius Copam:* Copa Syrisca, &c. *Vt à* πίθηκος, πίθων, *à* κάνθηλος, κάθων, *sic à* κάπηλος, κάπων. *Vnde Latinè Caupo, qui & Copo.*

36 LACVM Curtium à Curtio.] *Apud Sudam monachum, quidam Græculus (vereor ne ipse quoque monachus) de-*

scribens hanc historiam, posteaquam satis ex fide, vt extat in monimentis Latinis, eam narrauit: mox aliam historiam cælo Latino incognitam refert, his verbis: συνελθούσης δὲ τῆς γῆς, ἡρωϊκὰς τιμὰς τῷ ἀνδρὶ κατὰ μέσην ἀγορὰν Ῥωμαῖοι ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπιτελεῖν διέγνωσαν. τόν τε τόπον Λίβερνον ἐκάλεσαν, βωμὸν οἰκοδομήσαντες. ἐξ οὗ δὴ καὶ Βεργίλιος τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο. *Primùm* non colebant Curtium Romani, neque ara ei posita fuit. Nam si ita esset, quare dubitaret Varro vnde ille locus Curtius diceretur? Deinde, quòd locus ille Liburnus diceretur, nemo, qui hanc historiam tractauit, meminit: Varro, Plutarchus, Liuius, Valerius, alij. Postremò, quis ferat mẽtientem de Virgilio? Tantum enim abest vt Virgilius ab eo poema suum auspicatus sit, vt etiam nunquam eius mentionem fecerit, nisi in Culice.*

36 DEVM manium postulionem postulare, id est, ciuem fortissimum eodem mitti.] *Lege,* postulionem postulare, ciuem fortissimum eò dimitti. *Postulionem, pro postulationem. Deum Manium, Summanum. Postularia ostenta, fulgura, prodigia vocabant, quæ neglecta fuerant, nec procurata: ideóque expiatione indigebant. Cicero,* Quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur.

36 A CONCORDIA conuersum.] Ad concordiæ conuersum. *Eo enim conuersum supplices manus protendisse colligimus ex Liuio:* Silentio, *inquit,* facto templa Deorum immortalium, quæ foro imminent, Capitoliúmque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigẽtem, se deuouisse. *Formula deuotionis, quantum ex aliis imitari potuimus, plus minus ita concipi poterit:* IANE, IOVIS PATER, MARS PITER, QVIRINE, LASES, DIVI NOVENSIDES, DII INDIGETES: DIVI, QVORVM EST POTESTAS POPOLI ROMANI QVIRITIVM, MEI'QVE: DII'QVE MANES, SVB VOS PLACO, VENERO'RQVE: VENIAM PETO, OBSECRO'QVE, VTI POPOLO ROMANO QVIRITIVM VITAM SALVTE'MQVE PROSPERETIS: VTI EGO AXIM PRÆ ME FORMIDINEM METV'MQVE OMNEM, CAELESTIVM INFERNV'MQVE OMNIVM DIRAS,

RAS, SICVTI VERBIS NVNCVPASSO: ITA PRO RE POPLICA POPOLI ROMANI QVIRITIVM, VITAM SALVTE'MQVE MEAM DIIS MANIBVS, TELLVRI'QVE DEVOVEO. *Decium quoque filium exemplo patris se pro patria deuouentem introduxerat in Prætextata L. Attius, cui AEneadas seu Decium nomen fecerat. Atque hæc verba citata à Nonio, non obscurum est ab ipso proferri:*

Patrio exemplo me dicabo: animam deuorabo hostibus;

Deinde posuerat formulam deuotionis, quæ hæc est:

Te sancte venerans precibus inuicte inuoco,
Portenta vt popolo patriæ verrunces bene.

Ac nescio an idem intellexerit Ennius Annali VI,

-audite parumper,
Vt pro Romano popolo prognariter armis
Certando, prudens animam de corpore mitto.

ITAQVE dictum in Cornicula millies aduentu, quē circumeunt ludentes.] *Vertranius,* Mulieris ad restim. *Et restim ducere interpretatur Cordaca.* Quòd, *inquit,* præsultor funem duceret: quo apprehenso illum alij sequebantur. *Nolo hic alienis erroribus refutandis triumphare, neque ex illis spolia reportare. Tantùm dicam, neque κόρδακα illud esse quod putat ille, tanquam à χορδὴ esset: neque, si esset, χορδὴν funem aut restim significare, sed neruiam, aut fidiculam. Putamus verè legi:* Itaque dicunt milites ad vectim, quem circumeunt ludentes. *Nam Cornicularia, nomen comœdiæ, facilè indicat milites legendum esse. Ludunt milites, vt apparet, qui palum ad terram destitutum, seu vectim circumneaunt, vocéntque illum ideo Circum. Ex qua circuitione Varro etymologiam suam probare conatur. Quanquam translatio potiùs est. in eundem enim sensum Plautus ipse Milite translatè dixit:* Iam est ante ædis Circus, vbi sunt ludificandi mihi. *Est enim idē iocus qui in Cornicularia. Posidippus item apud Athenæum eadem translatione lusit:*

Ἱππόδρομος ἄτὰρ ἔτι σοὶ μαγειρικῆς.

Quòd autem hic vectim in terra destitutum esse cognoscimus, quem milites circumeunt: fortasse est ex vulgato exercitamenti genere in militia veteri: quòd milites ad palum se exercerent. Qui locus veteribus Palaria dicebatur, vt ait Charisius.

Nam alioqui cum ſingulari congreſſu duo ſe exercebant, locus Batualia, ipſi Batuatores dicebantur. Batuere enim, ferulis velitari, aut verberare, vt apud Suetonium in Veſpaſiano legimus. Tamē Cicero poſuit inter κακὸφατα in erudita illa epiſtola ad Patum. Quia Syracuſanè βατεῖν dicebatur cùm mas init fœminam. Theocritus,

—ὄκκ' ἐσορῇ τὰς μηκάδας, οἷα βατεῦντι.

Varro propriè dixit inſilire equilam. Quare cùm Vertranius alibi dixerit hanc vocem Latinam non eſſe, videndum eſt num putet apud Ciceronem barbara vocabula extare, quæ ipſe mutare velit. Nos certè longè aliter rem ſe habere oſtendimus ex illo Ciceronis loco, qui, antea obſcurus, à nobis illuſtratus eſt.

38 QVOD ab iis viris dicuntur ædificata.] Viocuris *ſe vidiſſe ſcriptum in vetuſto exemplari admonuit me doctiſſimus Adrianus Turnebus: ex cuius fide hæc reponimus. Viocuris verò, id eſt, AEdilibus. Meminerat huius vocis & ſuprà in proœmio libri.*

38 CARPENTVM iniceret.] *Vnius literæ mutatione,* inigeret. *Verbum ruſticorum: à quo dicebant inigere pecudes: vt contrà exigere, cùm è ſtabulis educebant.*

38 AD FLORALES vſus, verſum ſed capitolium vetus.] *Legendum* ſuſus verſum, *aut* ſuſum verſum: *ſed &* ſuſus, *vt rurſus, & prorſus, legi poteſt.* Suſus, *pro ſurſus: vt proſum* ἀντὶ τοῦ *prorſum. Afranius Emancipato:*

Vetuit me ſine mercede proſum Paccius
Remeare ad ludum- *Feſtus Remeare.*

38 NAM cuprum Sabine bonum.] *Ex Syriaca lingua, qua vſi Tuſci antiquitus.*

38 CAVVM ædium.] *Cauum ædium, vel Cauedium.* μέσαυλος.

38 ATRIVM ab Atriatibus Tuſcis.] *Vel potiùs, quod* αἴθριον.

39 TVTILINA loca.] *Quidam ſcribunt* Titulinam. *Varro Menippea, Hercules tuam fidem:* Non titulinam, inquā, ego ipſe inuoco: quod meæ aures abs te obſidentur. *Hāc qui inuocabant, ferias obſeruabant. Itaque ara ei dicata in Auentino ad tutelam populi Ro. ſicuti etiam Tutani extra portam Capenam. Quòd quando Annibal, vt ait Ennius,*

Ob Romam noctu legiones ducere cœpit: *tantus terror*

ex

ex quibusdã terriculamentis nocturnis inuasit Pœnũ, vt inde pedem retulerit. Quo facto fanum ibi consecrarunt, ab euentu Rediculum appellatum: Deum verò, cui consecrarunt, Tutanum. Ita collegimus illa ex Festo & Plinio lib. X, *hæc ex eadem Satyra Varronis, quam inscripserat, Hercules tuam fidem.*

Noctu Annibalis cùm fugaui exercitum,
Tutanus hoc, Tutanu' Romæ nuncupor.
Hoc propter, omnes qui laborant, inuocant.

Vbi non prætereundum, ex prioris versiculi autoritate confirmari quoque opinionem Val. Probi, qui obliquorum penultimam producebat in huiuscemodi nominibus Pœnus, Asdrubal, Annibal, Hiempsal. De quo extat integrũ caput in Gellianis animaduersionibus.

39 QVAE habet gradus in noualia.] *Ego profectò, quæ sint ista noualia, & qua parte vrbis fuerint, apud nullum veterum inuenio. Alij* Naualia *legunt. Vbi dupliciter erratur. nam neque ita Latinè loquimur, & Varro de quadratæ Romæ portu agit: cùm tamen Naualia trans Tyberim fuerint, vt cognouimus ex Liuio & Plinio. Planè non dubito legere, parua admodum licentia,* Quæ habet gradus in noua via. *De hac noua via alibi meminit ipse.*

39 IANVALIS porta.] *Δίπυλον Ἰανοῦ Plutarcho. &* πολέμου πύλη. Sũt geminę belli portæ, *& Virg. Plutarchus de Fortuna populi Rom.* Ἰανοῦ δίπυλον, ὃ πολέμου τύχην καλοῦσι. *Budæus fortunam belli vertit. Non vidit* πύλην *non* τύχην *legendum: præsertim cùm in vita Numæ eadem repetat Plutarchus.*

39 VT etiamnum fit in castris.] *Lectica militares dicebantur Cubæ Sabina lingua, Græcè* χαμευνάδες. *Plato Symposio,* τελευτῶντες δέ τινες τῶν Ἰώνων, ἐπειδὴ ἑσπέρα ἦν δειπνήσαντες (καὶ γὰρ τότε θέρος ἦν) χαμεύνια ἐξενεγκάμενοι ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον, ἅμα δὲ ἐφύλαττον αὐτόν. *Loquitur de militibus, ex quibus erat & Socrates. Euripides Rheso,* λεῖπε χαμεύνας φυλλοστρώτοις. *Aristophanes & alij vocant* στιβάδας.

39 QVAM lecticam inuoluebant.] *Lege,* Qui lecticam inuoluebant. *Varro de vita populi Rom.* Hoc, quod iniicitur, toral dicitur: lecticam qui inuoluebant, Segestria appellabant. *De segestri Lucillius,*

Penula,si quæris,canteriu',seruu',segestre
Vtilior mihi quàm sapiens- *Erat enim teges,quæ à segetibus(vt vult Varro)quod ex eis fieret, dicta fuit.Postea factam esse ex pellibus testatur Plautus apud Porphyrionem,qui dixerit de anu dormituriente,*

Anus hæc in pellis periculum protenditur. *Val. Maximus ait Catonem hædinis pellibus vsum fuisse pro stragulis,tanquam nihil mutasset è prisca frugalitate.Certè σίγαστρον pelles significat.Et nostrum Dormio ἀπὸ τῶν δερμάτων:nam dermio veteres dicebant.*

40 QVOD in eas sagus,aut tomentum, aliúdve quid inculcabant.]*In Romana editione* sagum.*bene sanè, quòd videbant aliter Varronem σολοικίζειν. At vbinam gentium vsitatum fuit.pro tomento saga in culcitas inferciri? Meliùs sanè tegendo corpori adhiberentur , quàm centonibus farciendis & inculcandis. Sed nugas omittamus. Tomenta propriè sunt ex ciliciis pilis:*borram *vulgò vocamus. Iis igitur tomentis aut ciliciis pilis implebant culcitas.Tamen olim,vt etiam hodie, culcitæ infierciebantur acere & glumis spicarum.Quocirca ita scripsit Varro,* Quòd in eas acus , aliúdve quid inculcabant. *Acus,* ἄχυρον. *Aristophanes* Βαβυλωνίοις *apud Pollucem,loquens de ceruicalibus, aut puluinis,* ἔχεις ἄχυρα καὶ χνοῦν , *ait. Latini autem quicquid tomento inculcabant , vocabant culcitam. vnde ei nomen. Itaque centumculum , quod Dioscorides πίλημα vocat , id est puluillum , culcitam appellat Plautus Milite,*

Causiam, *inquit*,habeas ferrugineam,cultitam ob oculos laneam.

40 POLVINAR à pellulis.]*Scribendum puto,*A polulis. *Polulæ.seu Polæ,erant pilæ ex aluta, molli tomento farctæ, quibus datatim ludebant in foro.Vnde polire,pila ludere dicebāt veteres.Autor Festus.Id tractum à Græco. Nam φαλλὸς Græcè significat veretrum,quod gestabatur in pompa Liberi. Primùm ita vocabatur , quandiu fieret ex ficu , postquam ex aluta rubra fieri cœptus,dictus πόλιον.Ab eo Polæ Latinæ, quæ ex aluta fiebant.Et Polimenta,testiculi porcorum dicti,postquam ex illo folliculo euaginati erant in castratione. Verrius ineptit à politione.Sic à φαλλὸς follis,qui & suffiscus in testiculis. Ergo poluinar à polis : quòd ex alutaceo scorto. Vnde σκύτινα περι-*

καφα-

κεφάλαια Polluci. Inde cognomenta Romana, Polliones & Pollæ.

40 IN HIS multa peregrina, vt ſagum, reno Galli quid Gaunacumma eius ſagum, & amphimallon Græca.] *Hæc quoque pariter mendoſa leguntur in editione Romana. Quę tamen non multùm abſunt à vera lectione:* In his multa peregrina, vt ſagum, reno Gallica: Gaunacum maius ſagum, & amphimallon, Græca. *Interpretatur Gaunacum maius ſagum, quòd eſſet craſſum veſtimentum. Ariſtophanes Veſpis,*

Οἱ μὲν καλοῦσι περσίδ', οἱ δὲ καυνάκην.

Pollux tamen ibi legit καρδίκην. Apud Athenæum lib. XIIII, *αὔνακας ἀμφιβεβλημένοι, perperam pro καυνάκας. Vide Heſych. & Pollucem lib.* VI, *& AElianum de animal. lib.* XVII, *cap.* XVII.

40 SAGVM.] *Gallicam vocem eſſe Strabo & alij quoque teſtantur. Plinius ait inuentum Gallorum eſſe, ſcutulis ſagos diuidere. Quas Plinius in ſagis Gallorum vocat ſcutulas, eas πλινθία Diodorus, de iiſdem ſagis loquens. Ait enim Gallos ſagula ῥαβδωτὰ geſtare πλινθίοις πολυανθέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα: hoc eſt, quadris & maculis quibuſdam reticulatè diſtincta. Nihil enim aliud intelligit per πλινθία, quàm quas hodie Galli vocãt* lauſangias, *quaſi laurãgias, à lauri folio, quod habet Rhõbi figuram. Explicat & Plinius, qui maculas & plagulas in retibus, vocat ſcutulas, vt cùm de caſſibus araneorum loquitur. Item Liuius, qui in funda ſcutale vocat, quod eſt reticulatum in medio fundæ. Scutulatũ ſagum igitur, reticulatè diſtinctum: ac propterea virgatum Virgilio & Propertio: non purpureum, quod nugatur Seruius: nec ab eo quòd ῥάβδοι in veſtibus dicerentur αἱ πάρυφοι πορφυραῖ, quod quidam ex Polluce falsò accommodarunt: ſed quòd maculas in retibus & ſcutulas vocari oſtendimus, id in retibus quoque ῥαβδοειδὲς Pollux vocat, hoc eſt virgatum. Quod cùm ita ſit, virgati ſaguli, ſeu ſcutulati, ſunt reticulati, ac maculis diſtincti in ſpeciem cancellorum. ἔστι δὲ, inquit, βρόχος, τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις τετράγωνον διάστημα, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἁμμάτων· ὃ συνομένης τῆς ἄρκυος γίνεται ῥαβδοειδές. Vide quàm apertè macularum τὸ σχῆμα vocauit virgatum. Quod quidam non videns, mutauit, & vertit tanquã*

legiſſet ῥομβοειδής: qui ſenſũ quidẽ Pollucis aſſecutus eſt, vim autẽ vocis ignorauit. Etiã Græci in capite humano conſuturas trãſuerſas, vt vocat Celſus, ῥαβδοειδεῖς eſſe dicunt: quòd videlicet alia aliam ſcandat, more cancellorum. Forſan etiam rete quadrangulum vocauit Varro Parmenone, quod ῥομβοειδής quod τετράγωνον τὸ σχῆμα βρόχων, vt ſuprà Pollux.

Lepuſculi timentis hoc quadrangulum
Dedit Diana, rete nexile, arcyas,
Viſcum fugelæ, lineámque compedam.

Repoſuimus arcyas *ex veteri ſcriptura.*

40 RENO.] *Ita vocant Galli pelles aut exuuias pecudum. Cæſar lib.* VI, *item Salluſt. apud Seruium, & Fl. Soſipatrum. Id videntur accepiſſe à Græcis, qui ῥῆνας τὰ μῆλα vocant. nam & ipſi Galli aliquando Græcè locuti ſunt, vt volunt quidam. In quo monendus mihi eſt Vertranius, qui non vidit eam vocem Gallicam eſſe: & putauit mutandam in Senones Gallos.*

40 TORVS à toruo.] *Torus eſt quiuis funis ex loris retortus: vnde nomen habet. Cato:* Funem exordiri oportet longum pedes LXXII, toros III, Habeat lora in toros ſingulos IX, lata digitos II. *Quòd autem toris lecti tenderentur, ab eo toros vocarunt. Herodotus τόνους vocat, τοὺς τόνους ἔχοντας τῶν κλινέων, ἐσπέοντο. vnde illud Homeri τρητοῖς ἐν λεχέεσσι.*

40 QVID ſimplici ſcanſione ſcandebant in locum non altum.] *Altiores enim cubiculares lecti quàm tricliniares, vt idem videtur innuere lib.* VII, Quòd ſi eſſet analogia petẽda in ſupellectile, omnes lectos haberemus domi ad vnam formam: & aut cum fulcro, aut ſine eo: tum ad tricliniarem gradum, non ad cubicularem. *Vnde prouerbiũ Varronis apud Noniũ,* Fulmentũ lectũ ſcandit: *fortaſſe ad differẽtiam cubicularis, qui ſine fulmentis ſcandebatur. Eſt autem* Fulmentum lectum ſcandit. *ſimile illi, ἄνω ποταμῶν παγαί.*

40 PERISTROMATA.] *Plautus Sticho,*

Tum Babylonica periſtromata, conſutáque tapetia
Aduexit nimium bonæ rei-

Vocat conſuta tapetia, quæ Xenophon ῥαπτά. Ὑποτιθέντων δὲ τῶν θεραπόντων ῥαπτά, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ἤχωσθη ἐντρυφῶσαι, &c.

40 SIC aliquid item conuiuij cauſſa ibi.] Sic aliquid

quid item in conuiuiis, vt gausapia. *Nam erant quibus mẽsæ tegebatur: quæ nos hodie vocamus tapetia Turcĩca, villorũ mollitia & texturæ artificio insignia.*

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum. *Martial.*

40 V N C I A ab vno.] *Et hic quoque fallitur Varro, cùm Siculum sit vocabulum. Quod testatur Aristoteles apud Pollucem libro* I X, καὶ μὴν ἐν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας· δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἀλλὰ μήτοι παρ᾽ αὐτοῖς τις ἂν ἐν τῇ Ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὕροι Σικελῶν ὀνόματα· οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἕνα.

41 I N A R G E N T O nummi : id à Siculis.] *Pollux eo, quem modò citaui, loco,* ὁ δὲ νοῦμμος, *inquit,* δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. ὁ Ἐπίχαρμός τε δ᾽ ἐν ταῖς Χύτραις φησίν,

Ἀλλ᾽ ὅμως καλαὶ καὶ πῖοι ἄρνες, εὑρήσοντι δὲ
Μοι καὶ νούμμοις. καὶ ἀπ᾽ ἐπὶ πωλαττίας τὰς ματέρας. Καὶ πάλιν,
Κάρυξ εὐθὺς ἰὼν πρίωμαι δέκα νούμμων μόσχον καλήν. Καὶ

Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ᾽ αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ᾽ οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. *Ergo vt ab* ἀναβολή, *& Doricè* ἀμβολά, ἀβόλλα *fecerũt: sic à* νόμος, *vnde* νόμισμα, νοῦμμος. *Quare ineptè Suetonius Trãquillus à Numa nũmos appellari scribit. Hæc enim verba ex eo recitat Sudas:* Ἀσσάρια Νουμᾶς, ὁ πρῶτος βασιλεὺς, μετὰ Ῥωμύλον, Ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρωσάντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τράγκυλλος.

41 H A E C Græcè δωτίνη.] *Repone* δώς. *Hesiodus,*

Δὼς ἀγαθή, ἅρπαξ δὲ κακή.

41 A G R A E C I S ἀρραβών.] *At ne Græcum quidẽ: sed merum Syriacum. Arabon enim apud ipsos dicitur. Descẽditque ab eo verbo quod apud eam gentem significat* ἐγγυᾶν.

41 S I N G V L A E dicuntur appellatæ esse multæ, &c.] *Varro obuiam it obiecturus, quare singulæ multæ ita vocatæ essent, cùm multus adiectiuũ multitudinem significet: eius rei caussam magis subtilem quàm veram reddit. olim enim vnum dixisse multa. Sed nimis tenuis &* λεπτολόγος *est in hac etymologia*

Varro. Nam veteres cùm plures culeos in dolium vnum indituri essent, primo addito, dicebāt, multa: hoc est Numera. pro quo Galli dicunt enprun, *id est,* en pro vno. *Id enim multare verbū significat. Plaut. Sticho,* cum quo multas vna multaui miserias. *id est* ἐξηριθμησάμην. *Quanquam propriè multare est polliceri in auctionibus,* πλειστηριάζειν. *Varro autem putauit illud* Multa *esse nomen, & significare Vnum, quòd in primo numero ita dicerent.*

42 SOPHRON.] *Scripsit mimiambos, sed prosa oratione. Eius imitatione mimiambos quoque scripsit Herodotus, vel Herodes quidam vetus scriptor, versibus Hipponactem: quem secutus Mattius Romanus poeta. Maurus Terentianus,*

Hoc mimiambos Mattius dedit metro,
Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consecutus & metro.

Intelligit, inquam, Herodotum, cuius scazontas adducit Stobæus. Sed apud eum perperam ἠμιάμβους *legitur pro* μιμιάμβους. *Hic est ille qui apud Athenæum dicitur* λογόμιμος. *Mattius verò sæpe in mimiambis adducitur à Gellio.*

43 MOETON anthymo.] *Hesychius habet* μοῖτον ἀντὶ μοι. *Puto,* μοῖτον ἀντίτιμον: *quasi dicas,* ἡ χάρις ἀντὶ ἀποίναν. *quòd gratus animus sufficit ad rependendum beneficium. Vel potius* μοῖτον ἀντίτιμον, *Par pari. nam* ἀντίτιμα, τὰ ἄποινα. *& fortasse verum est. Porrò apud Hesychium deprauata sunt verba, vbi explicat hoc prouerbium. Quæ ita corriges.* μοῖτον ἀντίτιμον. παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις μοῖτος. Μοῖτον, χάριν. *Ergo* μοῖτον ἀντίτιμον *mutuas vicissitudines, hoc est, Par pari.*

44 ATTRIBVTA pecunia.] *Attributa pecunia, quæ tradita erat ea lege vt hæc alij solueretur. Hoc Græcè* προσπίθεσθαι τὰ χρήματα. *Xenophon* Ἑλληνικῶν δ, Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα, ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς ἀνατειχισμόν.

44 STIPEM à stipādo.] *Verum esse puto quod ait Varro: quòd & simile dictum in vita Lycurgi apud Plutarchum & Porphyrium* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, Ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης μεγάλης δεῖσθαι. *Hāc pecuniam sic repositam in cella dei Festus ait Impensam vocatam fuisse, quòd nondum esset pensa, sed tantùm stipata. Vnde factum vt quæuis stipatio & farctura*

impen-

impensa diceretur. Quod sæpius vsurpauit Apitius; vt, Indes impensam præscriptam, *id est farcturam. Arnobius libro* VII, impensarum varietate conditis. *Palladius lib.* I, Impensa pumicea farciri muros, *id est stipari acerato ex pumice tuso.*

42 DIIS cum thesauris asses dant, stipem dicunt.] *Quæ scilicet colligebatur ab æruscatoribus. Seneca in Epistolis,* Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentóque suspenso, nec in thesauro stipe infusa, sed pia & recta voluntate.

IOSEPHI SCALIGERI CONIECTANEA IN LIBRVM quintum M. Terentij Varronis de lingua Latina.

PAGINA 44.

LVCIANVM.] Lucienum, *ex veteribus excusis.*

44 AB SOLO, solũ.] Ab solo solium. *Solum & solium idem. Ennius,*

–regni stabilita scamna, solúmque.

Solium, θρόνος.

44 TEMPVS interuallum mundi, & motus.] *Otiosa est coniunctio* Et, *quæ totum hunc locum perturbat.* Tempus interuallum mundi motus.

44 VNDE tempestiua, & à motore eorum.] Tempestiua etas. Motor eorum. *Etas, pro ætas, veteri consuetudine scribendi.*

44 A MOTORE eorum.] *Ita in veteribus excusis: non, vt in alijs,* à motu eorum. *Lege,* Motor eorum, qui toto cælo coniunctus mundus Deo.

44 MERIDIES.] *Annotandum & illud, veteres meridiem pro media nocte dixisse: quomodo & æquidiale pro æquinoctio. Varro Marcipore,*

Repentè noctis circiter meridiem,
Cùm pictus aer feruidis latè ignibus
Cæli choreas astricas ostenderet:
Nubes aquali frigido velo leues
Cæli cauernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Ventíque frigido se ab axe eruperant,
Phrenitici Septentrionum filij,
Secum ferentes tegulas,ramos,sirus. *Hîc planè ῥαψῳδοὶ fuimus. Nam testimonia tria, quæ diuulsa adducit Nonius, in vnum coniunximus, & aliquot mēda ex ipsis sustulimus, præsertim in tertio versu: cùm ita sciremus Platonem locutum esse in Timæo, cùm τὰς χορείας καὶ παραβολὰς ἀστέρων dixit. Item eius æmulum, magnum imprimis virum, Philonem Hebræum:* τὰς περιφορὰς καὶ χορείας ἀστέρων διαπονούμενος.

46 L E X Prætoria.] *Vtrum* Prætoria *an* Pletoria *legendum, id verò incertum est. Vtrunque verò bene. M. Pletorius Tribunus plebis plebiscitum tulit, in quo scriptum fuit*, Prætor vrbanus, qui nunc est, quíque posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Vsque ad supremam ad solem occasum ius inter ciues dicito. *Censorinus.*

46 V T C A T V L V S ait.] *Variatum est hîc in nomine autoris, Catulus pro Pacuuius. Varro De re rustica libro* I, Verum enim est illud Pacuuij, Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore aut frigore fructus omnes interire. *Error verò accidit, vt alibi quoque monuimus. propter apicē summum, i, vt mutaretur in l. Quomodo apud Plautum in Pseudolo erratum est, vbi hodie ita legitur*, Euge pellepide Charine, me meo ludo iam beas. Lamberas *enim planè scribendum ex vestigijs antiquæ scripturæ. Festus,* Lamberat, scindit, ac laniat. *Hæc coniectura nostra confirmatur ex alio loco in Pœnulo,*
Enimuero here meo me lacessis ludo, & delicias facis.
idem enim est.

47 E A D E M stella vocabatur iubar, quod iubata.] *Callimachus,*

—ὅλος ἐθείραις   Ἕσπερος—

47 E N N I V S Aiace.] *Alij,* Aiax, lumē iubárue in cælo cerno. *Quod verum puto: neque esse ex Aiace Ennij, quā versam ex Sophocle indicio sunt hæc verba quæ citantur à Festo,*

San-

Sanguine emiſſo tepido tullij efflantes volant. *Ex illo Sophoclis,*

—ἔτι γὰρ θερμαὶ

Σύριγγες ἄνω φυσῶσι μέλαν νέφος. Vbi etiã videmus σύριγγας Latinè tullios *vocatos eſſe,qui &* ſalientes.

47 IN BRVTO Caſſij.] *Hîc, & libro ſuperiore malè* Caſſij.*pro* Attij.*Meminit & Cicero eius ſabulæ in libris De diuinatione,& in Sextiana.*

47 NOCTE intempeſta noſtram deuenit domum.] *Verba ſunt Lucretiæ ad parentes ſuos, cùm de nefaria audacia Sex.Tarquinij conqueritur. Ouidius,*

Nox erat,& tota lumina nulla domo.

47 SOLSTITIVM, quod ſol eo die ſiſtere videtur.] *Meliùs,*quòd ſolo die ſiſtere videretur.*Nam altera etymi cauſſa à ſole.*

47 AVT quod ſol ad nos verſum proximum eſt ſolſtitium.] *Manifeſtò mendoſus locus.nam neque verba ipſa cohærẽt,neque etymi cauſſa explicatur.Nos ita legimus,*Aut quòd ſol aduerſum nos proxumè ſtet: *vel potius*, quòd ſol ad verſum proxumum ſtet. *tranſlatio à bubus. Verſum ſiquidem vocabant ruſtici, cùm ſulco ad finem perducto iterum reditur eò vnde arationis principium ſuſcipiebatur: quod verſum peragere dicitur Plinio lib.* XVIII. *Ab eo Græci, vt ait Pauſanias, βουστροφηδὸν γράφειν dicebãt,cùm vno verſu peracto in pagina,inde ſumitur initium ad alium progrediendi, vt in arato. Quod nos contrà facimus, nam verſu peracto, idem ſemper initium progrediendi tenemus.Sic igitur ſol elegantiſſimè à Varrone dicitur ad verſum proximum ſtare cùm regreditur. Sic in porticibus verſura dicta eſt apud Vitruuium eodem modo. Item τριώλαξ, ἀγὼν παρθένων Lacedæmone,ab eo dictus quòd tres verſus percurrendi erant,quos vocant ὤλακας,tanquam ſulcos.*

47 ÆQVINOCTIVM.] *Etiam AEquidiale apud veteres, vt ſuprà annotauimus. In quo ſecuti ſunt Græcos, qui ἰσημερινόν.*

47 SIC magni dicebãtur Circites anni.] *Otioſa eſt vox* Circites:*idcirco delenda. Putauit enim ſciolus quidam hîc deſiderari vocem illam, qui legerat apud Feſtum,* Circites, *circulos magnos eſſe.Porrò nonnulli putant annum à Græco ἔνος deduci. Quos ſanè arguit primùm ſcriptura,quòd veteribus vno n ſcribe-*

batur: deinde significatio, quòd propriè circulum significat. unde diminutiuum anulus, & anus podex, eodem modo quo Græcis quoque δακτύλιος utrumque significat, & podicem & anulum. Et mirum in Syriaca quoque lingua, quod anulum significat, idipsum & pro ipsa quoque parte pudenda sumi.

45 QVARTVM autumnus.] *Hic nõnulla desunt quæ explanabant etymon autumni: quod est ab augendo. Iccirco à Græcis poëtis illud tempus dicitur τελεσφόρος ὥρα: unde autumnitas ipse fructus. Varro Quinquatribus,*

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem
De fronde Bromiæ autumnitatis uuidam. *Quod venustissimum distichon deprauatum legitur apud Nonium: à nobis autem ita in integrum restitutum est.*

46 DICTI ab agon.] *Quasi verò non & in omnibus quoque sacrificijs obseruari solitum doceat Seneca: item Plutarchus Sympos. VIII, cap. VIII,* ἔρδειν μὲν, *inquit,* ἐκέλευον, καὶ ῥέζειν, ὥς τι μέγα δρῶντες, τὸ θύειν ἔμψυχον. ἄχρι δὲ νῦν παραφυλάττουσιν ἰσχυρῶς, τὸ μὴ σφάττειν πρὶν ἐπινεῦσαι καταστενδόμενον.

46 QVOD interrogatur à principe ciuitatis.] *Sanè,* interrogatur princeps ciuitatis *legendum est. Suprà ex Plutarcho patuit, interrogari solitum qui fundebat vinum inter cornua victimarum. Id autem honoris dari principi ciuitatis verisimile est. Sic apud Maronem,*

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fudit. *Quod sanè illius qui principem locum teneret.*

46 FERALIA à ferendo.] *Ouidius,* Hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia, lucem. *Demosthenes,* ἐπεὶ δὲ τελευτήσειέ τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέροιτο, *&c. Inde inferiæ: & arferia aqua, quæ afferebatur ad sepulcra, ut libaretur mortuis. Arferre pro Adferre dicebant veteres: ut Aruenire, pro aduenire: item Arcedere pro accedere. Turpilius Boethuntibus,*

Qui verba mea venatur pestis? arcedat, & sermonem hinc sublegat. *Malè apud Nonium,* ars cædat.

47 PROPE mutum Megalesion, in templum eius deæ.] *Hæc ita scripsisse Varronem vix quispiam vel leuiter doctus sibi persuaserit, nisi qui Varronem σολοικίζειν velit. Puto legẽdum,* Quod ex libris Sibyllinis arcessita ab Attalo rege Pergami, Pessinunte, vbi Megalesion, templum eius deæ.

Nam

Nam Μεγαλήσιον, ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς, *vt* Μητρῷον. *sic* Τυχεῖον, τύχης: Α᾽νακεῖον, ἀνάκων. *Vel*, Quod ex libris Sibyllinis arcessita ab Attalo rege Pergami: ἀπὸ μητρὸς μεγάλης, vbi templum eius deæ. *vbi, id est, in regione Pergami. Nam qui legerat*, apo metros megales, *ex eo fecerit*, prope mœrum megalesion. *Sed puto priorem coniecturam veram esse. Non enim verisimile est Varronem de Pesimunte vrbe tacuisse, quam alij Pesinunta vocant per n.*

47 A FORDIS bobus.] *Fordæ boues*, φορά͂δες. *Itaque hinc petendum etymon.*

47 PVBLICE immolantur boues prægnantes in curiis cõplures.] *Triginta immolari tantùm solitas innuit Ouidius in Fastis, pro numero Curiarum, quæ triginta fuerunt.*

47 VINALIA.] *Erat is dies in quo Ioui nouū vinum libabant. Paulus Festi mutilator*, Calpar vinum nouum, quod ex dolio demitur sacrificij caussa antè quàm gustetur. Ioui enim prius sua vina libabant, quæ vocabant Vinalia. *Hæc ille. Id autē fiebat, ne reliquum, quod in apothecis illis vnde Calpar promeretur, remaneret, sacrum esse inciperet, & omnino ex vsibus eriperetur humanis, sed calpari libato, religione solueretur. Itaque cùm calpar libabant, inferium vocabant, quòd solùm inferretur, his verbis*; Macte hoce vino inferio esto. *Apud Catonē malè legitur* vino inferiore: *tametsi ibi non agitur de Calpari. Et hoc præcipuè dicebatur de vino diffuso & doliari. Nam alioqui de eodem musto libabant: sed id Sacrima vocabatur, posteaquam polluxerant eas confectiones quæ vocabant Suffimenta, ex faba, milióque molito, mulso sparso: quæ dijs eo tempore dabantur quo vuæ calcatæ prelo premebantur. Quo modo & in frumentis quoque, quòd sacrificij caussa antè præmetebatur, Premessum appellabant (Lacones* προλογίαν*) quod verò Cereri offerebant post messem factam, Florifertum. Quare ex illis quæ annotauimus, potes cognoscere caussam superstitionis illius, cur vinum nouum tangere nefas esset, antequam Vinalia calarentur. Athenis verò, quandiu ferueret mustum, religio erat tangere. Plutarchus Sympoſiacorum, libro* VIII, γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὀργάζειν. *Ad quam rem habebant suum festum vinale, quod ipsi πιθοιγίαν vocabant. Plutarchus Symposiacorum libro* III, Τοῦ νέου οἴνου Α᾽θήνησι μὲν ἑνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται; πιθοιγίαν τὴν

ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, ηὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πιεῖν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι.

47 FLAMEN prorſus vinum legit.] *Apparet morem fuiſſe vt prior Flamen auſpicij cauſſa vinum legeret.*

47 FANVM Fortis Fortunæ ſecundum Tiberim extra vrbem.] *Manifeſtò* ſecundum Tiberim *dixit pro Vltra Tiberim. nam Fortis Fortunæ templum in Transtiberina regione fuit. Sic ſuperiore libro,* Secundum Tiberim ad Iunium, forum piſcarium: *non intelligit de illo foro piſcario quod in regione fori Romani ponit P. Victor: ſed videtur & aliud forum piſcarium trans Tiberim fuiſſe, vbi piſcatorij ludi quotannis fiebant menſe Iunio à Prætore vrbano, pro piſcatoribus Tiberinis: vt perperã videri poßit Vertranius legiſſe* ad Iunonium, *quòd ita in Diebus Genialibus Alexandri Neapolitani legerat. Cùm tamen Ianus Iunonius in nulla parte vrbis ita vocaretur, ſed tãtùm in Pontificalibus indigitamentis. Ego ſanè nihil mutarim: quia vt de veritate lectionis mihi non liquet, ſic etiam vtrum deprauata ſit néc ne æquè dubitari poßit.*

48 APOLLINARIBVS ludis docuit populum.] *Quàm multa hinc exciderint, licet conijcere ex ijs quæ Liuius libro* XXVII *pluribus perſecutus eſt de Apollinaribus ludis, qui fiebant* III *Nonas Quintiles. Eorúmque origo ex Cn. Martij vatis carminibus petita, vt idem autor libro* XXV. *Ex quibus ſatis apparet, quæcunque de Apollinaribus Varro docuiſſet, ea hinc deperiiſſe. Neque eſt cur ſequaris editionem Romanam, in qua hæc verba mutila cum præcedenti hiſtoria connexa ſunt. Quod qui fecerunt, non viderunt, Varronem, qui antea de omnibus feſtis diebus ſeſe traditurum profeſſus eſſet, aut ſine ſtulto conſilio celeberrimorum ludorum mentionem prætermittere: aut, ſi eorum meminiſſet, eius hiſtoriæ ſummam paucis complecti non potuiſſe. Vnde perierint ea neceſſe, quæ ad ludorum Apollinarium cognitionem faciebant.*

48 ET HORTI eius tutelæ aſſignantur.] *Veneris tutelam hortos fuiſſe admonet idem & in* I *De re ruſtica,* Item, *inquit,* adueneror Mineruam, & Venerem: quarum vnius procuratio olíueti, alterius, hortorum: quo nomine ruſtica Vinalia inſtituta. *Plinius,* In remedio Satyrica ſigna, quanquam hortos tutelæ Veneris aſſignante Plauto. *Quod* hic

*hic Plinius Plautum dixisse ait,idem & Næuius quoque voluit, cùm dicit,*Coquos edit Neptunum,Venerem,Cererem. *Per Neptunum pisculenta intelligit,per Cererem panem,per Venerem olera.Non igitur difficile est coniicere cur Menippeam suam Varro inscripserit,Vinalia περὶ ἀφροδισίων.*

48 IS CVM eat,&c.]Is cùm eat, suffibulum quod habeat scriptum:id dicitur a suffiendo,vt subligaculum. *Videtur enim lex fuisse, & in ea scriptum,* EO PRAETER SACERDOTEM POBLICVM NE INTROEVNTO: IS QVOM INTRET, SVBFIBVLVM HABETO.*Est autem ordo,*quod scriptum, Suffibulum habeat:id dicitur,&c.

51 SVFFIBVLVM,à suffiendo.]*Festus ita dictum putat quòd fibula comprehenderetur. Sed Varro more suo anxiè etymologias comminiscitur. sciebat enim Vestales maximè omnium sacerdotum publicorũ suffitionibus uti. In quibus erat præcipuum quod vocabãt Exfit:quod erat genus suffitionis à Vestalibꝰ patrari solitæ.Fabius Pictor apud Noniũ,vbi agitur de nomine* SAL. Exfit,*inquit,*est sale sordidũ, quod vstũ est,& in ollã rudẽ fritilẽ obiectũ est.Postea id sal virgines Vestales serra ferrea secãt. *Malè enim hodie apud Noniũ legitur* Tesfit,*pro* Exfit.*Festus,*Exfit,purgamentum, vnde hodie remanet suffitio.*Fritilem ollam reposuimus ex eodem Festo: quòd & quoddã pultis genus fritilla diceretur:à Græcis ἀθάρα, vt ego quidem puto.Nam Frit,ἀθήρ. De quo suffimine vide amplius apud ipsum Festum,vbi de muria Vestalium disputat. Eam enim muriã Exfit vocari iam cognoscimus ex Fabij Pictoris exemplo à nobis citato & emendato.*

48 NOVVM vetus vinum bibo.] *Plinius,* Cur ad primitias pomorum hęc vetera esse dicimus,alia noua optamus?*Et quod dixit,medicamenti caussa,id volunt verba quæ suprà citauimus ex Plutarcho,καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πιεῖν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι.*

48 FONTANALIA.]*Alij* Fontinalia,*vt Fontinalis porta.Vnde sequitur,* Quod is dies, *eius scilicet Fontis, cuius delubrum fuit iuxta portam Capenam. Vnde & ipsa Fontinalis dicta est. Eius Fontis mentio Ciceroni* II *de Legib. nisi mendũ subest in scriptura.*

48 ANGERONA.] *Libentius scripserim* Angenora, *quia cohibet os. Est enim dea ἐχεμυθίας. ut Sophocles, ἂν καὶ χρυσία κλὴς ἐπὶ γλώσσᾳ βέβακεν.*

48 IN CVRIA accuseia.] *Ita habent veteres excusi. Quam lectionem cùm minùs exploratam haberent quidam, factum est ut deteriora substituerint. Nam nunquam ipsi* Accalia *legerunt pro Laurentinis feriis. Ex vestigiis illius lectionis legendum est,* Angenoralia, ab Angenora, cui sacrificium fit eo die, ac cuius eæ feriæ publicæ. Laurentinæ, is dies, quem diem, &c. *Qui autem genitiuum relatiui substituerunt, non viderunt eum latere sub illa voce mendosa: cùm tamen substituendus non esset, sed ex illa voce corrupta eruendus.*

48 DIE sexto.] Festo *reponendum docet Licinius Macer historiarum lib. 1, ut citat Macrobius, qui ait regnante Romulo Accam Tarrutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctámque hæreditate viri: quam pòst Romulo, quem educarat, reliquit: & ab eo Parentalia diémque festum pietatis caussa statutum.*

48 QVI atra dicitur. diem Tarentum Accas Tarentinas.] *Etiamsi in his annotationibus nihil aliud præter verisimiles quasdam coniecturas adducerem, tamen minimè operam lusisse viderer. Quòd enim salutem planè præstare non possum, at vulnera ipsa indicasse nō parū erit. Igitur scripserit Varro,* Laurentinæ, is dies, quē diem quidā in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus: cui sacerdotes nostri publicè parentant festo die: quia altera dicitur ob ditem Taruntium, Acca Taruntia. *Laurentinæ feriæ, ait Varro, ab illa inquam Acca quæ Laurentia cognominata est. quia altera Acca est ea quæ nupsit Tarutio cuidam Tusco, nobili & diti viro: & ab altera cognomine Laurentiæ distinguitur, cui sacerdotes nostri in Velabro parentare quotannis solent. Fuerunt enim cognomine duæ Accæ: quarum vni (vt ait Plutarchus) sacrificabatur mense Decembri: fuitque nutrix Romuli, & Laurentia cognominata. Alteri mense Aprili res diuina fiebat. A multis Flora existimata: ab aliis Tarracina, siue (vt est apud Gellium) Tarratia cognominata. Quanquam has inter se confundit Plutarchus. Error verò tam vitiosæ lectionis ex varietate scripturæ natus est. Nam qui hîc Taruntius vocatur, ita idem eodem modo apud Aurelium Augustinum: ab alijs verò & Tarrutius, & Taratius,*

ratius, & Tarratius. Græci etiam Ταῤῥούτιον. *Sic quem Cicero in libris de Diuinatione Tarrutium vocat, in Solino idem Taruntius, in Stephano* Λεύκιος Θαῤῥάτιος *vocatur. Fuitque summus mathematicus, ac Ciceroni quoque & ipsi Varroni familiaris. Non sunt ergo audiendi illi qui non veriti sunt Laurentinalia à Romanis ad Tarentinos transferre. Quos cùm videam ita* αὐθάδως *& licenter in hoc misero autore vagari, cœpi (vt verum fatear) de eorum fide dubitare: potiùsque illis os obstruere veris argumentis, quàm conuicijs incessere, apud me decreui.*

49 VT QVOD ibi propè faciunt diis manibus seruilibus sacerdotes.] *Sanè simplicius multo fuerit, vt ego quidem puto, si ita legimus*, Vt quod propè faciunt diis manibus eius ibi sacerdotes. *vel*, Vt quod ibi propè faciunt diis manibus aruales sacerdotes. *Sacerdotes enim aruales, qui & aruales fratres, Accæ seu Caiæ Tarratiæ rem diuinam facere solitos constat ex Gellio. Melius erat, inquies, tacere, quàm incertiorem ex incerta rem facere. Atqui memini me in his commentariis non* κριτικὸν *agere, sed* σκεπτικόν: *& omnia arbitrario iure, non certo, decidere. Itaque confidenter hîc, quicquid visum fuerit, adducere possum, cùm ista non sint* κύριαι δόξαι. *Hoc tamen sine arrogantia affirmare possum, hæc nostra verecunda illorum audacibus commentis longè esse meliora.*

49 SED montanorum.] *Ad discrimen eorum qui deorsum in humilibus locis habitant. Sic in Attica distincti erant* ἐπακριεῖς καὶ πεδιεῖς. *Dionysius*, διελὼν δ᾽ οὖν ὁ Τύλλιος εἰς ὁπόσας δή ποτε μοίρας τὴν γῆν, καὶ τοὺς ὀρεινοὺς, *&c.*

49 PAGANALIA.] *In Paganalibus duo ritus explanandi apud Ouidium: etsi hæc annotatio hoc loco alienior erat. Primùm, quòd scribit,*

Dum licet, apposita, velut in cratere camella
Lac niueum potes purpureámque sapam. *Hæc potio burranica dicebatur, à colore burro, quem mulsum lacte dilutum facit. Festus*, Burranica potio lacte commistum sapa, à rufo colore, quem burrum vocant. *Camella autem ea est quam Pollux* σκάμελλαι *vocat.* ἐντεῦθεν εἰρῆσθαι λέγουσι καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σκάμελλαν. *Deinde, quod alibi,*

Placentur matres frugum Tellúsque Cerésque. *Ceres in*

Paganalibus sacris vocabatur Empanda. Varro apud Nonium lib. I. de vita pop. Rom. Hanc deam Ælius (*non* melius, *vt hodie perperam in Nonio*) putat esse Cererem. Sed quòd in asylum qui confugerent panis daretur, esse nomen fictum à pane dando Pandere, hoc est aperire. *Intelligit ergo Empandam deam paganorum. Ego verò putarem dictam à latitudine: idcirco ἀδρύτερος. At Varro à pandendo: vnde & eadem cum Pale fuisse videtur. Hoc videtur innuere ipse his versibus,*

Te Anna, & Peranna, Panda, καὶ Λατώ, Pales,

Nerienes, Minerua, Fortuna, ac Ceres. *Ita enim lego primum versum. Qui mos implorantium deos: nam ἰκετικῶς ferè id faciunt. vt, Dij vostram fidem. & Plautus,* Tuam fidem Venus Noctuuigila. *& Satyra Varronis,* Hercules tuam fidem. *Itē Euripides, vt citant grammatici, σὺ τὸν αὐτοφυῆ πάντων θνητῶν, αἰθέρι ῥύμβῳ. Porrò Varro videtur paganicas à Paganalibus distinguere: quòd Paganalia essent priuatæ feriæ alicuius pagi, Paganicæ verò omnium. Tamen nihil tale apud Ouidium, & alios.*

49 Sic dictæ quinque cælo Iuno nouella.] *Hæc putat se emendasse Vertranius, & tamen nihilo meliora quàm alij protulit. Forsan ne ipse quidem suam emendationem amauerit, si hanc nostram legerit:* Primi dies mensium nominati Kalendæ: ab eo quòd iis diebus Kalentur eius mensis Nonæ à pontificibus, quintanæ an septimanæ sint futuræ, in Capitolio in curia Calabra sic, DIES TE QVINQVE KALO IVNO NOVELLA. SEPTEM DIES TE KALO IVNO NOVELLA. *Sensu sanè plano & aperto, non inuoluto, vt prioribus editionibus: neque suspenso, vt Vertranius correxit.*

49 Ivno Nouella.] *Quòd in Iunonis tutela Kalendæ essent. Vnde Kalendaris Iuno. Non malè tamen Iana legeretur: ita vocabant Lunam. Varro De re rustica,* Nunquam rure audisti, octauo Ianam Lunam crescentem, & contrà senescētem: & quæ crescente Luna fieri oporteret: & tamen quædam meliùs fieri post octauo Ianam Lunā, quàm antē? *Accepit autem ex Hesiodo,*

Ὀγδοάτη τ' ἐνάτη τε, δύω γε μὲν ἤματα μηνὸς
Ἔξοχ' ἀεξομένοιο βροτήσια ἔργα πένεσθαι.

49 Novella.] *Mirum mihi visum est quod legitur in vetu-*

vetustioribus excusis. Omnes enim illi planè habent Couella:*forsan non malè, quòd Couum veteres Cælum vocabant: quod Festus scribit dictum à chao, ex quo poetæ dicunt Cælum esse natum. Imò potius, quòd* χάος *apud veteres significabat aerem. Euripides Cadmo, vt inueni apud Probũ grammaticũ:* οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενὸς, φάτων ἕδος δαιμόνιον. τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος, *&c. Aristophanes* ὄρνισι,

Διὰ τῆς πόλεως τῆς ἀλλοτρίας, καὶ τοῦ χάους.

Theocrit. πτέρυγι, Ἅπανθ' ὅσ' ἕρπει δι' αἰθέρος χάεός τε.

Ergo Iuno Couella, ἡ οὐρανία.

49 QVOD tunc ferias primas quæ futuræ sint eo mẽse, Rex prædicit.] *Meliùs* ferias priuas. *Aut illud* primas *erit, celebriores, maioris notæ ferias.*

49 POSTRIDIE Calendas, nonas, idus appellati atri.] *Afranius Fratriis,*

Septembris heri Kalendæ: hodie ater dies. *Vide Ouid. Plut. Macrob. Gell.*

50 COMITIALES.] *Cõtrarij nefastis. Itaque lusit Plautus Pœnolo,*

Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos:
Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri:
Ibi habitant: ibi eos conspicias, quàm prætorẽ, sæpius.

50 C. MVTIVS ambigebat.] Ambigebat *dixit ex antiqua iudiciorum modestia, cùm diceret,* ἔδοξε δικαίως ἁλῶναι: *nunquam,* δικαίως ἑάλω.

50 IVNIVS Gracchus.] *Alij* Gracchanum *citant.*

50 Ἀφροδίτη.] *Forsan de hoc loco Varronis sentiebat Macrobius.* Cincio, *inquit*, etiam Varro cõsentit, affirmans sub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Græcũ fuisse: & ideo nõ potuisse mensem à Venere nominari. *Sic & Arnob. lib. 1, nec Veneris, nec Apollinis mẽtionem factam esse in Numæ indigitamentis testatur. Quare minùs prudẽter Ennius Veneris mentionem fecerit regiis temporibus. Nam cùm ad tertiũ vsque Annalem regiorum temporum gesta continuasse multis testimoniis inde productis constet, in primo Annali sic quendam orantem inducit,*

Te nunc sancta Venus precor, & genitrix patri' nostri,
Vt nos de cœlo visas cognata parumper,

P.j.

Téque Quirine pater veneror, Horámque Quirini,
Téque pater Tiberine, tuo cum flumine sancto. *Tamen illos versus in duobus autoribus, tribus locis diuulsos leges.*

51 ANTIQVVM oppidum Palatium.] *Puto legendum,* Lustratum antiquum oppidum Palati, nunc gregibus humanis cinctum. *Hoc enim dixit ad differentiam veteris oppidi, circa quod initio pascerentur greges pecorum. Quòd temporibus Varronis, vrbe in tantam magnitudinem ampliata, & palatio in eam concluso, totum esset cinctum gregibus humanis. Vsurpat autem alicuius veteris verba tanquam alludens.*

52 QVARE si etymologos principia verborum postulet.] Postuletur *legendum est: Et postea*, Et reliqua ostendat, quod non postulat: *lege,* quod non postulatur. *Est autem hellenismus, vt etiam veteres Latini, Exigi pecuniam, exigi portorium.*

52 SED cùm hos agitamus quid, &c.] *Nisi esset κακέμφατον, libenter legerem,* cùm nos agitamus. *Sed hoc cacephaton ridet in viro consulari Cicero.*

52 SIC coemptio, sic compitum nominatur.] *Potiùs,* Sic coitio, sic comitium.

53 APVD fullonem vestimentum cùm cogitur, conciliari dicitur.] *Imò conciliare à ciliis, & Græcè κιλίκια dicuntur. Ex iis coacta vestimenta vulgò* Feltra *vocamus: nempe τὰ ἐκ τριχῶν συμπιλήματα. Vnde Cōciliare, fullonium verbum, τὸ συμπιλοῦν, πιέζειν, ἰπνοῦν, καὶ συμπατεῖν. A quo & Galli quoque* Fouler *dicunt. Hoc intellexit Titinnius Fullonibus:*

-terra hæc noua est,
Quasi vbi tu solitus pedibus argutarier,
Dum compescis cretam, & vestimenta eluis. *Vnde saltus Fullonius Senecæ Epistola* XV, Cursor & cum aliquo pondere manus motæ: & saltus vel ille qui in altum corpus leuat: vel ille qui in longum mittit: vel ille, vt ita dicam, Saliaris: vel, vt contumeliosiùs dicam, fullonius.

53 MAMVRIVM Veturiū.] *Pro vetere memoria Varro & Plutarchus. Alij nomen proprium viri faciunt ex historiæ caussa. Sic ergo Romani in sacris quædam nomina dicis caussa solebant proferre: in nuptiis Caiam Cæciliam & Talassionem, in Ve-*

in Vestali capienda Amatam: Nonis Caprotinis Caium, Marcū, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valesium, Saluium, Statorium. Itaque scribit Cicero: Itémque in lustranda colonia, ab eo qui eam deduceret: & cùm imperator exercitū, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerét, eligebantur. Quod idem in delectu C O S S. obseruant, vt primus miles fiat bono nomine. *Hæc ille. Sic in Saliari carmine boni ominis caussa Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium nominabant. Contrà ab eadem superstitione nullus ludis Apollinaribus Pomponius nominabatur. Sic cauebatur vt qui hostias duceret, bono esset nomine, vt iam ex Cicerone demōstrauimus. Quare id voluit Plinius lib. X V I I I, vbi ait,* Cur *inquit,* publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prosperè legimus?

54 T E R E N T I V S.] *Qui* Iuuentium *legunt, videntur ignorare duos fuisse Terentios: Pub. Terentiū Afrum, cuius extant hodie sex fabulæ: & Terentium Libonem, cuius meminit Donatus ex Suetonio. Et forsan ille est quem citat Festus in Anagnorizomene.*

54 P V E R I dicuntur infantes.] *AEschylus Choephoris,*
Οὐ γάρ τι φωνεῖ παῖς ἔτ' ὢν ἐν σπαργάνοις.

54 Q V I futura prædiuinando solent fari, fatidici dicti.] *Fari, τὸ θεσφητεύειν. Ennius,*

Atque Anchises docto', Venus quem polcra Dearum
Fari donauit diuinum pectus habere. *Sic Cassandra,*
Missa sum superstitiosis ariolationibus:
Neque me Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet.

Meliùs enim dixit quàm Græcus ille poeta, vnde accepit:

Ἄκραντον αὖ μ' ἔθηκε θεσπίζειν θεός·
Καὶ πρὸς παθόντων κἀν κακοῖσι κειμένων
Σοφὴ κέκλημαι- *Citantur autē à Plutarcho in Cōmētario Politico,* ὥσπερ οὖν τῆς Κασσάνδρας ἀδοξούσης ἀνόητος ἦν ἡ μαντικὴ τοῖς πολίταις, Ἄκραντον αὖ με, *&c.*

54 I I D E M vaticinari, quod vesana mēte faciūt.] *Fatuos primùm vates vocatos esse, postea pro vesanis accipi, apud omnes satis constat. Sic vult Plato suam* μανικὴν *quasi* μαντικὴν *dictam. Vide in Phædro.*

54 E F F A R I templa.] Τεμενίζειν *Græci: vt Thucydides. Idem est Sistere fana, Festus, & Cor. Tacitus.*

55 HINC etiam famiger, fabile.] *Potiùs legerim*, famigerabile. *Et ita videtur legiſſe Sipontinus.*

55 FALLO.] *Græcum* σφάλλω, *&* φάλλω.

55 LOQVI ab loco.] *Quaſi arduum eſſet diuinare à* λόγος *eſſe.*

55 CONSOLANDI cauſſa.] *Alloqui*, παραμυθεῖσθαι.

55 CONCINNE loqui dictum à concinne.] A concinere *ſcribendum eſt: Sic* συνᾴδω τινὶ, *Benè mihi conuenit cum aliquo. A cinno tamen deducit Nonius: meliùs ſané.*

55 VT INTER ſe reſpõdent aliud alij.] *In antiquitus excuſis legitur*, & inter ſe cudant aliud alij. *Quare tranſpoſitæ ſunt vocales*, cudant, *pro* cadunt. *Cicero*, Et eius verbum aliquod aptè ceciderit ad id quod ages. συμπίπτειν. *Herodotus Euterpe*, οὐ περὶ δὴ συμπεσέειν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιεύμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι. *Quare alicuius correctoris eſt verbum illud* Reſpondent.

56 AENEA, quis eſt qui meum nomen nuncupat?] *Apud Cenſorium,*

Quis meum nominans nomen exciet,
Quanuis tumultu inuocans incolarum fidem? *Videtur ex quodam choro ex Nyctegreſia.*

56 MEVM nomen nuncupat.] *Nuncupare in hoc ſenſu parum vſitatum. Eſt enim hic inclamare. Pacuuius Duloreſte:*

Exemplo Ægiſthi fidem nuncupantes conciebant populum. *Nonius Conciere.*

56 DICO, quòd Græci δικάζω.] *Meliùs* δείκω.

56 INDICIT illum.] *Suſpicor*, indicit illicium.

56 INDICIT funus.] *Suprà* Indictiuum funus. *Et Feſtus.*

56 PRODIXIT diem.] *Cicero Pro domo*, Prodicta die.

56 DICTVM in mimo.] *Cicero*, Delectarunt me dicta mimorũ, ac ἐπισημασίαι populi. *Sic dictioſus hiſtrio. Et ab eo dicteria, quibus in exordiis fabularum (exordia ſunt quæ εἰσθέσεις Græcè) hiſtriones vtebantur ad captandam attentionem populi. Varro* ὄνος λύρας,

Et orthopallica attulit pſalteria,
Quibus ſonant in Græcia dicteria,

Qui

Qui fabularum collocant exordia,
Vt comici, cinædici, ſcenatici:
Quibus ſuam delectet ipſe amuſiam,
Et auiditatem ſperibus lactet ſuis. *Hæc nos coniunximus.*

56 I N manipulis caſtrẽſibus dicta à ducibus.] Dictum à ducibus. *παράγγελμα, teſſera. Furius vetus poeta,*

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adeſſe.

56 D I C I T V R in imo.] *Repoſuerũt,* dicis imo. *Hic ergo imo, ἕνεκα, ἤχά εαν. ſicut, Dicis ergo.*

56 S I D I C O quid ſcienti quod det, quod ignorauit trado. Hinc doceo declinatum.] *Ne in hac quoque difficultate deſpondendus animus, tametſi, quantum aleæ ſubeundum mihi ſit, non ignoro. Ita igitur ſcripſerit Varro,* Si dico neſcienti quid, & quod ignorauit trado, hunc doceo. Id declinatum, vel quòd cùm docemus, dicimus. *Sanè ſi non eadem verba, eundem tamen ſenſum poſtulat mens Varronis, qui ineptiſſimè doceo deducit à dico, cùm certiſſimum ſit eſſe à δοκέω. Vnde δόγματα, decreta doctorum.*

56 A D O C E O diſco.] *Δάω, δάσκω, παράγωγον. Inde diſco, a, in i. vt, χάω, hio: χάσκω, hiſco.*

56 R A T I O putari dicitur.] *Putare rationem, id (niſi fallor) eſt ἐκκαθᾶραι λογισμὸν Plutarcho, in commentario Quomodo diſtinguas adulatorem ab amico, Πόνῳ τε καὶ σπουδῆς ἁπάσης ἀπολειπόμενος, ἐν ταῖς ὑπὸ μάλης πράξεσιν ἀπαραφάσιστός ἐστι, καὶ πρὸς ἔρωτος ὑπηρέτης, καὶ περὶ λύσιν πόρνης ἀκριβὴς, καὶ πότου δαπάνης ἐκκαθᾶραι λογισμὸν οὐκ ἀμελής. etiamſi aliter hic Eraſmus vertat: cui ego nõ aſſentior. Demoſthenes, ὡς ὅταν οἰόμενοι περιεῖναι χρήματα, λογίζησθε, κἂν καθαραὶ ὦσιν αἱ ψῆφοι, καὶ μηδὲν περιῇ, συγχωρεῖτε, &c.*

57 S E R M O à ſerie.] *εἱρμὸς, addito ſibilo, vt εἴρω, vel ἔρω, ſero. Sic ἔρος (vnde εἴρερος, Homero: & ἔρεθος, & Eritudo, ſeruitudo, apud Feſtum) & Æolicè ἔρFος, addito ſibilo, SerFos, vt ſcribebant olim, nunc ſeruos: vt, DaFos, oFom, æFom &c. Seruum tamen iuriſconſulti à ſeruando.*

57 S I C augures dicunt, Si mihi autor eſt verbi. nam manum aſſerere dicit.] *Sine dubio corruptus locus & mancus. Niſi ſit, Quod dicebant in precationibus ſuis Augures,* I O V I S. P A T E R, S I M I H E I E S A V T O R, V R B I

POPOLOQVE ROM. QVIRITIVM, HAEC SANE SARTE QVE ESSE, VTI TV NVNC MIHEI BENE SPONSIS, BENE QVE VOLVERIS.

57 N AM manum asserere dicit.] *Hæc pertinet ad aliã disputationem, cuius initium intercidit, & hîc facta est lacuna in Varrone.*

57 L E G V M I N A.] *De re rust. lib.* I, Hoc enim quoq; legumē, vti cæterá quæ vellũtur è terra, nõ subsecatur. Quæ quòd ita legantur, legumina dicta. Item, cęteráq; quæ alij legumina, alij, vt Gallicani quidã, Legaria appellãt: vtraq; dicta à legẽdo: ꝙ ea nõ secãtur, sed vellẽdo legãtur. *Nicãder,*

Χέδροπα δ' ἔπι τοι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπανοῖο λέγονται
Ὄσπρεια χέδροπα.-- *χέδροπα, tanquam χειρόδρεπα, vt vides, vocauit ab ea ratione.*

57 H I N C poetæ murmurantia litora.] Μορμύρουσαι ὄχθαι. *Ponã & Anapæsticos elegantissimos Accij poetæ ex Phinidis. Non enim hoc loco alieni sunt:*

Ac vbi curuo litorę latrans
Vnda sub vndis labunda sonit,
Simul & circum magnisonantibus
Excita saxis sæua sonando
Crepitu clangẽte cachinnat. *Ita enim conglutinandi sunt qui legũntur diuulsi apud Nonium. Imitatum autem videtur ex Apollonio, qui de eadem re ita canit:*

Κοῖλαι δὲ σπήλυγγες ὑπὸ σπιλάδας τρηχείας
Κλυζούσης ἁλὸς ἔνδον ἐβόμβεον· ὑψόθι δ' ὄχθης
Λευκὴ καχλάζοντος ἀπέπτυε κύματος ἄχνη. *Quemadmodum & de Harpyis, ab eodem Apollonio, vt citat Nonius:*

Aut sæpe ex humili sede sublimæ aduolant. *Apollonius,*
-αἱ δ' αἶψα διηέριαι ποτέονται. *Item,*
Nec vlla curas finis interea datur. *Apollonius,*
ἴσχω δ' ἄϋπνα μῆτιν ἐπίρροθον- *Hæc sanè non multùm ad rem: sed nihil ad discendum intempestiuum puto.*

57 I N C R E P A R E.] *Ennius lib.* I,

Ast hic quem nunc tu tam toruiter increpuisti. *Ita puto legendum apud. Nonium, Hodie,* Ennius Lupiasta. Quẽ nunc, *&c. Nos fecimus,* lib. I, ast hic.

58 I T A Q V E hos imitatus Aprissius ait, io Bacche.]

che.] *Quis adeò Latinè ignarus, vt putet hoc nomen Romanum esse, nedum alicuius autoris Romani? itaque meritò suspectum est. Ne sequentia quidem satis constant. Hephæstion & Stephanus dictione βεχὴρ citant Archilochum ἰοβάχχοις. Sed nos, vt coniecturas omnes studiosè colligimus quæ nobis obÿci possunt, ita etiam illas sæpe vt incertas reÿcimus. Romana editio habet* Aprissius in Bacche. *quæ nos quasi manu ducit ad veram lectionem indagãdam. Quæ, nisi animi fallor, hæc est:* Itaque hos imitatus aptè Attius ait in Bacchis. *Vel,* Itaque hos apertè Attius, *&c. quod ita compendiosè scriberent* aptè *pro* apertè. *Vtcunque priorem vocem legas, non magnopere laboro. De nomine autem Attÿ non dubito, cùm & Caßius alibi pro Attius, & Caßius quoque pro Mattius variatum sit: vt error sit totus in duplici ss, pro duplici tt. Quòd autem peccatum sit* in Bacche, *pro* in Bacchis: *etiam illius fabulæ nomen in manu scriptis Nonÿ exemplaribus, itémque in veteribus impreßis eodem modo deprauatum est. Bacchas autem vertit ex Euripide Attius: & exempla quæ subÿciam, fidem facient. Primum quod est apud Euripidem,*

Ἔτ' αὐτὸν ὄψει κἀπὶ Δελφίσι πέτραις
Πηδῶντα σὺν πεύκαισι δικόρυφον πλάκα. *Id his verbis reddit Latinus poëta,*

Lætũ in Parnaso inter pinos tripudiantẽ, in circulis
Ludere, atque tædis fulgere- *Item,*

Ὡς δεινὰ δρῶσι, θαυμάτων τε κρείσσονα.

Quod neque sat fingi neque satis dici potest
Pro magnitate-

-ἀλλ' ἐξανίστατε
Σῶμα, καὶ θαρσεῖτε σάρκας, ἐξαμείψασαι δρόμον. (vel δόμον)

Agite modico gradu, nisus iacite leues.

-καὶ κατασίκτοις δορὰς
Ὄφεσι κατεζώσαντο-

Tũ pecudũ exuuias læuo pictas lateri accõmodant.

Vbi tamen non pictas *verè, sed* varias, *vertendum fuerat: vt sunt lyncium, pantherarum, tigrium.*

Παρὰ δὲ μαινόμενοι σάτυροι
Ματέρος ἐξανύσαντο θεᾶς.

Siluicolæ inuisentes loca.

Παῖδες παρθένοι τ' αἵ, ἅσθ' ὁμήλικας χεῖρα

Κεκτήμεθ᾽, οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,
Οὐδ᾽ εἰ δι᾽ ἄκρων τὸ σοφὸν εὕρηται φρενῶν.

Quæ neque vetuſtas, neque mors, neque grandæuitas.
Deeſt verbum pro καταβαλεῖ.

Λέγουσι δ᾽ ὥς τις εἰσελήλυθε ξένος,
Γόης, ἐπῳδὸς, Λυδίας ἀπὸ χθονὸς,
Ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὔοσμος κόμην, *&c.*

Formæ figura, nitiditate hoſpes Phrygius. *apud Nonium malè* hoſpes regius.

Πενθεὺς πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σπουδῆς περᾷ,
Ἐχίονος παῖς, ᾧ κράτος δίδωμι γῆς.
Ὡς ἐπτόηται, τί ποτ᾽ ἐρεῖ νεώτερον;

-Pentheus

Prȩſto cerritus nobis ſe ſtupẽs vltro oſtentũ obtulit.
At in Feſto propemodum deploratus hic locus. Cerritus *dupli-ci* rr*:nam detritum ex* Cereritus. *Vnde Attici vocabant eiuſmodi* δημητρειακούς. *Et* Δημήτηρ ἡ αὐτὴ τῇ Ἐριννύϊ. *Callimachus,* Τὴν μὲν ὅγε ἀπέρμηνεν Ἐριννύϊ Τιλφωσαίῃ, *id eſt Cereri. Porro ad rem. Euripidis verba,*

Λαμπρότερος ἢ πρὶν, καὶ δϋπετέστερος. ἀὴρ *ſcilicet.*

Splendet ſæpe: aſt idem nimbis interdum nigret.
Hic ſanè excuſari non poteſt qui δϋπετέστερον *pluuioſum intellexerit, quòd Homero* δϋπετέες ποταμοί. *Nubigenas vertit Statius: cùm hic ſit* διαυγέστερος. *Sed profectò veteres poëtæ non ſolùm errare in vertendis Græcis fabulis, ſed & multa licentia vti ſolebant, multum de ſuo addere: vt hîc in his verbis quæ citat Varro. Sed prius videamus quid Euripides,*

ΧΟ. Τίς ὅδε; τίς πόθεν ὁ κέλαδος
Ἀνά μ᾽ ἐκάλεσεν Εὐίου;
ΔΙ. Ἰὼ πάλιν αὐδῶ
Ὁ Σεμέλας, ὁ Διὸς παῖς.
ΧΟ. Ἰὼ δέσποτα δέσποτα,
Μόλε νῦν ἡμέτερον ἐς θίασον.
Ὦ Βρόμιε Βρόμιε- *Attius,*

CHO. Quis me iubilat?
BACCH. Vicinus tuus antiquus.
CHO. O Dionyſe pater,
Optime vitiſator,
O Semela genitus Euie. *Poſtremos verſus inue-*

inuenimus apud Macrob.libro V I. *Quæ cùm ita ſint,& quando & quomodo in nomine Attij peccatum ſit,oſtenderim: tum quomodo Bacchas Euripidis verterit L.Attius:deinde quantum iuris ſibi permiſerint veteres, cùm Græcorum fabulas verterent: poſtremò indicarim vnde verba ea quæ adducit Varro, accepta ſint:quis eſt qui coniecturam noſtram reprehendere poßit? Quòd ſi, vt ſæpe accidit, falli potero: non tamen ſine magna veriſimili cauſſa falſus fuero.*

58 Θριάμβῳ.] *Diodorus de Libero patre*, θρίαμβον δὲ αὐτὸν ὀνομασθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ πρῶτον τῶν μνημονευομένων καταγαγεῖν ἀπὸ τῆς στρατείας θρίαμβον εἰς τὴν πατρίδα, τὴν ἐξ Ἰνδῶν ποιησάμενον ἐπάνοδον μετὰ πολλῶν λαφύρων. *Athenæus lib.*I, Τιμᾶται παρὰ Λαμψακηνοῖς ὁ Πρίαπος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διονύσῳ, ἐξ ἐπιθέτου, οὕτως ὡς θρίαμβος, καὶ διθύραμβος. *Quid verò de etymo ſentiant grammatici, vide in magno Etymologico.*

58 I D E O Lucillius ſcribit de Cretea. Cùm ad ſe cubitum venerit ſua voluntate, ſponte ipſam ſuapte, &c.] Ideo Lucillius ſcribit de Cretea, cùm ad ſe cubitum venerit, ſponte ipſam, &c. *Nam illa verba,* ſua voluntate, *ſunt interpretamentum illorum,* ſua ſponte. *Et ab illis,* ſua ſponte, *incipiunt verba Lucillij.*

59 S E Q V E R E, adſequere.] *Ita legendum hoc colloquium amaſiæ cum Polybadiſco,*

Sequere, ſequere Polybadiſce: meã ſpem cupio cõſequi.
P O L Y B. Sequor Hercule quidem: nam lubenter, mea ſperata, conſequor. *Sperata dicebatur* ἡ μνηστευομένη. *Quanquã pro ea quæ iam denupta ſit, Plautus acceperit in Amphitruone. Afranius Fratrijs, citante Nonio,*

-curre & nuntia
Venire, & mecum adduce ſperatam meam.
Videas, puellam curent, confirment iube. *In eadem,*
-ſperatam non audi tuam. *Ita enim ille locus deprauatus reſtituendus eſt.* πολυβαδίσκος *autem, vt Lampadiſcus,* ὑποκοριστικῶς.

59 A Q V O cùm reſpondet, dicit præs.] *Feſtus,* Præs eſt is, qui populo ſe obligat, interrogatúſque à magiſtratu ſi præs ſit, ille reſpondet, præs. *Apud Varronem igitur legendum* dicit præs, *vt habent omnes excuſi, non,* dicitur præs. *Videtúrque præs pro præſto dictum: vt in illo verſu,*

Τίς ἰδ' ὁ πωλῶν ταὶ ἀνδράποδα; ἐγὼ πάρα.

59 VADES ne darent.] *Primus vades publicos dedit Cæso Quintius. Liuius. Huc pertinent multa ex oratione κατὰ Τιμοκράτους.*

59 NEC sine canendo tibicines dicti.] *Superiore libro:* Nec vinalia sine vino expediri, nec curia Calabra sine calatione potest aperiri.

60 ET QVI aliquid agit, non esse inficientem.] Et qui aliquid neget, esse inficientem. *Nam etiam Nego quasi non ago videtur velle dictum esse.*

60 QVI adlucet, dicitur lucere.] *Aristophanes Ἀχαρνεῦσι,*

Τίν μαθὼν φαίνεις ἄνευ θρυαλλίδος;

Alludit autem ad id quod supra Dicæopolis dixerat, Τίς σ' ὁ φαίνων; *quod est* συκοφαντῶν. *Homerus,*

—αἴθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες,
Φαίνοντες νυκτὸς κατὰ δώματα δαιτυμόνεσσι. *Athenæus,* Φαίνει ὁδοιποροῦσι. *Phidippus Comicus*, ὁ φανὸς οὐκ ἔφαινεν ἡμῖν. *Plautus,*

Tute tibi puer es lautus: luces cereum. *puto* Laucus. *Primùm enim Daucus: (quod detritum est ex δᾳδοῦχος) deinde* Laucus: *vt Dautia, Lautia: Dacrumæ, Lacrumæ. Posset tamen non ineptè legi,* Tute tibi, puere, lautus luces cereum. *Tu ille lautus & magnificus tibi δᾳδουχεῖς, neque puerum habes. Vel, Tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Simile est, quanquam non idem,* αὐτολήκυθος. *Et forsan hæc posterior coniectura vera est. Sic Græcis eodem modo,* αὐτοχειροδικεῖ, αὐτόδιοπτε, αὐτοβαλανεύειν, *&c.*

60 ABLVERE: & luce dissoluuntur tenebræ.] *Non video quid negotij sit hæc diuidere,* ab lucere *: cùm etiam in editione Romana rectè legatur. At Vertranius desinat ineptire, qui tam paruum mendum non vidit, & spuriam lectionem pro vera supposuit.*

60 LVCERE item à luce.] Lucaria item à luce, quòd propter lucem amissam is cultus institutus. *Masurius Sabinus Fastorum libro II,* Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem, qui est Lucarium. *Sex. Pompeius,* Lucaria festa in luco colebant Romani, qui permagnus inter viam Salariam & Tiberim fuit: pro eo quòd victi à Gallis, fugientes

gientes in prælio ibi ſe occultarunt. *Feſtus à luco, Varro ab luce amiſſa, id eſt libertate, vt puto. vt & alij quoque autores loquuntur. Artemidorus quoque lib. I I, ἥλιον, inquit, ἐλευθερίαν καλοῦσι.*

60 Et inuident, & Atticum illud, obliuio lauet.] *Hic ſanè eſt locus vnicus, quem qui emendet, is magnam gratiam à ſtudioſis inierit. Nam quòd leuiter immutatus eſt in Romana editione, potuit fortaſſe recipi correctoris autoritate: non tamen ita, vt non & noſtra emendatio, quam veram præſtare poſſumus, longè præferatur. Audiamus ergo Varronem,* Hinc viſenda, *inquit,* vigilauit, vigilium: & inuident, &, Vitium illi obtulit, violauit, quod incidit in videndum. *Cedo ſis mihi indicem, ni verò vincam hæc ita eſſe, níve malè alij hæc mutauerant. Obferre autem vitium, & ſtuprum, tam tritum eſt apud antiquos ſcriptores, vt exempla ſuperflua futura ſint. Facile verò fuit ex* vitium, Atticum *facere. At Romana editio* Attiacum. *Non puto ita exempla ex Attio citari apud vllum bonum autorem, vt ex Attio poëta Attiacum deducant. Nam potius Attianum dicendum erat. Ego ſanè, ſi nihil aliud potuiſſem,* Atticum *illud retinuiſſem: quod Latinorum Vitiare virginem, imitatum eſt ex Attico, διαφθείρειν τὴν παρθένον. Et violare virginem, βιάζεσθαι. Nam quæ dicit in tragœdia,* Me quondam inuitam per vim violat. Iupiter bone violat? *illa, inquam, quæ hoc dicit, acceperat pro cogere & adigere, quod & Græcè quoque βιάζεσθαι. At is qui reſpondet,* Iupiter bone violat? *vel ſciens vel imprudens alioruorſum interpretatus eſt, & pro fœdo verbo accepit. Quare quæcunque illa eſt, in ancipiti verbo κακέμφατον commiſit.*

60 Qvod incidit in videndum.] *Forſan nihil mutandum eſt. ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίνεται τὸ ἐρᾶν.*

60 Cvm muliere eſſe.] *τὸ συνεῖναι. Plautus Mercatore,*

Ea nocte mecum hoſpitis iuſſu fuit. *Nec diſsimile quod dicunt mulieres in Ciſtellaria,*

Viris cum ſuis prædicant nos ſolere.

60 Dictvm Cerno à Creo, id eſt creando.] *Veteres excuſi rectè habent:* Dictum Cerno à Cereo. *Cereo enim Creo: A quo in Saliari carmine Cerus manus, id eſt, creator bonus. Feſtus. Hinc Ceres dicta eſt, quòd omnia creat: non à ge-*

rendo, ut Varro & Cicero. Cerno verò à κρίνω. Vnde Crimen & Crines, &c.

60 QVOD AIT MEDEA.] *Varro* γεροντοδιδασκάλῳ, Nonne vides apud Ennium esse scriptum,

Ter malim sub armis vitam cernere, quàm semel modò parere- *Verba Euripidis, quæ vertit Ennius, sunt hæc,*

-ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ. *Ponam & alia quæ comparabis cum verbis Euripidis. non enim in eiusmodi exercitationibus malè horas collocari puto. Ait itaque Ennius apud Probum,*

Iuppiter, túque adeò summe sol
Qui res omnes inspicis,
Quíque tuo lumine—
Mare, terram, ac cælum
Contueris: hoc facinus dispice,
Priusquam fit, prohibe scelus. *Euripides,*
Ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
Ἀελίου, κατίδετε, ἴδετε τὰν
Οὐλομέναν, πρὶν φοινίαν
Τέκνοις προσβαλεῖν χέρα
Αὐτοκτόνον. *Deinde,*
Ἀλλά νιν, ὦ φάος διογενὲς, κάτειργε,
Κατάπαυσον, ἔξελ' οἴκων φονίαν. *Apud Ciceronem pro Rabirio Postumo,*

Si te secundo lumine hîc offendero: *ex Medea Ennij: ex illo,*
Εἴ σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ. *Item quæ ibidem,*
Animum aduorte, & dicto pare, *fecit ex illo,*
Ἀλλ' ἔξιθ' ὡς τάχιστα. *Ibidem,*
Præter rogitatum ne querare- *Planè ex illo,*
μὴ λόγους λέγε. *Reliqua quæ citantur à grammaticis, ab alijs animaduersa sunt: quare ea non ponam.*

61 VOS epulo postquam spexit.] *In fragmentis Festi ita citatur hic versiculus Ennij,*

Quod vbi rex···· dulo spexit de contibu' celsis. *In alijs,*
Quod vbi rex paulò spexit de coribus celsis. *Puto legendum,*

Quos

Quos vbi rex pullos ſpexit de cortibu' celſis.

61 Q V I habeant ſpectionem, qui non habeant.] *Cicero Philipp.I I,& Feſtus.*

61 A Q V O dictum poetæ,audio,aut auſculto.]A quo dictum poetæ:Audio,haud auſculto. *Cæcilius,*

Audire,ignoti quod imperant,ſoleo,non auſcultare.

Pacuuius,

-His,qui auium cantum intelligunt,
Magíſque ex alieno iecore ſapiunt,quàm ſuo,
Magis audiendum,quàm auſcultandum cenſeo.

61 Q V O d ſit Græcum antiquum, non vt nunc φρέαρ dictum.]*Repone,vt ſuprà,*Quòd ſit Gręcum antiquum ποτὴρ, non vt nunc, φρέαρ dictum.*ποτὴρ,aliter πίστρα,& ποτίστρα. vnde ſumi pote.*

61 M A N T E L I V M,quaſi manuterium.] Χειρόμακτρον. *Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον eſt genus velamenti.Itáque probatur ex Sapphus teſtimonio. Sic Latinè mantelium,& mantile ad tergendas manus, itémque genus pallij,aut velamenti. Plautus,*

Neque fallaciis vllum eſt mantelum meis. *Vtrunque Heſychius,χειρόμακτρον,ἢ χειρόμακτρον,μανδύλιον.*

61 Q V O D fauſtum, felíxque.] *Huius etiam ſolennis formulæ meminit & alicubi Liuius. Itē Cicero primo De diuinatione,*Neque ſolùm,*inquit,*Deorum voces Pythagorei obſeruauerunt, ſed etiam hominum, quæ vocant omina, quæ maiores noſtri quia valere cenſebant,iccirco omnibus rebus agundis,Q V O D B O N V M, F A V S T V M, F E L I X F O R T V N A T V'M Q V E S I T, præfabantur.*Item libro I I,*Iā illa F A V E T E L I N G V I S,& prærogatiuum omen comitiorum,&c. *Quæ omnia nonniſi conceptis verbis præfabantur veteres, & obſeruatis auſpiciis matutino tempore:quòd niſi poſt auſpicia magiſtratus non crearetur.Sic in ſacris primo mane hæc prima verba erant,εὐφημεῖτε, & Fauete linguis.Ouidius,*

Poſtera lux oritur,linguis animíſque fauete:
Nunc dicenda bono ſunt bona verba die.σιγᾶτε,καὶ εὐφημεῖτε.*Quare Euripides in Ione,antequam eius exhortationis, quæ fieri ſolebat in ſacris, meminiſſet, prius ex more præfatur de matutino tempore quædam:quòd tunc maior eſſet in deorum men-*

tione castimonia. Ait igitur,

Ἅρματα μὲν τάδε λαμπρὰ τεθρίππων.
Ἅλιος ἤδη λάμπει κατὰ γᾶν.
Ἄστρα δὲ φεύγει πυρὶ τῷδ' αἰθέρος
Εἰς νύχθ' ἱεράν.

Deinde paulo pòst,

Ἀλλ', ὦ Φοίβου σεμνοῦ θέραπες,
Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
Βαίνετε δίνας, καθαραῖς δὲ δρόσοις
Ἀφυδρανάμενοι στείχετε ναούς.
Στόμα τ' εὔφημον φρουρεῖτ' ἀγαθόν,
Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι
Γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν. *Quę non ita necessariò adduximus vt priora confirmarent: sed vt & illa emendatiora quàm hodie habētur in vulgatis codicibus, legeres, & Attij poetæ verba ex OEnomao, quæ diuulsa leguntur apud Nonium, coniungas: quòd sint illis Euripideis similia. Sunt autem hæc,*

Ferte ante Auroram radiorum ardentum indicem,
Cum somno in segetem agrestes cornutos cient,
Vt rorulentas terras ferro, rosidas
Proscindant glebas, aruóque ex molli excitent:
Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per vrbem, vt omnes, qui arcana asteúmque accolunt
Ciues, ominibus faustis augustam adhibeant
Fauentiam: ore obscœna dicta segregent. *Quis enim antiquitatis studiosus his reliquiis non delectatur? Quanquam hæc sunt, veluti ex magno naufragio paruæ tabellæ.*

62 V O C A illicium hoc ad me.] Ἀρχαϊσμὸς hoc, *pro* huc. *Autor Seruius. Item infrà,* Hoc Calpurni voca inlicium.

62 P O S T autem conuentionem habet.] Conuentionem *antiquo more pro concione. Infrà,* Omnes Quirites ite ad conuentionem hoc ad iudices. *Festus,* In conuentione, in concione. *Et infrà,* Impero, quà couenitur ad comitia. *Alij,* quà conuenit. *Quare imprudenter nimis Vertranius mutauit* in concionem: *& in sua correctione immane quantum iuueniliter exultare videtur. Sed nihil prius debet esse bono emēdatori, quàm nihil temerè aggredi.*

62 O M N E S Quirites huc illicium visite ad iudices.] Iudices, *id est consules. Quia consulere pro iudicare veteres vsurpabant.*

pabant.Iccirco Attius in Bruto,

-qui rectè consulat, Consul fuat. *Vide etiam Festum.*

62 BOEOTIA, quam comœdiam alij esse dicunt.] Quam Ælij esse dicunt: *ex Gellio. Translata autem fuit ex Antiphane, quem citant in Bœotia grammatici: Pollux lib.* X, *Athenæus lib.* XIIII.

62 CLAMARI esse horam tertiam.] *Non negligendum quod scribit Censorinus, in* XII *tabulis nusquam horarum esse factam mentionem. Plin.libro* VII, Duodecim tabulis ortus tantùm & occasus nominaturi post aliquot annos adiectus & meridies, accenso COS.S.id pronũtiante.

62 Circum aures mitti solitum.] *Aut* circum mœros, *ut suprà. Aut,* circum aras. *id est aras pomœrij.*

62 QVI capitis accusauit Trogum.] *Et hic error, ut puto, pro,* qui capitis anquisiuit Trogum. *Quid sit anquirere satis notum.*

63 COMMEATVM prætores vocet ad te.] Cùm eat præco, reum vocet ad te.

63 CORNICINEM ad priuati ianuam.] *Huius antiqui moris Plutarchus meminit in Gracchorum vita, ex oratione C.Gracchi Trib.pleb.* Καίτοι πάτριον ἐστὶν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπικτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς· οὕτως εὐλαβεῖς καὶ πεφυλαγμένοι περὶ τὰς κρίσεις ἦσαν. *Itaque eò spectant illa quæ sequuntur,* In arce classicus canat tum, circúmque mœros, & ante priuati huiusce Q. Trogi scelerosi ostium canat. *Corn. Tacitus* II *Annali,* In Publ.Martium COS.extra portam Esquilinam, cùm classicum canere iussissent, more prisco animaduertere.

63 QVI de cessoribus.] CESSORIB. *veteri consuetudine scribendi, pro* Censoribus, *ut* COSS. *pro Cons.*

63 CONSTITVIT quinquénalem cùm lustraret.] *Melius,* Constituit quinquennalem eum lustrare.

63 ID QVOD propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium quin hoc inlicium sit, &c.] *Quod suprà admonuimus de loco transposito, cùm disputaret Varro de deriuatis ab Humo, idem quoque hic accidit. Quare ea ponam ordine, ut legenda sunt,* Id quod per centuriata comitia imperare solent. Hoc nunc aliter fit atque

olim : quòd Augur Consuli adest tum cùm exercitus imperatur,ac præit quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet,vt inlicium vocet,non accenso,aut præconi.Id inceptum credo,cùm non adesset accensus, & nihil intereat cui imperaret : & dicis caussa fiebant quædã, neque item facta,neque item dicta semper.Hoc ipsum inlicium scriptum inueni in M.Iunij commentariis. Quare non est dubium quin hoc inlicium sit, cùm circum mœros itur,vt populus illiciatur ad magistratus conspectum: quod Consul potest vocare in eum locum vnde vox ad concionem vocatis exaudiri possit.Quare vna origine Inlicium & Inlicio,quod in choro Proserpinæ est : & Pellexit,quod in Hermiona est,cùm ait Pacuuius,

—Regni alieni cupiditas Pellexit.— Quod tamen ibi idem est quod inlicit,inlexit:Quia E,& I,cum C magnam habet communitatem.Sic Elicij Iouis ara in Auentino,ab eliciendo.*Nec me fallit quid excogitarit Vertranius: quem certè secutus fuissem, nisi quia video, ita vt posui, meliùs excusari posse:vt mirum sit qua negligentia factum vt in vna pagina tot tantæque transpositiones occurrerint.*

63 QVARE vna origine inlicio, & inlicius.] Quare vna origine inlicium& inlicio,quod in choro Proserpinæ est.*Chorus Proserpinæ, nisi fallor, erat in Laodamia Liuij Andronici : in qua introducitur Laodamia exorans Proserpinam vt sibi frui liceat complexibus viri mortui. Ego inuenio ex ea fabula* pellicuit,*non* inlicuit,*nec* inlexit,*vt hic,*

Aut nunc alia te quæpiam
Asiatico ornatu affluens,
Aut Sardiano ac Ludio
Fulgens decore,& gloria
Pellicuit.--

63 QVOD augur Consuli adest.] *Varro De re rustica libro* III, Itaque imus,venimus in villã.Ibi Appium Claudium sedentem inuenimus in subselliis,vt Consuli,siquid vsus poposcisset,esset prastó.

63 AC PRÆIT quid eum oporteat dicere.]Præit, ὑποτίθεται.*Præire verba.*

64 ERRARE, ἐῤῥύειν.] *Scribe* ἔῤῥειν. Ὀδυσσ. δ,
Ἥ μ' οἴῳ ἔῤῥοντι συνώντετο νόσφιν ἑταίρων.

Erranti à sociis mihi quæ procul obuia facta est.

64 RVNCINARE, à runcina: cuius origo Græca.] Cuius origo Græca ῥυκάνη. *In Epigrammatis Græcanicis,* – ῥυκάνην δύεργέα. – *Hesychius.* ῥυκάνη, τεκτονικὸν ἐργαλεῖον. *Vt à* βυκάνη, *buccina: à* πατάνη, *patina: à* κάτανος, *catinus:* βάσκανος, *fascinus:* τρυτάνη, *trutina:* μαχανὰ, *machina: sic à* ῥυκάνη, *runcina. Certè qui* ῥύγχος *posuerunt, non satis rostri habuerunt ad hanc lectionem è situ eruendam.*

IOSEPHI SCALIGERI CONIECTANEA IN LIBRVM sextum M. Terentij Varronis de lingua Latina.

PAGINA 65.

CVM NON modò Epimenidis op⁹ post annos quinquaginta expeditũ.] *Lege* Cùm non modò Epimenidis corpus post annos quinquaginta expergitum. *Expergitus pro experrectus veteres dicebant. Festus. Plutarchus & alij cum Varrone de numero annorum conueniunt. Laertius verò ponit* LVII.

65 QVORVM si Pompilij regnum foris.] *Ita habent nonnulli: quod nõ improbo: imò puto esse verum. Ita loquuntur veteres. Bacchylides,* τό, τε πάλαι, τό, τε νῦν, οὐ ῥᾷστον ἀῤῥήτων ἐπέων πύλας ἐξευρεῖν.

66 VNVS erit quem tu tolles in cærula cæli Templa.–] *Ex primo Annali Ennij, vt coniicio. Sunt autem verba Martis ad Iouem de Romulo in numerum deorum referẽdo. Quẽ versum Ouidius quoque vsurpauit, cùm de eadem re Martem loquentem introducit* II *Fastorum,*

Vnus erit quem tu tolles in sidera cæli.
Tu mihi dixisti: sint rata dicta Iouis.

66 MAGNA templa cælitum cõmista stellis splendidis.] *Videtur ita distinguendum,*

O magna templa cælitum
Commista stellis splendidis. *Totum hoc nihil aliud quàm* στεροπαὶ Διός.

Ὦ στεροπαὶ Διὸς, ὦ σκοτία νύξ.

66 TEMPLA cæli.] Τέμβην αἰθέρος. *AEschylus,*

κνέφας δ' τέμβος αἰθέρος λάβῃ.

66 SCRVPEA saxa Bacchi.] *Dactylici ex Peribœa Pacuuij, qui cum alio membro, quod citat Nonius, ad hunc modum continuandi sunt:*

Ardua per lóca agresti
Nititur, ac trepidante gradu,
Saxáque scrupea Bacchi,
Altáque templa propè aggreditur.

66 ACHERVSIA templa.] *Ex Andromacha Ennij, vt coniicimus ex M. Tullio: sed ille citat aliter,*

Acherusia templa alta Orci pallida,
Leti obnubila, obsita tenebris loca.

66 QVA quia initium erat oculi.] Quaquà intuemur oculis. *Virgilius,*

Quantum acie possent oculi seruare sequentum.

Illa autem templa, quòd quatuòr mundi partibus definirentur, ab eo dicuntur: Plutarcho πλινθία, *propter quadratam descriptionem.*

66 IN hemisphærio, vbi terra Cærulo septum stat.] *Templum Iouis altitonantis interpretatur ex verbis Næuij, hemisphærium superius, vbi æther conspicitur. Planè ex vestigiis veterum excusorum legendum*, vbi æthra cærula septum stat: *videtúrque esse versus Næuij ad hunc modum concinnandus,*

Hoc vbi æthra cærula septum stat hemisphærium.

Qui putant hìc Næuium citari in Hemisphærio, tanquam fuerit illud poema Næuij, non mediocriter falluntur.

67 CONCIPITVR verbis non iisdem vsquequaque.] *In hoc loco tam insigniter deprauato multi desudarunt. Sed, vt verum fatear, omnes mihi videntur lusisse operam. Ego quoque aliquid tentabo. quòd si nihil profecero, meritò cum illis quoque luserim operam. Ita igitur emendamus*, Concipitur verbis

verbis non iisdem vſquequaque : in arce autem ſic, TESCA DVMECTA SVNTO, QVOAD EGO CASTE LINGVA NVNCVPAVERO. OLLA VETER ARBOR, QVISQVIS EST, QVAM ME SENTIO DIXISSE, TEMPLVM, TECTVMQVE ESTO IN SINISTERVM. OLLA VETER ARBOR, QVISQVIS EST, QVICQVID EST, QVOD ME SENTIO DIXISSE, TEMPLVM, TECTVMQVE ESTO IN DEXTERVM INTRA EA, CONRECIONE, CONSPITIONE, CORTVMIONE, VTIQVE EA RECTISSVME SENSI. *Hæc ſanè non deteriora ſunt aliorum commentis, quibus miſerè hūc locum fœdarunt. Rationes autem mox reddendæ ſunt.*

67 TESCAQVE me ita ſunto.] *Error fluxit, quòd d mutarunt in q-. Nos dumecta. Ita vocabant quæ nunc dumeta: autor Feſtus. Prius enim fuerat dumiceta, pòſt dumecta: vt ſalliceta, ſalicta. Conſtituit autem fines templi ſui dumeta, qui & Veſpices vocabantur. Templi, inquit, mei fines ſunto teſca dumeta, quoad ego eos nuncupauero. Eſt enim adiectiuum teſca, vt mox aperiemus.*

67 QVOAD eas te linquam nuncupauero.] *Hic audemus præſtare, veram eſſe emendationem noſtram :* quoad ego caſtè lingua nuncupauero.

67 OLLA ver arbor.] *Semper in antiquitus excuſis legitur,* ver arbor, *&*, ber arbor. *Nos putauimus aliquando* vber arbor, *id eſt ἀμφιλαφής. Icciрco facilius ab augure ſeruabatur, cùm in tanto ſpatio ſola foliorum vbertate notabatur. Sed non dubito quin ſit legendum* veter arbor, *ex illis veſtigiis veteris editionis* ver, *&* ter. *Legit & doctiſſimus Adrianus Turnebus,* fera arbor, *vt dicitur fera vitis.*

67 QVISQVIS eſt.] *Ἀρχαϊσμός, vt, Quis tu es mulier?*

67 INTEREA.] *Intra ea, ſcilicet, teſca dumeta: aut ſpatia effata.*

67 APVD Ennium in Medea.] *Hic verſus cum alio, quem citat Nonius, coniungendus eſt:*

Aſta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum
Contempla, & templum Cereris ad læuam aſpice.

67 ET templum Cereris.] *Hæc non ſunt ex Medea*

exule, quam vertit Ennius ex Euripidis Græca, quæ hodie extat. Sed, puto, ex alia, quam ipse scripsit, eáque translata ex alia Euripidis: quæ ne ipsa quidem ad nos peruenire potuit. Nam Attij Medea, tota ipsius sine dubio erat, non ab Euripide translata: quanuis ex Euripide quædam in suam transtulit. vt cùm scribit:

Principio extispicum ex prodigiis congruens ars te arguit. *Sunt ex illis:*

Συμβάλλεται δὲ πολλὰ τοῦδε δείματος.

Σοφὴ πέφυκας, *&c. Item quod exprobrat Iason,*

Πρῶτον μὲν Ἑλλάδ' ἀντὶ βαρβάρου χθονὸς

Γαῖαν κατοικεῖν, καὶ δίκην ἐπίστασαι,

Νόμοις τε χρῆσθαι, μὴ πρὸς ἰσχύος χάριν. *quis neget ab illis accepisse?*

Primo ex immani victum ad mansuetum applicans.

Et forsan illud.

Fors dominatur, neque vlli vita propria

In vita est- *Etiam elegantius ipso Euripide, qui ait,*

Θνητῶν γὰρ οὐδείς ἐστιν εὐδαίμων ἀνήρ. *Item cùm Medea iubet arcessi Iasonem, quem dictis mollibus lactare, fallaci simulatione producere conatur, dum illam odij recentis opinionem ex eius animo dilueret, eum totum colorem adumbrarat Attius. Verba Euripidis:*

Μολόντι δ' αὐτῷ μαλθακοὺς λέξω λόγους,

Ὡς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ καλῶς ἔχει,

Γάμους τυράννων, οὓς προδοὺς ἡμᾶς ἔχει,

Καὶ ξύμφορ' εἶναι καὶ καλῶς εἰργασμένα.

Nisi vt astu ingenij fingam laudẽ, dictis lactem mollibus. *Hæc satis sint vt exerceantur magna ingenia in eiusmodi inuestigandis. Nam in illis nemo sapit, nisi qui animum in vtraque lingua subegit. Neque magnopere laboro quid de illis iudicent magistelli de triuio.*

67 NAM CVRIA Hostilia templum est, & sanctũ non est.] *Reiicimus te ad Gellium lib.* XIIII, *cap.* VII.

67 TESCA.] *Forsan ita non malè expleri possent lacunæ Festi:* Tesca Varro ait loca augurio designata, quo sit termino finis in terra augurij. Oppilius loca consecrata Diis quæ non aperta sint, sed sancta loca, vndique septa, vt perhibẽt Pontificij libri, in quibus scriptũ est: Tẽplúmque

sedém-

ſedémque, teſcúmque locum ritè Diis nuncupatū dedicauerit, vti eos adhibeſſit bonos propitióſq;. Hoſtius belli Hiſtrici lib..... -perdiu' gentes

Aliger æthereas, atque idem teſca volabis

Templa antiqua Deûm.— Explicauere aſpera, difficilia aditu. Attius, Loca aſpera, ſaxa teſca tuor. Idem Philocteta:

Quis tu es mortalis, qui in deſerta Lemnia

Et teſca te apportas loca?— *Ita fortaſſe hoc modo rudera illa Feſti reficere poterimus, quanquam ſarta tecta præſtare non poſſumus.*

67 ATTIVS in Philoctetа.] *Scripſerunt Philoctetam, Aeſchylus (vt citatur apud Plutarchū & Ariſtotelem) item Euripides, & poſt vtrunque Sophocles: quæ & ipſa hodie extat. Sed mihi videtur Attius Euripidis potiùs fabulam tranſtuliſſe. Nam Triclinius ait, in diſpoſitione dramatis mirificè conuenire inter Euripidem & Sophoclem: hoc vno excepto; quòd Sophocli Vlyſſes ſubmittit Neoptolemum: apud illum verò Vlyſſes ſolus antrum, in quo iacebat Philocteta, ſcrutatur. Cuius hæc verba ſunt ſine dubio, vt leguntur apud Nonium,*

Contra eſt eundum cautim, & captandum mihi.

Apud Sophoclem Neoptolemus cum Vlyſſe,

--ἀκμὴ γὰρ οὐ μακρῶν ἡμῖν λόγων,

Μὴ καὶ μάθῃ μ' ἥκοντα, κἀκχέω τὸ πᾶν

Σόφισμα.— *Deinde hæc verba, quæ adducit Varro, ad vnum tantùm ſiunt: quæ ſunt Philoctetæ ad Vlyſſem,*

Quis tu es mortalis, qui in deſerta Lemnia

Et teſca te apportas loca?— *Apud Sophoclem ſiunt ad Neoptolemum, & reliquos nautas,*

Τίνες ποτ' ἐς γῆν τήνδε ναυτίλῳ πλάτῃ

Κατέσχετ', οὔτ' εὔορμον, οὔτ' οἰκουμένην; *Item ad vnum Vlyſſem:*

Quod ted obſecro, ne iſthæc aſpernabilem

Teritudo mea me inculta faxit.— *Sophocli verò, ad Neoptolemum, & alios,*

--μή μ' ὄκνῳ

Δείσαντες ἐκπλαγῆτ' ἀπηγριωμένον. *Quàm enim penè ad verbum? Tamen diſſentiunt de diutinæ commorationis tempore. Sophocles,*

—ἀλλ' ἀπόλλυμαι

Ἔτος τόδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ

Κακοῖσι βόσκων τὴν ἀδηφάγον νόσον. *Attius:*

Contempla hanc ſedē,in qua ego nouem hiemes ſaxo ſtratus pertuli. *Et hæc,quæ ſequuntur,quàm ſimilia?*

Vbi habet,vrbe,agró ne. *Sophocles,*

Τίν' ἔχε στίβον,ἔναυλον,ἢ θυραῖον. *Quanquā non ſunt iſta ad verbum.Item,quod citat Cicero ex eadem fabula,*

Heu quis ſalſis fluctibu' mandet
Me ex ſublimis vertice ſaxi?
Iam iam abſumor:conficit animam
Vis vulneris,vlceris æſtus. *Quàm ſimilis deſperatio eiuſdem Sophocli?*

Πρὸς θεῶν,πρόχειρον εἴ τι σοι τέκνον πάρα
Ξίφος χεροῖν,πάταξον εἰς ἄκρον πόδα.
Ἀπάμησον ὡς τάχιστα,μὴ φείσῃ βίου.
Ἴθ' ὦ παῖ— *Apud eundem,*

Quod eiulatu,queſtu,gemitu,fremitibus
Reſonando mutum flebiles voces refert. *Quis ex illis verſa non diceret?*

—οὐδέ με λήθει
Βαρεῖα τηλόθεν αὐδά.
Τρυσάνωρ· διάσημα γὰρ θροεῖ. *At ſuccurrit verſus vnde illa verſa ſunt, quem reperimus in Heſychij lexico. citatur autem ex Philoctleta cuiuſdam poetæ, cuius nomen non appoſuit. Eſt autem hic,*

Μέλη βοῶν ἄναυδα, καὶ ῥακτήρια. *Item Sophocles inducit Philoctetam pannoſum: Attius verò textis pennarum indutum. Eius enim hæc verba,*

-ingemiſcimus,
Quòd hæc pennigero non armigero corpore
Exerceantur tela,abiecta gloria. *Citat Cicero ad Volumnium. Ita enim diſpoſuerat Attius quæ Cicero perturbata vſurpat. Probant & illa,*

Configo tardus celeres,ſtans volatiles,
Pro veſte pinnis membra textis contegens. *Primum verſum augurati ſumus ex Cicerone: nam apud illum non ſeruatur lex metrica. Alterum inuenimus in lectionibus Cenſorini. Sic enim de Philoctete Q. Smyrnæus lib. IX,*

ἀμφὶ

-ἀμφὶ δ' ἄρ αὐτῷ
Οἰωνῶν πτερὰ πολλὰ περὶ λεχέεσσι κέχυντο.
Ἄλλα δέ οἱ συνέεχτο ποτὶ χροΐ, χείματος ἄλκαρ
Ἀδ γαλέε-- *Ex pennis aucupiorum solere contexi munimenta corporis, scimus nos ex nauigationibus Hispanorum: item ex Plutarcho de Fortuna Alexandri:* ζῶα θηριοῦντες ἄνθρωποι, *inquit,* δορὰς ἐλάφων περιτίθενται, καὶ πτεροῖς ἀμπίσχονται χιτωνίσκοις, ἄγρας ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων. *Seneca epist.* x c, Non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? nõ auium plumæ in vsum vestis conseruntur? *Inde plumarium opus. Atque de his quidem satis.*

67 LEMNIA peræ esto litor arat.] *Non parùm præstiterimus, vt puto, si non solùm menda, quibus scatent hi versus, sustulerimus: sed & ipsos quoque versus cum iis coniunxerimus, quibus olim continuabantur. Sunt autem anapæstici cum coronide, ex Philocteta Attii,*

-qui Lemni aspera
Tesca tuere, & celsa Cabirum
Delubra tenes, mysteriaque
Pristina castis concepta sacris.
Deinde,
Et Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delatu' locos
Dicitur alto ab limine cæli
AEtnea vi spirante vapor
Feruidus, vnde ignes mortalibus
Diuisse cluet doctu' Prometheus
Clepsisse dolo, pœnásque Ioui
Fato expendisse supremo. *Non dicam quid de aliorum emendationibus sentiendum est, qui ne Anapæsticos quidem hos versus esse suspicati sunt. Tantùm confer hæc cum Romana editione, vt videas quid potuissent præstare, si diligenter Varronis mentem perpendissent. Saltem hoc vidissent, ineptè Neuii nomen hîc inductum, cùm illa omnia verba non Neuii sint, sed Attii.*

67 LEMNIA præsto litora.] *Ex vestigiis veterum excusorum indubitanter legimus:* Lemni aspera tesca tuere, *&c. Nam in illis ita excusum est;* Lemnia peræ esto litor arat. *Prima syllaba quæ est in voce* Litor, *extrita cõstituit vtrã lectionẽ.*

Accedit & Festi autoritas, in cuius reliquiis hæc leguntur ⁘ aspera saxa tesca tuor ⁘

67 CELSA Cabirum delubra.] *Postea,* Et volcania templa.] *Hæc declarantur Strabonis verbis ex lib.* X, *in quo multa de Cabiris, & hæc præcipuè, quæ ad hunc locum faciunt,* Ἀκουσίλαος δ' Ἀργεῖος ἐκ Καβείρης καὶ Ἡφαίστου Κάμιλον λέγει. τοῦ δὲ τρεῖς Καβείρους, ὧν νύμφας Καβειρίδας. Φερεκύδης δ' ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Ῥυτίας Κύρβαντας ἐννέα· οἰκῆσαι δ' αὐτοὺς ἐν Σαμοθρᾴκῃ. ἐκ δὲ Καβείρης τῆς Πρωτέως καὶ Ἡφαίστου, Καβείρους τρεῖς, καὶ νύμφας τρεῖς Καβειρίδας. ἑκατέροις δ' ἱερὰ γίνεσθαι, μάλιστα μὲν ἐν Λήμνῳ καὶ Ἴμβρῳ τοὺς Καβείρους συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν Τροίᾳ κατὰ πόλεις. τὰ δ' ὀνόματα αὐτῶν ἐστὶ μυστικά. *Itaque quod Festus ait ex Cicerone, Tesca esse loca alicui deo dicata, difficilia aditu: hoc etiam ipsum non prætermisit eruditus scriptor.* ἔστι δ' ἄδυτα, *inquit,* τὰ χωρία τῆς τῶν δαιμόνων τούτων τιμῆς.

67 VOLCANIA templa.] *Suprà ex Strabone, de Lemno. Papinius,*

-Ægæo premitur circunflua Nereo
Lemnos, vbi ignifera fessus respirat ab Ætna
Mulciber-

67 SVB ipsis collibus.] *Nam tales Lemni fumantes. Val. Flaccus lib.* II,

Ventum erat ad rupem, cuius pendentia nigris
Fumant saxa iugis, coquitúrque vaporibus aër.

67 ALTO ab limine cæli.] Ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. *alij legunt* lumine.

67 ET NAEVIVS expirante vapore.] *Quod scriptum erat* AEtnæua vi, *putarunt esse* Et neui, *compendiose, pro* Et Næuius. *At non ita esse, idem genus versuum declarat. Quid quòd sequentia Tescorum mentionem non faciunt? Si ergo ex alio poëta sunt, neque ad mentem Varronis faciunt, quo (malùm) illa adduceret Varro, quæ eius verba potiùs interrumpunt, quàm sententiam adiuuant?*

67 EXPIRANTE vapore.] *Suprà igitur admonuimus ita legendum esse,*

AEtnæa vi spirante vapor
Feruidus: vnde ignes mortalibus
Diuisse cluet doctu' Prometheus
Clepsisse dolo, pœnásque Ioui

Fato

Fato expendisse supremo. *Nam Varro in his postremis non seruauit legem metricam, sed modò verba ipsa citat, quomodo illa citet súsque déque habet, vt ne Cicero quidem illos versus satis religiosè adduxerit: apud quem ita leguntur,* vnde ignis lucet mortalibus clam diuisus: eum Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnásque Ioui fato expendisse supremo. *Quę ita vt ipse adduxit relinquenda sunt, etiamsi reconcinnata pristino ordini restitui possunt. At contrà sunt alia apud Ciceronem quoque poetarum exempla, quæ nemo, ne isti quidem Tulliastri, suspicati sunt poëtæ alicuius, non Ciceronis, esse: vt in Catone maiore:*

Quam vt adipiscantur omnes optant, eandem item
Adepti accusant: tanta est inconstantia,
Stultities & peruersitas- *Quisquis enim fuit ille comicus (vereor ne Cæcilius) vertit ex Antiphane illa: qui ita de senectute scripserat,*

Οὐ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἂν δ' ἔλθῃ ποτὲ,
Ἀγανάκτουμεν· οὕτως ἐσμὲν ἀχάριστοι φύσει. *Atqui ille quidē iisdē verbis, sed non eadem structura. At in secunda Tusculana nihil mutauit in tribus versibus cuiusdam veteris poetæ: qui tamen leni tractu, & minimè elaborata oratione sua cum cætera soluta oratione immiscuerunt se: cùm tamen nulla mutatione ita digerendi sint:*

Nihil horum simile apud Lacænas virgines,
Quis magis palæstra, Eurota, Sol, poluis, labos,
Militia in studio est, quàm fertilitas barbara. *Sapiūt enim nescio quid tragicum & Grecanicum: vt si diceres-*

-αἷσιν ἡ σκηνὴ πόνος
Πλέον, πάλη τε, βαρβάρου χλιδήματος.

67 Mortalibvs diuis.] Diuisse, *aut, si malis,* diuisus: *vt etiam immutatum est apud Ciceronē. nam certè Attius scripsit* diuisse. *Cornificius lib.* IIII, Prometheus, cùm mortalibus ignem diuidere vellet. *Vocat autē Prometheum doctum clepsisse dolo, quasi dicas* δολοκλόπον. *& illa trita apud nationes poëtarum,* κλεπτομυθὸν, ἀγκυλόμητιν.

67 Tveor te senex? proh Iuppiter.] *Ex Medo Pacuuij, ni fallor:*

Medea. Atque eccum ipsum in tempore
Ostentum senem, Tueórne te senex? proh Iuppiter.

SENEX. Quis tu es mulier quæ me insueto nuncupasti nomine?

MEDVS. Sentio pater te vocis calui similitudine.

Sed quid conspicor? num me lactens caluitur æuitas?

Cælitum Camilla expectata aduenis: salue hospita.

Hæc sanè tot locis sparsa congregasse nihil impedierit. Nam ponamus ita Pacuuium olim non digessisse: tamen interim pro quodam quasi centone nobis sunto. Quia, vt leguntur sparsa apud grammaticos, sunt illa quasi membra quædam manca & mortua: hic verò ita coniuncta, si nihil aliud, aliquam tamen speciem & dignitatem obtinebunt.

67 QVIS pater aut cognatu' volet nos contra tueri.] *Ennij, nisi fallor:*

Quis pater aut cognatu' volet nos contra tueri?

Auorsabuntur semper nos, nostráque volta. *Secundus citatur à Nonio. Simile item illud ex Attij Erigona,*

Quibus oculis quisque nostrûm poterit illorum obtui

Voltus, quos iam ab armis anni porcent? *Quod planè redolet Græcorum theatra:*

Καὶ πῶς προσοπτεῖν, ποῖον ὄμμα συμβαλεῖν

Ἤδη γ' ἐν ὅπλοις ἕξομεν παρήλικας;

68 TV domi videbis.] *Tueri enim duo significat, & videre, & curare. Ita Græcorum* ἐπισκοπεῖν. *Cicero II de Legib.* Interpretes autem Iouis Op. Max. publici Augures signis & auspiciis postea vidento; disciplinam tenento. *Videre auspicijs dixit, vt hic Videre domi. Callimachus,*

Δέσποιναι Λιβύης ἡρωΐδες, αἳ Νασαμώνων

Αὔλια, καὶ δολιχὰς θῖνας ἐπιβλέπετε,

Μητέρα μοι ζώουσαν ὀφέλλετε. ἐπιβλέπετε, *curatis.* ἐπισκοπεῖτε.

68 ATVENDO templa & tesca.] *Ego, vt à δᾶς δαδὸς, teda: à δάπεδα, terra: sic à δάσκια, tesca.*

68 ETIAM inde idem, Illud enim Extemplo.] *Lege,* Etiam indidem illud Ennij,

Extemplo acceptum me necato, & filium. *Videntur etiam tum ætate Varronis duplices non multùm in vsu fuisse. Itaque quod ille scripserat* Eni, *pro* Ennij: *putarunt* Enim *esse.*

68 EXTEMPLO.] *Verbum est sacrorum, sicut Ilicet iudiciorum. Vt enim hoc, dimisso Senatu: sic & illud, sacrificio patrato,*

patrato, à præcone pronuntiabatur. Quo significabatur vt exirent ex templo. Quod quia citò fiebat, inde pro citò & properè sumi cæptum est.

68 CONTRA septum.] *Perperam pro* conseptum. *Vtitur eo idem in libris De re rustica. Festus ait Ennium dixisse consiptum pro consepto, intelligens hunc locum ex Medea Ennij:* Teneor consipta, vndique venor.

68 PERVADE polum.] -Peruade polum
Splendida mundi sidera bigis
Continuis sex apti signis. *Ita facilè emendantur illi perturbati & corrupti versus. Ordo est:* Peruade polum bigis, *appositiuè,* Splendida sidera mundi apti sex signis. *vt,* Axem humero torquet stellis fulgentibus aptum. *Mundum ergo aptum sex signis intelligit hoc superius hemisphærium: nam sex altera signa sunt in inferiore.*

68 CONTINVIS se cæpit spoliis.] Continuis sex apti signis, *vt suprà docuimus. Et* spoliis *deprauatum ex voce* signis. Signis *legendum esse ipse Varro manifestè docet, qui eius vocis interpretamentum subdit.*

68 SIDERA, quia insidunt.] *Insidunt,* ἐςηρικται. *Aratus. Vnde* ἀςέρες.

68 QVARE, vt signum candens in pectore.] A quare signum candens in pecore. *Virgilius:*
-& nomina gentis inurat. *Instrumentum quo peru-runt, dicitur character rei rusticæ autoribus. Verbũ autem, signare: Nonius,* Signare oportet frontem calda forcipe. *Veteres vocabant* Dignorare. *Festus,* Dignorant, signa imponunt, vt fieri solet in pecoribus. *Sic & equi quadam nota insigniebantur. Anacreon,*

Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι. *Inde apud Aristophanẽ* σαμφόρας, *apud Lucianũ* κενταυρίδας, καὶ κοππαφόρους, *qui & κοππατίας Hesychio. Item apud Strabonem* λυκοφόρους *in Apulia. Instrumentum quo inurebantur,* πυρσίπτιον. *Qui hic emendarunt* in Hectore, *non mihi satisfaciunt.*

68 QVOD est, Terrarum anfracta reuisam.] *Coronis anapæstica ex Eurysace Attij:*
Nunc per terras vagus, extorris,
Exturbatus regno atque mari

Super Oceani ſtagna alta patris
Terrarum anfracta reuiſam. *Ita coniunximus ex Nonio.*

68 TRIVIA.] Τριοδῖτις, καὶ Εἰνοδία.

68 QVOD in triuio ponitur ferè in oppidis Grȩcis.] *Cum corona quernea ſcilicet, & draconum voluminibus. Sophocles* ῥιζοτόμοις, *vt extat apud veterem interpr. Apollonij:*

Ἥλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν
Τῆς εἰνοδίας Ἑκάτης ἔγχος,
Τὸ δι' Οὐλύμπου πολλὸν περφέρει,
Καὶ γῆς ναίουσ' ἱερὰς τριόδους,
Στεφανωσαμένη δρυσὶ, καὶ πλεκταῖς
Ὤμων σπείραισι δρακόντων. *Quercina enim corona deorum inferorum. Sic Parcæ coronantur Catullo:*

His corpus tremulum complectens vndique quercus
Candida purpureis ramis incinxerat ora. *Ea enim eſt lectio, quæ etiam extat in vetuſtioribus excuſis. Nam purpureis ramis dixit* τοῖς ἀγλαοῖς. *Ita poëtæ Latini* ἀγλαὸν *reddunt. Sic* ἀγλαὸν ὄζον *in hymnis Homeri. Albinouanus ad Liuiam niuem purpuream dixit:*

-Purpurea ſub niue terra latet. *Horatius,*
-Purpureis ales oloribus. ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. *Et Anacreon, vt videtur AEliano, ab eadem mente vocauit Venerem* πορφυρῆν.

68 VT IN Plauto.] *Forſan* in Paulo. *Ea eſt tragœdia prætextata Pacuuij. Ex ea hæc coniunximus:*

Pater ſupreme noſtri progenij patris
Nunc ted obteſtor celere ſancto ſubueni
Cenſori-

68 TITANIS.] *AEſchylus Eumenidibus:*

Τιτανὶς ἄλλη παῖς χθονὸς καθίζετο
Φοίβη. *Et* Τιτηνὶς Ἑκάτη, *Apollonio lib.* IIII.

68 LATONA parit.] Pariit. *Et verba vſurpat tantùm non verſus. Ita digerendi ſunt,*

Deli gemellos creta Titano Deos
Latona pariit caſto complexu Iouis. *Græcus epicus dixiſſet:*

Ἐν Δήλῳ Λητὼ διδυμάονε γείνατο παῖδε,
Τιτηνὶς χαρίεσσα, Διὸς φιλότητι μιγεῖσα.

68 O SAN-

68 O SANCTE Apollo.] *Plenius apud Ciceronem,*

O sancte Apollo, qui vmbilicum certum terrarum obsides:

Vnde superstitiosa primùm euasit vox fera. *Ita ad verbum.*

Ὦ Φοῖβ᾽ Ἄπολλον, γῆς μεσόμφαλα κρατῶν,

Ὅθεν τὸ πρῶτον θέσφατ᾽ ἐχρήσθη βροτοῖς. *Superstitiosum autem,* τὸ ἔνθεον καὶ θέσφατον *Plautus Curculione:*

Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat. *Item in Rudente,*

Quid si ista aut superstitiosa aut ariola est?

Et Cassandra,

Missa sum superstitiosis ariolationibus.

69 ICHTHON Pythagora.] Ἡ χθὼν Πυθαγόρεα. *Plutarchus vita Numæ:* Νουμᾶς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουράν, ἀπομιμούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὡς Ἑστίας οὔσης, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου. οὗ μέσον οἱ Πυθαγορικοὶ τὸ πῦρ ἱδρύσθαι νομίζουσι. καὶ τοῦτο Ἑστίαν καλοῦσι καὶ μονάδα. τὴν δὲ γῆν, οὔτε ἀκίνητον, οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὖσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην, οὔτε τῶν τιμιωτάτων, οὔτε τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. ταῦτα δὲ καὶ Πλάτωνα φασὶ πρεσβύτην γενόμενον διανενοῆσθαι περὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ καθεστώσης. *Ex his odorari potes quæ Pythagoras* περὶ χθονὸς ἐδογμάτιζεν *in illa sua descriptione, quæ hic in Varrone vocatur* ἡ χθὼν Πυθαγόρεα.

69 PER ID quo discernitur homo mas an fœmina sit.] διὰ τὴν αἰδοίαν. *Catullus:*

Grandia te medij tenta vorare viri. *Martialis:*

Et septem medias vorat puellas.

69 SED quod vocant Delphis in æde, foramen est, allatum.] *Deest hic Græca vox* μεσομφαλίαν. *Ita legendum:* Sed quod vocant Delphis μεσομφαλίαν in æde, foramen est, &c.

69 FORAMEN allatum est quoddam.] *Ita habent veteres omnes excusi, non* adlatum. *Quod tamen persuadere conatur Vertranius, vt ex hoc astruat correctionem suam. Sed profectò illa vetus lectio quàm minimo negotio diuinari potuit. Qui versati sunt in veterum scriptorum codicum lectione, non ignorãt in illis scriptum esse, pallum pro palum: paullum pro paulum, & allam pro alam. Sic hic allatum pro alatũ. Alatum ergo foramen*

τεταινιωμένον, *à fasciis in modum alarum vtrinque pensilibus. Strabo lib.* IX, ἐνομίσθη δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐκάλεσαν ὀμφαλὸν, προσπλάσαντες καὶ μῦθον, ὅν φησι Πίνδαρος, ὅτι συμπέσοιεν ἐνταῦθα οἱ ἀετοὶ οἱ ἀφεθέντες ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς δύσεως, ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. οἱ δὲ κόρακάς φασι. δείκνυται καὶ ὀμφαλός τις ἐν τῷ ναῷ τεταινιωμένος, καὶ ἐπ' αὐτῷ αἱ δύο εἰκόνες τοῦ μύθου. *Locus Pindari, quem innuit Strabo, est in tertio Pythiorum.*

69 VT TESAVRI specie.] *Nihil suspicatur de mendo huius loci Vertranius: quasi in tam angustum foramen tot immanes gentium thesauri includi possent. Id tamen sentit ipse: nos contrá. quippe leui mutatione hanc veram putamus lectionem :* Foramen alatum est quoddam tensarij specie. *Est, inquit, foramen simile tensario foramini, quod Græci vocant* ὀμφαλόν. *Homerus*-- ζυγὸν ὀμφαλόεντα. *Enarrant grammatici,* ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τοὺς ἐν τῷ ζυγῷ κρίκους, ἐφ' ὧν αἱ ἡνίαι δέδενται. *Est ergo illud foramen tæniis vtrinque vinctum quemadmodum & tensarum vmbilici, in quos inseruntur funes illi, quibus vtrinque ad latus vinciuntur equi funales. Error autem hinc manauit, quòd tensaurum pro tesauro scriberent, vt hodie visitur in marmoribus antiquis. Hic verò cùm tensari scriptū esset, putarunt esse* tensauri *pro* tesauri. *Similis error in exemplo quodam Attij à Nonio adducto.* -frena tesauri equorum accommodant. *Legendum enim* tensarij. *Tensarij, vt aurigarij, essedarij. Quanquam simplicius fuerit, si dicamus foramen quoddam allatum esse Delphis, vt ibi esset quasi thesaurus quidam, quod Græci vocarant* ὀμφαλὸν, *à similitudine humani vmbilici.*

69 QVOD Græci ὀμφαλὸν vmbilicum dixerunt.] *Tollenda vox* vmbilicum, *quæ tantùm erat interpretamentū Græcæ, à quodam studioso in ora libri annotatum.*

69 CALYDONIA altrix terra exuberantium virûm.] *Quod succinctius Græcis,* βωτιάνειρα, καὶ κουροτρόφος.

69 AREOPAGITÆ cui dedere quam pudam.] *In veteri lectione.* cui dedere quam peram. *Ex quibus vestigiis multùm adiuti sumus ad veritatem ex tam deplorato loco eruendam. Illis enim diligenter pensitatis, succurrit statim esse locum ex Eumenidibus Ennij, quas ipse vertit ex Aeschylo. Neque verò mihi dubium est quia hæc sit vera scriptura,*

Areopagiticam ea de re vocant petram. *Aeschylus verò,*

-ἔνθεν

-ἔνθεν ἐς ἐπώνυμος

Πέτρα, πάγος τʼ Ἄρειος- *sed nihil facimus, nisi ostendamus Eumenidas AEschyli versas esse ab Ennio. Quod faciemus, si ea quæ in Nonio adducuntur ex Eumenidibus Enny, cum AEschylo conferamus. Primùm illud,*

--tacere opino esse optumum,

Vt pro viribus sapere, atque fabulari tute nouerint: *planè est ex illo,*

Σιγᾷν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν θεσμοὺς ἐμούς,
Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον,
Καὶ τούσδʼ, ὅπως ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη. *Item,*

Id ego æquum aptius fecisse me expedibo, atque eloquar. *AEschylus,*

Σύ τʼ εἰ δικαίως, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκην.
Πράξας γὰρ, ἐν σοὶ πανταχῇ τάδʼ αἰνέσω. *Item,*

Nisi patrem materno sanguine exanclando vlciscerem: *planè ex illo,*

Ἄλγη προφωνῶ ἀντίκεντρα καρδίᾳ,
Εἰ μή τι τῶνδʼ ἔρξαιμι τοῖς ἐπαιτίοις. *Quod antẽ est ex eodẽ,*

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite, *latiùs apud AEschylum,*

Νικᾷ δʼ Ὀρέστης, κἂν ἰσόψηφος κριθῇ.
Ἐκβάλλεθʼ ὡς τάχιστα τευχέων πάλους. *Illam verò AEschyli fabulam totam nos vertimus veteri stylo Pacuuiano. In quo maximè sunt reprehendendi isti, qui in veteribus poetis vertendis, eos tam dißimiles sui reddunt, vt pudeat me legere Homerum, Sily Italici, Sophoclem Senecæ verbis loquẽtem. Sed de his aliàs.*

69 M V S A E quæ pedibus magnum pulsatis olympum.] *Citat Seruius ex Ennio. Pedibus pulsatis olympum dixit, vt Virgilius,*

Sub pedibúsque videt nubes & sidera Daphnis. *Aratus,*

--θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται. *Catullus ex Callimacho,*

Sed quanquam me nocte premunt vestigia Diuûm.

Ergo hic olympus pro cœlo. Veteres physici, atque etiam theologi, vnicuique Musæ sedem suam in cœlo aßignarunt. De quo vide Macrobium in somn. Scip. libro I I, cap. I I I. Ex quo intelligis quare euocet Musam è cœlo Horatius, cùm canit,

Descende cœlo, & dic age tibia
Regina longum Calliope melos,

Seu voce tu mauis acuta,

Seu fidibus, citharáve Phœbi. *vt desinat ineptire ille literator, qui nomine Helenij Acronis nescio quas nugas in eum locum effutiuit. Nam planè Horatius prima inuocatione sequitur veteres theologos: in cæteris autem verbis imitatus est Alcmana ita canentem,*

Μῶσ' ἄγε Καλλιόπα θύγατερ Διός,

Ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων· ἐπὶ δ' ἵμερον

Ὕμνῳ καὶ χαρίεντα τίθη χορόν. *citat Hephæstion.*

69 QVASI Hellespontum & claustra.] *Cur verò hic non viderunt quædam desiderari? Nam hic mutila sunt verba, & nomen autoris præ se non ferunt. Quanquam & sine autore potuit adducere Varro, vt sæpe facit. Forsan ita restitui potest:* Ad Hellesponti claustra. claustra, quòd Xerxes &c. *ex Medea,*

Ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου

Κλῆιδ' ἀπὸ ἐχνίων. *Κλῆιδα hic disertè vocat claustra. Vt etiã Æschylus in Persis dixerit, κλεῖσαι Βόσπορον, quod Herodotus ζεῦξαι. Ita enim scribit,*

Καὶ τόδ' ἐξέπραξεν, ὥστε Βόσπορον κλεῖσαι μέγαν;

Tametsi de verbis Ennij non satis mihi constat: tamen puto verba, quæ hic desiderantur, ex illis Euripidis translata esse.

69 ALICVI in AEgæo freto.] *Legendum puto,* Allicui in AEgæo freto. *Est antiquè dictum pro* Allexi, *vt Pellicuit, pro pellexit. De Nauplio intelligẽdum. Euripides Helena de Nauplio,* —πέτραις Καφηρείαις ἐμβαλὼν Αἰγαίῳ τ'. *Adiuuat & Seruius, qui in eum locum Virgilij,*

Vel Priamo miseranda manus: scit triste Mineruæ

Sidus, & Euboicæ cautes, vltórque Caphareus. *ait Virgilium à Pacuuio de eadem re loquente accepisse: qui dixisset,*

Si Priamus adesset, & ipse eius commiseresceret. *Cui simile illud Sophoclis,*

Ὡς καὶ παρ' ἐχθροῖς ἄξιος θρήνων τυχεῖν. *Restat, vt ex qua fabula acceptum sit, videamus. Ego puto ex Duloreste Pacuuij cum eo versu quem suprà adduximus ex Seruio. Apud Priscianum ex Duloreste citantur hæc,*

—pater

In Caphareis saxis pleros Achæos perdidit. *Quod videtur dictum ex persona Orestæ, qui caussam, quòd ab omnibus vrbe* exige-

exigeretur, refert ad μῖσος patris, propter quẽ tot Græcorũ proceres perdidisset Nauplius. Id videtur accepisse ex Euripide in Oreste,

ὈΡ. Ἐκβάλλομαι γὰρ δωμάτων. ὅποι μολῶ;
ΜΕΝ. Τίνες δὲ πολιτῶν ἐξαμιλλῶνταί σε γῆς;
ὈΡ. Οἴαξ, τὸ Τροίας μῖσος ἀναφέρων πατρί.
ΜΕΝ. Συνῆκα. Παλαμήδους σε τιμωρεῖ φόνου. *Sed & quædam ex Oreste Euripidis in suam Dulorestẽ transtulisse videtur Pacuuius: vt illa,*

Sed incertat me dictio, quin rem expedi. *Nam simile Euripidis,*

Τίς ἐσ᾽; γὰρ οἶδα μᾶλλον, ἢν σὺ μὴ λέγῃς. *Item Euripidis,*

-Ἀργεῖαί τε νιν
Ὑμνοῦσιν ὑμεναίοισιν. αὐλεῖται δὲ πᾶν
μέλαθρον- *Pacuuius Duloreste apud Nonium,*

--hymenæum fremunt
Æquales: aula resonit crepitu musico.

Aulam hîc τὸ μέλαθρον *vel vestibulum vertit. Plato explicat versum Pacuuij, in Symposio.* καὶ ἐξαίφνης τὴν αὔλειον θύραν κρουομένην πολὺν ψόφον παρασχεῖν, ὡς κωμαστῶν, καὶ αὐλητρίδος φωνὴν ἀκούειν.

69 PACVVIVS. æges ferme aderant.] *Expungenda est prima vox* Æges. *Est autem versus sine dubio ex eadem fabula Duloreste.*

69 CONFERRE aut ratem æratam.] *Scio conferre ratem Latinè dici. Plautus,*

Bene nauis agitatur: pulchrè hæc confertur ratis. *Significat* συμβάλλειν, *aut* παραβάλλειν. *vt Conferre gradum. Tamen ita potiùs videtur legendum,*

-conferta ràte, inæratáque peritè
Qui dium mare eunt sudantes, atque sedentes. *Conferta rate. idem,*

Cæruleum spumat sale conferta rate pulsum. *Inerata. Val. Flaccus,*

Primus inæratis po suissem puppibus arma. χαλκέμβολος *Græcis. Et diũ mare, vt* εἰς ἅλα δῖαν. *Inærata peritè, vt* ὡς δὲ ἀραρυῖαι.

69 RATIS DICTA, nauis longa propter remos, quod hi cùm per aquam sublatis, &c.] *Vbi, obsecro vos, illud etymon quod Varro velle videtur constituere in voce* Ratis? *Vsqueadeóne oblitus sui, vt præter morem suum contentus fuerit ra-*

tem, quid esset, non unde esset, docere? Atqui metuendum non erat, ne Varroni deessent etymologiæ, non medius fidius magis, quàm lusciniæ cantio, ut ait ille. Itaque huic voci reddetur veriloquium suum, si ita legas: Ratis dicta nauis longa, propter remos: quòd hi cùm per aquam sublati dextra & sinistra duas partes facere videntur, rarescunt: & hoc ratis. Stlatum, illud, vbi plures mali, aut asseres, ac restes: ab lato. *Ergo ratis ab rarescendo, quòd rarescant eius remi; cùm dextra & sinistra tolluntur. Stlatum quoque idem erat: sed ille constituit quandam differentiam.*

70 S V B dextra & sinistra.] *Meliùs legeris sine præpositione.*

70 A V T asseres. Agrestis ab agro.] Agrestis *malè, pro,* ac restes. *Quòd verò corrupissent illud in* Agrestis: *necesse fuit, ut qui agrestis etymon vellet deducere, illud faceret ex agro. Quare meritò inducendum est. & reponendum,* ab lato.

70 I N F V L A S dictas apparet.] *Deest hic exemplum autoris veteris, in quo illa mentio infularum facta erat. Quare hic notandum quædam deesse. Porro infularum nomen Latinum est. Infilare veteres dicebant amicire & velare, ut puto: cùm contrà exuere dicerent, exfilare. Inde ergo infulæ. Tæniarum verò appellatio Græca est. Clemens Alexandrinus,* καθαρσίων μεταλάμβανε θεοπρεπῶν, οὐ δάφνης πετάλων, καὶ ταινιῶν τινων ἐρίῳ καὶ πορφύρᾳ πεποικιλμένων. *Et quod ait, velari solita sepulchra, eum morem intellexit Cæcilius Comicus Androgyno,*

Sepulchrum plenum tæniarum ita, vti assolet. *Tamen eas tænias sepulchrales meliùs Græci vocant* κηρίας, *quasi* κηρίας: *à mortuis.*

70 S E D velatas frondentes comas.] *Meliùs* velatus frondentes comas. *Forsan ex Alcestide,*

κἀπεκώμαζον κάρα

Στεφάνοις πυκασθείς. *Verba Herculis. Vertit enim Euripidis Alcestin Næuius. Illa satis probant:* manciolis tene Illis. *Euripides,*

Ἐπὶ τοῖσδε παῖδας χεῖρας ἐξ ἐμῆς δέχου. *Item,*

Hoc fieri impendio fit. *id est, fieri incipit. Ex illo,*

Σύ τ᾽ εἴργεις, τὰ δ᾽ ἕτοιμα. *At illa planius ex chori persona,*

Cor-

Corpore,pectoréque vndique obeso,
Mente extensa,tardigemulo
Senio oppressum- *Supple vidi,aut habui.*

Ἐμοί τις ἦν ἐν φύσει, ὦ κόρης ἀξιόθρηνος
Ὤιχετ' ἐν δόμοισι μονόπαις. ἀλλ' ἔμπας
Ἔφερε κακὸν ἅλις, ἄτεκνος ὤν,
Πολιὸς ἐπὶ χαίτας, ἤδη προπετής,
Βιότου τι πρόσω.

70 CORNVA taurũ.] *Nõ est ex superiore Næuij exemplo,sed est aliud testimoniũ poetæ nescio cuius. ex Coronide anapæstica.Ita videtur distinguendum,*

-cornuat aurum,
Vmbram tacit:icere paret.

Cornuat à cornibus.Cornua à curuore,&c.*Cornuat,elegans verbum, pro flectit & incuruat arcum,donec cornua arcus inter se coeant,vt Maro,*

-donec curuata coirent Inter se capita. – *Et aurum pro aurato arcu.Sic Ennius Almæone,*

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum luna innixus.

Luna innixus dixit,quod Ouidius Lunare arcum. Sic --pleno se proluit auro, *aurea patera.Sic Pindarus* δαμασίφρονα χρυσὸν *vocat,quem paulò superiùs* χαλινὸν χρυσάμπυκα. Vmbram iacit. *Sic loquitur Plinius libro 11,id est, iam Vmbram iacit imminentis teli, aut sagittæ:vt paulò pòst,icere paret. Poterat tamen legi*, Vibrans iacit : *aut*, Vibrat, iacit. *Nihil tamen muto. Et*, icere paret, *non* apparet, *vt fiat Coronis anapæstica. Paret etiam in formulis Iuriscoss. legitur. Ad quod allusit Petronius Arbiter,*

Iurisconsultus Paret,Non paret habeto.

Et icere paret,vt Homerus βαλόντι ἐοικώς.

70 QVOD plerique curuamus. At quas memorant nosse nos esse,&c.] *Apponam hic lectionem, quam puto esse veram,ne quid nos fallat Italorum commentitia*, Cornua à curuore dicta,quòd pleraque curua. Musas quas memorant Casmœnas esse. --Casmœnarum priscum vocabulum,&c. *Est ergo testimonium alicuius poetæ : & non dubito esse Ennij. Quare qui melius coniectauerit, palmam ferat, & aheneus stet.*

70 ORCVLO, dolosi, ero.] *Vetus scriptura*, Cp_

sauli: *forsan* Cęsuli *pro* Cæruli: *vel* , Cosaullæ , *pro* Corollæ: *vt Aula, olla. Tamē dubito. Nā quis hodie Saliaria carmina interpretari se postulet, quæ olim magnis quoque viris laborē facessebant? Quid enim de illis ait Cicero? quid itē Varro, qui testatur AElium in iis pauca esse assecutum? Quare ego postulem post tot magnos viros, vt perdam semper, assiduè ludere aleam? vt inquit ille.*

70 Omnia vero at patula coemisse, iani, cusiames duo nuserufes, dumque ianusque venet. post melios, melior.] *Hæc sat erant quæ vel eruditissimos viros deterrerent à tanto negotio aggrediendo: nedum ego tam molestam prouinciam detrectarem. Quod videri possit aut temerarij in tantis erroribus, aut arrogantis, post tantos viros, manum huic autori admouere. Tamen quis negarit nos in multis non infeliciter operam posuisse? Quod quia feliciter cessurum speramus, non est quòd post tanta, propè dixerim, ἀιδραγαθήματα, in hoc vno παρεγχειρήματι animum despondeamus. Non enim affirmare possum, quid verè hic excogitatum à nobis sit, quid non verè. Hoc relinquimus illis, qui quod non ineptè hic dictum obseruauerint, industriam saltem, si qua ea est, laudare poterunt: nec, cùm perperam aliquid animaduersum erit, voluntatem improbabunt. Ponamus igitur ita Varronem scripsisse: donec maiora ingenia aliquid verisimilius comminiscuntur:* Vt in carmine Saliari sunt hæc: Cosaullæ, dolosi, eso. Ennio verò ac Pacuuio, misesia, incusia, mesidie, onese, rudesúmque, Venese, quod venere post, melios, melior, *&c. Itali multa hinc, quòd ea emendare non potuerunt, sustulerunt: quàm temerario consilio, vides.*

70 Divvm exta cante.] *Obscurus locus: tamen Diuum deum, puto intelligi Ianum, vt coniicimus ex Macrobio: qui eum in Saliari carmine ita vocari scribit. Puto etiam eum per Cerum manum, id est procreatorem bonum intelligi: Supplicè autem pro suppliciter. De eiusmodi aduerbiis vide Nonium.*

70 Veteres Casmenas cascas res volo profari. & primum.] *Ita dispone,*

Veteres, ô Camenæ, cascas res volo profarier
Et Priamum- *O Camenæ volo profarier veteres & Cascas res, nimirum Priamum. Nam non de Casmenarū appellatione*

amplius

ampli us agit, sed de Casco.

70 QVAM primum Casci populi genuere Latini,] *Hunc versum Ennij intelligit Cicero prima Tusculana. Cascos autem Latinos interpretor eos, qui ante Romam conditam in colonias deducti sunt à Latino Siluio Albanorum rege. Quæ à Romanis postea Priscæ dictæ sunt. Autores Liuius & Festus. In Dionysiò legitur*, Λατῖνοι οἱ καλούμενοι Πρῖσκοι.

70 CASCVM cascam duxisse,&c.]

Cascum cascam duxisse non mirabile'st:

Quoniam canoras sanciebat nuptias. *Pertinet huc Titulus Satyræ Varronianæ*, εὗρεν ἡ λοπὰς τὸ πῶμα. περὶ καθηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκότων. *Quam ego vtranque scripturam offendi in codice Nonij manu scripto, antequam vidisse annotationes Adriani Iunij, viri eruditi, qui* περὶ γεγαμηκότων *se offendisse in veteri codice testatur.*

70 PAPINII epigrammation.] *Pomponij apud Priscianum. Sic autem eius epigramma legendum est,*

Ridiculum est, cùm te Cascam tua dicit amica,
  Fili Petroni, sesquisenex puerum.
Dic tu pusam illam: sic fiet mutuo muli.
  Nam verè pusus tu, tua amica senex.

Secundum autem versum acceptum referimus nunquam satis laudato viro Adriano Turnebo, vnico Galliæ nostræ atque adeò totius Europæ ornamento. Senex autem fæminino, vt Tibullus, si benè memini,

Hanc rident meritò tot mala ferre senem.

71 CASSINVM.] *Primam corripuit Silius lib.* XII,

-Nymphísque habitata Casini
Rura euastantur.-- *Et ita legitur in Plinianis exemplaribus.*

71 PVPPVM senem.] Pappum senem *legimus. Alibi rationes reddimus.*

71 QVOD osci casnar appellant.] *Ita lege apud Nonium,* Casnares seniles. Varro sexagesimo: vix ecfatus erat, cùm more maiorum, vltro Casnares arripiũt: de ponte in Tiberim deturbant. Senibus crassis heu muli non videmus quid faciant. Nam quis patrem nunc decem annos natus non modò aufert seu tollit, nisi veneno? *Allu-*

ſum autem ad vetus prouerbium, Sexagenarios de ponte : quare & depontani ſenes dicebantur. Ab eo inſcripta eſt ſatyra Sexageſimus. Hoc etiam fieri ſolitum in Ceorum inſula teſtis Menander,

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι Φανία,

Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. *Strabo explicans hos verſus,* προσέταττε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνειάζεσθαι, *&c. Meminit & Stephanus dictione* Ἰουλίς. *AElianus quoque de varia hiſtoria lib. III. Ad quod videtur Cæcilius Hymnide alluſiſſe,*

Sine ſuã ſenectutem ducat: vtique ad ſenium ſorbitio.

vt Perſius, ſorbitio tollit quem dira cicute. *In Varronis verbis hæc præſtitimus. Teſtimonia tria, quæ diuerſis locis diuulſa ſunt apud Nonium, coniunximus. Deinde vbi in Nonio ſcriptum erat,* carnales ſedules, *ſcribimus,* Caſnares, ſeniles. *Poſtremò, vbi vulgati codices habebant,* homuli *: manuſcripta lectio habet,* hen muli. *Erat autem conuitium in ſtupidos. Catullus,* Mule nihil ſentis.

71 CANIS caninam non eſt.] *Iuuenalis,*

—parcit

Cognatis maculis ſimilis fera.— *AEſchylus Supplicibus,* ὄρνιθος ὄρνις πῶς ἂν ἁγνεύοι φαγών; *Prouerbium. Alluſit eò Martialis,*

Pellem rodere qui velit caninam.

71 CANINAM.] *Si pro pelle, bene. Nam ita κυνέαν Græci. Si pro carne, meliùs dixiſſet* Catulinam. *Plinius libro XXIX,* Catulinam adiicialibus quidem celebrem epulis fuiſſe Plauti fabulæ ſunt indicio. *Intelligit autem Plinius Saturionem fabulam, in qua Plautus eius rei mentionem fecerat. Feſtus,* Catulinam carnem eſitauiſſe, hoc eſt comediſſe Romanos, Plautus in Saturione refert. *Quanquam ego ſanè eſitauiſſe non puto, ſed tantùm Canario ſacrificio canes mactari ſolitas ad Caniculæ ſidus placandum. Græcè dicitur* σειροκυλακισμός. *Item in Lupercalibus, vt refert Plutarchus. Video & dubitari quæ eſſet adiicialis cœna in verbis Pliny. Ea erat, quoties aut inaugurandi alicuius gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. Idque dicebatur epulum, aut cœnam adiicere. Cornelius Tacitus Annali II,* Reſcuporis ſanciendo, vt dictitabant, fœderi,

deri,conuiuium adiicit, tractáque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolenriam,*&c.*

71 TANTIDEM quasi fœta canes sine dentibus latrat.] *Ita lege,*

Tantidem quasi fœta canes sit,dentibu' lattat. *Sophocles Electra,*τοιαῦθ' ὑλακτεῖ. *Plautus Captiuis,*

Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitarier,
Saltem vt si non arriderent,dentes vt restringerent.

*Festus,*Hirrire,ringere:quod genus vocis est canis rabiosę. *Lucillius de litera R,*

Irritata canes quod,homo quam,planiu' dicit. *Iccirco Persius Caninum vocat,*

-sonat hic de nare canina Littera. *Tamen hirriunt & ringunt,cùm iam restringunt dentes:Mutiunt verò,cùm incipiunt irritari:Ab eo quod* M *vel* Mῦ *videntur edere. Itaque Plautus dixit ,*Plautus cum latranti nomine. *Est enim M.Plautus.*

71 NEQVAM,magnus homo.] Μέγας *apud Aristophanem est stolidus & ineptus. Quidam etiam ita interpretantur in prouerbio* ὕδὲις, σαπρὸς, μέγας, ἰχθῦς. *Videtur tamen autor illius acrotelentij hoc sensisse, Omnis piscis,quamtumvis magnus,nullus est,si putidus. Iccirco idem est apud Plautum ,* Nequam est piscis,nisi recens. *Stratonicus verò primus hoc protulit in Simylam quendam magnum & procerum , sed ineptum & stolidum, per parodiam , vt puto, ex quodam poeta: non autem quòd ita poeta ille sensisset.*

71 LANIORVM immani' canes vt.] *Homerus eodem modo,* --ὄρνιθος ὥς.

71 QVOD latratu signa dant, vt signa canant.] *Non putarunt hunc locum mendosum esse, qui tamen ita legendus est:* quod latratu signa dant,vt, Signa canunt.--*citat enim illud commatium ex Ennio,vt puto. Sic suprà,*Canis; quod,vt tuba & cornu,signum cùm dant,canere dicuntur,*&c.*

71 CAESA accidisset.] *Aliis* cecidisset:πεσῆ.

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε Τμηθεῖσα πεύκη. *Prior lectio magis placet. Ita loquitur ipse Varro Parmenone,*Cæditur lucus : alia frons decidit Pallados , platanos ramis; alia trabs pronis in humum accidens proxumæ fran-

git ramos cadens. Alius teneram abietem runis solo percellit: alius caballum arboris ramo in humili alligatum relinquit, ferens ferream humero bipennem securim. *Quæ verba quinque exemplis productis à Nonio dispersa in hunc modum coniunximus: nonnulla etiam ex manu scripta lectione restituimus.*

71 IN MEDO. Ennius.] *Perperam huc irrepsit nomen Ennius. Sic apud Diomedem ille versus,* Quis tu es mulier, &c. *falsò citatur ex Medo Ennij, pro Pacuuij.*

72 QVI cùm merum fert.] *Ex Festo repone,* Qui cumerum fert. *Etiam annotauit Vertranius.*

72 IN QVO quod sit in ministerio plerique extrinsecus nectunt.] In quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt. *Hæc est vera lectio. Festus ait vtensilia nouæ sponsæ in eo reponi solita. At apud Græcos, ex quibus hic mos deductus, puer ille ingenuus, quem ἀμφιθαλῆ vocabant, ἐν λίκνῳ, qui hîc dicitur cumera, panes gestabat, cum hac incentione, ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.*

72 CASMILOS nominatur in Samothrace mysteriis.] Μυοῦνται δὲ ἐν τῇ Σαμοθρᾴκῃ (*ait interpres Apollonij*) τοῖς Καβείροις, ὧν Μνασέας φησὶ καὶ τὰ ὀνόματα. τέσσαρες δέ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστιν ἡ Δημήτηρ· Ἀξιόκερσα δὲ, ἡ Περσεφόνη· Ἀξιόκερσος δὲ, ὁ Ἅδης. ὁ δὲ προστιθέμενος τέταρτος Κάσμιλος, Ἑρμῆς ἐστιν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. *Mnaseas iste, quem hic grammaticus citat, fuit genere Phœnix, & Phœnicum gesta omnia in literas retulit, vt nouimus ex Iosepho. Etiam ipsius nomē Manasses Phœnicium est. Quo magis moneor vt καβείρους θεοὺς dicam alios non esse, quàm Diuos potes. Nam Phœnicia & Syriaca lingua Cabir potem & potentē significat. Porrò de Camillo puero ingenuo vide Plutarchum in Numa, Dionysium lib. I I, qui ait, quem Romani Camillum vocabant à Turrenis Cadolū dictum. Camillus ergo est ille, quem Græci παῖδα ἀμφιθαλῆ vocabant, quem patrimum, matrimúmque, & puberem interpretantur. Itē ostendit vetus carmen,* HIBERNO POLVERE, VERNO LVTO GRANDIA FARRA CAMILLE METES. *Quod Cato expressit his verbis,* Agro sicco per sementim, agro læto per ver. *Plutarchus in Quæstionibus Naturalibus simile refert prouerbium,* Διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει.

Nempe

Nempe hæc quæstio pendebat ex superiori, διὰ τί πυροφόρος ἢ πίων καὶ βαθεῖα χώρα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον ἢ λεπτόγεως;

72 SVBVLO finitimas propter astabat aquas.] *Puto esse ex Sotadico carmine Ennij. Sotadicum facies si* aquas *ponas in penultimo loco. Quomodo legitur in Festo, est planè trochaicus septenarius catalecticus* : Subulo quondam marinas propter astabat plagas.

72 SVBVLO.] *Forsan apud Macrobium legendum*, Vicem Planipedis, & subulonis impudica & prætextata verba iacientis. *Quòd ad tibiam eiusmodi versus impudici funderentur. Tamen nolim mutari lectionem vulgatam, quæ habet* sabulonis: *videtúrque esse instrumentum citharœdicum. Memini enim me legere apud Apuleium, Sabulum esse genus organi musici, siue illud sit psalterium, siue cithara, siue quid simile, quòd fidibus tenderetur, & plectro pinsferetur. Ad illud igitur illa impudica & pretextata verba cani solita innuit Macrobius, & nos suprà ostendimus ex Varrone ὄνος λύρας.*

Et orthopallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Vt comici, cinædici, scenatici, &c.

72 ASTABAT.] *Nihil muto. Tamen poterat legi*, assabat. *Assare tibicines dicuntur, cùm canunt tibia, nulla aliorum voce admista: sicut contrà, canere assa voce dicuntur, qui nullis admistis musicis instrumentis, sola voce canunt. Ab eo Græcis ψιλοκιθαρισταὶ dicuntur, vt Athenæo lib. XII, cùm tantùm κιθαρίζουσιν. Itaque ea dicebantur ἄφωνα κρούματα Pausaniæ, quæ erant sine voce. ὀγδόῃ δὲ πυθιάδι, inquit, προσενομοθέτησαν κιθαριστὰς τοὺς ἐπὶ τῶν κρουμάτων τῶν ἀφώνων, id est assorum. Non enim solùm vox dicitur assa, quæ sine tibijs, sed etiam tibiæ assæ, quæ sine voce. Est ergo assum, solum, merum. Vnde assare quoque veteres poetæ dicebantur, cùm in vnum solum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta assamenta: vt est maxima pars Syluarum Statij: & olim Saliorum fuit. Erant enim assaměta Ianualia, Iunonia, Mineruia, priua poemata & carmina, in singulos eos deos conscripta. Quod verò ait Nonius, Assam quoque apud veteres significasse nutricem, idque difficilis esse intellectus, neque ad eam rem vllum veterum producit testem: id nos inuenimus alibi apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo adducto, cùm*

huius verbi Betere *notionem explicat* , Aſſa non multò pòſt, quòd ea parere non poterat mulier, eum betere foras iuſſit. *Hodie enim perperam legitur* , Aſſa nos multos, *etiam in manu ſcripto , quod vidi. Vbi tamen Aſſa non eſt nutrix,ſed adſeſtrix mulier,vt vocatur ab Afranio,quæ aſſidet fœtæ.* αἰαγύτειαι *vocabant Tarentini: Heſychius ,* αἰαγύτεια, ἡ τὰς τικτούσας ὑπηρετοῦσα γυνή, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. *Itaque ſuprà apud eundem malè legitur,* αἰαγυρὶς μάζα, Ταραντῖνοι. *lege,* αἰαγύτεια, μαῖα. *Obſtetricem vocarunt aliter Latini, quòd obſtare pro adſiſtere vſurpabant: vt Ennio occenſi pro adcenſi,& obmoneto, pro admoneto,&c.*

72 VERSVS quos olim Fauni.] *Ennius,*

--ſcripſere alij rem
Verſibu',quos olim Fauni,vatéſque canebant:
Cùm neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat,
Nec dicti ſtudioſus erat.— *Hoc Ennius iactabundus tacitè iacit in Næuium poetam , qui Saturnio carmine ſecundum bellum Punicum ſcripſerat. Quod genus carminis ait olim vates & Faunos canere ſolitos , quòd & vetuſtiſſimum id fuerit apud Latinos , ſicuti Saturnus vetuſtiſſimus deus. Vnde veriſimile, Faunos Latinorum (qui erant vt Magi Perſarum , & Bardi Gallorum)hoc genere carminis fari oracula ſua ſolitos.*

72 A VERSIBVS viendis.] *Mendum eſt.Suſpicor* vagiendis.

72 CORPORE Tartarino prognata Paluda virago.] *Purus putus Helleniſmus,*

Ταρταρέου ἐκγεγαῦα μελάμπεπλος αἰπαίεσσα. *Vbi nullo negotio verbum verbo redditur.Pleniùs citatur apud Probum,*

Corpore Tartarino prognata Paluda virago:
Cui par imber,& ignis ſpiritus,& graui' Terra.

Ignis ſpiritus, πυρὸς μένος. *Et grauis Terra,* ςυφελὴ χθών. *Eſt autẽ, niſi fallor,illa quam alloquitur Iuno apud Maronem,*

Hunc mihi da proprium virgo ſata nocte laborem.

72 IN HIS vnum Tartarum appellat.] ὃ καὶ ἄλλοθι καὶ ἐκεῖνος καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὸν ποιητῶν Τάρταρον κεκλήκασι.

72 EPEVM fumificum coquum.] *Cocum fuiſſe etiam teſtatur epigramma , quod legitur apud Athenæum : quod quia ante nos indicauit eruditiſſimus P.Victorius,non apponam.Tantùm afferam ex Theocrito verſus , quos ipſe Victorius non produxit,*

duxit, in quibus & lixa quoque inducitur Epeus. Leguntur autem ἐν πλακουδίῳ Theocriti,

Οὐκ ἐναρίθμιος γενεὰς ἐνὶ προμάχοισιν Ἀχαιῶν,
Ἀλλ᾽ ἀπὸ κρανᾶν καθαρὸν νᾶμα κόμιζε δυσκλεής.

Loquitur de Epeo.

73 ORATOR sine pace redit, regíque refert rem.] *Iste orator, qui redit ἄπρακτος, est proculdubio Cineas, legatus Pyrrhi regis: quem Senatus pace infecta ad Pyrrhum remisit. Plutarchus in Pyrrho,* Καὶ τὸν Κινέαν ἀποπέμπουσιν, ἀποκρινάμενοι, Πύῤῥον ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. *quod ex autoritate Appij Claudij Cæci fecisse Senatum paulo antè scribit. Qua de re extant luculenti versus Ennij,*

Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant
Antehac, dementi sese flexere via? *Sunt enim ex oratione Claudij Cæci, quam Ennius versibus, & Plutarchus Græcè reddidit, ita vt eadem verba expresserit, cùm ait,* ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος; *Et quæ sequuntur.*

73 QVI verba haberet orationum.] *Lego*, rationum. *Et*, ADVERSVS cum quod legebatur.] *Lego*, quò legabatur. *Apage correctiones Vertranij, qui* belligerabatur *legit. Quasi legati non possint mitti, nisi ad eos quibuscum bellum esset. Quod omnino falsum est.*

73 CVM res maiore ratione legebantur.] Cùm à Rep. maiore ratione legebantur.

73 ORATORES doctiloqui.] ἠπιόται *Homero.*

73 OLLVS letho datus est.] *Festus citat*, OLLVS QVIRIS LETHO DATVS EST. *M. Cicero* II *De Legibus*, Manium iura sancta sunto. Hos letho datos Diuos habento. *Verisimilior est Prisciani opinio: Varronis, acutior. Ille à Leo, leui, letum ducit: Varronis verò mens eò spectat, quòd veteres abstinebant mortis mentione, ne cogerentur* δυσφημεῖν. *Itaque abitionem pro morte dicebant, vt Græci* οἴχεσθαι. *Et eodem modo lethum, quasi* λήθην. *Et cùm aliquem vita cessisse indicarent, non id proprio nomine dicebant, sed tantùm hoc*, VIXIT. *Plutarchus Cicerone*, φθεγξάμενος δὲ μέγα, ἔζησαν, εἶπεν. οὕτω δὲ οἱ Ῥωμαῖοι οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθνάναι λέγουσι. *Quæ ratio similis cùm dicebant* πλείονας ἀντὶ τῶν τεθνηκότων. *Aristophanes* ἐκκλησιαζούσαις.

*Ἡ χαῦς αἰσηκῦα παρὰ τῶν πλειόνων. Glossema νεκρῶν.vbi tamen transpositum est glossema in textum.Ostendit item sepulcreti appellatio,τὸ πολυανδρεῖον. Item mortuos meliori scæua & omine dicebant μακαρίτας. Horatius,*omnes composui felices,*id est μακαρίτας. Plinius lib.*XXVIII,Cur ad mētionem defunctorum testamur memoriam eorum à nobis non sollicitari? *Quæ superstitio & vulgò apud nos inualuit, & Iudæorum etiam veterum commentarijs frequentissima est.*

73 MENSAS constituit, idem ancilia.] *Qui legunt* menses,*spectant ad menses additos à Numa Pompilio, & meliori ordine digestos. Qui verò* mensas, *quòd essent mensæ curiales, ad quas vnaquæque Curia sua sacra faceret, quæ videntur constitutæ à Numa: quanquam Dionysius vult à Romulo. Eæ Anclabræ, ab anculando, id est ministrando, & Assidelæ dicebantur. De quibus forsan Næuius libro* III *belli Pœnici,*

At posteaquam auim de templo Anchisa spexit,
Sacra ordine in mensa penatium deorum
Ponuntur: victimam auream polcram immolabat.

Citat Probus.Ita autem scripserat Ennius,

Mensas constituit,idémque ancilia primus,
Libáque,fictores,argæos & tutulatos.

73 SATVRNIO in carmine.] *Ita legendum,* Quod ea arma vt Thracum incisa, vt Saturnio in carmine. *Quòd nimirum in Saturnio carmine armorum anciliorum mentio fuerit. Alioqui ineptum erat Heroicum sequentem vocare Saturnium qui est hexameter.*

73 E SCIRPEIS virgultis.] *Vetus erat scriptura è* scirpeis,*pro* scirpis.*Ignari homines putarūt aliquid deesse,quasi scirpeis esset adiectiuum.Quare inducenda ea vox.*

73 TVTVLATI.] *Placiades id intelligit in Virgilio,*

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu. *Potest & videri in Statio,* Lanea cui Phrygij coma flaminis.

73 IN SACRIS capitibus.] *Quasi alia capita haberent,non vnum tantùm.Legendum* in sacris apicibus.*Idem error lib.*IIII,*vt indicauimus suo loco. Quis nescit pilea sacerdotum apices vocari? Dionysius lib.* II, Καὶ τοὺς κελευθμοὺς ἅπαντας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, πίλους ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδὲς, οὓς Ἕλληνες καλοῦσι κυρβασίας. *Est autem à parte totum.*

Nam

Nam apex propriè erat insigne, id est fastigium, quale hodie in pileis honorariis Doctorum, quos vocant. Nam totus pileus, vel potius velamenta, flammeum dicebatur. Vnde Flamines dicti. Idem Dionysius, Οὓς ἀπὸ τῆς φορήσεως πίλων τε καὶ στεμμάτων (ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμμα καλοῦντες) οὕτω προσαγορεύουσι. *Porro desinebat in conum, unde Apex dictus. Summum autem fastigium vocabant Tutulum. Addebatur virgula ex felici arbore, quæ in Flaminibus dicebatur Stroppus, in Flaminicis Inarculum. Totus Apex filo laneo velabatur: dicebatur Apiculum. Ab hoc putat quasi filamines dictos Varro. Infra mentum pertinebant amenta, quæ pileum retinebant: eæ dicuntur Offendices, quòd se mutuò offenderent, & conuenirent. Solius tamen Flaminis Dialis pileum dicebatur Albogalerus: fiebat enim ex hostia alba, Ioui cæsa, quæ dicebatur Idulis: de qua Ouidius,*

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

73 ABEO, quòd matres familiâs crines conuolutos ad verticem capitis, quos habent vti velatos, dicunt tutulos.] *Melius,* elatos. *Tutulus in fœminis qui hîc vocatur, dicebatur* κόρυμβος *Atheniẽsibus, à Cypriis* κορδύλη, *à Persis* κίδαρον. *Lucanus de hoc sentit,*

Turritáque gerens frontem matrona corona. *Iuuenalis,*
-tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput- , *Papinius,*
-celsos procul aspice frontis honores,
Suggestúmque comæ.

74 ET QVOD est, tunc cæpit memorari. Simul cata dicta accipienda acuta.] Et quod est:

-Tunc cœpit memorare simul cata dicta accipiẽda acuta. *Nam quì constare potest vulgata lectio editioni Romanæ & Vertranio?*

74 TVNNO capto corium.] *Tantæ sunt horum versuũ maculæ, vt & illos prætereunti magna venia, & conanti emendare par gloria deberi possit. Id quod multùm me consolatur. Nam si aliquid præstitero, cur non acceptum meritò esse debet? sin, quod magis puto, errauero: quid mirum ad tantum scopulum offendere? Tamen conandum est quomodo has Cyaneas enare possimus: quod satis commodè fiet, si ita legamus,*

Tunnos captato, cordulum exclude: minores
Occidunt, Lupæ, saperdæ te, & iura Siluri:

Sumen te,atque amia-*Ineptum est,putare hic Lupum esse uomen piscis,cùm Varro dicat nomina piscium horum Græca esse.Sed est Lupus ille, qui famoso carmine à Lucillio notatus est. De quo & alij quoque versus Lucillij extant:*

-Tubulus si Lucius, inquam:

Si Lupus,aut Carbo Neptuni filius- *Horatius,*

Famosísque Lupo cooperto versibus- *Persius,*

-secuit Lucillius vrbem,

Te Lupe, te Muti &c. *Item Lucillius ipse , per dialogismum:*

-quid,hæc cùm fecerit?

Cum cæteris reus vnà tradetur Lupo.

Non aderit.Ἀρχαῖς hominem & στοιχείοις simul

Eum priuabit.Igni & aqua interdixerit,

Duo habet στοιχεῖα.Id maluerit:priuabit tamen. *Hortatur ergo hunc Lupum εἰρωνικῶς, vt relictis minoribus pisciculis illis, vt sunt cordilæ,& saperdæ:tunnos,siluros,& amias immanes pisces consectetur.Manifestò irridet illius rapacitatem.*

74 T V N N O capto.]Capto *perperam, pro* captato: *Idem mendum in Varronis exemplo ἐν ταφῇ μενίππου.*

Nec multinummus piscis ex salo captus

Elops, neque ostrea illa magna captata

Quiuit palatum suscitare. *Nam hodie malè apud Nonium* capta.*Etiam nos in eodem exemplo* multinūmus *restituimus, vt in libris De re rustica,multinummi muli.*

74 P I S C I V M nomina,eorúmque è Græcia origo.] *Librarius ignarus Græcarum literarum,vt apparet, multùm deprauauit hos versus Lucillij.Quod & idem commissum est in versibus Ennij.ἰχθυοφαγικοῖς,qui leguntur apud Apuleium: vbi maxima ex parte piscium nomina Græca corrupta sunt.Quos tamen emendandos relinquo eruditis viris. Id quod fieri poterit ex poetarum macellis: ita voco qui citantur apud Athenæum piscinarij & culinarij poetæ. Non tamen prætermittam versus , qui adducuntur à Festo , vbi & piscium nomina Græca mirum in modum deprauata & luxata sunt:qui ita restituendi sunt,*

Murtatica autem video in vasis stanneis.

Bonam naritam,& camarum & tagenia,

Echinos fartos , conchas piscinarias , *Muriatica vocat τὰ ταριχηρὰ , quæ in muria Thasia seruabantur. Ea ita*

descri-

describuntur in Pœnolo:

Quaſi ſalſa muriatica eſſe autumantur,
Sine omni lepore & ſine ſuauitate,
Niſi multa aqua & diu macerantur,
Olent,ſalſa ſunt,tangere vt non velis. *Narita dicitur oſtrei genus,quæ νηρῖται à Græcis.Camarum ſcriptum eſt vno m, veteri conſuetudine:etiam apud Heſychium κάμμαρον. Tagenia, ſunt piſces,qui & ταγηνισταί, qui & ipſi ἐν ἅλμῃ ἐμβαφθέντες ἐτηγανίζοντο.Vide Athenæū.Echinos fartos vocat,qui farciebantur, hoc eſt ſaginabantur in viuariis,ſicut conchas piſcinarias, quæ in piſcinis. Atque adeò Muriaticorum nomine Plautus piſces omnes eos,qui ab eo enumerati ſunt comprehendit. Et ne dubites de hac correctione,audi quæ Plin.li.* X X X I,*cap.* V I I I,*de ea re ſcribit:* Sic halex,*inquit*,peruenit ad oſtreas echinos,vrticas, cammaros, mullorum iecinora: innumeriſque generibus ad ſaporem gulæ cæpit ſal tabeſcere.*Satin' apertè eoſdem piſces inter muriatica(id enim eſt halex,τὸ ταρίχος)recenſuit,quos Plautus? Quare tam boni verſus in ſitu & ſqualore relinquendi non erant.nunc ad rem.*

74 QVAE QVE cæruleo freto orta nare cæpta. Caua cortina dicta,&c.] *Hic placet Italis deeſſe quædam. Sed eos decepit perturbatus ſenſus: quem ſi aperuero, oſtendam hîc nihil deeſſe.Cùm ita legendum ſit:* Quæque freto caua cæruleo cortina receptat.Cortina dicta,quòd &c.*Intelligit ergo Ennius, quæcunque continentur ὑπὸ τῷ οὐρανοῦ σκήνει, vt loquuntur poetæ.Vereor autem ne cum aliis, quos ſuprà poſuimus, coniungendi ſint:*

Corpore Tartarino prognata Paluda virago,
Cui par imber,& imbris ſpiritus,& graui' terra
Quæque freto caua cæruleo cortina receptat.

74 FRETO cæruleo.] *Ita περιφερείας vocat cælū propter agitationem.Idem apud Nonium:*

Craſſa poluis oritur, omnem peruolgat cæli fretum.

74 Cortina.] Τρίπους & λέβης. *Ea eſt propriè,in qua lana ſuffecta ſuccos ebibit. Ab eo vſus eſt metaphora Cor. Tacitus in dialogo,cùm ait in Cortina eſſe. Id contrarium eſt ei quod Græci δευσοποιὸν vocant. Quæ enim in cortina ſunt, nondum penitus imbiberunt ſuccum.* At hercule, *inquit*, peruulgatis iam

omnibus, cùm vix in cortina quiſquam aſſiſtat, qui elemẽtis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certè imbutus ſit, *&c. Non multùm abeſt quod dixit Lucianus, ψαῦσαι λέβητος, Bis accuſato, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ μόνον ψαύσαντες ἔξωθεν τοῦ λέβητος ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ, καὶ ἐπιχρισάμενοι τῆς ἀσβόλου, ἱκανῶς οἴονται καὶ οὕτω μεταβεβάφθαι.*

74 CORTINA à corde.] *Ego puto à rotunditate, quòd, vt cortes, ita hæc rotunda eſſet. Cato in Originib.* Mapalia vocãtur, vbi habitant. Ea quaſi cortes rotundæ ſunt. *Sic ὀλοοίτροχοι λίθινοι ab eadem ratione dicti, ſi bene memini.*

74 QVIN inde inuictis ſumſerunt perduellibus.] *Locus mendoſus. Puto legendum:*

Vindictam victis ſumpſerunt perduellibus.

74 A QVO etiam Turpilius ſcribit veſperum.] *Indubitanter lego,* A quo etiam Turpilius ſcribit Veſperam. Itaque dicitur alterutrum. Veſper, id eſt, quem dicunt Græci ἕσπερον. *Nõ poſſum non multùm conqueri de correctorum audacia, qui hunc autorem iam per tot ſecula ægrum, multis porro vulneribus confecerunt. Quod tamen dictum velim ſine vlla animi aſperitate & maleuolentia. Nam quid eos monuit huc vocabulorum monſtra infercire, quæ ipſi neſciebant? Vbi enim διάστερον ſuum inuenerunt? Cur ſi neſciebant quid eſſet, tamen quaſi aliquid eſſet, huc intruſerunt? Sed de his ſatis, ne περὶ σκιᾶς ὄνου.*

74 A QVO Turpilius ſcribit veſperum.] Veſperam, *vt iam admonuimus. Plautus,*

Si media nox eſt, ſiue prima veſpera. *Nonius, Veſpera fœminino genere: Turpilius Dotata.*

Manus meas veſpera oriente clanculum Ferri ad ſpeciem declino. *—ita lego in Nonio.*

74 PATREM ſuum optumũ appellat ſupremum.] *Ita explebitur Saturnius verſus,*

Iouem patrem ſuum optumum appellat ſupremum.

74 SOLIS occaſu.] *Sol occaſus.* SOL OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

75 AB EO veteres poetæ nonnunquam milites vocãt latrones.] *Ennius Annali primo:*

Hæc ecfatus vbi, latrones dicta faceſſunt. *Item alibi,*

-fortunas ecquas cæpere latrones

Inter ſe memorent. *-Quæ tamen verba apud Nonium luxa-*

luxata & deprauata reperies. Vt λάτρον *latronum, sic stips, stipatorum eis nomen fecit.*

75 DIABATHRA in pedibus habebat.] *Ita coniunge:*

-risi egomet casabundum ire ebrium:
Diabathra in pedibus habebat, atque amictus erat epicroco. *Mirum ni ex Lycurgo Nevij.*

75 LANAM carere.] *Vetus verbum pro* ξαίνειν. *Vnde & Carduus, & carminare. Quare perperam hodie in Menaechmis legitur* Carpere, *cùm & Nonius quoque carere retineat. Carere verò sine dubio* παρὰ τὸ κείρειν, ἔκαρον: *non ut Varro.*

75 OSCA lana.] *Eadem & solox lana,* οἰσύπος, καὶ οἰσυπάτη. *Lucillius:*

Pascali pecore, ac montano, hirto, atque soloce. *Pascale pecus* τὸ εἰκαῖον, καὶ νομαδικὸν, *ut pascales gallinae. Alij legunt passales, id est* εἰκαίους. *passim* τὸ εἰκῆ. *Montanum id est sentum & squalidum, qualia in montibus pecora. A quo* ὀρεινὸν ἱμάτιον *ex lana squalida, & non carminata. Pollux,* τὸ δ' ἀκατάπτον ἱμάτιον οἱ μέσοι καρμικοὶ, ὥσπερ ἐν ὄρει εἰργασμένον, ὅτι οὐκ ἐγναμμένον, καλοῦσιν. *Hirtum itidem vocat squalidum. Columella,* Dissimilem rationem postulat hirtum, atque Tarentinum. *Vir eruditus Beroaldus putat idem esse Tarentinum & hirtum, magno sanè errore. Quis nescit ita loqui Latinos? Dissimilem naturam pecus habet atque homo. Plautus,* Illi sunt alio ingenio atque tu. *Ergo pecus montanum, pascale, hirtum, atque solox opponitur* μαλακοῖς προβάτοις, *qualia erant in agro Tarentino, quae, ut mollioris velleris essent, pellibus tegebantur. Ab eo dixit Horatius* pellitas oues Galesi. *Polybius in excerptis li.* IX, ἔχων πρόβατα μαλακὰ τῶν εἰθισμένων περὶ τὴν πόλιν τρέφεσθαι. *Interpres ineptè vertit debiles. AElianus in Epistolis,* τὴν οἶν τὴν τὰ μαλακὰ ἔρια ἣν ἐπαινῶ πρὸς σὲ, παρ' ἐμοῦ πέμψεται. *In Laertio dicuntur* πρόβατα διφθέραις ἐσκεπασμένα. *Columella vetat oues pellibus amiciri festis diebus. Hae pecudes, quia tenerrimis pascuis alerentur, dicebantur apud Rhodios* διακαλαμόσαρκας, ἤγουν τὴν καλάμην τῶν σπερμάτων ἐπιβοσκόμενα. Luxuriem segetum summa depascit in herba.

75 AGERRA.] Γέῤῥα, *crates. Etiam fascinos &*

pudenda interpretatur Nonius. Hesychius, γέῤῥα, τὰς σκηνὰς, καὶ τὰ ἀνδρῷα καὶ γυναικεῖα αἰδοῖα.

75 ADSCRIPTIVI.] *Varro de vita pop. Ro. lib.* III, De adscriptiuis, cùm erant attributi Decurionibus & Centurionibus, qui eorum haberent numerum, accensi vocabantur. Eosdem etiam quidam vocabant ferentarios, qui depugnabant pugnis, & lapidibus, iis armis quæ ferrentur, non quæ tenerentur. *id est, τηλεβόλοις βέλεσι, καὶ οὐ σχεδίοις, καὶ σταδιαίοις, ἀγχεμάχοις.*

75 ARMA, quæ ferrētur, vt iaculum.] Τὰ τηλεβόλα, *vt iam diximus.*

75 VBI rorarij estis?]

-sequimini

Me hac sulcis legiones omnes Lauernæ. Vbi rorarij
Estis? En sunt. Vbi sunt accensi? Ecce- *prius membrum inuenies apud Festum.*

75 POTEST ab arbitrio.] *Varro vult accensos dictos ab arbitrio: quòd Censere olim significaret arbitrari. Sic de Vita po. Ro.* Itaque quòd hos arbitros instituerunt populi, Censores appellarunt. Idem enim valet censere & arbitrari. *At Rerum humanarum lib.* XX, Consules ac Prætores qui sequuntur in castra, accēsi dicti, quòd ad necessarias res acciantur, velut accensiti. *Vbi vides inconstantiam Varronis. Quare ita obscurum hunc locum, vnde satis dignè non se extricauit Vertranius, legito:* Potest id ab arbitrio eius (nam inde arbitrium) cuius minister. *Accensus, inquit potest dictus esse ab arbitrio eius, cuius minister. Nam arbitrium inde est, nimirum à censeo: quòd verbum illud Censeo, & Arbitror idem poterat ac valebat, vt idem scripserat Rerum humanarum libro* XX. *Neque Itali, neque Vertranius, audiendi sunt, qui aliter legunt.*

75 PACVVIVS: Deum triportenta.] *Post hæc verba hiatus est. Neque mendum est sed lacuna.*

75 IN Corollaria.] *Corollaria, στεφανόπωλις. Est autem fabula Næuij, vt citatur à Sosipatro. Versum autem illum, quem intelligit Varro, est hic,*

Diuidiæ mihi fuerunt te abfuisse desiduo. *Extat apud Placidē interpretē priscarū vocum. Tamē apud illum citatur ex Varronis Corollaria, vt verear ne hic ille versus desideretur.*

De

De quo tamen eruditus lector iudicauerit.

75 DIVIDIA.] *Attius Phœnissis,*

Vicissitatémque imperitandi tradidit,
Ne eorum diuidiæ discordes dissipent
Disturbent tantas,& tam opimas ciuium
Diuitias- *Hæc nos non solùm correximus, sed etiam diuulsa conglutinauimus. Tamen tantùm Euripides dixerat,*

Ξυμβάντ' ἔταξαν, τὸν κάτισον πάρος
Φεύγειν ἑκόντα.- *Quid vetat & alia cōferre? Intelliges quantum variauit ab eo quem vertendum susceperat. Euripides enim,*

Σκυλεύματ' εἴσω τειχέων ἐκπέμπομεν,
Ἄλλοι δὲ τοὺς θανόντας Ἀντιγόνης μέτα
Νεκροὺς φέρουσιν ἐνθάδ' οἰκτίσαι φίλοις. *Quàm enim recedit ab illis vestigiis?*

Vbi nunc vostra mœnia,& omnis saucios
Conuisit, vt curentur diligentiús. *Illa verò non tam licenter,*

-πολύδακρύς τ' ἀφικόμην,
Χρόνιος ἰδὼν μέλαθρα καὶ βωμοὺς θεῶν,
Γυμνάσιά θ' οἷσιν ἐνετράφην, Δίρκης θ' ὕδωρ. *Nam quædam ex illis hodie extant,*

Delubra cælitum, mari sanctitudines. *Et illa satis bene:*

-οὔτε γὰρ γέρας πατρὶ
Οὔτ' ἔξοδον διδόντες, ἄνδρα δυστυχῆ
Ἐξηγρίωσαν-- *Sic enim vertit:*

Incusant vltro, à fortuna, opibúsque omnibus
Desertum, abiectum, afflictum ex animo expectorant.

Vbi expectorare ex animo, ἐξαγριοῦν, efferare. mirum genus loquendi. Sic apud Ciceronem vetus Tragicus

Tum pauor mihi sapientiam omnem ex animo expectorat. *hoc est,*

Ἐξίσταμαί τε καὶ παραφρονῶ φόβῳ. *Gallicè,* mettre hors du bon sens. *Porro in his vertendis satis animum intèndit, quæ sequuntur. Euripides,*

Σαφῶς γὰρ εἶπε Τειρεσίας, εἰ μή ποτε
Σοῦ τῶδε γῆν οἰκοῦντος, οὐ πράξειν πόλιν.
Ἀλλ' ἐκκομίζου.-- *Ex Attio separata hæc coniunximus.*

Iussit proficisci exilium quouis gentium,
Ne scelere tuo Thebani vastescant agri.
Egredere, exi, effer te ex vrbe, elimina.

Quæ data opera hîc scripsimus, vt esset, quo interim lectores animum ex tam minutis animaduersionibus possint reficere, dum difficultati huius laboris consulimus, & illam interdũ condimus mitioris & iucundioris lectionis voluptate. Non deerunt tamen, quorum palato hæc non faciant: nec mirum: πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι.

75 IN Phagone.] *Eius fabulæ nemo veterum, quod sciam, meminit. Esset Latinè Comedo, vel Lurcò, vel Gumia, vel Manduco, vel Rapo. Varro,* cùm hic rapo vmbram quoque spei deuorasset. *Rapo, id est propriè* ἀδηφάγος. *Apud Vlpianum,* Trebatius ait non esse morbosum, os alicui olere, vt hircosum, strabonem: *hoc enim ex inluuie oris accidere. Ego* ἀναμφισβήτως *lego,* vt lurcosum, raponem. Hoc enim ex ingluuie oris accidere. *Ingluuiem vocat* τὴν ἀδηφαγίαν. *ex qua oris graueolentia conflatur, vt in Leone notat Aristoteles. Etiam hircosus defendi potest. Est is, cui os ex fœda & detestabili libidine olet. Eiusmodi enim vocabantur Hirci. Catullus,*

—& putare cæteros hircos.

Et in dicto Attellanæ,

Hircus vetulus naturam capreis ligurir. *Quæ fœditas oris hirsuto & olido seni Tiberio exprobrata est. Item dicebantur spurci, & spurco ore Græcè* ἀγλαοῖς. *Et spurcæ tempestates, Græcis dicuntur* ἀσελγεῖς, ἤγουν σφοδραί. *Athenæus,* λέπεσθαι, ἐπ' ἀσελγοῦς καὶ φορτικῆς δὲ ἀφροδισίου ἡδονῆς. *vocat* ἀσελγῆ ἡδονὴν *eorum, qui id faciebant. Nam* ἀσελγεῖς *illi, qui hoc patiebantur, dicebantur* λέπειν. *Latinè Glubere. Catullus,*

Glubit magnanimos Remi nepotes.

Budæus aliter interpretatur, sed (pace tanti viri dixerim) perperam. Hæc latiùs à nobis dicta sunto, vt totum Vlpiani locum illustraremus: quia maximus vir non satis dignè inde se explicare potuit.

75 IN Parasito pigro.] *Ea fuit Plauti fabula: &, ni fallor, Græcè* λίπαργος *inscripta fuit. Priscianus citat ex Plauti Lipargo hæc,*

Nil moror mihi fucum in alueo apibus qui peredit cibum.

cibum. *Quæ manifestò dicta sunt in parasitum pigrum. Hesiodus,*

> Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς
> Ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὁρμήν.
> Οἵτε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ Ἔσθοντες, *&c.*

76 TRAMES.] *A trameando, quòd scilicet transuersi scandant vias rectas. Ab eo Plautus Mostellaria videtur dixisse,* Ambo postes ab infimo trames secat. *Quòd qui cæsi sunt intempestiui postes, diffindi solent, & hiare. Sed mihi diligentius consideranti videtur legendum* tarmes. *Is est Vitruuio, qui θρὶψ Græcè vocatur, vt intelligat vermiculatos, &* θριπηδέστους. *Iam secare, & cædere aptum verbum ei rei. Lucillius,*

Lanæ opus omne perit, squallor, tincæ omnia cędunt.

Nam Græcè κόπτειν, *vt* κόπτεσθαι ὑπὸ σέων. *Aristophanes Lysistrata. Et Theophrast.* ἱστορ. *lib.* IIII, κἂν εἰς ἱμάτια τεθῇ τὸ μῆλον, ἄκοπα διατηρεῖ. *Itaque puto* Tarmes *non* Trames *legendum in Plauto.*

76 IN fugitiuis.] *Putant esse comœdiam Plauti: sed falluntur. Est enim Turpilij, quæ alio nomine inscripta erat Leucadia. Translata est ex Alexide, qui subinde citatur ἐν Λευκαδίᾳ ἢ δραπέταις.*

76 AGREGE specta.] *Lego:* Age age specta: vide vibices quantas. Iam inspexi: quid est? *est quadratus iambicus.*

76 VIBICES.] μώλωπας *Græci vocant* στιγμάς. *Hesychius. Inde vibices.*

76 EXCITATVM verberibus corpus.] *Hinc Plautus vibices vocat prægnantes plagas.*

76 IN Cistellaria.] *Infinitis propè locis Plautum in Cistellaria citant grammatici: cùm tamen quæ ipsi adducunt testimonia, desiderentur in ea, quæ hodie extat eius nominis fabula. Vnde quidam pro Clitellaria, Sisennaria, aut nescio quid nugarum, substituendum putarunt. Sed non ita faciundum erat. Paruum mendum est, quod huius fabulæ titulum occupauit. Nam* Clitellaria *pro* Cistellaria *legendum. Facilis verò fuit lapsus, vt in Cistellariam notissimam fabulam degeneraret. Est autem eadem atque ea, quam Græco titulo inscripserat Astrabam.* ἀστράβη *enim clitella. Sic inuenies*

eundem. Plautum citatum in Lipargo, & Parasito pigro: Terentium in Heautontimorumeno, & seipsum excruciante, vt apud Ciceronem: Cæcilium Nauclero vel portitore: Oboloſtate, vel fœneratore: Harpazomene, vel rapta: Hypobolimæo, vel ſubdititio: Laberiũ Cropio vel Sarcularia: Belonistria, vel Frugione: Scylace, vel Catularia: Pomponium Hetærisca, vel Proſtibulo: Varronem κριομαχία, *vel Caprino prælio. Quæ cùm ita ſint, iam ſatis confirmata eſt iſta coniectura noſtra, ſi ad reliqua pergamus.*

76 NON quaſi, vt hæc ſunt hic limaces liuidæ.] *Meliùs*, ſumtuis limaces liuidæ.

76 LIMACES.] *A limace, vt apparet, quæ folia plantarum, & olera corrodit: Eiuſmodi ſunt meretrices, quæ miſeros amantes* καταφαγοῦσι. *A quo illa apud Menandrum meretrix dicitur* Αἶξ. ἐπεκαλεῖτο δ'

Αἶξ, ὅτι μέγαν κατέφαγε τὸν ἐραστήν ποτε Θαλλόν. *Vel potiùs à limando. Nam Græci quoque* τὸ ῥινοῦν *in eadem ſignificatione vſurpant. AElianus*, καὶ ὁ μὲν τοῦ Μενάνδρου Θήρων (*nomen eſt paraſiti*) μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώποις, φάτνην αὐτοὺς ἐκείνους εἶχεν. *Vbi etiam eleganter* περὶ τῆς φάτνης. *A quo dixit Plautus de Paraſito*, recepit ſe in præſepim ſuã. *Itaque limaces meretrices, à limando.*

76 DIOBOLARES.] *Sunt ita digerendi verſus hi;*

Non quaſi vt hæc ſumtuis limaces liuidæ,
Diobolares, ſchœnicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotilis cruſculis,
Capillo ſciſſo, atque exciſſatis auribus.

Quòd ſecundus verſus ſit ex Clitellaria, non Neruolaria, vt falſò putant quidam, vel hoc vno cognoſcimus: In Fragmentis Feſti mutilatis, vbi diſſeritur, quæ ſint ſcœnicolæ meretrices, verſus hi duo continui citabantur, Diobolares, ſcœnicolæ, miraculæ, Cum extritis talis, &c. *Priſcianus verò citat ex Ciſtellaria illum*, Cum extritis talis, &c. *ergo ſunt illi duo ex eadem fabula Clitellaria. Quartum verò ex Ciſtellariâ adductum inueni: ſed perperam, vbique pro Clitellaria. Quem cum cæteris coniungendum eſſe, nemini dubium eſſe debet. Quæ quanuis ſatis erant ad fidem faciendam ſententiæ noſtræ: tamen maior huic cumulus acceſ-*

accesserit, si ea, quæ citantur ex Astraba, cum illis quæ ex Cistellaria falsò pro Clitellaria adducuntur, coniungamus. Cuiusmodi sunt hæc,

-quasi tolleno, vel
Pilum Græcum reciproces plana via.
Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.
Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita.
Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula. *Quæ non dicam quàm conueniunt, sed quàm elegantia sunt. Sed enarrandi sunt, quos suprà coniunxi.*

76 DIOBOLARES.] *Puto fuisse in Græco,* Διώβολοι, καὶ μορμόνες, ἀσωτρέλεις. *Diobolares: Plautus Pœnolo,*

Seruolorum sordidulorum scorta diobolaria. *Ad verbum esset,*

Δουλαρίων σικοτέβων κασαυβάδες διώβολοι. *Pacuuius apud Placiadem,*

-non ego ita fui,
Vti nunc sunt meretrices diobolares, suam
Quæ nummi caussà paruipendunt gratiam. *Dicebantur & βλιτάδες in contemptum.* Βλιτάδες, *inquiunt grammatici,* αἱ εὐτελεῖς γυναῖκες, *id est, Nugatoriæ mulieres, vt vocat Festus. Plinius:* Blitum iners videtur; ac sine sapore, aut acrimonia vlla. Vnde conuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. *Plautus,* Lutea, blitera meretrix. *Apud Catullum,*

Non assis facis oblitum lupanar. *Lege,*
Non assis facis, ô blitum, lupanar. *id est, O blitum, ô lupanar, non curas. Lupanar enim etiam vocauit, vt Lucillius,*

-carcer vix carcere dignus. *Et Terentius, scelus pro scelesto. Martialis, vitium pro vitioso. Virgilius* -Et crimine ab vno Disce omnes. *Crimine ab vno, id est, ab vno reo. Aristophanes,* ἐν κύκλῳ τὰ νοσήματα σκοπεῖν, *id est,* τῶν νοσηλοῖς. *Itaque lupanar eleganter pro meretrice. At alij aliter.*

76 SCHOENICVLAE.] Schœnicolæ, *legendum. Extat & in Plauti Pœnolo. Sed ibi falsò legitur* cœnicolæ.

76 MIRACVLAE.] Φόβητρά *planè exprimit puto, &* μορμόνας. *Nisi intercederet Varronis autoritas, legerē,* muricolæ, *pro* myricolæ, μυρτρείβας, *vel* μυρτρείβεις. *Possent & Miraculæ esse à*

miraculum. Miracula, quæ nunc digna admiratione dicimus, antiqui in rebus turpibus vtebantur. *Autor Festus. Inde Catullus monstra pro eodem dixit*, Sed tu cum copone omnia monstra facis.

C V M extritis talis.] *In alijs legitur* extortis. *Inter laudes mulierum* καλλιπλόκαμος, καὶ καλλίσφυρος. *Sicut contrà inter vitia, Compernis, & valga, & vatia. Lucillius lib.* X V I I,

Num censes καλλιπλόκαμον, καλλίσφυρον vllam
Non licitum esse vterum, æquè etiam inguina tangere mammis?
Compernem aut varam fuisse Amphitruonis ἄκοιτιν
Alcmenam, atque alias, Helenā ipsam denique nolo
Dicere. tute vide, atque disyllabon elige quoduis.
Τὴν δ' εὐπάτερειαν aliquam rem insignem habuisse,
Verrucam, næuum pictum, dentem eminulū vnum.

Qui erant extritis talis, λαισποδίαι *ab Atheniensibus dicebantur. Quanquam nonnulli dicunt* λαισποδίας *eos esse qui* διεστραμμένους *habebant* πόδας. *Vt ij sint, quos Falcones à veteribus vocatos esse testatur Festus.*

C V M crotilis crusculis.] *Festus legit* crocotilis. *At altera lectio melior. siquidē Crotilum vocabant exile & tenue. Videtur* κροτίλος *fuisse vt* κωτίλος. *Inde compositū Succrotilus. Titinnius,*

Feminea fabella, succrotila vocula. *Ecce autem inconstantia lectionis. In alijs enim legitur* todellis crusculis, *etiam in Festo ipso.* Todi, *inquit*, genus auium paruarum. *Et putat ab illis cruscula exilia, & tenuia, todella dici. Sanè non caret ratione: Nam simili translatione Eubulus Comicus dixit* σκέλη κοψίχου, *ab ea minuta auicula scilicet. Ita enim ait,*

Ἡ Θεανὼ δ' οὐχὶ σιλφίου ὅλη ἀποτετιλμένη;
Βλέμμα καὶ φωνὴ γυναικὸς, τὰ σκέλη δ' ἦ κοψίχου;

Nunc redeo ad Varronem.

76 A B S C H O E N O nugario vnguento.] *Nugario potuit dicere, quòd toti* χλιδῶνες *muliebres, quæ vulgò Iocalia vocamus, veteribus dicebantur Nugæ mulicbres. Plautus Aulularia,*

Vbi nugiuendis res soluta est omnibus. *Pollux lib.* V, καὶ ἄλλους δέ τινας κόσμους ὀνομάζουσιν οἱ κωμῳδοδιδάσκαλοι λῆρον, ἔχθοιβον, σκέλανδρον. *Etiam* λῆροι, *inquit Hesychius*, τὰ περὶ τοῖς γυναικείοις χιτῶσι κοχχυτωμέρια. *Et in* V I *Epigrammatum,*

καὶ λή-

-καὶ λῆροι οἱ χρυσοῖ κάλαμοι. *Petrus Victorius reposuit* nugatorio *ex veteris scripturæ autoritate. Id erit futili,* καὶ καταφρονητῷ. *vt nugatorias mulieres vocat Festus* τὰς εὐτελεῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους.

76 IBIDEM Scrantiæ.] *Lege,* Idem Neruolaria: Scranctiæ. *Veteres excusi habebant,* Idem in eruolaria. *Ex eo igitur restituenda vera lectio. Hoc ita esse testatur & Pius Annotationum suarum cap.* CCIIII. *Similia conuicia in meretrices, vt in superioribus: quod fecit vt superiores versus ex Neruolaria esse putarint propter affinitatem sententiæ. Itaque hinc erasarunt nomen Neruolariæ, quòd putarent id ponendum esse vbi citatur Cistellaria.*

76 SCRANCTIÆ.] *In nonnullis* Scractiæ. *Scracere videtur olim dictum* τὸ χρέμπτεσθαι. *Quod verbum & hodie quoque vulgò in Gallia vsurpamus. In Nonio & Festo manifestò legitur* Scraptæ. *Titinnius Prilla,*

Rectius mecastor Piculetæ Postumæ
Lectum hodie stratum vidi, scraptæ mulieris. *Quare*

scraptæ, *pro meretricibus, quasi despiciendæ.*

76 SCRVPEDAE.] *Quæ ægrè incedunt: ab eo quòd qui per scrupos & lapillos incedũt, difficilè ingrediuntur. Quæ ita ægrè consisterẽt, veteres etiam Petreias vocabant. Ego puto melius esse vt dicamus Plautum, cùm hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reseruasse. Itaque* scrupedas, *quasi* crupedas *dictas, vt tritauus, stritauus, &c.* κρούπεδα *enim, quæ &* κρούπεζα, *Græcè dicũtur sculponeæ. A quo homines duris pedibus & ligneis vocabantur* κρούπεδας *&* κρούπεζοι: *quia* κρούπεδα, *inquit, Hesych.* σανδάλια, καὶ ὑποδήματα ξύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. *Deinde* τοὺς κρουπέδους *interpretans,* θέλει οὖν, *inquit,* δηλοῦν τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας.

76 STRITABILLAE.] *In nonnullis* strictipellæ. *Eæ erunt quæ stringunt cutem, & rugas in facie extendunt. Itaque ad id fiebat* τετάνωθρον, *vt vocat Dioscorides: quòd Latinè tentipellium. Titinnius,*

-tentipellium
Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ. *In aliis legitur*

Strictiuellæ, *vt apud Nonium. Erunt quæ psilothro, pumice & volsellis crebrò vtuntur ad cilia castiganda, & cæteros pilos euellendos. Vel quæ calamistrorum nimio vsu pellem adurunt.*

Propterea dicebantur Incoctæ mulieres. A qua ratione, qui vibrabant capillos, homines molles & effæminatos vocat Strabo καπυριστάς lib. XIIII.

76 AB excreando ſcraneiæ:ſic adſignificat.] *Lego,* Ab excreando:ſcrancia ſiccam ſignificat. *Ariditatem in corporibus mulierum notat etiam Plautus in Curculione,*

Tibi qui ſcreanti,ſiccæ, ſemiſomnæ adfert potionẽ.
Et in Epigrammate,
Quæ ſucco caret, vt putrîſque pumex:
Nemo viderit hanc vt excreantem:
Quam pro ſanguine puluerem ſcobémque
In venis medici putant habere. *Hic ergo ſiccæ mulieres, quæ tuſsiendo & excreando exhauſtæ ſunt. Vnde ille in Milite Plauti vult ſcortum ſiccum, ſuccidum: ſiccum, non tamen ſucco carens, & exhauſtum. Ideo ſuccidum, vt Terentius, ſucci plenum. Itaque ſiccam, minimè ſputatricem. Vnde apud Iuuenalem repudiatæ mulieri inter alias cauſſas repudij hæc præcipua velut ſontica aſsignatur, quòd nimium emungeretur,*
Iam grauis es nobis, nimiúmque emungeris. *Quas cauſſas repudiata quædam apud Afranium à ſe reijcit, cùm ait,*
Vigilans, ac ſolers, ſicca, ſana, ſobria,
Viroſa non ſum: &, ſi ſum, non deſunt mihi
Qui vltrò dent: ætas integra eſt, formæ ſatis. *Sunt enim ex Repudiata Afranij. Etſi ſcio in Afranij verbis ſiccã eſſe poſſe pro ſobria dictum: vt apud Plautum in Aſinaria, & Ciceronem in Academicis ſicci homines pro ſobrijs: ſicut contrà madidus, & madulſa, pro ebrio. Ita etiam ξηρὸν Græcè. Pindarus apud Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας, Γνῶναί τε ἔπειτα αὐγὰ ξηρᾶ ψυχὰ σοφωτάτα. Et Athenæus lib.* II, *ξηρὸν ξοφὴν vocat abſtemiam.* ἐκ ξοφῆς ξηρᾶς οὔτ᾽ αἱ σκώμματα γένοιτο, οὔτ᾽ αὐτοσχέδια ποιήματα.

76 AVRELIVS ſcribit auſcaripedam.] *Tranſpoſitio facta eſt, pro* ſcauripedam. *Scauri erant homines prauis fulti malè talis, vt verbis Horatij vtar. Ergo Scauripedæ eædem erunt quæ ſuprà, extritis talis. id eſt non καλλίσφυροι, neque εὔπεζοι.*

76 A VERMICVLO piloſo.] *Iuuentij ſententia poſtulat vt legatur* Aſcaripeda. *ἀσκαρίδες enim ſunt illi vermes, quos intelligit. Sed, quod cum bona Varronianorum omnium venia dixerim, lumbrici nuſquã in frondibus inueniuntur, ſed ἴκλοι potiùs.*

potiùs.ἀσκαρίδας perperam Gaza Tipullas vertit.Siquidem Tipullæ,non sunt vermes,sed potiùs aliud insecti genus,quod semper in riuis & fontibus visitur, summa celeritate superficiem aquæ percurrens. Quas vulgus Aquitanum & accolæ Garumnæ Capras vocant. Itaque dicta sunt παρὰ τὰ τίφη. τίφεα enim τὰ ἕλη, vbi eæ versari solent.Varro,

-leuis

Tipulla lymfôn frigidos transit lacus. *Ita enim legendum in Nonio.*

76 Ex eo ab Attio positum.] *Totus hic locus perturbatus est.Ita,meo indicio,legendus est:*Ex eo ab Attio positum pro curiosa: itaque est in Menalippo: Reiicias abs te religionem,scrupeæ imponas.*Scrupea,ἡ δεισιδαίμων.*

76 In Menalippa.] *Legendum omnino,*in Melanippo. *Nam ex Melanippo Attij sæpe producit testimonia Nonius.Ennius verò scripsit Melanippam,quam vertit ex Sophocle.*

76 Reiicis abs te religionem.] *Meliùs,* Reiicias. *Reijcit à se religionem,qui omen ad alium transfert.Sicut contrà obijcere religionem, ἐπιθειάσαι: nimirum ex obseruatione ominis δεισιδαιμονίαν incutere. Plautus Mercatore:* Religionem illic obiecit:recipiam me huc.*Sic Horatius religionem obijcit Galateæ profecturæ,ab omine:scilicet ab exemplo Europæ.Suetonius dixit afferre religionem:* Fuere, *inquit,* qui proficiscenti Othoni moras, religionémque nondum conditorum anciliorum afferrent.

76 Scritare.] *In veteribus excusis* Stritare.*Erit à terẽdo Tritare,& Stritare,vt stritauus:id est διατρίβειν,καὶ βαμβαλίζειν.A quo nonnulli Hispani dicunt hodie* Bambanear.*Latini veteres dicebant talipedare. Et Attas,qui ita ægrè incederent.Vel potiùs* Structare.*Id erit deriuatum à Struo.vt in* XII *Tabulis,* Pedem struere, *est vix pedem pedi præferre, ait Verrius:hoc est,vix γόνυ γουνὸς ἀμείβειν,diceret poeta quidam.*

76 Axitiosae.] Axiosæ.

76 In Sitelitergo.] *Tu meo periculo repone,*in Scythe liturgo. *Hæc fabula translata est ex Antiphane, quem citat Athenæus ἐν σκύθῃ. λειτουργοὶ verò καὶ δημόσιοι ὑπηρέται vocabantur Scythæ. τοξόται, inquiunt grammatici, οἱ δημόσιοι ὑπηρέται, φύλακες τοῦ ἄστεος, τὸν ἀριθμὸν χίλιοι· οἵτινες πρότερον μὲν ᾤκουν τὴν ἀγορὰν, μέσον σκηνοποιησάμενοι, ὕστερον δὲ μετέβησαν εἰς Ἄρειον*

πάγον. ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι καὶ Σκύθαι, καὶ Σπευσίνιοι, ἀπὸ Σπευσίνου τινὸς τῶν πάλαι πολιτευομένων, συντάξαντος τὰ περὶ αὐτούς. *Apparet, apud Græcos, Scythas eundem ordinem tenuisse, quem apud nos Germani in stipandis Regum & Principum corporibus.* λειτουργὸς *quoque* Σκύθης *introducitur ab Aristophane* ἐν ἐκκλησιαζούσαις. *Quare vera est coniectura nostra. Et falsus est memoriæ Festus, qui ex Scythe liturgo (sed & ibi quoque deprauata est lectio) citat ea quæ extant in Milite Plauti. Sanè Scythæ* λειτουργοὶ *nihil aliud erant quàm Stipatores, & qui vocabantur olim Latrones.*

76 MVLIERES vxorculauit, ego noui scio axiosam.] *Sic Vxorculare poterat dictum videri sicut mulierare. Varro,* γνῶθι σεαυτόν, Et Rex, & misellus ille pauper amat. Hic ephebatum mulierauit. Hic apud mœchada adolescentem cubiculum pudoris polluit. *tamen video hanc esse veram lectionem,*

Mulier es, vxor. Cuia, vir? Ego noui, scio: axiosa es. *Hoc enim conuitio irati dimittebant à se mulieres, sicut & hodie quoque solemus facere in communi sermone. Terentius,*

Oh pergin' mulier esse? *Plautus Casina,*

Insipiens semper tu huic verbo vitato abs tuo viro.

CLI. Cui verbo? MV. I foras: mulier es.-- *In Pœnolo,*

Taciciùs tibi resistam, quàm quod dictũ est malæ mulieri. *Rixanti enim & garrienti dicunt,* Mulier es. *Itaque garrientem mulierem malam vocat: quia videtur fuisse prouerbium,* Mulier, cùm tacet, bona est. *Idem in Rudente,*

Eo tacent, quia tacita bona est mulier semper, quàm loquens. *Ex illo,*

--γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.

76 CARBILIVS.] *Scribendum* Aur. Opilius. *Nam C hic adhæsit ex fine præcedentis* Sic.

76 AXIOSAE.] *Festus legit* Axies mulieres.

76 IN GESTIONE.] *Poterat legi* in Restione. *Is est Mimus Laberij. Sed Varro æqualem suum non citasset, vt puto. Poterat &* Aeschrione. *Ea est fabula Cæcilij. Magis placeret* Quæstione. *Eam scripsit Nonius Attellanarum scriptor. Sed hodie desideratur illud testimonium in vulgatis Nonij codicibus libro De contrarijs generibus nominum. Id autem adducit, vt probet* sauies *olim pro* sauiere *dictum fuisse. Quare ita*

repones

repones ex scripto codice, Suauies, pro suauiere, Pomponius Munda,

Ego illam non amplectar? ego non sauiam? Nonius Quæstione:

Mammas teneas, pedes extollas, congenues, sauies. *Ego quoque id enarrabo.* Congenues *dixit, genua iungas. quod obscænum est. Item illa obscæna,* Pedes tollere, *&* mammas tenere. *Sed posterius minus animaduersum.*

Plautus Pseudolo, --vbi mamma manicula
Opprimitur alia: aut, si lubuit, corpora
Conduplicant.- *Et alibi,*
Papillarum horridularum compressiunculæ. *Aristophanes Pace,*

Τί δῆθ' ὅταν ξυνῶν τ' τιτθίον ἔχωμαι; *Euripides Cyclope,*
Ἵν' ἔξῃ ποτὶ πυρθὸν ἐξανιστάναι,
Μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένης
Ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος.- *At ineptus poeta omni abiecta verecundia & maiestate heroici carminis, illam fœditatem etiã ipsis verbis expreßit, libro IIII, Argonaut.*
Ἀκροχάλιξ οἴνῳ καὶ νέκταρι, καλὰ μαμαρπῶς
Στήθεα παρθενικῆς Μινυαΐδος.— *Hæc sanè explicanda fuerant, quia hactenus in situ latuerant. Non tamen propterea legerim* in Quæstione: *sed in* Gastrione, *vel, si mauis,* Gastrone. *In veteribus enim disertè excusum est* Gestrione. *Ea fabula versa est ex Antiphane, qui citatur ἐν γάστρωνι ab Athenæo libro* x.

76 CERASTRIBOLA vt de lũbo obscœnabis.] Caro strebola, vitellina est: cœnabis. *Ita enim legẽdum mihi videtur. Carnis strebulæ meminit Festus: item & Arnobius,* Nonne, *inquit,* placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur? *Videtur κοιλὴ dicta à Græcis ἡ γλουτῶν ἀγκύλη ὀστώδης. A qua curuatura & versura dicta Strebula. στρεβλὸς enim Curuus & prauus. Vnde Striblígo deprauata oratio, ὁ σολοικισμός. Videtur esse & quòd scribit Hesychius.* κάτταρον, *inquit,* τῶν ὀπισθιδίων τοῦ βοὸς ἡ σὰρξ ὑπὲρ τὰ ἄρθρα.

76 GRALLATORES.] *Nonius*, Grallatores sunt Calobathrarij (*melius καλοβάται*) Grallæ enim sunt fustes, qui innituntur. Varro, Mutuum muli scabũt, περὶ χωρισμοῦ: Grallatores qui gradiũtur, perticæ sunt ligneæ. Ab hominis quoque vi istæ agitãtur. Sic illi animi nostri sunt. Col-

la,crura,ac pedes noſtri,etiam κινητὰ, ſed ab animo mouētur. *γύπωνες, vt puto, à Græcis vocabātur. Pollux, οἱ δὲ γύπωνες, ξυλίνων κώλων ἐπιβαίνοντες, ὠρχοῦντο διαφανεῖ ταραντινίδι ἀμπεχόμενοι.*

76 IN LIBRO qui ſcribitur Nomina barbarica.] In libro, qui inſcribitur *νόμιμα βαρβαρικά. Sic citatur ἐν Τυῤῥηνικοῖς νομίμοις ab Athenæo. Sed quare in Barbaricis inſtitutis & legibus, Præficarum meminerat Ariſtoteles? Quia Phryges propriè dicuntur Barbari: eorum autem inuentum Præficæ, & Nænia. Papinius in Epicedio patris,*

Vt Pharios aliæ ficta pietate dolores,
Mygdonióſque colunt,& non ſua funera plorant.

Vnde Nænia Phrygium vocabulum, Latinè Leſſus. Pollux, τὸ δὲ νηνίατον, ἔστι μὲν Φρύγιον, Ἱππώναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Vnde νηνιερίζεσθαι, τὸ θρηνεῖν. Ea canebatur ad tibias, quæ θρηνητικοὶ αὐλοὶ dicebantur. Id quoque Phrygium inuentum, vt etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. Varro De vita pop. Rom lib. I I I I, Ibi à muliere, quæ optima voce eſſet, Pergama laudari: deinde neniam cantari ſolitam ad tibias & fides eorum qui ludis Troicis curſitaſſent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica vſque ad ſecundum Pœnicum bellum. *In quibus verbis, quæ & corrupta antea, à nobis emendata ſunt, & lacera, conglutinata, apertè indicat Varro hunc morem præficarum manaſſe ex Phrygia in Italiam per comites ÆEneæ. Statius Thebaidos libro* V I, *in exequiis Archemori pueri,*

Cùm ſignum luctus cornu graue mugit adunco
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes
Lege Phrygum mœſta, Pelopem monſtraſſe ferebant
Exequiale ſacrum, carménque minoribus vmbris
Vtile, quo geminis Niobe conſumpta pharetris
Squallida biſſenas Sipylen deduxerat vrnas. *Vbi & de tibiæ forma indicatur, & primùm neniam cantari ſolitam in funere infantium. A quo, vt puto, quoddam genus legis puerilis dictum eſt* Νηνίατος. *Heſychius, νηνίατος, παιδαριώδης νόμος. Horatius,*

Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum
Nenia, quæ regnum rectè facientibus offert? *Inde Neniæ dici cœptæ pro friuolis, & nugis. Nugæ etiam erant propriè quæ canebantur in mortuorum laudem. Plautus Aſinaria,*

Hæc ſunt non nugæ: non enim mortualia. *Etiam origo id*

go id declarat. Nam Nugæ Hebraicum & Syriacum vocabulum. Id sonat mœrorem, sicut Nenia planctum eadem lingua. Neque enim Phrygium est, quod putant grammatici. In Plauto Nugæ & mortualia vocantur carmina præficarum. Gellius, Vos Philosophi mera estis, vt M. Cato ait, mortualia glossaria: nam qui collegistis & lectitastis res tetras, & inanes, & friuolas, tanquam mulierum voces præficarum. *Ergo Neniæ Phrygum inuentum, vt volunt grammatici. A quibus Cares quoque id didicerũt.* λέγεται δὲ, *inquit Pollux*, καὶ Φρύγας εὑρεῖν αὐλὸν θρηνητικὸν, ᾧ κεχρῆσθαι τοὺς Κᾶρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνώδης γὰρ τὸ αὔλημα Καρικόν. *Illud verò* μέλος Καρικὸν, *quod canebant ad tibiam, constabat ex trochæo & iambo. Itaque quæ apud eam gentem id canebant mulieres, vocabantur* Καρῖναι, *à natione. Hesychius*, Καρῖναι, θρηνῳδοὶ μουσικαί, αἳ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσι πρὸς ταφὰς καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. *Quo titulo Menander & Cæcilius comœdiam inscripserunt.*

77 DECEM coclites.]
--Decem coclites, ques montibu' summis
Ripeis fodere.--Ques, *pro qui*, ἀρχαϊσμός. *ita lego. Coclites, quos hic vocat Ennius, sunt Arimaspi, præcipuè cùm de Ripeis montibus agat: in quibus eos constituunt Herodotus, & alij veteres scriptores. Id nos admonuit vir incomparabilis, quem nonnisi honorificè appellare debemus, Adrianus Turnebus.*

77 AB OCVLO cocles.] *Non dubium est quin à* κύκλωψ. *Sic duplices Græcorum literas desinentes Latini mutant in S.* κύκλωψ, *Cocles.* ἀλώπηξ, *Æolicè* Fαλώπαξ, *Valopes: quæ deinde volpes, non volipes, vt Varro.*

77 APVD Cassium.] *Eodem errore quo suprá. Nam legendum* apud Attium.

77 QVVM nox videtur.] *In veteribus excusis* Quid nox. *Ergo ita & corrigendum & distinguendum,*

Quid nocti' videtur? In altisono
Cæli clupeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiã noctis itiner. *Coronis anapæstica ex Iphigenia Ennij, quæ est ex Euripidis Græca. Ita enim Euripides,*

Τίς ποτ' ἄρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει;
ΓΕΡ. Σείριος ἐγγὺς τῆς ἑπταπόρου

Πλειάδος ἄξοσιν ἴτι μεσήρης. *In quibus vides quid sibi permiserit Latinus poeta, qui non interpres, sed ne imitator quidem esse voluit. Varronem fugit ratio, qui initio quarti libri ait hæc prolata ab Agamemnone: cùm sint ex persona senis cū Agamemnone verba facientis. Sunt item & alia, quæ ostendunt Iphigeniam Ennij versam fuisse ex Euripide, vt illa apud Festum,*

Procede: gradum proferre pedum

Nitere. cessas? *Euripides,*

Ἀλλ' ἴθ' ἐρέσσων σὸν πόδα, γηρά

Μηδὲν ὑπείκων. *Quos verò trochaicos adducit Gellius ex eadē Iphigenia Ennij, non sunt ex Græco, sed est ἐπεισόδιον ab Ennio insertum fabulæ. Ita enim mos est veterum tragicorum & comicorum, pleraque de suo addere præter fabulæ argumentum.*

77 V T Homerus vocat ἄμαξαν.] Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσι.

77 T R I O N E S.] *Neuius,* —Trionum hic moderator rusticus. *Puto Striones prius dictos à stria, quam proscindendo, sulcos faciunt. Sic & ipse Varro in striam iubet sulcos imprimi. Sic Plinius vetat in arando sæpius striare, id est, sæpius iterare striam. quanquam melius alij apud Plinium legunt strigare. Ab eo ergo Striones: vt in Tritauus & similibus S, quæ erat aduentitia, sic in Strione, quæ natiua erat, periit.*

77 V A L E N T E S glebarij.] *Ita vocabant eos rustici. Græci χαμῖνες, ἤγουν δίπλοῦς βόας, ἰσχυρούς, καὶ δίσχιλες. Hesychius.*

77 I N D E bene appotus.]

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire cœpi tramite dextera via.

77 T A M crepusculo, &c.] *Fortasse,* Tā crepusculo fere, vt amens, lampadas accendit.

77 I N Condalio.] *Ea fuit translata ex Menandro. Is enim laudatur ab Athenæo ἐν δακτυλίῳ. Condalium enim δακτύλιον.*

78 R E C I P R O C A tendens.] *Erit trimeter Iambicus cum principio ἀκροστιχίδος. Sed meliùs puto ita concinnari,*

Tendens neruo tela reciproca

Concita equino. *Simile apud Sophoclem in Trachiniis,*

—ὁ δὲ βακχείας ἄπο

Ἦλθε παλίντονα Θήβας

Τόξα,

Τόξα, καὶ λόγχας, ῥόπαλόν τε πνέασιν. *Reciproca*, τὰ παλίντονα. *Non tamen affirmem esse ex illis Sophoclis versa. Quanquam Trachiniæ versæ sunt ab Attio. Ex quibus Cicero* I I *Tusculana Herculis iam propemodum depositi exclamationes illas ad verbum ex Sophocle versas adducit. Neque tamen nomen Attij posuit, vt in alteris versibus, quos mox ascribit, non laudat autorem Attium in Prometheo, qui illos versus scripsit, sed AEschylum, ex quo illi translati sunt: cùm tamen esse ex Prometheo Attij, aliquot Nonij & Prisciani indiciis cognoscamus: qui illa, quæ extant apud Ciceronem, nominatim ex Prometheo Attij citant. Vtrasque ergo versiones vnius Attij esse hinc manifestò apparet. Et stilus ipse multò plenior quàm Ciceronis in transferendis poematis Græcis, & aliud seculum redolet, & mehercule longè felicius ingenium poeticum. Quod iccirco admonui, ne fallantur omnes cum erudito viro, qui in Sophoclem commentaria edidit, putátque eos versus Ciceronis esse. Nam profectò fallitur. Sed magis accusandi illi, qui cùm mordicus teneant, atque adeò pertinaciter sibi persuaserint illos esse à Cicerone conuersos, in alium errorem incidunt: qui tam magnificos versus improbare audeant, tanquam à Cicerone poetices ignaro, vt ipsi volunt, conscriptos. Qui cùm hoc profitentur, proculdubio declarant quanti futuri essent in hoc genere scribendi, cùm, quales sint in existimando, facilè appareat.*

78 NERVO equino.] *Tamen Homerus* ἀπὸ νευρῆφι βοείας. *Hesych.* ἱππικὴ τάσις, ἡ νευρὰ τοῦ τόξου, διὰ τὸ ἐξ ἱππείων γίνεσθαι τριχῶν. οἱ δὲ θώμιγγα νευρὰν ἱππικὴν καλοῦσιν. *Etiam Virgilius dixit* neruum equinum.

78 QVASI cancer solet.] *Ex Pseudolo. Idem est quod alibi idem ait, imitari Nepam. Intelligit* καρκῖνον λοξοβάτην, *vt in in epigrammate Græco.*

78 QVOD αἰδοῖ μάχεται.] *Crebri sunt in hac licentia ac nimis inuenusti Græci Poetæ: sed maximè Euripides: vt de Polynice, quòd sit* νεικέων ἐπώνυμος: *de Pentheo,* μὴ πένθος εἰσοίσῃ δόμοις. *AEschylus de Prometheo, quòd eum oporteat* προμηθέως *ex malis euolui: de Artapherne nimis putidè, quòd* φρένας ἔχοι ἀρτίας. *Nam quis sanus Persico nomini etymon Græcum attribuat? Sic Euripides de Thyeste,*

--ἐπώνυμα δεῖπνα Θυέστου,

vt citant grammatici. & de Apolline,

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἦλι' ὥς μ' ἀπώλεσας.

Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλῄζει βροτός.

Citat Macrobius. Sophocles etiam aliquando, vt de Aiace. Sed parcius, vt decet sanum & sobrium poetam, & qui sanè principem locum in theatro Græco obtinet. In Græcis hoc tolerandum erat: at quis ferat in Ennio? item in Plauto,

Quid refert mihi Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?

Tolerabile quod dixit Ausonius de Protesilao, Victima quòd Troiæ prima futurus eras. *At non ferendum quòd Protesilaum videtur sentire dictum, quòd* πρῶτος ἰλάσατο τὸν θεόν. *Cùm sit* πρῶτος λαῶν: *&* Πρωτεσίλαος *similis compositio cum pleonasmo, vt* ἑλκεσίπεπλος, ἀλκεσίμαχος.

78 IN VERSVM.] *Meliùs alij,* in versu. μεθερμηνευθέντος.

78 IAMQVE Auroram rutilare procul cerno.] *Simile in Iphigenia in Aulide,*

Ἴθι. λευκαίνει τόδε φῶς ἤδη

Λάμπουσ' ἠώς.-- *Quod hîc* λευκαίνειν, *non idem est rutilare, sed tamen pro eadem re vsurpatum. Albicare dixit Mattius in Mimiambis,*

Iam iam albicassit Phœbus & recentatur,

Commune lumen omnibus, voluptásque.

78 RVTILAE.] *Russus & Rutilus idem erat: aut certè parùm intererat. Cato Originum lib.* VII, Mulieres operatas auro, purpuráque: arsineum, rete, diadema, coronas aureas, russea facie, galbeas lineas, pelles, redimicula. *ita enim ille locus legendus est. Quas Varro vocat* rutilas, *Cato* russas *dixit. Alibi tamen* rutilas *vocat,* Mulieres nostræ, *inquit,* cinere capillum vngitabant, vt rutilus esset crinis. *Serenus,*

Ad rutilam speciem nigros flauescere crines

Vngento cineris prædixit Tullius autor. *Apud Maronem,*

Immundum effœtos cinerem iactare per agros. *Ibi Seruius,* Dicit, *inquit,* ad discretionem illius, quo vtuntur puellæ. *Id genus cineris fiebat ex fæcibus vini in cinerem redactis. Idque vocabant Fæculam. Ea dicitur Dioscoridi* τρὺξ κεκαυμένη. λεπροὺς ὄνυχας ἐκβάλλει σὺν ῥητίνῃ, καὶ τρίχας ξανθίζει μετὰ χιτίνου

φοινίσσου ἐλαίῳ νύκτα ὅλην συγχεισθεῖσα. *Conciliabatur ille color & θαίψῳ. Quæ (vt puto) idem faciebat quod Russum, seu Ruscum, genus virgulti. Ab eo dixit Russea facie Cato. Vocabatur & σκυτικὸν id genus virgulti: & θάψον nonnulli τὸ σκυτικὸν interpretantur. Cratinus Hipponicum quendam vocauit σκυτικὸν quòd πυῤῥὸς esset, id est rutilus. Apparet Rutilum πυῤῥὸν εἶναι, Russeum ξανθόν. Apud Catullum ex Apuleio legi debet:* Dentem atque russam defricare gingiuam. *Russam gingiuam, id est dentes, dicit habere Egnatium: quia eum colorem contraxerat ex lotij defricatione. Lotij verò color russus est, maximè χρὲ πεπαλαιωμένε, vt vocat Strabo. Itaque quo plus russam gingiuam haberet, eo plus vrinæ ebibisse videretur.*

79 NE QVID scorteum adsit, ne quid morticinũ.] *Ouidius,*

Scortea non illi fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata deos.

79 MORTICINVM.] *Morticina κνίζεια dicebantur. Etiam morticinus erat conuicium in tetros & exangui facie homines. Plaut. Persa,*

Non hercle, si os perciderim tibi, metuam morticine.

Græci vocant *δημητρείες & δημητρειακούς. Plutarchus interpretatur νεκρώδεις. Ab eo Cadauerosa facies Terentio, Latini etiam vocant Cereritos, postea Cerritos: interpretantes illud δημητριακούς.*

79 MVLTIS nomen, &c.]

—Multis nomen
Vostrum numénque ciendo. *Coronis anapæstica.*

86 HOMERVS, & aliquoties Liuius.] Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

79 FLEXANIMAT aquam.] *Et mācus & corruptus locus. Ita explendus est,*

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris
Commota-- *Ex Pacuuij Teucro, vt citat Cicero.*

79 HALCYONIS ritu.]

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans meum,
Alcyonis ritu litus peruolgans feror.

79 PERVOLGANS.] Peruolgant sidera cælum. *Lucret. Fallitur Adrianus Iunius, qui peruolans legit. quæ lectio Vertranio quoque temerè recepta est.*

79 FVROR.] Feror. *Apollonius lib.* IIII,

—τηλόθι δ' οἴη

Αὐγροῖσιν κατὰ πόντον ἅμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι.

79 RITV.] *Ritus institutum, vt interpretatur Varro. Castum vocabant etiam veteres, vt apud Nonium. Varro rerum humanarum lib.* I, Nostro ritu sunt faciũda ciuilius quàm Græco castu. *In Casto Cereris esse dicebantur, qui Cereri operabantur. Festus*, Minuitur populo luctus, cùm in casto Cereris constitit. *Historicus quidam in collectaneis Sudæ*, τὰς δὲ μητρῳακὰς παρὰ Ῥωμαίοις, ἣ καὶ πρότερον παρὰ Φρυξὶ συνδιαθεῖσα ἁγι-στείας ἑκάστου μηνὸς ἤγνευε. *Varro*, & religiones & castus id possunt, vt ex periculo eripiant nos *Hic castus.* τὰς ἁγνείας. *Ergo in casto Cereris esse* τὸ ἁγνεύειν Δήμητρι. *Aliter, Puriter facere Cereri. Nonius Atellanarius*,

—Sequere me, puriter facias, volo: Igni aqua volo hunc accipere-- *Hoc annotaui, quia ritus & castus idem, rite & castè* τὸ ἁγνῶς.

79 RECTE perfectis sacris volt accipi.] *Ex Attij Trachiniis videtur acceptum. Nam planè est ex illo,*

Αὐτὸν δ' ἐκεῖνον, εὖτ' ἂν ἁγνὰ θύματα

Ῥέξῃ πατρῴῳ Ζηνὶ τῆς ἁλώσεως,

Φρόνει νιν ὡς ἥξοντα—

79 APVD Attilium.] *Apud Macrobium perperã citatur Attilius pro Mattius in Mimiambis. Iste verò est qui integras fabulas ex poetis Græcis vertit. Eum Cicero durum vocat. Miror tamen cur ille sit à Volcatio non solùm in numerum comicorum relatus, sed & Terentio prælatus.*

79 CAPE, cæde, lude, conde.] *Plautus Curculione*, Cætera rape, trahe, fuge, late. *In Pseudolo*,

Rape, clepe, tene, harpaga, bibe, es, fuge. *Diphilus apud Clementem & Iustinum*,

Ἅρπαζ', ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα,

Μηδὲν πλανηθῇς.

79 NVLLA res neque cicurare.] *Ita distingue*,

—nulla res neque

Cicurare, neque mederier potis est, neque

Refi-

Reficere. Curare, *pro* Cicurare *dixit Nigidius in historia animalium:* Omne pecus indomitum, habet quiddam in se ferũ : sed tamen ea natura est vt curari & domari possit. *Sciebat enim Hipponem, à quo hoc accepit, dixisse* θρεπτεύειν. *Theophrast. li.* III ἱστορ. Καίτοι φησὶν Ἵππων ἅπαν καὶ ἄγριον καὶ ἥμερον εἶ). καὶ θεραπευόμενον μὲν, ἥμερον· μὴ θεραπευόμενον δὲ, ἄγριον. *Vt pulchrè huc respexerit Horatius,*

Nemo adeò ferus est vt non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem accommodet aurem.

Tragicus quidam apud Plutarchum,

Καὶ δὴ γέροντα φρίξ αὐχεν̕ οὐ μόνον γεννῆ,
Παῖς δ᾽ αὖ νεογνὸς χειρὶ προσκνήθων νέα
Κλίναις, παλαιστοῦ παντὸς ἀμαρίστερον. *Attius,*

- neque vi tanta quisquam est, neque tam ferox,
Abundans fortunis: neque vllũ est ingenium tantum, neque
Cor tam ferũ, quod non labatur lingua, mitescat malo.
Neque fera hominum pectora fragescunt, donec vim persenserint Imperij-

Si non ita olim continuata erant apud Attium, tamen in illis valde sententia cohæret.

80 CICCVM.] *In Hesychio*, κικκὸς, διαχώρησις *enarratur.*

80 DENSVM ciccum non inter duo.] Interdico. *vt in Captiuis*, Dum pereas nihil interdico dicant viuere. οὐδὲν διάφορον ποιοῦμαι, ἀδιαφορῶ. *Tamen apud Plautum hodie in Rudente* interduim *legitur, & leuiter lectio immutata est. Sic enim habet,* Eluas tu an exũgare, ciccum non interduim. *Tamen vt citat Varro,* dẽsum ciccum, *est simile illi Theocriti*, θρὶξ ἀνὰ μέσσον. *Idem alibi dixit,* Pluma non interest.

80 HEHE.] *In veteribus excusis* hebæ, *vt sit* αἰβοῖ.

80 APVD Lucr.] Apud Lucilliũ : Atque aliquos ibus ab rebus clepsere foroque.

80 APVD Mattium.] *Est Mattius ille qui & Mimiambos exemplo Herodoti* λεγομίμους *scripsit, & Iliada Homeri transtulit: vt Liuius Andronicus, qui ducentis aliquot annis anteà Odysseam Homeri Latinè verterat. Fuit & doctissimus, & C. Cæsaris amicissimus. Huius nomen variè deprauatum est apud veteres grammaticos. Apud Macrobium Attilius. Apud*

Nonium Craſſus lib.x v i,Iliados ſocij nunc ſite viri.*legendum* Cn.Mattius,

Nunc ſocij nunc ſite viri-- *Homerus,*

Ἀνέρες ἐστε, φίλοι- *Etiam nomine Caßij perperam citatur, vt apud Priſcianum.* Nimius Caſſius Iliados lib.x x i i i.

Nam non cõniui oculos ego deinde ſopore. *Reſtitue* Cneius Mattius Iliados lib.x x i i i i,*ex illo,*

Οὐ γάρ πω μύσαν ὄσσε ὑπὸ βλεφάροισιν ἐμοῖσι. *Apud Diomedem alio modo corruptum eſt,* Cn.Atticus x x Iliados. Ille hiat herbam moribundus ore. *Puto corrigendum:*

Ille hiat at animam moribundior-

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυγε. *Apud Gellium lib.* v i, *cap.* v i, *malè* Trimatius,*pro* Cn.Mattius. Dum det vincenti prępes Victoria palmam.ἰλιάδ.ν.

—εἰσόκε δαίμων

Ἄμμε διακρίνῃ, δώῃ δ' ἑτέροισί γε νίκην. *In eodem Gellio diſertè Mattius legitur. ſed pro* x i i i, Iliados, *ſcribendum* x x i i i, Iliados.

An maneat ſpecij ſimulachrũ,in morte,ſilentũ.ἰλιάδ.ψ.

Ὢ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστι καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι

Ψυχὴ καὶ εἴδωλον. *Apud eundẽ rectè Mattius Iliad.* x x i.

Altera pars acij vitaſſet fluminis vndam.ἰλιάδ.φ.

Ἦ τοὶ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο. *Malè apud Priſcianum* Mallius,

-celeriſſimus aduolat Hector.

-ὁ δ' ἄρ' ἔσθορε φαίδιμος Ἕκτωρ. ἰλιάδ.μ.

80 C O R P O R A Graiorum mœrebar mãdier igni.] *Scribendum* mœrebant,*vt apparet ex Homero,*

Ὣς δ' αὔτως ἑτέρωθεν ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ

Νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι κῆρ. ἰλιάδ.η.

80 M A N D V C V M.] *Ego tamen pro mãducone,non pro obſonio inuenio in Attelana Pomponij,*

Magnus manducus camelus cantherius. *Apud Plautum Manducus eſt* μορμολυκεῖον *quod in ludis circumferebatur inter cæteras ridicularias,& formidoloſas perſonas,magnis malis, latéque dehiſcens, & clarè crepitans dentibus , in Attellanis præſertim.Iuuenalis,*

-tandémque rediit ad pulpita notum

Exodium,cùm perſonæ pallentis hiatum

In gremio matris formidat rusticus infans. *Intelligit manducum: quem magnus dentibus effingebant, ut dixi. Dentes enim magnos & voracitatem attribuebant nocturnis illis terriculamentis. Quo nomine factum ut Lamiam puerorum infantium deglutricem fingerent. Inde Pomponius Atellanarius poeta inscripsit exodium quoddam Pythonem Gorgonium: qui nihil aliud erat, ut puto, quàm ille Manducus, de quo dixi. Nam Pythonem pro terriculamento, & Gorgonium pro Manduco: quia γοργόνες cum magnis dentibus pingebantur. Itaque apud Nonium ita leges:* Gumiæ, gulosi. *Lucillius libro* x x x,

Illo quid fiat Lamia, & Pytho oxyodontes,
Quò veniunt illæ gumiæ, vetulæ, improbæ, ineptæ.

Nam apud Nonium hodie Geniæ *pro* Gumiæ *perperam legitur, & versus Lucillij deprauatissimi sunt. Oxyodontas ergo vocauit, propter eas causas quas superius assignauimus. Gumiæ verò vocabantur antiquitus gulosi. Idem,* –compellans gumias ex ordine nostros.

Apud Festum legendum est, Degumiare, *non* degunere, *id est deuorare, degustare. Apud eundem disertè scriptum est Gumia:* Ingluuies, *inquit,* à gula dicta. Hinc & ingluuiosus, & gluto, gulo, gumia, guttur, *&c. Id manifestò est à Græco γόμος, quod significat πλήρωμα τῆς νεὼς, ἕρμα. Saburram Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. Quare & apud Plautum saturæ mulieres dicuntur Saburratæ. Ergò Manducus persona Atellana, & Lamia, & Pythones ὀξυόδοντες pingebantur. Et Mãducos quoque vocabant gulones, quos & gumias vocatos esse ostendimus. Et mattici etiam dicebantur à magnis malis, non quasi malatici, ut vult Festus, sed quia ματύας veteres Græci τὰς σιαγόνας vocabant. Vnde etiam γνάθωνες, in comœdia, gulosi. Sed modus esto. Quare ad reliqua.*

80 O B S C O E N I interpres, funestíque ominis autor.] *Ab illo:*

Ἀργαλέῳ, πολέμοιο τέρας μετὰ χερσὶν ἔχουσαν.

80 P A P P V M Mæsium.] *Mæsius maiorem significat Osca lingua, distortione oris, ut mos eius gentis erat quasi Maius. Quare Maius mensis apud eos Mæsius dicebàtur. Pappus mæsius, id est senex. Suprà ubi dicit in Atellanis senem puppum dici, admonuimus legendum esse* Pappum, *cum ex huius loci conie-*

ctura, tum ex Atellanarum testimonio. Pomponius enim, qui in ea scena versatus est, scripsit fabulam titulo, Sponsam pappi, & Agricolam, & Hermiam pappi. Quare fuerunt nomina quædam propria sordidarum personarum poetis, vt comicis Mæson, de quo Festus & Athenæus. Satyricis Autolycus, Burria, teste Diomede. Atellanis Manducus, Pappus, Macus, Bucco, Sagaris. Etiam senes Comici proprijs nominibus ita distinguebantur ab histrionibus, vt quidam diceretur πάππος πρῶτος, *alius,* πάππος δεύτερος, *&c. Pomponius Pictoribus,*

Pappus hac in ædi habitat senica, non sesquisenica.

80 A Q V O rustici pappum Mæsium, non Mesium.] *Inuersa sunt hæc pro*, A quo rustici pappum Mesium, non Mæsium. *Vult enim probare ea, quæ diphthongo scriberentur, à nonnullis simpliciter enuntiari. Et alibi dixerat hædum in vrbe, rure autem hedum dici. Itaque Festus ait propriè rusticorũ fuisse vt diphthongos non pronuntiarent, & quod rectè aurum diceretur, ipsos orum dicere.*

80 C A E C I L I V S ne rusticus fiat.] *Scribendum,* -Cæcilius Prætor ne rusticu' fiat. *Diomedes, docens quomodo in litera fiat barbarismus, ita scribit:* Vt, *inquit,* si quis detracta a litera Pretor dicat. Lucillius, Prætor ne rusticus fiat.

80 O B S C A E N V M, quod nisi in scæna palam dici non debet.] *Apud Sophoclem in Aiace:*

-μηδ᾽ ἐπισκηνώους γόους Δάκρυε- *Interpretantur nonnulli grammatici* ἀπρεπεῖς, οἵας ἐπὶ τῇ σκηνῇ. *Quare ita vera esset Varronis sententia.*

80 Q V O D puerulis turpicula res in collo quædam suspenditur.] *Fascinus vel Fascinum dicitur veretrum. Horatius,* minúsve languet fascinum. *Videtur ita dictum, quòd depelleret fascinationes, vt ex hoc loco cognoscimus. Itaque pro amuleto è collo pueris suspendebatur. Hinc præfiscini* ἀβασκάντως. *Plaut. Asinaria:*

-sequère hac ergo.
Proficiscin'? hoc nunc dixerim. nemo etiã me accusauit
Merito meo. *Lege,* Præfiscini hoc nunc dixerim.

Titinius Setina,

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito præfiscini,
Ne puella fascinetur- *Hunc locum Titinij habuit in ani-*

mo

mo Serenus, cùm scribebat de fascino.

80 SCAEVAE caussa.] *Vel,* bonæ scæuæ caussa, *vt legitur in editione Romana. Ita etiam Festus:* Scæuam volgus quidem & in bona & in mala re vocat, cùm aiunt bonam & malam scæuam.

80 A QVO dicuntur Comitia, aliúdve quid fit, aut sinistra, quæ est.] A quo dicuntur Comitia, aliúdve, quod fit aut sinistra, scæua. *Minùs prudenter hic quædam mutata sunt in Romana editione.*

81 AVI sinistra.] *Ita dicebantur aues prosperæ. Contrà, impedientes aues aut dicebantur Arculæ, ab arcendo: aut Cliuiæ: quia difficilia vocabant Cliuia, ad verbum* προσάντη: *Aut remores aues, à remorando: Aut Inebræ & Enebræ. Eo nomine omne obstaculum intelligebatur. Aut alteræ aues: cùm alteræ superuenirent, quæ felici auspicio vitium facerent: aut Volsgræ, quæ se vellendo malum auspicium faciebant. Eas intellexit Statius,*

-Simul ora recuruo
Vngue secant rabidæ, planctúmque imitantibus alis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cædunt.

AEschylus Persis:

Μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ
Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρα
Τίλλοντα--

81 QVI adest, assiduus.] *In eadem sententia Q. Cicero in libello De petitione consulatus*, Iam assiduitatis nullum est præceptum: verbúmque ipsum docet, quæ res sit. Prodest quidem vehementer nunquam deesse, *&c. At Plautus etiam iocando extulit verum etymon, in Truculento:*

Postidea ego tota tecum, mea voluptas, vsque ero
Assiduo. DI. Imo hercle verò accubuo mauelim.

81 DECRETVM est stare.] *Hic vnum testimoniũ Ennij diuulsum est: & ex vno facta duo. Neque id solùm erroris admissum. corrupta enim sunt quædam, propter diuulsionem ac distractionem duorum membrorum. Quare ita luxata in suum locum restituenda sunt, deinde emendanda:* Decretum est stare corpora telis, quibus concidet fossim obrutus. *Quæ verba non multùm absunt à senariorum ordine, & lege. Quanquam eò magis inclinat animus vt ista putem ita concinnanda esse,*

-corpora telis
Decretum stare est, quibu' concidet obrutu' fossim.

81 STARE corpora telis.] *Eleganter, vt idem dixit,* Stat puluere cælum. *Quocirca nihil mutandum.*

81 HOC verbum Ennij dictum à fodiendo.] *Nimirum* fossim. *Ita enim legendum pro* faxim. *Sed qui lectionem mutarant, decepti sunt consuetudine Varronis. Ille enim & nomina, & participia, & aduerbia & alias plerasque omnes partes orationis vocat verba.*

81 APVD Ennium.] *Hic ea, quæ sequuntur, perperam diuulsa esse, & connectenda cum superioribus, demonstrauimus. Quare testimonium aliud Ennij de verbo Mussandi deest: aut illud ex* VI *Annali,*

Intus in occulto mussabant- *aut aliud,*
Nanque decet mussare bonos- *Vtrunque refertur à Sex. Pompeio in Fragmentis.*

81 QVOD minimum est, neque, vt aiunt, mu facere audent.] *Allusit Lucillius,*

Nec laudare hominem quenquam, neque mu facere vnquam. *Charisius citat. Mu canum est: vnde dicuntur Mutire: sicut* γρῦ, *porcorum: vnde Grunnire.*

81 DIMONERINT meliora.] *Ex Pacuuij Chryse. Nonius.*

81 PIPVLO te differam.] Περικοκκύειν *dixit Aristophanes Equitibus: fictum & ipsum à cantu gallorum, vt & illud à pipatu pullorum.*

ἀπεπυδάρισα μόθωνα, περιεκόκκυσα. *Pipare Osci dicebant, pro eo quod est eiulabundè conqueri. Ab eo cocus iste in Aulularia pipulo differre dixit. Pro quo erat in* XII *Tabulis Obuagulari.* CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO.

89 ANIMVS cum pectore latrat.] *Scribendum:*

-animúsque in pectore latrat. *Quod imitatum ex Homero lib.* XX *Odyssea,*

Πολλὰ δ' ἐμερμήριξε κατὰ φρένας, ἠδὲ κατὰ θυμόν,
Ἠὲ μεταΐξας θάνατον τεύξειεν ἑκάστῃ,
Ἢ ἔτ' ἐῷ μνηστῆρσιν ὑπερφιάλοισι μιγῆναι
Ὕστατα καὶ πύματα. κραδίη δέ οἱ ἔνδον ὑλάκτει.

Ὡς δὲ κύων ἀμαλῇσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
Ἄνδρ᾽ ἀγνοιήσασ᾽ ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Quæ docent ita coniungendos duos locos Ennij:

-animúsque in pectore latrat.
Sicuti ſiquando vinclo venatica aeno
Apta ſolet cani' fortè feram ſi ex nare ſagaci
Senſit, voce ſua nictátque, vlulátque ibi acuté. *Apud Feſtum annotatur Latrare poſitum eſſe ab Ennio pro poſcere. Sed non puto hũc locum intellexiſſe, aut perperam eum ſenſiſſe. quanquam pro Poſcere Lucretius vſurpauit.*

81 GANNVIT odioſus omni totæ familiæ.] *Meliùs* oggannuit. *Ganniunt canes geſtientes ob herorum aduentum, vt apud Lucretium:*

-gannitu vocis adulant. *Et Homero* γάνυσθαι *ſemper eſt geſtu quodam oris exprimere gaudium ob amici aut alius cari aduentum.*

Οὐδὲ γὰρ ἡ προμάχοιο δάμαρ Ἀλεγηνορίδαο
Ἀνδρὶ φίλῳ ἐλθόντι γανύσσεται, ὁππότε κεν δὴ
Ἐκ Τροίης σὺν νηυσὶ νεώμεθα κοῦροι Ἀχαιῶν. ἰλιάδ. ξ. *Item:*
--τοὶ δ᾽ ἔτι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα
Οἴκαδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάνυνται. ὀδυσ. μ.

Hoc voluit Pindarus Pythijs, οὐδὲ μολόντων πὰρ ματέρας ἀμφὶ γέλως γλυκὺς ὦρσεν χάριν. *id eſt,* οὐδέ οἱ μολόντι ἐγανύσσατο μήτηρ.

81 TANTAM rem dibalare vt pro nihilo habuerit.] *Dibalare pro deblacterare non ineptè dictum videri poſſet. Ego puto dibalare rem,* καταφαγεῖν τὴν οὐσίαν. *Sic Nicoſtratus apud Athenæum* περικωκύειν. *Hoc fictum à gallorum pipatu, vt ſuprà admonuimus: illud, à balatu pecorum,*

Οὐσίδιον γάρ μοι καταλιπόντος τοῦ πατρὸς
Οὕτω συνεστρογγύλικα, κἀξεκώκυσα. *Sic* ἀποκωκύσαι ψυχὴν *Aeſchylus dixit* ἀντὶ τοῦ ἐκπνεῦσαι. *Ergo videtur exclamatio in eum qui bona ſua lancinauerat: qualis Alexidis Comici apud Athenæum,* -καταφαγεῖν
Αὐτὸν τοσοῦτ᾽ ἀργύριον; *Tantam pecuniam dibalaſſe? abligurriſſe?*

81 HAEC, inquam, rudet.] *Pleniùs apud Nonium ex Lucillij libro* VI,

Hæc, inquam, rudet è roſtris, atque heilitabit,
Concurſans velut angarius, claréque quiritans. *Hodie*

in recentioribus Nonij codicibus legitur arenarius. *At in superioris memoriæ excusis* ancarius. *Quod etiã retinet calamo exaratus codex. Nos* angarius *fecimus.*

81 VOLVTARE vlulantis.] *Puto* volutares vlulantes. *Volutares sues, qui & Colluuiares, quòd in colluuie nutrirẽtur.* *χοιρομανάδας ait vocari Appion grammaticus apud Hesychium. Dictum ergo in homines spurcos, & quasi cœno & colluuie demersos: de quibus Varro Prometheo, lib.* 1, In tenebris ac suilla viuunt: nisi non forum, hara, atque homines qui nũc plerique sues sunt existimandi.

81 TIBICINA maximo labore mugit.] *Acroteleuticum ex Sotadico carmine.*

81 MAXIMO labore.] *Plinius de rānis loquens,* Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perculsi.

81 CLAMOR ad cælum voluendus per æthera vagit.] *Poterat sic,*

Clamor it ad cælum voluendu': per æthera vagit. *Sed vera lectio, ni fallor,*

Clamor it ad cælum, volitátque per æthera vagor.

Idem Ennius,

Qui clamas oppugnantes vagore volanti. *Vbi vagor volans, vt hic volitat vagor.*

82 ESVETA frendice frunde frutini suauiter.] *Hæc est lectio veterum excusorum. Extabũt quidam, vt puto, qui quòd tam deploratis vulneribus manus admoueam mirabuntur. Sed & non deerunt etiam qui in minimis me commorari, grauiora præterire conquerentur, vel potiùs calumniabuntur. Quare vtrisque satisfacere possumus, si nec ea prætermittamus, & aliquid verisimile afferamus. Videtur igitur mihi hæc lectio ex his vestigijs erui posse,*

Eiusdem ab Irundine- ne frende fritinni Suauiter-

Nunc reddundæ sunt caussæ.

82 AB irundine.] *Ita éruendum ex illo corrupto* frendice. *Non dubium est ita legendum, maximè propter verbum fritinnire, quod est hirundinum,* τὸ ψιθυρίζειν, *vt infrà aperietur. Hic locus postulat vt enarremus locum Aristotelis in Poeticis à nullo hactenus explicatum. Verba illius magni magistri sunt hæc,* ἐξὸν αὖ ἔνια καὶ ἐπεκτεῖν· καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἡ κερκίδος φωνή.

In Te-

In Tereo non dubium est quin ageretur μεταμόρφωσις *Procnes in hirundinem. Quare ad imitandam vocem hirundinis, dum ea* μεταμόρφωσις *ageretur, adhibuerunt* τὴν κερκίδα, *radium textoriũ, quæ ob id dicta est* παρὰ τὸ κρέκειν. *Iccirco in Epigrammatis Græcis scribitur,*

Κερκίδας ὀρθρολάλοισι χελιδόσιν εἰκελοφώνους. *Apparet ætate Sophoclis hydraulica organa non fuisse. Nam postea vsi sunt antiqui hydraulicis ad imitandam minuritionem auicularum: quæ Vitruuius vocat Engibata, & Merulas, si lectio mendo non caret. Sanè videtur Attius vertisse Tereum Sophoclis. Ex ea fabula Attij Nonius recitat versiculum, qui ad hanc rem facere videtur,*

O suauem linguæ sonitum, ô suauitas conspiritum
Animæ. Vbi conspiritum *manifestò ex* συναυλία *versum. Est autem admirantis vocem hirundinis, aut luscinia, quæ in eo dramate introducebatur.*

82 NEFRENDE.] *Nefrendis, & nefrendus puer, vel senex,* ὁ νεφρὸς, *qui dentibus frendere non potest, id est frangere. Frẽdere duo significat,* τὸ ἐμπρίειν τοὺς ὀδόντας, τὸ ἐμβρύχειν. *Pacuuius Antiopa,*

-perdita illuuie atque insomnia
Frendere noctes misera, quas perpessa sum. *Sic enim coniunge hæc duo exempla: quorum primum adducitur à Charisio, alterũ à Nonio. Deinde frangere: vnde nefrendus, qui per ætatem adhuc dentibus frangere non potest: vel senex, qui dentes amisit. Liuius Andronicus,*

Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.

Inde nefrendes porculi. Inde frendere fruges, τὸ ἐρείκειν. *Pacuuius Antiopa,*

Fruges frendeo solas, ac sicco robore. *Serenus,*
Copia farris vti frendentibus eruta saxis. *Hinc frendere fabam, & fressa faba,* ἐρεγμός. *Attius Troadibus:* Saxo fruges frendam: σιτοποιῶ. *Transtulit enim ex illo Euripidis,*

Τούτοις με προσθήσουσιν ἢ θυρῶν λάτρειν
Κλῇδας φυλάσσειν, τὴν τεκοῦσαν Ἕκτορα·
Ἢ σιτοποιεῖν, κἀν πέδῳ κοίτας ἔχειν.

82 FRITINNI.] *Ergo* nefrende fritinni, *pro* ὦ νεφρὲ ψιθύριζε. *Nã fritinnire propriũ hirundinũ. Varro Virgula diuina,*

Et pullos peperit fritinnientes,
Quos non lacte nouo leuata pascat,
Sed pancarpineo ocimo coacto
Libamenta legens caduca veris.
Ad quos tum volucres venit pusillos,
Vsque ad limina nidica, esca vilis. *Hi luculentissimi versiculi à nobis non solùm emẽdati sunt, sed &, quòd quatuor locis dispersi sunt apud Nonium, in vnum corpus collecti & digesti. Valdè enim delectant me hæ reliquiæ veterum autorum, tanquã quædam ex naufragio tabellæ.*

82 SVES auoluerat.] *Ex his deprauatis suspicor eruendum hoc:* A sue: suboluerat, ita rudebat. *Suboluerat ei de facto, inquit quisquis est comicus ille: eos clamores edebat. Lucillius,*

Hæc, inquam, rudet è rostris, *&c. Rudere, suum & leonum, & aliorum animalium. Ouidius & Persius asinus attribuunt. Tamen oncant asini, non rudunt. ὀγκᾶν.*

82 ITA TRVDE.] Ita rudebat, *videtur legendum. Suspicor Varronem,* rudebat, *pro grundibat in Cæcilio legisse. Nonius.* Etiam hominum esse grunnitum Cæcilius imbris designat. *Quæ verba Cæcilij desiderãtur in Nonio, ea protulit Diomedes, sed fabulæ non meminit,*

-ita cruento ore grundibat miser. *Videtur hunc locum intelligere Varro: sed* rudebat *pro* grunnibat *legisse. Quãquam hæc sunt non certi iuris, sed arbitrarij.*

82 NEQVE in re, neque in iudicium AEsopi, neque thearrides in colace nexũ.] *Ita in illis, quos semper sequor, antiquitus excusis legitur. In quibus videtur transpositum nomen fabulæ, cùm ita legendum sit,* In Colace, Neque in rem, neque in iudicium AEsopi, neque theatri des nexum.

82 PER lætitiam liquitur animus.] *Apollonius,*

-Τῇ δ' ἔντοσθε κατείβετο θυμὸς ἀκουῇ, & -ἰαίνετο θυμὸν Τηλεμάχου..

82 ALIQVANDO liquitur.] *Liquitur vetere declinatu. Varro lib.* III *Rerum diuinarum,* L. Scipio cùm aurũ haberet in cista viminea, fulmine ita est ictus, vt cista esset integra, aurum colliquisset. *Quæ nos emendauimus, cùm propè deplorata sint apud Noniũ. Simile apud Plutarchum Symposiacis, καὶ κυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐσκεπασμένων ἐλύθησαν, τὸν μὲν ἄργυρον συζέσαντα τακέντα, τὸ δὲ ξύλον ἄθικτον καὶ ἀπαθὲς εὑρεθῆναι.*

82 ENIM-

82 ENIMVERO gladij lingula.] *Desunt paucula, quæ expleri possunt ex Gellio.*

82 VITVLANTES.] *Nævius Lycurgo,*

Vos, qui regalis corporis custodias
Agitis, ite actutum in frondiferos lucos, vbi
Ingenio arbusta innata sunt, non obsita.
Ducite eò argutis linguis mutas quadrupedes:
Vt in venatu vitulantes ex auiis
Locis, nos mittant Pœnis decoratos feris.
Alij sublime alios saltus illicite, vbi
Bipedes volucres lino linquant lumina. *Quod toties in his Coniectaneis fecimus, hic præstitimus, quatuor exempla ex Lycurgo, Næuij à Nonio diuersis locis citata hîc in vnum conglutinauimus, & verba mendosa emaculauimus.*

82 A VITVLA.] *Macrobius*, à dea Vitula. *Puto Varronem rectè indicasse. Id enim est μοσχιᾷν Græcè. Menander Hypobolimæo,*

-μικρὰ Παναθήναι' ἐπεὶ
Πέμποντες ὄντος δὲ ἀγορᾶς ἐμοσχίων,
Μήτηρ ἑώρα τῆς κόρης ἐφ' ἅρματος. *Ita reddes comicis senariis,*
-cùm minusculas Quinquatrias
Celebrantes isti toto vitulabant foro,
Spectabat in pilento mater virginis.

82 IN DOLO.] *Forsan erat scriptum* in Obolo. *Nam ita citatur Cæcilius compendiosè, pro* Obolostate: *quam etiam comœdiam grammatici Latinè vocant* Fœneratorem. *Eodem modo in Nonij libris calamo exaratis citatur Pacuuius in* Dolo, *pro* Doloreste. *Idq; verũ puto. Nã versus qui adducũtur ex ea fabula, cũ ijs verbis quæ producit Festus & Noni⁹ cohærere possũt ita,*

Hicine is est quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros,
Amplus, rubicundo colore, spectu proteruo, ferox,
Caperata fronte?

82 IN DEMETRIO.] *Non est Ennij, vt putat Vertranius, sed Turpilij. Ea versa est ex Alexide. Ex cui⁹ Demetrio hæc producuntur ab Athenæo, libro* VIII,

Πρότερον μὲν εἰ πνεύσειε βορρᾶς, ἢ νότος
Ἐν τῇ θαλάττῃ λαμπρὸς, ἰχθὺς οὐκ ἐνῆν
Οὐδενὶ φαγεῖν. *Turpilius Demetrio apud Nonium,*

Antehac si flabat Aquilo,aut Auster,inopia
Erat piscati-

82 P E R S I B V S,à perite.] *Scribo*,Persibè,perité. *Persuaserunt Itali Vertranio,legendum* Persicus. *At nos id disertè negamus.Nam apud Festum quoque legendum* Persibus.*pro* Persicus. *Quippe simplex fuit Sibus.Festus*, Sibus, callidus, vel acutus.

82 I N Lampadione.] *Nescio an* in Lāpade. *Nam Alexis & Antiphanes citantur ab Athenæo ἐν λαμπάδι. Quanquam Lampadione eodem modo dictum quo Ι'καεμών.vt apud Plautū & Varronem Agathone,*

Quid tristiorem video te esse?quem angit hæc
Lampadione?quid?familiaris filius
Amatne?spes isthæc est argentaria,
Ideóque scapulæ metuunt virgidemiam.

82 I N Agedone.] *Nescio an* in Agone (*Alexis citatur ἐν ἀγῶνι apud Athenæum*) *an* in Ædone. *Ea est fabula Liuij Andronici apud Priscianum. Si tragœdia est,nescio an* in AEgæone. *Eam scripsit Euripides: ex qua etiam hos versus diuersè citatos in vnum coniunxi,*

Ποίαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότα
Πολυξένου δῶμας; γῆ ἢ πίς ἢ πάτρας θ' ὅρος;
Τίς ἔσθ' ὁ φύσας; τοῦ κεκήρυξαι πατρός;
Τί σ' ὀνόμαζεν τῇ δεκάτῃ μήτηρ τόκου; *Primos tres reperies apud Clementem Alexandrinum: quartum apud interpretem Aristophanis.*

82 C A V D A T V S.] *In illis qui olim excusi sunt*,Cauadatus. *Manifestò legendum* Clucidatus,*ex Festo,qui id interpretatur dulce & iucundum.Et alibi apud eundem* Glucidatus *scribitur,eodem sensu,παρὰ τὸ γλυκύ.*

82 P R A E B I A,à præbendo.] *Scribendum*, Proebia, à prohibendo,*vt etiam in Festo*,Proebia Verrius vocari ait ea remedia, quæ Cata Cæcilia vxor Tarquinij Prisci inuenisse existimatur, & immiscuisse zonæ suæ,qua præcincta eius statua est, in æde Sangi, qui Dius Fidius vocatur. Ex qua zona periclitantes ramenta sumunt. Ea vocari ait Proebia,quòd mala prohibeant. *Eandem vim habebant anuli apud Græcos,qui dicebantur φυσικοὶ δακτύλιοι: & intus erāt peruij & cassi,vt scribit Artemidorus. Ab eo scriptum in Cerithoniis*

rimoniis flaminis Dialis, ANVLO, NISI PERVIO, CASSOQ.NE OITITOR. *Habebãt & aliquid ἀλεξίφθο-νον anuli ferrei, qui dicebantur Samothracij. Eorũ meminit Lucret.*

82 IN Technico.] *Nescio an Cæcilij, qui sæpe citatur in Fallaci, vel Fallacia. τεχνικὸς enim Fallax.*

82 VT SI lorum.] *Omnes antiquitus excusi*, vt sit totum. *Ego indubitanter lego*, Proebia à prohibendo vsitatũ, *id est παρηγμένον. Proebia, τὰ ἀλεξίφθονα, amuleta. Poterat & legi* Proebra, *sicut Inebra, Enebra. Et sanè eam puto rectam esse lectionem: & ita legendum esse in Festo, vt Inebra ab inhibendo, sic Proebra à prohibendo.*

82 CONFICIANT à confictо, conuenire dictũ.] *Scribendum*, Conuitant à Conuito, conuenire dictum. *Sed hæc scriptura est ex veteri errore librariorum, qui* peruitere, *pro* perbitere, & inuitere *pro* imbitere *scribebant. Omnino Combito, eodem modo declinatum quo Imbito, ineo, in Epidico Planti, & Prebito, præuenio, in Pseudolo: & Rebito in Capti. redeo: & Perbito, pereo. Ennius Hecuba,*

Sed non scripsisti, quis parentem aut hospitem
Necasset: quo quis cruciatu perbiteret. *Plaut. Capt.*
Qui per virtutẽ perbitat, non interit. *Perbitat, pereat.*

Non enim per diæreses nescio quas expediẽdus versus: quod facit corrector Plautinarum fabularum, qui patrẽ meum audiendum nõ censet, quòd creticos in iambũ admittat. Sed de eo alias erit loquẽdi locus. Itaque combito, prebito, perbito, rebito, imbito, composita sunt è simplici Betere. Plautus Astraba,

Quæ nisi sic beteris, nimium is vægrandi gradu. *Sed error huius deprauatæ scripturæ hinc manauit, quòd Inuitere pro Imbitere scribebant, vt suprà admonuimus. Quare apud Plautum Truculento, vbi hodie legitur,*

-quid tibi hanc, inquam, notio est,
Amicam meam? moriere ocyus si manu niceris.
Quid manu nicerim? *castigandum est,*
-moriere ocyus, si viam inuiteris.
GE. Quid viam inuiterim? STR. Fac quod iussi, mane. *vbi etiam personas suo loco reddidimus.*

82 TARENTILLA Pacuuij.] *Nam est & alia Neuij. Ex ea hac adducit Isidorus,* -quasi in foro pila
Ludeis datatim dat se, & communem facit.

Alium tenet, alij adnictat, alibi manus
Est occupata: ast alij percellit pedem.
Alij dat anulum expectandum de labris.
Alium inuocat, cúmque alio cantat: attamen
Aliis dat digito litteras.-- *Qui versus, quia sunt non aspernandi, præterire nolui, sed ideo adduxi ut explicarem. Primùm apud Isidorũ malè Ennius, pro Nævius. Sed ex Festo nouimus quomodo nomen autoris restituendũ esset, & ex qua fabula adduceretur. Quod ait de meretrice, quæ omnium libidini se prostitueret, à lusu pilæ eleganter dixit, quòd datatim sese dederet. Artemidorus libro* I, ἁρπαστὸν δὲ καὶ σφαῖρα φιλονεικίας ἀπεχόντους σημαίνουσι. πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἑταίρας ἔρωτα. ἔοικε γὰρ ἡ σφαῖρα καὶ τὸ ἁρπαστὸν ἑταίρᾳ, διὰ τὸ μηδαμοῦ μένειν, καὶ πρὸς πολλοὺς φοιτᾶν. Alij adnictat. *Plautus Asinaria,*

Neque illa vlli homini nutet, nictet, annuat.

Alij percellit pedem. Idem,

Neque isthæc vlli suo pede pedem homini premat.

Anulum spectandum. Idem,

Spectandum ne cui anulum det, neque roget.

Alium inuocat: in talorum iactu scilicet. Exempla sunt in Asinaria, & in Curculione.

Dat digito literas. Ouidius,

Et tacitam mensæ duxit in orbe notam. *Propertius,*
Aut mea cum digitis scripta silenda notas.

82 Nec satis sarrire.] Satum. *Acroteleutium Saturnij versus.*

82 Ab serare, aperire.] Operire.

83 Prodvcendvm.] Procudendum, *ex libro eruditissimi P. Victorij.*

IN SEPTIMVM LIBRVM.

89 De qvibvs quę experiero singulis tribus, tũ de alteris totidẽ scribere ac diuidere incipimus.] De quib. quę ex prioribus, tum de alteris totidem scribere, ac, &c.

90 In aedificiis quod non videmus habere atrium περίστυλον. similitudinem & cubiculum adæquale, cùm tamen, &c.] In ædificiis quid? non videmus atrium habere peristylij similitudinem, & cubiculum ædiculæ, &c.

IN

IN OCTAVVM.

103 SERPERASTRA.] Καμπεσίγγια. *Orpheus enumetans crepundia Bacchi in infantum suppellectile recenset illa,*

Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγγια,

Μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων. *Citat Clemẽs.*

111 QVOD dedit ira caput, neque dispendij facit hilum. *Admonuimus scribendum,*

Quod dedit illa, capit: neque dispendij facit hilum.

112 SVRDVM theatrum.] Κωφὸν θέατρον. *Galenus περὶ μεθόδου, λόγῳ α.*

122 QVOD in præteritis dicimus longũ, luit, pluit.] *Ennius,*

Annuit sese mecum decernere bello. *Alij Annuuit, duplici uu. Plautus,*

Nam rus vt ibat, fortè vt multum pluuerat.

Sed tunc est à pluueo, vt Annuuit ab Annuueo. Idem,

Certare abnueo, metuo legionibu' labem.

IN NONVM LIBRVM.

140 HECTORIS natum de muro Troiano iactari.] *Ex Andromacha Ennij,*

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari:
Iouis aram sanguine turpari:
Hectoris natum de moero
Troiano iactari.— *Sed magis puto ita scripsisse Ennium,*
Hectorem curru quadriiugo raptarier,
Hectoris natum de moero iactarier. *Otiosum enim Troiano: & est interpretamentum alicuius studiosi. Citat autem Cicero primum membrum. Porro similis conquestio in Hecuba,*

--quid petam
Præsidij? quid exequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga
Freta sim? arce & vrbe sum orba: quò accedam? quò applicem?
Cui nec patriæ aræ domi stant, fractæ & disiectę iacent.
Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes.

Videamus quid ex Euripide transtulerit, quid reiecerit,

Ὤ μοι μοι.
Τίς ἀμύνει μοι; ποία γέννα;
Ποία δὲ πόλις;

Φρυῦδος πρέσβυς, φρυῦδοι παῖδες.
Ποίαν, ἢ ταύταν ἢ κείναν
Στείχω; ποῖ δ' ἥσω; ποῖ; τίς θεῶν
Ἢ δαιμόνων ἐπαρωγός; *Addam & pro coronide, illa non extare in Græco,*

Sed non ſcripſiſti, quis parentem, aut hoſpitem
Necaſſet: quo quis cruciatu perbiteret. *Neque illa,*
Heu me miſeram, interij: pergunt lauere ſanguem ſanguine. *Nec illa,*
Iuppiter tibi ſumme tandem malè re geſta gratulor.

At illa ſunt,
Vide, hinc meæ, inquam, lacrumæ guttatim cadunt.

Talthybij verba.
--νιῶ τι δῆ λέγων κακὰ
Τέγγω τόδ' ὄμμα.-- *At illa quomodo?*
Miſerete anuis, date ferrum, qui
Me anima priuem.-- *Hecuba apud Euripidem,*
Ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως
Κεντεῖτε, μὴ φείδεσθε.-- *Et cùm ad verbum transferret, ſatis negligenter ea tractabat: vt illa,*

Hæc tu etſi peruorsè dices, facilè Achiuos flexeris.
Nanq; opulenti cum loquũtur pariter atq; ignobiles,
Eadem dicta, eadémque oratio æqua non æquè valet.

Concinnius puto,
Hæc tu etſi ineptè dixeris, flexis facul:
Ignobilium etenim atque opinatum virum
Oratio indidem æqua non æquè valet. *Euripides,*
Τὸ δ' ἀξίωμα κἂν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταὐτὸν σθένει. *Sed de his ſatis.*

141 CASCVS, furus.] Surus *legendum, vt ſuprà lib.* VII, Suro, lupo. *Ennius,* —vnus
Surus ſurum ferret, emem defendere poſſet. *Intelligit vallum, quod propterea alibi crebriſurum dixit. Autor Feſtus. à ſuro autem ὑποκοριστικὸν Surculus.*

HABEBAMVS *& alia, quæ in hunc autorem dici poterant. Sed, vt inquit Varro, vereor ne plures ſint futuri, qui, quòd nimium multa ſcripſerim, reprehendãt, quàm, quòd reliquerim quædam, accuſent. Itaque hîc modum dicendi facio.*

FINIS.

VERBORVM ETYMOLOGIÆ PERPERAM A VARRONE TRA-

ditæ, hîc veris suis originibus redduntur: aut prætermissæ explicantur.

A

AEquor *ab æquus, ut lauor à lauis. AEquum,* εἰκός. *Doricè* αἰκός. *ut* εἰ, αἰ. εἶπε, αἶχε.

Æuum. αἰών. *æuitas ætas, æuiternus æternus. hæc rectè à Varrone.*

Ambagio. *am detritum ab* ἀμφί, *ut At, ab* ἀτάρ.

Ancile. ἀγκύλον. *Anculare quoque pro ministrare,* ἀπὸ τῆς ἀγκύλης, *ministratorio vase. Vide Athenæum.*

Anfractum. *Frago antiquum, ut tago, pago: est lentare, flectere:* παρὰ τὸ φράγειν, *unde* φράγνυμι. *Quòd significaret lentare, ut Lentare remum Virgilio: & Lentare arcum Statio. ab eo* φράγειν *&* φράττειν *dici cœptum pro ambire. Et Latinum priscum Fraxare, obire, circuire vigilias, à frago: ut à Veho, vexo, Tago, taxo. Fraxatores ergo, custodes circumientes vigilias. Nam sunt duo genera eorum,* ἱδρυμένοι, καὶ περίπολοι. *Ab eadem origine Frequens, qui sæpius fraxaret vigilias: non à ferendo, ut Varro.*

Angulus, ἀγκών.

Ara. *Prius Asa, ut Papisius, Valesii. Asa, quæ postea ansa, ut tago, tango: pago, pango: mesa, mēsa: tesus, tensus. Ita dicta, quòd esset propriè Foculus, qui manu portabatur, ut ignitabulum:* ἐσχάρα.

Area. ἅλως. *l, in r.*

Arma, *propriè sunt scuta, ut,* Tarpeia necata armis Sabinorum, *id est scutis. & ancilia arma, id est scuta. Arma itaque ab armo, quia in eo gestarentur. Armus commissura brachiorum ab humeris. Itaque ab* ἁρμὸς *dicta.*

Arrabon. ἀῤῥαβών. *Syriacè Arabon, ab arab,* τὸ ἐγγυᾶν.

Aruum. *ab Aro. ut Paruum à Paru. Larua à Lara. Seruus à*

Serus,ἱερὸς à quo ἱερεύς,& Eritudo Festo,& εἴρερος Homero.

Arcerra.*ab ad,& ἀρρτος.Id erit ad verbum, Epiredium.spuria & hibrida voce. Arcerra,pro adcerra,vt aruenire,arcedere: aduenire,accedere.Nisi sit eadem origo cum Arcitma.*

Arca.*Arcere est continere.ἀρκεῖν.vnde & Arcus in fornice: & à similitudine τὸ τόξον.*

Angenora *Ita scribo;non Angerona.Angere,ἄγχειν,cohibere. Angina,ἀγχόνη. Quòd ora digito angit, id est cohibet, Angenora.*

Audio.*Audes,pro Aures.Antiquum.*

Aurora.*αὔρα.vnde ἄγχαυρον.* Ἄγχαυρον *κνώσσοντες,ἀλδαίνουσι φάος ἠοῦς,Apoll.Sic Aurum,αὐρός.Nam remansit θησαυρός. Festus quoque testatur vetus Græcum esse.*

Ausculto.*Auses & Audes & Aures dicebant veteres. Ausis οὖς ὠτὸς,Creticè & Tarentinè αὖς αὐτός:Auses.*

Aueo.*Purum putum Hebraicum.Quod verò decimus salutantes,Aue,Pœnum est.Vt Pœnus ille apud Plautum.* POE. Auo. MI.Salutat.*Ad verbum est,viue. Nunc verò Pœni dicunt* Ssalem aalech:*vt Hebræi* Ssalom lecha.

Autumnus:*prius Auctumnus ab Augeo.vt* Farctor, Fartor: *Sarctor,Sartor:vnde Sarcina. Auctor, Autor, vide Autumo: Auxilium ab Augeo.Auxilius nomen proprium,deminutiuum Aullus, Ὀφέλτης.vt Pauxillus Paullus,Μικκύλος.Taxillus Tallus,prænomen Sabinorum.Festus.*

Atrium.*Puto αἴθριον.*

Assum,*merum:prisca vox.*

B

Balteus.*Tusca vox.Charisius*, Varro baltea dixit, & Tuscum vocabulum ait esse,Rerum humanarum lib.XVIII. *Vides inconstantiam Varronis.*

Brasica.*Ortulanũ olus:πρασική.vt βασιλική,ὀμφαλικός.Basilica,Vmbilicus:*

Bruma,*à Brumo,Baccho. Βρόμιος Brumus:quòd in id tempus inciderent, in quo festa erant Bacchi. Ouid.de alteris Liberalibus,*

Acceptus Geniis illa December habet.

C

Cacabus,*κάκκαβος.*

Cala-

Calamiſtrum,*καλαμίς.In Varrone verò legendum:* Calamiſtrũ,quòd calfactũ in cinere,qui capillus ornetur.

Calix.*κύλιξ. Culigna,κυλίχνη.*

Canis.*κύων,κυνός.*

Cano,*Oſcum.prius Caſno.*

Capitolium,*ita vocabãt quam Græci ἄκραν.quòd eſſet κορυφὴ τῆς πόλεως.At fabula capitis inuenti excogitata ad gẽtis nobilitatem.Capitoliũ ergo Latina vox,vt Pergamum in Phrygia.*

Capra,*Turrenum.Heſychius.*

Camelus.*Syriacè* Gemal.*At Hebraicè* Gamal.

Caſeus.*Oſcum.Caſus apud Oſcos erat παλαιός.Vnde Caſcus, & Caſnar. Caſeus ergo lac vetuſtum, & coactum ac concretum. Inde Caſies, Caries. Niſi ſit à κάρυον.καρυώδη vocat Theophraſtus quæ ſunt vermiculata.*

Carcer.*κάρχαρον,ἀμαίδρα.*

Carere.*κείρω,ἐκκαίρω. Inde Carduus.& quod carminantium è manibus deteritur.Latini Floccum,Græci ἀκαρῆς vocant.*

Cerno.*κρίνω.vnde Crinis,crimen.*

Campus.*καμπός,Syracuſanum.*

Cœlum.*κοῖλον.*

Colles.*κολῶναι.*

Concinnè.*ευſυγκεκραμένως.Cinnus,ὁ κυκεών.*

Colũbus.*κόλυμβος,παρὰ τὸ κολυμβᾷν:à geſtu quẽ faciũt eæ aues.Et colũbaria in naui,per quæ vidẽtur remi eminẽtes κολυμβᾷν.*

Conus.*κῶνος.*

Ciliba.*κιλίβας,ἄρτος.Aliÿ malũt*Cibila.*ſed tũc erit trãſpoſitũ.*

Capio.*Syriacè Cap volam ſignificat.*

Crepum.*Cnepum.κνέφας.*

Cruſta,*à Corio,quàſi Coruſta.vt à fide,fiduſtum:ab ango,anguſtum:augeo,auguſtum:vnco,vnguſtum:verbuſtum,à veru.*Caro verbuſta.*Plaut.*

Cruor,*ſanguis concretus & congelatus.κρύος.Inde crudum.*

Ceruus.*κεραός.*

Circus.*κίρκος,κρίκος. Etiã Circanea auis,ἡ κύκλῳ περιπετομένη.circumuaganea.*

Cupedia.*Caupedia:Claudus,cludus.Defraudare,defrudare.Laura,lura.*

Cornu. *κέρας. vt à κρέας carnem fecerunt. Niſi malis à Syriaco* Qarna.

Cucumis.*κυκυός. Inde Cucuma, quòd ventrem magnū habet.*

Cura.*Prius Coera, & coerare, curare. Coera igitur παρὰ τὸν κόρον, κοῖρα, à satietate.hinc satagere, curare.vnde κοίρανος.*

Cerno.*τὸ κρίνω.vnde Cernuus, ὁ κατώβλεψ. Festus & Isidorus volunt Cernuum esse genus calceamenti: decepti, vt puto, illo Lucilij versu*, Cernuus extemplo plantas conuestit honestas. *Is enim est gestus calceantiū se. Addam & ex Seruio*, Cernuus equus, *inquit*, qui cadit in faciem, quasi in eam partem qua cernimus. Vnde & pueri, quos in ludis videmus, ea parte qua cernūt stantes, cernui vocantur: vt etiam Varro in libris Theatralibus docet. *quod de cernuo equo scribit, est is qui Græcè dicitur κατωμιστής, ὁ ἀπὸ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν γῆν ῥίπτων. De cernuis verò pueris, idē est cū illo quod scribit Varro lib.i, De vita pop.Rom.* Etiā pelles, *inquit*, bubulas oleo perfusas percurrebant, ibíque cernuabant: à quo ille versus vetus est in carminibus. Sibi pastores ludos faciunt coriis Consualia.

Capis.*καπίδη.*

Ceres.*Cereo, creo.*

D

Damnum.*δαπάνη, dapnum: vt ὕπνος, sopnus. Deinde damnū, somnus. Damnū est propriè τὸ ἀνάλωμα. Iuuenal.* Nulla viri cura interea nec mentio fiet Damnorū. *δαπανῶν, καὶ ἀναλωμάτων. Idem*, Et multa crescit damnosa papyro. *δαπανηρὰ, δαπανώδης. Horat.* Nos nisi dānose bibimus. *ἄγαν ἀφειδῶς. Addā & corollariū ex Suetonio De clar.gramm.* Precia grāmaticorū tanta, mercedésq; tam magnæ, vt constet Lutatium Daphnidē, quem Lenæus Melissus per nominis cauillationē *πανὸς ἄγημα* dicit, c c millib. nummûm Q.Catulo emptum, ac breui manumissum. *ego lego δαπάνης ἄγημα, vel potiùs δαπάνημα, vt sit allusum πρὸς τὴν δαφνίδην, vel δαπανίδην.*

Diana.*prius Iana: vel, vt Pontificia indigitamenta habebāt, Eiana: vnde etiā Deiana hodie in veteribus monumētis visitur.*

Dis.*ζεύς, δεύς. vnde Διός.*

Dico.*δείκω.*

Disco.*δάω, δάσκω. disco a in i, vt χάω, hio: χάσκω, hisco.*

Doceo.*δοκέω. vnde δόγματα sapientum.*

E

Elixum. *lix aqua. vnde liquor: vt à Lax, laqueus, lacio: inde lacero & lacinia. nisi à λακίδες.*

F

Falces.*Syriacum.Palca.*

Fallax.φήλξ. Fallo,φηλόω.à φάλλω,φαλῶ,σφάλλω. *Apollon.libro* III.

Fama.φήμη,φάμα.

Fari.φάω.*vnde* φημί.

Fastus.*etiam antiquis* φαςὸς,*à* φάσκω.

Fatuus.φάτης.*&* *Vates.*

Fauco.*ostendo beneuolentiam.*φαύω,*vnde* πιφαύσκω.*& Faustus* φαυςός.

Februum. *vel à Feruendo, vnde & Febris.quòd,quæ deferbuerunt,pura sunt.vel à* φοῖβος,φοιβερός:*vt à* φόβος,φοβερός.

Ferme.ἀρμοῖ.*Vel à ferè,ferme:vt gero.germen.*

Ficedulæ.*miliariæ* συκαλίδες,κίχλιδες.

Fiscina.*Fiscus,*ὀξύβαφον. *Etiã aluta.sed tunc puto à* φάσκος, *vnde* φασκώλιον, *Pasceolus.* φάσκος,*fiscus. vt* χάσκω,*hisco.*δίσκω, *disco.*

Flexum.φλεκτόν. *vstulata enim praua fiunt. Etiam à* φλέγω, *flagro.vnde Flagrum.hinc Horatius,* --vrere flagris.

Formido.*Formus,sudãs,calidus.sudare solẽt nonnulli tremore.vt à graui,grauido:à rauco,raucido:sic à formo,formido.*

Forum.*quod foras.Forás à* θύραζε,*& foris* θύρα: *vt* θὴρ,φὴρ, *fera.*θύω,*vnde* θυῖον,*fio.suffio.*θυμιᾶν *fumigare.* χοῖνος *funis. Antiquitus sfænis,vt* σφόγγος *sfungus,*σφενδόνη *sfunda. postea s perijt. inde fænire,nunc finire,*χοίνῳ μετρῆσαι.

Frater.φράτωρ. *Confratres vocant vulgò* τοὺς συμφράτορας.

Fremo.βρέμω.

Fruges.φρύγω. Et torrere parant flãmis,& frãgere saxo.

Fritinire.φρίττω,φριττινύω.*est titilationem corporis præ se ferre. Aliter frigere,ab eadem origine. Varro:* Commutari mentes,frigi animos eorum.φρίσσειν.*Afranius Priuigno:*

Occasione certa mulier inuolat

In collum,plorat,orat:occurrit nepos

Pausillus:neptis porro de lecto frigit.

Fordæ.φοράδες.

Flora.χλωρός.*vt Flos,*χλόος.

G

Galea.γαλέη.*vt* κυνέη.ἰκτιδέη,λυκέη.*&c.*

Gallus.παρὰ τὸ κάλλος.κάλλος *pala galli gallinacei.*

Gaudium.γᾶδος. *priscum, ut à* πλαδὸς,*unde* πλαδαρὸς,*plaudus.à* πλατὺς *plautus.à* κλεὶς κλειδὸς,*Dor.*κλᾶδος,*claudo.Nisi sit, ut* κλείω *claudo.sic à* γαίω *gaudeo* κύδεϊ γαίων.

Gemo.*γέμω.plenus sum.*Gemit imposito sub pōdere cymba.*&* γόμος,πλήρωμα νηός.*ut cōtrà* στένω *gemo,& angustus sum.*

Græcostasis. *Græcorum statio. ut Fregellæ, Fregellanorum. Festus.Sic apud Martialem:*

Bis vicine Nepos:nam tu quoque proxima Floræ
Incolis,& veteres tu quoque Ficelias.

Ibi Ficeliæ est statio Ficuleatum. Neque quicquam mutandum est,quod putat Domitius.

H

Hillum. *Hir est minutum illud cauum in media vola. Ab eo* ὑποκοριστικὸν *Hillum. Cùm vellent ostendere paruum modum rei, puta aquæ,aut similium, ne hillum quidem, dicebant,ostendentes volam manus.*

Honor.*veteres Onor scribebant. Est à prisco* ὀνῶ, *unde* ὀνίνημι. *ut ab* αἰνῶ *factum* αἰνεῖσθαι. *At onus verisimile esse ab ea origine: unde fluxit* ὄνος *Græcorum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarint.*

Horreum.*quòd* ὡραῖα *omnes fructus, atque adeò prouentum omnem ita vocarent.Galen.*

Humus,χαμαί.*Humilis,*χαμαλὸς,*unde* χθαμαλὸς,*ut* χθὲς,*unde* χθὶς,*Hesi,postea heri.* χερσὶ *ut* φερσὶ,χ *in* h.*ut* χάω *hio,&c.*

I.

Infulæ. *infilare, amicire. Filameum, pòst Flameum, amiculum,&c.*

Interamna. διπόταμος πόλις, *ut* διθάλασσος Κόρινθος. Bimarísque Corinthi. *Horat.* δίθυρον γραμματίδιον,τὸ δίπτυχον. *Hesych.*Bipatens pugillar,*Auson.*

Irpices.ἅρπηξ,κος.*Euripid.Cyclope.*

Irundo.*quod veteribus helundo,à* χελιδὼν.χ *in* h, *ut suprá.ea est vera etymologia.*

Iurgo.*declinatum à Ius:ut à per,pergo:tero,tergo:mare,mergo,*τὸ καταποντίζω.*Sic à* μωρὸς,*murgiso.cor, corgo,*κνέφθαι,κνέφθεν. *Sic à* λαῦρος,*unde Lura,largus: à* παῦρος,*parcus.* σπείρω.*spargo. susum,surgo.*

L

Lacus.λάκκος.

Lætus.

Lætus. λαιτός. *Ita vocabant qui cum corona publicè vitulabant* χάος, λαιτός. *Deinde* λιτός. *unde* λίτειρα.

Lautolæ, *Latinè, quæ Græci* λουτρά. *Nam balneum Græcum est. Dicebantur & Albulæ. Lautolæ autem vocatus ille locus Romæ, ab ea fabula quam narrat Ianus apud Ouidium:*

Súmque repentinas eiaculatus aquas, &c.

Lignum, *à lego: vt à tego, tignum: rego, regnum:* μέγας, *magnus:* στέγω, στεγνόν. σίζω. *signum, amisso t:* παχύς. *pinguis:* λείχω, *linguo, & lingua:* ἔχις, *anguis:* δασύς, *densus.*

Locus. λέχω *iaceo, antiquum: vnde* λέλοχα, λόχος. *vbi quis situs est.*

Loqui. λόγος.

Lupercus. *cognomen Fauni,* λύκιος.

Lucumo. *Tuscum, & tamen origo Græca. Nam in Latio Lucomones ij sunt qui in Arcadia* λυκάονες.

Lustrum. *vt flustrum, malacia maris.*

Lucrum. *à luo. Nisi sit eadem origo cum lucare. Quod lucrum captabatur è lucis, vocabant Lucar: sicut quod ex sacrorum aruscationibus, Extar.*

Lutra. λυτρίς. *vnde &* ἐνυδρίς, *eadem.*

Lux. λύκη. *vnde* λυκόφως.

Ligo. λίγξ. ἐργαλεῖόν τι. *vel quòd terra* λίγξ. *Clemens Alexād.*

M

Malua. μαλάχη.

Macer. μακρός. *quòd macri lōgi sint: vt tenuis* παρὰ τὸ τείνεσθαι.

Mars. *Sabinum.*

Mendum. *à minus, vt à manus mando* παρεγκυῶ. *à mendo Mendicus, cui deest aliquid: nam mendum propriè defectus. Itaque qui minus quàm opus est, dicit, is veritatem imminuit, diciturque mendax. Sic Mendicum vocabant minus velum, quod in prora ponitur. Græcè ὁ ἀρτέμων. Aliter* πρόδρον. *Et locus vbi proreta speculatur scopulos in mari, dicitur* προδρωτήρ. *Statius in Propēptico,* Sint quibus exploret rupes grauis arte Molortus. ἀναμφισβήτως lego,

Sint quibus exploret rupes maris artemo Locrus.

Locrum vocat, quia Locrenses Opuntij, populi maritimi, nauticæ rei periti fuerunt vel -artemp tortus. *At nescio quid nugati sunt nonnulli de molortho, tanquam* μόλοβθρον *esset perpendiculum. Et vt puto, qui hos annotarunt hunc locum Statij authorem*

videntur habuiſſe.nam in nullo veterum extat,quod ſciam.

Mens.*vt à* γένος,*gens,à* φάρος,*pars:ſic à* μένος,*mens.*

Mereo.μείρω.*quòd diſtribuitur merces.*

Metuo. μέθω *antiquum,vnde* μέμοθα,μόθος.*ſic à* πέθω *obſoleto, Peto noſtrum. à quo* πέποθα, πόθος.*ſic antiquum* δέλω, *vnde* δέλεαρ,*peperit* δέδολα, δόλος, *Dolus. Sic etiam* μέδω, *vnde* μέδιμνος. μέμοδα, μόδος, *modus. inde Modius. A Syriaco*, Mad *&* Madad.

Mitra, *Syriacum,* διάδημα *Græcum*, *Vitta Latinum*, *idem ſignificant in ſua lingua,nempe vinculum.*

Minerua.*prius Menerua.Meneruare erat monere.Vnde promeneruat,monet in Saliari carmine. Menere eſt monere:& meniſcor.vt apo,apiſcor:fruor,fruiſcor, à quo compoſita comminiſci, reminiſci.*

Moneo.*prius meneo.*

Moereo.*à* μοῖρα.*quod pro dolore* τροπικῶς *ſumitur.*

Murus. *prius moerus,à* μοῖρα.*quòd quiſque pro parte ſua eos ſeruaret. Hoc docet Lucill.cùm ait*, Moenu' tamen fungi,ac moeros ſeruare poteſſint.*Item adſignificat & Moenia,quod partes officij cuiuſque ſignificat, quaſi Moeria dicta. poſtea munia,*oe *in* u. *vt poenire,punire: vt* φοῖβος,*pubes.* ἴδω,ἔοιθα,*vnde* εἴωθα *factum,vt ab* εἴκω ἔοικα. *ab illo* ἔοιθα *igitur,oitor & oiſus: vtor,vſus.vt* μοῖσα,μοῦσα,τύπ]οισα,τύπ]ουσα,*&c.*

Multa.*oſcum.deſinat ineptire Varro. à quo multus:quòd numerando multa æſtimaretur.& Multare in auctionibus,*τὸ πλειστηριάζειν. *Plaut.Sticho:* Quàm multas tecum miſerias multauerim.

Murmuro.μορμύρω.

N

Narro.*Antiquitus Gnaro,à gnarus.vnde Gnarigo apud Feſtum,& Dignorare apud eundem. Omnia* παρὰ τὸ γνωρίζειν. *ſic Gnaſcor,& Gnatus,*παρὰ τὸ γενάω, γενάσκω.*vt à* γνόω,γνώσκω, *gnoſco,gnotus.*

Neptunus.*Tuſcum,vt Volcanus.*

Nonæ.*vt à Nouem,nonus:ſic à nono,Nonæ:vt* νουμηνία*Græcorum.Et* Chadaſſ *Hebræorum,id eſt nouus.*

Nuncius. *planè Syracuſana vox. vt ab* ἕν ἑνὸς, οὐγκία,*ſic à* νέος,νουγκιος *Siculi declinarunt.*

Nux.*Syriacum* Luz.L *in* N,*vt Lympha,Nympha.*

Ocrea.

O

Ocrea. ὀκρυόεις.

Odor.ὄζω,ὄδωδα,odor.vt φράζω,considero,πέφραδα, φράδων, prudens. Ab eadem mente olere, d in l: vt dacrumæ, lacrumæ: ἀ-δακρυς,alacer.

Olus.oleo,cresco.quòd translata in ortum, ex agrestibus culta fiunt.quare ab eo dicta λάχανα, παρὰ τὸ λαχαίνειν.

Ops.Dea.ὦπις.Hesych.Vel ὄπις, vnde ὀπίζεσθαι,venerari,colere:sicut venerari à Venere.

Opto.propriè est eligere,cōsiderare:vt,pars optare locū:eligere.Et optio,electus,ab ὄπτω Græco,video,considero.Opus verò est ab ἕπω facio,administro.vnde ὀίσπος,qui aliqd facit,administrat.

Oriens.ὄρω,orior.vnde ὄρνυμι.

P

Pala.prius paxilla.vt axilla,ala:paxillus.palus, pistillus,pilus.

Palatium.φαλάντιον.Ita vocabāt summa iuga veteres Latini & Græci.vnde Falæ,& Falantum Hetruscis erat cælum.

Palus.forsan à πηλός.

Pasco.Varro nescio quid nugatur.Alij à βόσκω,non malè. Ego à πάω πάσκω.vnde etiam πῶϋ,Grex.

Panis.Vocabulum magnæ Græciæ. Athen.

Pater.quod per eum pateat semen. Ἄπολλον ἀποξύπαι,quæ inuidia est deducere à πατήρ;

Pauo.ταὼς, ταϝὸς Æolicè. Pauo,t,in p,vt στάχυς,spica: & τίς,Oscè,pis.τί pit.& pitpit,quicquid.τέσσαρες,πίσυρες,πέτρες.Oscè petora,vnde petoritum, quatuor rotarum. Latini p,in q, aut c. pit,quid.pitpit,quicquid.petora quatuor.πέμπε.pro πέντε,quinque. πότος,quotus.ἕπομαι,sequor.ἵππος,equus.λίπω,liquo. vnde linquo. & contrà: vt λύκος,lupus.

Pauper,à παῦρος,prima reduplicata.vt popolus,à πολύς.susurrus,à σύριγξ,vnde σύριγξ. Cacula, à cala, ligno. Lucill. Scinde puer calam,vt caleas.Propero,à πρῶ. Nisi sit προπρῶ.aut προπορεύομαι:aut potius à προπρό,quæ reduplicatio notat celeritatem. Sic à Curuus, cucurbita.à τορ Syriaco & Pœnico, turtur.à far, furfur.Mars,Mamers.

Pauor.φόβος.vnde περισσῶς, φάψ φαβὸς,παρὰ τὸ φοβεῖσθαι.

Pecunia, à pecu,quòd omnis veterum substantia in pecuaria. Sic Græci πρόβατα à prouentu.πρόβασις Homero,prouentus:quòd eorum copia in pecu.

Pecudes,πεκάδες.

Peluis.πέλυς.*ut paruum,paruus*,&c.

Perdix,παρὰ τὸ πέρδειν. *Eum enim sonum edit. vnde & κακκαβίζειν quoque dicitur & κάκκη fœtor. vnde Cacare. Hebræi* Quore,*id est* καλητής.*quòd vocet pullos.*

Peregrinus.*peregré.& peragrare*,ἀποδημεῖν.

Pistor, *à pinsendo. Pinsere, vel, vt veteres dicebant,pisere,* πτίσσειν.*T perit,vt* πτέρνη.*perna.*πτηνὸς,*AEolicè* πεννὸς,*à* πετεινὸς, *penna,sic* πτισὴρ,ὁ λιθινὸς,*amittit* τ,*à* πτίσσειν. *A quo* πιστικὴ νάρδος *in Euangelio,nardus expressa & contusa in liquorem, & vnguẽtum:quod spicatum dicebatur,si ex spica exprimeretur : foliatum, si ex folijs.*At mea me libram foliati poscat amica.

Plaustrum.*à palando,quod extendere significat: quasi palaustrum:vt planca,quæ prius palancæ. Palancæ,seu palangæ (vt id quoq; explicemus)sunt,quas Græci* φάλαγγας *vocãt,quibus subducũtur naues.Varro de vita po.Ro.lib.*IIII,Cùm Pœnus obuiã venisset nostris,& quosdã cœpisset,crudelissimè pro palãgis, carinis subiecerat.*relatum id ab Appiano in Libycis:* τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν, τοὺς μὲν εἰς τάφρους καὶ ποταμοὺς ἐμβάλλοντες,ὡς γεφύραις ἐπέβαινον· τοὺς δὲ τοῖς ἐλέφασιν ὑπέβαλλον.*Et in Annibale,* ἔστι δὲ οὓς ὑπ' ὀργῆς ἀνῄρει,καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου,καὶ ἐπέρα.

Pœna,ποινή.*à* πόνος,*vt* πνόος,πνοιή.χλόος,χλόη.μόρος,μοῖρα,&c.

Perna.πτέρνη.

Porca.*Nonnulli à* πρασιά.*a, in o.vt porrus, à* πάῤῥος *antiquo, ex quo* πάρσος,& πράσος.*vt* πόῤῥω,πόρσω, πρόσω. *à quo porro, & prorsus,vt prorsi limites.Et prorsa oratio,deinde prosa,vt rursum, rusum.sursum,susum:prorsum,prosum, Afranius.*

Præmium. *à præ, & emo, accipio. demo contrarium accipio.*

Pratum:*Doricè* πρατιὰ,*à* πρασιά.

Precium,*à procando.Procare à* πρὸξ προικός,*vnde* προίξ.

Pecto.πέκω,πέκτω.*vt* τέκω,τέκτω.πλέκω,πλέκτω,plecto.

Proserpina.*prius Preserpina à* Περσεφόνη.*Nam ferè quæ in* o *nunc dicimus,per* e *enuntiabant.*

R

Rapum.ῥάπυς.*inde* ῥάφανος.

Raudus,& *rudis virga,ἡ* ῥάβδος.*eadem origine.*

Rete. *Retæ* τὰ ῥαπτία,*quæ impediunt euntes, aut quæ sunt in fluuiis.Ita* τὸ δίκτυον,*quia implicat quæ in eo incidunt.*

Rica.ῥέκος,ῥεῖκος.*Ricinium.*

Robigo.*Quia coloris robi.Robū τὸ πυῤῥὸν vocabāt, ſeu rutilū.*

Rura.*ἄρουρα.ἀμέλγω,mulgeo.Nam rus decurtatum à rure:vt alia omnia ſimilia.*

S

Saturnus.*Tuſcum, vel Syriacum. Aut σάτυρος. Aut vt à λιγυρὸς,λιγυρῖνος:ſic σάτυρος σατυρῖνος.Saturnus.vt Volturrenus,Volturnus.Quemadmodum Alumento,Catamitus, Melo, Polluces, corruperunt ex Laomedōte,Ganymede,Nilo,Polydeuces.*

Sancus.*ſacer,ſanguis,ſaxum,Tuſca.*

Scutum. *σκύτος.ex corio enim.*

Seculum.*à ſequendo.Eſt enim ſeries tèmporum.vt Tegula, à tego.Regula,à rego.*

Signum.*σιγμὴ,τ,periit,vt πτέρνη perna, πτίσσω,pinſo,πτιστὴρ piſtor.Vt ergo à πυγμὴ pugna ſic à σιγμὴ ſignum.*

Sirpo.*à ſero,id eſt prehendo.vt à ſaro antiquo(quod à σαίρω) ſarpo:unde ſarmenta.*

Sponte & ſpondeo:*à σπονδὴ.Nam quòd per ſacrificia firmaretur,erat σπονδὴ.ab ea mente Sponte.Nā id non inuiti facere debemus Vnde etiam Hebræis* Nediba *oblatio ἑκούσιος.ſpōte igitur à σπονδὴ,id eſt libatio.Et liber ab eadem cauſſa. Nam λοιβὴ,libatio.unde olim* loiber,*vel* loeber *dicebatur.Feſtus.*

Spica.*στάχυς.ÆOlicè σπάχυς,vt στάδιον,σπάδιον, ſpatium, vt contrà σπουδὴ.ſtudium.*

T

Taur⁹.*ταῦρος.Sed Græci à Syris* Thor,& Thaur.*q̄d Heb.*Sor.

Termentarium.*ita vocarunt linteum ποδηνεκές. Nam veſtem ποδηνεκῆ & talarem Græci vocant τερμιόεντα.*

Termini.*τέρμονες.termen,terminis.*

Templum,*τέμενος.*

Tera.*δαίρω.vt δάς,δᾶδα,teda.δάσκια,teſca.*a in e, *vt δαὴρ,deuir:nunc leuir.*

Tutulus.*prius* Titulus, *ὑποκοριστικῶς à Titus.τιτὸς à τίω,defendo,honoro.*

Torus.*quicquid rotundum.τείρω, τερῶ,τέτορα, τόρος.unde τορεύω,τορεύματα. Et τόρνος. Inde torqueo, Inde τόρμος, vt à φέρω φορμός.à κείρω,κορμός.à μείρω,μορμώ.*

Trabes.*τράφηξ,Lycophron. tamen Ennius trafax, vel, vt eſt apud Feſtum,trifax dicit,pro trabe,ſude,vel conto,*

Vt permaceret paries percuſſu' trifaci.

Tremo.*τρέμω.*

Turris. τύῤῥις, τύρσις. à *Syriaco* Tur. *Id ab Hebræo* Tzur.

Tubi. τύποι. *quòd caui.*

Turma. τύρμος. *rotunditas. ut cohors: quia cohortes villaticæ rotundæ. Vide* Torus.

V

Vallum. ὑποκοριστικῶς *à vanno.*

Vellera. στέμματα, *à velando.*

Vestis. ἔσο, *unde* ἐσθής.

Venilia. *à veniendo. ut* εἰλήθυια παρὰ τὸ ἐλθεῖν. *Sed diuersæ sunt deæ.*

Vdus. ὕδωρ. *vdor.*

Venari. *scrutari venas. Venæ* ἶνες. *Venatur, qui scrutatur & indagat aliquid.*

Vetus. βιωτὶς βιῶ *intendit.*

Video. εἰδέω.

Via. οἶα. *Apollon.*

Vinum. οἶνος. *ut* οἶα *via.* οἶνος *Hebraicum.*

Vigil. ἀγαλλός. *unde* ἀγαλλιάω. *a in* ι. χαίω *hio, &c.*

Vitis. *quia lenta.* *vieo. flecto, ligo. à vi.* -magna vi flexa domatur In burim.

Vibices. ἴβυκες, στιγμαί. *Hesych.*

Viola. ὑποκοριστικῶς. *nam ab* ἴον.

Vis. ἴς. *aliÿ à* βία.

Vligo. *detritum ex vdiligo. ut à vitia, vitiligo.*

Vmbilicus. ὀμφαλικος, *ut,* παιδικὴ *pædicare.* βασιλικὴ *basilica.* πρασικὴ *brasica:*

Volcanus. *Tuscum.*

Volo. *Græcum.*

Vrbs. *Vrbare & orbare, est circulo circunscribere,* περιγράφειν. *unde vrbs, & orbis. Orbare seu Vrbare Galli dicunt* cerner, *quasi circinare. ab eo Seneca in OEdipo oculos vocat orbes, ut Sophocles, quem sequitur,* κύκλους. *Et qui eos amisit, dicitur orbus. Nisi sit antiquum* ὀρφὶς, *ex quo* ὀρφανός. *quod sine dubio verum est.*

IOSE-

IOSEPHI SCALIGERI APPENDIX AD CONIECTANEA SUA IN LIBROS M. TERENTIJ VARRONIS DE LINGUA LATINA.

IN LIBRVM QVARTVM.

PAGINA 6.

PROPTER BIS quaternas caussas.] *Quidam locum mendosum suspicati sunt: ego tantùm mutilum quouis pignore contendam. Nam cùm contrariè opposuerit litterarum demptioni additionem, traiectationi seu traiectioni commutationem: syllabarum productioni quod opponat non addit. Vt non tantùm hoc desit, sed etiam ea quæ requiruntur ad explendum numerum bis quaternarum caussarum, præsertim cùm ita alibi loquatur. vt libro* VII, Libros faciam, *inquit,* bis ternos. *Concludemus igitur, locum mancum & imperfectum esse, potius quàm vt pro* Bis quaternas, *legendum censeamus* Has quaternas.

6 ARTATIONEM.] *Vetus lectio,* Tractationem. *quæ vera est: nam hoc dictum pro Traiectationem: quia Traicto dicebant* δισυλλάβως *pro Traiecto. & pro Traiice, Traice. Sic reice trochæus est apud Virgilium, & reicinium quadrisyllabum.*

9 QVOD posterior AElius.] *Merito illud AElius non agnoscit vetus scriptura. sed non* Posterior, *sed* Post reor, *legẽdum esset, ita:* Quod post reor multo potius cælare à cælo, quàm cælum à cælando.

9 CONVALLIS, cauata vallis.] *Postrema duo verba suspicor esse glossema: quare censerem inducenda esse.*

10 VT PONTIFICES dicũt, quaad inhumatus sit.] *Nam quamuis os humo opertũ esset, tamen antequã iusta fierent, mortuus ille, quamuis iam multo antè combustus, inhumatus dicitur. Propterea addidit interpretamentum. Varro ex Pontificiis libris, vt quod opertum humo prius ex vulgi opinione vocauerat, id post ex iure Pontificio, inhumatum vocet, quia iusta adhuc facta non erant. Hoc dico, quia doctissimi hominis, qui hanc lectionem immutare voluit, sententiam non sequor. Porro ex manu scripto codice legendum,* Donec in purgando humo est opertum. *Vt intelligas os mortui.*

10 ET DICITVR humilior.] *Fortasse scripserat Varro,*Et dicitur situs. *nam iustis factis dicebantur siti, non aliter. quod nos docuit Cicero. Sed quia hic Varro disputabat de humo, & eius deriuatis, suspicatus est quidam legendum esse Humilior: quia sit deriuatum ad humo.*

12 HIC vbi nunc est Roma.] *Citat hæc ex poeta quodam cuius nomen non apposuit, quòd vulgo notissimus esset versiculus. Est enim trochaicus integer cum acrostichide sequentis,*

Hic vbi nunc est Roma septem montium demissior

Infimus locus- *Sequitur enim statim interpretamentum ipsius Varronis,*Infimus,humillimus.*Quod autem doctiss. Turnebus (quem nunquam nisi honorificè appellare debemus) hic legendum censet, septimontium, næ is multùm fallitur. Septimontium enim nunquam fuit locus Romæ, sed dies Festus, vel potius sacrũ, quod septem montibus fiebat. Meminit Tertullianus libro de Idololatria:* Etiam, *inquit,* strenæ captandæ, & septimontium, & brumæ, & charæ cognationis honoraria exigenda omnia.

12 QVO D inde suspiciunt.] *Vetus scriptura,* Quo inde suscipiunt. *Lego igitur,* Quo inde suscipiunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, lama, vbi aqua contineri potest. *Dictũ est autem* Quo inde *pro* Vnde. *vt alibi,* in qua ibi, *pro* Vbi. *quod in idiomate Hebræorum non est.*

14 AB ADVENTV.] *Ita habet v.c. Et verum est. neque assentior doctissimo Turnebo, qui legendum censet ab aduectu. Atqui propius est vt Auentinus sit ab aduentu dictus,*

ctus, quàm ab aduectu. Aduenire propriè dicitur de peregrinis. Et Aduentores, seu aduenientes, qui peregre veniunt, vt alibi annotamus. Quòd igitur velaturis traiiceretur ille locus, & pro peregrinis haberentur qui ex vlterioribus locis adueniebant, ab aduentu illo putat Auentinum dictum. Nam peregrinos censeri necesse est, qui ita paludibus à nobis disclusi sunt, vt ad nos, nisi traiecturis, peruenire non poßint.

16 VELLERA.] *Vetus lectio,* Vellemera. *Scribe* Vellemena, *vel,* Vellimina, *vt in libris De re rustica.*

17 SIVE, vt Zenon Citticus, animalium semen ignis.] *Nollē accidisse præstantißimo viro, Adriano Turnebo, vt putaret Varronem hic agere περὶ τῆς ἐκπυρώσεως, qua dicunt vniuersum mundum conflagraturum. Primùm Zenon neque solus neque primus περὶ ἐκπυρώσεως scripsit. Deinde vt ponamus id verum esse, qui fieri potest vt anima constet ex incendio, aut conflagratione? perinde id esset acsi diceres, immortalitas animæ est ex corruptione. Sed iniuriam fecerunt manibus eruditißimi & maximi viri, qui nescio quæ eius ἀποσπασμάτια, vel potius abortiua quædam in Varronem post mortem eius ediderunt: quibus magis traduxerunt eum, quàm eius nomen commendarunt. Nam quid opus erat ea edere, cùm ipse ea more suo in Aduersaria sua tumultuaria opera infercisset? sanè (nequid amplius dicam) indigna sunt quæ tanti viri titulum præferrent. Sed ad rem. Non, inquam, hic περὶ ἐκπυρώσεως sermo est, sed de eo quod præter quatuor elementa quintum additum est, quod ab Aristotele ἐντελέχεια vocatur, à Zenone dicitur esse ignis, ex quo mentem, animam, cogitationes omnésque animi actiones ait esse. De quo, quia tritum est, non aliud addam, quàm eius rei à Cic. in libro IIII de Finibus, item in Academicis, mentionem fieri. Meminit & Tertullianus, libro de Anima, Plutarchus in Decretis, Laertius in Zenone, & alij.*

17 FRIGORI immiscet calorem.] *Verba sunt Ennij. éstque versus trochaicus integer,*

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

17 INDE omne corpus.] *Sequor correctionem doctißimi Turnebi, quam is ex vetere libro adponit:* Inde omne corpus, vbi nimius ardor aut humor, aut interit: aut,

ſi manet, ſterile. Cui teſtis æſtas & hiems, &c. *Quę & ipſa ſunt ex Epicharmo Ennij, quanquam verſus ipſos nunc non citat Varro. Sunt enim omnia ad verbum Pythagorica. Pythagorei enim ſequentes principem ſuum, dicunt* ἰσόμοιρα εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν καὶ ξηρόν. ὧν κατ᾽ ἐπικράτησιν, θερμοῦ μὲν, θέρος γίνεσθαι· ψυχροῦ δὲ, χειμῶνα. ἐὰν δὲ ἰσομοιρῇ, τὰ κάλλιστα εἶναι τοῦ ἔτους· οὗ τὸ μὲν θάλλον, ἔαρ, ὑγιεινόν. τὸ δὲ φθῖνον, φθινόπωρον, νοσερόν.

18 CEREI ſuperioribus mittuntur.] *Saturnalibus cereos proceribus mittebant pauperes clientes. quod vulgatiſſimum eſt vel ex vno Macrobio, vt alios taceam. Sic intelligendum epigramma Antipatri ex ſexto Anthologię,*

Λαμπάδα κηροχίτωνα, Κρόνου τυφήρεα λύχνον,
  Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον παπύρῳ,
Ἀντίπατρος Πείσωνι φέρει γέρας. ἢν δέ μ᾽ ἀνάψας
  Εὔξηται, λάμψω φέγγος ἀκνυσίθεον.

Nam λαμπὰς κηροχίτων *eſt cereus.* Κρόνου *dicit eſſe, quia Saturnalibus mittebatur. deinde* γέρας *vocat, quòd honorarium cliens debebat patrono. Quod addit;* ἢν δέ μ᾽ ἀνάψας εὔξηται, *hoc vocabant Lucem facere Saturno. Cereis enim accenſis illi preces concipiebantur. quanquam Paulus Diaconus mutilator Feſti dicit Lucē facere Saturno, eſſe, caput detegere Saturno. Cuius quidem ritus ne nos quoque ignari ſumus, cùm ſciamus etiam cauſſam eius ſuperſtitionis. Non dubitamus tamen, quòd cerei accendebantur Saturno, propterea potius dixiſſe veteres Lucem facere Saturno, quàm quia caput detegerent. Reliquis enim diis caput obnubebant, cùm concipiebant preces.*

19 ORCVS.] *Vetus lectio:* Quorum quod finis orcum, orcus dictus. *Videtur locus inferorum neutro genere à veteribus dictus: Deus verò, maſculino. ſic Cælum pro loco, Cælus pro Deo. Ennius,*

-Saturno, quem Cælu' genit- *Orcum verò Romani ſine dubio à Græcis acceperunt. nam* ὅρκον *vocabant conditorium mortuorum. Menander,*

Οὐ πώποτ᾽ ἐζήλωσα πολυτελῆ νεκρόν.
Εἰς τὸν ἴσον ὅρκον τῷ σφόδρ᾽ ἔρχετ᾽ εὐτελεῖ.

20 SALACIA, venilia.] *Venilia, eſt acceſſus ſeu exæſtuatio maris: Salacia, receſſus. Varro, vt citatum reperi:* Venilia,

lia, vnda quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit. *Atque ita quidē Romani vocabant maris reciproca incrementa, aut decrementa. Sed postquam in oceanum Germanicum penetrarunt (quod primus Drusus Germanicus fecit) Germanicis nominibus veterum Saxonum ea vocarunt, pro Venilia Malinam, pro Salacia Lidunam dicentes. atque ita quidem scriptum reperi in veteri libro Bedæ Anglosaxonis. Quare apud Marcellum Empiricum, qui floruit temporibus Valentiniani Imp. aliquando id legitur, nec sine admiratione olim à me subinde repetitum: vt in illo*, Colligitur die Iouis, luna vetere, liduna, ante prandium. *Item*, Colliges herbam quæ dicitur Britannice, die Iouis, vetere luna, liduna. *Item*, Conficitur vetere luna, & liduna, à mense Martio. *de malina verò idem*, Conficitur XII Cal. Iulias: nō intereſt quo die, vel luna, vel malina, dummodo ſuprascriptus dies obſeruetur. *quanquam plenius esset, si legeretur*, Quo die, vel luna, liduna, vel malina. *In quibus præterea vides superstitiosam obseruationē legendi herbas: vt alias vires videātur habere æstuatione maris, alias, cùm non patitur incrementa. Sed Venilia & Salacia significāt accessus & recessus maris quotidianos: Malina & Liduna etiam lunaria oceani incrementa & decrementa. nam alioqui semper bis in die intumere & detumere solet oceanus.*

20 ET DICTVM honus est honos.] *Prouerbialis senarius hactenus non animaduersus,*

Honus est honos, qui sustinet Rempublicam.

20 DICIMVS Laram.] *Vetus scriptura*, Dicimus hecealem. *fortasse:* dicimus hæc: Palem, &c.

26 PROXIMA animalibus.] *Ex vestigiis priscæ scripturæ legendum*, proxime animal sunt ea. ἐγγυτάτω τοῦ ζῴου.

27 FRVCTVS à ferendo.] *scribe*: Fructus à ferēdo, res, & hę, quas fūdus, & hæ, quæ in fundo ferunt, vt fruātur. *Vt, inquit, res fruantur, tam quæ ferunt in fundo, quàm quæ feruntur. Nam frui etiam paßiue dixisse veteres, auctores sunt grammatici. Hæc quam apposui, est vetus scriptura, nisi quòd non fruantur. sed fruamur habebat.*

31 SIMPVLVM.] *Alij simpuuium. Scio quid antè dixerim de etymo huius vocis. quæ omnia, vt incerta reiicimus. Nā*

X.iij.

simponem prius dixisse non dubito: unde deminutiuum simpulum. Simpo autem à Græco σίφων. *Vtrunque enim significat vasculum cum tenui fistula, vel angusto collo, ad pitissandum vinum. Hoc vno differunt, quòd Latini suo simpulo ad sacra tantùm vterentur: Græci τῷ σίφωνι ad gustandum in caupona vinum. quod genus vocabant merariam. Vetus Glossariũ:* Meraria, γευστής. *Dicebatur & Gustatorium. Idē Glossarium:* Gustatorium, γευστήριον. *Hipponax de eo qui vinum furtim ex cado pitissarat, seu gustarat, dixit,*

Σίφωνι λεπτῷ τοὐπίθημα τετρήνας. *Inde verbum* σιφωνίζειν, *est furtim vinum pitissare. Apud Ciceronem de Finibus II, hæc verba ita leguntur in melioribus tam scriptis quàm antiquitus excusis exemplaribus:* quibus vinum defusum è pleno sit, hir, siphon, vt ait Lucillius, cui nihil dempsit. *Nam vinum cui siphon aliquid dempserit, si diu ita deintegratum maneat, vt loquebantur veteres, acescit. propterea Lucillius, ex cuius verbis hæc scribit Cicero, proponit vinum integerrimum, & nulla parte periclitans acescere: id quod siphone depletum non est, neque vola manus pitissatum. nam Hir, est vola manus. & qui vinum furtim deplent, vt gustent, solent id vola manus haurire. Hæc sanè est vera sententia Lucillij, quæ elegantissima est. quam Ciceronis præposteri æmuli cur mutarent, caussa non erat. si enim Ciceroni putabant iniuriam fieri, quòd prisco verbo Hir vteretur, saltem hoc cogitare debebant, ipsum Ciceronem verbis Lucillij, non suis, loqui. Quod sequitur apud eundem Ciceronem,* vis & sacculos abstulerit *(nam ita habebant antiquæ editiones) lego:* vires saculus abstulerit. *Firmissima vina olim saculis vinariis castrari solita notissimum est ex Plinio. Itaque delicatissimum vinum esse proponit Lucillius, tum quòd de pleno defusum sit (nam quod de deminuto & σεσιφωνισμένῳ haustum est, id acescit) tum quòd saco castratum contumaciam illam (vt ita loquar post Plinium) exuit. Hæc obiter volui monere.*

32 RICA.] *Est propriè virgineum flameum. Turpilius.*
Intereà aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam. *Græci poetæ* καλύπτρην. *Apud Germanicum vbi loquitur de Erigone,* -ore
Velato, tristique genas abscondita ripa, *lege,* rica, *non* ripa.

33 RV-

33 RVTVBATRI dicti.] *Lego:* à quo rutu Rastri dicti.

34 OPPIDVM.] *Turnebus adfert ex veteri scriptura, sed plura de suo. Melius ita putem:* Maximum ædificium est opidum ab ope dictum, quod mœnitur opis caussa, vbi sunt: & quod opus est ad vitam gerundam, vbi habitent tuto, opida. Quod opere mœnibant mœnia, quo mœnitius essent. Quod exaggerabant, aggeres dicti, & quod agger contineret mœrum. Quod mœniendi caussa parabatur mœnus, quo sepiebant opidum, eo mœnere Mœnus. In summo pinnæ, *&c.*

34 QVAS insigniti milites.] *Vereor ne legendum sit,* quas insignia, *nam insignia sunt οἱ λόφοι gladiatorum, & militum. Virgilius.*

– Inde volans secum abstulit hasta Insigne-

36 POSTILIONEM postulare.] *Doctissimus amicus noster (quem semper viuum antè coluimus, & nunc etiam memoriam amplectimur) hic legit,* Deum manium posti leonem postulari. *Quam ego vt ingeniosam nō possum non valde commendare. Tamen quo nititur, vt coniecturam suam tueatur, ille? postes, inquit, sunt fores. Lucretius,* Cernere res animus sublatis postibus ipsis. *Quod sanè verum est. sed aliud est foris, quo ianua operitur, aliud ianua ipsa. Ita hic specus, seu hiatus ille, qui patebat in foro, non poterit dici postis. nam potius postis diceretur id quo operiretur hiatus ille. igitur non esset amplius specus. Quare non est quod vllam hinc sperare posset victoriam. nullo enim modo sententia eius hac quidem in parte obtinere poterit. Esto. Tamen quod dicit Lucretius plurali numero, id non ausus esset singulari. Igitur neque hac parte defendi poterit doctissimus vir. Sed nihil mutandum est. Non meminerat ipse verba esse solennia prisca ex formula Augurum:* postilionem postulari. *non enim sunt Varronis. Postilio quippe est postulatio, vt etiam in meis antiquis glossis reperio. Populus igitur Romanus postulabatur postulationem deûm manium. quænam ea est? sacrificium humanum: hoc est, quod fiebat capite & vita hominis: nam inferorum sacrificium antiquitus Romanis fiebat capite humano, Ioui Latiari & Saturno. Sed quòd obscurum esset, quid sit sacrificium, seu postulatio deûm manium, interpretantur Augures, hominem fortissimum scilicet eò demitti,*

Sanè nihil omnino hîc mutandum, sed antiquitas interpretanda. Vbi praeterea ἀρχαϊσμὸς notißimus est, postulari postulionem: vt, Ego nihilominus hoc exigor portorium. Vide Gellium. De postilione autem quid dubitemus, cùm sciamus postulationes, & postularia sacra esse ea, quibus procurantur expiationes ostentorum, vt olim annotauimus ex Cicerone?

38 ARGILETVM sunt qui scripserunt ab Argo.] *Vetus lectio recta est,* Argiletum sunt qui scripserunt ab Argula, seu Argo. *Nam id est* ἀπὸ τοῦ Ἀργόλα, ἤγουν Ἄργου. *Stephanus,* Ἀργαῖος οὐ παρὰ τὸ Ἄργος οὐδέτερον (κοινὸν γὰρ διὰ τοῦ ι) ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἄργον τὸν κτίστην. λέγεται γὰρ καὶ Ἀργόλας. Ἀριστοφάνης Ἥρωσιν,

Οὐκ ἠγόρευον, οὗτος ἐστί γ' ἐκ Ἀργόλας;

Μὰ Δί' οὐδέ γ' Ἕλλην, ὅσον ἔμοιγε φαίνεται. καὶ Εὐριπίδης ἐν Πλεισθένει,

Ἐγὼ δὲ Σαρδιανός· οὐ γὰρ οὐκέτ' Ἀργόλας. *Turnebus, ab Argu lapsu: quis dixit illi eum ibi lapsum fuisse?*

39 IN bucitatum antiquum opidum.] *Faceßit negotium doctißimis viris hic locus, neque immerito. adeò vt pluribus modis conatus sit Turnebus veram lectionem indagare. sed, vt & ipse ingenuè fatetur, frustra tentauit. Nos autem, nisi nostrum nos augurium fallit, nulla penè immutatione ad veram Varronis sententiam peruenimus. Censemus enim, vt res ipsa vult, ita legendum,* Quod ea pecus in bucita tum antiquum opidum exigebat. *Bucita, seu buceta (nam vtrunque reperio) glossae meae veteres interpretantur pascua, vbi cientur boues. Quod glossema non solùm nobis mentem Varronis aperit, sed etiam etymon praeterea pro cumulo addit. neque semel ita reperi in ipsis glossis. Quòd si ipsae hoc non monuissent, tamen eius rei semper locupletem auctorem Gellium laudare potui. Is enim lib.* XI, *cap.* I. *ita scribit,* Timaeus in historiis, quas oratione Graeca de rebus pop. Rom. composuit, & M. Varro in antiquitatibus rerum humanarum, terram Italiam de Graeco vocabulo appellatam scripserũt: quoniam boues Graeca veteri lingua ἰταλοὶ vocitati sunt. quorum in Italia magna copia fuit, bucetáque in ea terra gigni pascíque solita sint compluria. *Haec ille. vbi interpolarunt audaces homines, bucerâque. scio equidem bucera esse armenta: sed nescierunt ipsi, pasci hic esse non νέμειν, sed νέμεσθαι passiuè. Sidonius Epist.* II. *lib.* II. Inter greges tintinabulatos per depasta buceta reboantes. *Quare hoc vocabulum*

cabulum nunc primùm excitatur è puluere & situ, vbi diu ignoratum latuerat. Rectè igitur Varro Mugionis portam dictam à mugiente pecore, id est bubulo, quòd ea ad pascua sua exigeretur ab antiquo opido. Quotiescunque historici Romani, opidi mentionem faciunt, nihilque præterea addunt, non dubium est antiquam Romam intelligi, quam quadratam vocauit Ennius: Et quibus extiterat Romæ regnare quadratæ. *Iccirco scribit Liuius libro* XLV, In opido Mineruio duas portas, & muri aliquantum de cælo tactum. *lego,* In opido Mineruij duas portas, *vel* partes, *&c. Ignorat enim doctissimus Turnebus quid sit ibi opidum. Cùm tamen sit quadrata Roma, vt diximus, cuius nunc mentionem facit Varro, & in qua porta Mugionis, de qua nunc sermo est, fuit. Nam quemadmodum veteres Græci* ἄστυ *cùm dicunt, intelligunt Athenas* κατ' ἐξοχὴν, *sic Romani cùm opidum dicunt, intelligunt vetus opidum Palatinum, vbi primùm Roma condita fuit.*

IN QVINTVM LIBRVM.

58 ITAQVE hos imitatus Aprisius.] *De hoc loco satis olim in Coniectaneis nostris. Posset etiam vetus lectio admitti.* Itaque hos imitans Chrysippus: io buco. quis me iubilat. Vicinus Atus antiquus. *vt intelligatur Chrysippus persona, ex tragœdia Attij. Docuit enim ille Chrysippum fabulam. Et quod ait hic Varro iubilandi verbum esse rusticorum, rectè ei quadraret nomen buco: est enim rusticum conuitium. Item Atus est* ἄτυς. *Quod eius sacra in Phrygia: ex qua Pelops Chrysippi pater oriundus erat. Hæc ego nolui tacere.*

61 PROPTER hanc aurium auiditatem theatra replentur.] *Hoc explicant eiusdem luculenti versus ex Menippea* κυνοδιδασκαλία, περὶ φθόνου,

Vos in theatro, qui voluptatem auribus
Huc aucupatum concucurristis domo:
Adeste, adeste, quæ ferámque ignoscite,
Domum vt feratis è theatro literas.

62 POST autem conuentionem habet.] *Lege ex veteri codice* Postante. *Nam ita componebant præpositiones veteres, vt inante, & similia. Quod non monuissem, nisi aliter vidissem placuisse Adriano Turnebo nostro.*

IN LIBRVM SEXTVM.

67 TESCAQVE me ita sunto.] *Sine vlla prorsus dubitatione hic legendum est:* Templa tescáque incita sunto, quaad ego castè lingua nuncupauero. *Nam ex his corruptis, me ita, egregiè incita corrigi quis non videt? Tesca seu templa, sunt promota vsque ad suos fines, ita vt vlterius promoueri non poßint. Antiqui enim fines seu terminos, quos amplius promouere non est, incitos vocabant. Et qui eò rerum redacti erant, vt nullum certum rerum suarum consilium capessere possent, ad incitas redacti dicebantur. Vbi subaudiendum lineas. Metaphora enim à ludo duodecim scriptorum. nam quum ad vltimam lineam promoti erant calculi, tum is cuius intererat, ad incitas lineas redactus; calculi verò ipsi inciti dicebantur. quod annotat Isidorus. Apud Græcos alia erat tabula calculorum. quippe quinque linearum. Itaque non in vltimis lineis erant inciti calculi, sed in media. Quare cùm alteruter ex lusoribus in incitam lineam cogeretur, tunc mouebat calculum ab eadem media linea, hoc dicto,* κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς. *nam linea illa vocabatur* ἱερά. *Plautus Pœnolo,*

--tacitus tace modo.
Profectò ad incitas lenonem rediget, si eas abduxerit.
Quin prius disperibit, faxo, quàm vnã calcem ciuerit.

Caue calcem hìc pro ea parte pedis accipias quam Græci πτέρναν *vocant. calcem enim vocat hic calculum, alluditque ad prouerbiũ, quod vsurpauit. Et ita Lucillius,*

Naumachiã licet hæc, inquam, alueolúmque putare, & Calces.- *Nam calces hic calculi, manifestò. Festus.* Calces, *inquit,* qui per deminutionem vocantur calculi. *Vides ergo quomodo Plautus dixerit Ciere calces,* κινεῖν τοὺς πεσσούς. *Et ita hic locus, qui erat alioqui maximi momenti illustratur. Neque dubium est quin ita legẽdũm sit,* TESCA, TEMPLAQVE INCITA SVNTO, *&c.*

67 OLLA ver.] *Olla veter, olim correximus. Et verißima est illa castigatio. Fuge à Turnebi fera arbore, & id genus aliis, quæ ipse, si viueret, nunc mutaret, certo scio.*

67 CONCRECIONE.] *Imò scriptum fuit,* cõrecione, *deprauata illa scribẽdi consuetudine, qua Inicere, pro inigere, Subicitare, pro subigitare scribebant. Conrecione, est conregione.*

Festus,

Festus, Conregione, è regione. *hoc est, vt Varro ipse interpretatur, Intra eas regiones qua oculi conspicient. Non enim solùm in effandis templis auguralibus, sed etiam in effandis finibus fanorum & ararum, regionum ipsarum termini concipiebantur, vt in dedicatione aræ Augusti Cæsaris Narbone ita praiuit verba Pontifex*, Numen Cæsaris Augusti, patri patriæ, quãdo tibi hodie hãc aram dabo dedicabóq;, his legibus hisq; regionibus dabo dedicabóque, quas hic hodie palam dixero.

67 DIVISSE cluet.] Cluet *legendum esse facilè cognoscimus ex prisca scriptura*, Clauet. *vnde Turnebus* claret *maluit legere. Et hexametros constituit, quos tamen manifestò & videbat, & crediderat olim, persuasus à me, esse anapæstos. Quis tam cæcus qui illam anapæsticam coronidem non agnoscat, omniáque illa ex choro Philoctetæ Attij petita fuisse? Vnum addam, quod eius* δυσπισίας *mollire poßit aliquando. Producit enim illos commentitios hexametros ex Næuio. Atqui scimus Næuium nunquam hexametrum scripsisse. Punicum bellum tantùm scripsit Næuius, itémque tragœdias & comœdias. Quid ergo? Ex Punico bello Næuij eos produxit? at Punicum bellum Næuij totum Saturnio carmine scriptũ fuit. quod alibi disputauimus. At ex tragœdiis & comœdiis? Nugæ. ne ipse quidem Turnebus, si reuiuisceret, comœdiæ vlli aut tragœdiæ illud genus carminis conuenire concederet.*

68 CONTINVIS fecepit spoliis.] *Ita citauerat Varro*, Continuis fex apti s. polus Græcum. *Nam quãdo notißimus erat locus auctoris qui citabatur, ex singularibus literis, non integris scribebatur. Quod ferè semper fecerat Donatus in Terentium. Itaque illud s. singulare, est, signis. Ex illo igitur s, & polus, fecerant spolis. Et hæc vera est coniectura. Splendida in his anapæstis est vocandi casu, genere fœminino.*

69 H' χθὼν Pythagora.] *Mirum est, id quod est medium in homine per quod discernitur homo mas an fœmina sit, vocari terram seu* χθόνα *à Pythagora, cùm tamen Pythagoras ipse terram medium vniuersi esse negauerit. Quod patet ex loco Plutarchi à nobis olim adducto: item ex Aristotelis disputatione libro De cælo, secundo. Quare contra se hoc vtitur argumento. Nam si sequitur Pythagoræ sententiam, sanè. vbi. Pythagoras posuit terram, ibi medium non est. posuit autem in pudendis hominis: ergo pudenda hominis non sunt medium hominis. Py-*

thagoras enim negat terram esse mediam mundi. Quare frustra, vt dixi, hoc exemplo Pythagoræ vtitur Varro.

70 VT CONFERRE queant.] *Ita habet prisca scriptura. Ex qua ego lego,*

Vt conferre queant, rate mœratáque perite
Per liquidum mare eant sudantes atque sedentes.

Rate mœrata, *hoc est murata. Nam muros ratis dixit Ennius, exemplo Græcorum, qui dicunt* τοίχους τῆς νεώς. *Porro versus isti Enniani, nisi fallor, loquebantur quomodo primùm Romani classem fabricare, & nauticæ rei dare operam cœperunt. quod contigit primo bello Punico, L. Valerio Flacco, & T. Otacilio Crasso,* COSS. *vt refertur à Polybio lib. I. Quãdiu igitur fabricabatur classis, Consules statuebant exercitum in terra sedentem, & docebant quomodo hortatori parendum esset; quomodo conferenda nauis, quod nunc innuit Ennius. Sed præstat Polybij verba proferre, vt & historiæ progressus intelligatur, & coniectura nostra confirmetur.* οὐ μὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον. καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις, μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. *Quod verò ait Polybius,* ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς καὶ πάλιν προνεύειν τὰς χεῖρας, *idem Ennius retulerat* VII *Annali. ex quo & superiores quoque versus sumptos esse par est.*

Poste recumbite, vestráq; pectora pellite tonsis. *Et,*
Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas. *Quid enim aliud est quàm exercitatio Romanorum adhuc rei nauticæ imperitorum, de qua Polybius agit? Subiicit Polybius,* ἄρχεσθαι καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. *Ex eodẽ Annali versus Ennij, qui Polybiũ ad verbũ interpretãtur, proferamus.*

⏑ – tonsam ante tenentes
Parerent, obseruarent, portisculu' signum
Cum dare cœpisset- *Qui enim* κελευστὴς *Polybio, is est portisculus Ennio. Apparet igitur, versus, quos postremos citauimus, non multum absuisse ab iis, quos Varro hîc profert: vtpote cùm eadem res in ipsis ageretur.*

70 OMNIA

70 OMNIA adpatula.] *Iam, nisi fallor, ex vestigiis antiqui libri veram lectionem huius deprauatissimi loci eruimus, quã olim friuolis coniecturis indagabamus,* -omnia

Dapatilia comisse Iani cusiones.

Duonus ceruses Diuius Ianúsque venit. *Sunt autem duo versus Saturnij, quo genere conscriptum fuit carmen saliare. Neque enim ante tempora Ennij aliud genus carminis tractarunt Romani. Nam Liuius Andronicus prosa oratione, non versibus scripsit Odysseam. Illa autem vox* omnia *in primo versu, non est ipsius versus. fortasse est praecedentis.* Dapatica, & dapatilia *veteres vocabant omnia opipara.* Comisse, *est comedisse, ab eo quod comest, non comedit dicebant. Comisse igitur, quod postea comesse. Neque aliter inuenitur apud Plautum.* Duonus ceruses, *est prisca lingua, bonus creator. Nam Cerus in carmine Saliari erat creator, quod alibi notamus. vt à gnarus, factũ gnarures, quo Plautus vtitur: & Ausonius,*

Non promus instans, non arator gnarures. *ita à Cerus factum cerures, quod veteres dicebãt per s. Ceruses. Et hoc est quod hic disputat Varro.* Diuius & Diuianus, *qui postea Ianus. vt Diuia & Diuiana, quae postea Iana & Diana, auctore etiam eodem Varrone. Cusiones sunt Curiones, nempe ij qui curialia sacra faciebant. hic verò etiam pro ministris sacrificiorum, vt saepe.*

70 QVONIAM canoras.] *Legendum omnino,*

Quoniam Caron eas faciebat nuptias. *Caron, prout tunc sine aspiratione scribebant, est Charon. Quid igitur argutius hoc epigrammatio? Quòd decrepito decrepita nupserit, Charontem eorum fuisse pronubum & auspicem, ait Manilius.*

72 PLATON in quarto.] *In τετραλογίας libros Platonis à criticis digestos fuisse notissimum ex Laertio, scriptore eruditissimo. Iste verò dialogus, quem citat Varro, est quartus primae tetralogiae. Ita & poetarum tragicorum dramata digerebant iidẽ critici. vt AEschyli Agamemnon, Choëphori & Eumenides, sunt τετραλογία: quia eiusdem argumenti. Et poetas τετραλογίαις, aut τετραλογίαις in sacris certaminibus vincere solenne erat. Plurimúmque laudis reportabat qui τετραλογίᾳ vicerat: quanquam & singulari quoque dramate vicisse, non ignoramus.*

72 LVCAM bouem.] *Fortasse & scarabaei illi, quos vulgo in Gallia ceruos volantes vocamus, Lucae dicti sunt, non Lucani, vt est scriptum apud Plinium lib.* XI, *cap.* XXVIII. *Nam*

ait Lucanos vocari à Nigidio. Quanquam, vt verum fatear, idē puto esse Lucam & Lucanum, quicquid refragetur Varro. quia Lucana armenta maxima & validissima olim in Italia fuerunt teste etiam Lucillio:

Quem neque Lucanis oriundi montibu' tauri
Ducere protelo validis ceruicibu' possent. *Quomodo* Λαεινοὶ βόες *olim pro magnis apud Græcos, ita & Lucæ apud Romanos. Nam primis temporibus videntur Lucas non Lucanos popolum ipsum dixisse. Quod autem opponit Varro, vrsos non dici Lucas, sed Lucanos, frustra est. nam etiam sine adiectione vrsus dicitur. at bos, cùm significat elephantem, non sine adiectione dicitur. Nam dicitur bos Luca.*

73 AB ANCISV.] *Vetus Codex*, ambecisu *ita reponito.*

74 THVNNO capto.] *Fortasse hic versus non coniungendus cum sequentibus. Nam non est hexameter. vt legeudũ sit,*
Thunno capto coruum excludendum foras. *videtur enim prouerbiale fuisse antiquus. Amphis comicus:*

Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον
Γλαύκου παρόντος, οὗτος οὐκ ἔχει φρένας.

80 HEV QVA causa.] *Scribe:*
Eheu qua causa fortuna infesta premis me. *Scripsit enim epigrammatia & elegidia poeta ille.*

82 AVCTOREM Cæcilium.] *Vetus lectio* Accilium. *lege* Attilium. *Is est qui plures fabulas è Græco conuersas in scena Latina docuit. de quo superius meminit, & Porcius Licinius in iudicio poetarum de eodem dixerat:*

Ferream scriptorē opinor, verùm exscriptorem tamē,
· Vt legendus sit— *Putat ferreum scriptorem, sed tamen verum, & fidum interpretem, vt dignus eo nomine sit qui legatur. imò iocosè exscriptorem vocat, quia nihil de suo ederet, sed aliena omnia, & ad verbum è Græcis expressa. quod genus interpretandi ridiculum est, & liberali homine indignum. Versus Licinij ita legendi ex veteri codice apud Cic. 1 de Finibus.*

IN LIBRVM SEPTIMVM.

86 QVAEDAM priora, quædam posteriora.] *Verba Aristotelis:* ἔστι δὲ εἷς πρῶτος λόγος ἀποφαντικὸς, κατάφασις, εἶτα ἀπόφασις. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες συνδέσμῳ εἷς.

88 IONAM.] *Suspicor* Ionem *legendum. i.* Varæ. *Alioquì*

qui si legis Ionam, erit Ἰωνᾶς ἀπὸ τῶ Ἰώνιος. *vel* Ἰωνᾶς ἀπὸ τῶ Ἰώνιος, *vt* Ἀρτεμᾶς ἀπὸ τῶ Ἀρτεμίδωρος.

91 LIBERALIA,& muliebria.] *Legendum* virilia & muliebria. *nam scripserat librarius birilia, vnde factum liberalia.*

94 NOMINANDI.] *Magis placeret* denominandi. *Intelligit enim quæ* παρωνυμικῶς *dicta sunt.*

94 ASSESSIONE sediculum non est.] *Tamen apud Festum reperias sediculum dictum pro sede. Quanquam, vt verum dicam, legendum videtur* sediculum ὑποκοριστικῶς, *à sede.*

97 NAM dicunt ab alaco alacus.] *Suspicor legendum esse*, ab Alauda alaudas. *Ergo declinantur. Id quod volebat probare nunc Varro.*

98 E BREVI Melicerte.] *Atqui* Μελικέρτα *potius facit: quod non erit e breue. Nam pone esse per η: quis vnquam vidit η breue? Sane quid sibi voluerit Aristarchus, nescio. Hoc repetit alibi Varro.*

IN LIBRVM OCTAVVM.

105 NONNE in cælo.] *Interrogandi notæ, quæ hic interiectæ sunt, totum sensum perturbant. quin & Varronem sphæræ ignarum conuincerent. Est autem longo satis ambitu contenta periodus, quæ ita legenda est:* Nonne in cælo vt ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septentrionalem diuisum, sic contrà paribus partibus item à bruma versum contraria parte non quantum polus superior, abest inferior ab eo quem antarcticō vocant astrologi, & is ad brumalem? *Ita debebat dicere, abest ab eo inferior, quem antarcticon. Ab eo. scilicet* ἰσημερινῷ.

106 CVM omnes animæ hominum sint diuisæ in octonas partes.] *Hæc diuisio Stoica est: Varro autem ei sectæ addictus fuit. Laertius de Stoicis:* μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. *Meminerunt & alij multi. Quin & orationis diuisio, quæ sequitur, est & ipsa quoque Stoica.*

108 LANA Gallicana.] *Intelligit Parmensẽ lanã Martialis:*

Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis: Altinum tertia laudat ouis.

114 VINVM quod Chio.] *Vinum Chio, vinum Lesbo, est Græcanicè dictum,* οἶνος Λεσβόθεν, οἶνος Χιόθεν. *& apud Plautum*

Hospes Zacyntho. Ζακυνθόθεν.

117 SIC IN vocabulis casuum.] *Continua cum sequentibus,* sic in vocabulis casuum possunt item fieri. *Alioquin obscurissima erat sententia.*

117 QVOD nonnunquam apud poetas inuenimus factum.] *Quod deest in fabula, sæpenumero expletur à grege: qualia sunt illa:*

Ne expectetis dum exeant huc. intus despondebitur:

Intus trasigetur, siquid est quod restet, &c. *Versiculus igitur qui adducitur ex Næuij Clastidio, videtur idem suppleße, quod in actibus aut diuerbiis deerat.*

117 ALTERA plagula fit angustis clauis.] *Clauus erat plagula quæ ab humeris in pectus dimittebatur, vt erat* ἐπωμὶς *Græcorum. ea clauis quibusdam consita erat, in senatoribus quidem, latioribus, in equitibus, angustioribus. Propterea tota plagula ipsa vocabatur clauus. Nonius*, Patagium, *inquit*, aureus clauus qui preciosis vestibus immitti solet. *Nam patageum erat honestis matronis, quod clauus viris. Et ipsum* ἔτυμον *declarat. patagium enim dictum, quòd quibusdam quasi maculis & neuis insperſum erat.* πάταγος *enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quàm neuulos in parte corporis. Quocirca in Gallia vocant* Tac, *hoc est maculam vel neuum. Ab ea similitudine à clauulis, qui tanquam neui in plagula sparsi sunt, dicitur patagium. Apud Festum tantùm legitur.* Patagus genus morbi. *Nam ita dictum puto, quia eo subitò veluti perculsi & stupefacti commoriuntur homines.*

118 Hoc ab ære æneáque libra.] *Scribendum maiusculis literis, à quo dicimus aßem tenentes:* HOC AB ÆRE AENEAQVE LIBRA. &, MILLE AERIS LEGASSE.

120 QVOD quisque caput.] *Ita hæc distinguenda sunt,* Quod quisque caput pertenderit sequi, debet eius consequentias casus in declinãdo facere: at non, cum dixerit recto casu Alcæus, &c.

IN LIBRVM NONVM.

127 NESTOCLES Parmenisius.] *Legendum* Mnestocles

ſtocles, Parmeniſcus. *Nam* Μνησοκλῆς *eſt nomẽ Græcum: de quo tamen nihil reperio. de Parmeniſco autem, ſatis conſtat eum fuiſſe nobilem grammaticum. ac aliquando citatur ab Hermolao Stephani* ἐθνικῶν *mutilatore.*

134 ALII AB Ariſtarcho.] *Græcanicè,* καὶ ἄλλοι οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀριστάρχου.

141 VT SCALA, falera.] *Non in fœminino quidem dicitur ſingulari, ſed neutro dicitur, ut Falera apud eundẽ Varronem De re ruſtica.*

IOSEPHI SCALIGERI

NOTAE AD LIBROS M. Terentij Varronis De re ruſtica.

AD LIBRVM PRIMVM.

PAGINA 4.

INDICABO à quibus ſcriptoribus reperias.] *Non dubium eſt quin mendum inſit in hac lectione, quæ M. Varronis elegantia & nitore indigna eſt. Barbariſmus enim eſt, Reperire ab aliquo, neque ullus unquam primæ claſſis auctor ita locutus eſt. Sed & vetus ſcriptura, ita ut eam nobis indicauit doctiſſ. P. Victorius, auget mendi ſuſpicionem, cùm ea non leuiter à vulgari diſcrepet. Habet enim:* Indicabo à quib. ſcriptorib. reperitas. *Ego nulla dubitatione lego,* reperites. *Reperitare eſt reparare. Quæ, inquit, in noſtris libris deerunt, quæ deſideres, ea ex quibus ſcriptoribus ſupplere ac reparare poſſis, oſtendam. Ignorantia priſcæ Latinitatis non paucas maculas inſperſerunt hiſce elegan-*

y.j.

tißimis libris imperiti librarij. Nam duo hic sunt ἀρχαϊ-
σμοί. Primus est, frequentatiua forma verbi, qua libentius
vtebantur veteres vt apud Catonem Dolitare pro Dolere: &
eiusmodi tum apud eundem, tum apud alios veteres, præser-
tim Plautum, infinita. Alter est in commutatione literæ. Nam
non Reparare sed Reperare dicebant. Exempla occurrunt apud
veteres scriptores: vt apud Gellium Præperare, non Præparare, li. x,
ca. x i, Nanque in properatu rei rusticę, per tempestates plu
uiásque cùm otiũ est, maturari potest. Vetus scriptura habet
Præperatu. hoc est Præparatu. Nam sanè Properatu, quod
vulgo excusum est, nihil ad rem. Sic quam postea Supparumve
stem, prius Supperam vocabant. Sic apud Petronium, Vitello
piperato opiperatam. Alij dicerent Opiparatam: & Opipa
rum, non Opiperum. Sed in hoc, dices, non versantur opes aut ve-
ctigalia populi. At quod tibi leue videtur, id etiam inuenies
in iis auctoribus penes quos sunt non opes solùm, sed etiam salus
populi. hoc est, apud iuris auctores. Nam apud Paulum, l. I I I,
D. de supell. leg. ita legitur, Lecti etiam inargentati, culcitæ,
toralia imperia, vasa aquaria, &c. Hoc est, imparia. Impa-
ria seu vasa seu toralia, in supellectile familiari sunt, quæ pater-
familiâs sibi seruat præter ea quæ sunt quotidiani vsus. Sic Cato
trapetes impares esse oportere præcipit. hoc est, præter illos quo-
rum quotidie vsus esset. vt si in illis quotidianis aliquid fractum
sit, aut aliquid reficiendum sit, ea præsto sint quæ in illorum lo-
cum sufficiantur. Trapetes, inquit, bonos priuos impares esse opor-
tet. Id est, Oportet esse vnos trapetes præter illos quotidianos in
singulis torcularibus. Paria enim vocari debent quæ habentur
quotidianæ vsioni: imparia ergo, quæ præter illa adhibentur. Pro-
pterea alibi, quæ debebat vocare imparia, vocat superuacanea.
vt Tit. x I I, Prela temperata quinque: superuacanea tria. Item
ibidem, Suculas quinque, superuacaneam vnam. Et ita in a-
liis apud eundem Catonem annotabis. Nam superuacanea
ibi nihil aliud est quàm quod alibi dicit imparia. Ergo iu-
risconsultus addit Imparia, ne tantùm ea quæ in vsum quo-
tidianum insternerentur, comprehenderet, sed & ea quo-
que intelligeret quæ aliquando ad eosdem vsus depromi
possent. Nam proculdubio ibi Imperia est Imparia, vt di-
ximus.

5 HOSCE IPSOS vtiliter ad v I libros rede-
git.]

git.] *Vtiliter est vulgatiss. verbum iuris hic. Nam ius vtile prætorium est, & opponitur legitimo. Sic infra, Vtiliter excipere. Elegantissimè igitur transtulit ad correctionem Diophanis.*

6 SI NON diffinderem meo insititio somno.] *Hanc restitutionem, vt & alias innumeras, in hoc auctore, ex illo peroptimo exemplari debemus eruditissimo Victorio. Et dixit Varro diffindere diem somno insititio, vt Aeschylus* ἐντέμνειν ὕπνῳ ἀντίμολπον ἄκος. *Ait enim in Agamemnone* Ὕπνου τόδ' ἀντίμολπον ἐντέμνων ἄκος, Diffindo somnum carmine insititio. *Non quòd* ἀντίμολπον *sit insititium: sed referẽdo ad illud* ἐντέμνων. *ei enim quasi è regione respondet.*

8 VBI POMA væneunt contra auream imaginem.] *Nemo meritò de hac lectione conqueri poterat, nisi optimum exemplar longè aliam præ se ferret. Habet enim,* Vbi poma væneunt contra aurum imago. *quæ quanuis deprauata est, tamen retinet vestigia pristinæ integritatis. Nam profectò ita scripserat Varro:* Vbi poma væneunt contra aurum, id est magno. *Sed nondum perpurgatus est locus iste. quia illud,* id est magno, *est glossema & interpretamentum quod margini, vt fit, appositum, in textum irrepsit. Qui enim hoc non vulgare genus dicendi, quod est, vænire contra aurum, interpretari voluit, annotauit id perinde esse, acsi diceret, magno vænire. & verum est. Nam ita veteres semper ferè dicebant, metaphora à lance momentanea, in qua appendebatur æs. Nam quod præponderat, id contra esse, hoc est,* ἀντιῤῥέπειν, *dicebant veteres. Inde æs contrarium vocabant, æs graue, auctore Festo. scilicet,* ἀντίῤῥοπον. *Itaque apud Strabonem quod est,* πρὸς ἰσοστάσιον χρυσὸν ἀπολυτροῦν, *id Latinè vertere debes, Auro contra luere, vel contra aurum. Græci ad verbum,* χρυσοῦ ἀντισταθμᾶσθαι, ἀντισηκοῦν, ἀντιτιμᾶσθαι. *poetæ* ἀντερύσασθαι. *Theognis,*

Πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερύσασθαι
Ἄξιος ἐν χαλεπῇ Κύρνε διχοστασίῃ.

Hoc est, Amicus auro contra carus non est. Et Plautus, Talento contrà carus non est. Alcman, ῥέπει γὰρ ἄντα τῶ σιδάρω τὸ καλῶς κιθαρίσδεν. *Id est, Ferro præponderat, egregiè fidibus canere. Nam apud Plutarchum in Lycurgo, vbi hæc verba Alcmanis producuntur, malè legitur* ἕρπει *pro* ῥέπει. *Est enim (vt dixi)*

metaphora à statera, seu lance momentanea. Plauti verò testimonia citare, quoties hoc genus loquendi vsurpauerit, superuacaneum puto: cùm ea vnicuique, qui vel mediocriter Plautum triuerint, obuiam occurrant. Hic est, inquit, Varro, ille, qui non solùm vberrima pomaria habet, sed etiam in eo loco habet vbi poma contra aurum væneunt, vel auro contrà cara sunt. Vbi, obsecro, tam carè vænibant? in ipsa sacra via: de qua loquitur. vt in epigrammate,

Quæque tibi posui tanquam vernacula poma,
De sacra nulli dixeris esse via.

Ouidius,

Rure suburbano dicas tibi missa licebit
Illa, vel in sacra sint licet empta via.

Atque de his hactenus. vt appareat manifestò qualem facem nobis alluxerit optimus ille codex Victorianus ad huius loci tenebras discutiendas.

8 NAM non modò ouũ illud subl.] *Spatia curriculorũ in circo ouis notata esse, adeò vulgo tritum est, vt exemplis non indigeat. Id enim notum est ex Liuio, Isidoro, Caßiodoro, aliis: & præter alios ex Dione: cuius verba sunt hæc in vita Augusti,* κἀν τῷ ἱπποδρόμῳ σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὸν τῶν διαύλων ἀριθμὸν ἰδὼν, τούς τε δελφῖνας καὶ τὰ ᾠοειδῆ δημιουργήματα κατεστήσατο, ὅπως δι' αὐτῶν αἱ περίοδοι τῶν ἱπποδρόμων ἀναδεικνύωνται. *Ludit igitur facetißimus senex ex ambiguo. Nam cùm Sementinæ feriæ essent, & consequenter ludi Circenses, quibus confectis epulum publicum ab ædile in templo Telluris præbebatur: dubitanti Stoloni num cœna comesa esset, quòd ædilem, à quo inuitati erant, non videret: respondet Agrius, Neque ouum illud, quod indicat extremum extremi actus Circensis curriculum, sublatum est: neque illud ouum vidimus quod solet esse cœnæ primum. Vel, Neque vltimum Circensium ouum vidimus, neque primum cœnæ. Nam ouorum figuris sublatis, confectum erat Circense spatium, & ab ouo cœna incipiebat. Quod non paucis veterum auctorum locis confirmari potest. Cicero, Ego ad ouum integram famem affero. &,*

-ab ouo ad mala.

Et idem Varro Endymionibus, Discumbimus mussati: dominus maturo ouo cœnam committit. *Non enim tantùm hoc*

loco

loco Varronis illustratur noster hic obscurus locus, quòd eundem morem indicat: sed etiam quòd eadem metaphora vtitur, confirmatur. Nam quòd hic est Cerialis pompa, hoc ibi est cœna, propter fercula. Ita vocat cœnam ædilis, in qua fercula epularum adferuntur, vt in pompa Circensi, imaginum. In illo loco verò, quem iam produximus, committi cœnam facetè dictum, & ipsum quoque à metaphora ludorum Circensium: qui dicuntur committi, cùm factiones quadrigarum è carceribus emittuntur. Ergo cerialis pompa, vt dixi, nihil aliud, quàm cœna.

8 A D te enim rudem.] Ἀρχαϊσμός. *Ad te, pro, penes te, apud te. Metaphora à gladiatorum magistris, penes quos erat rudis, qua emeritos gladiatores donabant. Per rudem igitur ius lanistæ intelligit. hoc est, ius præscribendi & dictandi leges gladiatoribus. Iuuenalis*, Scripturus leges, & regia verba lanistæ. *Cicero* I I *Antoniana*, Qui ea tanquam gladiatorum libellos palam venditaret. *Hic igitur sumitur translatitiè.*

10 Q V A M argentifodinas.] *Lego*, Quam arenifodinas. *Postea confirmatur ex iis quæ sequuntur:* Sed vt neque lapidicinæ, neque arenariæ ad agriculturā pertinent. sic figlinæ. *Porro ad agrum non* χρυσωρυχεῖα, *non* ἀργυρωρυχεῖα *pertinent, sed cretifodinæ, arenifodinæ, & lapidicinæ. Sic & similis error olim in* I I I I *de lingua Latina: vbi hodie ærifodinæ, in manuscripto est aretifodinæ: lego cretifodinæ. Arenam autem, & lapides metallorum nomine comprehendit, more Græco, quòd vtrunque eruitur è terra.*

11 N A M huius pedes solent dolere.] *Illud Dolere expūgendum. Legi enim debet*, Nam huius pedes solent in fronte contrahere rugas. *Est enim iocus dignus Varrone. Et ita locutus est Horatius*, -ne sordida mappa Corruget nares. *Præterea inconcinniorem efficiebat sententiam. Sed fuit glossema margini adnotatum: nam Contrahere rugas est, dolere.*

12 C V M flacuit.] *Vetus scriptura:* quod enim, quā recēs quod confacuit, melius. *Quæ sanè optima est lectio, modò, pro illo verbo nihili* Confacuit, *reponas* Confracuit. *Vtpote, inquit, cùm melius sit, quod confracuit, quàm recens. Ad verbum*, ἅτε δὴ τῶ προσφάτου τὸ συντεθρ. κρεῖττον ὄν. *accusatiuus ab-*

solutus, Atticè. Quod enim melius: *id est, vtpote cùm melius sit. Plautus Pseudolo:* Hercle qui, vt prædicas, cauendum est mihi abs te irato, *id est, vtpote cum cauendum sit mihi.* Consfracuit *verò miluí, quàm quod in vulgaribus* conflacuit, *cùm illo significetur μαραίνεσθαι. Vitruuius.* Autumnali tempore maturitate, fructuum flaccescente fronde, μαραινομένων τῶν φύλλων. *hoc verò significet τὸ συσσαπῆναι. quo verbo, cùm de eadem re tractant, Geoponica vtuntur.*

22 SELLAS familiaricas.] *Sellas familiaricas, τοὺς ἀφεδρῶνας. Et sellas simpliciter. Marcellus Empiricus:* Per vomitum & sellas. *Idem ponit Sedere, pro Niti. Vnde verbum Adsellare creberrimum apud Vegetium in Commentariis de re veterinaria. hoc est ἀφοδεύειν. vt lib.* I I, Stercus durum adsellat. *in eodem:* Deinde sale & melle mistis, in anum infundes, vt adsellandi augeat voluntatem. *Et lib.* I, Si post clysterem, vel potionem, multum stercoris adsellatus ediderit. *Apud Catonem Titulo,* Villam ædificandam si locabis, *malè legitur* Cellas familiæ *pro* sellas. *Sunt enim sellæ familiæ, quæ & sellæ familiaricæ hic dicuntur. Porro apud Columellam Cæsale quidam interpretantur τὸν ἀφεδρῶνα, παρὰ τὸ χέσαι. frustra. Legitur enim in omnibus veteribus Columellæ exemplaribus Caseale. Estque taberna Casearia (vt vocatur ab Vlpiano) vbi caseos reponebant, & fumos bibere instituebant. Hoc sentit Martialis, cùm ait,*

Et Velabrensi massa recocta foco. *Nam in velabro multæ Caseariæ, siue Casealia.*

24 COLIT aliquot Corbulas.] *Lege cùm Nonio* cogit. *vt cogere vinum. Tametsi doctissimus Victorius improbat.*

26 VITIS adsita ad olus.] *Olus, id est brassicam. Non enim adferam ea, quæ prodidere veteres de vite: eam scilicet brassicæ adsit am inerticulam fieri: cùm ea vulgo satis nota sint. Illud verò non passim obuium: olus κατ' ἐξοχὴν brassicam vocari, vt hic. Et in Moreto,* Hîc olus, & latè fundentes brachia betæ. *Item Plin. libro* XXVII *de anagyro, cùm ait,* flore oleris. *Dioscorides enim, vnde accepit, prius dixerat, ἄνθος κράμβης ἐοικός. Idem libro* XXIX *de iure gallinacei,* Cum olere marino. *Dioscorides, ἔνιοι δὲ συνέψουσι καὶ κράμβην θαλασσίαν. Sic & piscem pro lupo dicebant. Varro rerum humanarum libro* XI,

Ad

Ad victum optima fert ager Campanus, frumentum: Falernus vinum, Casinas oleum, Tusculanus ficum: mel Tarentinus: piscem Tiberis.

26 ET more incolarum.] *Abutar otio meo, si pluribus de huius loci vitio contendam: qui tamen nullo pene negotio ex veteri lectione restitui potest. Ea ita habuit:* Et in eo eorum è nouitiis reliquisitio ad priorem dominum quid factitarent. *Puto legendum,* Et in eo eorum è nouitiis reij, quis itio ad priorem dominum: quid factitarent. *Vtrum ad agriculturam sint dociles, necne, coniectura, inquit, duci potest ab iis, qui immeditati & imparati ad opus vocabuntur. Tunc enim ex illis, quinam operam in numerato habebunt, facilè intelligi poterit. Nam* imperatis *hic, est imparatis: vt supra,* reperitare, *pro reparitare. Praeterea, inquit, non solùm periculum faciendum est in illis, qui operis rustici non ignari, tamen inopinatò at imparati ad specimen operae suae edendum prouocantur: sed etiam in illis qui inter illos rudes adhuc sunt. nam in superioribus, extemporaneum, in istis, docile ingenium requiritur. Imperatos rerum vocat, vt postea nouitios rei. sed* ἀρχαϊσμὸς *est reij pro rei. Ita enim ferè semper scribebant, quòd primam in ea voce producerent: vt videmus apud Lucretium. Et apud Marium Victorinum versus Planti ex prologo Militis ita legitur,*

Magnai reij publicai gratia. *Quod commentum quare sibi adscriberet Gabriel Faernus, caussae non erat. Quod sequitur,* Quis itio ad priorem dominum, quid factitarent, *duos habet* ἀρχαϊσμούς. *Primus est in genere,* quis itio, *pro, quae itio: vt,* Quis tu es mulier, *&c. alter est, quis, aut quae itio: de quo postea. Deinde, inquit, videndum an saepius ad priorem dominum eant, ad opus faciendum: & quid apud eum factitarent, cessatorésne an labori intenti fuerint. Nam sanè, qui crebrò ad eundem dominum commeant, argumentum est, eorum sedulitatem domino satis spectatam esse, qui eorum opera toties vti velit. Quis itio, est frequentissimus loquendi modus comicis, ac veteribus Romanis, vt,* quae tibi huc ventio est? *hoc est, Quare huc venisti? Item,* quae illam tibi tactio est? *& similia.*

26 QVI literis aliqua sint humanitate imbuti.] *Illud literis, est glossema. nam literae & humanitas apud veteres idem est: quippe qui* παιδείαν *semper humanitatem sint interpretati,*

Cicero v de Finibus, Sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus.*Varro,*Praxiteles,qui propter egregium artificium nemini est paulum modo humaniori incognitus.*Humaniori,πεπαιδευμένῳ Vide Gellium.*

26 FACILE enim his,quàm minoribus natu.] *Vetus scriptura integra est,ideóque vulgatæ,quæ inepta est,præferenda: quæ ita in illo optimo codice Victorij concepta fuit:* Facile enim ij,quàm minore natu sunt dicto audientes.*Et hîc quoque vetustatis characteres duo. Nam ij pro ei. Et ἐναλλαγὴ numerorum, quæ frequentißima est in hisce libris.Vt infrá:* Nō solùm enim, *inquit,* debere imperare, sed etiam facere,vt facientem imitentur.*Nam facientem singulari dixit,cùm id referatur ad plurale* peritos. *Sed & multa talia in hisce libris reperies. Mens Varronis hæc est: Facilius,inquit, tali & eiusmodi præfecto sunt dicto audientes,quàm alij cuiuis minore natu.Nam Latinè dicitur,Frater maiore aut minore natu.Et minore natu,hîc est dandi casu,Ei qui est minore natu.*

27 AD iniiciendum voluptatem.] *Tota hæc periodus ex veteri scriptura reconcinnanda est.* Iniiciendum voluntatem præfectos in aliquo honore habendo, & de operariis, qui præstabunt,aliquot.*Tantùm perperam scriptum fuit voluptatem pro voluntatem. Adhibendum est calcar,inquit,non solùm si præfectorum aliqua habeatur ratio : sed & si ex ipsis operariis præstantiores qui erunt,honore afficiantur.*

27 OPILIONEM vnum.] *Opilio,vox magnæ Græciæ.οἰπόλος,vt αἰπόλος.οἰπολίων,opilio.*

27 QVOD Cato si voluit.] *Hunc locum non tam miror corruptum esse, quàm à diligentißimo Victorio prætermissum. Sed, vt video, satis habuit eruditus vir tantùm scriptæ lectionis rationem reddere.Nam ita Varronē scripsisse non dubito:* Quod Cato si voluit, vt debuit, vti proportione : ad maiorem fundum vel minorem addere vel demere: extra familiam debuit dicere villicum. *Nam ad maiorem fundum vel minorem addere, vel demere, hoc vocat vti proportione: nisi & ipsum est glossema.*

28 SIN est ita dissimilis.] *Ita totum locum legito,* Sin est ita dissimilis vt totus arari non possit,quòd sit confragosus,atque arduis cliuis.*Secuti sumus lectionem priscam. Et fecimus*

cimus. Quod sit, cum ea habeat, Quod si. Et arduis cliuis *ex eadem reperimus.*

28 IN agro Ligustico.] *Scribimus ex veterum librorum auctoritate,* Ligusco, *vt alibi semper apud Varronem haud aliter scriptum monet P. Victorius. Nam Ligusci, vt Etrusci. Eadem quippe analogia, Liguria, Etruria. Et Etrures potuit esse vt Ligures. sic & Megaribus dixit Plautus, & Illures. Nam vt* Λίγυες *Graeci, sic* ὄθρυες, *Etrures, vbi o in e mutatum more illo Romanorum antiquo: Apello, pro Apollo, Elera pro Olera, hemonem pro hominem. Veteres enim Pelasgi qui insederunt in Italia, ita vocarunt nobilem partem Italiae montosam (*ὄθρυες *enim montes) vt* τὴν πεδιάδα, *Campaniam.* καμπὸς *enim eorum vox prisca, vt alibi annotamus. Sic Hernicam, asperam, vt in Graecia* τὴν Τραχῖνα. *Sic oppositam orienti Apuliam,* ἀπουλίαν, ἀπουλίαν. ἴλη *enim Sol. vt inde facilè possis agnoscere veteris Graeciae vestigia. Sic in ipsa Apulia qui indigenae non erant, vocati Metapij.* ἄπιοι *enim opponuntur* τοῖς ἰθαγενέσι. *Eodem modo in Etruria vocarunt Vmbros. Ea enim vox apud veteres significabat spurium. Vnde apud Plinium insititium quoddam genus ouium Vmbri dicuntur: vt apud Graecos* ὀμβρίκαλοι. *sed Ibrimne an Imbrum, an Vmbrum dicas, nihil refert. In veteri glossario, Imbrum,* ἡμίονον, παράβατον. *Item Iber,* ἡμίονος. *Ab eo certè Ibridas spurios vocarunt. Vt & Galli eosdem vocabulo illo dicunt quo venatores nominant canem Lyciscam. Nam Ibrida non est* παρὰ τὴν ὕβριν, *vt volunt primae notae grammatici. Sic* αὐτόχθονας *opicos vocarunt. Nam* Terra Pelasgis, Ὦπις, & Ops Latio, *vt in Coniectaneis monuimus. Porro ridiculum grammaticorum Hetruria, quasi* ἑτερουρία. *nam & de Liguria,* λιγουρία *posset dici eodem modo. Et ita de aliis.*

29 NEQVE minoris trimos.] *Mirum genus loquendi. hoc est, neque minoris quàm trimos. Sic suprà:* Neque enim si minus CCXL iugera oliueti colas. *Id est, minus quàm. Libro II,* Non plus triennium viuunt. *plus quàm triennium. Et de ouibus,* Ne minus habeamus in centenas oues hirtas singulos homines. *Id est, quàm singulos homines. Et de bubus,* Non minores oportet inire bimas. *Et de pauonibus,* Minores bimae, non idoneae. *quae omnia compendiario dicta sunt. supplendum enim* τὸ QVAM. *sic Catullus,*

— nanque amplius horam

Suffixum in longa me memini esse cruce.

Propertius libro II,

Et se plus vni si qua parare potest. *plusquam vni.* *Et infrà*, Præter si aliter nequeas. *præterquam si.*

30 D E indomitis quadrupedibus,ac pecore, faciundum.] *Postrema vox faciundum delenda est, quæ irrepsit ex lemmate.* Si prata sunt in fundo, pecus non est, quid sit faciundum. *Nam ita scripserat Varro*, De indomitis quadrupedibus ac pecore: si prata sunt in fundo. *Vt suprà*, De familia:Cato dirigit.*Indomitas pecudes vocat,quarum domitationem(vt loquitur Cicero)non facimus:neque comprehenduntur τῶν ὑποζυγίων nomine, sed tantùm pecoris appellatione habentur: vt capræ,oues,sues.*

32 Q V A E cibi sunt maioris.] *Rectißimè, vt & alia, hæc restituit P.Victorius.Nam arbores,seu plantas alias,vt olera,esurire dicebant veteres. Vnde apud Theophrastum rusticorum prouerbium,τὰ λάχανα πεινῆν.Inde Plinius non absimile dixit lib.* X V I I. *cap.*II, Imbres verò tum expetendi euidens caussa est,quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas naturale est auidè esurire. Cibus autem earum imber.

32 C V M necdum siliculam cæpit.] *Vetus scriptura*, Cum dominus siliculam cæpit.] *Vox Dominus delenda est: itáque legendum*, Cum siliculam cæpit. *Iubet lupinum subsecare cum siliculam cæperit.hoc est, ὅταν ἀπολοβωθῇ, cùm in siliquã peruenerit.Sic Plinius de arborib⁹ dixit, Radices capere, τὸ ἀπορριζοῦσθαι.Sic Cato granum capere*, Si, *inquit*, macra erit,quod granum cæpit, ne serito. *Sunt enim rusticorum formulæ loquendi.*

32 A D hominum victum, & sensum.] *Eleganter sensum, εὐπάθειαν, ἡδυπάθειαν. Porro quæ sequuntur, ita legenda:* Item illa quæ ad hominum victum,ac sensum delectationémque non pertinẽt, neque ab agri vtilitate sunt diiuncta,idoneus locus eligendus vbi facias salictum. *Nam salictum neque ad hominum victum, vtpote cùm nihil esculenti ferat, neque ad sensum, cùm inter ea numerari non poßit,quæ vocantur Floralia,pertinere potest.*

33 V A L L O S, crates.] *Valli hîc non χάρακες sunt, vt aliàs,sed λίκμοι, ἀποκοσκινικῶς. Quod vero sequitur*, alio loco vt

seras:

ſeras: vt *pro vbi*, ὅπου. *Catullus*, Vt conuenerat eſſe delicatos.

33 DESITIS ſeminibus.] *Deſita ſemina ſunt in agro ſurculario depoſiti malleoli. neque mendum eſt in hac lectione. n. ĭ Deſerere, in terram deponere. Tibullus.*

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in triuio florea ſerta lapis. *Nam deſertus & deſitus idem, ab eadem origine.*

34 NEQVE eas creſcere.] *Et ſenſus, & vetus ſcriptura iubet legere* eos. *Intelligit enim ordines cupreſſorum. Imponunt autem pro interponunt, Græcanicè, ἐντίθενται. Non vult autem eos creſcere vltra modum ridicarum.*

34 NEQVE propter eas adſerunt.] *Vetus lectio rectè habet:* Neque propter eos vt adſerunt vites. *Neque, inquit, propter eos ordines ita adſeruntur arbores, vt adſeruntur vites vlmis maritandis, quæ dicuntur propterea adſitæ vites. Compendiosè igitur ſuo more dixit, pro, Neque propter eos ordines cupreſſorum ita ponuntur vites, vt adſeri ſolent vlmis. Hoc eſt, Non maritandæ ſunt cupreſſi illis vitibus, ſed interiiciendi ordines vitium, vt vites non adſitæ ad cupreſſos videantur, quemadmodum ad vlmos ſolent, ſed vti cupreſſos ſcandant, vt in rumpis & traducibus fieri ſolet.*

36 PVTARI imprimis.] *Veteres libri*, Putari in pratis. *legendum* putari vipretas. *Nam vipres pro vepribus dicebant, vt ego ſæpe in veteribus manuſcriptis codicibus memini me legere. quod cùm multi librarij non aſſequerentur, pro Vipretas, In pratis ſcripſiſſe credibile eſt. Vepretam in fœminino & myrtetam pro vepreto & murteto dixiſſe annotat præter alios Priſcianus. Atque adeò, vt nemo dubitet de hac caſtigatione, confirmatur ea Catonis auctoritate, à quo Varro hunc locum mutuo ſumpſit: apud quem ita legitur*, Viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri. pratum purgari, virgas vinciri, ſpinas runcari, *&c. Sunt autem vepres ab Æolico dicti. Nam βρῖπες ipſis dicuntur, qui aliis ῥῖπες, vt βραδινὸν, βράκος, pro ῥαδινὸν, ῥάκος. Et Alexander Ætolus apud Macrobium dixit de Diana, βρύτειραν οἰςῶν. hoc eſt, ῥύτειραν. Sed tranſpoſitum puto, & ita legendum,* putari: circum vites ablaqueari: vipretas, radices quæ in ſumma terra ſunt, præcidi. *Nam vepres non putantur, ſed reciduntur.*

37 Ex altera parte.] *Totus locus fœdè interpolatus. Vetus lectio vera est*, Ex altera parte parit capreolum. is est coliculus viteus intortus, vt cincinnus. is enim vitis. *Hoc est, Is enim vitis cincinnus. isque est in vite, qui in capite humano cincinnus. Sequitur*, Quibus teneat id, qua serpit ad locum capiendum. *ἑτεροπλαγὴ generis, vt alibi. Nam nunc ad omnes cincinnos hoc pertinet, & est familiaris elegantia Varroni. vt infrà de eadem pene re, cùm loquitur de vicia*, Quod item capreolos habet, vt vitis, quibus cum susum vorsum serpit ad scapum lupini, aliúmve quem, vt hæreat, id solet vincire. *Nam τὸ id non respondet τῷ scapus. Præterea est mutatio partium ex pronomine in aduerbium loci, id, qua serpit. Sic infrà, de insitionibus*, Meliori genere vt sit surculus, quàm est quo veniat arbor. *Porrò Capreolum dictum à capiendo, nō magis mihi persuadebit Varro, quàm alia pleraque ab ipso perperam ἐτυμολογούμενα. nam lasciuia quadam propter teneritudinem ita dictus est: vt Græci nouellos ramos vocant μόσχους. Eadem lasciuia palmitem emeritum multísque annis induratum Draconem vocarunt: siue à squamoso & aspero cortice, qualis est draconum cutis, seu à longitudine anguinea. Sanè Græci quicquid nouellum, vocant μόσχον. vt Homerus, —μόσχοισι λύγοισι. Latini idem retinuerunt. nam ab eo manifesto dictum est Mostum: seu, vt nunc scribitur, Mustum. vt musta poma, musta ætas Næuio: mustum vinum. Nam vt ab ὄρχος, hortus, sic à μόσχος, mustus. quia χ in t, & vicissim, mutatio est. vt Tarentini ὄρτυγας dicunt, quod alij ὄρνιθας.*

37 Qvod citat aluum bubus.] *Plinius libro* XVIII, *capite* XVI: Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocimum vocat, quo sistebant aluum bubus. *Vbi manifestò legendum* citabant. *Deinde subsequitur apud Plinium*, Id erat è pabuli segete antequam gelaret. *Quæ verba (vt & superiora) ex Varrone transcripta sunt. Sed illud* gelaret *non est nauci. Itaque legito*, antequam genicularet. *Nam si desecetur ex segete fabali, Varro vult id fieri ante quàm gignat siliquas. Plinius verò, quod de pabulo & farragine intelligit, vult desecari ante quàm in articulum perueniit seges. id quod dicitur Geniculari.*

37 Id ex pabuli segete.] *Vetus scriptura*, Ex fabuli segete. *Quæ confirmatur ex ipso Varrone, vbi dicit*, antequam

genat

genat ſiliquas.*Itē ex Plinio capite* X I I *&* X V I,*libro* X V I I I. *Hic locus admonet me, vt inſignem alium apud Catonem reſtituam. Titulo de fundo ſuburbano,vbi præcipit,mala vt ferantur.* Eo lotium, *inquit*, aut ſtercus ad radicem addere oportet, vti ſtabilia mala fiant. *Quæ poſtrema verba cùm iam ſuſpecta haberem, ſuſpitioni meæ non parum momenti ex veteri lectione acceſſit.Ea habuit*,vti fabulum malorum.*legendum*,aut fabulium alarum. *Nam fabules alæ, ſunt culmi fabales à veteribus dicti. Seruius grammaticus*,Nonnulli,*inquit*,propriè calamos lupinorum alas dici putant,vt Ælius:alæ ex lupino,ſurculi ſine foliis. Cato in originibus, Alæ ex lupino.Memini tamen Varronem de lingua Latina alam culmum fabæ dicere.*Hactenus Seruius.cuius verba, quia nondum in lucem edita ſunt,ex libro Danielis noſtri citaui. Præcipit Cato ſtercus addere,aut fabales alas, quæ vicem optimi ſtercoris præſtare poſſunt: quod teſtantur Geoponici Commentarij. in quibus hæc ex Varrone tranſcripta legūtur:* τὴν δὲ ἀλμυρὰν (γῆν) ἐν ἀρχῇ χειμῶνος ὑετοῦ φερομένου κινήσας ἀρότροις, μικροῖς ἀχύροις διαπάσας, κρεῖττον μὲν κυαμίνοις.*Reliqua perlege, ſi placet. Nam acus fabale in ſterquilinium ingerebant, vt ſimul cum aliarum rerum congeſtitia colluuie putreſceret. Quod verò Cato ad radicem arborum acus fabale ingeri præcipit,id frequenter quoque in Geoponicis edicitur, vt,* καὶ ἄχυρα κυάμινα παραβαλλόμενα τῷ στελέχει, ποιεῖ τὸ δένδρον καρποφορεῖν.*Lucillij quoque verſiculus per fabulum nihil aliud intelligit,quàm acus fabale,*

Hic in ſtercore,humi,fabulóque,fimo,atque ſucerda.

Sed antequam huic animaduerſiunculæ finem faciam, duorum commonefaciendus es: primum ſcripturæ. Nam fabulia dicebant illi veteres,nō fabalia,vt ſemper in iſtis libris De re ruſtica.Deinde ἀρχαϊσμοῦ *in loquēdo.nā dicit fabulium alarum in genitiuo caſu,cùm prius eſſet accuſandi caſu vſus.Qui eſt vetus Atticiſmus quo priſci Latini ſæpe vtuntur.vt Varro ipſe horum commentariorum libro* I I I,Prope apponendum bene olentium herbarum.προσθετέον καὶ τῶν εὐωδῶν βοτανῶν.

38 C V M ſit maturum.]*Malo*,Cùm ſit maturum.

39 E T E R R A ad ea obtuenda.]*Lege*,Neceſſe eſt terra adruenda puluinos fieri,*ex veteri ſcriptura.hoc eſt,adruendo terram:vt Lucillius*,

Aggere in iaciendo ſi quo eſt vineis actis opus. *Hoc*

eſt,in iaciendo aggerem.

41 Q V A R E cùm ſemina ferè quatuor ſint generum.] *Mancus locus,niſi intelligamus id ſemen,quod primo loco dicitur,duplex:primum,quod prius quàm ſatum, natum: ſecundũ, quod non prius quàm ſatum,natum. Aliter non erunt quatuor genera,quæ ipſe proponit.*

42 N O N enim galbuli.] *Pro galbulis,ſeu galgulis(nam vtroque modo dicebant veteres) legendum cenſet globulis doctiſſimus Turnebus.Vide quàm ſæpe ſpecie recti decipiamur. Nam ſi globulos dixiſſet Varro, iam vſurpaſſet vocem etiam vulgo notiſſimam.Ergo non indigeret explicatione. quid enim globulus ſit,id & pueris eo tempore notum fuiſſe certo ſcio. ſed cùm ἐπεξηγήσει poſtea vtatur,cùm galbulos interpretatur, tanquam pilas corticeas: manifeſtò indicat vocem nõ omnibus notam ſe vſurpaſſe,quæ opus habuerit interpretatione. Præterea in gloſſariis veteribus quæ penes me ſunt,ita legitur,*Galgulus baca,*πυρλώ.Vides eandem vocem deſignari?Quid igitur opus erat eam mutare?*

42 T E R T I V M genus ſeminis.] *Peßimè mulctatus locus.Vetus ſcriptura,*Quod ex arbore per ſurclos defertur in terram,ſi in humum demittitur,in quibuſdam cum eſt videndum,*&c.Primùm pro* defertur *ego non dubito legere* deſeritur *(quanquam tolerabilis aliquantum eſt vulgata ſcriptura) vt ſuperius dixit* deſita ſemina *, pro taleolis, quæ in humum ex arbore depanguntur.Reliqua,quæ ſequuntur vſque ad diſtinctionem,addititia ſunt,vt ſolet.Nam qui interpretabatur illud,* deſeritur,*appoſuit gloſſema,*Si in humum demittitur. *Quod & in lege* X I I *Tabularum apud Gellium commiſſum eſt. Nam cùm ita concepta primùm eſſet lex,* Poſt meridiem præſente ambobus litem addicito:*qui ἀρχαϊσμὸν,præſente ambobus,interpretari voluit,adiecit,*ſi ambo præſentes. *Sed totam legem explicabimus in Gellianis animaduerſionibus.Idem probabimus rectè à nobis reſtitutum eſſe cum aliis quæ in illa lege deprauata ſunt. Quod verò poſtea ſequitur,*in quibuſdam cum eſt,*eſt error errore cumulatus. Nam & id appoſitum erat margini ad indicandum in quibuſdam codicibus illud non eſſe : verbi gratia illud interpretamentum , quod iandudum in ipſo textu inoleuerat. Nam ita primò annotatum fuit,*In quibuſdam non eſt.*In quibuſdam,ſcilicet codicibus. Deinde irrepſit in textum,& ita reconcinnatũ vt legitur in Victoriano codice.Ergo ita ſcripſit Varro,*

ro, Tertium genus ſeminis, quod ex arbore per ſurclos deſeritur in terram. Videndum, vt eo tempore ſit deplantatum, quo oportet. *Et ſanè nihil aliud poſtulat ſententia. Et ita infrà locutus eſt,* Quartum genus ſeminis, quod tranſit ex arbore in aliam. Videndum, qua ex arbore in quam transferatur. *Dixit autem ſurclos, vt Virgilius circlos,*

--ſuſpende ex vimine circlos. *Infinita talia in bonis auctoribus reperiuntur adulterina, & ſuppoſititia, quæ eodem iure ac legitima habentur. Sanè ea quæ hic appoſita erãt, ita inepta ſunt, vt alias nobis conuincenda eſſe non putemus.*

42 DEMVM in oleagineis ſeminibus.] *Vetus ſcriptura*, Dum in oleagineis ſeminibus *habet: non autem Demum. itaque τὸ* Dum, *eſt cauda præcedentis verbi. nam pro* Demittũt, *legendum* Demittendum. Ea, *inquit*, celeriter ante quàm ſucus exareſcat, in terram demittendum. *Quia Varro libentiùs dicit, demittendum ea, quàm, demittenda ea: & nuſquam aliter ferè loqui ſolet: quotieſcunque in id genus loquendi incidebant imperiti homines, in eo ſemper interpolarunt lectionem, vt infinitis locis in iſtis libris. quorum & aliquot nos attingemus. Sequitur ergo,* In oleagineis ſeminib. arbores videndum eſt. *Ne hic quoque locus à labe integer eſt. Nam illud,* arbores, *ineptiſſimè huc neſcio vnde irrepſit: cùm Varro haud dubiè ſcripſerit,* In oleagineis ſeminibus videndum vt ſit de tenero ramo ex vtraque parte æquabiliter præciſum. *Sed profectò vox Arbores huc obtorto collo intruſa eſt, propter illa verba,* quas alij clauolas, alij taleas appellant. *Putabant enim illi boni viri σολοικίζειν, ſi dictum eſſet. In ſeminibus, quas taleolas appellant. Acutè: quaſi aliter loqui Latinè potuerit Varro: & non de eo admoneant quotidie in ſcholis vulgus grammaticorum.*

44 DE medica.] *Imo quædam, quæ ſtatim ſequuntur, ſuperioribus annectenda ſunt. nam de ſemine oleæ ſentit Varro, cùm ait,* In primis obſerues, ne in terram nimium aridam, aut variam, ſed temperatam ſemen demittas. *Nam medicæ ſemen non demitti, ſed ſpargi dicitur, vt frumentum, milium, & ſimilia. Igitur tranſponendum lemma ita,* De medica. in iugerũ vnum. *Fefellit correctorem mos Varronis, qui lemma eius rei, de qua tractatur⁹ eſt, præfigere ſolet, vt fecit ſuprà,* De familia: Cato dirigit, *&c. Et alibi ſæpius.*

45 BYZACIVM.] *Mirum .cùm Byzacium aliud ſit, aliud Byzantium: alterum ſit in Africa, alterum in Thracia: quare non diſtinxerit Stephanus , aut eius potius mutilator Hermolaus,* Βύζαντες, *inquit,* Λίβυες, περὶ Καρχηδόνα τῆς Λιβύης ἔθνος. ἀφ' ἧς ἡ πόλις Βυζάντιον. καὶ Βυζάντιοι, οἱ ἐν Λιβύῃ. παρ' Ηροδότῳ δὲ κακῶς διὰ τοῦ γ, Γύζαντες. *Atqui præter Plinium & alios, Byzacium, non Byzantium, vocat oppidū illud in Africa vetus inſcriptio,* PER PROVINCIAS, PROCONSVLAREM, ET NVMIDIAM, BYZACIVM AC TRIPOLIM. *In altera verò tabula eiuſdē exēpli legitur,* BYZANTIVM, *vt ſi in hoc variant vetera monumenta, mirandum non ſit & in libris aliter atque aliter legi.*

45 IN veruacto.] *Veruactum opponitur Reſtibili. Id vocat Columella veteretum. quod nomen hodiéque in Gallia retinetur. vocamus enim pars Gueretum pars Varetum: vt in Aquitania & in Tectoſagibus. Quare admonēdus eſt lector, in Columella, vbi ſemper inexcuſis libris veruactū legitur, in calamo exaratis , ſemper ſine vlla exceptione veteretum legi.*

46 AERE frigidiore tinguntur.] *Lego,* AERE frigido reſtringuntur.

46 NISI quo tempore peruenit ſol.] *Lego,* Niſi quo peruenit ſol, *tum ex loci ſententia, tum ex Theophraſti collatione , vnde accepit Varro,* ἐὰν εἰς πλέον καταλαμβάνωσι βάθος, ἢ οὗ ὁ ἥλιος ἀφικνεῖται. *Nam & ita Theophraſti locum, qui & ipſe corruptus eſt, emendamus. Igitur* τὸ *tempori erat gloſſema.*

48 PAEMINOSA.] *Hunc locum ita cum Nonio lego,* Ne ſitu pæminoſa, *&c. Eſt autem* ἀρχαϊσμὸς, *in quo frequens eſt Herodotus, Plautus, Gellius, alij.* Pæminoſa in eius rimis. *ſiquidē referas ad terram. ſed ſi ad grana, nullum erit* χῆμα. *quod magis probo. Eſt autem pæminoſum: ſqualidum vt grana quæ ſitum contraxerunt. quod aliter dicitur , pedidum , vel pedidum. Titinnius,* Rus detrudetur pedidoſus, ſordidus. *vt malè Feſtus aut Verrius legerit* pedicoſus. *nam vel ſyllaba ipſa repugnat.*

49 VT IN Bagiennis.] *Apud Plin. lib.* III, *Vagienni: conſtituunturque prope Albam Pompeiam. Apud eundem lib.* V, Bargenni ſunt populi, ſed Troglodytidis regionis. *In vetuſtiſſimo gloſſario Barginna* βάρβαρος *exponitur. Caper grammaticus. Quod verò ſequitur,* Vbi ea retecta, & loca calida, *retecta vocat, quæ Theophraſto ſemper* διδιψᾶ.

50 EA-

50 EARVM scopi.] *Scopos vocat pediculos, quibus adhærent acini. Hos auctores Geoponicorum vocant* κριμαστῆρας. *sicut pomorum*, πίλματα, *quæ Palladius tenacia: Ficuum verò*, μίσματα. *Quos verò Varro scopos, Cato scopiones. Sed deprauatus est locus apud eum: & mendi nota apposita. Legendum enim*, Tum acina de vuis miscellis decerpito de scopione. inde in dolium. *Apud Columellam perperam legitur scipiones lib.* XII. *cap.* XXXIX, Vbi, *inquit*, satis corrugata erunt acina, demito, & sine scipionibus in dolium coniicito. *Item cap.* XLIII, Modicè separatis scipionibus, resolutáque intrita folliculorũ in dolio substernitur. *Vtrobique enim legendum*, Scopionibus. *Intelligit, inquam, racemum cum pediculis: à scoparum similitudine.*

50 CIRCVNSITVM.] *Lege*, Circuncisitium, *analogia ita postulante, & vestigiis priscæ scripturæ. Cato Circuncidaneum vocat.* Resipit ferum *dixit, vt Dioscorides*, ὑπόζεσμα ὄζει.

50 DIGITALIBVS.] *Lege ex veteribus libris*, Digitabulis. *Digitabulum, vt ignitabulum, acetabulum. Quod sequitur*, quæ manu stricta melior ea, quæ digitis nudis legitur. *Verbum* legitur *expungimus. Cuius rei non multo pòst rationem reddimus, vbi de Laudabilibus locis disputamus.*

50 DVRITIES enim eorum nõ solùm.] *In veteri codice Victoriano*, Durities enim eorum quòd non solùm. *Ordo erat*, Quod enim durities eorum non solùm. *Est idem modus loquendi qui & suprà*, Quod enim, quàm recens, quod confracuit, melius. *Id est, Vtpote cum durities eorum. Vide suprá.*

50 ALIA ad cibum eligitur.] *Vetus scriptura*, Alia ad cibum læditur. *Sine vllo dubio* τὸ læditur *expungendum est: cuius caussam postea reddemus. Itáque lego*, Olea, vt vua, per idẽ biuium redit in villam: alia ad cibum: alia, vt eliquescat. *In quibus verbis*, alia & alia, *est* τῷ μὲν, τῷ δέ. *Habent enim vltimam natura productam. Intelligitur enim, non olea, sed via. Nã cùm dicit biuium, in eo comprehendit viam: vt alibi cùm aluearium, in eo intelligit alueos.*

50 DEMITTATVR per serias, ac vasa olearia.] *Optimi exemplaris Victoriani lectio aliter concepta*, Demittatur per sena ad vasa olearia, ac trapetas, quæ res molæ olearíæ, &c. *Quæ non dicam quàm vera sit, sed quàm falsi conuicis*

receptam lectionem. Senum singulari, vel plurali sena, in veteribus scriptis libris semper ferè scribitur, non Sinum. quod vasis genus esse, nemo paulo humanior ignorat. Sempérque in duobus Nonij exemplaribus quæ contulimus, scriptum meminimus non sinum, sed senum. vt in illo versu Afranij, Aquam è cœno haurire, qui lauerent manus, *erat scriptum seno. Et sanè non hauritur aqua ex cœno, sed ex sino. Hic verò ἀρχαϊκῶς est ἐναλλαγὴ generis. Sinum enim dicitur, non sinus.*

51 IN quæ eam terent.] *Flagro dignus erat qui ita ineptè hanc lectionem ausus est interpolare. Vetus enim recta fuit,* Quæ res molæ oleariæ. *Nam trapetas seu trapeta, quid sit explicans, ait esse molas olearias. Ita enim loquitur libro* I I, Scyllæ medium conterunt cum aqua ad mellis crassitudinem, tũ ea re naturam æquè tangũt. *Ea re, id est scylla. Item lib.* I I, *Quos alij* μελισσόβρωτα appellant, eãdem rem alij quidam mellaria. *Item alibi de propoli,* Quam rem etiã nomine eodem medici vtuntur in emplastris. *Quam rem, hoc est propolim. Vlpian. l.* V, *Qui potior. in pign.* Veluti si nauis fuit obligata, & ad armandam eam rem vel reficiendam ego credidero. *Eam rem, id est nauem.*

52 PAVIMENTA QVE L. laudabiliter faciunt.] *Ita habet vetus scriptura. Sed illud Laudabiliter, Varronem vnquam scripsisse putabimus? Minimè gentium. Quem obsecro locum hic habet? Quare rem tam anxiè quæsitam eruditissimo Victorio, neque adhuc eidem maximo viro exploratam, nisi fallor, diuinauimus. Nam illa nota L, quæ toties hic inserta est, ac de qua idem Victorius amplius deliberandum pronuntiauit, nihil aliud est quàm studiosi lectoris admonitio, qui in vsum suum sententias, quas vellet, ex hoc auctore annotabat. Vt enim Græci, si quid probabant in auctoribus,* χρηστὸν & χρήσιμον, *aut* χ *literam, quæ idem valet, apponebant, vt quoties opus esset haberent quod in vsus Chriarum & sententiarum depromere possent: sic quod insigne duxit & dignum notatu lector horum librorum, ad id vel notam compendiariam L. laudabilis, hoc est, Locus laudabilis, apposuit: aut L. quo id Laudabile significari vellet, vel Laudabiliter. Sanè hoc ita esse vt iam admonuimus, patet ex commentariolo notarum Probi. In eo enim legitur, L. L.* locus laudabilis, *quòd nimirum esset*

ea παρασημειώσεις annotata in veterum libris. Quid quòd superius idem error est? si modò errorem vocamus, lectorum veterum studiosam & accuratam diligentiam. Nam vbi loquitur de olea stringēda, ita habebat Victorij codex, Quæ manu stricta, melior ea quæ digitis nudis laudabilior L. quàm illa quæ cum digitabulis. *Nam illud* laudabilior, *tam ineptum est, quàm superfluum. Quia studiosus lector primùm scripserat L. Laudabilis. hoc est, locus laudabilis: sed quia hic gradu comparandi melior scriptum erat, eodem gradu laudabilior scripserunt, qui putabant illud cum ipso contextu simul legendum esse. Sic & non multo pòst, vbi legimus,* Olea, vt vua, per idem biuium redit in villā, alia ad cibum, alia, vt eliquescat, *vetus codex habet,* alia lędatur ad cibum. *Vulgati verò,* alia legitur ad cibum. *Vtraque lectio diuinata ex illa nota L. nam non obscurè possumus colligere ita primùm scriptum fuisse,* alia L. ad cibum. *ex qua alij fecerunt Lædatur, alij Legitur. Denique considera accuratiùs, vbicunque P. Victorius ait illam notam appositam fuisse: semper inuenies locum illum insignem, & annotatu dignum esse, propter quod notam indicem illi adiectam. Hoc igitur signo notabantur sententiæ illæ, quæ simul cum auctore suo citabantur. vt hic sentētia ista Varronis de olea, ita citanda fuit,* Varro dixit, oleam strictiuam meliorem esse quæ digitis nudis, quam quæ cum digitabulis stringitur. *Quæ Græcè dicuntur χρεῖαι. vt chria est illa: Aristoteles dixit hominem esse ζῶον τῶ ὄντων μὲν θεωρητικόν, πρακτικὸν δὲ τῶν δεόντων. Latini veteres vocarunt scita & oracula. vt oracula Catonis, quæ semper ad auctorem suū referuntur. quod Latini vocāt Laudare. Laudare auctorem. Inde dicta sunt Laudabilia, & Loci laudabiles. Tales erant declamatorū flosculi ab auditoribus excepti. Quintil. lib. 11,* Vnde, *inquit*, fit vt dissoluta & ex diuersis congesta oratio cohærere non possit, similísque sit commentariis puerorum, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, regerunt. *Iccirco Suasoria Senecæ nihil aliud sunt quàm Laudabilia scholastica. attribuuntur enim singula suis auctoribus. Quæ quare Suasoriæ inscribi debuerint, rationem nullam dispicio. Græci vocant, vt iam initio monuimus, χρήσεις, & χρήσιμα, & χρηστά. Sic Eustathius aliquando veterum auctorum testimonia producit, vt vocet ea χρήσεις. vt, καὶ φέρεται παρ' Αἰλίῳ Διονυσίῳ χρῆσις Κρατίνου τοιαύτη. deinde*

adfert versum Cratini. scholasticorum sine dubio sunt annotata, prout inter declamandum ab illis excepta fuere: quæ & Quotidiana dicebantur. sunt enim quæ pueruli dictantibus magistris excipiunt. Itaque in veteribus Colloquiis puerilibus ait puer: Post hæc dimissus consedi meo loco. librum accepi. scripsi quotidiana. *Quare Gaius iurisconsultus scripsit libros Aureorum, & Quotidianorũ. hoc est. selectorũ & laudabiliũ. Nam talia dicebãtur aurea. Lucret.* Omnia nos itidem decerpimus aurea dicta. *Vt igitur ea selecta dicta, quæ vocabant Laudabilia, vel nota L, vel X Græco notabant: ita etiam contrà, ea quæ improbabant, litera Θ designabant. Sidonius,*

Isti qui volet exarationi
Districtum bonus applicare Theta. *Persius,*
Et potis es vitio nigrum præfigere Theta.

Ad id enim referenda mens Persii. nã & eadẽ litera damnatos, item & mortuos milites significabant, vt est in inscriptionibus. Ea scripta quib. Theta inustum erat, dicebãtur à grammaticis deculpata, vt apud Gellium libro XIX. *cap.* X. Verbum deculpatum. *Nam culpæ dicebantur annotamenta vitiorum in alienis scriptis, καὶ ἀθετήσεις, vt loquuntur veteres critici. Hoc nos docet idem Gellius libro* XVII, *cap.* II, Quum, *inquit*, librum veteris scriptoris legebamus, conabamur postea memoriæ vegetandæ gratia indipisci animo, ac recensere quæ in eo libro scripta essent, laudis aut culpæ annotamentis digna. *Vides nomine laudis, laudabilia intelligere: nomine culpæ, contraria. Ausonius de suis scriptis,*

Palmas, non culpas esse putabo meas. *Idẽ ad Theodos. imperatorẽ,* Inque tuis culpis tu tibi da veniã. *Apud Horatium ad Pisones:* --allinet atrum

Transuerso calamo signum. *Ibi Acro:* Notam culpæ significat. Nam notare versum malè formatum dicimus. *Hæc ille.*

Critici in recensendis operibus Platonis culpas, hoc est τὰς ἀθετήσεις, ὀβελῷ notarũt, laudabilia, hoc est τὰς ἐκλογὰς τῆ καλλιγραφίας τοῦ χ̄ περιεστιγμένου. quod nihil aliud significat quàm χρήσιμον. vt hic L nostrum, laudabile. Igitur hunc locum quem in manibus habemus, ita legimus: Ideóque in iis camaras marmorato, & parietes, pauimentáque faciunt, quo frigidius sit.

50 IN PENSILIBVS iunctis.] *Lege* vinctis. *Pensilia vocat poma, quæ suspenduntur hieme ad seruandum, vt infrà:* Pensilia, vt vuæ, mala, sorba. *Et Plin. libro* XIIII, *de vuis seruandis*, Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ modo. *Pensili modo concameratas vuas vocat, quas Aquitani Plecas, à plicando. Melius tamen apud Plin.* Pensilium *quàm* pensili *legeretur.*

LEVI IGNI.] *Legi posset* leni igni, *nisi alius rei nos admoneret vetus scriptura:* leni lignis. *Ex quo prius compendium scripturæ fuisse puto,* lenib. lignis. *Cato:* lenibus lignis facito calescat. *Plin. lib.* XXXVI, Lenibus autē, aridísque lignis coquitur. *Vt lenia ligna sint, τὰ ἄκαπνα, quæ Homerus κάγκανα etiam vocauit. scilicet quæ δριμύτητα καπνοῦ non habent. Contraria enim lene & δριμύ.*

54 NON promēdum dum feruet.] *Locus leuiter inquinatus. Ita lege:* Non promendum dum feruet, neque etiam dum processit ita vt sit vinum factum.

54 SI VETVS bibere velis.] *Non paruæ maculæ huic loco aspersæ sunt: præsertim cùm & sententia non constet, & aliter vetus lectio concepta sit. Ita enim antiquitus in membranis scriptum fuit:* Si vetus bibere velis, quod non fit ante quàm accesserunt, anniculum promitto. *Minimum mihi in hisce eluendis permittam, vt nemo de nobis iure conqueri posit. Legimus igitur,* Si vetus bibere velis, quòd non fit ante quàm acesserunt, anniculum promitto. *Non sequendi sunt, inquit, nostrates homines, qui non prius vetus doliare bibunt, quàm acuerit: quòd vt ne fieret, anniculum promendum censeo. Præteritum ex præsenti, acesco, acessui, vel acesi. Cui simile apud Catonem:* Aures nobis calliscerunt ad iniuriam. *à callesco, vt hîc ab acesco. vt etiam legi posit acescerunt: & ita malumus. Quoties veteres non mutarunt præteritum, & idem cum præsenti fecerunt, ex sequenti mox annotatione apparebit. Est autem hîc præterea ἐναλλαγὴ numeri, vt sæpe aliâs. Cuius rei ignoratione multa perperam hîc interpolata sunt.*

56 NEC SI cum seruare non potuisset.] *Duæ negationes pro vna, Græcanicè: quod & frequentissimum est apud Plautum. Apud Terentium:* Faciunt ne intelligendo vt nihil intelligant. *Ita enim interpretandus est ille versus, in*

quo frustra comminiscitur vir doctissimus nescio quas interrogationes, & næ pro ne. Quod sequitur, discedimus omnes, *est pro discessimus. Ita sæpe apud Plautum* accepimus *perperam pro* Accedimus. *Præteritum à præsenti, vt diximus. Sic Vlpianus dixit* Tollisse, *à tollo: sic Tibullus* Atteruisse *ab attero, non attriuisse. Sic Sallustius*, Occanuere, *ab occano.*

IOSEPHI SCALIGERI

NOTAE AD LIBRVM SECVNDVM M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA.

57 COLONI, vt ea, quæ in agricultura.] *Non video cur hanc interpolatam lectionem veteris scripturæ integritati præponamus. Sic enim legi in illa nobis indicat P. Victorius:* Coloni æque agricultura factum vt nascerentur: contra pastoris ea quæ nata ex pecore. *Æquus, inquit, vtrique labor. colonus satagit ex terra fructus percipere: pastores ex pecore.*

57 IN CAMPOS macros.] *Dicuntur & Campi Macræ. Strabo lib. v.* μεταξὺ δὲ Λούνης καὶ Πείσης τὸ Μάκρης ἐστὶ χωρίον, ᾧ πέρατι τῆς Τυῤῥηνίας καὶ τῆς Λιγυστικῆς κέχρηνται τῶν συγγραφέων πολλοί. *Ibi etiam hodiéque vberrimus quæstus ex pecuaria copia, eoque nomine nundinæ celeberrimæ. Celebratur etiam à Plinio & Martiali ingens caseus Lunēsis, argumentum & ipsum fertilitatis pecuariæ.*

57 INTER Delum & Siciliam.] *Lege Ciliciam. In eo Piratico bello donatus est à Pompeio nauali corona ipse Varro.*

57 CVM Menates discessisset.] *Et sententia abrupta, & nota in veteri libro, de qua nos admonet P. Victorius, arguit hinc multa desiderari.*

58 CVM Petam fessum.] *Si hunc locū sanum præstare velimus, reclamabit statim scripta lectio:* Cum poetam sesum visere venissemus, ni medici aduentus nos inredisset. *Nos ita:*

*ita:*Cum portam sesum vis è re venissemus, ni medici aduentus nos inretisset. *Vbi primùm,*portam venissemus,*pro, in portam venissemus. vt suprà de oliuo :* Itaque dominum & balneas & gymnasium sequitur.*hoc est,in balneas,in gymnasium.* Sesum , *pro sessum:quia non geminabant literas.* Vis,*pro vix.ita sæpius in veterum libris.Turpilius Lindia:*

Profectò,vt quisque minimo contentus fuit,
Ita fortunatam vitam vixit maxume.
Vti philosophi aiunt isti,quis vis sat est.

Pro,vix sat est. E re venissemus , *hoc est, commodùm venissemus.Ita & Plautus.Mens huius loci:Volo,inquit,mihi absoluas, quæ hic inceperat dicere tunc, cùm tandem commodùm venissemus sessum ad portam,nisi medici aduentus nos quasi ad hanc disputationem currentes irretisset.ac retardasset. Nam Peta , quod hîc legitur,non est nomen Romanum.*

59 QVAS Latinè rotas.] *Sequor doctorum iudicium, qui πλατυκέρωτας legunt.* Quas Platycerotas vocant.*In vita Gordianorum vocantur cerui palmati: nam,vt inquit Plinius,in palmas digitósque eorum cornua sunt à natura facta. Falso Galli damas vocant. cùm damæ cornicula duo in aduersum adunca habeant,vt Rupicapræ in tergum.Damas Galli non norunt,nisi Vascones,qui ad Pyrenæos habitant:eásque Sarrios vocant:Rupicapras autem Isardos. Reliqui Galli vocant cùm Italis* Camozzos,*vel* Chamois.

60 RELIQVVM est de scientia.] *Perplexus locus: quem nullo penè negotio ita legendum censemus:* Reliquum est de scientia pastorali : de qua est dicendum. Quod Scrofa noster,cui hæc ætas defert rerum rusticarum omnium palmam , quo melius potest, dic. Cum conuertissent in eum ora omnes,Scrofa,Igitur,inquit,*&c.*

61 OLYSIPPO monte Tagro.] *Miror de hoc loco nihil monuisse virum diligentiss. Petrum Victorium : cùm mendum sit in voce* Tagro, *legendum enim* Sacro. *Et Colum. quoque,qui huius rei meminit,ita vocat. Aristot. dicit equas ἐξανεμοῦσθαι,cùm innuit ex vento concipere.*

62 SED ex his equis.] *ἀρχαϊσμός.hoc est equabus,vt infrà lib.*III, Vt his diis Helicona atq; Olympum attribuerunt homines. Diis , *hoc est Deabus. Sic Plaut. Sticho ,* filiis , *hoc est filiabus.*

Ego introibo & gratulabor vostrum aduentum filiis.

63 Et quando non valet.] *Interpolata hæc sunt. Nam rectè scriptum fuerat in veteri membrana:* Et quoniam non valet, sæpe magna afficiuntur calamitate. *Pecus, inquit, quia imbecillum nimis est, & morbis obnoxium, propterea accidit vt diuersas offensiones incurrat. Non enim valet quod valetudinis incertæ est: cùm leui momento huc & illuc impelli poßit. Quod toties corrumpendi hos libros ansam dedit, hic quoque non leuiter nocuit. nam ἐναλλαγὴ numerorum, quæ offenderat correctores imperitos, pro solœcismo accepta est. Atqui quoties ea vsus sit Varro, superiùs docuimus. Sic infrà,* Nec multo aliter tuendum hoc pecus in pastu, atque ouillum. quod tamen habet sua propria quædam. quòd potius siluestribus saltibus delectantur quàm pratis. *ἐναλλαγὰς ἀριθμῶν, προσώπων, πτώσεων frequentißimas esse apud Græcos, vnusquisque potest colligere & ex eorum aßidua lectione, & ex Dionysii Longini auctoritate, qui eas ornamentum orationi adferre, neque parum momenti ad eam conferre scripsit.*

63 Signa autem sunt, vt eorum.] *Non suspicatus essem de mendo huius loci, nisi à vetere scriptura admonitus essem. Ea est:* Qui si è labore febrem habent adapertum humido spiritu. *&c. Nos legimus,* Signa autem sunt, vt eorum qui, si vel ab ore feruent, habent adapertum humido spiritu. *Nam scriptum priùs suspicor* ferbent, *pro* feruent, *vnde postea* febrem. *Signa, inquit, eadem, quæ in illis, quibus cùm feruet os, solent illud aperire subinde efflantes. Hoc contingit iis quibus iuris feruore os tactum est. Vnde Plautus in eum qui inter loquendum os subinde aperiebat:* Calidum, *inquit*, comedisti prandium: id frigefactas. *Sic canes, cùm æstuant, rictum diducunt, & semper ferè leones, propter intestinum calorem. Intestino illi calori caussam aßignat Varro, cur aperiant os. Simile autem ait accidere ac iis quibus feruet os. nam & illi quoque coguntur illud aperire.*

63 Qvot reiculæ.] *Mirus hic omnium veterum librorum consensus,* Quot epulæ. *quod, quid verbi sit, nescio. an,* quot petilæ? *Petilum veteres dicebant strigosum, macrum, tenue, exile. Lucillius,* Insignis varis & cruribus, atque petilis. *Plautus Plociona (ita enim lego apud Nonium. Est enim πλοκιώνης stuparum emptor)* coloratam frontem habet, petilus, habrus. *Festus ex Na-*

ex Neuio petilam suram interpretatur siccam & substrictam, cuiusmodi qui habent equos κεκαοσκελεῖς *vocat Xenophon. quanquam apud eundem Scæuola dicit vngulam equi albam ita dici. erunt igitur Petilæ oues,* κελάσιποι καὶ ἐξίππαι. *An potius legendum,* Quot tædulæ ? *Eæ sunt, quæ fastidiosæ, & quæ cibum respuunt.* ἄσιτοι, *& vescæ. Non quæ sunt, inquam, fastidiosæ ad tempus. nam eæ saliuato reficiuntur. sed quæ ex intestina tabe hoc patiuntur. Sed non dubium, quin pulæ antiquitus pro pullæ scriptum fuerit : quia literas non geminabant. Quibus lanitium est curæ, illi pecudes pullas à grege spernunt, &, vt Virgilius ait, diligenter cauent, ne aries pullis maculis insuscet vellera. Atque hæc est vera lectio.*

64 IN Syria parere in Iudæa.] *Ita Petrus Victorius ex veteri lectione*, in Iurea. *Sed non malè etiam legeretur* Iturea. -Itureos taxi torquentur in arcus. *Virgil. vbi Probus*, Iturei, populi Scythiæ. *manifesto errore. legendum enim* Syriæ.

65 MINAM, id est ventre glabro.] *Ergo mina eadem quæ apica. Apica Græcum est:* ἄπικος, *hoc est glabra. Nam mīnas, & πῖνος in neutro, idem quod πόκος, masculino. Eas Aristoteles vocat* κολίεας. Εἰσὶ δὲ, *inquit*, δυσχείμεροτεραι αἱ πλατύκερκοι τῶν μακροκέρκων, καὶ αἱ κολίεαι τῶν λασίων. *Magis alsiosæ, inquit, sunt oues minæ, quàm hirtæ. Quin & Plautus ita vocat Truculento. sed locus corruptus est.* -ego perperam minas
Ouis in crumena hac in vrbem detuli. *legendum enim*, -ego perperas, minas oues. *&c. Perperæ sunt* ἄχρηστοι. *Est & Festo Mina, mamma lacte deficiens. Contrà eleganter munificem mammam vocat Plinius eam quæ lac præbet, lib.* XI, *cap.* XL.

66 VT IVGVM continet sirpiculos.] *In iugo, hoc est* ἐν τῷ ζύγει, *sunt distantes sirpiculi, in callibus publicis distantes pastiones. Sirpiculorum in iugis, seu carris, meminit Lucillius,*

Tintinabulum abest hinc, sirpiculíque olerorum. *De quo in Coniectaneis.*

66 CALLES publice.] *Scribe*, publicæ. ἀρχαϊκῶς.

67 ITA factis prægnantibus quod sunt molesti, obsunt.] *Posterius verbum redundat. Neque dubium quin sit suppositum ab eo qui putauit in sententia aliquid desiderari : quæ tamen absque eo pulchrè se habet:* Cum omnes conceperunt,

rursus arietes secernendi. ita factis prægnantibus quod sunt molesti. Neque, *&c. Est enim traiectio familiaris Varroni, pro Quod ita factus pregnantibus sunt molesti.*

68 A v t frigora se regerunt.] *Rectè, meo iudicio, suspicatur doctissimus Victorius hìc legendum*, fregerunt. *Ego tamen puto Regere compositum vt Degere, hoc est imminuere. quo verbo vsus est suprà lib. 1. de amurca:* Duas partes quaad regerunt. *Regere, eximere.*

68 V e l lauari, ac parari.] *Meliùs vetus scriptura, lauari, ac putari. Sic suprà dixit Sole puto.*

69 C v m Homerico Melanthio Cordo.] *Scribo*, con do. *Condus, ὁ ταμίας. Nisi adscribamus veteri consuetudini Romanorum qui pro condolio dixerunt Cordolium (non enim à corde) & pro contumione, Cortumionem. non enim ne id quoque à corde, vt vult Varro. Est enim Contumio, ἐνατενισμός. Vnde & Contumax. Plura & eiusmodi passim apud veteres annotabis. vt Genimen, Germen.*

69 D v a s mammulas pensiles.] Noneolæ vocantur papillæ quæ ex faucibus caprarum dependent. *Festus. nisi Naeuolæ legendum sit, quòd sint vt naeuuli, quomodo & cum de mamillis sermonem haberet loquitur Gellius.*

69 E x i n s v l a Media.] *Mediam insulam, ni fallor, vocat τὴν Μῆλον, vt suprà dixit Chiam & Coam insulam pro Chio & Co insula. τὴν Κῖον, τὴν Κῶ. Pecuariæ copia ei nomen dedisse videtur. Mediam autem, non Meliam dixit, propter familiarem veteribus cõmutationem τοῦ l in d. vt Melicæ contra Gallinæ dictæ, quæ Medicæ dici debebant.*

70 A r c h e l a v s scribit.] *Nõ adducã quæ Aristoteles non ex Archelao, sed ex Alcmæone in medium producit, quantum ad hunc locum facit. Hoc addam tamen, egregium poetam Oppianum de capris siluestribus non absimile dixisse, non auribus quidem, vt hìc Varro ex Aristotele, sed fistula quæ à palato ad interstitium ipsorum cornuum pertinet, spiritum ducere. Quod nescio an alius vspiam veterum prodiderit. Eius versus sunt hi,*

Αἰγάγρεις δέ τις ἐστὶ δι' αὐτῶν αὐλὸς ὀδόντων
Λεπταλέης πνοιῆς, κεράων μέσον. ἔνθεν ἔπειτα
Αὐτὴν εἰς κραδίην καὶ πλεύμονα ἰθὺς ἱκάνει.

70 Q v o d est alsiosum.] *Ex Aristotele, εἰσὶ δὲ ἄγριαι δυ-*

δυσεργότεραι τῶν ἄλλων.

70 ITEM vt in arietibus dictum.] *Perperam hæc disiuncta sunt. Nam hunc ordinem postulabant :* Desistente autumno exigunt à grege in campos, hircos in caprilia, item vt in arietibus dictum. Quæ concepit, *&c. Superiùs enim secernere arietes à prægnantibus præcipit.*

71 SED quis è portu pòst Italico prodit.] *Suspecta est mihi lectio hæc. Subolet nescio quid hîc ὑποπτευτικόν. Credo enim scribendum:* Sed quis Epirota post ita ilico prodit. *Epirotas enim eos vocat in his libris qui pecuariæ sunt studiosi.*

71 CVR appeller Scrofa.] *Aliam huius cognominis rationem adducit Macrobius cum facetissima narratiuncula. Inde petas licet.*

72 VT AESTATE pariat.] *Dissentit omnino ab Aristotele, lib. v. ζώων ἱστορίας, Τὰ δὲ ἔκγονα κατὰ μὲν ἡλικίαν βέλτιστα ἐν ἀκμῇ· κατὰ δὲ τὰς ὥρας, ὅσα τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου γίνεται. χείριστα δὲ τὰ θερινά. καὶ γὰρ μικρὰ καὶ λεπτὰ καὶ ὑγρά. Quod sanè aliter habere docet quotidie tum ipsa experientia (cui nulla ratione contradici potest) tum etiam Varro ipse alibi,* Porci, qui nati hieme, fiunt exiles propter frigora. *Sanè quomodo illum locum Aristotelis tueri possim, nescio.*

72 CVM omnes conceperunt, rursus segregant Verres.] *Fronto, Græcus Varronis interpres, ἐπὰν δὲ συλλάβωσι, χωρίζουσιν ἐξ αὐτῶν τοὺς κάπρους.*

73 PERMANET, vt id facere possit, ad primum.] *Lege,* ad trimum. *Plinius de eadem re loquens, dixit ad trimatum.* Mares, *inquit,* vltra trimatum non generant. *Aristoteles quoque, unde accepit Varro: κάπρος ἀγαθὸς ὀχεύειν μέχρι ἐτῶν τριῶν. Modus loquendi imposuit imperitis correctoribus ,* Ad trimum, *pro, ad trimatum. Atque ita loquitur alibi , vt de iunice:* Quod à bima aut trima fructum ferre incipit, *hoc est, à bimatu, à trimatu. Item alibi ,* Sunt qui dicant post annum & sex menses equulum domari posse : sed melius post trimum. *Plinius de equis ,* Itaque cùm bimi in alio subigantur imperio, non ante quinquénes ibi certamen accipi. *hoc est, ante quinquennium. Aristoteles, μέχρι ἐτῶν τριῶν.*

73 DEINDE it retro.] *Et hæc & superiora ad verbũ ex Aristotele,* Κάπρος δὲ ἀγαθὸς μὲν ὀχεύειν μέχρι ἐτῶν τριῶν· τῶν δὲ πρεσβυτέρων χείρω γίνεται τὰ ἔκγονα. οὐ γάρ ἐστι γίνεται αὐτοῦ ἐπίδοσις,

ὐδὲ ῥάμη. quæ postrema eleganter reddidit Varro, It retro. *Vide doctißimas Petri Victorij annotationes.*

73 Olim Thysus.] *Thysus, θυσὸς esset. Sed non reperitur in veterum Græcorum scriptis. Itaque spurium puto. Contrà verum puto, θῦς, ὗς. Latinè Varro scripsit Thysus. Nam vt χλουῦ ὦ dicebāt, sic puto θυῦ ὦ. Quin ea quæ ex nescio quo philosopho adducit eruditißimus scriptor Clemens Alexandrinus, facilè coniecturæ nostræ fauent. Sic apud eundem Varronem de lingua Latina importunè cohæserant duo, vsus, pro ὗς, sus: vt ibi annotauimus. θῦς ὗς ergo est θούριος, vel καταφερὴς εἰς ἀφροδισιασμόν. Inde verbum θυᾶν. quo aliquando vtitur Aristoteles de suibus loquens. θυᾶν est fœminarum, Latinè subare: καπρᾶν autem, marium, Latinè Surire. Apuleius. Item Glossarium vetus:* Surit, *καπρᾷ.*

73 Appellant porcum.] *Cato,* Depetigini porcæ braßicam opponito.

73 Pernae tomacinæ.] *Iculariter lapsus est doctißimus vir, dum opinionem episcopi Montispessuli sequitur. qui putauit Comacinas legendum: vt sit nomen loci. Quod (pace tanti viri dixerim) multum abest à Varronis sententia. Nulla enim molestia consuli huic loco potuit ita:* Optimarum signum, quòd etiamnum quotannis è Gallia apportantur Romam pernæ, tomacinæ, & tæniacæ, & petasiones. *Tomacinæ sunt, quæ tomacula aliter vocantur, vt* -candiduli diuina tomacula porci. *Iuuenal. Græci vocant τεμάχη, & τόμους. vnde & nomen ipsis. Tæniacæ sunt oblongæ offæ, à figura dictæ, eo modo quo portulaca, pastinaca. Eas Græci vocant χελίδας καὶ πλευρίδας. quarum mentio apud Athenæum. hoc est, κρέα ὀπτημένα, vt interpretantur grammatici. A qua re à Gallis dicuntur* Longes, *quia longæ. Non malè etiam pro* Tomacinæ *legeretur* Tomaculæ. *nam librarij illi sæpe pro i, l, & contrà, scribunt. Quàm verò idem non satis laudatus vir falsus sit in versibus Plauti, qui citantur apud Festum. facilè deprehendet qui eos ex correctione nostra leget, ita vti olim adolescentes eos in Coniectaneis nostris posuimus. Deinde non de Narbonensibus pernis intelligit Varro, sed de Sequanicis. quod probatur ex Strabonis eo, quem ipse contra se producit, libro. Addit idem Strabo, οὕτω δ' ἐστὶ δαψιλῆ καὶ τὰ ποίμνια καὶ τὰ ὑοφόρβια, ὥστε καὶ τῶν σάγων καὶ τῆς ταριχείας ἀφθονίαν μὴ τῇ Ῥώμῃ χορηγεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλείστοις μέρεσι τῆς Ἰταλίας.*

Hæc

Hæc à nobis dicta sunto, non vt studio carpendi hominem, cuius vt olim amicitia, ita & nunc memoria ipsa mihi cara est, dicta videantur: sed vt potius ne eius auctoritate moti iuuenes falsam illam lectionem amplecterentur. Nam & in Varronis loco cum ipso Pelisserio fallitur, & in versibus Plauti nihil vidit.

73 IN ITALIA.] *Conatus est idem vir eruditissimus hæc luxata in suos articulos, vt ipse loquitur, restituere. Sed, quantum iudico, præstat ea ita luxata habere, vti hodie vulgo leguntur, quàm quomodo ipse voluit restituere: quanquam conatus eius non caret laude. Sed & nos quoque experiemur, vt, si à veritate aberremus, tamen nõ deteriora illo proferamus. Suspicor igitur ita hæc legẽda esse:* In Italia Insobreis, terna atq; quaterna millia à vila Succi Duuuirei sus vsque adeo pinguitudine crescere solet, &c. In Italia Insobreis. *Id est, in Italia in agro Insubrensi. Nam Insuber & Insubros etiam dicebant. Est autem Græcanicum, In Italia Insubris. vt ἐν Ἀττικῇ Κεκροψί. & similia. Insobreis autẽ pro Insubris scribere solitos illos veteres, nemo paulo harum literarum peritior ignorat.*

73 TERNA atque quaterna milia.] *Iam monuimus legendum:* terna atque quaterna millia à vila Succi Duuuirei sus vsqueadeo pinguitudine crescere solet. *Terna atq; quaterna millia, non est simpliciter, tribus aut quatuor millibus (nam id Latinum non esset) sed elegãtissimè & Latinissimè, quod vulgo Gallicè dicimus,* De trois à quatre milles à l'entour. *Hoc est, singulis tribus aut quatuor millibus à villa Succi Duumuiri. Nam vila pro villa. quia, vt monui, consonantes non geminabant. Succius Duumvir, puta Mediolani. nam ibi duumuirum Succiũ fuisse necesse est, cùm de agro Insubrensi loquatur. Et illius, qui eo tempore quo ea scribebat Cato, duumuir erat, villam, tanquam insignem locum notat. Sanè non multùm abfuisse videor à mente Catonis. Succius verò est nomen vetus. vt Succius ille qui scripsit Moretum, vetus poeta apud Macrobium. In agro non satis Romanis hominibus noto magistratus villam denotasse, nemini mirum videri debet. Nam quod hic mutare voluit doctissimus vir, cùm scripsit,* terna atq; quaterna millia succidiæ habere: *hoc non pertinet ad magnitudinem Gallicarum pernarum, de quibus loqui instituerat Varro. Et sanè (quod omnium doctorum, qui illi, vt debent, fauent, bona venia dictum volo) Latinum non est, Millia succidiæ. dixisset enim Cato millia succidiarum. Sic millia*

passuum, non huius passus. At mille argenti, aliud est. quippe nummos, aut simile. Item mille vini: cados scilicet. mille frumenti: modios. Sic millia succidiæ, esset pondo succidiæ. quod ineptum est.

73,74 Hoc etiam in vineta factum.] *Lego* Venetia. *quod & doctissimo Victorio placere video. At, quod alij reponebant,* in iuuenca, *ridiculum. Nam quod hic refert Varro, non in illis quæ seuum habent, sed in iis quæ pinguitudinem, accidere potest. Seuum enim, seu* στέαρ, *inter carnem & ossa. Contrà pinguedo, seu* πιμελὴ, *inter cutem & carnem. Et nemini hoc mirum videri debet. Nam & in Aquitania apud Nitiobriges, in eorum ciuitate Aginno, hoc accidisse supersunt hodie qui testari possunt.*

74 Sed eos cùm iam pasci possunt.] *Vetus lectio,* Secundo ea, cum iam pasci possunt. Secundo ea, *est Secundum ea, vt Dato iri, pro datum iri Catoni, & Pandectis Florentinis. Secundum ea, hoc est,* ὅτι τούτοις. *Lectioni huic adstipulatur vetus Varronis interpres Græcus Florentinus:* ἐπειδὰν δὲ μετὰ τὴν σύλληψιν τέκωσιν, ἐάσαντες ταῦτα μετὰ τῶν μητέρων δίμηνον, μετὰ ταῦτα χωρίζουσι. *Vertit Secundo ea,* μετὰ ταῦτα. *sic de equis:* Secundum partum, ὅτι τοῦ τοκετοῦ, μετὰ τὸν τοκετόν. *Possem hic referre, quotiescunque veteres ea quæ in m desinunt, sequente vocali, sine ipso m referūt, sed & quoties quæ in um desinunt, sequente item vocali, per o efferunt, vt hic, Secundum ea, Secundo ea. Alij dicebant Secundu ea. & Dato iri, alij Datu iri, pro Datum iri. Sed ea in aliud tempus suo loco discutienda differimus. Hoc tantùm audacter dicam, apud Terentium, auctorem tritissimum & vulgatissimum, idem erratum commissum videri, quanuis ne de eo quidem moneat vetus interpres. Sed mutili sunt illi Commentarij: neque integri ad nos peruenerunt. Verba Terentij sunt hæc,*

Atque, vbi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace vltro ad eam venies. *Sanè illud* nemo expetet, *scio quomodo excusari posit. quomodo scilicet puerum si interroges de eo loco, respondebit. Sed nihil ad mentem Terentij. Et possem ostendere quàm inepta ea est lectio, si eam regnum obtinere apud Terentium sinamus. Quid igitur? Ego ausim asserere Terentium scripsisse,* cùm neno expetet. *hoc est, cùm nondum locus aut res aut tempus postulabit. Hoc enim vult apud veteres comicos verbum* expetere. *de quo alias apud Plautum dicemus.* Neno

no *verò pro Nenum. quod & Nenu dicebant, etiam non sequente vocali. Lucillius,*

Sed tamen hoc dicas, quid hoc est, si nenu molestũ est. *Varro epistola ad Fusium:* Si hodie nenu venis, cras quidem veneris meridie, natali Fortis Fortunæ. *Ignorata est notio verbi expetere: tum & huius ἀρνητικοῦ μορίου, Nenu, vel Neno. Et hæc fuit erroris caussa.*

74 QVO alienos aspernantur.] *Inepta & falsa lectio. Ineptam inconcinnus sermo, falsam Columella conuincet, qui scripsit scrofam, cùm decubuit, æquè alieno ac suo præbere vbera. Ego autem confidenter lego,* quo alienos spernant. *id est, separent. Spernere enim apud veteres separare, secernere, spargere. Vult igitur singulas scrofas suis haris separari, vt ne alieni porculi immisceantur. Sed omnem dubitationem tollit Florentinus, Varronis interpres, καὶ ἑκάστην δὲ χοῖρον τίκτουσαν ἐν ἰδιάζοντι συφεῷ ἐμβλητέον, ὥστε μὴ μίγνυσθαι τὰ παρὰ διαφόρων τικτόμενα. quæ penè ad verbum ex nostro Varrone interpretata sunt. Exemplum verbi* spernere *ex Ennio Hectoris Lustris,*

> Melius est virtute ius. nam sæpe virtutem mali
> Nanciscuntur; ius atque æquom se à malis spernit
> procul.

Cui sententiæ grauissimæ simillima est illa tragici cuiusdam,

> Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς δειλὸς ὁ δεδοικὼς νόμον·
> Πρὸς τοὺς πολεμίους δ᾽ ἐστὶν ἀνδρείας κρίσις.

Vt verear ne hanc ipsam sententiam verterit Ennius. Porro τοῦ spernere *hæc primigenia fuit notio. nam Græcanicum est: σπείρω, σπέρνω. vt τείρω, τέρνω. & similia. Quin & verbum* conturbare, *quod sequitur, id facilè declarat. Est enim directò τῷ* spernere *oppositum.*

74 NATVRA diuisus earum annus.] *Non potest dici quàm eleganter & rotundè hæc reddiderit Fronto.* τὴν δὲ μητέρα βιβάζουσιν, ὥστε τοῦ παντὸς ἔτους τὴν μὲν ὀκτάμηνον εἰς κύησιν αὐτῆς μερίζεσθαι, τὴν δὲ τετράμηνον εἰς ἐκτροφὴν γεννηθέντων.

75 VT CREBRO reditu lacte alere.] *Τὸ* lacte *est glossema. itaque dele.*

75 CVPIVNT sequi matrem.] *Elegantissimè vetus scriptura:* capiuntur sequi matrem. *hoc est, natura duce sequuntur. Sic apud Plautũ Menæchmis:* suapte culpa genere capiunt. *Ego lego,* capiũtur. *hoc sensu: vt animãtia natura prona, ipso cupi-*

dinis impetu feruntur ad gignendum culpa sua. Nam gignere culpa sua, & vitio suo, est, vt Lucretius loquitur, volgiuaga venere liberos suscipere. Et filij vitio sunt spurij. Et facere patrem vitio dicitur mœchus. Ouidius,

Vt vitio factus sit pater ille meo. *Hoc est: vt vitio patrem illum fecerim scilicet falso patrem: qui vulgo dicitur putatitius. Martialis,*

Huic semper vitio pater fuisti. *Sic dicebatur Vitiolitigare. Vnde Cato dixit composita voce, Vitilitigatores, ex vitiis scilicet, & litigatoribus, vt ait Plinius. Ergo & hic* Capiuntur, *hoc est, naturali motu impelluntur.*

75 VT DESIDERIVM possint ferre parentis.] *Optimus codex Victorij addit,* nutrices. parentis nutrices. *Lege* nutricis. *vocat suem nutricem, quam alij matricem, vt Columella.*

76 BALATRONES.] Balatrones, *inquit Festus,* quod de calceamẽtorum coriis eraditur. *nimirum παρὰ τὸ βάλλειν. Omnino sic puto quæcunque coriis resecantur, quæ Nicandro dicũtur λάθαργοι,*

Οἷον ὅτε πλαδόωντα περὶ σκῦλα καὶ δέρη ἵππων
Γναμπτόμφοις μυδῶσιν ὑπ' ἀρβήλοισι λάθαργοι.

Vnde despicati & nugatorij homines dicti Balatrones. Huic opinioni adstipulantur ea quæ sequuntur: huc adferam meum corium & flagra. *In Italia hodièque retinetur,* Belitroni, *vt in Gallia* Belitre. *Tamen nihil dubium quin fuerit conuitium in eos quos abominabantur: & Baratrones priùs dictos, tanquam dignos qui in baratrum conitcerentur: ex consuetudine Atheniensium, qui maleficos in baratrum, vt Lacones in καιάδας, quæ erant vt Puticuli Romæ extra portam, coniiciebant. Lucretius,*

Aufer abhinc lacrumas baratro: cõpesce querelas. *Romanis quoque in eundem sensum dicebantur Deturbati saxo: quòd è saxo Tarpeio nefarij plerunque præcipitarentur. Næuius:* Deturbate saxo, homo non quisquiliæ. *Vbi* homo non quisquiliæ, *est vt homo non nauci.*

77 GRÆCI βυγύρας appellarunt.] *Non credo Græcis βυγύρας dictas, sed potiùs βυζυγεῖς, & ita Varronem scripsisse. Callimachus,*

Ἄρμενα πὰρ Δαναοῦ γῆς ἐπὶ βουζυγέων.

Quod autem βουγύρας scripserint, in caussa puto fuisse id quod sequitur

quitur, bugoniam.*at ἡ βουγονία, rectè. nempe ἡ τῶν βοῶν γονή.*

77 HINC Plautium locutum esse Latinè.] *Locus deprauatissimus, cui opem nullã adferre possum. Turnebus aliquid conatur: sed longè à mente Varronis, quantum ego iudico. Nã vt Socrates de Deo dixit, ὅστις μὲν ἐστὶν οὐκ οἶδα, ὅ, τι δὲ οὐκ ἔστιν, οἶδα: sic quid voluerit Varro, nescio, quid noluerit, scio.*

77 QVAM iam expertæ.] *Quàm inepta sit huius loci lectio, non est quòd pluribus confirmatum eamus: cùm id abundè præstiterit doctiss. P. Victorius. Cui quas dignas grates referemus pro diligentia, & fidelitate, qua in veteri lectione proponenda vsus est? admonet enim nos, hîc in veteri codice non* Expertæ, *vt in vulgatis, sed* ex parte, *scriptum esse. Quod certè leuiusculum est mendum, quàm vt diuinari non posit. legendum enim,* expartæ. *Exparta & Effœta, idem ab eadem ratione. Veteres glossæ, quas penes me habeo:* Exparta, partu vacua. *Quin &* Parta, *ἡ τοκάς. Columella, lib.* VII, Et parta nutrici consociata minus laboret in educatione fœtus sui. *Præcipit igitur Varro vt integras potius quàm vetulas eligamus: sicuti de ouibus & capris, quæ neque vetulæ essent, neque merè agnæ.*

77 NEQVE ingredientibus qui displodantur.] *Hoc est, vt Florentinus vertit, μὴ πλατυνομένους ἄγαν.*

77 COLORE potissimùm nigro, dein rubeo.] *Caue rubeum pro rubro accipias. Id enim faciunt qui barbarè, non Latinè loquuntur. Nam rubeus hic prima producta. Et veteres potiùs robeum scribebant, quod & robum dicebant. In veteri inscriptione,* VT PRAETOR, CVI HAEC REGIO SORTI OBVENERIT, LITATVRVM SE SCIAT, ALIVSVE QVIS MAGISTRATVS VOLCANALIBVS, X. CAL. SEPTEMB. OMNIBVS ANNIS VITVLO ROBIO, ET VERRE. *Seruius in illis quæ adhuc in publicum vulgata non sunt,* Nitela, *inquit,* mus agrestis robeus. *Dicebatur & robus, vt est apud Festum: & in eiusdem Seruij nondum publicatis fragmentis, in illud,* Sanguineis frontem moris. Multi, *inquit,* ob hoc dictum putant quòd robus color deorum sit. *Hinc robos boues à rusticis vocatos auctor Festus. hoc est ξανθούς.*

77, 78 PRIOR quam posterior, melior.] *Repone veterem scripturam,* De mediis duobus prior, quàm posterior, in eo prior. *Ludit facetus senex. De mediis, inquit, duobus coloribus, robo, & heluo, prior, hoc est robus, est quoque prior non solùm loco, sed & bonitate.* πρότερος καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ ἀρετῇ.

78 BONI enim generis in Italia.] *Locus interpolatus. Ita restituendum est:* Boni enim generis in Italia plerique Gallici ad opus. contra nugatorij Ligusci. *Gallici in Italia, nempe Piceni, aut Circumpadani: quos optimos esse scimus.*

78 PAVLO VERBOSIVS.] *Importunè interpuncta sunt hæc, quæ ita distinguas licet:* Paullo verbosius hæc, qui Manilij actiones sequuntur. Lanij, qui *&c.*

78 HIEME cùm hibernant.] *Posteriora duo puto interpretamentum prioris vocis.* Hieme, secundum mare, æstu abiguntur in montes frondosos.

79 DE QVIBVS admirandum scriptum inueni.] *Mirum genus loquendi, vaccas statim concipere, exemptis testiculis. Debebat dicere, taurum exemptis testiculis statim vaccam implere. Aristotelis autem locus est:* οἱ δὲ ταῦροι βόες, ὅταν ἐκτμηθῶσι, φανερὸν ὅτι γεννῶσι.

80 QVOD REMISSIONE laboris fit deterior.] *Scribe ex veteribus libris:* quod remissione laboris sic deterior. *Ita enim sæpe loquitur. Leuis error, sed quem in politißimo scriptore negligere piaculum puto.*

82 PERORIGA enim appellatur.] *Inepta sectio, ac tantò scriptore indigna. Vetus habet:* Peroriga misit appellatur quiqui admittit. *Disiungenda sunt tantùm, quæ importunè coaluerant: & locum in pristinam integritatem restituemus:* Admittere oportet, cùm tempus anni venerit, bis die, mane & vespere perorigam. Is ita appellatur, quiqui admittit. Quiqui, *id est Qui* ἀρχαϊκῶς, *infinitis locis apud Plautum. Oportet igitur, inquit, perorigam admittere. Ita vocatur is qui admittit. Tempus anni dixit Græcanicè,* ὥρα ἔτους, *hoc est ver. Porro apud Plinium in veteribus exemplaribus nō Perauriga, sed Pruriga legitur. quæ rectior est lectio,*

à prurigine admissuræ. Praurigam dicere mirum non est. nam eo modo quo & cludus, claudus: & similia.

83 NE vngulas comburat stercus, cauendum.] *Pro cauendum, vetus codex optimus,* tenebat. *Aliquod mendum latet, quod tollere non possumus.*

84 PVLLVM asininum subiiciunt equæ.] *Aristoteli* ἱπποθήλας ὄνος.

85 IIDEMQVE vt ineãt equas perorigas curamus.] *Mirum genus loquendi. Hoc curamus, vt perorigæ dent operam asinòs ad equas admittendi. Hellenismus est,* σπουδάζομεν τοὺς ἐπιμελητὰς ὥστε ὀχεύειν τὰς ἵππους τοὺς ὄνους. *Non esset durum genus loquendi, si verbũ transitiuum esset, vt loquuntur grammatici. Tũc enim referretur ad perorigam. vt si dixisset, Iidemque vt admittant asinos ad equas perorigas curamus. qui modus loquendi Plauto familiaris est.*

86 VT eius quod.] *Legendum*, Vt enim quod. *Sic suprà annotauimus*, Quod enim durities. ἅτε δὴ τῆς σκληρότητος. *Eleganter ergo*, Canis enim ita custos pecoris, vt enim quod eo comite indiget. ἅτε δὴ. δέον αὐτῷ τῆς αὐτοῦ βοηθείας.

86 ET potius varis, quàm vatiis.] *Vatia, est* βλαισός. *vt etiam testatur Fronto. qui vertit* βλαισοῖς. *hoc est extrorsum flexis. Aristoteles enim ait curuaturã brachij humani εἰς πλάγιον ἐβλαισῶσθαι. Brachia autem cancrorum* βλαισά.

87 PASTORES vt deducerent.] *Inquinatissimus locus si quis alius, cuius labe insignis species obliterata est. Sed sicubi in emendatione horum librorum egregiam operam nauauimus, sanè quod de hoc loco asserere possumus eum deprauatissimum esse, ita integritati suæ restitutum certò præstamus. Apponam primùm veterem lectionem, vt ex ea quàm minimo labore hæc tam insignia menda tollantur*, Pastores vt dedurent. in metampinos saltus & tracleporcainde, *&c. scribo*, Pastores vt deduxent, in metampinos saltus se traclepere. *Quia sine pastoribus gregi canes accessissent, noluissent illi sequi gregem ad nouum dominum sine pastoribus notis. Ergo hoc cauit emptor, vt ad fines suos vsque cãnes deducerent pastores ipsi. Quos vt deduxissent, postea celeriter in saltus Metampinos se subduxisse: ne fortè canes*

odorati pastorum vestigia iterum ad eos reuerterentur, si ipsos animaduerterent. Metampini saltus qui sint, tam otiosum puto querere, quàm suprà qui sint Gurgures montes. Traclepere *pro transclepsere. præteritum à præsenti, vt sæpe solet. vt apud Ciceronem de Legibus veteres libri habent*, Sacrum sacróve commendatum qui cleperit, rapsitve. *Sic Lucillius à scabeo, scaberat,*

Scaberat vt porcus contritis arbore costis. *& similia, quæ superius notauimus.* Deduxēt, *deduxissent, Horatio, Plauto, aliis veteribus. A pastoribus ipsis, vt iam admonuimus, deductos esse canes apparet: deinde pastores se clepsisse, & fugisse in Metampinos saltus, ne illos sequerentur canes, qui gregi vendito accesserant.*

87 INDE cùm domum rediissent, qui ad locum deduxerant.] *Illa verba*, Qui ad locum deduxerant, *sunt glossema. Itaque illa tollere nulla religio estimo cauendum ne illorum contagio verba Varroniana aliquam labem & vitium contrahāt. Quod assequemur, si ita legamus,* Pastores vt deduxent, in Metampinos saltus se traclepere. Inde cùm domum redissent, è desiderio hominum diebus paucis postea canes sua sponte, *&c. Tacere non possum egregiam huius loci restitutionem: non vt industriam nostram commendemus, sed vt ingeniosorum hominum studia ad similes exercitationes diligentia nostra prouocemus.*

87 SEQVITVR quartum de emptione.] *Plures sunt in veterum scriptis loci, de quorum vitio suspicari ne in mentem quidem venisset, nisi veterum codicum indicio de ea re commoneremur. Eiusmodi est locus iste quem in manibus habemus. Nam præ se quidem ita vti vulgo editus est, nullum vitium prefert: veteris tamen scriptura ope vitiosum esse deprehendimus. ex cuius auctoritate ita eum emendamus,* Magni interest ex semine esse canes eodem: quòd cognati maximè inter se sunt præsidio: sed quòd, quarum. *Sed, inquit, interest quod semen sit, & quarum canum. Elegantissimè, meo iudicio, hæc lectio habet, & à nobis, vt legitima, in veteres sedes asserēda. Sequitur* De emptione: fit alterius. *Ita enim distinguendum.*

87 PASCITVR è culina.] *Malè, vt iudico, habet vetus scriptura,* Pascitur è curia. *Nam è culina, recta est lectio. Sic loqui-*

loquitur Aristoteles, vt cùm de vespa scribit, λίχνον δ' ὄν, καὶ πρὸς τὰ μαγειρεῖα καὶ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὴν τοιαύτην ἀπόλαυσιν, καταμόνας προσπέτεται. *Pascitur igitur, inquit, è culina, & oßibus. os enim cibus caninus. vnde elegantißimè Plato in Epigrammate,*

Θυμὲ τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; *At Terentius parasiti cibum ossum dixit eodem modo: quia parasiti, vt canes, assecla sunt mensarum. Nam ignauum genus canum, quod non venationi, sed domestica custodia institutum est, vocantur* τραπεζῆες *Homero. vt ipsi quoque parasiti sunt* τραπεζῆες. *Martialis,*

Et maior rapuit canem culina. *Ergo dixit elegantißimè Terentius de parasito,*

Viden' ossum & cibus quid faciat alienus? *Quod explicatur illo Martialis poeta,*

Antiquæ venies ad ossa cœnæ.

87 PROVERBIVM vt tollāt antiquum.] *Prouerbiū, quod habebat in mente Varro, frustra alij quærunt: adeò vt hic alieno loco inseruerint. Atqui Varro non posuit, sed indicat tantùm, vtpote vulgò tunc notißimum. Extat autem apud Theocritum,*

Θρέψαι τοὺς λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας, ὥς τυ φάγωντι. *Tollere prouerbium, est, vt, Tollere risum, Tollere gaudium alicui. Catullus,*

Impia derisi gentilis gaudia tollens.

88 QVAE vocatur melium.] *Apud Festum tamen legitur Millus, non Melium, ex oratione Scipionis Æmiliani ad populum.* Vobis reique publicæ præsidio erit is, tanquam mil lus cani. *Sed puto verius esse Melium. Nam* μηλωτὴ, *Pellis ouilla. ab illo omne scorteum vocabant melinum. Vnde apud Plautum melina, est scortea mantica. nam Turnebus aliter voluit interpretari. Cui sanè viro, alioqui maximo, assentiendum hac in parte non est.*

89 ET SI alter indesinēter æger est. *Itáne quæso Varronem vnquam locutum crediderim? Ne, quæso, tantam iniuriam tanto viro faciamus, vt hoc illi adscribamus. Nam vetus scriptura habet* Et si alter videm fiter: *mendosa quidem illa, sed quæ minimo momento restitui poßit,* Et si alter itidem vter. *Nam illud* itidem, *significat rationem secundam, quam præter primam adfert. Est autem tmesis, pro, Et si alteruter iti-*

dem æger est. Qua figura non raro vtitur Varro, vt suprà, Excande me fecerunt: *&*, are hos facies. *Et familiarem Lucillio fuisse Ausonius doctissimus poeta, denotat his versiculis,*

Lucani villa mox potieris aco.
Rescisso verbo dices componere versum.
Lucilli vatis sic imitator eris. *Nam Lucillius tmesibus aliquando vsus est. vt,*

Illuuies, scabies oculos huic, déque petigo
Conscendere.-- *Nam depetigo dicebatur. Cato,* Depetigini porcæ brassicam imponito: sanum faciet. *Ita enim ex vestigiis priscæ lectionis legendum in Catone. At in eo versu producendo Petigo tantùm agnoscit Nonius; non depetigo. In quo sanè errat, vt in aliis multis non semel.*

90 CVI potest cedere.] *Vetus scriptura,* Cui potius cedere. *Ego crediderim legendum,* Qui potis cedere: *eodem sensu quidem sed longè concinniore & significantiore.*

90 DE NVTRICATV.] *Concisa & manca sententia: ad quam supplendam non leuiter ope veteris scripturæ adiuti sumus, quæ pro* Tremellium *habet tantùm* semel. *Itaque sic legendum est,* De nutricatu: hoc dico, easdem ferè & nutrices & matres esse melius. Simul adspicit ad me. *Nam illud* simul *non est initium alterius personæ, sed eiusdem est cum παρενθήκῃ. Vt enim confirmaret sententiam suam, adiuuat exemplo. Cuius testis, & conscius erat cum Varrone.*

91 ESSE leuuncidas.] *Non est quòd dubitemus legere,* eiuncidas, *vt alibi: hoc est ἐξεντίκας, & vescas.*

91 NAM in Illyrico hoc amplius.] *Clemens Alexandrinus hoc Hispanis mulieribus attribuit: Strabo Ligusticis, lib.* III, *ex Posidonio.*

91 IN gregibus ouium sed magnis.] *Suspectum hunc locum mihi facit vetus scriptura,* Greges ouium, sed magnum. *Ego libenter legerim,* Greges ouium, sed in agnum. *In greges, inquam, non solùm ouium, sed & agnorum quoque. Et hanc correctionem veram esse confido.* Agnum *pro agnorum apud Plautum. & in Epigrammate,* Custodes ouium, teneræque propaginis agnum.

106 ID ALIBILE.] *Hæc in nullo veterum inueniri te-*

stis

stus P. Victorius: & ,vt videtur, glossema est: vtpote cùm sine illo constare possit vetus lectio. Sed Varro tripliciter lac considerandum proponit: θρεπτικὸν, vel alibile: καθαρτικὸν, vel quod est ad perpurgandum. Vtrunque, ab vna re scilicet à pastionibus. postremo, bonitatem ipsius lactis, eámque à duabus rebus: à pecudum natura, & à mulctu. A pastionibus igitur primùm, θρεπτικὸν, cùm ait, A pastionibus: quod fit ab ordeo & stipula, & omnino arido & firmo cibo pecude pasta. *Iam suppleudum id quod irrepserat in textum,* est alibile. *Deinde καθαρτικὸν:* ad perpurgandum: ea quæ ab viridi pascuo. eo magis, si ex herba quæ ipsa sumpta perpurgare solet corpora nostra. *Salsè intelligit hibiscum, quæ in cibum sumpta perpurgare solet corpora nostra. Nam & in eam ouium & caprarum, agnorum & hædorum gregem compellebant. Virgilius,*

Hædorúmque gregem viridi compellere hibisco. *Porro ita correximus, sequuti veterem lectionem, quam Petrus Victorius apposuit ex vetere codice. Tantùm hoc concessimus nobis, quòd ex* pasco *fecimus, vt est in vulgatis,* pascuo. eo, *&c. Item* vssæ, *quod ex priori & sequenti vocibus coaluerat, meritò expunximus, Igitur totum locum ita legimus.* A pastionibus: quod fit ab ordeo, & stipula, & omnino arido & firmo cibo pecude pasta. Ad perpurgandum: ea quæ ab viridi pascuo: eo magis, si ex herba, quæ ipsa sumpta perpurgare solet corpora nostra. *Quæ, quia per se satis clara sunt, in eis explicandis non immorabor.*

92 MAMMAE enim rumis.] *Sequar vestigia priscæ lectionis.* Mamma enim Rumis, siue Rumin. ea re, vt ante, dicebant, à rumi. *Ait antiquitus mammam rumim, siue rumin vocari solitam. Nam indifferenter Rumin & Rumen dicebant, vt germen, germin. Aqua mente, inquit, pastores antea dicebant,* à rumi. vt agnos depulsos à rumi. *quod postea dictum,* à mamma. *Varro Cato, de liberis educandis.* Hisce manibus lacte fit, non vino: cuninæ, propter cunas: Rumiæ, propter rumam. Id est prisco vocabulo mamma. A quo subrumi etiamnum dicuntur agni. *Hæc ille.*

92 ET INDE dicuntur subrumi agni lactentes, à lacte.] *Illud postremum quod est* à lacte, *subdititium est. nam est glossema τῶ* lactentes.

93 ALII velumina.] *Malo* vellimina.

93 SIC CAPRA pilos.] *Hæc ad verbum mutuatus est Virgilius:*

Nec minus interea barbas incanáque menta
Cinyphij tondent hirci, setásque comantes,
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

93 NEQVE ab hoc quod mutaret.] *Terentius:* Nec commutaturos tria verba hodie. *Quadrigarius:* Putabant eos qui foris, atque qui in arce erant, inter se commutationes & consilia facere. *Imitatum ex Græcis, qui συναλλάσσειν dicunt. Fortasse apud Terentium in Hecyra idem est:* Mutatio fit: ea nos perturbat, Lache. *Tamen non ignoro quomodo vulgus grammaticorum interpretetur. quod non displicet, & fortasse verius est.*

94 NIGER in Turrani nostri.] *Ita conatus est emendare P. Victorius. Vetus scriptura:* Niger in Turrani in oste, illi, *&c. fortasse,* Niger in Turranianos. Et illi. *Vt Turraniani horti fuerint Turraniorum familiæ. quales fuerunt Sallustiani, Mæcenatiani. Aliud certi nihil adferre possum.*

IOSEPHI SCALIGERI NOTAE AD TERTIVM LIBRVM M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA.

95 VOCANT colles Tebas.] *Si verum est quod dicit Varro, vt Tebas colles vocarint AEoles Bœotij: mirum apud nullum veterem Græcum scriptorem ne eius quidem rei vestigia extare. Quod si, vt ille ait, sine afflatu Tebas vocarunt colles, non ergo Thebæ cum afflatu significabunt colles. Et sanè reliqua meræ nugæ. Sed res ita se habet. Cadmus Thebarum conditor nomen ei oppido imposuit, à nauicula, qua traiecerat. quemadmodum & prisci Latini numum rate signarunt, quòd ea vectus Saturnus in Latium peruenit. Theba enim Phœnicibus, nauicula. Huic rei fidem faciunt & alia vetera Bœotiæ nomina. nam Cadmus ipse ad verbum est ἀνατολικός: quòd ex oriente venisset: hoc est, ex Syria. Labdacus, est παιδευτός. Ino, δυστυχής, vel potius τύχη. Ismenus, λιπαρός. Citharon, θυώδης, κνώδης, propter pineta. Et alia præterea multa,*

multa, quæ, ne molestus sim, sciens prætereo. Vt appareat, Thebas à Syris conditas: & Syrum nomen eis impositum fuisse. aut frustra omnes vetustissimæ historiæ prodidissent Cadmum in Græciam venisse. Quod cùm ita sit, Thebæ non dicuntur colles, vt vult Varro. neque apud vllum auctorem vnquam reperies. Neque, si Sabini quosdam colles apud se Tebas vocarunt, propterea omnes colles lingua Sabina Tebæ dicti. non magis sanè, quàm si Romani collem Auentinum haberent, propterea alios omnes Auentinos vocarent. Sed non mirum hoc in Varrone, cuius libri istiusmodi commentis referti sunt, quæ posteritas ita mirata est, vt Brabantini & Flandri hodie origines Beccesel eni sui adorant, καὶ μονονὺ ἐθειάζουσι.

96 TABELLA dum ita.] *Restituenda prisca scriptura,* Tabula dimidiata. *Qui aderant candidato, recipiebantur in idem tentorium ab ipso. Tentoria enim aut tabernulæ erigebantur in campo propter solem, aut pluuiam, à candidatis, vt ad eas se & fautores suos reciperent. Ludit ergo, qui malè fultam aut malè tectam tabernam vocet tabulam dimidiatam.*

97 ANTIPHILI.] *Parua dictu labes, sed quæ prætermittenda obiter non sit. Nam legendum* Antiphilu *ex veteri scriptura* Ante philu. *ἔργον Ἀντιφίλου, Antiphilus faciebat.*

97 NVLLAM se accepisse villam.] *Lege*, accedisse villam *pro accessisse. vt suprà*, discedimus, *pro discessimus. Sic apud iurisconsultum*, relinquero, *pro reliquero. de hoc superius.*

99 NON TIBI decoquet non ornithon.] *Est ἀναδίπλωσις. Non tibi non, inquam, decoquet ornithon.*

100 DE HIS sex partibus.] *Paulo inconcinnior locus: qui tamen videtur suspitione caruisse. ideóque ab eruditiss. P. Victorio præteritus: cùm ita legendus sit*: De his sex partibus: ad hæc ista tria genera artificum paranda, aucupes, venatores, piscatores; aut ab his emenda, quæ tuorum seruorum diligētia tuearis in fœtura ad partus, & nata nutricere, sagineísque. *Nam illud*, saginéisque *ex veteri scriptura reponimus. Habet enim*, nutricare, saginísque.

101 IN QVIBVS stabulentur turdi, & pauones.] *Eandem rem conquerebatur senex quidam apud eundem Varronem in Satyra Menippea, γεροντοδιδάσκαλῳ,*

In quibus Libyssa citrus fasciis cingit fores:
Vbi graues pascantur atque alantur pauonum greges.

Vel decem menses vbi vna sepiant granaria.
Vineis vbi ampla cella, torculare Pœnicum.

Detestatur enim luxuriam hominum temporis sui, qui villarum modum excederent.

101 ADIMMIDIVM hospitem.] *Columella loquẽs de eadem re:* Numidium hospitem. *Scio tamen Vmmidium esse nomen Romanum: vt apparet ex antiqua inscriptione,* L. L VCEIO L. F. PAL. VMMIDLO.

101 ILLE, EGO verò, inquit, vt aiunt, post principia in castris.] *Ineptè sanè, cùm legendum sit:* Ille: Ego verò, *inquit, à postprincipiis, vt in castris. Castrense enim prouerbium est, à postprincipiis incipere, in postprincipiis stare, in postprincipiis esse. Varro loquens de disciplinis Mathematicis apud Gellium:* Sed hæc, *inquit*, aut omnino non discimus, aut prius desistimus quàm intelligamus cur discenda sint. Voluptas autem vel vtilitas talium disciplinarum in postprincipiis existit, cùm perfectæ absolutæque sunt. in principiis verò ipsis ineptę & insuaues videntur. *Hactenus Varro: in quibus non solùm vsus huius prouerbij patet, sed etiam explicatur prouerbium ipsum. Et ipse Varro hic quoque exponit prouerbium, cùm subiungit:* id est, ab his potius temporibus quàm superioribus. *Sed & Plautus in Persa idem vsurpauit:*

Atque edepol firmè vt quisque rem accurat suam,
Sic ei procedunt postprincipia denique.
Si malus aut nequam est, male res vortunt quas agit.

Nam malè hodie apud Plautum: Sic ei procedit postprincipia. *Pluribus igitur monendi non sumus, doctissimum virum, cùm hunc locum adduceret, perperam existimasse hæc disiuncta esse* post principia, *non autem vno verbo* postprincipia. *Vt taceam quòd locum corruptum esse non animaduertit.*

103 QVOD cochleam appellant.] *Quid sit, docet Columella:* Sed vtcunque, *inquit*, fabricatum est, si semper influente gurgite riget, habere debet specus iuxta solum: eorúmque alios simplices & rectos, quo secedant squamosi greges, alios in cochleam retortos, nec nimis spatiosos, in quibus murænæ delitescant.

103 IN HOC tecto caueáque.] *Vetus lectio:* In hoc tecto cauiis, quæ cauiis tabulata habeant aliquod adportat supple-

supplementum. *Ex qua lectione, corrupta quidem illa, sed omnia integritatis suæ vestigia retinente, monstrum hoc lectionis vulgatæ conflatum est. Primum igitur membrum ita legimus ex illa antiqua scriptura :* In hoc tecto cauiisque auis tabulata habeant aliquot. *quæ sanè, nisi multum me fallit augurium meum, legitima est & Varroniana lectio.* Cauiis, *hoc est Caueis. sic infra hoc tectum vocat etiam caueas.* Auis *ἀρχαϊκῶς, hoc est aues. Tabulatum autē intellige, id quod Homerus vocat πίνυσιν: vbi insident aues vel exeuntes ex cauo suo, vel antequam cauum ipsum subeant. hoc enim solet in limine caui affigi, siue sit tabella, vt columbis solemus facere, siue pertica, vt gallinis. Hoc enim Homerus vocat πίνυσιν. Veniamus ad alterum membrum, in quo prodigiosa correctorum licentia apparet :* adportat supplementum. *Legendum enim:* ad portæ sublimentum. *Sed totam periodum iam apponemus, vt faciliùs emendationum nostrarum rationem edere possimus.* In hoc tecto cauiisque auis tabulata habeant aliquot. Ad portæ sublimentum. Contra hoc auiarium est aliud minus. *Veteres quæcunque per* MEN *declinabant, eadem & omnia per* MENTVM *quoque: vt documen, documentum, monimen, monimentum: & similia. Sic carmen, carmentum. vnde carmentæ, αἱ ἀοιδοὶ, vel parcæ. Sic limen, limentum : vnde Deum liminum vocarunt Limentinum.* Sublimentum *etiam eodem modo. quod Propertius vocat* Sublimen:

At nullo dominæ teritur sublimine amor, qui
Restat--

Nam ita potius quàm diuisim, sub limine *legendum esse, facilè sibi persuadebit quisquis attentè locum Propertij pensitauerit. Cùm igitur sit limen superius & inferius, hoc superius sublimen vocarunt. Vnde cælum sublimen vocat Ennius Thyeste:*

Aspice hoc sublimen candens, quem inuocant omnes Iouem. *Ita enim habent veteres libri Apulei. Quanquam si aliquis refragari velit, leniuscula immutatione, possumus in Varrone legere:* Ad portam sub limentum. *Hoc tantùm certò asserere possumus,* limentum *à Varrone pro limine positum esse : & ita, vt ostendimus, interpungendam esse hanc lectionem.* Lemen *autem sæpe scribebant illi, vt Menerua, & cætera. Ergo ex* sublementum *fecerunt* supplementum. *Quę animaduersione quantum lucis accesserit tam deplorato Varronis loco, nemo*

non videt. Nec sum nescius quomodo doctißimus Turnebus conatus sit hunc locum emendare. Sed hoc ingenuè pronuntiare possumus: nunquam illum tam dißimilem sui esse, quàm siquando in his De re rustica libris aliquid emendare conatur. In omnibus enim immane quantum eum fugerit ratio.

103 TVM mihi tu dic.] *Non mihi videbantur hæc satis cohærere, cum suspicio mea annotatione P. Victorij aucta est. Nam admonet eruditus vir in illo peroptimo codice scriptum fuisse*: multum dic illud alterum. *Facile est hæc suæ integritati reddere ita:* Sexaginta quæuis millia statim in fœnus des licebit multum. Dic illud alterum genus, *&c. hoc est, In fœnus multum des licebit.*

103 TVM mihi dic.] *Ex vetere codice tantùm legimus,* Dic illud alterum. *Et inde à verbo* Dic *incipit pars altera huius capitis, in qua ornithon describitur. nam quia superioris ornithonis describendi partes traditæ sunt Varroni, & huius quoque describendi munus eidem, non expresso nomine, attribuitur.*

104 A VINIO fluuio.] *Lege* ab imo fluuio. *Nam* au imo, *pro ab imo scriptum fuit, praua scilicet librariorum consuetudine, v, in b, & contrà, mutandi. Vt suprà scripserat librarius* auuiridi, *pro ab viridi. Flumen, inquit, hoc αἰώνυμον, directum ab insula quæ est ab imo fluuio, vbi est confluuium alterius amnis. ad summum fluuium, vbi est Musæum, patet pedes* CCCCL.

104 CVM capitulo.] *Vocat capitulum, appendiculam ligneam rotundam tabulæ quadratæ literariæ impactam, eámque perforatam, vt esset qui suspenderetur tabella è paxillo.*

104 AB ORNITHONE plumula.] *Scribo indubitanter,* Ab orithone. p.l.v.iii.via, in qua media sunt caueæ. *Nam ex his notis meliùs* plumula *suppletur, quam ex* p.viti.la. *quia nunquam veteres per compendium scripserunt* LA, *cùm latum vellent denotare. Sed neque hæc mendo carent: nam transposita sunt. legendum enim:* Ab ornithone p.luiii.via, qua iter in aream est, in qua media sunt caueæ. *Quam facile fuit ex iii, literam, m: item, ex i, l facere,* cùm *id toties in veteribus libris contigerit?*

104 QVA iter in aream est.] *Vetus lectio,* qua introitus itur in aream est. *Tollo illud* itur: *nam conflatum est*

ex caudâ

ex cauda illius,introitus.*Et ita lego:*qua introitus in areã eſt.

105 SVBTER columnarum ſtilobatem eſt lapis.] *Lapis ἀρχαϊκῶς in fœminino. Ennius*, Tãto ſublatę tunc agmine ſunt lapides. *Lapidẽ vocat qui pro ſtereobate ſubſtruitur ſtylobatæ.*Falere *vocat id quod magis proprie eſſet pila.χηλὼ vocat Thucydides. Virgilius ſaxeam pilam. Et verbum apud Lucretium, oppilare:*

-Oppilare oſtia contra. *Suſtinet autem falere totum periſtylij onus, & ſtagno oppoſitum & oppilatum eſt. Itaque pilæ litoribus immolitæ à veteribus propterea Faleria dicuntur, quia antea Haleria dicerentur, παρὰ τὴν ἅλα. Argumento, quòd Falerij populi ita dicti ſint quia apud eos ſal fieret, prius Halerij dicti. auctor Feſtus. Niſi ſit quòd omnia alta φάλληρα vocabant Græci.* Culcitas *vocat toroſas ſtylobatæ proiecturas, extra ſolidum procidentes, vt eſt videre in periſtyliis monachorum, in quibus puluinatæ coronæ ſtylobatarum extra perpendiculum præbent opportunas ſedes feſsis deambulando: quæ, quia pedibus calcari poſſunt, culcitæ dictæ. Seu, quod verius puto, quia ſimiles ſunt culcitarum toris in lecto conuolutis. Doctiſsimus vir quædam dixit de Falere: in quibus quòd à candore dictum putat, mihi non perſuadet. Sed quod* Faleſas *lingua Normanorum à Faleribus dictas conatur probare, id homini vlli Septentrionali nou perſuadebit. Interroga enim de hoc vocabulo Saxonem hominẽ, aut Germanum; & quẽuis ex illis partibus vnde originem trahunt Nortmanni, ſtatim reſpondebit* Fales *aut* Fels *eſſe rupem, neque aliud eſſe niſi id quod Nortmanni vocant* Faleſe.

105 VBI orbile ſolet eſſe acutum.] *Nihil minus orbile eſt quàm id quod vult doctiſſ. Turnebus. Nam proculdubio orbile vocat, quam Græci σύμγα, & poetæ χνόλω. Id erat axis capitulum ſeu cardo, quod in modioli foramen conueniebat. Pro eo tabula caua ad modum tympani erat in ſummo impacta, quæ exciperet modium rotæ, ita vt modius ipſe in eius cauum iniret, vt in acetabulum. Quo nomine verſatilem intelligamus. Atque ita, quantum poſſumus, receptam lectionem tuemur. Sed ſi propiùs inſpiciamus, eam non carere vitio, haud dubiè animaduertemus. Nam quid eſt, obſecro vos,* vbi orbile ſolet eſſe acutum? *uam orbile non ita deſiuit in mucronem, vt acutum dici poſsit. Deinde quid erit illa* tabula? *an ita vlla eius craſsitudinis eſſe poteſt, vt tantũ excauetur quantum ad modium rotæ excipiendum ſufficiat? Sed*

quid cauillamur? legendum enim omnino: ita vt ad extremum, vbi orbile solet esse, acetabula cauata sit, vt tympanum, in latitudinem duo pedes, *&c. Nam columella, inquit, loco cardinis, qui conuenit in cauum modij, habet acetabulum, in quod potiùs ipse rotæ modius cõuenit.* Acetabulã *dixit, vt mandibulã, non autẽ acetabulũ, ἀρχαϊκῶς. Ita fit vt quoties corruptas lectiones interpretari conamur, nihil aliud quàm nos traducamus. Quod sanè penè cõtigisset nobis, nisi mendũ odorati essemus. quãquã nihil absurdũ in recepta lectione exposuimus. Cùm tamẽ Adr. Turneb⁹ nõ solùm nõ falsã tueatur lectionẽ, sed & lõgè aliena sentẽtia exponat.*

105 VT TYMPANVM.] *Acetabulum illud, vel, vt ipse loquitur, acetabulam comparat tympano matris Ideæ, tergore bubulo detracto. nam cauum omnino est. Nollem accidisse doctissimo viro, vt de tabula, quod habet vulgata lectio, ea referret, quæ ne ipse quidem, si diligentius rem examinasset, intelligere posset. sed, vt diximus, ex illo* acetabula, *factum ab imperitis librariis,* acutum, tabula. *Quorum errorem fouit ἀρχαϊσμῶ ignoratio, qui non animaduerterint talia nomina veteribus etiam fœminino genere enunciari. Vt Mandibulum, mandibula: Vertibulum, vertibulæ: Manibulũ, manibula: Decipulũ, decipula, & infinita talia.*

105 EX ORBI ligneo, mensáque.] *Orbem intelligit eam rotam, de qua iam superiùs dixit, fuisse pro mensa columellæ impositam. Et, ne quis dubitaret, quasi ἐπεξηγητικῶς, cùm eundem orbem vocat mensam. Ad aliud refert doctißimus vir: vt sanè mirer quid in mentem tanto viro venerit, cùm ea quæ meliùs taceri poterant, chartis suis illeuerit.*

105 IN PRIMIS radiis.] *Omnino legendum,* in priuis radiis. *Nam epitoniis (eæ sunt machinæ, puta rotæ, ad aquam exprimendam) versis, ad vnumquenque actum aqua frigida & calida ex ipsis radiis orbis, seu rotæ, quam mensam vocat, exprimebatur conuiuis. columellam enim, quæ sustinebat orbem, seu rotam, cauam fuisse oportet, quæ aquam infernè conceptam, quotiescunque epitonia versarentur, supernè per radios rotæ, qui & ipsi caui erãt, emitteret in conuiuas, & quasi efflaret. fiebat enim mechanicis expreßionibus. Certè hac descriptione nihil planius, nihil lucidius: vt ne minimum quidem in ea assequenda laborauerimus.* Priuum *veteres dixisse pro singulo, & pueri sciunt.*

105 ESSE epitoniis versis.] *Illud* esse *insultum est huic loco, quia malè legebant* factum, *pro actum. Legendum est enim,* in

in priuis radiis,epitoniis versis,ad vnũquenque actum,&c. Epitonia *autem, vt diximus, sunt rotæ mechanicæ,quæ funibus intenduntur, aut aliud quid ad exprimendam aquam. Nam non semper rotas significat,vt in Vitruuio,lib.* x,singulis autem canalibus singula epitonia sunt inclusa manubriis ferreis. *Quicquid est, non ad emittendam sed ad exprimendam aquam fuisse,indicat etymon,quòd non sine intentione hoc fieret. Vlpian. de Actionib.emp.vend.L.Fundi:* Castella plumbea,putealia, epitonia fistulis adplumbata. *&c. Igitur epitonia non semper rotas significare,vel ex loco iam Vitruuij prolato,item ex ipso Vlpiano patet,qui dixerit epitonia fistulis adplumbata.*

105 SIC VT fluat in cõuiuam.] *Scriptum priùs fuisse puto,*sic adfluat in conuiuam. *Nam* at *pro* ad, *&* illut *pro* illud *scripsisse librarios illos,vulgo notum est.Ergo non dubium est quin totus locus ita legendus sit,*Cum &aqua calida,& frigida,epitoniis versis,ad vnumquenque actum,sic adfluat in conuiuam. Ad vnumquenque actum, *εἰς ἑκάστην περιαγωγήν. nam versabat rotam,quæ pro mensa erat,puer, quotiescũque noua fercula adferebat.quod sanè ex iis quæ suprà dicta sunt,confirmatur:* Hęc ab vno puero,qui ministrat,ita vertitur,vt omnia vna ponantur & ad bibendum,& ad edendum, & admoueantur ad omnes conuiuas. *Quomodo autem hæc legenda censeat maximus vir, & olim amicus noster Adrian. Turnebus, omnibus qui eius Aduersaria terunt,notum esse puto. De quibus nihil aliud dicam,quàm nihil tam alienum esse à mente Varronis, quàm quomodo ipse hunc locum reconcinnauit. Tamen nihil à tanto viro scriptum est,quod non libenter,propter existimationem hominis,& amicitiam nostram,amplectamur.*

105 CYPRESTES.] *Vitruuius lib.*I.*vocat Andronicum Cyrrestem,loquens de eadem re.Cuius verba hæc sunt:* Sed qui diligentius perquisiuerunt,tradiderunt eos esse octo: maximè quidem Andronicus Cyrrestes, qui etiam exemplum collocauit Athenis,turrim marmoream,octogonõ, & in singulis lateribus octogoni singulorum ventorum imagines exculptas cõtra suos cuiusque flatus designauit. *& quæ sequuntur. Cyrrestes ergo dictus à Cyrro vrbe Syriæ. nã* Κυῤῥήστης *est* πολίτης Κύῤῥου. *Stephanus. Sic apud Frontinum* στρατηγημάτων *primo mentio fit cuiusdam Phanei natione Cyrrestæ.*

106 FORTASSE ante eum duceret ferram.] *Cùm*

satis notum sit hunc locum deprauatum esse, de eo nihil aliud dicam, quàm duplicem eius castigationem à nobis afferri posse: quarum quam priore loco afferam, veram non puto: de altera, quin vera sit, non dubito. Sed id in primis admonendum, ansam huic loco corrumpendo dedisse aduerbium fortasse an. *quo vtebantur veteres, vt est sæpe apud Apuleium, Tertullianum, alios. Vt & eiusdem quoque aduerbij ignoratio Gellium corrupit libro* XI. Critolaus, *inquit*, scripsit, legatos Mileto publicæ rei caussa venisse Athenas, fortasse an dixerit auxilij petendi gratia. *Vbi illud* dixerit *expungendũ est.* Nam fortasse an, *vt forsan. Alibi idem Gellius vsurpat, non semel. Item ipse Varro infrà:* De fructu, *inquit*, hoc dico, quod fortasse an tibi satis sit, Axi. *Primũ igitur, quod pollicitus sum, potest ita legi:* fortasse an tecum duceret serram. *Nam ducere serrã cum aliquo, est altercari cum aliquo. Tertullianus de corona:* Quandiu per hanc lineam serram reciprocabimus? *Sic serraculũ ducere apud iurisconsultum ad legem Aquileiam, L. Quemadmodũ, eadem mẽte interpretatur iurisconsultorum phœnix Iacobus Cuiacius, doctor meus, multis nominibus de me optimè meritus. Tamen & altera lectio defendi potest apud eundem iurisconsultum,* seruaculum ducere. *Nam seruaculum est clauus nauis. In veteri Glossario, quem nuper edidit Henricus Stephanus noster, inueni, πηδάλιον,* Seruaculum. *Altera coniectura, quam veriorem puto, hæc est,* fortasse an tecũ duceret sertam, *hoc est, tecũ particeps laboris esset. Serta enim, τὸ σχοινίον, restis, funiculus. Palladius Martio:* Suspendendi grossi ex caprifico linea serta pertusi. *malè hodie in Palladij codicibus legitur,* lino velut serta, *pro* linea certa. *Idem alibi,* Cum serta qua appensa sunt auferãtur. Sertam ducere, *vt Terentio,* Restim ductitare. *Saltantes enim, aliàs ἐπὶ καρπῷ χειρὸς (vt apud poetas Græcos) se tenebant, aliàs restem tenentes hærebant. Horatius:* Tortum digna sequi potius quàm ducere funem. *Erat etiam similis ludus puerorum, qui ducebant sparteam restem, & tamdiu trahebant, donec aut rumperent, aut alteruter, omissa funis prehensione, in nates caderet. Cuius ludi meminit Aristides sophista. sed, quia librum non habeo, locum non quæsiui: quem tamen aliquando in schedis meis aduersariis annotaueram. Alludit & Plautus Pœnolo:*

Iam tenetis. si tenetis, ducite. Caue dirumpatis, *ad quod*

quod genus lusus potius spectat hic locus Varronis. Quod sine vlla controuersia confirmatur ex Tertulliano, libro de pudicitia. Sed non decet, *inquit*, vltra de auctoritate scripturarum eiusmodi funem contentiosum alterno ductu in diuersa distendere. *Quare* Sertam ducere *cum aliquo, est, vt dixi, prouerbiale: quotiescunque contentionem intercedere cum aliquo denotamus. Neque dubito quin ita potius quàm* Serram ducere *legendum sit.*

106 R E F E R T intestabilem eam.] *Lego,* Refert intus stablilem eam. nã stablile, *vt molile, orbile. Mutatio autẽ generis hic facta est: & regimen, vt loquuntur grammatici, prapositionis* intus: *vt apud Plautum,* Intus domum. *sic mutato genere Plautus dixit* bubilem, *in Persa:* vt possim in bubilem reiicere. Stablile *aut stabulum pauonis dicit eodem modo quo supra pauones stabulari.*

107 F E N E S T R I S Punicanis.] *Pœni lignario opere claruerunt, unde multa fabricæ ligneæ opera ab illis nominata. vt* lecti Punici *Plinio lib.* X X X I I I, *cap.* X I. *Et hic,* fenestræ Punicanæ. *Et apud eũdem,* vineis vbi ampla cella, torculare Pœnicum: *apud Catonem* coagmẽta Punicana: *quæ fideliter hærebant, nec hiascebant. Itaque ab ea mente Plautus Mercatore, vbi vult ostendere ædium postes hiare, ait non esse factos à Pœno fabro. non enim hiascerent commissuræ, si Pœnus faber eas coniunxisset. Ita enim ait,*

Non enim hæc pultifagus opifex opera fecit barbarus.

Per pultifagum *enim lasciuia comica intelligit Pœnum. vt idem prologo Pœnoli,*

Carchedonius vocatur hæc comœdia.

Latinè Plautus, P A T R V V S P V L T I F A G O N I D E S. *Latinè enim Plautus inscripsit Pœnolum. Ergo pultifagus, Carchedonius seu Pœnus. Pœnos pultifagos, vt Plautino vocabulo vtar, fuisse, argumento est puls, quæ à Pœnis Punica vocata est, cuius faciendæ rationem docet Cato. Non ergo pultifagus pro Romano intelligendus est apud Plautum (quod vult doctissimus Turnebus) sed Pœnus, vt dixi.*

108 E Q V O foras euocare possint.] *Puto:* & quo fœtas euocare possint. *Suprà autem,* in certum locum, *vacat* in, *dele.*

108 PROPTER illicium.] *Sic de apibus :* apiaſtro perfricando: quod illicium hoc illis. *Aliud in comitiis illicium, vt notum ex libris De lingua Latina : aliud in aucupio. in quo illices aues ſunt quæ à Græcis παλεύτριαι. de quibus apud Ariſtophanem. Plautus:* Lectus illex, eſca eſt meretrix. *apud Plinium de perdicibus :* Capiũtur quoque pugnacitate eiuſdem libidinis contra aucupis indicem. *Lege,* contra aucupis inlicem.

110 EGO quæ requiro ſarſuræ aſſurę.] *Ludit. videtur in actionibus conducti locati fuiſſe,* vti ſarſurę tecturæ præstaretur: *aut non multum diſsimile : id eſt, vt aliter in iiſdem legibus dicitur, vt ſarta tecta inſula aut ædes præſtarentur. Nam olim ſarſum pro ſartum, vt ſarſum pro ſartum. Ergo ludit παρ' ὑπόνοιαν. nam quod diceretur in lege conductionis* ſarturæ tecturæ, *ludens in auium lege dixit ,* ſarſuræ aſſuræ, *vt pote cùm aues ipſæ ad aſſandum natæ ſint. Nam aſſura, quod priùs diceretur arſura. Et quod dicimus nunc aſſum, priùs erat arſum. Cùm igitur tractatus de palumbis & gallinis hîc deſideraretur, vult hoc ſartum ſibi & integrum præſtari Axius. Sed veram lectionem, ni fallor, conficiemus, ſi non* ſarſuræ, *ſed* farſuræ, *legamus. Ita nihil dubij relinquetur. nam farſura, quia de farciendis gallinis & palumbis ſermo inſtituitur. Quòd autem aſſuram doctiſsimus vir interpretatur aſsiduitatem, longè fallitur, cùm eũ fugiat analogiæ ratio. Talia enim nomina à verbis, non à nominibus, Vſura, Curſura, Poſitura. Farſuram etiam inuenies apud eruditiſsimum ſcriptorem veterem Tertullianum, libro contra Valentinianos.*

110 VT maximè factitauerunt Deliaci.] *Plin. libro* X, Gallinas ſaginare Deliaci cœpere. *Cic. Acad.* II, Vidéſne vt in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo? tamẽ hoc accepimus, Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæſtus cauſſa ſolerent. hi, cùm ouũ inſpexerant, quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebãt. *Columella, de gallinis:* Huius igitur villatici generis non ſpernendus eſt reditus, ſi adhibeatur educandi ſcientia, quam plerique Græcorum, & præcipuè coluerunt Deliaci. *Apud Arbitrum,*

Molles, veteres, Deliaci manu reciſi. *Reciſos manu Deliaci vocat ſpadones. Nam capones Deliaci manu caſtrantur.*

De-

Deliacus enim, ut apertè videmus, pro curatore gallinarũ. vel potius Deliacus est venalitiarius. Nam in Delo mancipia venum ibant. Strabo.

110 SINT licet genera ei tria paranda.] *Locus inquinatus. Ita legendus est,* Qui spectat ut ὀρνιθοβοσκεῖον perfectũ habeat, scilicet ei genera tria parandũ; maximè villaticas gallinas. Equis, *&c. Iam luce clarior hic locus.*

110 PALEA rubra subalbicanti.] *Eleganter hoc Græcus interpres,* γίνεσιν ῥοδίζον.

111 QVAM in altitudine.] *Scribe* altitudinem.

111 QVA Gallinarius curator earum.] *Sine dubio duæ postremæ voces sunt interpretamentũ prioris. Nam Gallinarius est gallinarum curator: ut Mellarius, apum, infrà. Sed huc irrepserunt ex margine, ubi erat appositũ studiosi annotamentum: qui videbat alibi curatorem vocari.*

111 EXCVLPTA sint cubilia earũ.] *Cato*: Foramina longa P. I II. S. exculpta digitos V I. *Reclamant tamen veteres libri, in quibus non* exculpta, sed exclusa *legitur. Sed perperam, ut puto. Sanè Græcus interpres, cùm hæc verteret, neutro usus est:* ἐν δὲ τοῖς τοίχοις καὶ νοσσιὰς κατασκευάσομεν, εἰς τὸ αὐτὰς ἐν αὐταῖς τίκτειν.

111 POTIVS vetulis quàm pullastris.] *Vetus lectio,* pullitris. *quod verum est. Nam pullastræ non ad ætatem refertur, sed ad magnitudinẽ. Pullastri enim in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus. Pullitra autem, vel pulletra (nam utroque modo scribebant) est quæ adhuc effœta non est. Sic à porca porcetra, quæ non multum peperit: & opponitur scrofæ, quæ multum peperit, ut est apud Gellium. Quin mecum facit Græcus Varronis interpres,* δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ταῖς πρεσβευκυίαις, ἀλλὰ ταῖς ἀκμαζούσαις, καὶ τίκτειν δυναμέναις. *Itaque parum hactenus intellectus fuerat hic locus, qui tamen non parui momenti erat. Nam quod doctißimus vir pullinos legendum censet, nulla neque linguæ Latinæ analogia, neque sententiæ congruentia, mihi non persuadet. An, si lingua Gallica vernacula hoc habet, propterea crediderim & in Latinam recipiendum? Minime gentium.*

112 QVOD in eis vitales venas confundant.] *Veteres libri*: Quod inanes vitales venas. *Scribo,* Quod inas vitales

confundant. *Nam τὸ* venas *est glossema, quo quid sit ina, exponebat studiosus lector. Inæ apud Latinos sunt ἶνες, hoc est, subtilissimæ intercursantes venæ: quales in chartis veterum, & aliquando in nostris. Festus,* Ilia dicta ab ina, quæ pars chartę est tenuissima. *Marcellus Empiricus capite* XXI, Ad vlcera in ano facta chartæ combustæ, seu inarum eius drach. I. *Quippe inæ sunt minuta filamenta fibrarum, quæ in illis videntur. Neque dubium quin ita legendum sit. Inas autem vitales in ouis elegantissimè, vt alia, Græcus interpres vertit, τὰ ἰνώδη καὶ γόνιμον.*

112 ESSE ob inane.] *Coniunge,* obinane, ἀπόκενον.

112 VTSE volutare possint.] *Vetus scriptura,* vt volitare possint. *Quæ lectio nihil aliud quàm præ se fert legendum esse,* Vt volutare possint. *hoc est* ἀλινδεῖσθαι, *vt,* mare mutat, *non* mutatur. mare turbat, *non* turbatur. *Sed totus locus ita legendus:* Prodigendum in solem, & in sterquilinium, vt volutare possint, quòd ita alibiliores fiunt: neque pullos tantum, *&c. hoc est, Neque pullos tantùm prodigendum. nam perperã legebatur* Prodigendi. *In qua consuetudine loquendi semper in his libris cæcutiunt librarij. nam & id sequens accusatiuus probat,* Euitantem caldorem. *Prodigendum euitantem caldorem: qui est Græcismus notissimus.* προακτέον ἐκκλίνοντα τὸ καῦμα. *vel* τὸν καύσωνα.

113 SIMILES facie non his villaticis gallinis nostris]. *Atqui contra Columella ait similes villaticis: cùm tamen sermonem de gallinis per omnia à Varrone mutuatus sit.* Rustica, *inquit,* quæ non dissimilis villaticę, per aucupem decipitur. *Sed est* ἔλλειψις ἀρχαϊκή. Similes facie nõ his villaticis. *hoc est, non solùm his villaticis. Nam ita locutos esse veteres, iam doctissimi nostri temporis annotarunt. Et nos scimus illam non solùm similem Numidicæ seu Africanæ, quam Franci vocant Gallinam Guineæ. sed etiam & nostratibus villaticis. Hoc vnum excipio, quòd Numidicæ gibberosæ sint.*

113 NON HIS villaticis.] *Id est, vt diximus, non solùm his villaticis. Vlpian. l. inuitũ. D. de seruit. vrb. præd.* Inuitũ autem in seruitutibus accipere debemus, non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit. *Et alijs locis in Pãdectis, vt annotatur à doctissimo Antonio Augustino.*

113 SED

113 SED Africanis, aspectu ac facie incontaminata.] *Non solùm deprauata hæc sunt, sed & multa ab importunis correctoribus addita. nam cùm iam dixerit,* similes facie, *quid hîc sibi vult,* aspectu ac facie incontaminata? *quæ pulcherrimæ sunt, quare eas vocat,* contaminata facie, *vt habent veteres editiones? aut quid sibi vult* incontaminata, *vt habet Victoriana editio? Sed nolumus his dubitationibus frustra tempus conterere. Scimus enim ita Varronem scripsisse:* Gallinæ rusticæ sunt in vrbe raræ: nec fere mansuetæ sine cauea videntur Romæ: similes facie non his villaticis gallinis nostris, sed Africanis. *Vltima duo,* aspectu ac facie, *addititia sunt: vt postea videbimus.*

113 INCONTAMINATA.] *Ex hac voce incontaminata, quæ planè est totius sententiæ contaminatio, nihil, puto, sani elicere possis. Nam illa,* aspectu ac facie, *proculdubio irreptitia sunt. Quid enim eis opus, cùm iam dixerit,* similes facie? *Atqui tota sententia ita concepta fuit à Varrone:* Gallinæ rusticæ sunt in vrbe raræ: nec ferè mansuetæ sine cauea videntur Romæ: similes facie, non his villaticis gallinis nostris, sed Africanis. In conto miniato in ornatibus publicis solent poni cum psittacis. *Nam quæcunque à magistratu populo exhibebantur, ea miniari solita esse, ex veterũ monimentis cognoscimus. Non solùm enim conti, aut perticæ, quibus imponebantur aues raræ & peregrinæ, miniabantur, sed & aues ipsæ. In vita Gordianorũ ita legimus:* Struthiocameli Mauri miniati exhibiti munere Circensi. *Sic plerique apparatus ædilitij miniabantur: sic triumphantes minio illinebantur. sic triumphans Camillus vrbem ingressus est. Inter raras igitur aues & gallinæ rusticæ ponebantur, in apparatu spectaculorum ab ædilibus. Vt pessimo flagitio correctores* in conto miniato, *mutarint in illam prodigiosam sententiam*, incontaminata. *Neque hoc contenti, illa duo de suo addiderint, quæ præcedunt*, aspectu ac facie: *scilicet quo commentum suum commendarent. Fortasse melius fecerus si tres illas voces sustuleris*, aspectu, ac facie *incontaminata.*

113 GIBBERAE, quas Meleagridas appellant.] *Falsum. aliæ sunt gibberæ Numidicæ, aliæ, Meleagrides. Gibberæ Numidicæ sunt, quas nos Galli Pullas Guineas dicimus. Me-*

leagrides notum eſt eſſe noſtras gallinas Indicas, vt vulgo loquimur. Quin & Columella ipſe diſtinguit his verbis: Africana eſt quam plerique Numidicā dicunt, Meleagridi ſimilis, niſi quòd rutilā galeā & criſtam capite gerit: quæ vtraq; ſunt in Meleagride cærulea. *Nuſquā factū igitur vt eadē eſſet Africana cum Meleagride. Et ſanè verū eſt. nam mendum tantùm hîc in interpunctione: cùm ita ſcripſerit Varro:* Gallinæ Africanæ ſunt grandes, variæ, gibberæ. Quas Meleagridas appellant Græci, hæ nouiſſimæ in triclinium, *&c.*

113 IN triclinium ganearium.] *Vetus codex,* genanium. *quæ vera eſt lectio, præterquam quòd transpoſitio facta eſt literarum. nam* genianum *ſcripſerat Varro. Genianum à genio elegantiſſimè. Sic Heluius Cinna,*

At me nunc geniana per ſalicta
Bigis reda rapit citata nauis. *Hodie ineptè apud Gellium,*
At me nunc geninana per ſalicta. *Non repetam quæ hîc cō miniſcitur doctiſſ. Turnebus: cùm multum & à mente Varronis & à veteri ſcriptura aliena ſint.*

113 ET tenebricoſum.] *Ita benè ex veteri ſcriptura emendauit vir elegātiſſimi ingenij P. Victorius. & frequentiùs veteres autores vtuntur, vt Pacuuius Duloreſte,*

Nam te tenebrica ſæpe lacerabo fame
Clauſum, & fatigans artus torto diſtraham. *Vbi tenebrica fames acceptum ex AEſchylo in Agamemnone, ex qua, & Choephoris ſuam Duloreſtem fecerat Pacuuius.*

—ἀλλ᾽ ὁ διςφιλὴς σκότῳ

Λιμὸς συνοικος μαλθακὸν σφ᾽ ὑπόψεται. Nam in vulgatis AEſchyli exempl. tribus perperam, κότῳ, pro σκότῳ.

113 PINGVITVDINI inimica.] *Repone ex omnibus ſcriptis,* Vindicta. *Vindicta apud veteres erat ἀφαίρεσις & ἐξαίρεσις, vt vindicare, ἀφελεῖν, ἐξελεῖν. Nam quod in XII Tabulis eſt vindicare, id Solon dixerat ſemper ἐξαιρεῖν: vt oſtendemus alibi.*

113 VT Thetin Thelin.] *Sic herba ἱππουρὶς, Equiſelis pro Equiſetis. ſed ſi t in l vertitur, non propterea tamen ſequitur vt d in l: tametſi d & t cognata. Sed dicendum erat: quemadmodum Dacrumæ: Lacrumæ, δάκρυς, alacris: Dautia, Lautia: Caſſida, Caſſila, Feſtus. Ὀδυσσεὺς, Vlyſſes: Impedimenta, Impelimenta.*

113 TV-

113 TVRVNDIS ordeaceis.] *Etiam turundarum meminit Cato. Sunt autem offæ aliquando oblongæ, teretes: aliquando pastillorum modo conformatæ. vnde & turundi quoque à Marcello Empirico vocantur, qui Græcè βάλανοι, qui supponuntur sedi, quibus aluus cruda, ad deiicienda stercora duriora. Hæc huic chartæ commendaui, ne fides habeatur hac in re doctiss. viro, qui putat, imo censet, vbi legitur* turunda, *legendum esse* rutunda. *Atqui turundam censeo à terendo dictam, & subaudiri offam, sic prabenda, sic calcanda. item merenda, quæ iis, qui merebant ære, hoc est mercenariis, dabatur. Calpurnius,*

-feræ cum venerit hora merendæ. *Nam hoc antequam labore mitterentur, dabatur, vt puta à domino seu conductore. Sic ergo turunda, quasi terunda. nam terere est μάττειν. Vnde Græcè μάζαι sunt quæ Latinis Turundæ.*

114 AC DECEM primis processit.] Processit, *vt imperaßit, ἀρχαϊκῶς. Ita infra de leporibus*, Quatuor modo intromisit in leporarium: breui repleuit. *hoc est intromiserit.* Dationem *verò, vt medici*, δόσιν.

114 INVNGENTVR in flumen.] *Lege: iniguntur in flumen.*

116 Q. FVLVIVS Lippinus.] *Plinius habet* Hirpinús, *non* Lippinus.

117 AEOLES Bœotij λίπαροι.] *Λιπόεις epitheton leporum esse mihi videtur, vel λιπόρρις. nam vtroque modo dici potest. quia simus est, quod λιπόρρις significat. Et puto ab aliquo poeta hausisse Varronem, qui dixerit,* λιπόεντα λαγωόν. *sic* θῶς ὗς, *quod superius posuit Varro, ex quodam poeta sumptum videtur: cùm* θῶς *&* θῶνς *videatur epithetum suis.*

118 E PALAESTRA apris effunderetur glans.] *Hinc Martialis aprum palæstritam dixit:* Partitur apri glandulas palæstritæ. *nam palæstras in villis habebant. Supra:* nec putant se habere villam, si nō multis vocabulis retineant Græcis, quum vocent particulatim loca, προκοιτῶνα, παλαίστραν, ἀποδυτήριον, *&c. Cicero* 1 1 *de Legibus*, Et tantum complectitur, quod satis sit modicæ palæstræ, loci. *Ad Q. Fratrem*, Imagines enim istæ, & palæstra, & piscinæ, & nilus, multorum Philotimorum est, non Diphilorum.

118 VBI tanta circunfluxit.] *Vetus lectio:* vt tantum cir-

cunfluxerit nos.*quæ legitima est,modò illud*,multitudo, *quod pessimo iure huc irrepsit,expungatur:* Vt tantum circunfluxerit nos ceruorum,aprorum, & cæterarum quadrupedum, vt non minus formosum mihi,*&c.*Tantum ceruorum:*vt Catullus,*Cum tantum sciet esse basiorum.

118 QVAM in circo maximo ædilium.] *Ædilium* ἀπὸ κοινοῦ *spectaculum: sed nimis coactum puto. Vix aliter possum credere,quàm Varronem scripsisse* ædilitium:*subintelligitur enim* munus.*Ita idem Varro satyra, Longè fugit qui suos fugit,* Solus rex,solus rhetor,solus formosus, securus, vel ad ædilitium:mundus,purus,putus,*&c.Nam duo manuscripti Nonij codices, quos videre mihi contigit,habebant,* ad ædilitium, mundus,*&c.Nihil tamen ausim mutare.*

118 FVGITIVARIVS.]*Vlpianus,*Non enim ambo pecuniam, ego & fugitiuarius, deposuimus. *Erat is qui mercede fugitiuos è fuga retrahebat.*

119 EXGRVMINANTES.] *Lege,* exruminantes.*Ab eodem verbo,sed nō composito,dixit Plinius libro* XVII, *capite* XII, Si saucias recenti medicina mordeat quædam hiemis ruminatio. Propalam *verò,inepta scriptura,pro* propolam.*quā tamē frustra doctißimus vir conatur defendere: vt non solùm mediocriter doctos,sed & maximi quoque in literis nominis viros,falli sæpe contingat.Sed de hoc alibi diximus.*

120 CVM cumulatim positum est.] *Mendosa prorsus & inquinata lectio.Vetus habebat,*Quibus in tenebris cumularim positum. *vnius tantùm literulæ additione egregiè locus restituitur,*Quibus in tenebris,cum aular impositum est,in doliis fiunt pingues. Aular,*vel* ollar,*est aulæ seu ollæ operculum: vt puteal* τὸ φρέατος κάλυμμα, *ad exemplum* τοῦ *Specular, Torcular,Lucar,& aliorum.Ergo aular secunda significatione,pro operculo cadi,aut dolij.De qua castigatione,humanioris doctrinæ viros mihi assensuros spero.Neque sum nescius doctißimum Turnebum* εἶλαρ *legisse.Ego verò constanter affirmare audeo, neque Varronem hic bilinguem esse voluisse:neque,si voluisset,cùm haberet* κάλυμμα *aut* πῶμα, *notißima & vsitatißima vocabula, quibus animi sui sensum explicare posset,iis quæ remotißima sunt, & vetustißimis tantùm poetis cognita,vti ausum fuisse.Nos verò nulla licentia priscam lectionem eruimus,cum nonnulli codices habuerint*

habuerint Hylarim.

120 QVARVM alteram.] *Prima vox aut vacat, aut* earum *legendum est.*

120 Πεποιημένα τέκνα.] *Doctißimus vir emendauit,* πεποτημένα. *Et sanè meliùs ab illo aut alio excogitari non potuit. sed reclamat vetus scriptura,* Pepianem mina. *profectò legendum* πεπλανημένα. *Tantum ex i, l fecimus, qui est veterum librariorum error vsitatißimus. Sic igitur,*

--βοὸς φθιμένης πεπλανημένα τέκνα.

--exanimi bouis errabunda propago.

Sequens versus Nicandri est, & hic locum non habet. Porro rectè dixit, In epigrammate. *Archelaus enim iste scripsit epigrammatia de natura mira animalium, ad Ptolemæum regem. Hoc patet ex Antigoni Paradoxωn libro. Cuius hæc verba sunt,*

Καί τις Α᾽ρχέλαος Αἰγύπτιος τῶν ἐν ἐπιγράμμασιν ἐξηγουμένων τὰ παράδοξα τῷ Πτολεμαίῳ, περὶ μὲν σκορπίων οὕτως εἴρηκεν,

Εἰς ὑμᾶς, κροκόδειλε, ἀποφθίμενοι, διαλύει
Σκορπίον ἡ πάντα ζωοθετοῦσα φύσις.

Περὶ δὲ τῶν σφηκῶν,

Ἐκ νέκυος ταύτην ἵππου γεγάασθε γενέθλην
Σφῆκες· ἰδὲ, ζώων οἷα τίθησι φύσις.

Item alibi,

Καί τινι καὶ ἐπιγραμματίῳ περιπεπλάκαμεν Α᾽ρχελάου, οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν· ὃς περὶ τὴν θαυμασίαν καὶ τοῦτο καταχρίνει· καὶ φησὶν,

Πάντα δι᾽ ἀλλήλων ὁ πολὺς σφραγίζεται αἰών.
Α᾽νδρὸς ἀπὸ κοίλης ἐκ μυελοῦ ῥάχεως
Δεινὸς γίνετ᾽ ὄφις, νέκυος διαλοιο σαπέντος,
Ὃς νέον ἐκ τούτου πνεῦμα λάβοι τέρεος
Τεθνεῶτος, ζωὴν ἕλκων φύσιν. εἰ δὲ τὸ δὴ ὄζειν,
Οὐ θαῦμα βλαστεῖν τὸν διφυῆ Κέκροπα.

120 QVOD hic societas operis.] *Hoc vult dicere, graculos esse* ἀγελαίους *quidem, non autem* πολιτικοὺς, *vt sunt apes. Eiusmodi enim animalia* πολιτικὰ *vocat Aristoteles. vt apes, vespas, crabrones, formicas. Cicero* II. *de Finibus,* Quid si etiam bestiæ multa faciunt duce sua quæque natura, partim indulgenter, vel cum labore, vt in gignendo, in educando: vt perfacilè appareat, aliud quiddam iis propositum, non voluptatem? partim cursu & peragratione lætantur: con-

gregatione aliæ cœtum quodammodo ciuitatis imitantur. *Nam postrema verba nihil aliud sonant quàm πολιτικὰ ζῶα quædam esse.*

121 NEMO has videt, vt illas in carne.] *Ex Aristotele,* πρὸς σάρκα δὲ οὐδενὸς καθίζει, οὐδὲ ὀψοφαγεῖ. *Quæ sequuntur, ex eodem ferè ad verbum,* φέρει δὲ ἀπὸ πάντων ἡ μέλιττα ὅσα ἔχει ἐν καλύκι ἄνθη, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων δὲ ὅσα ἂν γλυκύτητα ἔχῃ· οὐδένα βλάπτουσα καρπόν.

121 DVM HAEC audit, physicam addiscat.] *Quid est quo magis damnetur hæc lectio, quàm veteri scriptura? Apponam igitur eam, ita vti eam nobis indicauit P. Victorius. Ea ita concepta est,* Physicam achiscat. *Minimum mihi permittam in vera lectione eruenda,* Ne, dum hæc audit physica, maciscat. *Quæ sententia & lepidissima, & faceto sene dignissima est. Vereor, inquit, ne dum hæc physica & historica de apibus audit, macescat: quia eius quod esui est, mentionem non fecimus, scilicet mellis. Quod pascat aures, tantùm recitauimus: nunc quod & palato sit, recitemus. Nam mel ad edendum: at ἱστορικὰ καὶ φυσικὰ illa de apibus, ad audiendum tantùm. Quis non tam lepidam tanti scriptoris sententiam libens amplectatur?* Maciscat *autem &* macescat *veteres dixisse testantur grammatici: qui etiam è quarto De finibus, illud producunt,* Animam sui datam pro sale, ne putisceret.

122 QVIDAM μίλτινον.] *Scribe ex veterib. libris* Mellinā.

122 HIC ENIM sonus harum fugæ.] *Hæc ego non intelligo: neque ab vllo, qui meliore sit ingenio, intelligi posse sperem. Nam & imperfecta est sententia, & quæ sequuntur, nullum bonum sensum efficiunt. Sed, vt puto, duo sunt quæ hunc locum luxarunt. primùm importuna distinctio: deinde vox corrupta* procerum: *quam ego in* protelum *transformo, vel potiùs restituo. vt ita hæc periodus legenda sit:* Hic enim sonus harum fugæ existimatur esse protelum. Esse oportet aere temperato, *&c. Et quanuis temerarium est de eiusmodi rebus ferre sententiam: tamen non puto aliter Varronem scripsisse. Nam nullum verbum ei rei accommodatius potuit excogitari. Est autem* Protelum *continuatio ictus, vt alibi explicauimus, & Lucretianum versiculum adduximus:*

Vndique protelo telorum continuato. *Itaque* protelum fugæ *est, cùm prorsus aliquid longè truditur, vt telum, quod*

ex ballista emittitur. Sonus earum fugæ protelum est. *hoc est, eiusmodi imaginibus & sonus longè protelantur in fugam. Sed quid plura colligo, quasi æquiorum hominum iudiciis diffidam? Ipse Varro alibi ita locutus est: in dialogo, quem inscripserat Catum de liberis educandis:* Remotissimum ad discendum formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi; contrà, delectatio protelum ad discendum. Protelum *hic, est incitamentum, vel potius impulsio: vt nulla prorsus de hac emendatione dubitatio relinquatur.*

123 TRIA genera cum sint.] *Hæc malè interpuncta obscurum & perturbatum sensum efficiunt. Nam hæc est recta interpunctio:* Et, vt quidam dicunt, tria genera cum sint ducum in apibus: niger, ruber, varius: vt Menecrates scribit, duo: niger, & varius: qui ita, melior. vt expediat mellario, *&c.* Qui ita, *hoc est, qui varius est, melior est. Fortasse*, Vt Menecrates scribit, duo: ruber, niger, & varius. *vt niger & varius, vnus tantùm sit. Nam accepit ab Aristotele Menecrates Ephesius. Ita enim in libris ἱστορίας ζώων scriptum est, vbi sermo est de ducibus apum, ὁ μὲν βελτίων, πυῤῥός· ὁ δὲ ἕτερος, μέλας καὶ ποικιλώτερος.*

123 ALTER est lato ventre.] *Imo scribe*, Ater lato est ventre. *quam emendationem nostrã confirmat Aristoteles, unde accepit Varro. τρίτος δὲ, inquit, ὁ φὼρ καλούμενος. οὗτος δ᾽ ἐστὶ μέλας καὶ πλατυγάστωρ. Sed quid est, obsecro vos, quod Varro scribit, furẽ ab aliis vocari fucũ, cũ fucus alius sit à fure? Arist. εἰσὶ δὲ γένη μελιττῶν, ἡ μὲν ἀρίστη, μικρὰ, καὶ στρογγύλη, καὶ ποικίλη· ἄλλη δὲ μακρὰ, ὁμοία τῇ ἀνθρήνῃ. τρίτος δὲ ὁ φὼρ καλούμενος. οὗτος δ᾽ ἐστὶ μέλας καὶ πλατυγάστωρ. τέταρτος δὲ ὁ κηφὴν, μέγιστος μὲν μέγιστος πάντων, ἄκεντρος δὲ καὶ νωθρός. Sed puto, sequutus est Menecratem Varro, nõ Aristotelem.*

124 NE CVM animaduerterint.] *Quo propius ad finem accedimus, eo plura occurrunt quæ impetum legentis remorentur. Adeo scatent mendis vt ea præterire quàm legere satius sit. meminimus tamen nos politissimum scriptorem, atque adeò Latinæ linguæ columen, præ manibus habere: & cùm eum à plurimis, quibus conspersus erat, maculis purgauerimus, hoc vnum superest, ne in cæteris despondeamus. Huius igitur tam deplorati loci scriptura vetus ita in Victoriano codice habet*, Ne cum animaduerterint aut inopiam esse dicitis ait, cum sunt apes, *&c. Quæ quam perturbata sint, nemo non videt: sed ita tamen*

vt nulla propè licentia in integrum restitutum iri confidam. Nam vetus scribendi mos ansam dedit errori. quippe aut *pro haud scriptum, vt sæpe in veteribus libris annotauimus. Et* habiuisse *pro abiuisse: vnde* habuisse *factum. Quare totam periodum, meo iudicio, ita legas licet*, Nec, cùm animaduerterint, haud inopiam esse, abiuisse dicit. Is ait, cùm sunt apes morbidæ, &c. *Nec apes, inquit, abiuisse dicit, cum animaduerterint non esse inopiam cibi. Quia verò ad quem referendum sit illud* κατηγόρημα dicit, *obscurum est, propterea tãtum tenebrarum huic loco offusum puto. Sed, nisi fallor, ad eundem, de quo antea locutus est, cùm de apum genere dissereret, Menecratem, referendum puto.*

125 AVT eas sequatur.] *Lege*, vt eas sequatur. *vt eas herbas sequatur carptura. Aliter locus valde obscurus erat.*

125 Ex sisere flore.] *Lege*, Ex sisaræ flore. *quod ex Plinio cognoscimus. Sisara est Erica, quæ aliter Atheniensibus dicebatur Tetralice. Erat etiam Sisarra ouis maior. Vetus Glossarium:* Sisarra, *μεῖζον προβάτου ἐνιαυτοῦ. Quam vocem puto fluxisse è Græcia. σισύρας enim προβάτου. Argumento σισύρα, id est μαλλωτή, apud Aristophanem, & alios. Quare, vt Tarentini, quos Romani sequuti sunt, pro σὺ, τυ dicebant, sic pro σισύρας, τιτύρας, vt πίσυρες, πέτορες. Vnde Petoritum, genus carri quadriroti. Nam πέτορες, quatuor. Quare eruditißimus interpres Virgilij Seruius, cuius commentariorum tantùm hodie cadauer habemus monachorum barbarie ac spurcitia contaminatum: is, inquam, Seruius, rectè dixit, sectarium veruecem à Siculis τιτύρον vocatum. In quo immeritò à morosis quibusdam reprehensus est. Recta enim est eius sententia, & vera. Nam satis ea quæ iam diximus, probant. Præterea in argumento cuiusdam eidyllij Theocritiani, quod scribitur τιτύρον dici κύριον, id frustra est. Legendum enim, κριὸς, non κύριος. Quare errant qui doctißimum grammaticum Seruium eo nomine carpunt quòd τιτύρον, veruecem sectarium interpretatus sit. Sisennarum cognomen Romæ à Sisaris, hoc est ouibus puto manasse. Nam prius, Sisernas dictos fuisse, vt Perpernas primùm, pòst, Perpennas, à perpero: de quo superiùs diximus, & in Plauti Truculẽtum amplius disseremus. Vnde τίτυρος κάλαμος aut αὐλὸς dictus sit apparet: à Tityro scilicet potiùs, quàm ille ab illo.*

125 CIBI pars quod potio.] *Neque distincta bene neq; emẽdata lectio: quã quia, si propiùs inspiciamus, nõ ita difficilem emen-*

emendationem præ se fert, audeo profiteri ita legendam esse: Cibi pars quod potio:& ea iis aqualicula, vnde bibant, esse oportet.eámque liquidam,quæ præterfluat.*Oportet,inquit, esse aqualicula,de quibus bibant,eámque liquidam.Nam quia aqualicula ab aqua dicta sunt,propterea dixit, eam liquidam, vt intelligas aquam. Quod sæpius faciunt veteres, præsertim Sallustius,& Lucretius.Sic superiùs cùm de aluearibus scriberet, præcipit eas vitiles faciendas esse.eas.scilicet aluos,quia ab eis aluearia dicta.Hic est sensus huius loci: quòd cibi pars potio, ideo iis aqualicula vnde bibāt esse oportet.Nisi potius cōtendere mauis legēdū esse:*Cibi pars quod potio,eiis aqualicula*&c.Eijs pro Eu.*

125 ET EA iis aqua liquida.]*Iā diximus,*& ea iis aqualiculá.Et ea,*hoc est,& propterea. Ob eam rē dicebant Eapropter. Nā* ea *est ἐπιῤῥηματικῶς dictum, & vltimam producit.* Aqualicula *esse vasa aqualia,vulgo satis notum est.*

125 CVM adnatæ prospere sint multæ.]*Feliciter reddidit ex Aristotele:ὅταν εὐθηνῶσι τὰ σμῆνη.de sobole apum.*

126 CVN plenas aluos habent.]*Non est locus inquinatior isto. Et sanè eum emendandi omnem prorsus spem abieci. Vetus scriptura:*ex ipsis viris aluos habeat vem congerminarit.

126 CVM remota sint.]*Neque hic locus illo altero integrior,sed tamen,vt de eo emendando non omnino desperarim. Vetus scriptura:*Et si opercula aluum cum remoreissi.*Nam ita, puto,ad integritatem suam redibit:* Et, opercula aluum cum remoueris, si fauorum foramina obducta videtur mellis membranis,cum sint repleti melle.In eximendo quidam, *&c.Quæ verba quamuis per se satis plana sint, tamen, ne vllam dubitationem relinquamus,ea ex Columellæ loci collatione,cùm de eadē re loquitur,meliùs intelligentur.Ita enim scribit:*Ergo cùm rixam fucorum & apium sępius committi videris,adapertas aluos inspicies, vt siue semipleni faui sint, differantur: siue iam liquore completi, & superpositis ceris tanquam operculis obliti demetantur.*Quę penè ad verbum sententiā Varronis interpretantur.*

126 CVM sint repleta melle.]*Ostendimus suprà hæc perperam à præcedentibus disiuncta esse.Continuanda enim sunt,& ita,vt iam ea proposuimus,legenda:*si fauorum foramina obducta videntur mellis membranis,cùm sint repleta melle. In eximendo quidam,*&c.*

127 A c tepido promum è die.] *Corruptus locus. Ita lege totam hanc periodum.* Colligendum eas in vas aliquod,& reponendum in tecto loco,ac tepido. Promendæ quammaximè tempestate bona : & cinere facto è ficulneis lignis infriandum paulo plus caldo , quàm tepidiore. *Infriare est quod Græci ἐπικνᾶν. Aristophanes, ἐπίκνω τὸ σίλφιον. id est friando insperge. Varro Admirandis:* infriasse papauerem. ἐπικνῆσαι.

127 A PRÆCONE renuntiari.] *Diversa vetus scriptura:* à præcone recinij. *lego,* recini. *Nam canere etiam verbum præconis. sic cornicen dicitur canere collegium regis in anquisitione M. Sergij M.F. apud eundem Varronem lib.* V *.De ling.Lat.*

128 QVOS proinde.] *Totus hic locus ita interpungendus:* Quos,proinde vt sacri sint,quàm illi in Lydia,quos sacrificanti tibi,Varro,ad tibicinam Græcam gregatim venisse dicebas ad extremum litus , atque aram , quòd eos capere auderet nemo , quum eodem tempore insulas Ludianorum ibi choreusas vidisses , sic hos pisces nemo cocus in ius vocare audeto.

128 QVAM illi in Lydia.] *Id est: tam sacri sint, quàm illi qui sunt in Lydia. Catullus,*

Secunda præda Pontica:inde tertia

Ibera,quàm sit amnis aurifer Tagus. *Hoc est, tam pretiosa, quàm sit ipse Tagus, qui aurũ vehit. nam hodie ineptissimè,* quàm sit amnis. *quanquam vtcunque excusari potest. Sed nos alibi docebimus quare ita legendum sit: vt ne taceam quòd ex manu scripta lectione ita emendauimus.*

128 A D tibicinem Græcum.] *Repone ex veterib. libris* tibicinam Græcam.

128 INSVLAS Ludinorum.] *Lege ex vestigiis veterũ codicum:* Ludianorum. *Ludiani, vt Asiani, Adriani.*

128 I B I corrosas vidisses.] *Veteres libri : pars* Circusas, *pars* Corusas. *Vtraque retinet vestigia veræ lectionis. nã* Choreusas *legendum sine vlla dubitatione: hoc est, χορεύουσας. In Lydia νήσους χορεύτας vocat, quas alij χορίτιδας, Plinius saltuares vocat lib.* I I, *cum scribit,* Sunt & in Nymphæo paruæ,saltuares dictæ.quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantũ pedum mouentur. *Hunc locum habebat in animo Martianus Capella, cum scriberet,* In Lydia Nympharum insulas dicunt, quas etiam recẽtior asserentium Varro se vidisse testatur,

quæ

quę in medium ſtagnum à continenti procedentes cantu tibiarum primo in circulum motæ, de hinc ad litora reuer tantur. *Doctiſſimus Turnebus legendum putat* Concuſſas. *ſed (quod pace omnium illius viri ſtudioſorum dicam) fallitur. neque quiſquam hinc maximi viri nomini & exiſtimationi decedere putet, ſi quando non ei per omnia aſſentimur. Nam & ſi viueret, ingenuè hæc mutaret, neque vltra cõtenderet, certò ſcio. Fuit enim, cùm aliquando ego, qui vix tum ex ephebis exieram, de huiuſmodi politioribus literis, vt fit, cum illo diſputarem, & cùm in quibuſdã ego illi non aſſentirer, ipſe vltro mutarit ſententiam, neque grauatus ſit etiam ſcriptis ſuis hæc teſtari. Quare nemo putet, me niſi omnia magna & honorifica de tanto viro & ſentire & loqui.*

129 CVM mare turbaretur.] *Scribe,* turbaret. *quod tametſi veteres libri præ ſe non ferrent, putarem tamen reponendum. Aliter enim qui Latinè ſe loqui putat, βαρβαρίζει.*

129 IN Baiano autem tanta arſit cura.] *Inuſitatus eſt modus loquendi hac in parte, & cælo Latino inauditus, quo vtitur Varro. Sed non puto Varronianum eſſe,* tanta arſit cura. *Imo, cùm veteres codices hic varient, puto reconcinnandum. Illi habent ita:* In Baiano autem ardis tanta, vt *&c. Lego:* In Baiano autem arſit tantu, vt architecto, *&c.* Tantu vt. *pro tantum vt: quemadmodum ſuprà:* Secundu ea, *&* datu iri, *& talia. Atque hic cum Deo finem faciamus.*

FINIS.

SCRIPTORVM ET LIBRORVM NOMINA QVAE A

Varrone referuntur.

INCERTORVM.

DE O-

DEORVM ATQVE HOMINVM NOMINA.

Manius.

SACERDOTVM ET MAGISTRATVVM ET EORVM MInistrorum nomina.

ARBORVM, HERBARVM ET FRVCTVVM NOMINA.

LOCA

LOCA VRBIS ROMÆ.

POPVLORVM, GENTIVM, LOCORVM, AQVARVM NOMINA.

Latii

DIERVM, LVDORVM, ET SACRORVM NOMINA.

L A.

LATINORVM VERBORVM AC SENTENTIARVM INDEX.

Corri-

Dies

fructus

Lanio-

Maculæ

Natio-

Opera-

P

Silue-

Vdus.

Volutare.

FINIS.

SCRIPTORVM NOMINA QVORVM AVTORITATE IN SVIS IN M. VARRRONEM CONiectaneis & notis Iosephus Scaliger vsus est.

Theo-

INDEX QVORVNDAM QVÆ IOSEPHI SCALIGERI CONIECTANEIS IN M. VARRONEM DE LINGUA LATINA, & EIUSDEM NOTIS IN LIBROS DE RE RUSTICA, DOCENTUR.

Index qvorvndam quæ Iosephi Scaligeri Coniecta-
neis in M. Varronem De lingua
Latina,& eiuſdem Notis in
libros De re ruſtica,
docentur.

A

Arcu-

C

Χορεῖαι

D

ὄρ-

Rin-

HENRICVS STEPHANVS LECTORI.

Has Adriani Turnebi Annotationes in Varronis de lingua Latina libros, multo magis tanto viro dignas esse quàm cæteras, & me multis de causis contentum his esse debuisse, persuasum habeas velim. Has, maturum fœtum, illas, (si ea excipias quæ & inter has habentur) abortiuum vocare possumus: in his δευτέρας, in illis πρώτας φροντίδας esse scimus: illas denique (nam quid verbis opus est?) licet multis antè annis scriptas, tamen ab autore suppressas, & nonnisi post eius obitum editas: has verò, ex iis Aduersariorum eius libris esse excerptas, qui ipso & viuente & assentiente in lucem prodierint, te ignorare nolo. Vale.

ADR. TVRNEBI ANNOTATIONES ET EMENDATIONES IN VARRONIS libros De lingua Latina: ex eius libris Aduersariorum excerptæ.

ADVERS. LIBRI XX, CAPVT XXIX.

M. Varro *lib.* IIII *de lingua Latina Asiam & cælum duobus modis dici refert. Nam & cælum dicitur cæli pars summa, ubi stellæ, & aeris plaga tenero terram complexu continens. Sic Asia dicitur pars orbis terræ, quæ non Europa.*

Duas enim tantùm partes Varro (vt & Sallustius in Iugurtha) orbis terrarum nouit, Asiam & Europam. nam in Europa ponit Aphricam. Dicitur & Asia prioris Asiæ pars, in qua erat Ionia, & prouincia pop. Romani. In Varrone scribitur, Et Cilicia, *falsò mendoséque: cùm in illa Asia Cilicia non esset comprehensa. Cicero pro Flacco,* Nam, vt opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. *Strabo,* οἱ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν προσαγορεύοντες ὁμώνυμον τῇ ἠπείρῳ. ¶ *Mox in Varrone lego,* non malè quod posterior, *vt reprehensum veriloquium AElij ab aliquo posteriore scriptore intelligamus. Si* posterior AElius *scribatur, vt ab Antonio Augustino, sententia erit, ipsum sui posterioribus libris reprehensorem fuisse, credidisséque non tam cælum à cælando, quàm cælare à cælo, deductum esse. Cælum alij ita vocatum censent quòd sit cælatum impressúmque variis signis, & distinctum sculptúmque. Huic præclari illi versus Varronis,*

Mundus domus est maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine zonæ
Cingunt, per quam limbus pictus bis sex signis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere, lunæ
Bigas acceptat.

Aliis cælum dicitur vt κοῖλον. ¶ *Ceterùm vbi scribitur à Varrone,* Ego magis puto à chao cauum *(quæ scriptura mirificè mihi probatur) in antiquis libris reperio,* à chao couum *vt librarius fortasse cohum scribere voluerit. Nam (vt ait Festus)* Cohum *poetæ cælum vocauerunt. Infrà tamen Varroni* Couum *in aratro nominatur. In antiquissimo libro clarissimi viri Herrici Memmij ita scriptum reperi,* cous est quo cælum continetur: vnde Ennius, Vix solũ complere coum terroribus cæli.

Est & Cohiuum *calyx rosæ adhuc cõniuens & clausus. Verba sunt antiqui lexici,* cohiuum, κάλυξ ῥόδου μεμυκώς. *Scribitur &* coniuum, *à conniuendo, vt reor.* ¶ *Scribo mox in Varrone,* noctu quæ caua cæli. *Lego infra in eodem,* non terminus, *sed* termon: *vel* termo, *vt & Ennius locutus est,*

Ingenti vadit passu, qua redditus termo est. ¶ *Lego etiam mox,* hoc Græci τέρμονα. *Distinguendum autem est post* in Latio, *vt arbitror.* ¶ *At vbi scribitur,* appellarunt summa terræ, quæ sola teri possunt, sola terræ, *puto intelligi*

emen-

emendandum, Quæ solo teri possunt, *id est pede & vestigio. Emendationi suffragatur mensio syllabæ.* ¶ *Protinus lego*, ideo Ennium in terram cadentes dicere, cubitis pinsabant humum. *sic enim in manu scriptis libris reperio. Siquis pinsebant, legat, non multùm repugnabo. Pinsare autem humum, est terram ferire: vt faciunt qui interficiũtur cadúntque in terrã. Simile est illud Homeri,* ἑλε γαῖαν ἀγοστῷ. ¶ *At vbi scribitur*, Et dicitur humilior, quæ ad humum, vt Sabini, vt Lucani, *magna est confusio & conturbatio rerum & verborum, non suo collocatorum loco. Georgius Bucananus, poeta grauissimus & elegantissimus, vidit primus vnde ista essent distracta atque diuulsa, ac me docuit cum aliis ea sic coniungenda esse*, Et dicitur humilior demissior: infimus, humilimus: quòd in mũdo infima humus. ¶ *Lego autem non longè hinc*, hinc sudor, vdor. is quamuis deorsum in terram vnde sumi pote, puteus: nisi potius quòd Æoles dicebant, vt ποταμὸν, sic ποτῆρα & ποτὸν, vt nunc φρέαρ: à puteis oppidũ Puteoli. ¶ *Non longè hinc lego.* Quo deinde suscipiunt perpetuò flumen, lacus. Lacuna, in qua ibi aqua. *Lacum autem hic intelligo, quo ex flumine ad aquandum aut lauandum aqua excepta est, quo etiam ex aquæ ductu aut fonte recipitur. Terentius*,

Apud ipsum lacum est pistrilla. *Horatius*,

Gestiet à furno redeuntes scire lacúque.

Lego, stagnum, quod Græcè στεγνόν. ¶ *Deinceps lego*, Ea ferè nominata aut translatitio nomine, aut ab hominibus, vt Sabini & Lucani. *atque ita quæ malè disiuncta fuerant, autore Bucanano optimè rursus cohærescent.*

ADVERS. LIBRI XX,

CAPVT XXX.

NONDVM *è Varronis libris de lingua Latina omnes, vt ita dicam, errorum vepres eruncati sunt. serpunt etiamnum illic multæ spinæ multíque rubi. Nam quod legitur libro* 4, vniuersus ager dictus Latium, *vt in annosis reperi libris*, Latius, *adiectionis more, magis me delectat: vt & infra*, ager aruus & arationes dicuntur: *quemadmodum & apud Plautum*, Non aruus hic qui arari soleat, sed pascuus est ager. ¶ *Lego etiam*, vt nostri augures publici disserunt. ¶ *Quod sequitur mox, non plus sensus habet, quàm surdi lapides: sed sic emendo, & sensu quodam & vita afficio, & velut anima dono,*

Quocirca Gabinus peregrinus, sed quòd auspicia habet singularia, ab reliquo discretus. *Ostendit enim quamobrem in peregrino Gabinus ager non numeretur: quòd scilicet suum quoddam auspiciorum genus à reliquo agro peregrino diuersum habeat.* ¶ *In agri autem notatione, ab omnibus, quas quidem viderim, editionibus discrepat clandestina & antiqua scriptura, quam proponam:* àger dictus est in qua terra, quid agebant, & vnde quid agebāt fructus causa: aut quòd id Græci dicunt, ἄγειν: aut ager quo agi poterat: sic qua agi, actus. *Hæc interpretatio & verior est & dilucidior quàm editia.* ¶ *Illud quoque melius & intellectu facilius,* Quòd segetes ferunt, fruges: à fruendo fructus. ab spe, spicæ. *vt eduntur ista, Varronis enudeatio & etymologia propè tota perpetuáque interit.* ¶ *Illud autem,* Plebi rura largitatur ad aream, *videt, non prata aut pascua aut siluas diuidit plebi, sed agros frumentarios. frumenta enim teruntur in area: non omnia tamen. Nam far, quia suis extricari folliculis non potest in area, torrebatur in fornace.* ¶ *Inopia quoque particulæ vt laborat comprehensio quædam, non longè hinc,* Prædia dicta item vt prædes, à præstando: quòd ea pignori data, vt publicè mācupes præstent fidem. *vt, inde aberat, quod restitui è vetere libro. Caterùm prædes exponuntur in antiquo lexico* οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐνδεδεμένοι, *qui pro vectigalibus populi obligati sunt: prædiatores,* ὠνηταὶ ὑπαρχόντων, *qui eorum scilicet bona & fortunas emunt. Hinc ius prædiatorium apud Ciceronem, quo obligata sunt bona ærario & populo.* ¶ *Deinceps autem sunt contexenda quæ disiuncta sunt improbißimè,* Vbi nunc est Roma septimontium nominatum, ab tot montibus, quos postea vrbs muris comprehendit. *At rupes Tarpeia pars erat montis Capitolini præceps, vnde nocentes deiiciebantur interdum. Plutarchus,* πλὴν πέτρα ἔτι νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηΐαν καλοῦσιν, ἀφ' ἧς ἐρρίπτουν τοὺς κακούργους. *Vocabatur & saxū Tarpeium. Horatius,* Deiicere è saxo ciues. ¶ *Lego non longè hinc,* in ædificiorum legibus priuatis. ¶ *Infrà ex monimentis veteris scripturæ lego,* Quod de aqua rum, dicitur Velabrum: & vnde escendebant ad infimam nouam viam, locus sacer Velabrum. *Caterùm Velabrum duplex fuit, maius, de quo nunc loquitur: minus, de quo infrà:* Ab iis palus fuit in minori Velabro: à quo, quòd ibi vehebantur lintribus, Velabrum.

vt illud

vt illud maius de quo dictũ est. *Velabrorũ meminit Propert.*

Qua velabra suo stagnabant flumine, quæque
Nauta per vrbanas velificabat, aquas.

In Velabro porro locus sacer erat, quod Velabrum dicebatur, vt Varro libro sequente tradet, vbi Accæ Larentiæ sacrificium fiebat, qua in nouam viam exibatur. Atque hîc obseruandum, veteres Escendo etiam pro ascendo dixisse. Liuius, A. D. x. cal. Octob. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laureatas literas. *Varro alio loco,* E vinea in arbores escendit vitis. *Iterum,* In carnariũ escendit, *In vetere libro scriptura hæc extat*, Quod ea qua tum dicitur velabrum. *Et mox,* Ad infima nouam viam locus sacellus labrum. ¶ *Cùm autem è Lucilio profertur*, quadrantis ratiti, *clausulam versui hexametri esse intelligo. Quadrans autem ratitus dicitur, quòd (vt à Festo & Plinio scribitur) in eo esset sculpta ratis figura. Igitur* ratitus, *est rate notatus & insignitus, & ratem habens.*

ADVERS. LIBRI XX, CAPVT XXXV.

NESCIO *quomodo me effascinant libri antiqui, & ad insaniam propè me adigunt: quorum insano amore agitatus audeo lib. 4. de lingua Latina scribere,* Reliqua vrbis loca olim discreta, tum Argeorum sacraria, in septem & viginti partes, vbi sunt disposita. *Ego in hac scriptura nihil variaui, nihil mutaui, sed eam, vt reperi, sartam tectam conseruaui. Reperio etiam,* cum Cælio coniunctim Carinæ, & inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet. *Cùm autem dicit,* primæ regionis quartum sacrarium, *vnum ex Argeis intelligit.* Argei *porro loca erant in vrbe à Numa consecrata, vbi sacra fiebant, vt autor est Liuius. At* Mineruium *templum est Mineruæ, vt* Dianium, *Dianæ: Mineruium quoque à Victore, vel, vt alij malunt Rufo, ponitur in nona vrbis regione. Cæterùm* quarticeps *cùm dicitur, &* terticeps, *si Volaterrano credimus, significatur Quatuor vel tres vertices habens. Cui expositioni non assentior, cùm potius intelligatur tertius aut quartus mons, pars & caput. Itaque ad ordinem sunt ista referenda, vt*

in Suburana regione constat, in qua princeps erat Cælius, deinde Celiolus, mox Carinæ, & quarticeps Ceroliensis. Sed & ad ordinem ista referenda esse, ostendunt liquidò ea quæ Varro de Exquiliis scribit, ne pluribus id docere coner. ¶ *Protinus lego*, Ceroliensis à Carinarũ iunctu dictus Carinæ, postea Cerolia. *Hic autem (nisi falsus, vt sæpenumero, augur sum) Ceroliam videtur indicare appellatam à κάρα, quòd ibi caput esset Sacræ viæ. Quod autem quotquot mensibus sacra in arcem per viam sacram dicit ferri Varro, id intelligendũ crediderim de sacris idulibus. Nã idibus sacerdotes sacra in arcẽ ferebãt rei diuinæ causa. Ad eam fortasse consuetudinem respexit Flaccus, cùm scripsit.*

--Dum Capitolium.

Scandet cum tacita virgine pontifex.

Emendo etiam, Nunc scribitur tertia litera c, non b, *Quintiliani auctoritate fretus. sic enim scribit lib.*1, Et Subura cum tribus literis notatur, c tertiam ostendit. *Nam cùm literarum compendio scribebatur & tanquam notabatur, Suc notatum Suburam significabat.* ¶ *Lego proximè*, Quòd ibi lucus dicitur fagutalis, & larum Querquetulanûm sacellum, & lucus Mephitis. *Dicitur autem Larum querquetulanûm, vt Larum permarinûm apud Liuium, qui sunt (vt vetus lexicon interpretatur) θεοὶ διαπόντιοι.* Lares querquetulani *dicuntur, quòd ibi querquetulum fuisset. Cælius etiam mons, Querquetulanus à quernea silua vocatus fuit. Sed tamen quos Lares querquetulanos Varro appellat, propè est vt nymphas querquetulanas Pompeius vocare videatur. Emendo autem*, secundæ regionis Exquiliæ: alij has scripserunt. ¶ *Nec longè hinc*, iamdiu enim latæ auaritia viæ est. *atque in his emendationibus non meam sed antiqui libri fidem obstrictam esse volo. Cæterùm modò Terticeps reperio in editionibus, modò Terticepsos, modò in Volaterrano Quarticepsis, modò in codice antiquißimo Quarticepsois. Cùm autem inueniam quibusdam in locis non Quarticeps, sed Quadriceps, nec Terticeps, sed Triceps, tum apparet non tam ordinem significari, quàm collium & iugorum multitudinem. quanquam Quarticeps & Terticeps legere malim, vel Quarticeps, is, & Terticeps, is.* ¶ *Iam*, dexteriore via in Tabernucla est, *legere malim (vt suprà* sinistra *auferẽdi casu) quàm dexterior nominandi. Necnon & illud sic lego,* Viminalis, à Ioue Viminio, quòd ibi aræ sunt, qui quòd ibi vimina nata.

¶ *Con-*

¶ *Coniicio autem, & fortasse vt plerunque, futilis & vanus ariolus sum: coniicio, inquam, legendum non multo post,* Aduersum est Apollinaris, ædem Salutis: *vt Apollinaris collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erat. Apollinaris etiam vicus erat in vrbe Roma, cuius mentio est apud Victorem.* ¶ *Quod etiam scribitur non longo inde Interuallo,* apud Turaculum ædificiū solum est, *cùm auraculum reperiam in antiquo codice, vnius syllabæ supplemento auguraculum scribo. Sic vocatur locus vnde augures auguria captabant. auguraculum dicit esse Festus arcem, quòd inde auspicarentur augures. Victor auguratorium etiā collocat in Capitolio. Sunt & qui è Carinis captata auguria tradant. Auguraculum Græcè οἰωνιστήριον dicitur. Scribit Higinus in libro De castris metandis, in castris Romanorum fuisse auguraculum, quod Tacitus augurale vocat.*

ADVERS. LIB. XX,

CAPVT XXXVI.

PERGAM *equidem per Varronem grassari, &, si id consequi potero, quædam eius vlcera non manu diuina tractans persanabo, sed ope fortassis humana prosequar. Scribitur in eo,* Itaque Næuius Balantium appellat, *hic ego Balatu Balatium legendum affirmo, præsertim libro antiquo astipulante: quanquā sine codicis approbatione, sola posset analogia hoc obtineri aduersus librorum pertinaciam. Scribo etiam,* quod in hac regione scriptum est germalensis quinticeps. *Sacriportus enim à vetere libro non agnoscitur, qui in quarta erat vrbis regione, non in Palatina. Reperio & in rudectis, vt ita dicam, librorum vetustate cariosorum,* Sic reliquæ triginta tribus ab his, quibus in tribuum libris dixi. *Etsi autem scriptura quæ celebrata est per hominum ora & librorum publicorum monumenta, non ingrata nec iniucunda est: tamen peruetustam istam & rancidam exoletámque, non indignam luce iudicaui, qua ad hanc ætatem caruit, in abditis bibliothecis semper sepulta. Quicquid autem nonnulli homines obloquantur, nimium dediti librorum publicorum perfidiæ, audebo emendare,* hi dei iidē, qui ab AEgyptiis Serapis & Isis, etsi Harpocrates digito significat vt taceā. *Ait enim Harpocratem, qui os digito premit & signat, per ænigma significare ne ista mysteria euulgentur & enuncientur. Digitus enim eius ori adpositus silentium & taciturnitatem vel imperabat vel indicabat. Hinc illud Catullianum,*

-& patruum reddidit Harpocratem. *Eo quoque nomine Sigalion vocabatur. Ausonius,* Et tua Sigalion AEgyptius oscula signet. *Talis ferè apud Romanos erat Angerona dea, quæ simulacrum ore obligato obsignatóque habebat. In antiquo lexico explicatur dea consilij & temporum. Eius verba sunt,* Angeronia, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. ¶ *Scribo porro, versu cogente,* Insinuans sese ipsa anima. *In libro tamen scripto,* insinuans *non reperio, sed* Diuinitus pullis ipsa anima. *In quo & paulo pòst reperio,* qui caldor è cælo. *Inuenio etiam (nec inuentum supprimo celóve, aut intercipio, sed communem Mercurium veneror & reuereor)* quibus iuncti cælum & terra omnia exgenuerunt. *Lego etiam,* animam æther adiugat, *vt clausula sit versus trochaici: & (si testis producendus est) ita etiam à Nonio, nisi hallucinor, legitur. Hoc quoque sic reperio perscriptũ,* Et Ennius terram corpus, quæ deperit, ipsam capere, neque dispendi facere hilum. *Solet enim interdum sic poetarum verba proferre Varro, vt versum euertat, aut mutilet. Rursum,* vbi nimius ardor, aut humor, aut interit, aut si manet, sterile. *Lego etiam,* & horũ iunctionis vis, Venus, comites, hinc: hinc victrix Venus. *nuptiales ait Veneris esse comites, vt suspicor, ignem & aquam. Lego etiam,* ibãt malaci, *vt molles significentur homines. Malacum pallium dixit Plautus, eodem modo & malacam coronam sumere: vt & scribere possemus, si ab autoritate librorum nobis recedendum esse putaremus: quod quidem nobis minimè nunc quidem faciendum esse ducimus. Cæterùm quinque sunt integri solidíque trochaici versus ex Ennio prolati, quorum principium est,* Istic est is Iuppiter: *tantùm, ne vatij aut vatinij sint, legendum est,* Aera quique ventus est: &, isthæc propter: &, Quimortales vrbes atque. ¶ *Lego non longè hinc,* & dies, & diuum, id est cælum, vnde sub diuo: Dius fidius. *Dius autem fidius explicatur in antiquo libro* δῖος υἱὸς Ἡρακλῆς, *vt & à Varrone, cum qui iurabat sub dium prodibat. Cato apud Nonium,* Itaque domi ritu nostro, qui per Dium fidium iurare vult, prodire solet in compluuiũ. *Idem de quadam dea Plinius dicit (quam tamen non nominat) his verbis,* Seiámque à serendo, Segestam à segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus. tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. *Plinius manuscriptus* Seriam *exhibet, quam Tertullianus* Sessiam *vocat, Macrobius*

Saiam,

Saiam, vt Segestam, Segetiam: aítque, si quis nominasset Salutem Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutilinam, ei ferias obseruandas fuisse. Tertia autem illa dea, quam religiosum erat sub tecto nominare, Tutilina, vt reor, erat. Adscribam & illud Tertulliani de Circo, Delphines Neptuno vomunt. columnas Sessias à sementationibus, Messias à messibus, Tutulinas à tutelis fructuum sustinent.

ADVERS. LIBRI XX, CAPVT XXXVII.

EXPONITVR *à Varrone causa cur Orcus dicatur, sed nescio quomodo ad eius verba obsurdescimus: vtique ego, qui ea non satis (vt ingenuè confitear) percipio, duntaxat vt editiones loquuntur: quarum vocem recitabo.* Quorum quod finis ortus, orcus dictus. *non satis hîc animaduerto cur ab ortu potius orcus dicatur, quàm ortus ab orco: nisi violenta illa antiphrasis, & in paucis admodum probanda, hîc recipiatur: qua suscepta, finis & modus non erit ex aduersario originis ducendæ. Proponam scripturam antiquam, quæ etsi ne ipsa quidem satis dilucida est, tamen nescio quomodo ad verum propius accedit,* Quorum quod finis orcum, Orcus dictus. *quem dicimus Orcum genere virili, inferorum loca intelligentes, Varro in genere neutro Orcum appellat, ab eóque Orcum, id est Plutonem, nominatum putat. Orcum autem finem significare quòd ait, nisi fallor, aut eò respexit quod eò hominum finis tendit, aut quòd Græcis* ὀρκάν *septum & ambitū significat, &* ὅρκος *inter cætera vinculū.* ¶ *Quod noctilucam ait dictam esse Lunam, ex eo dicit quòd eo cognomine Luna in Palatio colebatur, & noctu in eius templo lampades lucebant. Vnde & libro* v *scribit,* Noctiluca lucere, ab luce, quòd propter lucem amissam is cultus institutus. *Scripsit quoque eodem cognomine Horatius,* Rite crescentem face noctilucam. *Erat, vt coniicio, etiam apud Varronem in Marcipore noctiluca, fax vel lucerna, cùm scribebat,* noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reuiuiscit. *Diana (vt ait) à duplici via nomen adepta est, quòd in altitudinem & latitudinem feratur, quasi diuia & diuiana. Nigidius tamen Dianam tanquam Ianam interpretabatur. Lego autem mox,* vel quod est altera terra, vt physici dicunt. *Nam, vt scribit Cicero, Xenophanes habitari in Luna putauit, eámque terram multarum vrbium esse*

& montium. Hic igitur Varro Lunam, terram esse quandam dicit, eámque lucentem. ¶ *Cæterùm cùm ait Varro*, & omne quod nascitur, ignis scindit, *Scindere valet Penetrare, Ingredi, Penitus subire. Denasci etiam in Varrone est Mori & Interire.* Et fulgur, *inquit Varro*, quod fulmine ictum est: *lego*, Fulgur & fulguritum. *Plautus Trinumo*, Nam fulguritæ sunt hîc alternæ arbores. ¶ *Mox lego*, Contrariis diis, ab aquæ lapsu lubrico Lympha: Lympha Iuturna. *Nam Varro Latinè non Græcè loquitur. nec in Nympha lapsus apparet, primo dissimili elemento. Sic mox*, Lymphæ comitiæ *lego. In lacu porro Cutiliensi insulam esse commemorat Macrobius quæ huc & illuc moueatur: nec tacet Dionysius*, περὶ Κοτύλην Ἀβοριγινέων αὐλισαμένων πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης, ἧς τὴν τι νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδινευμένην κατέμαθον. *Sed & oraculum idem loquitur*, Ἠδ' Ἀβοριγινέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται. *Meminit & breuiculum Sotionis.* ¶ *Lego mox*, à quo nuptiæ Neptunus dictus: *vt infrà* fiber dictus. *Lego autem non procul hinc*, primũ nominem alites ab alis, volucres alij à volatu. *Galeritus ab eo nominatur auis, quæ ab aliis galerita dicitur*, κόρυδος *à Græcis &* κορυδαλλὶς, *à Theocrito* ἐπιτυμβὶς *cognominata, quòd in capite tanquam tumulum gerere videatur. Etiam in antiquo lexico lego bardalam vocatam fuisse. Lego proximè in Varrone*, vt quædam Græca, vt grues, γέρανοι. *Quòd si quis editionis est pertinax vindex & assertor*, γέργυρα *multa significant: &* γέργερος *est* βρόγχος, *id est guttur:* γεργέριμος *druppa, id est olea pulla vel nigra. sed de auibus hic loquitur, non de gregibus: & crex auis nomen Aristoteli & Herodoto, hic potius quàm grex scribi deberet. Grues tamen (vt principio dixi) Varronem suspicor scripsisse.* ¶ Vernacula, *inquit Varro*, ad similitudinem, vt surenæ, pectunculi, vngues. *cùm in omnibus vitæ partibus laudem meretur ingenua verecundia, tum in tractatione literarum vel maximè, ne impudenter, quod nescias, scire te affirmes & ostentes, & inuerecundo mendacio & te & alios in errorem præcipites. Ego sine tormentis & fidiculis hic verum proloquar: Surena quid sit nescio. Est Varroni nomen conchylij, nunquam tamẽ mihi antea fando auditi. nunc tandem licet, vt opinor, suísque est post ingenuam confeßionem coniecturas suas perscribere. Indicaui Venereæ aliquando scribendum esse, sed frustra, cùm similitudo nulla rei sit: magis probarem mures vel murices. Sed cùm ab Isidoro*

doro ita scribatur, Suris tribus modis dicitur, vt testudo,ac peloris & coclea. Nam & quæ edimus,& vbi caro inest, & vtrunque dicitur peloris, *Surenem à suri & surruli simlitudine interpretentur,nisi striatæ legamus.*

ADVERS. LIBRI XXI, CAPVT I.

IN VARRONE,*(nam vt instituimus & cœpimus,eum peruolitamus potius quàm peruolutamus.) In Varrone igitur cùm scribitur,* vt querquedula,cerceris, *in libris non prelo sed manu scriptis reperio(quod pro meo non vendito,nec alioqui ostēto)*ceteris. *Est Græcus auis κιρκὶς,est & κιρκιδαλὶς, quæ an ad hāc notationē pertineant, potius aliorū prudentiæ committendū putaui,quàm meæ temeritati arbitrium iudiciúmque arrogandū.*

¶*Ait Varro,*sic in Latio nominati lytra & fiber. *Ego lutra scribendum existimo de Varronis sententia.Nā quod ei placeat,hoc tēpore videndum est,non quod alij cēseant.Existimat enim,à Luo,quod est soluo,lutræ nomen inditum esse: quanquā si quis per y Græcum scribat,à λύω deducet eodem sensu.Sed Varro non tam ad Græcam etymologiam, quàm Latinam notationem videtur attēdisse.In libro veteri lira scribitur,quasi librarius lua scribere voluerit:lutra tamen probo.* ¶Qui rectè consulat,cōsul fiat. *In antiquo libro reperio* consulciat: *quod genus verbi si probum est,significabit idem ferè quod consulere: sin displicet,* consul fuat,*ne claudicās sit iābicus, scribendum erit. Omnino legere malim consulciat,vt sit,Rempub.cum ciuibus aliísque magistratibus fulciat.Erit fortasse qui vocē dirimendam censeat &* consul ciat,*legat,vt sit consul nos impellat & cieat ad Rēp.defendendam:cui equidem argutiæ non multum tribuēdum puto.*

¶*Lego mox,*ergo pretorum est præire.*libenter etiā iuri &* exercitui,*potius scriberem quàm iure & exercitu. Nam infrà in dandi casu loquitur,quē & sentētia postulat.* ¶*Pro* Tatiensiū *(quod equidem probo)reperio* Tacium,*vt apud Propertium,*

Hinc tacies,Ramnésq; viri Lucerésq; coloni.¶*In pōtificibus à prelo manus discrepat, cuius hic ego scripturā proponā,* Pōtifices Scęuola Quint⁹ pōtifex Maximus dicebat à posse & facere,vt potifices.*quā quidē verissimā esse certū habeo. Prænomē hic postponitur vt & apud Catullū,*Meus est sodalis

Cinna Gaius, *& apud Ciceronẽ li.* III *de legibus, Stolo Caius.*

¶ *In fratribus arualibus lego*, sunt qui à fratria dixerunt. Fratia est Græcum vocabulum partis hominum, vt Neapoli etiam nunc. *Erant & indices qui de agrorum finibus cognoscebant, mutuatitio nomine, de fratrum arualium vocabulo, aruales sodales appellati. Quod ita in antiquo lexico scribitur*, arbares scodales, οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί. *Sed cùm ista Sphinx ænigmata sic balbutiret vt intelligi non posset, extitit Ludouicus Rusardus, Iurisconsultorum elegantissimus, qui istam eius infantiam & balbutiem perciperet, & mihi indicaret. Sodales titios Varro dictos ait esse à titiis auibus: sed ille aues cui hodie aucupi notæ sunt? Equidem esse neminem puto qui eas magis cognoscat quàm spinturnicem, hominibus ignotam, vt censet Plinius: sed diuersam vtique ab bisturnicia Marcellini, quæ in quadrupedibus numeranda est, vt & capreolus & bubalus: à qua & bisturnicios equos, vt opinor, appellauit Vegetius in lib. De re veterinaria. Vbi tamẽ melius Bistrutitij edi multi cẽsent, me non improbante. Vetus interpres Persii in illũ locum*, Ingentes trepidare Titos, *à titis titos vocatos dicit. Seruius dicit palũbes vulgo appellari tetas. Isidorus*, Palumbes, *inquit*, eo quòd sunt fartæ pabulo, quas vulgus tetos vocat. *An hæ sint titiæ aues, intelligẽtioribus & doctioribus indicandũ relinquo.* ¶ *In fecialibus ait, desitum esse per eos bella indici, cùm ipsius ætate ad res repetendas iam non mitterentur, sed tantùm fœderibus faciendis interuenirent. Res antẽ repetere, erat clarigare. Sed quoniam homines eruditissimi negant clarigationem esse hominum prehensionẽ & pignerationem (quod ἀνδροληψίον Græci vocãt) iúsque hominis prehendendi, & abducẽdi placuit istũ errorẽ eripere. Nam Liuius hoc sensu ita locutus videtur libro* VIII, Vt eius qui cis Tiberim deprehensus esset, vsque ad mille passuum pondo clarigatio esset. *In antiquo quoque lexico sic clarigatio exponitur*, ἐνεχυρασία, ὁ ἀπειλή, ἐνεχυρασμός, ἁρπαγή. ¶ *Lego non longè apud Varronem*, Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Græcè χόρτον apud poetas dictam. *Hypsicratis historici Amiseni mentio est apud Lucianum in Macrobiis, qui & aliquid hisce de rebus scribere potuit. Hypsicratis etiam grammatici libro decimosexto Gellius meminit, qui de vocibus Latinis è Græco ortis scripserat. Cæterùm grammatici Græci illud Homericum αὐλῆς ἐνὶ χόρτῳ, de se-*

pto & ambitu chortus interpretantur. à qua etiam significatione illud Euripidis videtur manasse σύγχορτα γαίω πεδία, id est, vicinos & finitimos agros.

ADVERS. LIBRI XXI, CAPVT XXVIII.

VIDETVR *M. Varro censuisse obsidium scribi & obscidium, ut dissidium & discidium. Nam vel ab obsidendo ait dici vel ab obscindēdo. Quod enim scribitur Ab abscindendo, ipso statim refellitur literarum sono, nec tā rationis intelligētia quàm auris perceptione eius mendacium tenetur. Vt autem duplicarios vocat, quibus ob virtutem duplicia cibaria dabantur: ita armaturas duplares Vegetius appellat, quæ consequebantur duplas annonas: simplares, quæ simplas. Duplicarij etiam explicantur in vetusto lexico διμοιρῖται. ¶ Non longè hinc lego*, Et classicines à classe, qui tum cornu vtuntur cùm classes comitiis ad comitatum vocant. *Quin & sine præpositione* comitatum vocant, *in optimo libro scriptum erat: supini significatione, à comitare, quod esset simul ire. Ciceroni quoque & Gellio comitatus significat comitia. Qui classicos hic legunt, eo falli videntur, quòd lib. v Varro scribit*, classicus canat. *sed tum classicus pro classicū ab eo vsurpari videtur. Signa enim & classica & cornua canere dicūtur. Classicine, etiā claßicarij vocātur, & à vetere grāmatico σαλπιγκταὶ explicātur: attamē si classicus cui placet, nō repugnabo. ¶ Lego non longè*, opulentus ab ope, cui est opimè. &, ab eodem fonte copis. &, quæ omnia vltima huic rei. *Cæterùm Vinum legere in Varrone, est Vuas legere: & in explicando venatoris vocabulo, quod inuentum & aduentum ait significat in eo inesse notationē inueniendi & adueniendi. ¶ Sed illud Varronis vitiosum esse videtur, quod nostro marte (quando nullum in libris vel publicis vel priuatis reperimus subsidium) sanare conabimur. Verùm aute vitium proponamus, cui medicinam adhibere volumus*, & peculatoriæ oues, aliúdve quid. *Arbitror scripsisse Varronē*, & pecula à pecore, oues aliúdve quid. *Plautus confirmabit nostram scripturam, qui in Aulularia ait,*

Etiam opilio qui pascit, mater, alienas oues,
Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam.

Lego,pecus ab eo quod paſcebant,à quo pecora vniuerſa. *Videtur Varro dicere Pecus pecoris à paſcendo nomẽ habere, Pecus pecudis, à pede.* ¶*Non longè hinc lego*, Hinc eſt qui Grçcis ὗς ſus, quòd σῦς: bos,quòd βοῦς. *Lego etiã*, vitulus quòd Grçcè antiquitus ἰταλός, *quæ vox, vt ait Heſychius, taurum ſignificat. Apud Gelliũ Varro lingua veteri Græca ἰταλοὺς boues ſignificaſſe dicit.* ¶*Reperio deinceps*, porcus, quòd Sabini dicto, à primo porcopor, inde porcus, *hoc ſenſu, Sabinus dicere ſolet, id eſt Sabini, porcopor, id eſt porci puer & fœtus. Alÿ legũt oppidò quàm eleganter*, quod Sabini dicũt de aprino porco porcus, inde porcus. *vt à Sabinis catulũ apri porcũ fuiſſe appellatũ intelligamus, ſi aprunum legas nihil intererit.* ¶*Lego etiam*, niſi quòd vt tuba & cornua ſignũ cùm dant, canere dicuntur: quod hîc item & noctulucus, *id eſt interdiu & noctu. Nomẽ eſt fictum compoſitúmque è duobus aduerbiis noctu & lucu, vt è per & diu, perdius. Erit fortaſſe qui* noctu lucu *legendũ cẽſeat. cui liberum eſſe iubebo hac conditione, modò* noctu lucus *legendi aliis poteſtatem non eripiat. Quoddam vocabulum ſuſcitauit rediuiuum in Apuleio & Petronio Petrus Pithœus, omni liberali eruditione ornatus, & antiquitatis ignoratæ, quaſi Pythius alter, oraculis ſuis enarrator & illuſtrator maximus: quod vocabulum propter ſoni vicinitatem animo inceſsit meo. Eſt autem internuculus. Apuleius*, At enim internuculos recens cognitos. *Petronius*, video quoſdã internuculos nudáſque meretrices furtim cõſpatiantes. *Cenſeã potius duabus vocibus inter nuculos legendum, & meritorios ſignificari pueros, cõcubinos, qui nondum reliquere nuces, ſed etiamnum inter eas verſantur. Nam à Catullo ſcribitur*, Concubine nuces da. ¶*Reperio*, Camelus ſuo nomine Syriaco in Latinum venit. *Tamen* Latium *quod editur, egregiè placet. Huius animalis nomen mouet me, ne ita camelariã amplectar vt camelaſiam eiiciã, præſertim cùm nobiliſſ. iuriſconſultus Ludouicus Ruſardus certiorem me fecerit apud Marcellinum lib.* XVII, *camelaſium reperiri: vt* camelaſium *ſit munus*, camelaſium *indictum eo nomine tributum. Ego ideo camelariam probare non poteram, quòd iſtam declinationem deducere non poteram, vt nec Budæus, ſine controuerſia omnium doctiſſimus, potuerat. Nunc verò, vt ab* ἵππος ἱππάζειν *&* ἱππασία *deducitur, ita, quaſi à* κάμηλος καμηλάζειν *declinetur*, καμηλασίας *rectè deriuari cenſeo.*

A D-

ADVERS. LIBRI XXII, CAPVT II.

PLERIQVE *admiratione quadam obstupescunt, defixique hærent in vestigio, velut amentes inopésque consilij, incredibile censentes quod à Varrone scribitur*, rutam *&* radicem *verba esse origine & domo Græca: sed profectò mirari desinent, & ad se redibũt, si ῥυτὴν à Nicandro vsurpari intellexerint & ῥάδιγα. quãquã posterius hoc verbũ baculum & virgam in Nicãdro significat.* ¶ *Lego autẽ mox in Varrone*, brasica, vt presica, quòd ex huius scapo minutatim præsecatur. *Veteres præsicare pro præsecare dicebant: quam scripturam flagitat analogia brasicæ. Sic in Rudente à Plauto scriptum est*, exicásque arundinem. *Mox fructum à ferendo deducit: antè videbatur à fruendo, nisi quis locum è loco castigandum putet: aut Varro libera quadã interpretandi licentia vtatur, & vnde commodum est, natales verborum repetat. Locum hunc tamen non sine labe & vitio esse credo: húncque in modum lego*, fructus à ferendo: res hæ, quas fundus, & hæ quæ in fundo ferunt, vt fruamur. ¶ *Locus qui è vestigio sequitur, in excusis exemplis saniosus est, & Chironio vlcere fœdatus. quem tamen sic persanari posse librorum, non istorum formulariorum, sed priscorum, medicina credo*, Etiam frumentum, quod ad exta ollicoqua solet addi ex mola, id est sale & farre molito. *Vlcus ferè sanatum esse è Festo docere possumus. is enim*, aulicoqua, *inquit*, exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id est elixa. *Nã sæpenumero torrebant. Maro,*

Pinguiáque in verubus torrebimus exta colurnis.

In aruige hostia elixabant. ¶ *Varro*, hæ sunt quarum in sacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur. *Hinc & olla extaris apud Plautum in Rudente. & in antiquo lexico extar exponitur olla, vbi exta coquebantur: vt extalis, ἀγχός, vt & hoc interea inseram. Lego mox*, cum aquæ feruenti insipitur. *In vetere tamen lib. insipatur reperio, vt dissipatur & obsipatur. Sed insipiat Cato dicit, & Festus insipere interpretatur farinam iacere pulti. Lego continuo*, Panis, quòd primo figura faciebãt, vt mulieres in lanificio panus: posteaquam ei figuras facere instituerũt alias, à pane & faciendo panificiũ cœptũ dici. *Panus in lanificio est trama inuolu-*

crum, quod tumet rotundúmque eſt: à qua ſimilitudine panis eſt appellatus. ſed & panus tumor eſt inguinum. ¶ *Reperio non longè in veteribus libris, quod lectoribus diiudicandum relinquo,* niſi ab eo quod Græci χόνδρον. *mox,* tritum ex ſpicis. *Lego,* Nam id μελίνη: *eſt tamē aliis* μελίνη, *panicum, milium,* κέγχρος. *nonnulli* μελίνην *genus milij cenſent, quos ſequitur Varro.* ¶ *Lego deinceps,* libum, quòd vt libaretur, priuſquam eſſetur, erat coctum. *Ait libi partem primum ſolitos eſſe veteres libare, reliquum deinde comeſſe, atque ex eo à libatione nomen adeptū eſſe. Eſſetur igitur eſt comederetur.* ¶ *Lego mox,* à globo farinæ dilatato itē in oleo cocti, dicti à globo, globi. ¶ *Lego mox, antiquitatem ſecutus, non iſtorum recentium exemplarium nouitatem,* vt thrion & placenta. *thrion ab Athenienſibus iucundum quoddam edulium vocabatur, quod frondibus ficulnis (quæ θρῖα Græcè vocantur) inuoluebatur. Sunt & ἴτρια Græcis lagana, ſi quis fortè hoc loco ita legendum putet. Reperio & in veteribus libris,* ab eo quòd pulmentum, vt Plautus, hinc pulmentarium dictum. Hoc primum, *inquit,* debuit paſtoribus caſeus. *Perelegāter ait caſeū hoc paſtoribus debuiſſe, vt eorum eſſet pulmentarium: id eſt, obſonium, quod cum pulte vel pulmento comeſſent, vt cum pane obſoniū edimus.* ¶ *Lego,* Quæ minus cruda eſſe poterant, decoquebant in olla: ab olla olera dicta. *dicit autem quæ non poterant comeſſe cruda.* ¶ *Lego,* Quod è terra erueretur, ruapa, vnde rapa. ¶ *Mox legendū,* olea grandis orchitis, quòd ea Attico orche minor. *Nam orchitis etſi magna eſt, eſt tamen minor orche, olea quadam Attica. Orchas etiam vocatur hæc, eiúſque mentio eſt apud Maronem, & Feſtum, his verbis,* Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum ὄρχις, quod ſit magnitudine inſtar teſticulorum. *In antiquo lexico ſcribitur. Orchæ,* ἐλαῖαι ἐπιμήκεις. *Quidam hîc antiquitus legunt.*

ADVERS. LIB. XXII,
CAPVT VI.

NON *deſinā Varroni moleſtus eſſe, eiúſque vulnera vlcerare, aut cicatrices obductas rumpere & aperire: inuitus tamē, qui ſanandi potius animo malum eius attingā quàm lædendi. Emēdo igitur,* Et vt crudū nimiū habet humoris. *Mox,* Tegus ſuis, ab eo quòd tegitvr perna à pede fueris, à nomine eius: of-

fula,ab offa minimę fuerę. *Apparet è deriuatione Varronis veteres non tantùm tergus,sed etiam tegus dixisse. Certè apud Plautum in Captiuis hic versus trochaicus tegoribus postulat,* Dij immortales, vt ego callos detruncabo tegoribus. *Attamen si in Varrone tergus placet, detracta litera deductio eius fiet. Iam* fueris, *pro suis dixerunt veteres,* & bouerum *pro boum. Cato,* Quot iuga bouerum? *Suera quoque est suilla caro,prisca voce. Vt autem* inficium *est idem quod infectum, id est infecta caro: sic* proficium, *profectum: sed &* proficias *dicebant. Arnobius,* Quod si omnes has partes quas proficias dicimus, accipere dij amant. *Prasicias enim, quod in eo scribitur, vitiosum & improbandum puto.* ¶*Quiddam ex antiquo codice subscribam, quod haud scio quàm vendibile futurum sit: eius æstimationem & indicaturam arbitrio lectoris relinquo.* Murtatum à murta, quòd ea largè fartis. Quod fartum inteſtinum craſſum Lucanicam dicunt. *Exponi commodè posset, quod murta largè & affatim fartis & farciminibus solet addi. Nam multa farta vel farcimina mox enumerat, lucanicam, fundulum, longanonem. Lucanica porro est, vt in antiquo reperio lexico, ἀλλᾶντιον. Libet & locum Arnobij de his farciminibus adponere,* Quid, *inquam,* sibi volunt apexabo, inficia, silicernium, longauo? quæ sunt nomina & farciminum genera, hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus. ¶*Reperio mox* τυφλοέντερον, *vno verbo, & licet sic iungere, vel diuidere in duas voces* τυφλὸν ἔντερον. *Mox reperio,* Longano, quòd longius quàm duo illa. *Scribitur variè hoc nomen, Longano, Longabo, Longauo, Longao etiam sæpe apud Cælium Aurelianum. Lego mox,* augmentum, quod ex immolata hoſtia. *& mox,* in iecore imponendo augendi cauſa. *Ita enim loquuntur libri certissimæ fidei, & Arnobius appellat, inficium solum, omentum solum, augmentorum adiiciatur in causam.* ¶*Quod inde sequitur mox, incorruptum sincerúmque non est: nos eius vitium sarcire conabimur, vbi antiquitatem scripturæ repræsentauerimus,* Itaque propter hoc mentarea fana conſtituta ſunt certis locis, quo id imponeretur. *Ego magmentaria legendum puto. Sunt autem magmentaria fana, vasa sacra, quibus magmenta & exta sacra imposita aræ inferebantur. itaque libentissimè magmentaria vasa legerem. Vetus lexicon,* magmen-

tarium, ἐφ' οὗ τὰ σπλάγχνα ἀνατιθέμενα τοῖς βωμοῖς προσφέρεται. *Cæterum in vetere inſcriptione magmentum ſcribitur, vt in multis editionibus Varronis, Feſto magmenti auctoritatem tuente. Verba inſcriptionis,* ſi quis hic hoſtia ſacrum faxit, quod magnetum ne protollet, idcirco tamen probè factum eſto. *In Arnobio etiam magmẽtum ſcribitur,* Nõ magmenta, nõ augmina, non mille ſpecies. ¶ *Lego deinceps,* macteæ, ab eo quod Græci ματτύαι. *Mactea etiam à Suetonio vocantur, ſcribente in Caligula,* & multis venenatas macteas miſit. *Ab Arnobio,* Fruſtilla hæc paruula pro ſuauibus macteolis ſumunt. *Mactya in Martiale ſcribitur Græcorum more. hoc nomine, vt ait Athenæus, omne ſcitamentum, & omnis cupedia iucundùmque & pretioſum edulium cenſetur, cùm tamen initio eſſet quædam maza. Itaque vtriuſque eſt eadem origo.* ¶ *Lego non longè hinc,* Subtemen quòd ſubſit stamini: *Item,* trama, quòd trameat frigus id genus veſtimenti. *trameat enim ad originem propter ſoni affinitatem exiſtimo quàm tranat accommodatius. Lego,* vbi ea fecit, panuellium, dictum à panno & voluendo filo. *Eſt igitur panuellium, (vt declaratur in lexico antiquo) πηνίον, radius ſcilicet, aut fuſus, cui filum inuoluitur.*

ADVERS. LIBRI XXII, CAPVT IX.

HOC *quoque caput multum antiquo Varronis exemplari debebit, è quo multa deſcribet: an autem qui legent debituri ſint, è rerum merito æſtimabunt: nec enim magnopere hæc vendito vel oſtento. Scribo igitur,* ſcutum à ſectura, vt ſectum, quòd à minutie conſectum fit tabellis. *hæc profectò ſcriptura eſt aliquãto enodatior, quàm vulgaris & promiſcua. Deinceps lego,* Vmbones, à Græco videlicet, quòd ambones. *Sic emendaui, quòd aut in exemplari veteri non reperiſſem, neque deſiderari ſenſiſſem. Illud, niſi fallor, egregiè ſcriptum eſt in libris qui publico carent,* Similiter quod fit ab homine pilũ, qui hoſtem feriret, vt pilum. *Dici pilum cenſet, quòd vt pilo in mortario aliquid feritur & tunditur, ita hoſtis feriatur. Non deeſt qui,* ab omine, *ſcribat. In enucleatione loricæ, Quæ tanquam lorita dicta eſt, vt lingulaca tanquam lingulata, ſcriptura vetus partim plena eſt, partim confuſa. Apertè enim ſcribi-*

tur,

tur, postea subcidit. *Vox proxima est obscurior. Caterùm,* Galli è ferro, *nullo modo mihi probatur. Quo enim pacto togatorum doctißimus ignorare potuit priscos Gallos nudo ferè corpore & inermi pralia solitos inire? & multis antè seculis, in Gracia loricas ferreas fuisse, cùm tam sape Gracos, χαλκοχίτωνας Homerus appellet?* ¶*Lego igitur,* postea succidit, quòd alia è ferro subiit vocabulum ex annulis ferrea tunica. *At cùm ait,* quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum, *significat à sacrorum tubicinibus tubas appellari tubos. Mox cùm ait,* quòd ea varicare nemo posset, *intelligit, nemo posset transire & transcendere. Vetus lexicō, Varicat,* ὑπερβαίνει *exponit. Varicari alij legunt eodem sensu.* ¶*Vetus liber,* mensam escariam cillibam appellabant. *Pompeius* cillibæ mensæ erant rotundæ. *hic tamen cibilam edunt, quòd eam à cibo dictam Varro autumet: quasi verò non litera & syllaba tractentur & traiiciantur sæpenumero. ut ante ipsemet dixit, Erant & mensa triangula, quas anglones Nauius vocabat. Vetus lexicon, Anglones,* τράπεζαι τρίγωνοι, ὡς Ναίβιος. *Sūt & apud Gracos* κιλλίβαντες *velut mensa tripedes & machina, unde cilliba potius deducta videretur. Trulla autē dicitur à trua, quasi truola, per diminutionem. Trulla vas potoriū erat, trua vas aquarium, quo è culina aquam calefactam in lauatrinam, id est domesticum balneum, fundebant. Lego igitur,* ut truola, hinc trulla: truæ, quæ è culina. *Lego mox,* ab eodem est appellatum trulleum. simile enim figura, nisi quòd latius est quod concipit aquam, & quòd manubrium cauum non est, nisi in vinaria trulla. accessit matellio. *Hic distinguit trulleum à trulla, quòd quanuis trulleū simile sit trulla, tamen sit latius & capacius, & vas aquarium, trulla vinaria: distinguit & manubrio.* ¶*Lego,* à matula dictus, qui postea quàm longius à figura matulæ discessit, est ab aqua aqualis dictus. *Ex hac scriptura est facile intellectu quod vas apud antiquos matellio fuerit, cui rei seruierit. Est & aquimanile vel quiminale vas, quòd, ut reperio, Graci* χέρνιβον *vocant* ¶*Mox reperio & laudo,* vas aquarium vocant futim. ¶*Lego deinceps è Pompeio,* quo postea accessit manus cū Græco nomine, & cū Latina figura barbatus. *Nam Pompeius ait nanum à Gracis vas aquarium appellari humile & concauum, quod à Latinis vulgo diceretur situlus barbatus. Et in*

antiquo lexico ita scribitur, Barbatus, γάννος τὸ σκῦφος. ¶*Lego,* vbi assa ponebant, magidam aut langulam. *Magis à Polluce nominatur ita scribente, αἱ δὲ ἐπιθέμεναι καὶ αἱ ἐφέμεναι τράπεζαι, αἷς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. In catino igitur ponebantur iurulenta, & pulmenta, in lance assa.* ¶*Lego mox,* Mensa vinaria rotunda nominabatur cilibantum. *In vetere tamen libro extat cilibanum. Deducerem à Græco libentiùs, quòd, vt dixi, κιλλίβαντας vocent tripodes in quibus milites fatigati reponebant scuta. Aristophanes, τὰς κιλλίβαντας οἴσει τοῦ τῆς ἀσπίδος. Sed & mensæ tripedes sic vocabantur. Cùm autē Varro à* cyliceo *dicit, eo nomine intelligo repositorium poculorum, quod Græcè κυλικεῖον dicitur, vt scribit Athenæus: vetus lexicon vasarium κυλικεῖον exponit. Lego igitur,* à poculo cylice: à quo illa capis & minores capulæ, à capiendo. *Illam enim mensam à poculo cylice nomen habuisse dicit: deinde vnde capis dicatur exponit.*

ADVERS. LIBRI XXII, CAPVT XVI.

NOS *& hoc capite operam nostram Varroni locabimus, vt partim in eo quædam enucleemus, partim, si possimus, à mendarum deformitate liberemus. Cùm ait macellotas hortorum, θύρας, id est ianuas & fores, subaudiri debere existimo: cùm μακέλλας ait, eo nomine septa, claustra, & munimenta intelligit.* ¶*Ait Varro,* Ad Corneta, forum Cupedinis à Cupedio: *vbi in chirographo reperio à* fastidio, *quod à fastidiosis & delicatis expetuntur lautitiæ ciborum & cupediæ. Cupedius tamen magis probatur, à quo appellatum sit illud forum, qui in libro Varronis rerum humanarum, Cupes appellabatur. Illic enim fori Cupedinis & Macelli appellationes ductas narrabat, à Numerio Equitio Cupe, & M. Manio Macello latronibus.* ¶Nec quod is Cornelius stilo secutus, *cùm ait, indicat Cornelium historicum stilo & scripto non idem scripsisse. alij nō sanè ineleganter emendant, Ælius stilo secutus: & infrà eodem modo legendum censent,* Ælius & Lutatius. *quorum ego sententiæ subscriptorem adstipulatorémque libenter me tulerim: quanquam Cornelius à me non improbatur* ¶*Lego autem,* Scribunt eum locum esse fulguritum, *vt antè fulguritum*

exposuit

expoſuit fulgure ictū. *Scribo mox,* Quòd Syracuſis, vbi de cauſa cuſtodiuntur, vocantur latomiæ, exinde lautumia tranſlatum. *Latini enim pro latomiis lautumias dicebāt. verba enim cum ſolo & regione etiam nonnihil ſpeciem plerunque mutant. Ita Latinos pronuntiaſſe hoc vocabulum, è quinto controuerſiarum Senecæ apparet, vbi ſcribitur,* Ne quenquam veſtrûm decipiat nomen lautumiæ, minime lauta res eſt. ¶*Lego autem non longè hinc*, itaque dictum in Cornicula militis aduentu. *quod perſpicuè rectum eſt. Sequitur mox trochaicus, in quo miles ille quem circumeunt ludentes, vocatur figuratè circus. Armiluſtrum porro circus maximus erat: armiluſtrium, armorum luſtratio. Vetus lexicon, Armiluſtrium ὁπλοκαθάρσιον, ὁπλοκαθαρμός.* ¶*Lego mox,* quòd à muri parte pinnis turribúſque carceres olim fuerūt, ſcripſit poeta: *aut, vt in vetere reperio editione,* à Murtis parte. *Nam illæ pinnæ & turres oppidi quandam ſpeciem præ ſe ferebant. Equidem poſteriorem ſcripturam veriorem meliorémque credo: ſed priorem tamen damnare non auſim.* ¶*Lego mox*, intimus circus ad Murtim vocatur, vt Procilius. *vt modò*, à Murtis parte. *Venus autem primùm Murtea, poſtea Murtia vocata eſt. Plinius,* Quin & Ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. *Eſt & Arnobio Murcia ſegnium dea. Murtiæ meminit Tertullianus in libro De ſpectaculis: quam eſſe marmoris deam dicit, vbi fortaſſe marcoris ſcribēdum eſt.* Murtiam enim deam marmoris volunt, cui in illa parte ędem vouere. ¶*Reperio,* ludis tauriis, *quod vt leue & exiguum, vt multa alia, ſanè præterire debui, & piget adſcripſiſſe. Sic diſtinguo,* qui ad ſenatum miſſi, is græcoſtaſis, à parte, vt multa. *In vetere libro reperio,* ab argula, ſeu quod, *vt legendum videatur* ab Argu lapſu, *imò,* ab argilla ſeu Argo. *Nam vtroque modo vocari potuit.* ¶*Inuenio in antiquo codice,* Publius & Coſconius, quòd ab his viocuris dicuntur ædificati. *viocuri autem ſunt curatores viarum. Ante hāc vocem vſurpauit Varro,* Quis enim non videt vnde aurifodinæ & viocurus? *In antiquo lexico ſcriptum eſt,* viaculus, *ὁδῶν ἐπιμελητής. ſed vel viarius vel viocurus in eo ſcribendum cenſeo. Vicus Publij à Rufo collocatur in ea vrbis regione quæ Via lata dicebatur: Vicus publicus in Alta ſemita.* ¶*Lego mox,* Cliuus proximus à Flora ſuſus verſus. *ſuſus pro*

ſurſum hic dicitur, vt ſuſum apud Catonem, Ita ſubducito ſuſum animam, quamplurimum poteris. *Capitolium vetus à Victore in Alta ſemita ponitur iuxta templum Floræ. Cùm ait ante cellam eſſe Prodomon, poſt cellam Opiſthodomon, templum in tres partes diuidit: mediámque, vbi eſt dei cella, quam hodie chorum dicimus, vocat: quæ antecedit, πρόδομον, quæ ſequitur, ὀπισθόδομον.*

ADVERS. LIBRI XXII, CAP. XX.

H Æ C *quoque pagina Varroni impendetur, neque fortaſſe impendij pœnitebit. Scribit Varro*, ſuſum, qua compluebat compluuium. *Ecce hìc rurſum ſuſum vſurpatur. Compluuium autem in gloſſematis antiquis inuenio Græcè exponi, καταίκλυστον καὶ μέσαυλον. Diſtinctio Varronis compluuium ad tectum collocat, impluuium ad ſolum, cùm alterum ſuperius ſit, alterum inferius. Atque in vrbe ferè compluuium & impluuiũ erat quod in villa chors.* ¶ *Interpungo non longè,* ab hieme hiberna hibernum domus vocarunt. ¶ *Paulo pòſt quod à Varrone ſcribitur,* Quòd ea pecus in bucitatum antiquum oppidum exigebat, *ne quid diſſimulem, aut celem, equidem non intelligo, nec quenquam adhuc conueni qui intelligere ſe fateretur. Hic Bucitatum neſcio quod oppidum nunquam fando auditum emendatores condunt: ego potiùs ſcripturam falſariam puto, ſcribendúmque, in buccina tum, vel potiùs vno verbo, imbucinatum antiquum oppidum exigebat. Varro De re ruſtica,* Subulcus debet conſuefacere vt omnia faciant ad buccinam: primo cùm incluſerunt, cùm buccinatum eſt aperiunt, vt exire poſſint in eum locum vbi hordeum fuſum in longitudine ſit. *Huius etiam conſuetudinis in hiſtoriis Polybius meminit. Eſt qui, in bu citatum, id eſt, potum citatum interpretetur.* ¶ *Lego,* vt ſit operta ſemper, niſi cum bellum ſit. ¶ *Non longè hinc legendum videtur,* lecti, quòd ne eſſent in terris, ſublimes in his ponebant. *Nã lectica ſubſternitur, lectus ei imponitur, vt pheretro mortui lectus.* ¶ *Iterum,* Quo eam lecticam inuoluebant, quòd ferè ſtramẽta erãt è ſegete, ſegeſtria appellarũt. ¶ *Rurſum,* Poſteaquam tranſierũt ad culcitas, quòd in eas acus, aut

aut tomentum aliúdve quid calcabant. *Opinor non inuita omnino Minerua ita me correxisse. Nam vox acus bellè conuenit sententiæ, & vnius tantùm elementi mutatione opus fuit.* ¶ *Mox ita lego in antiquo libro,* Puluinar vel à pluribus, vel à pollulis declinatum. *posterius vtique verissimũ. Puluinaria enim pollula & exigua sunt culcitis cõparata: sed & ea habere plura patresfamilias solent. Cato labellũ pollulũ pro paruo, eodẽ modo dixit. Potest & dici sic vocatum, vel à pluribus hominibus, vel à pollulis: idque consentaneum magis eius voluntati videbitur. Pro pluribus, plumis edunt formularij libri: quos non reprehẽdo.* ¶ *Lego mox,* Vt sagum, Rheno, Gallica: gaunace, amphimallũ, Græca. *quod additũ est, maius sagũ, interpretatio est hominis ineruditi. Hesychius,* καυνάκαι, στρώματα ἢ ἐπιβόλαια ἑτερόμαλλα, *id est, gaunacæ sunt stragula aut operimẽta altera parte villosa. Est & gaunace genus pallij ad induendum.* ¶ *Lego,* Ab hac similitudine torulus, &, qua simplici scansione. ¶ *Reperio,* quod gerit in inferiora superiorem. *De hoc gradu sic alio loco Varro loquitur,* Omnes lectos haberemus domi ad vnam formã, & aut cũ fulcro, aut sine eo, nec tũ ad triclinarem modum, tum cubicularẽ. ¶ *Videtur scribendũ,* A duobus decussibus vicessis, quod dici solitũ à duobus, bicessis. ¶ *Lego,* semis, vt semias *interpretatio Varronis hãc suggerit lectionẽ. vel,* vt semi. ¶ *Lego in antiquo libro,* Nã Grçce, vt à se, domũ, vt alij *δῶμα: vt prius vocabulũ Siculum intelligamus.* ¶ *Lego mox,* cum minus refectum, quàm quãti constat. *Nã re factũ probare non possum.* ¶ *Lego,* Si amplius exolueret quã quanti esset emptum. ¶ *Lego,* quòd singulæ dicuntur appellatæ esse: multæ, quòd vnũ dicebant multa. *Sensus est, cùm singulæ olim hæ appellarentur, multæ à populo dicebantur: vnde & nomẽ adeptæ sunt, quòd vnum dicebant multa. quod quidem ex eo probat, quòd rustici prima vrna addita dicere solebant multa. Id autem, vt opinor, faciebant ominis gratia, copiã & multitudinem ominãtes.* ¶ *Lego igitur,* cùm in dolium aut culeum vinũ addũt rustici. ¶ *Lego,* pœna à pœniendo, aut quòd post peccatum sequitur. *pœnire, pro punire antiqui dicebant. Reperio,* prædia primùm à præda, quòd ob rectè quid factum concessum sit: Datum quod reddatur mutuum: *tamen quod obtinuit.* præmium à præda, *loco non moueo, & præfe-*

I.ij.

ro.Quod Siculi *μοῖτον*.Itaque ſcribit Sophrõ *μοῖτον ἀντιμῶ*. *Id erit, Mutuo redhonoro, vel mutuum colo.*

ADVERS. LIBRI XXII, CAPVT XXIIII.

NOS *qui iſtas auctorum veluti ſpinas calcamus, & tanquam per rubos & ſentes nudo veſtigio incedimus, niſi libri tẽporis iniuria & hominum incuria hiſce errorum vepretis obſiti eſſent, iaceremus, nihilque omnino eſſemus. Nunc noſtra ærumna cogimur aliorum laborem leuare, & in libris odioſè & moleſtè ad nauſeam vſque inculcare, Sic ſcribendum puto, Sic legendum, Sic corrigendum. Hic ob vberem mendarum meſſem aliquot Varronis comprehenſiones continenter perſcribam è libro* VI *De lingua Latina, ne longior ſim errores ſigillatim percenſens, & Scribo, ſæpe iterans.* Nam repens ruina operuit: vt verbum quod conditum eſt, ex quibus literis oportet, inde poſt aliqua dempta: ſic obſcurior fit voluntas impoſitoris. Non reprehendam igitur in illis, qui in ſcrutando verbo literã adiiciunt aut demunt, quo faciliùs quid ſub ea nocte ſubſit, videre poſſint. Etenim quo faciliùs obſcura opera Myrmecidis ex ebore oculi videant, extrinſecus admouent nigras ſetas. Cùm hæc adminicula addas ad eruendam volũtatem impoſitoris, tamen latẽt multa. Quod ſi poetice, vt in carminibus ſeruauit multa priſca quæ eſſent, ſic cur eſſent, poſuiſſet, fœcundius poemata ferrent fructum. Sed vt in ſoluta oratione, ſic in poematis verba omnia, quæ habeant ἔτυμα poſſunt dici. Nec multa habeo, quæ non erunt in lucubratione literæ perſecutæ. Multum licet legeret, AElij hominis in primo in Latinis literis exercitati interpretationem carminum Saliorum videbis & exili litera expeditam, & præterita obſcura multa. Nec mirum, cùm non modo Epimenides ſomno poſt annos L experrectus, à multis non agnoſcatur, ſed etiam Teucer Liuij poſt annos XII, à ſuis qui ſit ignoretur. *Hæc è mendoſa veteris libri literatura reconcinnata ſunt, quæ, vt in ſubluſtri nocte, qua eundum ſit videmus, ita nobis oſtendit quis eſſet orationis curſus, quæ via. Carmen autem Saliorum initium poetices apud Romanos Varro dicit, quod obſcuriſſimum erat. Eius memi-*

*meminit Flaccus,*Iam saliare Numæ carmen. *Erant & axamenta carmina quæ à Saliis componebantur in honorem singulorum deorum,vt Ianualij versus,Iunonij,Mineruij:ab axo,quod est nomino,appellata. Vetus lexicon interpretatur versus in honorem Herculis,qui in eius sacris canebantur.Axamenta, ςίχοι ἐπὶ θυσιῶν Ἡρακλέως.*

Sed vt ad solitas nugas & nænias reuertar,scribo, vt quæri à qua re sit ad medendum. *pro* vt quia quare ad medendum:*infrà etiam lego,*& satisfacit grato.

Vnus erit quem tu tolles in cerula cœli Templa,

Versus est ex Ennij annalibus de Romulo in numerum deorum referendo, quem paulum mutatum elegantißimè vsurpauit in Metamorphosi Ouidius,

Tu mihi concilio quondam præsente deorum
(Nam memoro,memoríque animo pia verba notaui)
Vnus erit quem tu tolles in sidera cæli,
Dixisti:rata sit verborum summa tuorum.

*Deinde non lõgo hinc interuallo lego,*id est,vt ait Næuius,hemisphæriũ,vbi concha cerulæ septum stat.*hic eleganter concaua cæli conuexitas more tegumenti & conchæ concamerata & curuata intelligitur.Et quia ad cælum pertinet, Cælestis dea à Tertulliano,Spartiano,aliis memorata,nec quæ sit intelligitur, dicã hic obiter Vraniam esse.Dio, τὴν οὐρανίαν τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπηλέξατο.In verbis quibus tẽpla concipiebantur,magna apud Varronem est obscuritas ob dictionis vitium.Ego eã formulam totam sic puto concipiendam esse.*In arce sic:templa tescáque mi ita sunto,quoad ego ea esse velim, qua nuncupauero.Olla fera arbos, quisquis est, quã me sentio dixisse, templum tescúmque esto in sinistrum. Olla fera arbos, quidquid est,quod me sentio dixisse,templum tescúmque esto in dextrum.Intra ea conregione,conspicione,cortumione,vtíque ea rectissimè sensi.*fera arbos hic dicitur vt fera vitis,quodam in Nonij loco.Tescum autem rectißimè emendatum puto, cùm Varro ipse vltro mox tesca interpretetur, & tesca à tuendo,vt tuesca, dicta censeat. Nam testum, quòd hic incubabat,exturbandum est preceps. Conregionem augures vocabant regionem intra fines comprehensam.* ¶ *Lego mox*, qua oculi conspiciant,id est tueamur. *Et,*ideo dicere tũ cùm templum facit,augurem,conspicione,qua oculorũ cõspe-

ctu finiat. Quod cùm dicunt cõſpicionẽ, addũt cortumionem dicitur a cordis viſu. Quod ad id tẽpla vt ſint teſca, aiunt ſancta eſſe, qui gloſſas ſcripſerũt, id eſt falſum. *Dextra cùm legeretur, teſca ſcribẽdum eſſe ratus ſum, verba Varronis & explicationẽ ſecutus.* *Lego mox*, eſſe templum, eſſe factũ. *Lego*, vnde ignis claret mortalibus diuus. *Eadem ferè verba apud Ciceronem prima Tuſculana extant.*

ADVERS. LIB. XXII, CAPVT XXIX.

LIBET *tanquam venari in Varronis ſaltu: & dumos interim ex eo excidere & extirpare: ſic enim errores, qui, vt ſpinæ, in eo omnia occupãt, appellauerim. Emendo igitur in eo*, Eo quòd pateant latiùs, ita dictæ: *nec hîc teſtimonio librorum antiquorum opus eſſe credo, cùm vox ipſa ita legendum eſſe clamet. Lego mox*, Pocula à potione, vnde potatio: & etiam poma, quòd hæc poſcunt potũ à πότῳ, quòd πότος potatio Græcè. origo potionis aqua. *In libro tamẽ antiquo ſcribitur*, & etiã poſtea, hæc poſſunt à πότῳ. *vt fortaſſe librarius ſcribere voluerit*, & etiã poſca. *ſed hoc aliis indicandũ relinquo. Reperio mox & probo*, itẽ dicta lepeſte, quæ etiam nũc. Lepiſta, *inquit Feſtus*, genus vaſis aquarij: *vt & apud Nonium Varro loquitur*, Lepiſtæ etiam nunc Sabinorum fanis pauperioribus pleriſque aut fictiles ſunt, aut æneę. *Varronis libri quidã formis excuſi, & quem habui manu exaratum, ſlepeſtæ exhibent abundante litera, cùm lepeſtæ ſcribendum ſit: vel potiùs f & l efficiũt cõiuncta d: legendúmq;, vt arbitror, depeſtæ. Si depeſtæ ſcribas, origo à δέπαστρον repetetur, cui⁹ meminit Athenæus: vel à δεπάστη, quod ſe legiſſe Varro profitetur. Vnde & lepeſta deducetur, mutato d in l, vt in Ὀδυσσεύς Vlyſſes, & in reduuia, reluuia: vel à δέπας. ſed & ſine mutatione elemẽti illius commodè aſciſcetur, & elicietur à λεπαστή, cuius mẽtio eſt apud Athenæũ & Heſychium. Lego deinde*, qui vinum dabant, vt minutatim fũderent. *Et mox*, qui minutatim ſumebãt. *erat igitur guttus & gutturinũ, vas vinariũ, à quo vinũ fundebatur in ſimpulũ, quod pro cyatho erat: è ſimpulo in calicẽ. Nam potionẽ cyathis & antè ſimpulis metiebãtur. Cæterum epichyſeos, quæ gutto poſtea ſucceſſit, meminit his verbis Athenæus*, ἐπὶ δὲ τῷ τρίποδι ψυκτὴρ χαλκοῦς

ἐπι-

ἐπέκειτο, καὶ κάδδος, καὶ σκάφιον ἀργυροῦν δύο κοτύλας χωροῦν, καὶ κύαθος. ἡ δ᾽ ἐπίχυσις χαλκῆ. *id est, In tripode frigidarium aeneum positum erat, cadus, scaphiū argenteum duarum capax heminarū, cyathus. epichysis autem aene.i. Epichysis est vocata, quòd funderet vinum in cyathum. Quod autem mox ante balneum scribit, intelligit lauatrinam. Nam balneum domesticum & priuatū est, balnea publica. Imburi hodie ferè nomen retinemus. Nam hamulas sacerdotales, buras, & buretas vocamus: sed & populares mei Andeliacenses, anates, buras appellant. Imburū autem potiùs à bura dictum censeas, si sonū audias, quàm ab vruo. sed, vt diximus, literae & mutantur & trāsponuntur saepe in origine vocum peruestigāda. Bura, quae buris à Marone vocatur, temo est ille lōgus aratri, qui & inter boues est protēsus. vocatur & curuum & vruū.* ¶ *Lego protinus*, quòd in eo calda plus apponebatur. *Nam eo poculo caldam potionem ducebant plerunque. Pultē qui scribunt, obliuiscūtur calicē vas esse potoriū.* ¶ *Lego quāproximè*, sedile, solium, sellae. *Hinc enim, inquit Varro*, maximè sumitur quod eā deceat. *sic editiones, & rectè: reperio tamen*, quod eā doceat. *quod tū ad munditiā referetur: nec tamē aequè placet. Elegāter haec describit Tertul. in libro de habitu mulieris*, Habitus foeminę duplicē speciem circunfert, cultū & ornatum. Cultū dicimus quem mundum muliebrem vocāt: ornatum, quem immundum muliebrē conuenit dici: ille in auro & argento, & gemmis & vestibus deputatur: iste in cura capilli & cutis, & earum partium corporis quę oculos trahunt. ¶ *Lego mox*, vestis à velis. vela ab eo quòd vellus lana tonsa vniuersa ouis. id dictum quòd vellebāt: lanea ex lana facta. *quaerit enim vnde dicatur vestis lanea, nisi fallor. In laneis numerantur vestibus birri, vt Atrebatēses: qui beri non sunt dicendi, quòd in Gallia sericum non texeretur. Sic birri Canusini dicendi sunt, non beri, è lana Canusina, quae rutili erat coloris: ac birri canusini & Atrebatenses lautiores & elegantiores erant.* ¶ *Lego è vestigio*, item texta fasciola, qua capillum in capite alligarent, dictum capital, à capite. *Interpunctio malè interposita sensum corruperat, qui nunc postliminio restitutus est. Capital autem dicit Pompeius fuisse linteum quoddam, quo in sacris vtebantur. Varro ait eo mulieres omnes vsas fuisse. Rica operimentum est capitis in Varrone, quo in sacris caput mulieres velabant.*

ADVERS. LIBRI XXIII,

CAPVT I.

NON *desinam animo morem gerere, & Varronis librum excutere, vt & sæpe iam feci. qua quidem in re, vt nihil profim aliis (neque enim tantum mihi sumere ausim, vt profiteri audeã à me aliquam ad alios permanaturam vtilitatem) certè me oblectauerim. In eo igitur scribo*, Prius deinde indutui, tũ amictui quæ sunt tangam. *Induit, quod corpus ita integit vt ei adhæreat, & comprehendat, vt capitium, tunica, subucula. amicit, quod corpori circumiicitur, vt riciniũ, palliũ. addunt iurisconsulti, quæ præcingunt, & alia, quorum verba sunt*, quæ induendi, pręcingendi, amiciẽdi, insternendi, iniiciendi, accubandíve causa parata sunt. *Præcingũt, quæ ad mediũ corpus aut pectus hæret, nectũtur, ligantur, comprehendũt: vt strophium, zona, castula. Nonius*, Castula, *inquit*, est palliolũ pręcinctui, quo nudæ infra papillas pręcingebantur. *Indutui autem & amictui veteres dicere solebant. Nonius*, Castula, est palliolum præcinctui. *Varro de re rustica*, oleas esui optime condi. *Apuleius in Floridis*, habebat indutui ad corpus tunicã interulã. *Rursum*, habebat cinctui balteũ. *Varro hoc loco*, vt veteres loquebãtur, indutui cõprehendit. *Asbeston autẽ linũ est, quod igni non consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius viuũ appellat. Sed asbeston cùm Varro dicit, lintea ex eo facta intelligit, atque adeò vestimẽta. Plinius*, Inuentum iam est etiam quod ignibus non absumeretur: viuum id vocant: ardentésque in focis cõuiuiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis quàm possent aquis. Regũ inde funebreis tunicæ corporis fauillam à reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustísque sole Indię, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescítque viuere ardẽdo. rarum inuentu, difficile textu, propter breuitatem: ruffus de cætero color splendescit igni. Cùm inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarũ: vocatur autem à Gręcis asbestinũ ex argumento naturę. *Lego mox*, amictui dictũ, quod amiectum, id est circumiectũ. à quo etiam quòd vestitu se inuoluunt, circumiectui appellant. *amictui & circũiectui more veteri à Varrone dictũ elegantissimè censeo. huius elegantiæ ignari has exterminauerũt*

locu-

*locutiones,& seculi nostri balbutiem innexerunt.Cæterùm Varro ricinium quasi rencinium dictum interpretatur: pallia quasi parilia,extrita syllaba ri.Lego igitur,*re exclusum propter leuitatem.*Vetus liber* reliculum *habet mendosè:scribere fortasse voluit librarius scriba*, ri reiiculum. *at* Parapechia,chlamydes,*rectè legi arbitror,& per summam iniuriam hinc ablegata arbitror. Lego*,pala,à paugendo: *quidam libri* à pangēdo,*& fortasse sic veteres locuti sunt. Lego*,rutrum,ruitrū, a ruendo.*Varronem etiā ferè coniicio scripsisse*,aratrum,quod arruit terram:*id est,quod terram iuxta ruit & iacit.Varro De re rustica*,terra arruenda puluinos fieri:*vel,vt scriptum in omnibus est*,aruit,*erit à se ruit & amonet. Cùm autem ait*, vomit eo plus terram.*more suo loquitur,vt antea*,quòd eo plus calda adponebatur.*Plus erat sæpius,hic magis & amplius.*

¶*Lego paulo pòst*,& in ea transuersa regula,manibula,*accommodatè & appositè ad etymologiam Varronis, cùm à manu bubulci dictam interpretetur.* ¶*Lego etiam* qui quasi est temo inter boues,bura à bubus.*Interpūcta hāc notationē perei erant,quæ nunc,vt existimo,viget & floret.*¶*Ait Varro*,alij à curuo curuum appellant.*Sunt qui emēdant*, vruū appellāt. *vruum enim est aratri curuatura. Nos tamen nostras manus ab iniuria hic cōtinebimus.*¶*Lego cōtinuò*,sub iugo medio cauū, quod bura extrema oppilatur,vocatur coū,à cauo. *Cauū, inquit Varro,in iugo medio, quod extremitate buræ & temonis indita ei & inserta oppletur & clauditur (id enim est hoc loco oppilatur) coū vocatur.Pōpeio tamē coum lorū est, quo temo buris cū iugo colligatur,à cohibēdo dictū.Quid si scribendum in Varrone?*Vt eruant quæ in terra serpunt sirpices,postea s detri to,à quibus dicti rastelli,vt irpices,serræ leues.*hæc fideliter sunt de libro vetere descripta:præterquā quòd serpūt pro sunt feci,quod mihi videtur etymologia postulare.Scribunt etiā libri editi*,à quibusdam dicti.*potest tamen,à quibus,non incommodè explicari & intelligi de his quæ in terra serpunt,à quorū abrasi sunt rastelli dicti.*

ADVERS. LIBRI XXIII, CAPVT XV.

EXTAT *apud M.Varronem perlepidum pérque venustū Papinij epigrammatium in adolescentē Cascam,sed quibusdam*

tamen locis inquinatum atque maculatum:ego creta quadam cimolia eius maculas detergere conabor,proponámque id,quemadmodum scribi debere censeam.

Ridiculum est cum te Cascam tua dicit amica,
Fili potoni sesquisenex puerum.
Dic tu illam pusam:sic fiet mutua muli:
Nam verè pusus tu,tua amica senex.

*Cùm inueniſſẽ in vetere libro,*potonis esqui senex, *existimaui potoni sesquisenex legendum,id est,plusquã anus.Senex enim de muliere etiã dicitur,vt,*tua amica senex.*Sũt & duo iãbici versus oppidò quàm elegãtes Manilij,deCasca Cascã ducẽte:in quibus canoræ nuptiæ sunt congruæ,cõuenientes,cõcinentes.* ¶*Quod autẽ ait Varro,*etiã nunc Casinũ forum vetus appellant,*intelligo oppidum Casinum à Romanis appellatũ fuisse forũ vetus. Nã fori nomen multis indiderãt oppidis,vt foro Cornelij,foro Sẽpronij,foro Liuij.Sequitur mox,vt in antiquis libris scribitur,*Itẽ significauit in Atellanis aliquot pappũ senẽ, quod casnar appellant.*hic pappum senem esse suspicor carduorũ lauuginem, senilem hominũ canitiem æmulantem:Græci γήρειον appellãt.editiones pupũ habent:qui volet eas sequatur.* ¶*Ait Varro* profectũ verbũ ab ambe.*hoc verbi sollicitos & anxios habet grãmaticos.Ego ambe puto esse circum,quod diminutũ dicitur an,vt in anquiro.Integrũ est & incolume in explicatione anciliũ in libris antiquis.Nã editionũ censores eum quoque locũ violarũt atque læserunt.*Ancilia dicta ab ambecisu.*Dicitur & ambu,vt in ambubaiis.*¶*Lego mox,*litera cõmmutata ambagio dicta. *Ambiegna autẽ est circũ quã duo sunt agni. Lego mox,*vt signa canũt,canes appellatę. ¶ *Lego deinde,* itaq; dicitur in nuptiis camillus qui cumerũ fert. *Defenditur hæc emẽdatio Festi auctoritate,vas istud,quod in nuptiis ferebatur,cumerã appellantis,& camillum:quod & vt ait,à camillo ferebatur opertum, vtensilia nubẽtis continens.* ¶ *Lego deinceps,*in quo quid sit in ministerio,pleriq; extrinsecus nesciunt.*Cæterum subulo mihi videtur esse tanquam sibilo : exponitur à vetere critico αὐλητής.In versu autem illo antiqui poetæ,*

Corpore tartarino prognata paluda virago,

etsi Varronem suspicio & revereor,parum tamen abest quin putem eum hic allucinatum , qui quidem paludam paludatam interpretetur , vocem secutus vitiosam . Neque enim Latini sermonis consuetudo pati hoc videtur posse , vt paludum pro

paludato loquamur. & poeta ille scripsisse potius videtur, prognata palude.*constat enim Mineruam ad Tritonidem paludem natam fuisse,vt ea ferè palude prognata videatur. sed tamen fas non sit à tanti scriptoris sententia recedere.Cùm citat Platonem in quarto,significat quartum Platonis librum, qui Phædo vocatur.* ¶ *Lego infrà*, sed lucæ,neque vrsi potius Lucani quã luci dicti. *Infrà autem existimo ita scribendũ*, Qui enim vt haberet orationem, publicè ab vniuersis tum legebatur, ab oratione orator dictus: cùm res maior erat, legebantur. *Infrà vitiosissimè legitur in Saturnio carmine. Non enim versus Saturnius est,qui est iambicus hypercatalecticus,sed versus Enny heroicus:vbi narrabat Numam mensas sacras, quibus ad rem diuinam est opus, & ancilia Saliorum constituisse, eundémque liba instituisse ad rem diuinam,& fictores,qui sunt panifices,libariíque vocari possunt.In vetere inscriptione legi*, discipulum fictorum pontificum.*In vetere libro reperio*,argei sunt è scirpeis simulachra hominum XXIIII. ea quotannis de ponte sublicio. *Tutulati sunt qui in re diuina habent in capite tutulum, vt flaminicæ & pontifices.Lego autem*, queis habent vti velatos.

ADVERS. LIBRI XXIII, CAPVT XVI.

CVM *Varro nominatim in libris de lingua Latina scribat*, vt in his qui sunt versibus plerique, *quod mox pedibus solutum liberúmque creditur, ego modis & numeris vinctum ligatúmque censebo.Sequuntur igitur statim duo claudicãtes iambici,quos scazontes Græci vocant,*

Volturnalem,Palatualem,Furinalem,

Floralem,Falacrem,& Pomonalem idem fecit.

Falacrem autem pro Falacrali posuit, coactus versus lege. ¶ *Lego mox*,quæ obscura sunt, eorum origo Volturnus. *Excipiunt non longè nomina piscium, vt ait, Græca, sed nulli intellecta,in versu Lucillij:quem ego sic legi debere censeo,*

Occidunt Lupe saperdæ te & iura siluri:

Sumina te,atque amiæ. *Notum est, ne testato agam, ex Horatio & Persio, quàm acris & vehemens fuerit in Lupum Lucillius:eum credo hoc carmine compellari. Etiam Lucillianum versum ita scriptum reperio,*

Quidam thynno capto corium excludunt foras. *Antonius Augustinus, vir & eruditißimus & optimè de literis elegantioribus meritus, Varronis verò vindex, assertor, patronúsque vnicus habendus: immo verò eius potiùs Æsculapius existimandus, siue sola animi coniectura ductus, siue librorum auctoritate adductus, commodißimè* coruum *legit.* ¶ *Lego paulo pòst Ennianum versum hunc in modum,*

- caua quæque in

Corpore cæruleo cæli cortina receptat. *Tantùm è telo cæli feci: & in libro antiquo dubium erat lineamentum primum, & ambiguæ inter c & t figuræ. Hoc versu Ennius hemisphærium cæli cortinam appellauit, de similitudine cortinæ Apollinis, quæ, vt ait, nomen habuit à corde, quòd inde primæ sortes existimatæ. Inuenio in antiquo exemplari,* Quid vnde inuitis sumpserint perduellibus? *quod & adscribendum putaui. Cæterum Opilius verborum enodator antiquorum fuit: is à stella, quæ vesperi oritur, tempus vespertinum ipsámque vesperam, vesperum vocari credidit. At verò apud Catullum alia significatione dicitur,* Vesper adest iuuenes. *Intelligitur enim ipsa stella. Atque hic sensus erit editiones sequenti. Nam libri manualis literaturæ habent,* à quo eam Opilius scribit vesperum. *quod de stella liquido perspicuéque intelligetur, non de suprema tempestate. quo sensu & in Catulliano ceso erit accipiendum, aliúdque quiddam significabitur quàm tempus primum noctis. Eam stellam, vt libri sanctiores loquuntur, Græci vocant* Διαύσπερον. *In* XII *tab. lege, vt penè notum est puerulis omnibus, è Gellio scribendum,* Sol occasus suprema tempestas esto. *Scribendum etiam omnibus approbantibus & scripturæ gratulantibus,* ea enim merces quæ Græcè dicitur λάτρον. *Ennio in libro iuratißimæ fidei versus iste tribuitur,*

Risi egomet mecum casabundum ire ebrium. *Casabundum autem, non cassabundum, hac de causa scribendum censeo, quòd à cadendo deducitur à Varrone: vel, vt melius origo intelligatur, quòd à casare proficiscitur. Quod continuo additur,* Diabathra in pedibus habebat, erat amictus epicroco, *de homine dicitur cultum muliebrem & molliorem gerente. nam & diabathra muliebria erant calceamenta, & color croceus in vestitu viris erat indecorus. Vbi porrò hodie in Plauti exemplaribus legitur,* lanam carpere, *M. Varro sine controuersia legit carere,*

rere, quod est purgare, ut interpretatur. quo vocabulo usum etiam dicit Naeuium in Commotria: sed & ultro ipse ita carere usurpat cùm hic scribit, Cùm ex ea carent quod in ea hæret, neque est lana. quæ in Romulo Næuius appellat osca, ab Oscis. *Purgamenta & sordes lanæ per contumeliam & iniuriam summam Oscorum, qui obscœni habebantur, osca Naeuius appellauit, ut Varro interpretatur. Scripturam veterem interpolant multi, aliique aliter euulgant. est qui scribat,* quod in ea est nequam, est lana. *est qui secus,* nequa est lana quam. *hæc excogitata & commentitia lectio si cui probetur, significabit ne qua lana spurcam & impuram, quæ non sit aliqua, id est alicuius pretij. Nam Sosipater Nequa dici pro Nequam docet. Lego mox,* mi litibus si quis eorum deperisset: *&,* nam illum tibi ferentarium. *Ac videtur ferentarium amicum potius dixisse Plautus, qui subsidio & auxilio futurus sit, quàm quomodo Varro interpretatur, qui inanis & sine fructu sit. Sed Varroni tamen vix reclamare audeo.*

ADVERS. LIBRI XXIII,

CAPVT XVII.

VERSVS *M. Aclij extat apud Varronem subobscurus,* Non quasi nunc hæ sunt hic limaces liuidæ? *quem de meretricibus dictum accipio, quas ad despicatum limacibus comparari existimo. & fortasse cum eo continuari debent elogia huius iambici,* Diobolares, schœnicolæ, miraculæ. *Ac schœnicolæ quidem dicuntur quæ schœno unguentario (sic enim in Varrone legendum existimo) nonnullam odoris gratiam accerserent: quas & schœno delibutas ipsemet Plautus dixit. Versus sequitur, superioribus, ut apparet adiungendus: sed in scriptorum libris variè conceptus: cuius haud scio an verissimam sim formulam exhibiturus literatis. Quemadmodum tamen mihi videatur esse scribendus dicam: etsi scio perdifficile esse malignos calumniatorum morsus effugere, qui non tantùm satis habeant ipsi reprehendere, verùm etiam clàm submittunt & subornant qui reprehendant. Lego igitur,* scraciæ scrupedæ, strictabillæ, tantulæ. *Tantulæ sunt, paruæ, breues. ut apud Plautum,* Tantula tanta verba funditat. *Scraciæ sunt æquè despiciendæ & contemnendæ ac*

screa sputaque, sic vocatæ quasi screaciæ. videtur Varro scraciam explicare siccam. Nam in eo videtur legendum, scracia siccam significat, *vel exiccam significat. Nam cùm siccæ sunt & arentes fauces, magno & difficili strepitu & raucho velut troclea screatum trahimus.* sic adsignificat, *tamen non muto. Scrupedam Aurelius exponebat à scauro pede vel scauripedam. Nam sic in Varrone lego. scaurus autẽ exponitur* στρεβλόπους *&* σκαμβὸς σκέλος *à vetere critico. Horatius quoque,*

Balbutit scaurum prauis fultum malè talis, *in Sermonibus scribit.* ¶ *Lego autem non longè*, ex eo ab Actio positum in curiosa. Itaque est in Menalippa, reiicis abs te religionem scrupeam pone. *Actius, inquit, scrupeum pro curioso usurpauit in Menalippa, cùm religionem scrupeam dixit, quam post tergum reiiciendam ait. Strictabillæ dicuntur non tam ambulantes, quàm summo pede vel talo terram stringentes. quod vsuuenit iis quibus pedes læsi sunt, vel crura. Non enim planum ponunt vestigium pedis, sed eius extremo tantùm radunt solum, qui iidem pedibus suis ægrè stant & insistunt. A stringendo deducitur Strictare: à strictando Strictillare per diminutionem: & per eandem iteratam Strictibillare, vel Strictabillare, vt à conscribere, Conscribillare. vnde Strictabillæ sunt appellatæ, vt Varro ait. Nec verò scriptura quam hîc tueor, mea est, sed eorum librorum, quibus hodie solis testimonij (vt placet quibusdam) dictio est.*

¶ *Lego autem in sitelli tergo*, mulier es, vxor, cuiam te ego noui: scio axiciosam. *& paulo antè*, axiciosæ annonam è vili caram concinnant viris. ¶ *Reperio mox*, Quasi Claudius scribit axiciosas demonstrari consupplicatrices, ab agendo axiciosas. *Mulieres rebus diuinis deditæ, simpulatrices dicebantur, vt ait Festus.* ¶ *Idem scribit antiquos axit pro egerit dixisse: vt apud Plautum adaxint, pro adegerint, in Aulularia reperitur. axiésque refert esse mulieres in ædibus vnà agentes, & axiciosos, factiosos: vt axies fortasse Pompeio mulieres sint, quas axiciosas Varro vocat. quæ vnà agunt cùm aliis. Axitas etiam reperio in antiquo lexico exponi* συντελεσματικάς. *Alij hîc actiosas vbique legunt, & suspicatrices, non supplicatrices. Nos istam varietatem lectori potiùs proponimus, quàm nostram sententiam interponimus. quam tamen siquis requirat, putem Plautum axiciosam scripsisse. Varro autem Claudij non sequitur interpretationem, sed eam affert quam retulit Festus.*

¶ *Mox*

¶ *Mox autem legendum*, de ſtribula vt delumbos cœnabis Chærea. Stribula, vt Opilius ſcribit, circum coxendices ſunt nobis. *Strebula Pompeius ait Vmbrorum lingua appellari partes carnium ſacrificatarum. Arnobius libro* V I I *ferè vt Varro interpretatur, ſic ſcribens*, Non enim placet carnem ſtrebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur. *Etymologiam ei Græcam reddit Varro, à verbo* στρέφειν, *quod eſt vertere.* ¶ *Legendum quoque mox exiſtimo*, Scobinam ego lima actutum abraſi. *Nam Varro limam interpretatur: quod non faceret, niſi eius poeta mentionem feciſſet: quam materiam & inſtrumẽtum & rem fabrilem dicit. Ceterùm cùm ſcribit Actium dixiſſe perſonas diſtortas, oribus deformes, miriones, de perſonis hiſtrionũ monſtroſis & deformibus intelligo. quod & de ſimilibus figmentis ridiculis accipi etiam velim.*

ADVERS. LIB. XXIII, CAPVT XXV.

GESTIT *animus, in Varrone, vbi ſcribitur*, hoc factitatum Ariſtoteles ſcribit in libro qui inſcribitur nomina barbarica, *ſcribere, contra librorum teſtationem omnium, quod amentiæ fortaſſe videbitur multis nimium effrenatæ: veruntamen, vt dixi, geſtit animus ſcribere,* νόμιμα βαρβαρικά. *Nam, vt opinor, Ariſtoteles de legibus & inſtitutis barbarorum ſcripſerat, non de eorum lingua: & Varronis verba neſcio quid tale demonſtrant. At quod ex Ennio affertur*, decem coclites, quos montibus ſcimus riphæis fodere, *de Arimaſpis intelligo vnoculis, qui Riphæos montes incolebant, & auraria metalla fodiebant, quæ rumor erat à Gryphis cuſtodiri, quos Latini picos appellant. Ergo cùm in Aulularia ſcribitur*, Pici diuitiis, qui aureos montes colunt: *Gryphi intelligendi ſunt. de quibus ita Mela ſcribit*, Gryphi, ſæuum & pertinax genus ferarum, aurum terra penitus egeſtum mirè amant, miréque cuſtodiunt, & ſunt infeſti attingentibus. *Quocirca cùm in Curculione ſcribitur*,

De Coclitum proſapia ted' eſſe arbitror, *non de Romanorum Coclitum familia, ſed Arimaſpis dictum intelligo, qui erant (vt hiſtorici ſcripſerunt, etſi, vt exiſtimo, falsò) vnoculi.* ¶ *Lego mox in Varrone*, Quod eſt apud C. Actium,

Nocte intempesta nostram deuenit domum. *Locus enim est sumptus è Bruto Actij. Versus porro qui de intempesta nocte anapęstici proferuntur, à duabus personis dicuntur: vna interrogat,* Quid noctis videtur? *altera respondet*, In altisono cœli clypeo temo superat stellas sublimis, agens etiam atque etiam noctis iter. *Atque hos versus, vt scripsi, ita legendos arbitror, modulo nobis fauente, editiones condẽnante.* ¶ *Scribo mox*, ad tempus designandum. *Septentriones autem ait à Latinis vocari septem stellas. Sic à Cicerone appellantur, 1 Tusculan. ita scribente*, Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas. ¶ *Lego autem in Varrone*, nostri eas septem stellas, boues & temonem, & prope eas axem. *Nam mox ostendit triones esse boues, quasi terriones, sed er detritum esse censet. ex quo legendum arbitror*, vnde triones vt dicerent, er detritum. ¶ *Lego paulo post*, ad postremum perueneris. &, redito huc conticinio. Reciproca tendens neruo equino concita tela. *Quod ait, ita accipiendum auguror, Cùm arcus tenditur, sagitta ad nos versus trahitur, quæ mox, dum mittitur, in eam partem vnde trahebatur redit: idque est quod reciprocum appellat.* ¶ *Cæterùm vbi Varro in Terentio legit*, scortatur, potat, *omnes vno consensu & coniuratione editiones hodie* obsonat *exhibent.* ¶ *At in Plautino versu lego*,

Si vnum epityrum esuriens apud illum insanè edam.

Quam scripturam, vt nihil aliud dicam, certè versus ipse flagitat, qui alioqui conturbatior erit. ¶ *Non longè*, flexanima, tanquam lymphata, *è libro Ciceronis de Diuinatione emendandum est.* ¶ *Mox etiam scribo*, ea Thelis illi mater. *Nam quæ Thetis à Græcis appellatur, eam Ennius Thelin vocabat. Varro De re rustica*, nec continuo his quas melicas appellant falsó: quòd antiqui vt Thetin, Thelin dicebant, sic medicam melicam vocabant. ¶ *Mox interpretatur Varro quod Pacuuius dixerat*, vt Bacchi sacris commota. *Nam Baccha in Cicerone pro Bacchi malè legitur.* ¶ *In versu poetæ quem Varro profert*, *littus peruolgans, est littus pererrans, obiens, lustrans: vt apud Lucretium*,

Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo cæli peruulgant fulgura cælum. *Quid si legamus?* ritè perfectis sacris, rectè vult accipi. *nos tamen*

aliis id indicandum relinquimus.

ADVERS. LIBRI XXIIII, CAPVT XXIX.

INSIGNIS *est illa Varronis translatio à fugitiuis seruis sumpta sanè quàm eleganter lib.* IIII *De lingua Latina,* Quare illa quæ iam maioribus nostris ademit obliuio, fugitiua si sedulitas Mucij & Bruti retrahere nequit, non si nõ potuero indagare, eo ero tardior. *Fugitiui enim serui dicuntur retrahi, qui è fuga reducuntur domum ad herum: vnde & apud Varronem De re rustica fugitiuarius, dicitur qui fugitiuum conquirit & sectatur. De verbis igitur, honesta præclaráque translatione, vt de seruis, locutus est: vt & Terentius,* Retraham hercle opinor ad me illud idem fugitiuum argentum tamen. *Sallustius:* in his erat Fuluius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit. ¶ *Ait idem Varro*, quòd nec omnis impositio verborum extat: *vbi impositionem verborum nominat, quam Græci ὀνοματοθεσίαν vocant: ea nomina intelligens quæ primùm rei alicui significandæ imposita sunt: quorum multa iam non comparent, cùm tamen ab iis alia profecta in vsu fortasse sint. Impositiones enim nomina primitiua appellat, à quibus oriuntur declinationes, id est deriuatiua. Varro libro* V I, Duo igitur omnino verborũ principia, impositio & declinatio: alterum, vt fons, alterum vt riuus. ¶ *Ait Varro de literis loquens,* & propter earum artationem. *ego è libris antiquis* tractationem lego. *Tractatio enim est cùm tanquam manu literæ tenentur, & huc & illuc transponuntur & traiiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum traiectio & transpositio. Sic Cicero scribit materiam in verbis esse, tractationem in collocatione verborum. Vt enim verba optimè collocentur, à nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis locis collocantur, vt iucunda sit & lenis eorum compositio.* ¶ *Inquit Varro*, quartus vbi est aditus & initia, regis. *Qui ad quartum, ait, gradum peruenerit, is rex fuerit, & planè modis omnibus rem absolnerit. Tale est illud Horatianum,*

-rex eris, aiunt, si rectè facies. *Ausonius,*

Qui rectè faciet, qui non dominatur, erit rex.

Sic victor etiam dicitur qui aliquid perfecit & absoluit. Virgilius,

-victórque virûm volitare per ora. *Iterum,*

Illi victor ego & Phrygio conspectus in ostro. ¶ *Lego autem mox*, Quòd si summum gradum non attigero, tamen secundum præteribo. *Inficiantis enim particula delenda est. Se enim profitetur vltra secundum gradum perrecturum, cùm ad Cleanthis philosophi lucernam lucubrarit, non tantùm Aristophanis grammatici.* ¶ *Mox quoque*, volui præterire eos, *lego ex antiquo libro. significat enim se vltra grammaticos (qui tantùm ficta à poetis verba expediunt) progredi velle. Homines etiam in locandi explicatione scrupulus malè vrit cùm scribitur*, ab eo præco dicitur locare, quoadusque id emit. *ego malè coalescentia puto diuellenda: legendúmque censeo*, quoadusque idem it.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONES SEV ANnotationes in quosdam Varronis locos, quibus vel variæ lectiones, vel coniecturæ in dubiis locis proponuntur.

PAGINA 6. V. 21.

POSSENT] posint.

6.27 PROPTER bis quaternas caussas.] Propter quaternas caussas. Propter has quattuor caussas. Propter ternas caussas. *duo priora ex libris, posteriora audaci emendatione.*

6.32 HEIC commorandum] heic admonendum. *ex libris vtrumque.*

7.6 QVARTVS, vbi est aditus, & initia regis] aditus ad initia rei. *non infelici audacia emendatum.*

7.30 INITIA] principia.

7.36 QVARE fit vt omnia ferè sint] vt ideo ferè omnia.

8.5 QVARE quattuor genera] quare quod quattuor.

8.6 HORVM enim] harum enim. *vtrumque mendosé.*

8.19 FILIAM habeo] *Virginem habeo, Plaut. in Aulul.*

8.21 O TERRA trita] O terra terrea. O terra Græca. *ex libris. Totus hic locus Ennij mendosus est.*

9.12 ANDROMACHA Noctique caua] Andromacha nocti: Quæ caua. *ex felici audacia.*

9.17 CAVEA, & cauile] cauea & caulæ, *non nemo emendat.*

9.31 VIA quidem] via siquidem.

10.2 PINSIBANT.] pinsabant.

10.3 AB EO qui Romanus combustus est] ab eo qui Romæ non combustus est. Ab eo quoad Romæ combustus est. *vtrumque ingeniosa inuestigatione.*

10.11 VTRVM Q.] aut vtrumque, *non nemo mutat.*

11.18 ITEM alia, quæ segetes ferunt] item alia. Quæ segetes ferunt.

11.30 SVSTOLLIT] sustulit.

11.34 DIVIDIT in eos agros, &c.] *Locus mendosus.*

11.37 VBI nunc est Roma septem montium demissior] *Locus mendosus.*

12.2 TERRA abiit] terra abit.

12.6 HINC sudor quiuis] hinc sudor. Aquæ vis.

12.17 SVSCIPIVNT] suspiciunt.

12.21 σταμνὸν] σταγνον, *aut* σταγανόν.

12.28 CONTINVE] continuo.

12.32 QVI aliter facit, ex ambitu caussam dicit] indagabili ex ambitu, *libri omnes quos vidi.*

13.2 NIHIL Latinum vt quod oritur] nihil Latinum & ignotum: vt quod oritur, *quidam putant ex veterum librorum notis scribendum.*

13.25 SVNT & nomina, &c.] *Ante hec verba, multa, ni fallor, desunt.*

14.11 QVOD ea, qua tum itur, velabrum] quòd ea, qua tum descendebant, dicitur velabrũ. *vtrumque ex libris.*

15.6 PROXIMO cliuo] primori cliuo. *vtrumque habent libri.*

15.36 VIMINETA fuerunt] vimina nata fuerunt. *ex libris vtrumque.*

17.30 ADIVNGAT] adiugat, *vir quidã doctus mutat.*

18.13 IBANT malam viere] ibant malacci. *vtrumque libri.* Ibant mane viere, *idem vir doctus.*

19.39 IGNIS scindit. Ideo calet] ignescit: ideo calet; *alter vir doctus.*

20.16 QVOD ibi dixit] quod ille dixit. *Plaut. in Cistell.*

22.12 CONSVL fiat] consul fuat.

23.19 ET inde desitum] *Locus mendosus, litura fortasse emendandus.*

24.5

24.5 EXTREMEIS subsidio.]extremi subsidio.*placet viri cuiusdam docti coniectura.*

24.31 CVI eæ opimæ] cui ea opima. *ex coniectura.*

25.10 QVAS indagatur]quasi indagator.*vtrumque ex libris.*

25.10 QVOD sequitur verbū aduentū, & inuectum] *Sunt qui ita scribendum putent* , Venator à vento, quòd sequitur feram ad ventum,& in ventum. *Legitur etiam,*Venator à venatu,quòd,*&c.*

25.16 FVNDAMENTVM *instituit*]negotium instituit.*ex libris vtrumque.*

27.16 EXTA loco quo solent addi ex mola, id est sale, & farre molito] *Sic in veteri libro Achillis Mafei, quo multùm vsi sumus.In alio libro est,* exta ollica. *Scribendum forsitan est* , exta olla coqui solent addita mola:ea est ex sale & farre molito.*Valerius Maximus libro secundo, capite primo,ita scribit,In sacrificiis mola,quæ vocabatur,ex farre & sale constat:exta farre sparguntur.*

27.30 HORREVM ab horrendo] ab horrido. *ex coniectura.*

28.6 Et placenta,quod edebant]& placenta.Quod edebant.*rectius est.*

28.12 QVAE nimis cruda] quæ minus cruda. *ex coniectura.*

28.27 ET VT seruarent,salere] *Diomedes ita scripsisse Varronem existimat,non salire,lib.*1,*cap.*III.

29.10 ITEM Græci sigillatim,vt ouum,bulbum,lana] *Locus mendosus.*

29.16 TRAMA, quòd tranat frigus] trama, quòd trameat filum.*Sic docto cuidam viro placet. Et postea,*genus vestimenti densum.

29.27 IN cacumen] in acumen. *vtrumque habent libri.*

29.30 CONSECTVM SIT] consecteis sit.*ex audaci emendatione.*

31.20 POCVLI genus δεπίσκαι] δέπαστροι *ex Polluce, libro* XI.

32,3 CALIDVM]caldum.

32.24 COLLIGARENT. Dictum capital.] *Scribe* colligarent;dictum capital.

32.36 CALTVLAM, ac crocotulam] aut. *Plaut.in Epidico.*

33.11 AVT colendi] aut colligendi. *ex coniectura.*

33.37 SOLVVNT, id est luunt] *Scribe* luunt, id est soluunt.

34.14 QVAE virgeis] quæ iunceis.

34.29 QVO munitius] quo muniti.

35.16 COGNOMINATVM] nominatum.

37.3 MILLIES aduentu] milites ad vectim. *ex libris vtrumque.* mulieris ad restim, *placet docto cuidam viro.*

37.7 MAGISTRATVS misit] mag.signum misit. *ex libris.*

37.12 QVOD alij esse] quod alij inesse.

38.20 MITTERET carpentũ] iniiceret carpẽtum.

39.29 ET ius institutum] & institutum.

39.34 SVPER lectulis origines] *Hæc non cohærent superioribus.*

40.10 VT Sagum, Reno Galli quid gaunacumma eius sagum] *Locus mendosus.*

40.11 TORALE] *Scribe* toral.

41.20 δῶμον] δῶρον.

41.32 VNVM addunt] vinum addunt.

42.33 VOCABVLO] verbo.

45.12 VIDEBIMVS, factum volo.i, redito conticinio] videbitur, factum volo: redito huc conticinio. *Plaut. in Asin. Vide* 85.10.11.

45.15 DIES EST] tunc dies est.

45.23 TEMPORIS pars] temporis pars prima.

45.26 VIRERE] viuere.

46.10 EST satis] sat est. *Plaut.in Trucul.*

48.8 ANTE diem duodecimum] quartumdecimum *ex Fastis.*

48.20 VT à suffiendo subligaculũ] à suffiẽdo, vt subligaculum. *ex verisimili coniectura.*

49.12 SACRIFICATVR] sacrificant.

50.14 MVCIVS abnegabat] ambigebat.

50.29 PERTINEAT] pertinet.

51.26 AB aliquo]ab alio.

52.8 SECVTI]secutus.

52.19 QVORVM repertum]quorum in promptu.*non nemo opinatur scribendum.*

53.10 MENTEM quodammodo motam amoueo] mentem quod.moueo.*ex docti viri opinione.*

53.23 VT Libétina] *Nonius Marcellus refert Varronem scripsisse lib.* III, *siue* V *De lingua Latina, proluuiem & prolubidinem dici ab eo quod lubeat. vnde etiam lucus Veneris Lubentinæ dicatur.*

54.14 AC fatuus fari id] *Locus mendosus.*

54.20 CVM de poetis]de poematis.

54.35 POLLVTVM] polluctum *quidam scribendum putat.&* P.54,V.27,32.

54.32 ID dicitur. Pollutum] id dicitur pollutum, *quidam.*

54.34 PORRECTA]proiecta.

55.10 ET fatuus,& fatue]& fatua; vel & faunus; *scribendum esse opinamur.*

55.27 A CONCINNE] à concinno.*ex coniectura.*

55.31 QVOD proscenio] quod in proscenio.

55.37 EXTREMVM nouissimum,&c.]*Refertur hic locus à Gellio lib* XII,*cap.* XXI.

56.7 QVOMODO additæ erant, quibus] quom additæ erant,qui.*ex coniecturis.*

57.28 SI dico quid scienti quod det,quod ignorauit, trado]*Locus mendosus.*

57.5 SVI CVIVSQVE] vniuscuiusque.

59.8 SEQVOR Hercule] sequor Hercle.

60.14 NAM & quidem facere verba,&c.]*Locus mendosus tribus his versibus.*

60.35 ET qui id in testamento] & cernito in testamento.*coniectura audaci ex Varrone libro proximo,& Vlpiano in Institutionibus.*

61.35 AVDIO,aut ausculto] audio, haud ausculto. *non nemo.*

61.30 REPOTATIO] repotia.*doctus vir.*

61.35 MANVTERIVM,]manutergium.

61.36 NVNC primùm ponã] *Ante hæc,verba videntur*

multa deesse.

62.23 ALIQVOT rebus idem]item.

62.26 QVAM comœdiam alij] M. Attij, *docti viri scribendum putant. Sic proximo libro, M. Attius in Casina.* Quid fringutis? *Plautum vtrobique hoc nomine significari scimus. Sed quid de Bœotiæ auctore iudicauerit idē Varro in libris de comœdiis Plautinis, videndus Gellius lib.iii, cap.iii.*

62.37. AVSPICIO orando] exorando *quidam.*

63.3. VBI canat collegas] *Locus mendosus.*

63.10 CAPVT edicti] *Delent quidam verbum edicti.*

63.14 CLASSICVS canat] classicum *fortè, vt hosticum paulo pòst.*

63.23 QVOD censor exercitu &c.] *Locus mendosus.*

64.7 QVAE cum E,] quia I cum E, *quidam: sed mihi locus hic mendosus adhuc videtur.*

65.8 OBSCVRIOR fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur] *Locus mendosus, ita fortasse emendandus,* voluntas impositoris. Non reprehendendi igitur illi.

65.12 FACILIVS] vt facilius.

65.20 AB EO quod non erunt &c.] *Locus mendosus.*

66.4 MVLTO tanto propius] tanto *delendum est.*

66.10 VT QVIA quare ad medendum medicina] à medendo medicina, *quidam: sed non est locus integer.*

67.3 TESTA QVE meta, &c.] *Locus mendosus.*

67.32 NAEVIVS: Expirante vapore vides, vnde ignes cluet mortalibus diueis] Expirãte vapore videmus, Vnde ignis lucet mortalibus clam diuisus. *ex Cicerone lib.*II *Tuscul. Gabriel Faernus, qui pleraque alia, emendabat.*

68.6 VIDE quod opus fiat.] quid opus fiet, *vel* quid opus fuat.

70.12 VELATAS frondenteis comas] *Locus mendosus.*

70.14 CVRVAMVS] curuantur *fortè.*

70.20 COSAVLI, dolosi, eso, &c.] *Locus mendosus.*

70.28

70.28 CASCAS res volo profari] profari volo, *quidam.*

70.37 RIDICVLVM est,&c.] *Priscianus libro* III *refert ex Pomponio postrema verba huius epigrammatis.* tua amica senexst. *cætera mendose scripta redegit in hunc ordinem Octauius Pantagathus, qui permulta alia restituit. Veteres libri sic habent,* Ridiculum est cùm te cascam tua casca dicit. Amica Philipotonis eius, qui senex puerum dici pusum, puellam pusam. Sic fiet mutuam mulinam, vt sis vere pusus tu, tuæ amica senex.

73.9 CVM res maiore ratione legebantur] cùm res maior erat, eo legebantur. *coniectura verisimili.*

74.8 THYNNO capto,&c.] *Locus mendosus.*

74.35 DECEM annos] duodecim annos. *vtrũque ex libris.*

75.2 QVOD item] quod itent, *non nemo.*

75.12 EST nequam] hæret, *quidam. alij,* est. Nequam est lana.

75.30 NAM inde] nam id est. *ex coniectura.*

75.31 PACVVIVS deum triportenta in Mercatore ponit] *Locus mendosus. & quæ sequuntur, Plauti sunt, non Pacuuij.*

75.34 DIVIDIA est] diuidiæ st, *scribendum.*

75.36 SED quid tibi est? lienes necant] tibi st? lien necat, *Plaut in Curcul.*

78.4 VIDEBITVR,&c.] *Vide* 47.14.

79.2 MORTICINIVM] morticinum.

79.13 FLEXAMINAT aquam lymphatam] Flexanima tanquam lymphata, *ex Cicerone, lib.* I. *De diuinatione.*

79.31 LATINA.] *Latine.*

80.7 EVAX iurgio vxorem.] euax iurgio Hercle tandem vxorem. *Plaut. in Menæch.*

80.11 PVELLA spe.] puella sæpe. *vir doctus opinatur.*

81.5 QVIA ego antehac.] quum ego ante hac. *Plautus in Cistell.*

81.10 FERRE quem.] fert qui, *doctus vir scribendum putat.*

81.39 CLAMOR ad cælum.] Ad cælum clamor.

82.1 ET A frendice,&c.] *Locus mendosus.*

82.3 SVES auoluerat,&c.] *Locus etiam mendosus.*

82.17 DELIQVIVM est.] deliquomst. *Plautus in Casina.*

82.28 PERSIBVS à perite.] Persicus *fortasse scribendum, ex Sex. Pompeio, qui peracutum interpretatur: & hac Neuij verba refert*, Et qui fuerit persicus, carpenti adest ratio.

82.29 PROTINAM à protinus continuitatem significans.] *Nonius Marcellus refert Varronem scripsisse, protinam vel protinus continuatione vel præteritæ vel futuræ longitudinis dici.*

82.38 RESARRIRE ab serra.] reserare ab sera, *magis placet.*

86.2 CAVSSAM quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi] caussa inquam cur eas ab impositis nominibus declinarint: quam ostendi. *sic libri ferè omnes.*

86.14 AC heis.] atque heis *scribendum, vel* ac *delendū est, vt Faerno nostro placet.*

86.22 CVM fiunt,&c.] *Locus mendosus.*

86.23 ET maneat.] remaneat, *non nemo.*

87.10 AB equo equito.] ab equo equile, *quidam.*

87.25 PROPTER eorum quam dicuntur.] *Locus mendosus.* eorum propter quæ dicuntur, *quidam scribendū esse opinatur.*

89.22 QVAE petimus, quod] quippe quod, *forte scribendum.*

90.2 ATRIVM ἀτρίσυλον similitudinem] atrium ἀτεισύλιον simile, *doctus vir putat scribi oportere.*

90.15 SOLVM, quod] solūm, quo, *non nemo.*

91.24 SI ex diuerseis] sic ex diu.

91.25 ALVO luam] ab luo luam.

92.26 EXSPECTARI] spectari.

92.32 NVNC discrepant] num discrepent.

93.2 QVARVM vis] quoius.

93.13 QVIS QVE] quis quæ.

93.17 EFFINITVM] finitum.

94.10 QVAE, quam] qua, quam.

94.13 SIC eeis]eaeis.

94.20 AD finitam]ad infinitam.

94.32 SERVARE]seruari.

95.11 PARMA,Alba,Roma, Parmenses] *doctus vir putat post verbum Roma scribendum Romenses, & Albenses, vt Parmenses.*

95.35 SIC amabor, legor, & eiusmodi verbi,est vocabulum] sic ab amor, legor, & eiusmodi verbeis vocabulum.*ex coniecturis mutandum.*

96.30 NON salsum insulsum] insalsum,*quidam.*

97.32 SVRVS. *ibid.*33.SVRO. *ibid.*35. SVRE.] sciurus,sciuro,sciure,*scribendum arbitror.*

97.38 IN vocando] in vocandei.

98.3 QVIDQVID]quidque.

98,22 QVIBVS das] quibusdam.

98.22 SED queis das] sed queis dam.

99.16 NEQVE alia trisyllaba fierent] *Locus mendosus.*

99.34 IN mediis] in aliis media, *vt docto viro placet.*

101.10 ID quidem est verum] *locus mendosus, vt arbitror.*

101.18 ET EX hac consuetudo, &c.] *Locus non satis integer.*

102.2 AN VSVS] an vnius, *fortasse scribendum est.*

102.18 ALITER ac inde]aliter atque in,*docto cuidam viro placet.*

103.8 QVOD sit]quod non sit.

104.29 QVI amissa,&c.]*Locus mendosus.*

106.11 SANE]an e.

107.1 ANIMADVERTIT]animaduertat.

107.17 LENTIBVS nateis]sateis *scribendum est,*

108.16 POSSVNT,quo]possit,quo.

109.11 VOCIS verbeis]verbeis vocis,*arbitror scribendum esse.*

110.6 DICO non]dico nos.

111.16 SED initio vocabulum]*Locus mendosus.*

112.28 OMNES tres] omnes hæ res.*quidam.*

112.30 AD silentium &c] *Locus mendosus.*
113.27 DEBVERVNT] debuerint.
115.3 IDEM QVE item contra] *Locus mendosus.*
117.2 NEGANT] negent.
117.3 QVOD in nihil] quod nihili.
117.7 SI RATIO] ea ratio. *Vel dele* si.
117.38 DECVIS] decus.
119.37 VT Sappho,& Alcæus] vt Alcæus.
120.6 ET non] *Dele* et.
120.20 IN nationes &c.] *Locus mendosus.*
122.2 ETIAM in hoc] etiam hoc.
122.9 QVARE cum] quare cur.
122.38 SACRIFICO res] sacrificor.
123.1 SACRIFICAT] sacrifico.
123.5 ADLAVANT] lauant. *Plaut. in Truculento.*
123.5 ADLAVANT.] ad lauant.
123.34 VTRVM in secunda &c.] *locus mendosus.*
124.4 MVLTA] multi.
125.2 HAE murænæ] his murænæ.
125.3 SI c aliis] sic alij.
126.9 CVIVS QVE] cuius est.
126.23 SENIOR seni] senis seni.
126.32 QVODCVMQVE conferas, &c.] quodcumque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse,& dissimile, si videatur: esse, vt dixi, neutrum, si in neutram partem præponderet.
141.3 VSVI] vsus.

HIS adde quæ in margine cruce adiecta conscripsimus, quæ aut ex libris variè scriptis sumpsimus, aut ex doctorum virorum coniecturis. Coniecturarum signum est semicirculus additus.

M. TERENTII VARronis De re rustica

LIBRI III.

M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA
LIBER I.
qui est de agricultura.

Qui Græci de agricultura scripserint. CAP. I.

OTIVM si essem consecutus Fundania, commodius tibi hæc scriberem, quæ nunc, vt potero, exponã: cogitans esse properandũ, quòd (vt dicitur) si est homo bulla, eo magis senex. annus enim octogesimus admonet me vt sarcinas colligam ante quam proficiscar è vita. Quare, quoniã emisti fundum quem bene colendo fructuosum cõficere velis, méque vt id mihi habeam curare roges, experiar: & nõ solùm, vt ipse quoad viuã quid fieri oporteat vt te moneã, sed etiam post mortẽ. Neque patiar Sibyllã non solùm cecinisse quæ, dũ viueret, prodessẽt hominibus, sed etiam quæ cùm perisset ipsa, & id etiam ignotissimis quoque hominibus. ad cuius libros tot annis pòst publicè solemus redire, cùm desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portento: me, ne dum viuo quidẽ, necessariis meis quod prosit facere. Quocirca scribã tibi tres libros indices, ad quos reuertare, siqua in re quæres quemadmodũ quidq; te in colẽdo oporteat facere. Et quoniã (vt aiunt) dei facientes adiuuant, prius inuocabo eos: nec, vt Homerus & Ennius, Musas, sed XII deos, consentis. neque tamen eos vrbanos, quorum imagines ad forum auratæ stant, sex mares, & fœminæ totidem, sed illos XII deos qui maximè agricolarum duces

vt adhibeã curam

sunt. Primùm,qui omnes fructus agriculturæ cælo & terra continent, Iouem & Tellurem. itaque duo hi parentes magni dicuntur: Iuppiter,pater appellatur: Tellus, terra mater. Secundò,Solem & Lunam, quorum tempora obseruantur, cùm quædam seruntur & conduntur. Tertiò, Cererem & Liberum, quòd horum fructus maximè necessarij ad victum. Ab his enim cibus & potio venit è fundo. Quartò,Robigum ac Floram: quibus propitiis,neque rubigo frumenta atque arbores corrumpit,neque non tempestiuè florent. Itaque publicæ Robigo feriæ, Robigalia, Floræ, ludi Floralia instituti. Item aduenerор Mineruam & Venerem, quarum vnius procuratio olïueti,alterius,hortorum:quo nomine rustica vinalia instituta. Nec non etiam precor Lympham ac "Bonum euentum,quoniam sine aqua omnis arida ac misera agricultura: sine successu ac bono euentu, frustratio est, non cultura. His igitur deis ad venerationem aduocatis,ego referam sermones eos quos de agricultura habuimus nuper, ex quibus quid te facere oporteat animaduertere poteris: in queis quæ non inerunt & quæres,indicabo à quibus scriptoribus "reperias,& Græcis,& nostris. Qui Græcè scripserunt dispersim alius de alia re,sunt plus quinquaginta.Hi sunt quos tu habere in consilio poteris cùm quid consulere voles, Hieron Siculus,& Attalus Philometor. de philosophis, Democritus physicus,Xenophon Socraticus,Aristoteles & Theophrastus peripatetici,Architas Pythagoreus,itē Amphilochus Atheniēsis, Anaxipolis Thasius,Apollodorus Lemnius, Aristophanes Maleotes, Antigonꝰ Cymeus,Agathocles Chius,Apolloniꝰ Pergameneus,Aristandrus Atheniensis, Bacchius Milesius,Bion Soleus,Chæresteus & Chæreas, Athenienses,Diodorus Priēnæus,Diō Colophonius,Diophanes Nicensis, Epigenes Rhodius, Euagon Thasius, Euphranij duo,vnus,Atheniensis, alter, Amphipolites,Hegesias Maronites,Menādri duo,vnus,Prienæus, alter, Heracleotes, Nicesius Maronites, Pythion

Bonum eventum

repetas

thion Rhodius. De reliquis, quorũ quæ fuerit patria non accepi, ſunt, Androtion, Æſchrion, Ariſtomenes, Athenagoras, Crates, "Dadis, "Dionyſius, Euphitô, Euphorion, Eubolus, Lyſimachus, Mnaſeas, Meneſtratus, Pleuthiphanes, Perſis, Theophilus. Ii, quos dixi, omnes ſoluta oratione ſcripſerũt. eaſdem res etiam quidam verſibus, vt Heſiodus Aſcræus, Menecrates Epheſius. Hos nobilitate Mago Carthaginienſis præteriit Pœnica lingua, quòd res diſperſas comprehendit libris XXIIX, quos Caſſius Dionyſius Vticenſis vertit libris XX, Græca lingua, ac Sextilio prætori miſit: in quę volumina de Grǽceis libris eorum quos dixi, adiecit nõ pauca, & de Magonis dempſit inſtar librorum VIII. Hoſce ipſos vtiliter ad VI libros redegit Diophanes in Bithynia, & miſit Deiotaro regi. Quo breuius de ea re conor tribus libris exponere, vno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis paſtionibus. Hoc libro circuncifis rebus, quę nõ arbitror pertinere ad agriculturã. Itaque prius oſtẽdam quæ ſecerni oporteat ab ea: tum de his rebus dicam, ſequens naturales diuiſiones. Ea erunt ex radicibus trinis, & quæ ipſe in meis fundeis colendo animaduerti, & quę legi, & quę à peritis audij.

Oades / Dionyſius / ὁ ἐκ τῶν / Euphi.

Quæ diiungenda ſint ab agricultura.

CAP. II.

"SEMENTIVIS feriis in ædẽ Telluris venetam rogatus ab æditimo, vt dicere didicimus à patribus noſtris: vt corrigimur à recentibus vrbanis, ab æditino. Offendi ibi C. Fundanium, ſocerum meum, & C. Agrium, equitem R. Socraticum, & P. Agraſium, publicanum, ſpectantes in pariete pictam Italiam. Quid vos hîc, inquam, num feriæ " ſementiuæ otioſos huc adduxerunt, vt patres & auos ſolebant noſtros? Nos verò (inquit Agrius) vt arbitror, eadem cauſa, quæ te, rogatio æditimi. Itaque ſi ita eſt vt annuis, morêre oportet nobiſcum, dum ille reuertatur. Nam accerſitus ab ædile, cuius procuratio huius templi eſt, nondum rediit,

Sementiuis / ſementiuæ

& nos, vt expectaremus se, reliquit qui rogaret. Vultis igitur interea vetus prouerbium, quod est, Romanus sedendo vincit, vsurpemus, dum ille venit? Sanè, inquit Agrius: & simul cogitans, portam itineri dici longissimam esse, ad subsellia sequentibus nobis procedit. Cùm consedissemus, Agrasius, Vos, qui multas perambulastis terras, ecquā cultiorem Italia vidistis? inquit. Ego verò, inquit Agrius, nullā arbitror esse quæ tam tota sit culta. Primùm cùm orbis terræ diuisus sit in duas partes ab Eratosthene, maximè secundum naturam ad meridiem versus, & ad septentriones. Et sine dubio, quoniā salubrior pars septentrionalis est quàm meridiana: & quæ " salubriora, illa fructuosiora: dicendum " magis eam fuisse opportunam ad colendum quàm Asiam, ibíque Italiam. primùm, quòd est in Europa: secundo, quòd hæc temperatior pars est quàm interior. nam intus penè sempiternæ hyemes. Neque mirum, quòd sunt regiones inter circulum septentrionalem, & inter cardinem cæli vbi sol etiam sex mensibus continuis non videtur. Itaque in oceano in ea parte ne nauigari quidem posse dicunt propter mare congelatū. Fundanius, En ibi tu quicquam nasci putas posse, aut coli natum? Verum enim est illud Pacuuij, Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore, aut frigore, terræ fructus omnes interire. Ego hîc, Vbi nox & dies modicè redit & abit, tamen æstiuo die, si non " diffinderem meo insititio somno meridie, viuere non possem: illic in semestri die, aut nocte, quemadmodum quicquam seri, aut alescere, aut meti possit? Contrà, quid in Italia vtensile non modò non nascitur, sed etiam non egregium fit? Quod far conferam Campano? quod triticum Appulo? quod vinum Falerno? quod oleum Venafro? Non arboribus consita Italia est, vt tota pomarium videatur? An Phrygia magis vitibus cooperta, quam Homerus appellat ἀμπελόεσσαν, quàm hæc? aut Argos, quod idem poeta πολύ-

salubrior, illa fructuosior: magis Europa fuisse

defenderem me in æstuosum meridiem,

far Campanum, triticum Appulum, vinum Falernum, oleum Venafrum

"Horat: lib. 1. carm. od. 20. ——— mea nec Falernæ Temperant vites, neq; Formiani Pocula colles.

παχύνεσι, in qua terra iugerum vnum denos & quinos denos culleos fert vini. Quot quædam in Italia regiones? annon M. Cato scribit in libro Originum sic? Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim "cis Ariminum datus est vltra agrum Picentium. In eo agro aliquotfariam in singula iugera dena cullea vini fiunt. Nonne item in agro Fauentino, à quo ibi tricenariæ appellantur vites, quòd iugerum tricenas amphoras reddat? Simul aspicit me, Certè, inquit, L. Martius præfectus fabrûm tuus, in fundo suo Fauentiæ hanc multitudinem dicebat suas reddere vites. Duo in primis spectasse videntur Italici homines colendo, possentne fructus pro impensa ac labore redire, & vtrum saluber locus esset an non. quorum si alterutrum decollat, & nihilominus quis vult colere, mente est captus, atque ad agnatos & gentiles est deducendus. Nemo enim sanus debet velle impensam ac sumptum facere in culturam, si videt non posse refici. Nec si potest reficere fructus, si videt eos fore vt pestilentia dispereant. Sed opinor qui hęc commodius ostendere possint adsunt. Nam C. Licinium Stolonē, & Cn. Tremelium Scrofam video venire: vnum cuius maiores de modo agri legem tulerunt. Nam Stolonis illa lex, quæ vetat plus D. iugera habere ciuem R. & qui propter diligentiam culturę, Stolonum confirmauit cognomen, quòd nullus in eius fundo reperiri poterat stolo: quòd effodiebat circum arbores, è radicibus quæ nascerentur è solo, quos stolones appellabant: eiusdem gentis C. Licinius tribunus pleb. cùm esset post reges exactos annis CCCLXV, primus populum ad leges accipiundas in septem iugera forensia è "comito eduxit. Alterum collegam tuum, "XX vir qui fuit, ad agros diuidundos Campanos, video huc venire Cn. Tremelium Scrofam, virum omnibus virtutibus politum, qui de agricultura Romanus peritissimus existimatur. Annon iure inquam? fundi enim eius propter culturam iucundiore spectaculo sunt multis, quàm regiè po-

Vide castig.

Stolo

comitiis

triumvir

lita ædificia aliorum: cùm huius ſpectatum veniant villas, non vt apud Lucullum, vt videant pinacothecas, ſed oporothecas. Huiuſce inquam pomaria ſumma ſacra via, vbi poma veneunt, contra aurẽam imaginem. "Illi interea, ad nos. Et Stolo, Num cœna comeſa, inquit, venimus? nam non L. videmus Fundilium, qui nos aduocauit. Bono animo "eſte, inquit Agrius. Nam non modò "ouum illud ſublatum eſt, quod ludis Circenſibus nouiſſimi curriculi finem facit quadrigis, ſed ne illud quidem ouum vidimus, quod in Cereali pompa ſolet eſſe primum. Itaque dum "id nobiſcum vnà videatis, ac venit æditimus, docete nos, agricultura quam ſummam habeat, vtilitatémne, an voluptatem, an vtrumque. ad te enim "rudem eſſe agriculturæ nunc, olim ad Stolonem fuiſſe dicunt. Scrofa, Prius, inquit, diſcernendum, vtrum quæ ferantur in agro, ea ſola ſint in cultura, an etiam quæ inducantur in rura, vt oues & armenta. Video enim, qui de agricultura ſcripſerunt, & Pœnicè & Græcè & Latinè, latius vagatos quàm oportuerit. Ego verò, inquit Stolo, eos non in omni re imitandos arbitror, & eo melius feciſſe quoſdam qui minore pomerio finierunt, excluſis partibus quę non pertinent ad hāc rem. quare tota paſtio quæ coniungitur à pleriſque cum agricultura, magis ad paſtorem quàm ad agricolam pertinere videtur. Quocirca principes qui vtrique rei præponuntur, vocabulis quoque ſunt diuerſi, quòd vnus vocatur villicus, alter magiſter pecoris. Villicus agri colendi cauſa conſtitutus, atque appellatus à villa, quòd ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur cùm veneunt. A quo ruſtici etiam nunc quoque viam, veham appellant, propter vecturas: & vellam, non villam, quò vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur, qui vecturis viuunt, vellaturam facere. Certè, inquit Fundanius, aliud paſtio & aliud agricultura, ſed affinis: & vt dextera tibia, alia quàm ſiniſtra, ita vt tamen ſit quodammodo coniuncta, quòd eſt altera eiuſdem carminis modorum incentiua, altera

Ille int. ad vos cum Stolone, cœna eſſe nondum

hîc nob. vnà ſedetis, aduenietque

rudes agric. n. o. ad St. iuiſſe

ra ſuccentiua. Et quidem licet adiicias, inquam, paſtorum vitam eſſe incentiuam, agricolarum ſuccentiuam, auctore doctiſſimo homine Dicæarcho, qui Græciæ vita qualis fuerit ab initio, nobis ita oſtendit, vt ſuperioribus temporibus fuiſſe doceat, cùm homines paſtoritiam vitam agerent, neque ſcirent etiam arare terram, aut ſerere arbores, aut putare, ab his inferiore gradu ætatis ſuſceptam agriculturam. Quocirca & ſuccinit paſtorali, quòd eſt inferior, vt tibia ſiniſtra à dextræ foraminibus. Agrius, Tu, inquit, tibicen nõ ſolùm adimis domino pecus, ſed etiam ſeruis peculium, quibus domini dant, vt paſcant, atque etiam leges colonicas tollis: in quibus ſcribimus, Colonus in agro ſurculario ne "capra natum paſcat, quas etiam aſtrologia in cælum recepit, non longè ab Tauro. Cui Fundanius, Vide, inquit, ne agri iſtuc ſit ab hoc: cùm in legibus etiam ſcribatur, pecus quoddam. Quædam enim pecudes culturæ ſunt inimicæ, ac veneno, vt iſtæ, quas dixiſti, capræ. eæ enim omnia nouella ſata carpendo corrumpunt, non minimùm vites atque oleas. Itaque propterea inſtitutum diuerſa de cauſa, vt ex caprino genere ad alij dei aram hoſtia adduceretur, ad alij non ſacrificaretur: cùm ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sic factum vt Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent pœnas. Contrà, vt Mineruæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam: quòd eam quam læſerit fieri dicũt ſterilem. eius enim ſaliuã eſſe fructuis venenum. Licinius, Hoc nomine etiam Athenis in arcem non inigi, præterquam ſemel ad neceſſarium ſacrificium: ne arbor olea, quæ primùm dicitur ibi nata, à capra tangi poſſit. Nec vllæ, "inquam, pecudes agriculturæ ſunt propriæ, niſi quæ agrum " opere, quo cultior ſit, adiuuare, vt eæ quæ iunctæ arare "poſſunt. Agraſius, Si iſtuc ita eſt, inquit, quomodo pecus remoueri poteſt ab agro, cùm ſtercus, quod plurimum prodeſt, greges peco-

capras compaſcat: *inquit,* *operæ* *quæ* *poſſint*

rum ministrent?Sic, inquit Agrius, venalium greges dicemus agriculturam esse,si propter istam rem habendum statuerimus. Sed error hinc, quòd pecus in agro esse potest, & fructus non in eo agro ferre. quod non sequendum.Nam sic etiam res aliæ diuersæ ab agro erunt assumendæ: vt si habeas plures in fundo textores atque institutos histonas, sic & alios artifices.Scrofa, Diiungamus igitur, inquit, pastionem à cultura, & siquis quid vult aliud. Anne ego, inquam, sequar Sasernarum patris & filij libros? ac magis putem pertinere figlinas, quemadmodum exerceri oporteat,quàm argenti fodinas, aut alia & alia metalla, quæ sine dubio in aliquo agro fiunt? Sed vt neque lapidicinæ,neque arenariæ ad agriculturam pertinent,sic figlinæ: neque ideo non in quo agro idoneæ possunt esse,non exercendæ, atque ex eis capiundi fructus.vt etiamsi ager secundum viam, & opportunus viatoribus locus, ædificandæ tabernæ diuersoriæ, quæ tamen quamuis sint fructuosæ, nihilo magis sunt agriculturæ partes. Non enim siquis propter agrum aut etiam in agro profectus domino,agriculturæ acceptum referre debet, sed id modò quod ex satione terra sit natum ad fruendum. Suscipit Stolo, Tu, inquit, inuides tanto scriptori, & obstrigillandi causa figlinas reprehendis, cùm præclara quædam, ne laudes, prætermittas, quæ ad agriculturam vehementer pertineant.Cùm subrisisset Scrofa,quòd non ignorabat libros, & despiciebat,& Agrasius se scire modò putaret, ac Stolonem rogasset vt diceret, cœpit, Scribit cimices quemadmodum interfici oporteat,his verbis, Cucumerem anguinum condito in aquam, eámque infundito quò voles: nulli accedent. Vel fel bubulum cum aceto mixtum, vnguito lectum. Fundanius aspicit ad Scrofam, & tamen verum dicit, inquit,hic,vt hoc scripserit in agricultura. Ille, Tam hercle,quàm hoc,siquem glabrum facere velis,quòd iubet ranam luridam conicere in aquam, vsquequo ad tertiam partem decoxeris, eóque vnguere corpus.

pus. Ego, quod magis, inquam, pertineat ad Fundanij valetudinem, & in eo libro est, satius dicam. nam & huiusce pedes solent dolere, in fronte contrahere rugas. Dic sodes, inquit Fundanius. nam malo de meis pedibus audire, quàm quemadmodum pedes betaceos seri oporteat. Stolo subridens, Dicam, inquit, eisdem, quibus ille verbis scripsit, "vel Tarquenam audiui, Cùm homini pedes dolere cœpissent, qui tui meminisset, ei mederi posse. ego tui memini, medere meis pedibus. Terra pestem teneto: salus hic maneto in meis pedibus. Hoc ter nouies cantare iubet, terram tangere, despuere, ieiunum cantare. Multa, inquam, item alia miracula apud Sasernas inuenies: quæ omnia sunt diuersa ab agricultura, & ideo repudianda. Quasi verò, inquam, non apud cæteros quoque scriptores talia reperiantur. Annon in magni illius Catonis libro, qui de agricultura est editus, scripta sunt permulta similia, vt hæc quemadmodum placentam facere oporteat, quo pacto libum, qua ratione pernas salire. Illud non dicis, inquit Agrius, quod scribit, Si velis in conuiuio multum bibere, cænaréque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, & post, "alia folia v. valetque iam aud. aliqua

Artem esse agriculturam. CAP. III.

IGITVR, inquit Agrasius, quæ diiungenda essent à cultura, cuiusmodi sint, quoniam discretum, de iis rebus dicendum quæ scientia sit, & quid in colendo nos docet: ars an sit, an quid aliud: & à quibus carceribus decurrat ad metas. Stolo cùm aspexisset Scrofam, Tu, inquit, & ætate & honore & scientia quòd præstas, dicere debes. Ille non grauatus, Primùm, inquit, non modò est ars, sed etiam necessaria ac magna. eáque est scientia quæ docet quæ sint in quoquo agro "serunda ac faciunda, quæque terra maximos perpetuò reddat fructus. serenda

Agriculturæ quod sit initium, & quis finis. CAPVT IIII.

EIVS principia sunt eadem, quæ mundi esse

Ennius scribit: aqua terra, anima, & sol. Hæc enim cognoscenda prius quàm facias semina, quòd initiũ fructuum oritur. Hinc profecti agricolæ ad duas metas dirigere debent, ad vtilitatem & voluptatem. Vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Priores partes agit quod vtile est, quàm quod delectat; necnon ea quæ faciunt cultura honestiorem agrum, pleraque non solùm fructuosiorem eundem faciunt, vt cùm in ordinem sunt consita arbusta atque oliueta: sed etiam vendibiliorem, atque adijciunt ad fundi pretium: nemo enim eadem vtilitate non formosius quod est, emere mauult pluris, quàm si est fructuosius turpe. Vtilissimus autem is ager qui salubrior est, quàm alij, quòd ibi fructus certus: contráque in pestilenti, calamitas, quanuis in feraci agro, colonum ad fructus peruenire non patitur. Etenim vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus est incertus, sed etiam colentium vita. Quare vbi salubritas non est, cultura non aliud

Hæc verò dim. est atque alea domini vitæ, ac rei familiaris. "Nec hæc non diminuitur scientia. ita enim salubritas, quæ ducitur è cælo ac terra, non est in nostra potestate, sed in naturæ: vt tamen multum sit in nobis, quòd grauiora quæ sunt, ea diligentia leuiora facere possumus. Etenim si propter terram, aut aquam, odoremve, quem aliquo loco eructat, pestilentior est fundus, aut propter cæli regionem ager calidior sit, aut ventus non bonus flet: hæc vitia emendari solent domini scientia, ac sumptu. quòd permagni interest, vbi sint positæ villæ, quantæ sint, quò spectent, porticibus, ostiis ac fenestris. Annon ille Hippocrates medicus in magna pestilentia, non vnum agrum, sed multa oppida, scientia seruauit? Sed quid ego illum voco ad testimonium? non hic Varro noster, cùm Corcyræ esset exercitus ac classis, & omnes domus repletæ essent ægrotis ac funeribus, immisso fenestris nouis aquilone, & obstructis pestilentibus, ianuáque permutata, cæteráque eius generis diligentia, suos comites ac familiam

miliam incolumes reduxit.

Quot partes habeat disciplina culturæ agri.

CAPVT V.

SED quoniam agriculturæ quod esset initium & finis dixi, relinquitur quot partes ea disciplina habeat, vt sit videndum. Equidem innumerabiles mihi videntur, inquit Agrius, cùm lego libros Theophrasti complures, qui inscribuntur, "φυτῶν ἱστορίας, & alteri φυτικῶν αἰτιῶν. Stolo, Isti, inquit, libri non tam idonei iis qui agrum colere volunt quàm qui scholas philosophorum. neque eò dico quòd non habeant & vtilia & communia quædam. quapropter tu potius agriculturæ partes nobis expone. Stropha, Agriculturæ, inquit, quattuor sunt partes summæ: è queis prima, cognitio "fundi: solum, partésque eius quales sint. secunda, quæ in eo fundo opus sunt, ac debeant esse culturæ causa. tertia, quæ in eo prædio colendi causa sint facienda. quarta, quo quicque tempore in eo fundo fieri conueniat. De his quattuor generibus singulæ minimum in binas diuiduntur species. quòd habet prima, ea quæ ad solum pertinent terræ, & quæ ad villas & stabula. secunda pars, quæ moueantur, atque in fundo debeant esse culturæ causa, est item bipartita: de hominibus, per quos colendum, & de reliquo instrumento. tertia pars quæ de rebus, diuiditur: quæ ad quanque rem sint præparanda, & vbi quæque facienda. quarta pars de temporibus, quæ ad solis circuitum annuum sint referenda, & quæ ad lunæ menstruum cursum. De primis quattuor partibus prius dicam, deinde subtilius de octo secundis.

περὶ φυτ. ἱσ. & περὶ φυτῶν αἰτ.

soli fundi

De solo fundi quæ sint videnda. *CAP. VI.*

IGITVR primùm de solo fundi videndum hæc quattuor, Quæ sit forma, quo in genere terræ, quantus, quàm per se tutus. Formæ cùm duo genera sint, vna quam natura dat, altera quam sationes imponunt: prior, quòd alius ager bene natus, alius malè: posterior, quòd alius fundus bene consitus est, alius malè: dicā prius de naturali. Igitur cùm tria ge-

nera sint à specie simplici agrorum, campestre, collinum, & montanum: est ex iis tribus quartum, vt in eo fundo in quo hæc duo vel tria sunt, vt multis locis licet videri. E quibus tribus fastigiis simplicibus, sine dubio infimis, alia cultura aptior quàm summis, quòd hæc calidiora quàm summa: sic collinis, quòd ea tepidiora quàm infima, aut summa. Hæc apparent magis ita esse in latioribus regionibus, simplicia cùm sunt. Itaque vbi lati campi, ibi magis æstus, & eò in Apulia loca calidiora ac grauiora. Et vbi montana, vt in Vesuuio, quòd leuiora, & ideo salubriora. Qui colunt deorsum, magis æstate laborant: qui sursum, magis hieme. verno tempore in campestribus maturius eadem illa seruntur, quàm in superioribus, & celerius hîc quàm illic coguntur. necnon sursum quàm deorsum tardius seruntur ac metuntur. Quædam in montanis prolixiora nascuntur ac firmiora, propter frigus: vt abietes ac sappini. Hîc, quòd tepidiora, populi ac salices: sursum fertiliora, vt arbutus ac quercus: deorsum, vt nuces Græcæ ac mariscæ fici. In collibus humilibus societas maior cum campestri fructu quàm cum montano: in altis contrà. Propter hæc tria fastigia formæ, discrimina quædam fiunt sationum, quòd segetes meliores existimantur esse campestres, vineæ collinæ, syluæ montanæ: plerunque hiberna iis esse meliora qui colunt campestria, quòd tunc prata ibi herbosa, putatio arborum tolerabilior. Contrà æstiua montanis locis commodiora, quòd ibi tum & pabulum multum, quod in campis aret: & cultura arborum aptior, quòd tum illic frigidior aer. Campester locus is melior qui totus æquabiliter in vnam partem vergit, quàm is qui est ad libellam æquus: quòd is, cùm aquæ non habent delapsum, fieri solet vliginosus. eo magis si quis est inæquabilis, eo deterior, quòd fit propter lacunas aquosus. Hæc atque huiuscemodi tria fastigia agri ad colendum disparilitet habent momentum.

Quis

Quis sit ager optimus, & quis ab eo proximus, & quis deinceps. CAP. VII.

STOLO, Quod ad hanc formam naturalem pertinet, de eo non incommodè Cato videtur dicere, cùm scribit optimum agrum esse qui sub radice montis situs sit, & spectet ad meridianam cæli partem. Subijcit Scrofa, De formæ cultura hoc dico, quæ specie fiant venustiora, sequi vt maiore quoque fructu sint: vt qui habent arbusta, si sata sunt in quincuncem, "propter ordines atque interualla modica. *prope sint ord.* Itaque maiores nostri ex atuo æquè magno, sed malè consito, & minus multum & minus bonum faciebant "vinum & frumentum: quòd quæ suo *vinum: quid* quicque loco sunt posita, ea minus loci occupant, & minus officit aliud alij ab sole, ac luna, & vento. Hoc licet coniectura videre ex aliquot rebus: vt, nuces integras, quas vno modio comprehēdere possis, quòd putamina suo loco quæque habet natura composita, cùm easdem si fregeris, vix sesquimodio cōcipere possis. Præterea quæ arbores in ordinem satæ sunt, eas æquabiliter ex omnibus partibus sol ac luna coquunt, quo fit vt vuæ & oleæ plures nascantur, & vt celerius coquantur. quas res duas sequuntur altera illa duo, vt plus reddant musti & olei, & pretij pluris. Sequitur secundum illud, quali terra solum sit fundi, & à qua parte vel maximè bonus aut non bonus appelletur. Refert enim, quæ res in eo seri nascique, & cuiusmodi, possint. Non enim eadem omnia in eodem agro rectè possunt. nam vt alius est ad vitem appositus, alius ad frumentum, sic de cæteris alius ad aliam rem. Itaque Cretæ ad Cortyniam dicitur platanus esse quæ folia hieme non amittat: itémque in Cypro, vt Theophrastus ait, vna. Item Sybari, qui nunc Thurij dicuntur, quercus simili esse natura, quæ est in oppidi conspectu. Item contrà atque apud nos fieri ad Elephantinen, vt neque ficus neque vites amittant folia. Propter eandem causam multa sunt bifera, vt vites apud mare Smyrnæ: malus bifera, vt in agro Con-

ſentino. Idem oſtendit, quòd in locis feris plura ferunt: in iis quæ ſunt culta, meliora: eadem de cauſa ſunt quæ non poſſunt viuere niſi in loco aquoſo, aut etiam in aqua: & id diſcriminatim, vt alia in lacubus, vt arundines in "Reatino: alia in fluminibus, vt in Epeiro arbores alni; alia in mari, vt ſcribit Theophraſtus palmas & ſquillas. In Gallia tranſalpina, intus ad Rhenum, cùm exercitum ducerem, aliquot regiones acceſſi, vbi nec vitis, nec olea, nec poma naſcerentur, vbi agros ſtercorarent candida foſſitia creta: vbi ſalem nec foſſitium nec maritimum haberent, ſed ex quibuſdam lignis combuſtis, carbonibus ſalſis pro eo vterentur. Stolo, Cato quidem, inquit, gradatim præponens, alium alio agrum meliorem dicit eſſe in nouem diſcriminibus. quòd ſit primus, vbi vineæ poſſint eſſe bono vino & multo: ſecundus, vbi hortus irriguus: tertius, vbi ſalicta: quartus, vbi oliueta: quintus, vbi pratum: ſextus, vbi campus frumentarius: ſeptimus, vbi cædua ſylua: octauus, vbi arbuſtum: nonus, vbi glãdaria ſilua. Scrofa, Scio, inquit, ſcribere illum: ſed de hoc non conſentiunt omnes, quòd alij dant primatum bonis pratis, vt ego quoque: à quo antiqui prata parata appellarunt. Cæſar Vopiſcus ædilitius, cauſam cùm ageret apud Cenſores, campos "Roſeæ Italiæ dixit eſſe ſumen, in quo relicta pertica poſtridie non appareret propter herbam.

Aretino *Roſie*

Vineæ multas eſſe ſpecies. *CAP. VIII.*

CONTRA, vineam ſunt qui putent ſumptu fructum deuorare. Refert, inquam, quod genus vineæ ſit: quòd ſunt multæ ſpecies eius. aliæ enim humiles ac ſine ridicis, vt in Hiſpania: aliæ ſublimes, vt quæ appellantur iugatæ, vt pleræque in Italia. quarum nomina duo, pedamenta, & iuga. quibus ſtat "recta vinea, dicuntur pedamenta. quæ tranſuerſa iunguntur, iuga: ab eo quoque vineæ iugatæ. Iugorum genera ferè quattuor, pertica, arundo, reſtes, vites. pertica, vt in Falerno: arundo, vt in Arpino: reſtes, vt in Brundiſino: vites, vt in Mediolanenſi. Iugationis

recta

ſpecies duæ, vna, directa, vt in agro Canuſino: altera, compluuiata in longitudinem & latitudinem iugata, vt in Italia pleræque. Hæc vbi domo naſcuntur, vinea non metuit ſumptum: vbi multa ex propinqua villa, non valde. Primùm genus quod dixi, maximè quærit ſalicta: ſecundum, arundineta: tertium iunceta, aut eius generis rem aliquam: quartum arbuſta, vbi traduces poſſint fieri vitium: vt Mediolanenſes faciunt in arboribus, quas vocant opulos: Canuſini in harundulatione in ficis. Pedamentum item ferè quatuor generum. vnum, robuſtum, quod optimum ſolet afferri in vineam, è quercu ac iunipero, & vocatur ridica: alterum, palus è pertica, melior è dura, quòd diuturnior: quem cùm infimum terra voluit, puter euertitur, & fit ſolum ſummum: tertium, quod horum inopiæ ſubſidio miſit arundinetum. inde enim aliquot colligatas libris dimittunt in tubulos fictiles, cum fundo pertuſo, quos cuſpides appellant, qua humor aduentitius tranſire poſſit. Quartum eſt pedamentum natiuum eius generis, vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus vinea fit: quos traduces quidam rumpos appellant. Vineæ altitudinis modus, longitudo hominis. Interualla pedamentorum, qua boues iuncti arare poſſint. Ea minus ſumptuoſa vinea, quæ ſine iugo miniſtrat "acratophoro vinum. Huius genera duo. vnum, in quo terra cubilia præbet vuis, vt in Aſia multis locis, quæ ſæpe vulpibus & hominibus fit communis. nec non ſi parit humus mures, minor fit vindemia: niſi totas vineas oppleris muſcipulis: quod in inſula Pandatharia faciunt. Alterum genus vineti, vbi ea modò remouetur à terra vitis, quæ oſtendit ſe afferre vuam. Sub eam, vbi naſcitur vua, ſubiiciuntur circiter bipedales è ſurculis furcillæ, ne vindemia pereat, & vindemia facta denique diſcat pendere in palmam, aut funiculo, aut vinctu: quod antiqui vocabant ceſtum. Ibi dominus ſimulac vidit occipitium vindemiatoris, furcillas reducit hibernatum in tecta, vt ſine ſum-

acratophoron

ptu earum opera altero anno vti poſſit. Hac conſuetudine in Italia vtũtur Reatini. Hæc ideo varietas maximè, quòd terra cuiuſmodi ſit refert. vbi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quòd in partu & alimonio vinum non vt in calice quærit aquam, ſed ſolem. itaque ideo (vt arbitror) primùm è vinea in arbores aſcendit vitis.

De terræ diſcriminibus.

CAP. IX.

TERRA, inquam, cuiuſmodi ſit refert, & ad quã rem bona, aut nõ bona ſit. Ea tribus modis dicitur, communi, proprio, & mixto. Communi, vt cùm dicimus orbem terrę, & terrã Italiam, aut quam aliam. in ea enim & lapis, & arena, & cætera eius generis ſunt in nominando comprehenſa. Altero modo dicitur terra proprio nomine, quæ nullo alio vocabulo neque cognomine adiecto appellatur. Tertio modo dicitur terra quæ eſt mixta, in qua ſeri quid poteſt & naſci, vt argilloſa, aut lapidoſa. ſic & aliæ: cùm in hac ſpecies non minus ſint multæ quàm in illa communi, propter admixtiones. in illa enim cùm ſit diſſimili vi ac poteſtate, partes permultæ: in queis, lapis, marmor, rudus, arena, ſabulo, argilla, rubrica, puluis, creta, glarea, carbunculus. id eſt, quę ſole "perferuc ita ſit, vt radices ſatorum comburat. Ab iis, quæ proprio nomine dicitur terra, cùm eſt admixta ex his generibus aliqua re, tum dicitur aut cretoſa, aut glareoſa: & ſic ab aliis generum diſcriminibus mixta, & vti horum varietates, ita genera hæc, vt præterea ſubtiliora ſint alia. nam minimum in ſingula facies terna: quòd alia terra eſt valde lapidoſa, alia mediocriter, alia propè pura. Sic de aliis generibus reliquis, admixtæ terræ tres gradus aſcendũt eoſdem. Præterea hæ ipſæ ternæ ſpecies ternas in ſe habent alias: quòd partim ſunt humidiores, partim aridiores, partim mediocres. neque non hæc diſcrimina pertinent ad fructus vehementer. Itaque periti in loco humidiore far adoreum potius ſerunt quàm triticum: contrà in

perferuet ita

in aridiore hordeum potius quàm far: in mediocri vtrunque. Præterea etiam discrimina omnium horum generum subtiliora alia: vt in sabulosa terra, quòd ibi refert, sabulo albus sit, an rubicundus: quòd "subalbus ad ferendos surculos alienus, contrà rubicundior, appositus. Sic magna tria discrimina terræ, quòd refert vtrum sit macra, an pinguis, an mediocris. quo ad culturam, pinguis fœcundior ad multa, macra contrà. Itaque "in iis, vt in Pupinia, neque arbores prolixas, neque vites feraces, neque stramenta videre crassa possis, neque ficum mariscam, & arbores pleraſque, ac prata retorrida & muscosa: contrà in agro pingui, vt in Hetruria, licet videre segetes fructuosas ac restibiles, & arbores prolixas, & omnia sine musco. In mediocri autẽ terra, vt in Tyburti, quòd propius accedit vt non sit macra, quàm vt sit ieiuna, eo ad omnes res commodior, quàm si inclinauit ad illud quòd deterius. Stolo, Non malè, inquit, quæ sit idonea terra ad colẽdum, aut non, Diophanes Bithynius scribit signa sumi posse aut ex ipsa, aut ex iis quæ nascuntur ex ea. ex ipsa, si sit terra alba, si nigra, si leuis, quæ cùm fodiatur, facilè frietur, naturáq; nõ sit cineritia, néve vehemẽter densa. Ex iis autẽ quę enata sũt fera, si sũt prolixa, atq; ea quę ex iis nasci debẽt, earũ rerũ feracia. Sed quod sequitur tertiũ illud de modis, dice.

fabulo albus

in Veiis

De modis quibus metiebantur rura, & de illorum nominibus. CAP. X.

Ille, Modos, quibus metirentur rura, alius alios constituit. nam in Hispania vlteriore metiuntur iugis, in Campania versibus: apud nos in agro Romano ac Latino iugeris. Iugum vocant, quod iuncti boues vno die exarare possint. Versum dicunt centum pedes quoquouersum quadratum. Iugerum, quod quadratos duos actus habeat. Actus quadratus, qui & latus est pedes CXX, & longus totidem. is "modus acnua Latinè appellatur. Iugeri pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem &

modius at mina

latitudinem quadratum. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt in subsiciuum esse vnciam agri, aut sextantem, aut quid aliud, cùm ad iugerum peruenerunt. id habet scrupula CCLXXVIII, "quantum as. Antiquus noster ante bellum Punicum pendebat bina iugera, quòd à Romulo primùm diuisa dicebantur viritim: quæ quòd hæredem sequerētur, hæredium appellarunt. Hęc postea à centum, Centuria dicta. Cēturia est quadrata in omnes quatuor partes, vt habeat latera longa pedū ∞∞, Ð, Hę porro quatuor cēturiæ coniunctæ, vt sint in vtranque partem binę, appellantur in agris diuisis viritim publicè saltus.

Quantū attinet ad antiquos nostros ante,

De villa. CAP. XI.

IN modo fundi non animaduerso lapsi sunt multi, quòd alij villam minus magnam fecerunt quàm modus postulauit, alij maiorem: cùm vtrunque sit contra rem familiarem ac fructum. maiora enim tecta & ædificamus pluris, & tuemur sumptu maiore: minora cùm sunt quàm postulat fundus, fructus solent disperire. Licinius, Dubium enim nō est quin cælla vinaria maior sit faciunda in eo agro vbi vineta sint ampliora: vt horrea, si frumentarius ager est. "Villam ædificandam potissimum, vt intra septa villæ habeat aquam: si nō, quam proximè. Primùm, quæ ibi sit nata: secundum, quæ influat perennis. Si omnino aqua non est viua, cisternæ faciundæ sub tectis, & lacus sub dio: ex altero loco vt homines, ex altero vt pecus vti possit.

In villa ædificanda hæc potiss.

Vbi ponenda sit villa. CAP. XII.

DANDA opera vt potissimum sub radicibus montis siluestris villam ponas, vbi pastiones sint "laxæ, ita vt contra ventos qui saluberrimi in agro "flabunt. Quæ posita est ad exortus æquinoctiales, aptissima, quòd æstate habet vmbram, hieme solem. Sin cogare secundum flumen ædificare, curandum ne aduersum "eum ponas. hieme enim fiet vehementer frigida, & æstate non salubris. Aduertendum etiam siqua erunt

latæ flabūt, posita sit. Ad exort. Eurum.

loca

loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quòd areſcunt, & quòd in iis creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aera intus in corpus per os ac nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. Fundanius, Quid potero, inquit, facere, ſi iſtiuſmodi mi fundus hęreditate obuenerit, quo minus peſtilentia noceat? Iſtuc vel ego poſſum reſpondere, inquit Agrius. Vendas quot aſſibus poſſis: aut, ſi nequeas, relinquas. At Scrofa, Vitandum, inquit, ne in eas partes ſpectet villa, ex quibus ventus grauior afflare ſoleat: néve in conualli caua: & vt potius in ſublimi loco ædifices. qui quòd perflatur, ſi quod eſt quod aduerſarium inferatur, facilius diſcutitur. Præterea, quòd ab ſole toto die illuſtratur, ſalubrior eſt, quòd & beſtiolæ, ſi quæ propè naſcuntur & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine citò pereunt. Nimbi repentini, "ac torrentes fluuij, periculoſi illis qui in humilibus ac cauis locis ædificia habent: & repentinæ prædonum manus, quòd improuiſos facilius opprimere poſſunt. Ab hoc vtroque ſuperiora loca tutiora. *& fluuij, ac torrentes*

De iis quæ in villa ſunt ædificanda.

CAPVT XIII.

IN villa faciunda ſtabula, ita vt bubilia ſint ibi, hieme quæ poſſint eſſe calidiora. Fructus, vt eſt vinum & oleum, loco plano in cællis, item vt vaſa vinaria & olearia, potius faciendum: aridus, vt eſt faba & fœnum, in tabulatis. Familia vbi verſetur prouidendum, ſi feſſi opere, aut frigore, aut calore, vbi commodiſſimè poſſint "ſe quiete reciperare. Villici proximè ianuam cællam eſſe oportet: eúmque ſcire qui introeat aut exeat noctu, quidve ferat: præſertim ſi oſtiarius eſt nemo. In primis, culina videnda vt ſit admota: quòd ibi hieme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibus paratur ac capitur. Faciundum etiam plauſtris, ac cætero inſtrumento omni, quibus cælum pluuium inimicum, in chorte vt ſatis magna ſint tecta. hæc enim ſi intra clauſum in conſepto, & ſub dio, fu- *ſeſe quiete recipere.*

sed aduersus rem modò non metuunt, "aduersus tempestatem nocentem non resistunt. Chortes in fundo magno, duæ aptiores. vna, vt interius compluuium habeat lacum, vbi aqua saliat, qui intra stylobatas cùm venit, fit semipiscina. Boues enim ex aruo æstate reducti hîc bibunt, hîc perfunduntur: nec minus è pabulo dum redierũt anseres, sues, porci. In chorte exteriore lacũ esse oportet, vbi maceretur lupinum: item alia, quæ demissa in aquã, ad vsum aptiora fiunt. Chors exterior crebro operta stramentis ac palea, *conculcata* "occulcata pedibus pecudum, fit ministra fundo, ex ea quòd euehatur. Secundum villam duo habere oportet sterquilinia, aut vnum bifariam diuisum. alteram enim partem ferri oportet è villa nouam, alteram veterem tolli in agrum. quod enim infertur recens, minus bonum: id cùm flacuit, melius. necnon sterquilinium melius illud cuius latera & summum virgis ac fronde vindicatum ab sole. Non enim succum quem quærit terra, solem ante exugere oportet. Itaq; periti (qui possint) vt eò aqua influat, eo nomine faciunt. sic enim maximè retinetur succus. In eóque quidam sellas familiaricas ponunt. Ædificium facere oportet, sub quod tectum totam fundi subiicere possis messem: quod vocant quidam nubilarium. Id secundum aream faciundum, vbi triturus sis frumentum, magnitudine pro modo fundi, ex vna parte apertum, & id ab area, quo & in triturã proruere facilè possis, &, si nubilare cœperit, inde vt rursus celeriter reiicere. Fenestras habere oportet ex ea parte, vnde cõmodissimè perflari possit. Fundanius, Fructuosior, inquit, est certè fundus propter ædificia, si potius ad antiquorum diligentiam, quàm ad horum luxuriam, dirigas ædificationem. Illi enim faciebant ad fructuum rationem, hi faciunt ad libidines indomitas. Itaque illorum villæ rusticæ erant maioris quàm vrbanæ, quæ nunc sunt pleræque contrà. Illic laudabatur villa, si habebat culinam rusticam bonam, præsepias laxas, cellam vinariam & oleariam ad modum agri aptam,

ptam, & pauimento procliui in lacum. quod sæpe, vbi conditum nouum vinum, orcæ in Hispania feruore musti ruptæ, neque non & dolia in Italia. Item cætera vt essent in villa huiuscemodi quæ cultura quæreret, prouidebant. Nunc contrà, "villam vrbanam quammaximam ac politissimam habeant, dant operã: ac cum Metelli & Luculli villis pessimo publico ædificatis certant. "quo hi laborant, vt spectẽt sua æstiua triclinaria ad frigus orientis, hyberna ad solem occidentem potius quàm, vt antiqui, in quam partem cella vinaria aut olearia fenestras haberet, cùm fructus in ea vinarius quærat, "ad dolia æra frigidiorem, "ita olearia caldiorem. Item videre oportet, si est collis (nisi quid impedit) vt ibi potissimum ponatur villa.

vt villã suburb. *quo elab.* *vt dol.* *item vt ol. cal. habeat.*

De septis quæ tutandi fundi causa fiunt.

CAP. XIIII

NVNC de septis, quæ tutandi causa fundi aut partis, fiant, dicam. Earum tutelarum genera IIII. vnum, naturale: alterum, agreste: tertium, militare: quartum, fabrile. Horum vnumquodque species habet plures. Primum naturale sepimentum, quod obseri solet virgultis aut spinis, quod habet radices, ac viuæ sepis, prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem. Secunda sepes est ex agresti ligno, sed nõ viuit. Fit aut palis statutis crebris, è virgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longuriis ferè binis aut ternis: aut ex arboribus trũcis demissis in terram, deinceps constitutis. Tertium militare sepimentum est fossa, & terreus agger. sed fossa ita idonea, si omnem aquam, quæ è cælo venit, recipere potest: aut fastigium habet, vt exeat è fundo. Agger is bonus, qui intrinsecus iunctus fossæ, aut ita arduus vt eum transcendere non sit facile. Hoc genus sepes fieri secundum vias publicas solent, & secundum amnes. Ad viam Salariam in agro Crustumino videre licet locis aliquot coniunctos aggeres cum fossis, ne flumen agris noceat. Aggeres qui faciunt sine fossa, eos quidam

vocant muros, vt in agro Reatino. Quartum fabrile sepimentum est "nouissimum, maceria. Huius ferè species quatuor: quòd fiunt è lapide, vt in agro Thusculano: quòd è lateribus coctilibus, vt in agro Gallico: quòd è lateribus crudis, vt in agro Sabino: quòd ex terra, & lapillis compositis in formis, vt in Hispania, & agro Tarentino.

notißimũ

De finibus tuendis. *CAP. XV.*

PRAETEREA sine septis fines prædij, sationis, notis arborum tutiores fiunt, ne familiæ rixentur cum vicinis, ac limites ex litibus iudicem quærant. Serunt alij circum pinos, vt habet vxor in Sabinis. alij cupressos, vt ego "habui in Vesuuio. alij vlmos, vt multi habent in Crustumino, "quòd vbi id pote, vt ibi: quòd est campus, nulla potior serenda, quòd maximè fructuosa, quòd & sustinet sepem, ac colit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundissimam ministrat ouibus ac bubus, ac virgas præbet sepibus, & foco ac furno. Scrofa, Igitur primùm hæc quæ dixi, quatuor, videnda agricolæ, de fundi forma, terrę natura, de modo agri, de finibus tuẽdis.

habeo

quòd ibi pullulat maximè, & vbi est c.n.p. arbor seritur:

De iis quæ extra fundum commoda fiunt, aut incommoda. *CAP. XVI.*

RELINQVITVR altera pars, quæ est extra fundum. Cuius appendices vehementer pertinent ad culturam, propter affinitatem. Eius species totidem: Si vicina regio est infesta. si quò neque fructus nostros exportare expediat, neque inde quæ opus sunt, apportare. tertium, si viæ, aut fluuij qua portentur, aut non sunt, aut idonei non sunt. quartum, siquid ita est in cõfinibus "fundis, vt nostris agris prosit aut noceat. E queis quatuor, quod est primum: refert infesta regio sit, nécne. Multos enim agros egregios colere non expedit, propter latrocinia vicinorum: vt in Sardinia quosdam qui sunt prope Celiem, & in Hispania prope Lusitaniam, "quæ vicinitatis inuectos habent idoneos, quæ ibi nascuntur vbi vendant, & illinc inuectos opportunos ad ea quæ in fundo opus sunt, quòd propterea sunt fructuosa.

fundi

Secundũ, quæ v.i. hã. vt quæ in agris nasc. ibi v.

ctuosa. Multi enim habent prædia quibus frumentum, aut vinum, aliúdve quid desit importandum: contrà, non pauci quibus aliquid sit exportandum. Itaque sub vrbe colere hortos latè expedit, sic violaria ac rosaria, item multa quæ vrbs recipit: cùm eadem in longinquo prædio, vbi non sit quò deferri possit venale, non expediat colere. Tertium est item, si ea oppida aut viciniæ, aut etiam diuitum copiosi agri ac villæ, vnde non carè emere possis quæ opus sunt in fundum, quibúsque quæ supersint venire possint: vt quibusdam pedamenta, aut perticæ, aut arundo: fructuosior fit fundus, quàm si longè sint importanda: nonnunquam etiam quàm si colendo in tuo ea parare possis. Itaque in hoc genus coloni potius anniuersarios habent vicinos, quibus imperent medicos, fullones, fabros, quàm in villa suos habeant; quòd nonnunquam vnius artificis mors tollit fundi fructum. quam partem lati fundij diuites domesticæ copiæ mandare solent. Si enim ab fundo longius absunt oppida aut vici, fabros parent, quos habeant in villa. sic cæteros necessarios artifices, ne de fundo familia ab opere discedat, ac profestis diebus ambulet feriata, potius quàm opere faciundo agrum fructuosioré reddat. Itaque ideo Sasernæ liber præcipit, nequis de fundo exeat præter villicum & promum, & vnum quem villicus legat. siquis contrà exierit, ne impunè abeat: si abierit, vt in villicum animaduertatur. Quod potius ita præcipiendum fuit, nequis iniussu villici exierit, neque villicus iniussu domini longius quàm vt eodem die redierit: neque id crebrius quàm opus esset fundo. Quartò, eundem fundum fructuosiorem faciunt vecturæ, si viæ sunt quà plaustra agi facilè possint: aut flumina propinqua, quà nauigari possit. quibus vtrísque rebus euehi atque inuehi ad multa prædia scimus. Refert etiam ad fundi fructus, quemadmodum vicinus in confinio consitum agrum habeat. si enim ad limitem quercetum habet, non possis rectè secundum eam siluam serere oleam, quod vsque eò est contra-

rium natura, vt arbores non solùm minus ferant, sed etiam fugiant, vt introrsum in fundum se reclinent: vt vitis adsita ad olus facere solet: vt quercus, sic iuglandes magnæ & crebræ finitimæ; fundi oram faciunt sterilem.

Quibus rebus agri colantur. CAP. XVII.

DE fundi IIII partibus, quæ cum solo hærent, & alteris IIII, quæ extra fundum sunt, & ad culturam pertinent, dixi. Nunc dicam agri quibus rebus colantur. quas res alij diuidunt in duas partes, in homines, & adminicula hominum: sine quibus rebus colere non possunt. Alij in tres partes, "instrumenti genus vocale, & semiuocale, & mutum. vocale, in quo sunt serui: semiuocale, in quo sunt boues: mutũ, in quo sunt plaustra. Omnes agri coluntur hominibus seruis, aut liberis, aut vtrisque. Liberis, aut cùm ipsi colũt, vt plerique pauperculi cum sua progenie: aut mercenariis, "cùm conducticiis liberorum operis res maiores, vt vindemias ac fœnisicia, "administrant: iique quos obæratos nostri vocitarunt, "& etiam nunc sunt in Asia atque Ægypto, & in Illyrico complures. De quibus vniuersis hoc dico: grauia loca vtilius esse mercenariis colere quàm seruis: & in salubribus quoque locis opera rustica maiora, vt sunt in condendis fructibus vindemiæ, aut messis. De his, cuiusmodi esse oporteat, Cassius scribit hæc: Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint: ne minores annorum XXII, & ad agriculturam dociles. Eam coniecturam fieri posse ex aliarum rerũ imperatis, & more incolarum è nouitiis requisiro ad priorem dominum quid factitarent. Mancipia esse oportere neque formidolosa, neque animosa. Qui præsint, esse oportere qui literis sint & aliqua humanitate imbuti, frugi: ætate maiore quàm operarios, quos dixi. Facilius enim his quàm minoribus natu sunt dicto audientes. Præterea potissimum eos præesse oportet, qui periti sint rerum rusticarum. Non solùm enim debere imperare, sed etiam facere, vt facientem imitentur, & vt animaduertant eum cum

scilicet in voc.

& cond.

adm. ii

quos

vt etiam

causa sibi præesse, quòd sciétia præstet & vsu. Neque illi concedẽdum ita imperare, vt verberibus coherceat potius quàm verbis, si modò idem efficere possis. neque eiusdẽ nationis plures parandos esse. ex eo enim potissimùm solere offensiones domesticas fieri. Præfectos alacriores faciundum præmiis: dandáque opera vt habeant peculium, & coniunctas conseruas, è quibus habeant filios. eo enim fiunt firmiores ac coniunctiores fundo, Itaque propter has cognationes epiroticæ familiæ sunt illustriores ac cariores. Ad iniiciendam voluptatem his præfecturæ, honore aliquo habẽdi sunt: & de operariis, qui præstabũt aliqui, cõmunicandum quoque cũ iis quæ faciunda sunt opera. quòd ita cùm fit, minus se putant despici, atq; aliquo numero haberi à domino. Studiosiores ad opus fieri, liberalius tractando, aut cibariis, aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessionéve, vt peculiare aliquid in fundo pascere liceat, aut huiuscemodi rerũ aliis: vt quibus quid grauius sit imperatũ, aut animaduersũ, qui cõsolãdo eorũ restituat volũtatẽ ac beneuolentiã in dominũ.

De familia, & quot operis quisque agri modus coli possit. CAP. XVIII.

FAMILIAM Cato dirigit ad duas metas, ad certũ modũ agri, & genus sationis: scribens de oliuetis & vinetis, vt duas formulas. vnam, in qua præcipit quomodo oliuetum agri iugerũ CCXL instruere oporteat. Dicit enim in eo modo hęc, mancipia XIII habẽda, villicũ, villicã, operarios V, bubulcos III, asinariũ I, subulcũ I, opilionem I. Alterã formulã scribit de vinearum iugeribus centũ, vt dicat haberi oportere hæc, XV mancipia, villicum, villicam, operarios X, bubulcũ, asinariũ, subulcum. Saserna scribit satis esse ad iugera VIII hominẽ vnũ: ea debere eũ fodere dieb' XLV, tametsi quaternis operis singula iugera possit. sed relinquere se operas XIII, valetudini, tẽpestati, inertiæ, indulgẽtiæ. Licinius, Horũ neuter satis dilucidè modulos reliquit nobis. quòd Cato si voluit (vt debuit) vti proportione, ad maiorẽ fundum

vel minorem adderemus, vel demeremus, extra familiam debuit dicere villicum & villicam. Neque enim si minus CCXL iugera olivieti colas, non possis minus vno villico habere: nec, si bis tãto ampliorem fundum, aut eo plus colas, ideo duo villici aut tres habendi fuere. Operarij modò & bubulci proportione demendi vel addendi ad minores maioresve modos fundorum. hi quoque, si similis est ager. Sin est ita dissimilis vt totus arati non possit, vt si sit confragosus atque arduus cliuis, minus multi opus sunt boues & bubulci. Mitto illud, quòd modũ neque vnum nec modicum proposuit CCXL iugerum. "Modius enim centuria, & ea CC iugerum: è quo quũ sexta pars sit ea XL, quæ de CCXL demuntur, non video quemadmodum ex eius præcepto demam sextam partem: & de XIII mancipiis nihilo magis si villicum & villicam remouero, quemadmodum ex XI, sextam partem demam. Quod autẽ ait in C iugeribus vinearum opus esse XV mancipia, siquis habebit centuriam quæ sit dimidiũ vineti, & dimidium olivieti, sequetur vt duo villicos & duas villicas "habeat: quòd est deridiculum. Quare alia ratione modus mancipiorum generatim est animaduertendus, & magis in hoc Saserna probandus, qui ait singula iugera quaternis operis vno operario ad conficiendum satis esse. Sed si hoc in Sasernæ fundo in Gallia satis fuit, non continuò idem in agro Ligustico montano. Itaque de familiæ magnitudine & reliquo instrumento commodissimè scies quantum pares, si tria adnimaduerteris diligẽter. In vicinitate prædia cuiusmodi sint, & quanta, & quot quæque hominibus colãtur: & quot additis operis aut demptis, melius aut deterius habeas cultum. Biuium enim nobis ad culturam dedit natura, experientiam & imitationem. Antiquissimi agricolæ tentãdo pleraque constituerunt, liberi eorum magnam partem imitando. Nos vtrunque facere debemus, & imitari alios, & aliter vt faciamus experientia tentare quædam, sequentes non

Modica

habere debeat

non aleam, sed rationem aliquam. vt si altius repastinauerimus aut minus quàm alij, quod momentum ea res habeat. vt fecerunt ij, in sariendo iterum & tertiò, & qui insitiones ficulnas ex verno tempore in æstiuum contulerunt.

Quot iugis boum quisque agri modus coli possit.

CAP. XIX.

DE reliqua parte instrumenti, quod semiuocale appellatur, Saserna ad iugera CC arui, boum iuga duo satis esse scribit. Cato in olivetis CCXL iugerum, boues trinos. ita fit vt Saserna dicat verum, ad centum iugera iugum opus esse: si Cato, ad octogena. Sed ego neutrum horum ad omnem agrum conuenire puto, & vtrunque ad aliquem. alia enim terra facilior aut difficilior est alia. "Terram boues proscindere nisi magnis viribus non possunt, & sæpe fracta bura relinquunt vomeres in aruo. Quo sequendum nobis in singulis fundis, dum sumus nouitij, triplici regula, superioris domini instituto, & vicinorum, & experientia quadam. Quod addit asinos, qui stercus vectent, tres, in vinea iugerum C, iugum boum, asinorum iugum, asinum molarium. in hoc genere semiuocalium, adiiciendum de pecore: ea sola quæ agri colendi causa erunt, vt solent esse pecuaria, pauca habenda, quo facilius mancipia, quæ solent se tueri, & assidua esse possint. In eo numero non modò qui prata habent, vt potius oues quàm sues, habeant, curant, sed etiam qui prata non habent: quia non solùm pratorum causa habere debent, sed etiam propter stercus.

Terram duram prosc. nisi bo. mag.

De bubus ad arandum idoneis, & de iuuencis domandis atque assuefaciendis. *CAP. XX.*

IGITVR de omnibus quadrupedibus prima est probatio, qui idonei sint boues, qui arandi causa emuntur; quos rudes, neque minores trimos, neque maiores quadrimos parandum. vt viribus magnis sint, ac pares, ne in opere firmior imbecilliorem conficiat. amplis cornibus, & nigris potius quàm aliter: vt sint lata fronte, naribus simis, lato pectore, crassis

coxendicibus. Hos veteranos ex campestribus locis emendum, non in dura ac montana: nec non, ita si "incidit, vt sit vitandum. Nouellos cùm quis emerit iuuencos, si eorum colla in furcas destitutas incluserit, ac dederit cibum, diebus paucis erunt mansueti, & ad domandum proni. Tum ita subigendum vt minutatim assuefaciant; & vt tironem cum veterano adiungant. imitando enim facilius domantur. & primùm in æquo loco, & sine aratro, tum eo "leui, & principio per arenam, aut molliorem "terram. Quos ad vecturas, item instituendum, vt inania primùm ducant plaustra: &, si possis, per vicum aut oppidum creber crepitus, ac varietas rerum consuetudine celerrima ad vtilitatem adducit. Neque pertinaciter, quem feceris dexterum, in eo manendum. Quòd si alternis fit sinister, fit laboranti in alterutra parte requies. Vbi terra leuis (vt in Campania) ibi non bubus grauibus, sed vaccis aut asinis quòd arant, eo facilius ad aratrum leue adduci possunt, ad molas, & ad ea, siquæ sunt, quæ in fundo conuehuntur. In qua re alij asellis, alij vaccis ac mulis vtuntur: exinde vt pabuli facultas est. nam facilius asellus quàm vacca alitur, sed fructuosior hæc. "In eo agricolæ hoc spectandum, quo fastigio sit fundus. in confragoso enim ac difficili hæc valentiora parandum, & potius ea quæ plus fructum reddere possint, cùm idem operis faciant.

incidit, vit. *leuissimul arare faciant. & pr. terram, dum cõsuescant. Quos*

De canibus. CAP. XXI.

CANES potius cum dignitate & acres paucos habendum quam multos: quos consuefacias potius noctu vigilare, & interdiu clausos "dormire. De indomitis quadrupedibus, ac" pecore faciundum. Si prata sunt in fundo, neque pecus habet, danda opera vt pabulo vendito alienum pecus in suo fundo pascat, ac stabulet.

Canto agr. Vide castig. *pec. instructo, & canibus, hoc faci. quod dixi. Si*

De muto instrumento. CAP. XXII.

DE reliquo instrumento muto, in quo sunt corbulæ & dolia, & alia: hæc præcipienda. Quæ nasci in fundo ac fieri à domesticis poterunt, eorum nequid ematur.

ematur. vt ferè sunt quæ ex viminibus & materia rustica fiunt: vt corbes, fiscinæ, tribula, mallei, rastelli. Sic quæ fiunt de cannabi, lino, iunco, palma, scirpo: vt funes, restes, tegetes. Quæ è fundo sumi non poterunt, ea si empta erunt potius ad vtilitatem quàm ob speciem, sumptu fructum non extenuabunt. eo magis, si inde empta erunt potissimum, vbi ea & bona & proximè & vilissimo emi poterunt. Cuius instrumēti varia discrimina, ac multitudo agri magnitudine finitur, quòd plura opus sunt, si fines distant laté. Itaque, Stolo inquit, Proposita magnitudine fūdi, de eo genere Cato scribit, Olиueti iugera CCXL qui coleret, eum instruere ita oportere, vt faceret vasa "olearia, iuga v. quę membratim enumerat, vt ex ære ahena, vrceos, nassiternam: item alia sic è ligno & ferro, vt plostra maiora tria, aratra cum vomeribus sex, crates stercorarias quatuor, item alia. Sic de ferramentis, quæ sint, & quot opus ad multitudinem. "vt ferreas octo, furcula totidem, dimidio minus palas, item alia. Item alteram formulam instrumenti fundi vinarij fecit, in qua scribit, si sit centum iugerū, habere oportere vasa torcularia instructa trina, dolia cum operculis culleorum octingētorum, acinaria x x, frumentaria x x. Item eiusmodi alia: quę minus multa quidem alij, sed tantum numerum culleorum scripsisse puto, ne cogeretur quotannis vendere vinū. Vetera enim quàm noua, & eadem alio tēpore quàm alio pluris. Item sic de ferramentorum varietate scribit permulta, & genere, & multitudine qua sint, vt falces, palas, rastros. Sic alia, quorum nonnulla genera species habent plures: vt falces. nam dicuntur ab eodem scriptore vineaticæ opus esse sex, sirpiculæ v, siluaticæ v, arborariæ III, & "rustariæ x. Hic hæc. At Scrofa, Instrumentum, & supellectilem rusticam omnē oportet habere scriptam in "vrbe & rure dominum. villicum contra ea ruri omnia certo suo quæq; loco ad villā debēt esse posita. Quæ nō possūt esse sub claui, quàm maximè facere vt sint in cōspectu oportet: eo magis ea quę in

ol. instructa,

vt furcas fer.

rusticaria

vrbe dominū, & ruri villicū. atque ea omnia

rariore sunt vsu, vt quibus in vindemia vtuntur, vt corbulæ, & sic alia. Quæ enim res quotidie videntur, minus metuunt furem.

Quæ & quo quidque loco maximè expediat serere.

CAP. XXIII.

SVSCIPIT Agrasius, Et quoniam habemus illa duo prima, ex diuisione quadripartita, de fundo, & de instrumento quo coli solet: de tertia parte expecto. Scrofa, Quoniam fructum, inquit, arbitror esse fundi, eum qui ex eo satus nascitur vtilis ad aliquam rem: duo consideranda, quæ & quo quidque loco maximè expediat serere. Alia enim loca apposita sũt ad fœnũ, alia ad frumentũ, alia ad vinũ, alia ad oleũ. Sic ad pabulum quæ pertinent: in quo est ocymum, farrago, vicia, medica, cytisum, lupinum. Neque in pingui terra omnia seruntur rectè, neque in macra nihil. Rectius enim in tenuiore terra, ea quæ non multo indigent succo, vt cytisum, & legumina, præter cicer: hoc enim quoque legumen, vt cætera quæ velluntur è terra, "non subsecantur. quæ quòd ita leguntur, legumina dicta. In pingui rectius quæ cibi sunt maioris, vt holus, triticum, siligo, linum. Quædam etiam serenda non tam propter præsentem fructum, quàm in annum prospicientem, quòd ibi "subsecta atque relicta terram faciunt meliorem. Itaque lupinum, cùm necdum siliculam cepit, & nonnunquam fabalia, si ad siliquas non ita peruenit vt fabam legere expediat, si ager macrior est, pro stercore inarare solent. Nec minus ea discriminãda in conserendo, quæ sunt fructuosa, "propter voluptatem: vt quæ pomaria ac floralia appellantur. Item illa quæ ad hominum victum ac sensum delectationémque non pertinent, neque ab agri vtilitate sunt diiuncta. Idoneus locus eligendus vbi facias salictum & arundinetum, sic alia quæ humidum locum quærunt. Contrà, vbi segetes frumentarias, ibi fabam potissimum seras. Item alia quæ arida loca sequuntur: sicut vmbrosis locis alia seras, vt cortuda, quòd ita petit asparagus: & apricis, vt ibi seras violam,

neque subsecantur, succum tollunt. quæ subiecta

ab iis quæ sunt propt.

lam,& hortos facias:quòd ea sole nutricantur. Sic & alia alio loco serunda,vt habeas vimina,vnde "vtendo quid facias:vt sirpeas,vallos,crates. Alio loco vt seras ac colas siluam cæduã,alio vbi aucupare.Sic vbi cannabim,linum,iuncum,spartum, " vnde nectas bubus paleas,lineas,restes,funes. Quædam loca eadem, alia ad serendũ idonea.nã & in recentibus pomariis,desitis seminibus, in ordinémque arbusculis positis,primis annis ante quàm radices longius procedere possint,alij conserunt hortos, alij quid aliud. neque,cùm conualuerunt arbores, idem faciunt,ne violẽt radices.Stolo,Quod ad hæc pertinet,Cato nõ malè quod scribit de sationibus, Ager crassus & lætus,si sit sine arboribus, eum agrum frumentarium fieri oportere.Idẽ ager si nebulosus sit,rapa, raphanos,mulium,"panicum.

viendo *vnde lineas,rest. sun. facias,quibus nectas bo.pal.& alia.* *panicum fert.*

Olea in quali agro serenda sit.

CAP. XXIIII.

IN agro crasso & calido oleam conditaneam,radium maiorem,Sallentinã,Orchitem,Poseam, Sergianam,Colminiam,Albicerem:quam earum in his locis optimam dicent esse, eam maximè serere. Agrum olieto conserundo, nisi qui in vẽtum Fauonium spectet,& soli ostentus sit, alium bonum nullum esse. Qui ager frigidior & macrior sit, ibi oleam Licinianam seri oportere. Si in loco crasso, aut calido posueris,hostum nequam fieri, & ferendo arborem perire, & muscũ rubrum molestum esse.Hostum vocant, quod ex vno facto olei reficitur. Factum dicunt, quod vno tempore conficiunt. quem alij CLX aiunt esse modiorum,alij ita minus magnũ vt ad CXX descẽdat,& exinde,vt vasa olearia quot & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Quod Cato ait, circum fundum vlmos & populos, vnde frons ouibus & bubus sit, & materies seri oportere. Sed hoc neque in omnibus fundis opus est, neque in quibus est opus, propter frondem maximè, sine detrimento ponuntur ab septentrionali plaga, quòd non officiunt soli. Ille adiicit

ab eodem scriptore, Si locus humectus sit, ibi cacumina populorum serunda, & arundinetum. Id prius bipalio verti, ibi oculos arũdinis pedes ternos alium ab alio seri, ibi quoq; corrudam, vnde asparagi fiant, aptam esse vtrique eandem ferè culturam. Salicem Græcam circum arundinetum seri oportere, vti sit qui vitis alligari possit.

Quo in agro serenda sit vinea.

CAPVT XXV.

VINEA quo in agro serunda sit, sic obseruandum, Qui locus optimus vino sit, & ostentus soli, Aminęũ minusculum, & geminum Eugeneum, & helueolum minusculum seri oportere. Qui locus crassior sit, aut nebulosus, ibi Aminæum maius, aut Murgentinum, Apicium, Lucanum seri. Cæteras vites, & de his miscellas maximè, in omne genus agri conuenire.

Quo loco ridicæ in vinea figi debeant.

CAP. XXVI.

IN omni vinea diligenter obseruant vt ridica vitis "ab septentrione versus tegatur. & si cupressos viuas pro ridicis inserunt, alternos ordines imponunt: neque eas crescere altius quàm ridicas patiuntur. neque propter eas adserunt vites, quòd inter se hæc inimica. Agrius "Fundanio, Vereor, inquit, ne ante æditimus veniat huc, quàm "hic ad quartum actum. vindemiam enim expecto. Bono animo es, inquit Scrofa: "ac fiscinam expedi & vrnam.

ad sept. *Fūdani hinc ad q. ict. accedamus.* *fiscinas expediet ac*

De solis cursu annali in certas partes diuiso; & de iis quæ in quaque fieri oportet.

CAP. XXVII.

ET quoniam tempora duorum generum sunt: vnum, annale, quod sol circuitu suo finit: alterum, menstruum, quod luna circumiens comprehendit: prius dicam de sole. Eius cursus annalis primum ferè circiter ternis mensibus ad fructus est diuisus in IIII. partes: & idem subtilius sesquimensibus, in VIII. In quatuor, quòd diuiditur

in ver, & æstatem, & autumnum, & hiemem. Vere stationes quædam fiunt. terram rudem proscindere oportet. quæ sunt ex ea enata, prius quàm ex iis quid seminis cadat, vt sint exradicata. & simul " glæbis ab sole percalefactis aptiores facere ad accipiẽdum imbrem, & ad opus faciliores, " relaxatas. neque ea minus bis arandum, tér melius. Æstate fieri messes oportere. Autumno siccis tempestatibus vindemias, ac siluas excoli commodissimè: tunc præcidi arbores oportere secundum terram. Radices autẽ prioribus imbribus vt effodiantur, nequid ex his nasci possit. Hieme putari arbores, duntaxat his temporibus cùm gelu cortices & imbribus careant & glacie. *cauis* *relaxatis.*

Quotenos dies habeat quodque tempus anni diuisi in quatuor partes.

CAP. XXVIII.

DIES primus est veris in Aquario, æstatis in Tauro, autumni in Leone, hiemis in Scorpione. Cùm vniuscuiusq; horum quatuor signorũ dies tertius & vicesimus, quatuor temporum sit primus, efficitur vt ver dies habeat XCI, æstas XCIV, autumnus XCI, hyems XXCIX. Quæ redacta ad dies ciuiles nostros, qui nunc sunt primi verni temporis, ex a. d. VII. Id. Febr. æstiui ex a. d. VII. Id. Maii. autumnales ex a. d. VII. Id. Sext. hiberni ex a. d. IV. Id. Nouemb. Subtilius discretis temporibus obseruanda quædam sunt, eáque in partes VIII diuiduntur. Primùm à Fauonio ad æquinoctium vernum dies XL. hinc ad Vergiliarum exortum dies XLIV. ab hoc ad solstitiũ dies XLIIX. inde ad Caniculę signũ dies XXIX. dein ad æquinoctium autumnale dies LXVII. exin ad Vergiliarum occasum dies XXXII. ab hoc ad brumam dies LVII. inde ad Fauonium dies XLV.

Primo interuallo. inter Fauonium & æquinoctium vernum quæ fieri oporteat.

CAP. XXIX.

IN primo interuallo inter Fauonium & æqui-

noctium vernum hæc fieri oportet. Seminaria omne genus vt serantur. putari in primis, circum vites ablaqueari: radices, quę in summa terra sunt, pręcidi: prata purgari, salicta seri, segetes sarire. Seges dicitur, quod aratū satum est: aruum, quod aratum, nec dum satum est. Noualis, vbi satum fuit ante quàm secunda aratione renouetur. Rursum terram cùm primùm arant, proscindere appellant: cùm iterum, offringere dicunt: quòd prima aratione glæbæ grādes solent excitari, cùm iteratur, offringere vocant. Tertiò cùm arant iacto semine, boues lirare dicuntur: id est, cùm tabellis additis ad vomerem, simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, quò pluuia aqua delabatur. Nonnulli postea, qui segetes non tam latas habent (vt in Appulia) id genus prædij per saritores occare solent, siquæ in porcis relictæ grandiores sunt glæbę. Qua aratrum vomere" lacunam striam fecit, sulcus vocatur. Quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quòd ea seges frumentum porricit. Sic quoque exta deis cùm dabant, porricere dicebant.

lacunam fecit.

Secundo interuallo inter vernum æquinoctium & Vergiliarum exortum, quæ fieri oporteat.

CAP. XXX.

SECVNDO interuallo inter vernum æquinoctium & Vergiliarū exortum, hęc fieri: Segetes rūcari, herbam è segetibus expurgari, boues terram proscindere, salicem cædi, prata defendi. quæ superiore tempore fieri oportuerit, & non sunt absoluta ante quàm gemmas agant & florescere incipiant, fieri. Quòd siquæ folia amittere solent, ante frondere inceperint, statim ad serendum idoneæ non sunt. Oleam seri interputaríque oportet.

Tertio interuallo inter Vergiliarum exortum & solstitium quæ fieri oporteat. Item, De vineis nouellis. De pampinatione. Qualis sit capreolus in vite. De pabulo secando. De irrigatione.

CAP. XXXI.

TER-

TERTIO interuallo inter Vergiliarũ exortum & solstitium hæc fieri debent. Vineas nouellas fodere, aut arare: & postea occare, id est cõminuere, ne sit glęba. Quod ita occidũt, occare dicũt. Vites pãpinari, sed à sciẽte. nam id, quàm putare, maius: neque in arbusto, sed in vinea fieri. Pampinare est ex sarmẽto coles qui nati sunt, de iis qui plurimum valent, primum ac secundum, nonnunquam etiam tertiũ relinquere, reliquos decerpere: ne relictis colibus sarmẽtũ nequeat ministrare succum. Ideo in vitiario primitus cùm exit vitis, tota resecari solet, vt firmiore sarmẽto è terra exeat, atque in pariẽdis colibus vires habeat maiores. Eiuncidũ enim sarmẽtum propter infirmitatem "sterile, neque ex se potest eiicere *sterile-* vitem: quam vocãt minorem, flagellum: maiorem *scit,* etiam vnde vuæ nascũtur, palmam. Prior, litera vna mutata, declinata à vẽti flatu, similiter flabellũ ac flagellum. Posterior, quo ea vitis immittitur ad vuas pariẽdas, dicta primò videtur à pariẽdo parilema: exin mutatis literis (vt in multis) dici cœpta palma. Ex altera parte caprea dicta, quòd parit capreolum. is est coliculus viteus, intortus vt cincinnus. is enim vites vt teneat, serpit ad locũ capiundũ. ex quo à cãpiẽdo capreolus dictus. Omne pabulũ, primùm ocimũ, farraginem, viciam, nouissimè fœnũ secari. Ocinum dictũ à Græco verbo ὠκέως, quod valet citó. Similiter "quo ocimum in horto. Hoc amplius di- *quoque* ctum ocinũ, ꝙ citat aluũ bubus, & ideo iis datur vt purgẽtur, " id ex pabuli segete viride sectum ante q̃ *id genus* genat siliquas. Cõtrà, ex segete, vbi sata admixta or- *pabuli* deũ & vicia, & legumina, pabuli causa viridia. Quòd *sunt segetes viri* far ferro cæsa, farrago dicta, aut nisi quòd primùm *des, sectæ* in farracia segete seri cœptum. Ea equi & iumenta *a. q. gerãt* cætera verno tempore purgantur ac saginantur. Vicia dicta à vinciendo, quòd item capreolos habet vt vitis, quibuscum sursum vorsum serpit ad scapum lupini, aliúmve "quem, vt hæreat, id solet vincire. Si *calamũ, ad quem vt h eum* prata irrigua habebis, simulac fœnum sustuleris, irrigare. In poma, quæ insita erunt, siccitatibus aquam *solet*

addi quotidie. à quo, quòd indigent potu, poma dicta esse possunt.

Quarto interuallo inter solstitium & Caniculam quæ fieri oporteat. CAP. XXXII.

QVARTO interuallo inter solstitiũ & Caniculam plerique messem faciunt: quòd frumentum dicant quindecim diebus esse in vaginis, quindecim florere, quindecim exarescere, cùm sit maturũ. Arationes absolui, quæ eo fructuosiores fiunt, quo calidiore terra aratur. Cùm prosciderìs, offringi oportet, id est iterare, vt frangantur glæbæ, prima enim aratione grandes glæbæ ex terra scinduntur. Serendum viciam, lentem, cicerculam, eruilam, cæteráque quæ alij legumina, alij (vt Gallicani quidam) legaria appellant, vtraque dicta à legendo, quòd ea non secantur, sed vellendo leguntur. Vineas veteres iterum occare, nouellas etiam tertio, si sunt etiam tum glæbæ.

Quinto interuallo inter Caniculam & æquinoctiũ quæ fieri oporteat. CAP. XXXIII.

QVINTO interuallo inter Caniculam & æquinoctium autumnale oportet stramenta desecari & aceruos construi, aratro offringi, frondem cædi, prata irrigua iterum secari.

Sexto interuallo ab æquinoctio autumnali vsque ad brumam quæ fieri oporteat. CAP. XXXIIII.

SEXTO interuallo ab æquinoctio autumnali incipere scribũt oportere serere, vsque ad diẽ XCI. post brumam, nisi quæ necessaria caussa coegerit, non serere: quòd tantum intersit, vt ante brumam sata, septimo die: quæ à bruma sata, XL die vix existant. neque ante æquinoctium incipi oportere putant: quòd, si minus idoneæ tempestates sint consecutæ, putescere semina soleant. Fabam optimè seri in Vergiliarum occasu. Vuas autem legere, & vindemiam facere inter æquinoctium autumnale & Vergiliarum occasum. Dein vites putare incipere, & propagare, & serere poma. Hæc aliquot regio-

regionibus, vbi maturius frigora fiunt asperiora, melius verno tempore.

Septimo interuallo inter Vergiliarum occasum & brumã quæ fieri oporteat. C A P. XXXV.

SEPTIMO interuallo inter Vergiliarum occasum & brumam, hæc fieri oportere dicunt. Serere lilium, & crocum, quod iam egit radicem: "rosam, ea concidituir radicitus in virgulas palmares, & obruitur. *Rosa etiã concid.* hæc eadem postea transfertur, facta viuiradix. Violaria in fundo facere nõ est vtile, ideo quòd necesse est è terra ad ea obruẽda puluinos fieri: quos irrigationes & pluuiæ tempestates abluunt, & agrum faciunt macriorem. Ab Fauonio vsque ad Arcturi exortum rectè serpullum è seminario transferri: quod dictum ab eo quòd serpit. Fossas nouas fodere, veteres tergere. vineas arbustúmque putare, dum in xv diebus ante & post brumam, vt pleraque ne facias: nec non tum aliquid rectè seritur, vt vlmi.

Octauo interuallo inter brumam & Fauonium, quæ fieri oporteat. C A P. XXXVI.

OCTAVO internallo inter brumam & Fauonium hæc fieri oportet. De segetibus, siqua est aqua, deduci: sin siccitates sunt, & terra teneritudinem habet, sarire. vineas arbustáque putare. Cùm in agris opus fieri nõ potest, quæ sub tecto possunt, tũ conficiẽda antelucano tẽpore hyberno. Quę dixi, scripta & posita habere in villa oportet, maximè vt villic⁹ norit.

De lunaribus diebus. C A P. XXXVII.

DIES lunares quoque obseruandi, qui quodammodo bipartiti. Quod à noua luna crescit ad plenã, & inde rursus ad nouam lunam decrescit, "quod veniat ad intermestruũ: è quo die dicitur luna esse extrema, & prima. à quo eum diem Athenis appellant ἕνην καὶ νέαν, τριακάδα al j. quædam facienda in agris potius crescente luna quàm senescente: quædã contrà, "quæ metas vt frumenta, & cæduam syluam. Ego ista etiam, inquit Agrasius, non solùm in quibus tondendis, sed in meo capillo, à patre acceptum seruo, "ni decrescente luna tõdens caluus fiam. Agrius, *quoad* *vt quæ metas, frumenta,* *ne*

Quemadmodum,inquit,luna quadripartita? & quid ea diuisio ad agros pollet? Tremellius, Nũquam rure audisti,inquit, octauo ianam lunam & crescentẽ, & contra senescentem,& quæ crescente luna fieri oporteret,& tamen quædam melius fieri pòst octauo ianam lunam,quàm ante? & siquæ senescente fieri conueniret,melius quanto minus haberet ignis id astrum? Dixi de quadripartita forma culturæ agri. Stolo,Est altera,inquit,temporum diuisio, cõiuncta quodammodo cum sole & luna. quæ in sex partita: quòd omnis ferè fructus quinto denique gradu peruenit ad perfectum, ac videt in villa dolium ac modium. vnde sexto prodit ad vsum. Primo præparandum,secundo serendum, tertio nutricandum,quarto legendum,quinto condendum,sexto promendũ. Ad alia in præparando,faciendi scrobes,aut repastinandum,aut sulcandum: vt si arbustum aut pomarium facere velis. Ad alia arandum aut fodiendum, vt si segetes instituas. Ad quædam bipalio vertenda terra, plus, aut minus. aliæ enim radices angustius diffundũt,vt cupressi:aliæ latius,vt platani: vsqueeo, vt Theophrastus scribat, Athenis in Lyceo, cùm etiam tunc platanus nouella esset, radices trium & triginta cubitorum egisse. Quædam si bubus & aratro prosciderıs, & iterandum ante quàm semen iactes. Item præparatio siquæ fit in pratis, " id est, vt defendantur à pastione. quod ferè obseruant à piro florente,si irrigua sunt,vt tempestiuè irrigentur. *ea est*

De stercoratione. CAP. XXXVIII.

QVAE loca in agro stercoranda, videndum, & qui & quo genere potissimum facias. nam discrimina eius aliquot. Stercus optimum scribit esse Cassius volucrium,præter palustrium ac nantium. De hisce præstare columbinum,quòd sit calidissimum,ac fermentare possit terram. Id,vt semẽ,aspergi oportere in agro,nõ,vt de pecore,aceruatim poni. Ego arbitror præstare ex auiariis turdorum ac merularum, quòd non solùm ad agrũ vtile,sed etiã ad cibum,ita bubus ac suibus,vt fiant pingues. Itaque qui auiaria con-

cõducunt,si caueat dominus,stercus vt in fundo maneat, minoris conducunt quàm ij quibus id accedit. Cassius secundum columbinum scribit esse hominis:tertio caprinum,& ouillum,& asininum.Minimè bonum equinum, sed in segetes. in prata enim vel optimum,vt cæterarum veterinarũ, quæ ordeo pascuntur, quòd multam facit herbam. Sterquilinium secundum villam facere oportet, vt quàm paucissimis operis egeratur.In eo si in medio robusta aliqua materia sit depacta,negant serpentem nasci.

Quatuor esse genera seminum: & quæ,quo tempore & loco debeant seri. C A P. X X X I X.

SATIONIS autem gradus secundus hanc habet naturam, ad quod tempus cuiusque seminis apta sit ad serendum. Nam refert in agro ad quam partem cæli quisque locus spectet,sic ad quod quæque tempus res facillimè crescat. Nonne videmus alia florere verno tempore, alia æstiuo:neque eadem autumnali,quę hyberno?Itaque alia seruntur,atque inserũtur,& metuntur ante aut post,quàm alia:& cùm pleraque vere melius quàm autumno inserantur,circiter solstitium inseri ficos,necnõ brumalibus diebus cerasos? Quare cùm semina ferè quatuor sint generum,"quæ transferuntur è terra in terram,viuiradices:quæ ex arboribus dempta demittuntur in humum,quæ inserũtur ex arboribus in arbores:de singulis rebus videndũ,quę quoq; tẽpore locoq; facias. *quæ non trã t.in terram, sed per se fiunt à natura. alia ex industria vt faciũt viuir.*

Quæ sint genera seminum,& quemadmodum propagari debeant: & quibus temporibus quóque loco ponenda sint. C A P. X L.

P R I M V M semen, quod est principium genendi, id duplex. vnum, quod latet nostrum sensum:alterum, quod apertum. Latet, si sunt semina in aere, vt ait physicus Anaxagoras: &, si aqua quæ influit in agrum,inferre solet, vt scribit Theophrastus. Illud quod apparet ad agricolas, id videndum diligenter. quædam enim ad genendum propterea visqueadeo parua,vt sint obscura: vt cupressi. non enim galbuli qui nascuntur,id est,tanquam pilę

paruæ corticiæ,id semen,sed in iis intus primigenia semina dedit natura.Reliqua inuenit experiẽtia coloni.Num prima, quæ sine colono, priusquam sata, nata?secunda,quæ ex iis collecta, neque priusquam sata,nata. Prima semina videre oportet, ne vetustate sint exsucta, aut ne sint admixta, aut ne propter
›› similitudinem sint adulterina. Semen vetus tantum
›› valet in quibusdam rebus,vt naturam commutet.nã
›› ex semine brassicæ vetere sato nasci aiunt rapa, &
›› contrà ex raporum,brassicam.Secunda semina videre oportet, ne vnde tollas, nimium citò aut tardè tollas.Tempus enim idoneum, quod scribit Theophrastus,vere,& autumno, & Caniculæ exortu. Neque omnibus locis ac generibus idem. In sicco & macro loco & argilloso, vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris. In terra bona ac pingui, autumno,quòd vere multus humor.quam sationem quidam metiũtur ferè diebus xxx. Tertium genus seminis,quod ex arbore per surculos defertur in terram,sic in humũ demittitur, vt in quibusdã tamẽ sit videndum vt eo tempore sit deplantatũ quo oportet. Id enim fit ante quàm gẽmare aut florere quid incipit:& quæ de arbore transferas, vt ea deplantes potius quam defringas:quòd plantę solum stabilius, quo latius,vt radices faciliùs mittat.ea celeriter antequam succus exarescat, in terram demittunt. Demum in oleagineis seminibus arbores videndum, vt sit de tenero ramo ex vtraque parte ęquabiliter pręcisum, quas alij clauolas,alij taleas appellant, ac faciunt circiter pedales.
›› Quartum genus seminis,quod
›› trãsit ex arbore in aliam.Videndũ, qua ex arbore in
›› quam trãsferatur, & quo tempore & quemadmodũ
›› obligetur.non enim pirum recipit quercus.neque e-
›› nim si malus pirum. Hoc sequuntur multi, qui aruspices audiunt multum, à quibus proditũ in singulis arboribus quot genera insita sint, vno ictu tot ful-
›› mina fieri illud,quod fulmen concepit,si in pirũ syl-
›› uaticam inseueris pirum quamuis bonam, non fore
›› tã iucundum quàm si in eam quæ siluestris nõ sit. In quan-

quancunque arborem inferas,si eiusdem generis est duntaxat, vt sit vtraque malus,ita inferere oportet, referentem ad fructum,meliori genere,vt sit surculus,quàm est, quo veniat arbor. Est altera species ex arbore in arborem inferendi nuper animaduersa in arboribus propinquis.Ex arbore,è qua quis vult habere surculum.in eam,quam inserere vult,ramulum traducit,& in eius ramo præciso ac diffisso implicat. "eum locũ qui contingit ex vtraq; parte,quod intro est falce extenuatur,ita vt ex vna parte,quod cælum visurũ est,corticem cum cortice exequatum habeat. Eiũs ramuli,quem insereret, cacumen vt directũ sit ad cælum, curat. Postero anno cùm comprehendit, vnde propagatum est,ab altera arbore præcidit.

tũ ramuli loc. q. c.ex v.p. qua fissuram intrat,falce ext.i. vt ex v. p.q.c.visurus est,

De temporibus transferendorum surculorum : & quæ sint post sationem obseruanda. CAP. XLI.

QVO tempore quæque transferas, hæc in primis videnda:quòd quæ prius verno tempore inserebantur,nunc etiam solstitiali, vt ficus : quòd densa materia non est,& ideo sequitur caldorem.A quo fit vt in locis frigidis ficeta fieri non possint.A qua recenti insito inimica.tenellum enim citò facit putre.Itaque quod inseritur Caniculæ signo, commodissimè existimatur inseri. quæ autem natura minus sunt mollia,vas aliquod supra alligant, vnde stillet lentè aqua:ne prius exarescat surculus quàm coalescat.cuius surculi corticem integrum seruandem , & eum sic exacuendum,vt non denudes medullam. ne extrinsecus imbres noceant, aut nimius calor , argilla oblinendum , ac libro obligandum. Itaque vitem triduo antequam inserant,desecant, vt qui in ea nimius est humor diffluat ante quàm inseratur, at in qua inserunt,in ea paulo infra quàm insitum est, incidunt:vnde humor aduentitius effluere possit.contrà in fico, & malo punica , & siqua etiam horum natura aridiora , continuo. In aliis translationibus, videndum vt quod transferat in cacumen , habeat gemmam , vt in ficis. De his primis quatuor generibus seminum , quædam quòd tardiora , sur- c c c c c c

culis potius vtendum, vt in ficetis faciunt. Fici enim ſemen naturale intus in ea fico quam edimus. quæ ſunt minuta grana, è quibus paruis, quod enaſci coliculi vix queunt. Omnia enim minuta & arida, ad creſcendum tarda: ea quæ laxiora, & fœcundiora: vt fœmina, quàm mas. ex proportione in virgultis itē. Itaque ficus, malus punica, & vitis, propter fœmineam mollitiam ad creſcendum prona: contrà palma, & cupreſſus, & olea in creſcendo tarda. in hoc enim humidiora quàm aridiora. quare ex terra potius in ſeminariis ſurculos de ficeto, quàm grana de fico expedit obruere: præter ſi aliter nequeas: vt ſiquando quis trans mare ſemina mittere, aut inde petere vult. tum enim reſticulas per ficos quas edimus, maturas perferunt, & eas cùm inaruerunt, complicant, ac quò volunt mittunt, vbi obrutæ in ſeminario pariant. Sic genera ficorum, Chiæ, ac Chalcidicæ, & Lydiæ, & Africanæ, itē cætera trāſmarina in Italiā perlata. Simili de cauſa oleæ ſemē cùm ſit nucleus, quòd ex eo tardi⁹ enaſcebatur colis quàm è taleis, ideo poti⁹ in ſeminariis taleas, quas dixi, ſerim⁹.

De medica. *CAP. XLII.*

De medica in primis obſerues, ne in terram nimium aridam, aut variam, ſed temperatam, ſemen demittas. in iugerum vnum, ſi eſt natura temperata terra, ſcribunt opus eſſe medicæ ſeſquimodium. id ſeritur ita vt ſemen iactatur, quemadmodum ſcilicet cùm pabulum & frumentum ſeritur.

De cytiſo. *CAP. XLIII.*

Cytisvm ſeritur in terra bene ſubacta tanquam ſemen braſſicæ: inde differtur, & in ſeſquipedem ponitur. aut etiam de cytiſo duriore virgulæ deplantantur, & ita pangitur in ſerendo.

Quoteni modij ſerantur in iugero, fabæ, tritici, hordei, farris. *CAP. XLIIII.*

Servntvr fabæ modij IIII in iugero, tritici V, ordei VI, farris X. ſed nonnullis locis paulo amplius, aut minus. ſi enim locus craſſus, plus: ſi macer, minus. quare obſeruabis quantum in ea regione

regione consuetudo erit serendi: vt tantum facias quantum valet regio, ac genus terræ. vt ex eodem semine aliubi cum decimo redeat, aliubi cum quintodecimo: vt in Hetruria, & locis aliquot in Italia. In Sybaritano dicunt etiam cum centesimo redire solitum. in Syria ad Garada, & in Africa ad "Byzacium item ex modio nasci centum. Illud quoque multum interest in rudi terra, an in ea seras quæ quotannis obsita sit, quæ vocatur restibilis: an in veruacto, quæ interdũ requierit. Cui Agrius, In Olynthia quotãnis restibilia esse dicunt, sed ita vt tertio quoque anno vberiores ferant fructus. Licinius, Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paulo leuioribus sationibus serere, id est, quæ minus sugunt terram. Dicetur (inquit Agrius) de tertio gradu, De nutricationibus, atque alimoniis eorum. Licinius, Quæ nata sunt (inquit) in fundo alescunt, adulta concipiunt, prægnantia cùm sunt, matura pariunt poma, aut spicam: sic alia simile ei, à quo profectum, "redit semẽ. Itaque si florem, acerbúmve pirum, aliúdve quid decerpseris, in eodem loco, eodem anno, nihil renascitur, quòd prægnationis "idem bis habere non potest. vt enim mulieres habent ad partum dies certos, sic arbores ac fruges.

Byzachium *reddunt* *diem idẽ*

Sata quoto quæque die prodeant è terra.
CAPVT XLV.

PRIMVM plerunque è terra exit ordeum diebus VII, nec multo pòst triticum. Legumina ferè quatriduo, aut quinque diebus, præterquam faba. ea enim serius aliquanto prodit seges. Ostendit idem milium, & sesama, & cætera similiter æquis ferè diebus, præterquam siquid regio, aut tempestas vitij attulit, quo minus ita fiat. Quę in seminario nata, si loca erunt frigidiora, quæ molli natura sunt, per brumalia tempora tegere oportet fronde, aut stramentis: si erunt imbres secuti, videndum necubi aqua consistat. venenum enim gelum radicibus tenellis sub terra, & supra virgultis, quæ nec eodem tempore æquè crescunt. nam radices autumno aut hieme ma-

gis sub terra quàm supra adolescunt: quòd tectæ terræ tepore propagantur, supra terram aere frigidiore "tinguntur. idque ita esse docent silvestria, ad quæ sator non accessit. nam prius radices quàm ea quæ ex iis solent nasci, crescunt. neque radices longius procedunt, nisi quo tempore venit sol. his duplex causa, quòd & radicum materiam aliam quàm aliam longius proiicit natura: & quòd alia terra, alia facilius viam dat.

vinguntur.

Ex quibus foliis cognosci poßint anni tempora.

CAPVT XLVI.

PROPTER eiusmodi res admiranda discrimina sunt naturalia, quòd ex quibusdam foliis, propter eorũ versuram, quod sit anni tempus dici possit: vt olea, & populus alba, & salix. Horum enim folia, cùm conuerterunt se, solstitium dicitur fuisse. Nec minus admirandum quod fit in floribus quos vocant heliotropia, ab eo quòd ad solis ortum mane spectant, & eius iter ita sequuntur ad occasum, vt ad eum semper spectent.

Quemadmodũ sata sint tuenda. *CAP. XLVII.*

IN seminario quæ surculis consita, & eorum molliora erunt natura cacumina, vt olea, ac ficus. Ea summa integenda binis tabellis dextra & sinistra deligatis, herbæque elidendæ, & dum teneræ sunt vellendæ: "prius enim aridæ factæ, rixantur, ac celerius rumpuntur quàm sequuntur. Contrà herba in pratis ad spem fænisiciæ nata, non modò non euellenda in nutricatu, sed etiam non calcanda. "quò & pecus à prato ablegandum, & omne iumentum, ac etiam homines. solum enim hominis exitium herbæ, & semitæ fundamentum.

nam ar.

quin

Quæ in spica sint vocabula, & causæ eorum.

CAP. XLVIII.

IN segetibus autem frumentum, quod culmus extulit. Spica ea quæ "mutilata non est, in ordeo & tritico tria habet continentia, granum, glumam, aristam: & etiam primitus spica cùm oritur, vaginã. Granum dictum, quod est intimũ solidum. Gluma,

mutica

qui

qui est folliculus eius, Arista, quæ, vt acus tenuis, longa eminet è gluma. proinde vt grani theca sit gluma, & apex arista. Arista & granum omnibus ferè notum: gluma paucis. Itaque id apud Ennium solum scriptum scio esse in Euhemeri libris versis. videtur vocabulum etymon habere à glubendo, quòd eo folliculo deglubitur granum. Itaque eodem vocabulo appellant fici eius quam edimus, folliculum. Arista dicta, quòd arescit prima. granum, à gerendo. id enim seritur vti spica gerat frumentum, non vt glumam, aut aristam gerat: vt vitis seritur non vt pampinum ferat, sed vuam. Spica autem quam rustici, vt acceperunt antiquitus, vocant specam, à spe videtur nominata. eam enim quòd sperant fore, serunt. Spica mutica dicitur, quæ non habet aristam. eæ enim quasi cornua sunt spicarum, quæ primitus cùm oriuntur, neque planè apparent, quà sublatent herba ea, vocatur vagina, vti qua latet conditum gladium. Illud autem summa in spica iam matura, quod est minus quàm granum, vocatur frit. Quod in infima spica, ad culmum stramenti summum, item minus quàm granum est, appellatur vrruncum.

De fructibus maturis capiendis. C A P. X L I X.

C V M conticuisset, nec interrogaretur de nutricatu, credens nihil desiderari, Dicam, inquit, de fructibus maturis capiendis. Et ille, Primùm de pratis summissis, herba cùm crescere desiit, & æstu arescit, subsecari falcibus debet: & quoad peraresecat, furcillis versari. cùm peraruit, de his manipulos fieri, ac vehi ad villam. tum de pratis stipulam rastellis eradi, atque addere fœnisiciæ cumulum. Quo facto sicilienda prata, id est, falcibus cõsectanda, quæ "fœnisices prætererunt, ac quasi herba tuberosum reliquerunt campum. A qua sectione arbitror dictum sicilire pratum. *fœnisecæ*

De messe, & causa huius vocabuli: quare messis appellata sit, item quare palea appellata.

C A P V T L.

M E S S I S proprio nomine dicitur in iis quę me-

timur, maximè in frumento:& ab eo esse vocabulo declinata. Frumenti tria genera sunt messionis. vnum, vt in Vmbria, vbi falce secundum terram succidunt stramentum:& manipulum, vt quenque subsecuerunt, ponunt in terra. vbi eos fecerunt multos, iterum eos percensent, ac de singulis secant inter spicas & stramentum. spicas coniiciunt in corbem, atque in aream mittunt: stramenta relinquũt in segete, vnde tollantur in aceruum. Altero modo metunt, vt in Piceno, vbi ligneum habent incuruum batillum, in quo sit extremo serrula ferrea. hæc cùm comprehendit fascem spicarum desecat, & stramenta stantia in segete relinquit, vt postea subsecentur. Tertio modo metitur, vt sub vrbe Roma, & locis plerisque: vt stramentum medium subsecent, quod manu sinistra summum prehendunt: à quo medio messem dictam puto. Infra manum stramentum quod terræ hæret, postea subsecatur. Contrà, quod cum spica stramentum hæret, corbibus in aream defertur. vbi discedit in aperto loco palàm: à quo potest nominata esse palea. Alij stramentum à stando, vt stamen, dictum putant. Alij ab stratu, quòd id substernatur pecori. Cùm est matura seges, metendum, cùm in ea iugerum ferè vna opera propemodum in facili agro satis esse dicatur: messas spicas corbibus in aream deferre debent.

Aream vbi & qualem esse oporteat. C A P. L I.

A R E A M esse oportet in agro, sublimiori loco, quàm perflare possit vẽtus. Hanc esse modicam pro magnitudine segetis, potissimum rotundam, & mediam "paulo extumidam (vt si pluerit, non consistat *quàm paulo* aqua, & quambreuissimo itinere extra aream defluere possit. Omne porrò breuissimum in rotundo è medio ad extremum) solida terra pauitam: maximè *rimosa* si est argilla, ne æstu "peminosa, in rimis eius grana oblitescant, & recipiant aquam, & ostia aperiant muribus ac formicis. Itaque amurca solent perfundere. ea enim herbarum est inimica & formicarum: & talparum venenum. Quidam aream vt habeant

soli-

solidam, muniunt lapide, aut etiam faciũt pauimentum. Nonnulli etiam tegunt areas, vt in Bagiennis, quòd ibi sæpe id tẽporis anni oriũtur nimbi. vbi ea retecta, & loca calida, prope aream faciundum vmbracula: quò succedant homines in æstu tempore meridiano.

In semen quemadmodum spicas secerni oporteat: & de tritura. *CAP. LII.*

QVAE seges grandissima atque optima fuerit, seorsum in aream secerni oportet spicas, vt semen optimũ habeat. E spicis in aream excuti grana. quod fit apud alios iumẽtis iunctis, ac tribulo. id fit è tabula lapidibus aut ferro asperata: quæ imposito auriga, aut pondere grandi, trahitur iumentis iunctis, vt discutiat è spica grana: aut ex assibus dentatis cum orbiculis, quod vocant plostellum pœnicum. In eo quis sedeat atque agitet quæ trahant iumenta: vt in Hispania citeriore & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quòd vngulis è spica exteruntur grana. iis tritis, oportet è terra subiactari vallis, aut ventilabris. cùm ventus spirat lenis. Ita fit vt quod leuissimum est in eo, atq; appellatur acus, euanneatur foras extra aream, ac frumentum quod est ponderosum, purum veniat ad corbem.

De stipula. *CAP. LIII.*

MESSE facta, spicilegium venire oportet, aut domi legere stipulam: aut, si sunt spicæ raræ, & operæ caræ, compasci. Summa enim spectanda, ne in ea re sumptus fructum superet.

De vindemia facienda.

CAP. LIIII.

IN vinetis, vua cùm erit matura, vindemiam ita fieri oportet, vt videas à quo genere vuarũ, & à quo loco vineti incipias legere. nam & præcox, & miscella, quã vocant nigram, multo ante coquitur, quo prior legenda: & quæ pars arbusti ac vineæ magis aprica, prius debet descendere de vite. In vindemiam diligentius vua non solùm legitur ad bibendum,

sed eligitur ad edendum. Itaque lectius defertur in forum vinarium, vnde in dolium inane veniat: electa in secretam corbulam, vnde in ollulas addatur, & in dolia plena vinaceorum contrudatur. alia, quæ in piscinam in amphoram picatam descendat. alia, quæ in aram, vt in carnarium ascendat. Quæ calcatæ vuæ erunt, earum scopi cum folliculis subiiciendi sub prelum, vt siquid reliqui habeant musti, exprimatur in eundem lacum. Cùm desiit sub prelo fluere, quidam circuncidunt extrema, & rursus premunt: & rursus, cùm expressum, "circuncisitū appellant, ac seorsum, quod expressum est, seruant, quod resipit ferrum. expressi acinorum folliculi in dolia coniiciuntur, eòque aqua additur: ea vocatur lora, quòd lota acina, ac pro vino operariis datur hieme.

circuncisitium

De olea legenda. CAP. LV.

De oliueto, oleam quam manu tangere possis è terra, "ac scalis, legere oportet potius quàm quatere, quòd ea quæ vapulauit, "macescit, nec dat tantum olei. quæ manu stricta, melior ea quæ digitis nudis legitur; quàm illa quæ cum digitalibus. Duricies enim eorum non solùm stringit bacam, sed etiā ramos glubit, ac relinquit ad gelicidiū retectos. qui manu tangi non poterūt, ita quati debent vt arundine potius quàm pertica feriantur. grauior enim plaga medicū quærit. Qui quatiet, ne aduersam cædat: sæpe enim ita percussa olea secum refert de ramulo "plantam. quo facto, fructum amittunt posteri anni. nec hæc non minima causa quòd oliueta dicant alternis annis nō ferre fructus, aut non æquè magnos. Olea, vt vua, per idem biuium redit in villam: alia ad cibum eligitur, alia vt eliquescat, ac non solùm corpus intus vnguat, sed etiam extrinsecus. Itaque dominum " & balneas & gymnasium sequitur. Hæc, de qua fit oleum, congeri solet aceruatim per dies singulos in tabulata, vti ibi mediocriter fracescat, ac primus quisque aceruus de-

aut / *inarescit* / *partem* / *& ad bal. & ad gym.*

mitta-

mittatur per ferias ac vasa olearia ad trapeta, in quæ eam terent molæ oleariæ è duro & aspero lapide. Olea lecta si nimium diu fuit in aceruis, caldore fracescit, & oleum fœtidum fit. itaque si nequeas maturè conficere, in aceruis iactando ventilare oportet. Ex olea fructus duplex: oleum, quod omnibus notum: & amurca. cuius vtilitatem quòd ignorant plærique, licet videre è torculis oleariis fluere in agros, ac non solùm denigrare terram, sed multitudine facere sterilem: cùm is humor modicus, cùm ad multas res, tum ad agriculturam pertineat vehementer, quòd circum arborum radices infundi solet, maximè ad oleam, & vbicunque in agro herba nocet.

De fœno condendo. CAP. LVI.

AGRIVS, Iandudum, inquit, in villa sedens expecto cùm claui te Stolo, dum fructus in villam referas. Ille, Em quin adsum. venio, inquit, ad limen, fores aperi. primum fœnisiciæ condũtur melius sub tecto quàm in aceruis. quòd ita fit iucundius pabulum, ex eo intelligitur quòd pecus vtroque posito libentius est.

De tritico condendo. CAP. LVII.

AT triticum condi oportet in granaria sublimia, quæ perflentur vento ab exortu, ac septentrionum regione, ad quæ nulla aura humida ex propinquis locis adspiret. Parietes & solũ opere tectorio marmorato loricandi: si minus, ex argilla, mixto acere è frumẽto & amurca: quòd murem & vermem nõ patitur esse, & grana facit solidiora ac firmiora. Quidã ipsum triticum conspergunt, cùm addant in circiter mille modiûm quadrantal amurcæ. Item alius aliud adfriat, aut aspergit, vt Chalcidicam aut Caricam cretam, aut absynthium: itẽ huius generis alia. Quidam granaria habent sub terris, "speluncas, quas vocant σειρὰς, vt in Cappadocia ac Thracia. alij, vt in Hispania citeriore, puteos, vt in agro Carthaginiensi & Oscensi. Horum solum paleis substernunt: & curant ne humor aut aer tangere possit, vti spel.

nisi cùm promitur ad vsum. quò enim spiritus non peruenit, ibi non oritur curculio. Sic conditum triticum manet vel annos quinquaginta: milium verò plus annos centum. Supra terram granaria in agro quidam sublimia faciunt, vt in Hispania citeriore, & in Appulia. Quidã quæ non solùm à lateribus per
Regitare. fenestras, sed etiam subtus à solo ventus " regerare
Regela- possit.
re.

De faba & leguminibus & vuis condendis.

CAP. LVIII.

FABA, legumina in oleariis vasis oblita cinere perdiu incolumia seruantur. Cato ait, vuam amineam minusculam & maiorem, & apiciam, in ollis commodissimè cõdi. eadem in sapa & musto rectè. quas suspendas opportunissimas esse duracinas, & amineas, & scantianas.

De pomis condendis.

CAP. LIX.

DE pomis: conditiua mala struthea, cotonea, scãtiana, quiriniana, orbiculata, & quæ antea mustea vocabãt, nunc melimela appellant. Hæc omnia in loco arido & frigido supra paleas posita seruari rectè putãt. Et ideo oporothecas qui faciunt, ad Aquilonem, vt fenestras habeant, atque vt eæ perflentur, curant. neque tamen sine foriculis: ne, cùm humorẽ amiserint, pertinaci vento vieta fiant. Ideóque in iis camaras marmorato, & parietes, pauimentáque lau-
frigidior dabiliter faciũt, quo" frigidius sit: in quo etiam qui-
locus. dam tricliniũ sternere solent cœnãdi causa. Etenim
si iiquib. l. " in quibus luxuria concesserit, vt in pinacothece
c. id in p. faciant, quod spectaculum datur ab arte, cur non
faciunt.
imitãtur quod natura datum " vtantur in venustate dispo-
sita pomorum? præsertim quidem, cùm id non sit faciendum quod quidam fecerunt, vt Romæ coempta poma rus intulerint in oporothecem instruendam, conuiuij causa. In oporothece mala ma-
tabulis, nere putant satis commodè, alij in" tabulis, vt in opere marmorato: alij substrata palea, vel etiam floccis. Mala punica demissis suis surculis in dolio arenæ. Ma-

næ. Mala cotonea, ſtruthea, in penſilibus iunctis. Contrà in ſapa condita manere pira aniciana, & "ſementiua. Sorba quidam diſſecta, & in ſole macerata, vt pira & ſorba, per ſe, vbicunque ſint poſita, in arido facilè durare. Seruare rapa confecta in ſinape, nuces iuglandes in arena, punica mala & in arena iam decerpta, ac matura, vt dixi, & etiam immatura, cùm hærent in ſua virga, ſi demiſeris in ollam ſine fundo, eámque ſi conieceris in terram, & obteris circum ramum, ſi extrinſecus ſpiritus afflet, ea non modò integra eximi, ſed etiã maiora quàm in arbore vnquam pependerint. *ſementiua.*

De olea condenda.

CAP. LX.

De oliuitate: oleas eſui optimè condi ſcribit Cato, orchites, & pauſeas aridas, vel virides, in muria vel lentiſco contuſas. Orchites nigras, ſale ſi ſint confricatæ, dies quinque, & tum ſale excuſſo, biduum ſi in ſole poſitæ fuerint, manere idoneas ſolere: eaſdem ſine ſale in defrutum condire.

De amurca condenda.

CAP. LXI.

Recte amurcam periti agricolæ tam in doliis condunt, quàm oleum aut vinum. Eius conditio, cùm "expreſſa effluxit, quod ſtatim de ea decoquuntur duæ partes, & refrigeratum conditur in vaſa. Sunt item aliæ conditiones, vt ea in qua adiicitur muſtum. *expreſſa olea quod ſ. effluxerit de ea,*

De promendis frugibus tuendi cauſa.

CAP. LXII.

Quod nemo fructus condit, niſi vt promat, de eo quoque vel ſexto gradu animaduertenda pauca. Promunt condita, aut propterea quòd ſint tuenda, aut quòd vtenda, aut quòd vendenda. Ea quæ diſſimilia ſunt inter ſe, aliud alio tempore tuendum & vtendum.

Quemadmodum frumentum promendum ſit.

CAP. LXIII.

TVENDI causa promendum id frumentũ quod curculiones exesse incipiunt. id enim cùm promptũ est, in sole ponere oportet aquæ catinos, quòd eò conueniunt, vt ipsi se necent, curculiones. Sub terra qui habent frumẽtum in iis quos vocant σειρούς, quòd cum periculo introitur recenti apertione, ita vt quibusdam sit interclusa anima, aliquanto pòst promere, quàm aperueris, oportet. Far, quod in spicis condideris per messem, & ad vsus cibatus expedire velis, promendum hieme, vt in pistrino pisetur ac torreatur.

De amurca tuenda & promenda.

CAP. LXIIII.

AMVRCA cùm ex olea est expressa, qui est humor aquatilis, ac retrimentum conditũ in vas fictile, id quidã sic solent tueri; diebus XV, eo quòd est leuissimũ, ac summum deflatũ, vt traiiciãt in alia vasa, & hoc idem interuallis duodecies, sex mensibus proximis item faciant. Cùm id nouissimè, potissimũ traiiciant, cùm senescit luna: tunc decoquunt in ahenis leui igni duas partes, quoad regerunt: tum denique ad vsum rectè promitur.

De vino promendo.

CAP. LXV.

QVOD mustum conditur in dolium, vt habeamus vinũ, non promendum, dum feruet, neq; etiam cùm processit ita vt sit vinũ factum. Si vetus bibere velis, quod non fit ante quàm accesserit annus, tum, cùm fuerit anniculum, prodit. Si verò est ex eo genere vuæ quod maturè coacescat, ante vindemiam consumi aut venire oportet. Genera sunt vini, in quo Falerna, quæ quanto plures annos condita habuerunt, tanto, cùm prompta sunt, fructuosiora.

De olea promenda. *CAP. LXVI.*

OLEAS albas, quas condideris nouas, si celeriter promas, nisi condieris, propter amaritudinem illas respuit palatum. Item nigras, nisi prius eas sale maceraris, vt libenter in os recipiantur.

De

De nuce & palmula & fico promendo.
CAP. LXVII.

NVCEM iuglandem,& palmulam, & ficum Sabinam,quanto citius promas,iucũdiore vtare: quòd vetuſtate ficus fit pallidior, palmula carioſior, nux aridior.

De vuis & malis & ſorbis penſilibus promendis.
CAP. LXVIII.

PENSILIA,vt vuæ,mala & ſorba, ipſa oſtendunt quando ad vſum oporteat promi:quòd colore mutato,& contractu acinorum, ſi non dempſeris ad edendum, ad abiiciendum deſcenſurum ſe minitantur. Sorbum maturum mite conditum citius promi oportet:acerbum enim ſuſpenſum lentius eſt.quod prius domi maturitatem aſſequi vult, quam nequit in arbore,quàm miteſcat.

De tritico condendo. CAP. LXIX.

MESSVM far promendum hieme in piſtrino ad torrendum, quod ad cibatum expeditum eſſe velis. Quod ad ſationem, tum promendum cùm ſegetes maturæ ſunt ad accipiendum. Item quæ pertinent ad ſationem,ſuo quoque tempore promenda. Quæ vendenda, videndum quæ quoque tempore oporteat promi.Alia enim,quę manere non poſſunt,ante quàm ſe commutent,vt celeriter promas, ac vendas. Alia quæ ſeruari poſſunt, vt tum vendas cùm caritas eſt. Sæpe enim diutius ſeruata non modò vſuram adiiciunt, ſed etiam fructum duplicant, ſi tempore promas. Cùm hæc diceret Stolo, venit libertus ędituumi ad nos flens,& rogat vt ignoſcamus quòd ſimus retenti, & vt ei in funus poſtridie prodeamus. Omnes conſurgimus, ac ſimul exclamamus,Quid in funus?quod funus? quid eſt factum? Ille flens narrat, ab neſcio quo percuſſum cultello concidiſſe, quem qui eſſet, animaduertere in turba non potuiſſe, ſed tantummodo exaudiſſe vocem, perperam feciſſe. Ipſe, cùm patronum domum ſuſtuliſſet, & pueros demiſiſſet vt medicum requirerent, ac maturè adducerent: quod

potius illud administrasset, quàm ad nos venisset, æquum esse sibi ignosci. Nec, si eum seruare non potuisset, quin non multo post animam efflaret, tamē putare se fecisse rectè. "Non molestè ferentes descendimus de æde, & de casu humano magis querentes, quàm admirantes id Romæ factum, discedimus omnes.

Id nos mol.

M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA

LIBER II,

Qui est de re pecuaria.

VIRI magni nostri maiores non sine causa præponebant rusticos Romanos vrbanis: vt ruri enim, qui in villa viuūt, ignauiores quàm qui in agro versantur in aliquo opere faciundo: sic qui in oppido sederent, quàm qui rura colerent, desidiosiores putabant. Itaque annum ita diuiserunt, vt nonis modò diebus vrbanas res vsurparent, reliquis VII, vt rura colerent. Quod dū seruauerunt institutum, vtrunque sunt consecuti, vt & cultura agros fœcundissimos haberēt, & ipsi valetudine firmiores essent: ac ne Græcorū vrbana desiderarent gymnasia, quæ nunc vix satis singula sunt: nec putant se habere villam, si non multis vocabulis retineant Græcis: quū vocent particulatim loca, προκοιτῶνα, παλαίστραν, ἀποδυτήριον, περίστυλον, ὀρνιθῶνα, περιστερεῶνα, ὀπωροθήκην. Igitur quod nunc intra murum ferè patres familiæ correpserunt, relictis falce & aratro, & manus mouere maluerunt in theatro ac circo, quàm in segetibus ac vinetis, frumentum locamus qui nobis aduehat,

qui

qui saturi fiamus, ex Africa & Sardinia: & nauibus vindemiam condimus ex insula Coa & Chia. Itaque in qua terra culturam agri docuerunt pastores progeniem suã, qui condiderunt vrbem, ibi contrà progenies eorum, propter auaritiam, contra leges, ex segetibus fecit prata: ignorantes non idem esse agriculturam & pastionẽ. alius enim opilio, "& arator: & alius ar. nec, si possit in agro pasci armentarius, non aliud ac bubulcus. Armentũ enim id quod in agro natum nõ creat, sed tollit dẽtibus. cõtrà, bos domitus causa fit vt cõmodius nascatur frumentũ in segete, & pabulũ in nouali. Alia inquã ratio ac sciẽtia coloni, alia pastoris. Coloni, vt ea quæ in agricultura nascantur, è terra fructum faciant: contrà pastoris, vt ea quæ nata ex pecore. Quarum quoniam societas inter se magna, propterea quòd pabulum in fundo compascere, quàm vendere, plerũque magis expedit domino fundi, & stercoratio ad fructus terrestres aptissima, & maximè ad id pecus appositum: qui habet prædium, habere vtrãque debet disciplinam, & agriculturæ, & pecoris pascendi, & etiam villaticæ pastionis. Ex ea enim quoque fructus tolli possunt nõ mediocres, ex ornithonibus, ac leporariis, & piscinis. E queis, quoniam de agricultura librum Fundaniæ vxori propter eius fundum feci: tibi, Niger Turrani noster, qui vehementer delectaris pecore, propterea quòd te empturientem in campos macros ad mercatum adducunt crebrò pedes, quo facilius sumptibus multa poscentibus ministres. quod eo facilius faciam, quòd & ipse pecuarias habui grandes, in Appulia ouiarias, & in Reatino equarias. Qua de re pecuaria breuiter ac summatim percurram, ex sermonibus nostris collatis cum iis qui pecuarias habuerunt in Epeiro magnas, tum cùm piratico bello inter Delum & Siciliam Græciæ classibus præessem. Incipiam hinc.

De origine ac dignitate rei pecuariæ,

CAP. I.

CVM Menates discessisset, Cossinius mihi, Nos

te non dimittemus, inquit, ante quàm tria illa explicaris quæ cœperas nuper dicere, cùm sumus interpellati. Quæ tria? inquit Murrius. An ea, quæ mihi heri dixisti de pastoricia re? Ista, inquit ille, quæ cœperat hic differere, quæ esset origo, quæ dignitas, quæ ars: cùm Petam fessum visere venissemus, ni medici aduentus nos interrupisset. Ego verò, inquã, dicam duntaxat quod est ἱστορικὸν, de duabus rebus primis, quæ accepi, de origine & dignitate. de tertia parte, vbi est de arte, Scrofa "suscipiet: vt semigræcis pastoribus dicam Græcè, --ὅσπερ μου πολλὸν ἀμείνων. Nam is magister C. Lucilij Hipri, generi tui, cuius nobiles pecuariæ in Brutiis habentur. Sed hæc ita à nobis accipietis, inquit Scrofa, vt vos, qui estis Epirotici, pecuarij athletæ, remuneremini nos, ac quæ scitis, proferatis in medium. nemo enim omnia potest scire. Cùm accepissem cõditionem, vt meæ partes essent primæ, non quò non ego pecuarias in Italia habeam, sed non omnes qui habent citharam, sunt citharœdi. Igitur, inquam, & homines & pecua cùm semper fuisse sit necesse, natura (siue enim aliquod fuit principium generandi animalium, vt putauit Thales Milesius, & Zeno Citticus: siue contrà, principium horum extitit nullum, vt credidit Pythagoras Samius & Aristoteles Stagirites) necesse est humanæ vitæ à summa memoria gradatim descendisse ad hanc ætatem, vt scribit Dicæarchus: & summum gradum fuisse naturalem, cùm viuerent homines ex "iis rebus quæ inuiolata vltro ferret terra, ex hac vita in secundam descendisse, pastoritiam, è feris atque agrestibus, vt ex arboribus ac virgultis decerpendo glandem, arbutum, mora, pomáque colligerẽt ad vsum: sic ex animalibus, cùm propter eãdem vtilitatem quæ possent siluestria deprehenderent, ac concluderent, & mansuescerent. In queis primùm non sine causa putant oues assumptas, & propter vtilitatem, & propter placiditatem. maximè enim hæ natura quietæ, & aptissimæ ad vitam hominum. Ad cibum enim lacte & caseum adhibi-

Suscipiet ὅσπερ &c. vt semig.

his quæ

hibitum, ad corpus vestitum & pelles attulerunt. Tertio denique gradu à vita pastorali ad agriculturam descenderunt. in qua ex duobus gradibus superioribus retinuerunt multa. & quò descenderant, ibi processerunt longè, dum annus perueniret. Etiam nunc in locis multis genera pecudum ferarum sunt aliquot: vt in Phrygia ex ouibus, vbi greges videntur complures: vt in Samothrace, caprarum, quas Latinè rotas appellant. Sunt enim in Italia circum Fiscellum & Tetricam montes, multæ. De suibus nemini ignotum, nisi qui apros nō putat sues vocari. Boues perferi etiam nunc sunt multi in Dardania, & Media, & Thracia. Asini feri in Phrygia & Lycaonia: equi feri in Hispaniæ citerioris regionibus aliquot. Origo, quam dixi: dignitas, quam dicam. De antiquis illustrissimus quisque pastor erat, vt ostendit Græca & Latina lingua, & veteres poetæ, qui alios vocant, πολυάρνας, alios, πολυμήλυς, alios, πολυβούτας: qui ipsas pecudes propter caritatem aureas habuisse pelles tradiderunt, vt Argis Atreus, quam sibi Thyestē subduxe queritur: vt in Colchide Æeta, ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur Argonautæ: vt in Libya ad Hesperidas, vnde aurea mala, id est, secundum antiquam consuetudinem, capras & oues, quas Hercules ex Africa in Græciam exportauit. Ea enim sua voce Græci appellarunt μῆλα. Nec multo secus nostri ab eadē voce, sed ab alia litera. vox earū nō ME, sed BEE sonare videtur. oues beelare vocem efferentes: à quo belare dicunt, extrita litera, vt in multis. Quòd si apud antiquos non magnæ dignitatis pecus esset, in cælo describēdo astrologi non appellassent eorum vocabulis signa: quæ non modò non dubitarunt ponere, sed etiam ab his principibus XII signa multi numerant: vt ab ariete & tauro, cùm ea præponerent Apollini & Herculi. ij enim dij ea sequuntur, sed appellantur Gemini. Nec satis putarunt, de XII signis sextam partem obtinere pecudum nomina, nisi adiecissent, vt quartam tenerent, capricornum. Præterea

Vide castig.

Fiscelliū.

Diodor. Sic. lib. 4. p. 17

litera, beela vocarunt. non enim ME, sed BEE s. videntur o. v. effer.

& ap.

à pecuariis addiderunt capram,hœdos,canes. Annõ etiam item in mari terráque ab his regionum notę? à pecore in mari, quod nominauerũt à capris Ægeũ pelagus: ad Syriam, montem Taurum: in Sabinis Canterium montem:Bosphorum,vnum Thracium, alterum Cimerium.Nónne in terris multa,vt oppidum in Græcia ἵππιον Ἄργος? Denique Italia à vitulis, vt scribit Piso.Romanorum verò populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutricium,qui Romulum & Remum educauit? nõ ipsos quoque fuisse pastores obtinebit, quòd parilibus potissimum condidere vrbem?non idem, quòd multa etiam nunc ex vetere instituto bubus & ouibus dicitur? Et quòd æs antiquissimum, quod " est flatum pecore, pecore est notatum?Et quòd vrbs cùm cõdita est, tauro & vacca,qui essent muri & portæ definitum?Et quòd pop. Rom.cùm lustratur, "suouitaurilibus circumaguntur verres, aries, taurus? Et quòd nomina multa habemus ab vtroque pecore:à maiore & à minore? A minore,Porcius, Ouinius, Caprilius:sic à maiore,Equitius,Taurus, cognomina adsignificari: quòd dicuntur vt Annij Capræ,Statilij Tauri,Pomponij Vituli:sic à pecudibus alij multi. Reliquum est de sciẽtia pastorali,de qua est dicendum, quòd Scrofa noster,cui hæc ætas defert rerum rusticarum omnium palmam,quo melius potest dici, cùm conuertissent in eum ora omnes.Scrofa, Igitur,inquit, est scientia pecoris parandi,ac pascendi,vt fructus quàm possint maximi capiãtur ex ea,à quibus ipsa pecunia nominata est.nam omnis pecuniæ, pecus fundamentum. Ea partes habet nouem discretas ter ternas: vt sit vna de minoribus pecudibus: cuius genera tria, ouis,capra,sus.altera de pecore maiore, in quo sunt item " ad tres species natura discreti, boues, asini, equi. tertia pars est in pecuaria, quæ non paratur vt ex " iis capiatur fructus, sed propter eam, aut ex ea sint,muli, canes,pastores. Harum vnaquæque in se generales partes habet nouenas, quarum in peco-

conflatũ pec. (margin)

solitaurilibus (margin)

alia tres sp.v.discreta ea (margin)

pecore parando necessariæ quatuor: alteræ in pascendo totidem. præterea communis vna. Ita fiunt omnes partes minimum octoginta & vna, & quidem necessariæ, nec paruæ. Primùm vt bonum pares pecus, vnum scire oportet, qua ætate quamque pecudem parare haberéque expediat. Itaque in bubulo pecore " minoris emitis anniculam & supra decem annorum, quòd à bima aut trima fructum ferre incipit, neque longius post decimum annum procedit. nam prima ætas omnis pecoris, & extrema, sterilis. E quatuor altera pars, est cognitio formæ vniuscuiusque pecudis qualis sit. Magni enim interest, cuiusmodi quæque sit, ad fructum. Ita potius bouem emunt cornibus nigrantibus, quàm albis: capram amplam, quàm paruam: sues procero corpore, capitibus vt sint paruis. Tertia pars est, quo sint seminio quærendum. Hoc nomine enim asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, vsque eo, vt mea memoria asinus venierit sextertiis millibus LX, & vnæ quadrigæ Romæ constiterint quadringentis millibus. Quarta pars est de iure in parando, quemadmodum quamque pecudem emi oporteat ciuili iure. Quod enim alterius fuit, id vt fiat meum, necesse est aliquid intercedere. Neque in omnibus satis est stipulatio, aut solutio numorum, ad mutationem " domini. In emptione aliâs stipulandum statim esse è valetudinario, aliâs è sano pecore, aliâs è neutro. Alteræ partes quatuor sunt, cùm iam emeris, obseruandæ: de pastione, de fœtura, de nutricatu, de sanitate. Pascendi primus locus qui est, eius ratio triplex. In qua regione quanque potissimum pascas, & quando, e queis, vt capras in montosis potius locis & fruticibus quàm in herbidis campis: equas contrá. Neque eadem loca, æstiua & hiberna, idonea omnibus ad pascendum. Itaque greges ouium longè abiguntur ex Appulia in Samnium æstiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne, si inscriptum pecus pauerint, lege Censoria committant. Muli è Rosea campestri, æstate exiguntur in Gurgures altos mon-

nec minor emitur anni-cula, nec quæ est supra decem annos

dominii.

tes. Qui potissimùm quæque pecudum pascatur, habenda ratio. nec solùm quòd fœno fit satura equa, aut bos, cùm sues hoc vitent, & quærant glandem: sed quòd ordeum & faba interdum sit quibusdam obiiciendum: & dandum bubus lupinum, & lactariis medica & cytisum. præterea quòd ante admissuram diebus x x x arietibus ac tauris datur plus cibi, vt vires habeant: fœminis bubus demitur, quòd macescentes melius concipere dicuntur. Secunda pars est de fœtura. Nunc appello fœturam à conceptu ad partum: hi enim prægnationis primi & extremi fines. Quare primùm videndum de admissione, quo quæque tempore vt ineant facere oporteat. Nam, vt suillo pecori à Fauonio ad æquinoctium vernum putant aptum, sic ouilli ab arcturi occasu, vsque ad aquilæ occasum. Prętereà habenda ratio, quanto ante quam incipiat admissura fieri, mares à fœminis secretos habeant: quòd ferè in omnibus binis mensibus ante faciunt & armentarij & opiliones. Altera pars est, in fœtura quæ sint obseruanda, quòd alia alio tempore parere solet. Equa enim ventrem fert x i i menses, vacca decem, ouis & capra quinos, sus quatuor. In fœtura res incredibilis est in Hispania, sed est vera: quòd in Lusitania ad Oceanum in ea regione vbi est oppidum Olysippo, mõte Tagro, quędam è vento concipiunt certo tempore equæ: vt hîc gallinæ quoque solent, quarum oua ὑπηνέμια appellant. Sed ex his equis qui nati pulli, non plus trienium viuunt. Quæ nata sunt matura, & chorda, vt purè & molliter stent, videndum, & ne obterantur. Dicuntur agni chordi, qui post tempus nascuntur, ac remanserunt in voluis intimis. vocant χορίον, à quo chordi appellati. Tertia res est de nutricatu, quid obseruari oporteat: in quo, quot diebus matris sugant mammam, & id quo tempore, & vbi: &, si parum habet lactis mater, vt subiiciat sub alterius mammam, qui appellantur subrumi, id est sub mãma, antiquo enim vocabulo mãma rumis, vt opinor. Ferè ad quatuor menses à mamma non diiunguntur agni: hœdi,

tres

tres:porci,duo.è queis,quoniã puri sũt ad sacrificiũ, vt immolentur, olim appellati sacres. quos appellat Plautus,cùm ait, Quanti sunt porci sacres? sic boues altiles,ad sacrificia publica saginati,dicuntur opimi. Quarta pars est de sanitate:res multiplex ac necessaria,ꝙ morbosum pecus & vitiosum,& quãdo nõ valet,sæpe magna gregẽ afficit calamitate.Cuius sciẽtiæ genera duo : vnum,vt in hominẽ,ad quem adhibendi medici : alterũ,quo ipse etiam pastor diligens mederi possit. Eius partes sunt tres.nam animaduertendũ quæ cuiusque morbi sint causæ, quæque signa earum causarũ sint, & quæ quenque morbum ratio curandi sequi debeat. Ferè morborum causæ erunt, quòd laborant propter æstus, aut propter frigora, necnon etiam propter nimium laborem,aut contrà, propter nullam exercitationem, aut si, cùm exercueris, statim sine interuallo cibum aut potionem dederis.Signa autem sunt,vt eorum, qui siue ex æstu siue è labore febrem habent,adapertum os humido spiritu crebro, & corpore calido. Curatio autem, cùm hic est morbus,hęc.perfunditur aqua,& perunguitur oleo & vino tepefacto, & item cibo sustinetur,& iniicitur aliquid ne frigus cædat: sitienti aqua tepida datur. Si hoc genus rebus non proficitur, dimittitur sanguis, maximè è capite. Item ad alios morbos aliæ causæ, etiam alia signa in omni pecore: quæ scripta habere oportet magistrum pecoris. Relinquitur nonum, quod dixi de numero vtriusque partis commune.Nam & qui parat pecus,necesse est cõstituat numerum, quot greges & quanto sit pasturus, ne aut saltus desint, aut supersint, & ideo fructus dispereant. Præterea scire oportet in grege quot fœminas habeat quę parere possunt:quot arietes, quot vtriusque generis soboles, quot reiiculæ sint alienandæ. In alimoniis si sunt plures nati, vt quidam faciunt, sequendum, vt quosdam subducas. qua res facere solet vt reliqui melius crescant. Vide (inquit Atticus) ne te fallat, & nouenæ istæ partes nõ exeant extra pecoris minoris ac maioris nomen.

Quo pacto enim erunt in mulis & pastoribus nouenæ partes, vbi nec admissuræ nec fœturæ obseruantur? In canibus enim video posse dici. Sed do etiã in hominibus posse nouenarium retineri numerum, quòd in hybernis habent in villis mulieres, quidam etiam in æstiuis: & id pertinere putant, quo facilius ad greges pastores retineant, & puerperio familiam faciant maiorem, & rem pecuariã fructuosiorem. Si, inquam, numerus non "est, vt sit adamussim, vt nõ est cùm dicimus mille naues iisse ad Troiam, centumuirale esse iudicium Romæ: deme (si vis) duas res de mulis, admissuram & parturam. Vactius, Parturam? inquit: proinde vt non aliquoties dicatur Romæ peperisse mulam. Cui ego vt succinerem, subiicio, Magonem & Dionysium scribere, mulam & equam, cùm conceperint, duodecimo mense parere. Quare non, si hîc in Italia cùm peperit mula, sit portentum, adsentiri omnes terras. Neque enim hirundines & ciconiæ quæ in Italia pariunt, in omnibus terris pariunt. Non scitis palmulas, caryotas in Syria " parere in Iudæa, in Italia non posse? Sed Scrofa, Si exigere mauis sine mularum " fœtura & nutricatu numerum octoginta & vnum, est qui expleas duplicem istam lacunam: quòd extraordinariæ fructuum species duæ accedunt magnę. quarum vna est, tonsura, quòd oues ac capras detondent, aut vellunt: altera, quæ latius patet, est de lacte & caseo, quam scriptores Græci separatim τυροποιίαν appellauerunt, ac scripserunt de ea re permulta.

est ad amussim

[handwritten margin note:] Megabyzi filio, unus ... qui Magum ... ut ... Herodot. circa fin. fol. 216.

parere, in uectas in Italiam admissura & fœtura num.

De pecudibus, arietibus, & agnis. C A P. I I.

SED quoniam nos nostrum pensum absoluimus, ac limitata est pecuaria quæstio: nunc rursus vos reddite nobis, ô Epeirotæ, de vnaquaque re, vt videamus, quid pastores à Pergamide Maledóve potis sint. Atticus, qui tunc T. Pomponius, nunc Q. Cæcilius cognomine eodem, Ego opinor, inquit, incipiam primus, quoniam in me videre cõiecisse oculos: & dicam de primigenia pecuaria. E feris enim pecudibus primùm dicis oues comprehensas ab hominibus

minibus ac manſuefactas. has primùm oportet bonas emere. quæ ita ab ætate, ſi neque vetulæ ſunt neque meræ agnæ: quòd alteræ iam nondum, alterę iam non poſſunt dare fructum. ſed ea melior ætas quam ſequitur ſpes, quàm ea quam mors. De forma, ouem eſſe oportet corpore amplo, quæ lana multa ſit & molli, villis altis & denſis toto corpore, maximè circum ceruicem & collum: ventrem quoque vt habeat piloſum. itaque quæ id non haberent, maiores noſtri apicas appellabant, ac reiiciebant. eſſe oportet cruribus humilibus. caudis obſeruare vt ſint in Italia prolixis, in Syria breuibus. In primis videndum vt boni ſeminis pecus habeas. id ferè ex duabus rebus poteſt animaduerti, ex forma & progenie. Ex forma, ſi arietes ſint fronte lana veſtiti bene, tortis cornibus pronis ad roſtrum, rauis oculis, lana opertis, auribus amplis, pectore & ſcapulis, & clunibus latis, cauda lata & longa. Animaduertendum quoque linguáne nigra aut varia ſit: quòd ferè qui ea habent, nigros aut varios procreant agnos. Ex progenie autem animaduertitur: ſi agnos procreant formoſos. In emptionibus iure vtimur eo quod lex præſcripſit. in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. quidam enim pretio facto in ſingulas oues, vt agni chordi duo pro vna oue annumerentur, & ſi cui vetuſtate dentes abſunt, item binæ pro ſingulis vt procedant. De reliquo antiqua ferè formula vtũtur. cùm emptor dixit, Tanti ſunt mi emptæ? & ille reſpondit, Sunt, & "expromiſit numos: emptor ſtipu *exprŏpſit*
latur priſca formula ſic, Illaſce oues, qua de re agitur, ſanas rectè eſſe, vti pecus ouillum, quod rectè ſanum eſt, extra luſcam, ſurdam, minam, id eſt, ventre glabro: neque de pecore morboſo eſſe, haberéque rectè licere. hęc ſic rectè fieri ſpondes? Nec cùm id factum eſt, tamen grex dominum non mutauit, niſi ſit æs adnumeratum. Nec non emptor pote ex empto vendito illum damnare, ſi non tradet, quanuis non ſoluerit numos: vt ille emptorem ſimili iudicio, ſi non reddit pretium. De alteris quatuor re-

sunt factæ; interest vtile duplici de causa: quòd & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis & stercoratione faciunt in annum segetes meliores. Reliquæ pastiones hiberno ac verno tempore hoc mutant, quòd pruina iam exhalata propellũt in pabulum, & pascunt diem totum, ac meridiano tempore semel agere potum satis habent. Quod ad pastiones attinet, hæc ferè sunt. quod ad fœturam, quæ dicam. Arietes, quibus sis vsurus ad fœturam, bimestri tempore ante secernendum, & largius pabulo explendum. Cùm redierunt ad stabula è pastu, ordeum si est datum, firmiores fiunt ad laborem sustinendum. Tempus optimum ad admittendum, ab Arcturi occasu ad Aquilæ occasum: quòd quæ postea concipiunt, fiunt vegrandes atque imbecillæ. Ouis prægnans est diebus c l. itaque fit partus exitu autumnali, cùm aer est modicè temperatus, & primitus oritur herba imbribus primoribus euocata. Quandiu admissura fit, eadem aqua vti oportet: quòd commutatio & lanam facit variam, & corrumpit vterum. Cùm omnes conceperunt, rursus arietes secernendi. Ita factis prægnantibus quòd sunt molesti, obsunt. Neque pati oportet minores quàm bimas saliri: quòd neque natum ex his idoneum est, neque non ipsæ fiunt etiam deteriores & non meliores quàm trimæ admissæ. deterrent ab saliendo fiscellis è iunco, aliáve qua re, quod alligant ad naturam. Commodius seruantur, si secretas pascunt. In nutricatu cùm parere cœperunt, inigunt in stabula ea quæ habent ad eam rem seclusa, ibíque nata recentia ad ignem propè ponunt, quoad conualuerunt. biduum aut triduum retinent, dum agnoscant matrem agni, & pabulo se saturent. deinde dum matres cum grege pastum prodeunt, retinent agnos: ad quos cùm reductæ ad vesperum, aluntur lacte, & rursus discernuntur, ne noctu à matribus conculcentur. Hoc item faciunt mane ante quàm matres in pabulum exeant, vt agni satulli fiant lacte. Circiter decem

dies cùm præterierunt, palos offigunt, & ad eos alligant, libro aut qua alia re leui distantes, ne toto die cursantes inter se teneri, delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam nõ accedet, admouere oportet, & labra agni vnguere butyro, aut adipe suilla, & olfacere labra lacte. Diebus pòst paucis obiicere his viciam molitam, aut herbam teneram, antequàm exeunt pastum, & cùm reuerterũt. & sic nutricantur, quoad facti sunt quadrimestres. Interea matres eorum his temporibus nõ mulgent quidam, qui vt melius, omnino perpetuo, quòd & lanæ plus ferunt, & agnos plures. Cùm depulsi sunt agni à matribus, diligentia adhibenda est, ne desiderio senescant. itaque deliniendum in nutricatu pabuli bonitate: & à frigore & æstu ne quid laborent, curandum. Cùm obliuione iam lactis non desiderant matrem, tum denique compellendum in gregem ouiũ. Castrare, oportet agnum non minorem quinque mensium, neque ante quàm calores aut frigora se fregerunt. Quos arietes submittere volunt, potissimùm eligunt ex matribus quæ geminos parere solẽt. pleraque similiter faciendum in ouibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, (vt sunt Tarentinæ & Atticæ) pellib⁹ integũtur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè possit, vel lauari ac parari. Horũ præsepia ac stabula, vt sint pura, maiorem adhibeant diligentiam quàm hirtis. Itaque faciunt lapide strata, vt vrina necubi in stabulo consistat. his quæcunq; iubentur, vescuntur, vt folia ficulnea, & palea, & vinacea: furfures obiiciuntur modicè, ne parum aut nimium saturentur. vtrunque enim ad corpus alendũ inimicum. at maximè amicum cytisum & medica. nam & pingues facit facilimè, & genit lac. De sanitate sunt multa: sed ea (vt dixi) in libro scripta magister pecoris habet: & quæ opus ad medendum, portat secum. Relinquitur de numero: quem faciunt alij maiorem, alij minorem. nulli enim huius moduli naturales. Illud ferè omnes in Epeiro facimus, ne minus habeamus in centenas

tenas oues hirtas singulos homines: in pellitas, binos.

De capris, hircis, & hædis. *CAP. III.*

Cui Cossinius, Quoniam satis balasti, inquit, ô Faustule noster, accipe à me cum Homerico Melanthio chordo de capellis, & quemadmodum oporteat breuiter dicere, disce. Qui caprinum gregem constituere vult, in eligendo animaduertat oportet, primùm ætatem: vt eam paret quæ iam ferre possit fructum: & de iis eam potius quæ diutius. nouella enim quàm vetus vtilior. De forma videndum, vt sint firmæ, magnæ, corpus lene vt habeant, crebro pilo: nisi si glabræ sunt. duo enim genera earum. Sub rostra duas vt mammulas pensiles habeant: quòd eæ fœcundiores sunt: vbere sint grandiore, vt & lac multum & pingue habeant pro portione. Hircus molliori pilo & potissimum albo, ac ceruice & collo breue, gurgulione longiore. Melior fit grex, si non est ex collectis comparatus, sed ex consuetis vná. De feminio dico eadem quæ Atticus in ouibus. hoc aliter, ouium semen tardius esse, quo hæ sint placidiores. contrà caprile mobilius esse. de quarum velocitate in Originum libro Cato scribit hæc, In Sauracti "Fiscello capræ feræ sunt, quæ saliunt è saxo pedes plus sexagenos. Oues enim quas pascimus, ortæ sunt ab ouibus feris: sic capræ quas alimus, à capris feris sunt ortæ: à queis propter Italiam Caprasia insula est nominata. De capris quòd meliore semine eæ quæ bis pariant, ex his potissimùm mares solent summitti ad admissuras. Quidam etiam dant operam vt ex insula media capras habeant, quòd ibi maximi ac pulcherrimi existimantur fieri hœdi. De emptione "aliter dico. atque fit: quòd capras sanas sanus nemo promittit: nunquam enim sine febri sunt. itaque stipulantur paucis exceptis verbis: ac "Mamilius scriptum reliquit sic, Illas capras hodie rectè esse, & bibere posse, haberéque rectè licere, hæc spondésne? De quibus admirandũ illud, quod etiam

Fiscelli

aliter atque de omnib. dico: quod Manilius

ee.iij.

Archelaus ſcribit, nón vt reliqua animalia naribus, ſed auribus ſpiritum ducere ſolere. Paſtores curioſiores aliquot dicunt. De alteris quatuor, quod eſt de paſtu hoc dico: ſtabulatur pecus melius, ad hibernos exortus ſi ſpectat, quod eſt alſioſum. Id vt pleraque, lapide aut teſta ſubſterni oportet, caprile quo minus ſit vliginoſum ac lutulentum. Foris cùm eſt pernoctandum, item in eandem partem cæli quæ ſpectent, ſepta oportet ſubſterni virgultis, ne oblinantur. Nec multo aliter tuendum hoc pecus in paſtu atque ouillum: quod tamen habet ſua propria quædam, quòd potius ſilueſtribus ſaltibus delectantur quàm pratis. Studioſè enim de agreſtibus fruticibus paſcuntur, atque in locis cultis virgulta carpunt: itaque à carpendo capræ nominatæ, ob hoc in lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in fundo paſcat. Harum enim dentes inimici ſationis: quas etiam aſtrologi ita receperunt in cælum, vt extra limbum XII ſignorũ excluſerint. Sunt duo hœdi, & capra non longè à tauro. Quod ad fœturam pertinet, deſiſtente autumno exigunt à grege in campos hircos in caprilia. Item vt in arietibus dictum, quæ concepit poſt quartum menſem, reddit tempore verno. In nutricatu hœdi trimeſtres cùm ſint facti, tum ſubmittũtur, & in grege incipiũt eſſe. Quid dicam de earum ſanitate, quæ nunquam ſunt ſanæ? niſi tamen illud vnum, quædam ſcripta habere magiſtros pecoris, quibus remediis vtantur ad morbos quoſdam earum, ac vulneratum corpus: quod vſu venit iis ſæpe, quòd inter ſe cornibus pugnãt, atque in ſpinoſis locis paſcuntur. Relinquitur de numero, qui in gregibus eſt minor caprino quàm in ouillo, quod capræ laſciuæ, & quæ diſpergant ſe: contrà oues, quæ ſe cõgregent ac condenſent in locum vnum. Itaque in agro Gallico greges plures potius faciũt quàm magnos: quòd in magnis citò exiſtat peſtilentia, quæ ad perniciem eum perducat. Satis magnum gregem putant eſſe circiter quinquagenas. quibus aſſentiri putant id quod vſu ve-

ſu venit Gaberio equiti R. Is enim cùm in ſuburbano mille iugerum haberet, & à caprario quodam, qui adduxit capellas ad vrbem x, ſibi in dies ſingulos denarios ſingulos dare audiſſet,coegit mille caprarum, ſperans ſe capturum de prædio in dies ſingulos denariûm mille.Tantum enim "fefellerit, vt breui omnes amiſerit morbo. Contrà in Sallentinis & in Caſinati ad centenas paſcunt. De maribus & fœminis idem ferè diſcrimen,vt alij ad denas capras ſingulos parent hircos, vt ego : alij etiam ad x v, vt Menas:nonnulli etiam,vt Murrius,ad viginti. *fefellit*

De ſue. *CAP. IIII.*

SED quis è portu pôſt Italico prodit,ac de ſuillo pecore expedit? tametſi Scrofam potiſſimùm de ea re dicere oportere, cognomen eius ſignificat. Cui Tremellius, Ignorare (inquit) videre cur appeller Scrofa. Itaque vt etiam hi propter te ſciant, cognoſce, meam gentem ſuillum cognomen non habere, nec me eſſe ab Eumæo ortum. Auus meus primùm appellatus eſt Scrofa,qui quæſtor cùm eſſet Licinio Neruæ prætori in Macedonia prouincia relictus, qui præeſſet exercitui, dum prætor rediret : hoſtes arbitrati occaſionem ſe habere victoriæ, impreſſionem facere cœperunt in caſtra.Auus,cùm cohortaretur milites vt caperent arma atque exirent contra,dixit celeriter ſe illos,vt ſcrofa porcos,diſiectorum, id quod fecit. nam eo prælio hoſtes ita fudit ac fugauit, vt eo Nerua prætor, impetator ſit appellatus, auus cognomen inuenerit vt diceretur Scrofa.itaque proauus, ac ſuperiores, de Tremelliis nemo appellatus Scrofa. Nec minus ſeptimus ſum deinceps prætorius in gente noſtra. nec tamen defugio quin dicam quæ ſcio de ſuillo pecore. Agri enim culturæ ab initio fui ſtudioſus : nec de pecore ſuillo mihi & vobis magnis pecuariis ea res nôn eſt communis. Quis enim fundum colit noſtrum, quin ſues habeat, & qui non audierit patres noſtros dicere, ignauum & ſumptuoſum eſſe, qui ſuccidiam in carnario ſuſpenderit po-

tius ab laniario, quàm ex domestico fundo? Ergo qui suum gregem vult habere idoneum, eligere oportet primùm bona ætate, secundo bona forma. Ea est cum amplitudine membrorum, præterquam pedibus, capite vnicoloris potius quàm "varias. Cùm hæc eadem vt habeant verres videndum, tum vtique sint ceruicibus amplis, boni seminis. Sues animaduertuntur à facie, & progenie, & regione cæli. A facie, si formosi sunt verres & scrofa: à progenie, si porcos multos pariunt: à regione, si potius ex his locis, vbi nascuntur, amplas quàm exilis pararis. Emi solent sic, Illásce sues sanas esse, haberéque rectè licere, noxísque præstare, neque de pecore morboso esse, spondésne? Quidam adiiciunt, perfunctas esse à febri, & à foria. In pastu locus huic pecori aptus vliginosus, quòd delectatur non solùm aqua, sed etiam luto. itaque ob eam rem aiunt lupos cùm sint nacti sues, trahere vsque ad aquam, quòd dentes feruorem carnis ferre nequeant. Hoc pecus alitur maximè glande, deinde faba, & ordeo, & cætero frumento. Quæ res non modò pinguitudinem efficiunt, sed etiam carnis iucundum saporem. Pastum exigunt æstate mane, & ante quàm æstus incipiat, subigunt in vmbrosum locum, maximè vbi aqua sit. Post meridiem rursus lenito feruore pascũt. Hiberno tempore non prius exigunt pastum quàm pruina euanuit, ac colliquefacta est glacies. Ad fœturam verres duobus mensibus ante secernendi. Optimum ad admissuram tempus à Fauonio ad æquinoctium vernum: ita enim contingit vt æstate pariat. quatuor enim menses est prægnans, & tunc parit cùm pabulo abũdat terra. Neque minores admittendæ quàm anniculæ. Melius x x menses expectare, vt bimæ pariant. Cùm cœperunt, id facere dicuntur vsque ad septimum annum rectè. Admissuras cùm faciunt, prodigunt in lutosos limites ac lustra, vt volutentur in luto: quæ est illorum requies, vt lauatio, hominis. Cùm omnes conceperunt, rursus segregant verres. Verris octo mensium incipit salire:

varii

salire: permanet, vt id rectè facere possit, ad primum. deinde id retro, quoad perueniat ad lanium. Hic enim cõciliator suillæ carnis datus populo. Sus Græcè dicitur ὗς: olim thysus dictus, ab illo verbo quod dicunt θύειν, quod est immolare. Ab suillo enim genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur: cuius vestigia, quòd initiis Cereris porci immolantur, & quòd initiis pacis fœdus cùm feritur, porcus occiditur: & quòd nuptiarum initio antiqui reges ac sublimes viri in Hetruria in coniunctione nuptiali, noua nupta & nouus maritus primùm porcum immolant. Prisci quoque Latini & etiam Græci in Italia idem factitasse videntur. nam & nostræ mulieres, maximè nutrices, naturam, qua fœminæ sunt, in virginibus appellant "porcum, & Græcæ χοῖρον: significantes esse dignum insigni nuptiarum. Suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum. itaque iis animam datam esse proinde ac salem, "quæ seruaret carnem. E queis succidias Galli optimas & maximas facere consueuerunt. Optimarum signum, quòd etiam nunc quotannis è Gallia apportantur Romam pernæ tomacinæ, & taniacæ, & petasiones. De magnitudine Gallicarum succidiarum Cato scribit his verbis, In Italia in scrobes terna atque quaterna millia aulia succidia. Vere sus vsqueadeo pinguitudine crescere solet, vt se ipsa stãs sustinere non possit, neque progredi vsquam. Itaque eas, siquis quò traiicere vult, in plostrum imponit. In Hispania vlteriore in Lusitania sus cùm esset occisus, Attilius Hispaniensis, minimè mendax, & multarum rerum peritus in doctrina, dicebat L. Volumnio Senatori missam esse offulam cum duabus costis, quæ penderet I I I & X X pondo: eiúsque suis à cute ad os pedem & I I I digitos fuisse. Cui ego, Non minus res admiranda, " quum mi esset dicta: in Arcadia scio me esse spectatum suem, quæ præ pinguitudine carnis non modò surgere non posset, sed etiam vt in eius corpore sorex exesa carne nidum fecisset, & perperisset mures. Hoc etiam in

porcam
qui
quàm
quæ nunc est dicta. in Arc. scio esse spectatam

inuenca "vineta factum accepi. Sus ad futuram "quæ sit fœcunda, animaduertunt ferè ex primo partu: quòd *quàm* non multum in reliquis mutat. In nutricatu, quam porculationem appellabant, binis mensibus porcos sinũt cum matribus: sed eos, cùm iam pasci possunt, secernunt. Porci qui nati hieme, fiunt exiles propter frigora, & quòd matres aspernantur, propter exiguitatem lactis, & quòd dentibus sauciantur propterea mammæ. Scrofa in sua quæque hara suos *quoniam* alat oportet porcos, "quo alienos aspernantur: & ideo si conturbati sunt in fœtura, fit deterius. Natura diuisus eius annus bifariam, quòd bis parit in anno. quaternis mensibus fert ventrem: binis, nutricat. Haram facere oportet circiter trium pedum altam, & latam amplius paulo: ea altitudine abs terra, ne, dum exilire velit prægnans, abortet. Altitudinis modus sit, vt subulcus facilè circunspicere possit nequi porcellus à matre opprimatur, & vt facilè purgare possit cubile. In haris ostium esse oportet, & limen inferius altum palmipedale, ne porci ex hara, cùm mater prodit, transilire possint. Quotiescunque haras subulcus purgat, toties arenam iniicere oportet, aut quid aliud quod exugat humorem, in singulas iniicere debet: & cùm pepererit, largiore cibatu sustentare, quo facilius lac suppeditare possit. In quibus hordei circiter binas libras aqua madefactas dare solent: & hoc quoque conduplicant, vt sit mane & vesperi, si alia quæ obiiciant non habuerint. Cùm porci depulsi sunt à mamma, à quibusdam delici appellantur, neque iam lactentes dicuntur. Qui à partu decimo die habentur puri, ab eo appellantur ab antiquis sacres, quòd tum ad sacrificium idonei dicuntur primùm. Itaque apud Plautum in Menæchmis, cùm insanum quem putat, vt pietur in oppido Epidamno, interrogat, Quanti hic porci sunt sacres? Si fundus ministrat, dari solent vinacea, *scapi* ac "scopi ex vuis. Amisso nomine lactentis, dicuntur nefrendes, ab eo quòd nondum fabam frendere possunt, id est frangere. Porcus Græcum est nomen

men antiquum, ſed obſcuratum, quòd nunc eum vocant χοῖρον. In eorum fœtu ſcrofæ bis die vt bibant, curant, lactis cauſa. Parere tot oportet porcos quot mammas habeat. ſi minus pariat, fructuariam idoneam non eſſe: ſi plures pariat, eſſe portentum. In quo illud antiquiſſimum fuiſſe ſcribitur, quòd ſus Æneæ Lauinij x x x porcos pepererit albos. Itaque quod portenderit, factum x x x annis, vt Lauinienſes condiderint oppidum Albam. Huius ſuis ac porcorum etiam nunc veſtigia apparent Lauinij: quòd & ſimulacra eorum ahenea etiã nunc in publico poſita, & corpus matris ab ſacerdotibus, quod in ſalſura fuerit, demõſtratur. Nutricare octonos porcos paruulos primò poſſunt: incremento facto à peritis dimidia pars remoueri ſolet. quòd mater neque poteſt ſufferre lac, neque congenerati aleſcendo roborari. A partu decem diebus proximis non producunt ex haris matrem præterquam potum. Præteritis decem diebus ſinunt exire paſtum in propinquum locum villæ, vt crebro reditu lacte alere poſſit porcos. Cùm creuerunt, cupiunt ſequi matrem paſtum: domíque ſecernunt à matribus. ac ſeorſum paſcunt, vt deſiderium ferre poſſint parentis. quod decem diebus aſſequuntur. Subulcus debet conſuefacere, omnia vt faciant ad bucinam. Primò cùm incluſerunt, cùm bucinatum eſt, aperiũt, vt exire poſſint in eum locum vbi ordeum fuſum in longitudine. Sic enim minus diſperit quàm ſi in aceruos poſitum. & plures facilius accedunt: ideo ad x I I cõuenire dicũtur, vt ſilueſtri loco diſperſi ne diſpereant. Caſtrantur verres cõmodiſſimè anniculi, vtiq; ne minores quàm ſemeſtres: quo facto nomen mutant, atq; è verribus dicuntur maiales. De ſanitate ſuum vnum modò exempli cauſa dicam. Porcis lactentibus ſi ſcrofa lac non poteſt ſuppeditare, triticum frictum dari oportet (crudum enim ſoluit aluum) vel ordeum obiici ex aqua, quoad fiant trimeſtres. De numero: in centum ſues, decem verres ſatis eſſe putant. quidam etiam hinc de-

munt. Greges maiores inæquabiles habent: ſed ego modicum puto centenarium. Aliquot maiores faciunt, ita vt ter quinquagenos habeant. Porcorum gregem alij duplicant, alij etiam maiorem faciunt. Minor grex quàm maior minus ſumptuoſus, quòd comites ſubulcus pauciores quęrit. Itaq; gregis numerũ paſtor ab ſua vtilitate conſtituit, non vt quot verres habeat: id enim à natura ſumẽdum. Hæc hic.

De bubus & vaccis. *CAP. V.*

AT Q. Lucienus Senator, homo quanuis humanus ac iocoſus, introiens, familiaris omnium noſtrum, συνηπειρῶται, inquit, χαίρετε: & Varronem noſtrum, inquit, ποιμένα λαῶν. Scrofam enim mane ſalutaui. Cùm alius eum ſalutaſſet, alius conuitiatus eſſet, qui tam ſerò veniſſet ad conſtitutum, Videbo iam vos, inquit, balatrones, & huc afferam meum corium & flagra. Tu verò Murri veni mi aduocatus, dum aſſes ſoluo Palilibus, ſi poſteà à me repetant, vt teſtimonium perhibere poſſis. Atticus Murrio, Narra iſti, inquit, eadem: qui ſermones ſint habiti, & quid reliqui ſit, vt ad partes parat⁹ veniat: nos interea ſecundum actum de maioribus adtexamus. In quo quidem (inquit Vaccius) meæ partes, quoniam boues ibi. Quare dicam de bubulo pecore quam acceperim ſcientiam: vt ſiquis quid ignorat, diſcat: ſiquis ſcit, nunc vbi labar obſeruet. Vide quid agas, inquam, Vacci. nam bos in pecuaria, maxima debet eſſe auctoritate: præſertim in Italia, quæ à bubus nomen habere ſit exiſtimata: Græcia enim antiqua (vt ſcribit Timæus) tauros vocabant ἰταλούς. à quorum multitudine & pulchritudine, & fœtu vitulorum, Italiam dixerunt. Alij ſcripſerunt, quòd è Sicilia Hercules perſecutus ſit eò nobilem taurum, "vt diceretur Italus. Hic ſocius hominum in ruſtico opere, & Cereris miniſter. Ab hoc antiqui manus ita abſtineri voluerunt, vt capite ſanxerint, ſiquis occidiſſet. Qua in re teſtis Attice, teſtis Peloponneſos, nam ab hoc pecore Athenis Buzuges nobilitatus, Argis ὁμόγυρος.

qui diceretur

Noui,

Noui, inquit ille, maieſtatem boum, & ab his dici pleraque magna, vt βύσυκον, βύπαιδα, βύλιμον, βοῶπιν. vuam quoque bumammam. Præterea ſcio hunc eſſe in quem potiſſimùm Iuppiter ſe conuertit, cùm exportauit per mare è Phœnice amans Europam. Hunc eſſe qui filios Neptuni è Menalippa ſeruarit, ne in ſtabulo infantes grex boum obtereret. Denique ex hoc putrefacto naſci dulciſſimas apes, mellis matres: à quo eas Græci βυγόνας appellant, & hinc Plautium locutum eſſe Latiné. * Cùm "Hirrium prætorem renunciatum Romam in Senatum ſcriptum habere. Sed bono animo es: non minus ſatisfaciam tibi, quàm qui bugoniam ſcripſit. Primùm in bubulo genere, ætatis gradus dicuntur quatuor. Prima, vitulorum: ſecunda, iuuencorum: tertia, boum nouellorum: quarta, vetulorum. Diſcernuntur in prima vitulus & vitula: in ſecunda, iuuencus & iuuenca: in tertia & quarta, taurus & vacca. Quæ ſterilis eſt vacca, taura appellata: quæ prægnans, horda. Ab eo in faſtis dies hordicalia nominantur, quòd tunc hordæ boues immolantur. Qui gregem armentorum emere vult, obſeruare debet primùm vt ſint hæ pecudes ætate potius ad fructus ferendos integræ quàm iam expertæ: vt ſint bené cõpoſitæ, vt integris membris oblongæ, amplæ, nigrantibus cornibus, latis frõtibus, oculis magnis & nigris, piloſis auribus, compreſſis malis, ſubſimíſve, gibberi, ſpina leuiter remiſſa, apertis naribus, labris ſubnigris, ceruicibus craſſis ac longis, à collo palearibus demiſſis, corpore amplo, bene coſtatos, latis humeris, bonis clunibus, caudam profuſam vſque ad calces: vt habeant inferiorem partem frequentibus pilis ſubcriſpam, "cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, diſtantibus inter ſe: pedibus non latis, neque ingredientibus qui diſplodantur: nec cuius vngulæ diuaricent, & cuius vngues ſint leues & pares: corium attactu non aſperum ac durũ: colore potiſſimùm nigro, dein rubeo, tertió, heluo, quarto, albo. molliſſimus enim hic, vt duriſſimus primus. De mediis duobus prior quàm

Hirtium

cõpactis cr. potius breuioribus quàm lõgis. rect.

posterior melior, vtrique pluris quàm nigri & albi. Neque non præterea, vt mares feminis boni sint, quorum & forma est spectanda, & qui ex his orti sunt, vt respondeant ad parentum speciem: & præterea quibus regionibus nati sunt, refert. Boni enim generis in Italia plerique Gallici ad opus: contrà iugatorij Ligustici. Transmarini Epirotici, non solùm meliores totius Græciæ, sed etiã Italiæ. tametsi quidam de Italicis, quos propter amplitudinem præstare dicunt, ad victimas farciunt, atque ad deorum seruant supplicia. qui sine dubio ad res diuinas, propter dignitatem amplitudinis & coloris, præponendi. Quod eò magis fit, quòd albi in Italia non tam frequẽtes quàm qui in Thracia ad μέλανα κόλπον, vbi alio colore pauci. Eos cùm emimus domitos, stipulamur sic, Illósce boues sanos esse, noxísque præstari? Cum emimus indomitos, sic, Illósce iuuencos sanos rectè, déque pecore sano esse, noxísque præstari spondésne? Paulo verbosius hæc, qui Mamilij actiones sequuntur lanij, qui ad cultrum bouem emunt, & qui ad altaria hostiæ sanitatem non solent stipulari. Pascuntur armenta commodissimè in nemoribus, vbi virgulta & frons multa. Hieme cùm hibernant secundum mare, æstu abiguntur in montes frondosos. Propter fœturam hæc seruare soleo. ante admissuram mensem vnum ne cibo & potione se impleant, quòd existimantur facilius macræ concipere. Contrà, tauros duobus mensibus ante admissuram herba & palea ac fœno facio pleniores, & à fœminis secerno. Habeo tauros totidem quot Atticus, ad matrices L X X, duo: vnum, anniculum, alterum, bimum. Hoc secundum astri exortum facio: quod Græci vocant λύραν, fidem nostri. tum denique tauros in gregẽ redigo. Mas an fœmina sit cõcepta, significat descensu taurus cùm iniit. siquidem, si mas est, in dexteriorem partem abit: si fœmina, in sinisteriorem. Cur hoc fiat, vos videritis (inquit mihi) qui Aristotelem legitis. Non minores oportet inire bimas, vt trimæ pariant: eo melius si quadrimæ. Pleræque

ræque pariunt in decem annos, quædam etiam in plures. Maximè idoneum tempus ad concipiendum à delphini exortu vſque ad dies XL, aut paulo plus., quæ enim ita conceperunt, temperatiſſimo anni tempore pariunt. Vaccæ enim menſibus decem ſunt prægnantes. De quibus admirandum ſcriptum inueni: exemptis teſticulis, ſi ſtatim admiſeris, concipere. Eas paſci oportet in locis viridibus & aquoſis. Cauere oportet ne aut anguſtius ſtent, aut feriantur, aut concurrant. Itaque quòd eas æſtate tabani concitare ſolent, & beſtiolæ quædam minutæ ſub cauda, ne concitentur, aliqui ſolent includere ſeptis. iis ſubſterni oportet frondem, aliúdve quid in cubilia, quo mollius conquieſcant. Æſtate ad aquam appellendum bis, hieme ſemel. Cùm parere cœperunt, ſecundum ſtabula pabulum ſeruari oportet integrum, quod egredientes deguſtare poſſint: faſtidioſæ enim fiunt. Et prouidendum, quò recipiunt ſe, ne frigidus locus ſit: algor enim eas & famis macreſcere cogit. In alimoniis armentitium pecus ſic contuendum, lactentes cum matribus ne cubent: obteruntur enim. ad eas mane adigi oportet, & cùm redierunt è paſtu. Cùm creuerunt, vituli, leuandæ matres, pabulo viridi obiiciendo in præſepiis. Item his, vt ferè in omnibus ſtabulis, lapides ſubſternendi, aut quid item, ne vngulæ putreſcant. Ab æquinoctio autumnali vnà paſcuntur cum matribus. Caſtrare non oportet ante bimatum, quòd difficulter, ſi aliter feceris, ſe recipiunt. Qui autem poſtea caſtrantur, duri & inutiles fiunt. Item vt in reliquis gregibus pecuariis, delectus quotannis habendus, & reiculæ reiiciundæ, quòd locum occupant earum quæ ferre poſſunt fructus. Siquæ amiſit vitulum, ei ſupponere oportet eos quibus non ſatis præbent matres. Semeſtribus vitulis obiiciunt furfures triticeos, & farinam ordeaceam, & teneram herbam: & vt bibant mane & veſperi curant. De ſanitate ſunt complura quæ exſcripta de Magonis libris armentarium meum crebro vt aliquid

legat curo. Numerus de tauris & vaccis sic habendus, vt in saxaginta vnus sit anniculus, alter bimus. Quidam habent aut miniorem aut maiorem numerum gregum. nam apud eum duo tauri in septuaginta matribus sunt. Numerum gregum alius facit alium. quidam centenarium modicum putant esse, vt ego. Atticus centumuiginti habet, vt Lucienus. Hæc ille.

De asinis. CAP. VI.

AT Murrius, qui, dum loquitur Vaccius, cum Lucienó rediisset, Ego, inquit, de asinis potissimùm dicam: quòd sum Reatinus, vbi optimi & maximi fiunt. è quo seminio ego hic procreaui pullos, & ipsis Arcadibus vendidi aliquoties. Igitur asinorum gregem qui facere vult bonum, primùm videndum vt mares fœmináſque bona ætate sumat, vtique vt quamdiutissimè fructum ferre possit, firmos, omnibus partibus honestos, corpore amplo, seminio bono: ex his locis vnde optimi exeunt. quod faciunt Peloponnesij, cùm potissimum eos ex Arcadia emebant, in Italia ex agro Reatino. Non enim si murænę optimæ flutæ sunt in Sicilia, & ellops ad Rhodon, continuò hi pisces in omni mari similes nascuntur. Horum genera duo. vnum ferum, quos vocant onagros: in Phrygia & Lycaonia sunt greges multi. alterum mansuetum, vt sunt in Italia omnes. Ad seminationem onagrus idoneus, quòd è fero fit mansuetus facilè, & è mansueto ferus nunquam. Quòd similes parentum genuntur, eligendi & mas & fœmina cum dignitate vt sint. In mercando item (vt cæteræ pecudes) emptionibus & traditionibus "dominum mutant, & de sanitate ac noxa solet caueri. Commodè pascuntur farre & furfuribus ordeaceis. Admittuntur ante solstitium, vt eodem tempore" alterius anni pariant. Duodecimo enim mense conceptum semen reddunt. Prægnantes opere leuant. vêter enim labore nationem reddit deteriorem. Marem non diiungunt ab opere, quòd remissione laboris fit deterior. In pastu eadem ferè ob-

domi- nium *alternis annis*

Terent. pag. 71. 13. Ita me Di ament honesta est.

obſeruant quæ in equis. Secundum partum pullos anno non remouent à matre. Proximo anno noctibus patiuntur eſſe cum his, & leniter capiſtris aliíve qua re habent vinctos. Tertio anno domare incipiunt ad eas res ad quas quiſque eos vult habere in vſu. Relinquitur de numero: quorum greges non ferè fiunt, niſi ij qui onera portét. ideo quòd plerique deducuntur ad molas, aut ad agriculturam, vbi quid vehendum eſt: aut etiam ad arandum, vbi leuis eſt terra, vt in Campania. Greges fiunt ferè mercatorum, vt eorum qui è Brundiſino aut Appulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum, aut vinum, itémque frumentum, aut quid aliud.

De equis & equabus. CAP. VII.

LVCIENVS, Ego quoque adueniens aperiam carceres, inquit, & equos emittere incipiam, nec ſolùm mares, quos admiſſarios habeo, vt Atticus, ſingulos in fœminas denas: è queis fœminas Q. Modius Equiculus vir fortiſſimus, etiam patre militari, iuxtà ac mares habere ſolebat. Horum equorum & equarum greges qui habere voluerint (vt habent aliqui in Peloponneſo & in Appulia) primùm ſpectare oportet ætatem quam præcipiunt. Videndum ne ſint minores trimæ, maiores decem annorum. Ætas cognoſcitur equorum, & ferè omnium qui vngulas indiuiſas habent, & etiam cornutarum: quòd equus triginta menſium primùm dentes medios dicitur amittere: duos ſuperiores, totidem inferiores. Incipientes quartum agere annum, itidem eiiciunt & totidem proximos eorum quos amiſerunt: & incipiunt naſci quos vocant columellares. Quinto anno incipienti, item eodem modo amittere binos, quos caninos habent: tum renaſcentes eis, ſexto anno impleri. Septimo omnes habere ſolent renatos & completos. His maiores qui ſunt, intelligi negant poſſe: præterquam cùm dentes ſunt facti brocchi, & ſupercilia cana, & ſub ea lacunæ, ex obſeruatu dicunt eum equum habere annos ſe-

decim. Forma esse oportet, magnitudine modica: quòd nec vastos nec minutos decet esse. Equas clunibus ac vētribus latis. Equos ad admissurā quos velis habere, legere oportet amplo corpore, formosos, nulla parte corporis inter se non congruenti. Qualis futurus sit equus, è pullo coniectari potest, si caput habet non magnū, nec membris cōfusis: si est oculis nigris, naribus non angustis, auribus applicatis, non angusta iuba, crebra, fusca, subcrispa, subtenuibus setis implicata in dexteriorem partē ceruicis, pectus latū & plenum, humeris latis, vētre modico, lumbis deorsum versum pressis, scapulis latis: spina maximè duplici, sin minus, non "extanti. coda ampla, subcrispa: cruribus rectis & æqualibus, genibus rotūdis, nec magnis, nec introrsus spectātibus: vngulis duris. toto corpore vt habeat venas, quæ animaduerti possint: ꝙ qui huiuscemodi sit, & cùm est æger, ad medendū est appositus: corpore multo. De stirpe magni interest qua sint, ꝙ genera sunt multa. Itaque ad hoc nobiles à regionibus dicuntur. In Græcia Thessalici equi, à terra Appuli, ab Rosea Roseani. Equi boni futuri signa sunt, si cum gregalibus in pabulo contēdit, in currendo. aliáve qua re, quo potior sit: si cùm flumē trauehundū est, gregi in primis prægreditur, ac nō respectat alios. Emptio equina similis ferè ac boum & asinorū, quòd eisdē rebus in emptione "dominū mutat: vt in Mamilij actionibus sūt perscripta. Equinum pecus pascendum in pratis potissimùm herba: in stabulis ac præsepibus, arido fœno. Cùm pepererunt, ordeo adiecto bis die danda aqua. Horum fœturæ initium admissionis facere oportet, ab æquinoctio verno ad solstitium, vt partus idoneo tempore fiat. Duodecimo enim mēse, die decimo aiunt nasci. Quæ post tempus nascuntur, ferè vitiosa atque inutilia existunt. Admittere oportet, cùm tēpus anni venerit, bis in die, mane & vespere. Peroriga enim appellatur quisquis admittit. eo enim adiutante equæ alligatæ, celerius admittuntur, neque equi frustra cupiditate impulsi semen eiiciunt.

extenta. *dominiū mutatur:*

ciunt. Quoad satis sit admitti ipsæ significant, quòd se defendunt. Si fastidium saliendi est, scillæ " medium conterunt cum aqua ad mellis crassitudinem: tum ea re naturam equæ, cùm menses ferunt, tangunt: contrà, ab locis equæ nares equi tangunt. Tametsi incredibile quod vsu venit, memoriæ mandādum: Cùm equus matrem vt saliret adduci non posset, & eum capite obuoluto peroriga adduxisset, & coegisset matrem inire, cùm descendenti " dempsisset ab oculis, ille impetum fecit in eum, ac mordicus interfecit. Cùm conceperunt equæ, videndum ne aut laborent plusculum, aut ne frigidis locis sint: quòd algor maximè prægnātibus obest. Itaque in stabulis ab humore prohibere oportet humum, clausa habere ostia, ac fenestras, & inter singulas à præsepibus intericere longurios, qui eas discernant, ne inter se pugnare possint. Prægnantem neque implere cibo, neque esurire oportet. Alternis qui admittunt, diuturniores equos & meliores pullos fieri dicunt. Itaque vt restibiles segetes essent exuctiores, sic quotannis quæ prægnantes fiant. In decem diebus secundum partum cum matribus in pabulum prodigendum. Ne vngulas comburat stercus cauendum. Quinquemestribus pullis factis, cùm redacti sunt in stabulum, obiiciendum farinam ordeaceam molitam cum furfuribus, & siquid aliud terra natum libenter edent. Anniculis iam factis dandum ordeum & furfures, vsque quoad erunt lactentes. Neque prius biennio confecto à lacte remouendum. Eósque, cum stent cum matribus, interdum tractandum, ne, cùm sint disiuncti, exterreantur. Eadémque causa ibi frenos suspendendum, vt " equuli consuescant & videre eorum faciem, & è motu audire crepitus. Cum iam ad manus accedere consuerint, interdum imponere iis puerum bis aut ter, pronum in ventrem, postea iam sedentem. hæc facere cùm sit trimus: tum enim maximè crescere, ac lacertosum fieri. Sunt qui dicant post annum & sex mēses equulum domari posse: sed

medicum

velum

demp.

oculis

melius post trimum: à quo tempore farrago dari solet. Hæc enim purgatio maximè necessaria equino pecori. quod diebus decem facere oportet, nec pati alium vllum cibum gustare. Ab vndecimo die vsque ad quartumdecimum dandum ordeum, quotidie adiiciendo minutatim. Quod quarto die feceris, in eo decem diebus proximis manendum. ab eo tempore mediocriter exercendum, & cùm sudarit, perunguendum oleo. Si frigus erit, in equili faciendus ignis. Equi, quòd alij sunt ad rem militarem idonei, alij ad vecturam, alij ad admissuram, alij ad "cursuram, non item sunt spectandi atque habendi. Itaque peritus belli alios eligit, atque alit, ac docet: aliter quadrigarius, ac desultor. neque idem qui vectarios facere vult, ad ephippium aut ad prædam: quòd vt ad rem militarem, quòd ibi ad castra habere volunt acres. Sic contrà in viis habere malunt placidos: propter quod discrimen maximè institurum vt castrentur equi. demptis enim testiculis fiunt quietiores: & ideo quòd semine carent, ii canterij appellati, vt in suibus, maiales: gallis gallinaceis, capi. De medicina: vel plurima sunt in equis & signa morborum, & genera curationum, quæ pastorem scripta habere oportet. Itaque ob hoc in Græcia potissimùm medici pecorum " ἱππίατροι appellati.

cursurã, alii ad prædã, num it. s. sp. ad quæ habẽdi?

κτηνίατροι

De mulis & hinnulis. *CAP. VIII.*

CVM hæc loqueremur, venit à Menate libertus, qui dicat liba absoluta esse, & rem diuinam paratam. si vellent, venirent illuc, & ipsi pro se sacrificarentur. Ego verò, inquam, vos ire non patiar antequam mihi reddideritis tertium actum, de mulis, de canibus, de pastoribus. Breuis oratio de istis, inquit Murrius. nam muli & hinni, bigeneri atque insititij, non suopte genere ab radicibus. ex equa enim & asino fit mulus: contrà ex equo & asina hinnus. Vterque eorum ad vsum vtilis, partu fructus neuter. Pullum asininum à partu recentem subiiciunt equæ, cuius lacte amplio-

res

tes fiunt, quòd id lacte, quàm asininum ac alia omnia, dicunt esse melius. Præterea educant eum paleis, fœno, ordeo. Matri supposititiæ quoque inseruiunt, quo equa ad ministerium lactis cibum pullo præbere possit. Hic ita eductus à primo, potest admitti. neque enim aspernantur, propter consuetudinem equinam. Hunc minorem si admiseris, & ipse citius senescit, & quæ ex eo concipiuntur fiunt deteriora. Qui non habent eum asinum quem supposuerunt equæ, & asinum admissarium habere volunt, de asinis quem amplissimum formosissimúmque possunt, eligunt: quíque seminio natus sit bono: Arcadico, vt antiqui dicebant: vt nos experti sumus, Reatino: vbi tricenis ac quadrigenis millibus admissarij aliquot venierunt. quos emimus item vt equos, stipulamúrque in emendo, ac facimus in accipiendo idem quod dictum est in equis. Hos pascimus præcipuè fœno atque ordeo, & id ante admissuram largius facimus, vt cibo suffundamus vires ad fœturam. Eodem tempore quo equos adducentes, iidémque vt ineant equas " perorigas cura- *per peror.* mus. Cùm peperit equa mulum aut mulam, nutricátes educamus. Hi, si in palustribus locis atque vliginosis nati, habét vngulas molles. Iidem si exacti sunt æstiuo tempore in montes (quod fit in agro Reatino) durissimis vngulis fiunt. In grege mulorum parando, spectanda ætas & forma: alterum, vt vecturis sufferre labores possint: alterum, vt oculos aspectu delectare queant. Hisce enim binis coniunctis omnia vehicula in viis ducuntur. Hæc me Reatino auctore probares" mihi, inquit, nisi tu ipse do- *mi Atti ce, nisi* mi equarum greges haberes, ac mulorum greges vendidisses. Hinnus, qui appellatur, est ex equo & asina: minor quàm mulus corpore, plerunque rubicundior, auribus vt equinis, iubam & caudam similem asini. Item in ventre est, vt equus, méses duodecim. Hosce item vt equulos & educant & alunt, & ætatem eorum ex dentibus cognoscunt.

De canibus. CAP. IX.

RELINQVITVR, inquit Atticus, de quadrupedibus, quod ad canes attinet, maximè ad nos, qui pecus paſcimus lanare. Canis enim ita cuſtos pecoris, vt eius, quod eo comite indiget ad ſe defendendum. In quo genere ſunt maximè oues, deinde capræ. Has enim lupus captare ſolet, cui opponimus canes defenſores. In ſuillo pecore tamen ſunt quæ ſe vindicent ſues, verres, maiales, ſcrofę. prope enim hæc apris, qui in ſiluis ſæpe dentibus canes occiderunt. Quid dicam de pecore maiore? cùm ſciam mulorum gregem, cum paſceretur, eóque veniſſet lupus, vltro mulos circunfluxiſſe & vngulis cædendo eum occidiſſe? & tauros ſolere diuerſos aſſiſtere clunibus continuatos, & cornibus facilè propulſare lupos? Quare de canibus, quoniam genera duo, vnum venaticum, & pertinet ad feras beſtias ac ſilueſtres: alterum, quod cuſtodiæ cauſa paratur, & pertinet ad paſtorem: dicam de eo ad formam artis expoſitam in nouem partes. Primùm ætate idonea parandi, quòd catuli & vetuli neque ſibi neque ouibus ſunt præſidio, & feris beſtiis nonnunquam prædæ. Facie debent eſſe formoſi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus aut rauis, naribus congruentibus, labris ſubnigris aut rubicundis, neque reſimis ſuperioribus, nec pendulis ſubtus, mento ſuppreſſo, & ex eo enatis duobus dentibus dextra & ſiniſtra. paulo eminulis ſuperioribus, directis potius quàm brocchis: acutos quos habeant, labro tectos: capitibus & auriculis magnis ac flaccis: craſſis ceruicibus ac collo: internodiis articulorum longis: cruribus rectis, & potius varis quàm vatiis: pedibus magnis & altis, qui ingredienti ei diſplodantur: digitis diſcretis: vnguibus duris, ac curuis: ſolo, nec vt corneo, nec nimiũ duro, ſed vt fermẽtato ac molli: à feminib' ſummis corpore ſuppreſſo: ſpina neq; eminula neque curua: cauda craſſa: latratu graui: hiatu magno: colore potiſſimùm albo, ꝙ in tenebris ſpecie leonina. Præterea fœminas volũt eſſe mãmoſas, æqualibus papillis.

Item

Item videndum vt boni feminij ſint.itaque à regionibus appellantur Lacones,Epirotici,Sallentini. Videndum ne à venatoribus aut laniis canes emas. alteri,quòd ad pecus ſequendum inertes:alteri,ſi viderint leporem,aut ceruum,quòd eum potius quàm oues ſequētur. Quare aut à paſtoribus empta melior, quæ oues ſequi conſueuit: aut ſine vlla conſuetudine quæ fuerit.canis enim facilius quid aſſueſcit, eáq; conſuetudo firmior quæ ſit ad paſtores, quàm quæ ad pecudes.P.Aufidius Pontianus Amiterninus,cùm greges ouium emiſſet in Vmbria vltima, quibus gregibus ſine paſtoribus canes acceſſiſſent: paſtores vt deducerent in Metapontinos ſaltus, & Heracleæ emporium: inde cùm domum rediſſent qui ad locum deduxerant, è deſiderio hominum diebus paucis poſtea canes ſua ſponte, cùm dierum multorum via intereſſet,ſibi ex agris cibaria "præbuerunt, atque in Vmbriam ad paſtores redierunt. Neque eorum quiſquam fecerat quod in agricultura Saſerna præcepit,qui vellet ſe à cane ſectari,vti ranam obiiciat coctam. Magni intereſt ex ſemine eſſe canes eodem, quòd cognati maximè inter ſe ſunt præſidio. Sequitur quartum de emptione:fit alterius,cùm à priore domino,ſecundo traditum eſt. De ſanitate & noxa ſtipulationes fiunt eædem quæ in pecore: niſi quòd hîc vtiliter exceptum eſt. Alii pretium faciunt in ſingula capita canum: alij, vt catuli ſequãtur matrem: alij, vt bini catuli vnius canis numerũ obtineant, vt ſolent bini agni, ouis. Plerique, vt accedant canes qui conſuerunt eſſe vná. Cibatus canis propior hominis quàm ouis. Paſcitur enim è culina & oſſibus, non herbis aut frondibus. Diligenter vt habeant cibaria prouidendum. fames enim hos ad quærendum cibum ducet, ſi non præbebitur, & à pecore abducet. Niſi ſi (vt quidam putant) etiam illuc peruenerint, prouerbium vt tollũt"antiquum: vel etiam vt μῦθον aperiant de Actæone, atque in dominum afferant dentes. Necnon ita panem ordeaceum dandum, vt non potius eum in lacte des

quæſierit antiquũ, βουμιξ κύων, aperiant

intritum: quòd eo consueti cibo vti, à pecore non citò descifcunt. Morticinæ ouis non patiuntur vesci carne, ne ducti sapore minus se abstineant. Dant etiam ius ex ossibus, & ea ipsa ossa contusa. dentes enim facit firmiores, & os magis patulum. propterea quòd vehementius diducuntur malæ, acrioresque fiunt, propter medullarum saporem. Cibum capere consuescunt interdiu, vbi pascuntur: vesperi, vbi stabulantur. De fœtura. principium admittendi faciunt veris principio. tunc enim dicuntur catulire, id est, ostendere velle se maritari. Quæ cùm admissæ, pariũt circiter solstitio. prægnantes enim solent esse ternos menses. In fœtura dandum potius ordeaceos quàm triticeos panes. magis enim eo aluntur, & lactis præbent maiorem facultatem. In nutricatu secundum partum si plures sunt, statim eligere oportet quos habere velis, reliquos abiicere. Quàm paucissimos reliqueris, tam optimi in alendo fiunt propter copiam lactis. Substernitur eis acus, aut quid item aliud, quòd molliore cubili facilius educantur. Catuli diebus x x videre incipiunt. Duobus mensibus primis à partu non diiũguntur à matre, sed minutatim desuefiunt. Educunt eos plures in vnum locum, & irritant ad pugnandum, quo fiant acriores: neque defatigari patiuntur, quo fiant segniores. Cõsue quoque faciunt vt alligari possint, primùm leuibus "vinclis: quæ si abrodere conantur, ne id consuescant facere, verberibus eos deterrere solent. Pluuiis diebus cubilia substernenda fronde aut pabulo: duabus de causis, vt ne oblinantur, aut perfrigescant. Quidam eos castrant, quòd eo minus putant relinquere gregem: quidam non faciunt, quòd eos credunt minus acres fieri. quidam nucibus Græcis in aqua tritis perungunt aures, & inter digitos: quòd muscæ, & ricini, & pulices soleant (si hoc vnguine, non sis vsus) ea exulcerare. Ne vulnerentur à bestiis imponuntur his collaria, quæ vocantur "mælium, id est, cingulum circum collum ex corio firmo, cùm clauulis capitatis: "quæ intra capita insuitur pellis mollis

numellis: quas

millum

cui intra

mollis ne noceat collo duritia ferri. Quòd si lupus aliúsve quis his vulneratus est, reliquas quoque canes facit, quæ id non habent, vt sint in tuto. Numerus canum pro pecoris multitudine solet parari. Ferè modicum esse putant, vt singuli sequantur singulos opiliones: de quo numero alius alium modum cõstituit. Quòd si sunt regiones vbi bestiæ sint multæ, debent esse plures. quod accidit iis qui per calles siluestres longinquos solent comitari in æstiua & hiberna. Villatico verò gregi in fundum satis esse duo, & id marem & fœminam. Ita enim sunt assiduiores, quòd cum altero idem fit acrior: &, si alter indesinenter æger est, ne sine cane grex sit. Cùm circunspiceret Atticus nequid præterisset, Hoc silentium, inquam, vocat alium ad partes.

De pastoribus. CAP. X.

RELIQVVM enim in hoc actu, quot & quod genus sint habendi pastores. Cossinius ad maiores pecudes, ætate superiores: ad minores, etiam pueros: & vtroque horum firmiores, qui in "callibus versentur, quàm eos qui in fundo "quotidie ad villam redeant. Itaque in saltibus licet videre iuuentutem, & eam ferè armatam, cùm in fundis nõ modò pueri sed etiam puellæ pascant. " Qui pascunt eos, cogere oportet, in pastione diem totum esse, pascere communiter. Contra, pernoctare ad suum quenque gregem, esse omnes sub vno magistro pecoris: eum esse maiorem natu potius quàm alios, & peritiorem quàm reliquos: quòd iis qui ætate & scientia prę̃stãt, animo æquiore reliqui parent. Ita tamen oportet ætate præstare, vt ne propter senectutem minus sustinere possit labores. Neque enim senes neque pueri "callium difficultatem, ac mõtium arduitatem atque asperitatem facilè ferunt. quod patiendum illis qui greges sequuntur, præsertim armentitios, ac caprinos, quibus rupes ac siluæ ad pabulandum cordi. Formæ hominum legendæ, vt sint firmæ, ac veloces, mobiles, expeditis membris: qui non solùm pecus sequi possint, sed etiã à bestiis ac prædonibus

collibus

& quot.

Qui pasc. in saltibus, greges cogere op.

collium

defendere, qui onera extollere in iumenta possint, qui excurrere, qui iaculari. Non omnis apta natio ad pecuariam, quòd neque basculus, neque turdulus idonei: Galli appositissimi, maximè ad iumenta. In emptionibus dominum legitimum sex ferè res perficiunt, si hæreditatem iustam adiit: si, vt debuit, mãcipio ab eo accepit à quo iure ciuili potuit: aut si in iure cessit cui potuit cedere, & id vbi oportuit: aut si vsu cepit: aut si è præda sub corona emit: túmve cum in bonis sectionéve cuius publicè venit. In horum emptione solet accedere peculium, aut si excipiet stipulatio, intercedere sanum eum esse, furtis noxísque solutum. Aut si mancipio non datur, dupla promitti: aut, si ita pacti, simpla. Cibus eorum debet esse interdiu separatim vniuscuiusque gregis. Vespertinus in cœna, qui sunt sub vno magistro, communis. Magistrum prouidere oportet vt omnia sequantur instrumenta quæ pecori & pastoribus opus sunt, maximè ad victum hominum & ad medicinam pecudum. ad quam rem habent iumenta dossuaria domini, alij equas: alij pro his quid aliud quod onus dorso ferre possit. Quod ad fœturam humanam pertinet pastorum, qui in fundo perpetuò manent, facile est, quòd habeant conseruam in villa. nec hac venus pastoralis longius quid quærit. Qui autem sunt in saltibus, & siluestribus locis pascunt, & non villa sed casis repentinis imbres vitant: his mulieres adiungere, quæ sequantur greges, ac cibaria pastoribus expediant, eósque assiduiores faciant, vtile arbitrati multi. Sed eas mulieres esse oportet firmas, non turpes, quæ in opere (vt in multis regionibus) non cedant viris, vt in Illyrico passim videre licet: "quòd vel pascere pecus, vel ad focum afferre ligna, ac cibum coquere, vel ad casas instrumentum seruare possunt. De nutricatu hoc dico, easdem ferè & nutrices & matres. Tremelli⁹ simul aspicit ad me, Et vt te audij dicere, inquit, cùm in Liburniam venisses, te vidisse matresfamiliás eorum afferre ligna, & simul pueros quos alerent, alias singulos, alias binos,

nos,

nos, quæ ostenderent fœtas nostras, quæ in conopeis iacent dies aliquot, esse " leuuncidas ac contemnendas. Cui ego, Certè, inquam. nã in Illyrico hoc amplius: prægnantem sæpe, cùm venit pariendi tẽpus, non longè ab opere discedere, ibíque enixam puerum referre, quem non peperisse, sed inuenisse putes. necnon etiam hoc, quas virgines ibi appellãt, nonnunquam annorum xx, quibus mos eorum nõ denegauit ante nuptias vt succumberẽt quibus vellent, & incomitatis vt vagari liceret, & filios "habere. Quæ ad valetudinem pertinent hominum, "ad peçoris, vt sine medico curari possint, magistrũ scripta habere oportet. Is enim sine literis idoneus non est, quòd rationes dominicas pecuarias cõficere nequicquam rectè potest. De numero pastorum alij angustius, alij laxius cõstituere solent. Ego in octogenas hirtas oues singulos pastores constitui, Atticus in centenas. In gregibus ouium, sed magnis, quos milliarios faciunt quidam, facilius de summa hominum detrahere possunt, quàm de minoribus, vt sunt & "Attici & mei. Septingenarij enim mei: tu, opinor, octingenarios habuisti. Nec tamen non vt n?s arietum decimam partem. Ad equarum gregem quinquagenarium bini homines. vtique vterque horum vt secum habeat equas domitas singulas in iis regionibus, in quibus "stabulari solent equas abigere: vt in Appulia & in Lucanis accidit sæpe.

luridas, mucidas, & cont. — *haberent è quibus vellent* — *ac* — *Attici. Tremellius, Septing.* — *stabularii*

De lacte, caseo, lana. *CAP. XI.*

QVONIAM promissa absoluimus, inquit, eamus. "Siquidem, inquam, adieceritis de extraordinario pecudum fructu, vt prædictum est de lacte in eo, & tonsura lanæ. Est omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maximè alibile: & id, ouillum, inde caprinum. Quod autem maximè perpurget, est equinum, tum asininum, dein bubulum, tum caprinum. Sed horum sunt discrimina quædam, & à pastionibus, & à pecudum natura, & à mulctu. A pastionibus: quod fit ab ordeo, & stipula, & omnino arido & firmo cibo pecude pasta,

Sed, inquam, si quid adiec.

id alibile. ad perpurgãdum, id quod à viridi paſcuo, & eo magis fluxè ex herba, quæ ipſa ſumpta perpurgare corpora noſtra ſolet. A pecudũ natura, quòd lac melius eſt à valentibus, & ab iis quæ nondũ veteres ſunt, quàm ſi eſt contrá. A mulgendo atque ortu optimum eſt id quod neque emũctum longè abeſt à mulſo, neque à partu continuò eſt ſumptum. Ex hoc lacte caſei qui fiunt, maximi cibi, ſunt bubuli, & qui difficillimè tranſeant ſumpti. Secundò, ouilli, minimi cibi: & qui facillimè deiiciantur, caprini. Eſt etiam diſcrimen vtrum caſei molles ac recentes ſint, an aridi & veteres. Cùm molles ſunt, magis alibiles, in corpore non reſides: veteres & aridi, contrá. Caſeum facere incipiunt à Vergiliis vernis exortis ad æſtiuas Vergilias. Mulgent vere ad caſeũ faciundum mane: aliis temporibus, meridianis horis: tametſi propter loca & pabulum diſparile, non vſquequaque idem fit. In lactis duos congios addũt coagulum magitudine oleæ, vt coeat. quod melius leporinum & hœdinum quàm agninũ. Alij pro coagulo addunt de fici ramo lac, & acetum. aſpergunt item aliis aliquot rebus: quod Græci appellant alij ὀπὸν, alij "δάκρυον. Non negarim, inquam, ideo apud diuæ Rumiæ ſacellum à paſtoribus ſatam ficum. Ibi enim ſolent ſacrificari lacte pro vino, & pro lactentibus. mammæ enim rumis, ſiue rumæ (vt ante dicebant) à rumi: & inde dicuntur ſubrumi agni: lactentes, à lacte. Quin aſpergi ſolent ſales: melior foſſilis quàm marinus. De tonſura ouium, primùm animaduerto ante quàm incipiã facere, nũ ſcabiẽ aut vlcera habeãt: vt, ſi opus eſt, ante curẽtur quàm tondeãtur. Tonſuræ tẽpus inter æquinoctiũ vernũ & ſolſtitiũ, cùm ſudare inceperũt oues. à quo ſudore recẽs lana tõſa, ſucida appellata eſt. Tonſas recentes eodẽ die perũgunt vino & oleo: non nemo admixta cera alba & adipe ſuillo. Et, ſi ea tecta ſolet eſſe, quam habuit pellẽ iniectam, eam intrinſecus eadem re perinungunt, & tegũt rurſus. Siqua in tonſura plagã accepit, eum locũ oblinunt pice liquida. Oues hirtas tõdent circi-

δρακόντιον.

circiter ordeaceam messem: in aliis locis ante fœnisicia. Quidem has in anno bis tondent, vt in Hispania citeriore, ac semestres faciunt tonsuras. Duplicem impendunt operam, quòd sic plus putant fieri lanæ: quo nomine quidam bis secant prata. Diligentiores tegeticulis subiectis oues tondere solent, nequi flocci intereant. Dies ad eam rem sumũtur sereni, & iis id faciunt ferè à quarta ad decimam horam; quoniam sole calidiore tonsa, ex sudore eius lana fit mollior & ponderosior, & colore meliore. Quam demptam ac conglobatam, alij vellera, alij " velumina appellant. ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lanæ vulsuram quàm tonsuram inuentam. Qui etiam nunc vellunt, antè triduo habent ieiunas, quòd languidæ minus radices lanæ retinent. Omnino tonsores in Italia primùm venisse ex Sicilia dicuntur post R.C.A.C C C C L I I I I, vt scriptum in publico Ardeæ in literis extat: eósque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quòd pleræque habent capillum & barbam magnam. Suscipit Cossinius, Vt fructum ouis è lana ad vestimentum, sic capra pilos ministrat ad vsum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilia vasa. Neque non quædam nationes harum pellibus sunt vestitæ, vt in Getulia & in Sardinia. Cuius vsum apud antiquos quoque Græcos fuisse apparet, quòd in tragœdiis senes ab hac pelle vocantur διφθερίαι: & in comœdiis, qui in rustico opere morantur: vt apud Cæcilium in Hypobolimæo habet adolescens, apud Terentium in Heautontimorumeno senex. Tondentur, quòd magnis villis sunt in magna parte Phrygiæ: vnde cilicia & cætera eius generis ferri solent. Sed quòd primùm ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adiecisse dicunt. Illi hoc. neque ab hoc quod mutaret Cossinius. Et simul Vituli libertus in vrbem veniens ex hortis diuertitur ad nos, Et ego ad te missus, inquit, ibam domum, rogatum ne diem festum faceres breuiorem, & maturè venires. Itaque discedi-

vellumina

διφθερίαι

Vitulum Nigrum Turanniū. Mox illi

mus ego & Scrofa in hortos ad "Vitulum: Niger in Turranij nostri. Illi partim domum, partim ad Lenatem.

M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA LIBER III,

Qui est de villaticis pastionibus.

De pastione villatica, & de agresti, quæ etiam pecuaria appellatur. CAP. I.

loco

CVM duæ vitæ traditæ sint hominū, rustica & vrbana, Q. Pinni, dubium non est quin hæ non solùm "locum discretę sint, sed etiam tempore diuersam originem habeant. antiquior enim multo rustica: quòd fuit tempus cùm rura colerent homines, neque vrbem haberent. Etenim vetustissimum oppidum cùm sit traditum Græcum, Bœotiæ Thebæ, quod rex Ogyges ædificarit: in agro Romano Roma, quam Romulus rex. Nam in hoc nunc denique est vt dici possit, non cùm Ennius scripsit,

Septingenti sunt, paulo plus aut minus, anni,
Augusto augurio postquā inclita cōdita Roma est.

Thebæ, quæ ante cataclysmon Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duo millia annorum & centum sunt. quod tempus si referas ad illud principium quo agri coli sunt cœpti, atque in casis & tuguriis habitabant, nec murus nec porta quid esset sciebant: immani numero annorum vrbanos agricolæ præstant. nec mirum, quòd diuina natura dedit agros, ars humana ędificauit vrbes: cùm artes omnes dicantur in Gręcia intra millę annorum repertę, agri nun-

nunquam non fuerint in terris qui coli possint. Neque solùm antiquior cultura agri, sed etiam melior. Itaque non sine causa maiores nostri ex vrbe in agris redigebant suos ciues, quòd & in pace à rusticis Romanis alebantur,& in bello ab his tuebantur. Nec sine causa Terram eandem appellabant matrem & Cererem, & qui eam colerent, piam & vtilem agere vitam credebant,atque eos solos reliquos esse ex stirpe Saturni regis. Cui consentaneum est quòd initia vocātur potissimùm ea quæ Cereri fiunt sacra. Nec minus oppidi quoque nomen Thebæ indicant antiquiorem esse agrum, quòd âb agri genere,non à conditore nomen ei est impositum.Nam lingua prisca & in Græcia Æoleis Bœotij sine afflatu vocant collis Tebas:& in Sabinis "quæ è Græcia venerunt Pelasgi, etiam nunc ita dicunt. Cuius vestigium in agro Sabino via Salaria non longè à Reate milliarius cliuus appellatur Thebæ. Cùm agriculturam primo propter paupertatem maximè indiscretam haberent, quòd à pastoribus, qui erant orti in eodem agro,& serebant & pascebant: qui postea creuerunt, peculia diuiserunt, ac factum vt dicerentur alij, agricolæ, alij, pastores. Quæ ipsa pars duplex est, tametsi ab nullo satis discreta: quòd altera est villatica pastio,altera,agrestis. Hæc nota & nobilis, quòd & pecuaria appellatur,& multum homines locupletat, & ob eam rem aut conductos aut emptos habent saltus. Altera, villatica,quòd humilis videtur, à quibusdam adiecta ad agriculturam, cùm esset pastio : neque explicata tota separatim, quod sciam,ab vllo.Itaque cùm putarem esse rerum rusticarum quæ constituta sunt fructus causa tria genera, vnum de agricultura, alterum de re pecuaria, tertium de villaticis pastionibus: tres libros institui, è queis duo scripsi. primum ad Fundaniam vxorem de agricultura,secundum de pecuaria,ad Turranium Nigrũ:qui reliquus est tertius de villaticis fructibus, in hoc ad te mitto, quòd visus sum debere pro nostra vicinitate & amore scribere potissimùm ad te.

Cùm enim villam haberes opere tectorio & intestino ac pauimentis nobilibus lithostrotis spectandam, parum putasses esse ni tuis quoque literis exornati parietes essent. Ego quoque, quo ornatior ea esse posset fructu quàm factu, quoad facere possem, hæc ad te misi, recordatus de ea re sermones, quos de villa perfecta habuissemus. De quibus exponendis initium capiam hinc.

Rursum de duobus pastionum generibus, item de villa. CAP. II.

COMITIIS ædilitiis cum sole caldo ego & Q. Axius senator tribulis suffragium tulissemus, & candidato, cui studebamus, vellemus esse pręstò, cùm domum rediret: Axius mihi, Dum diribentur, inquit, suffragia, vis potius villæ publicæ vtamur vmbra, quàm priuati candidati rabella, dum ita ædificemus nobis? Opinor, inquam, non solùm quod dicitur, Malum consilium, consultori "est pessimum: sed etiam bonum consilium, qui consulit, & qui cõsulitur, bonũ habendum. itaq; imus, venimus in villam. Ibi Appiũ Claudium augurẽ sedentẽ inuenimus in subselliis, vt consuli, si quid vsus poposcisset, esset præstó. Sedebat ad sinistram ei Cornelius Merula, consulari familia ortus, & Fircellius Pauo Reatinus: ad dextram Minutius Pica, & M. Petronius Passer. Ad quem cùm accessimus, Axius "Appius subridens, Recipis nos, inquit, in tuum ornithona, vbi sedes inter aues? Ille, Ego verò, inquit, te præsertim, cuius aues hospitales etiam nunc ructor, quas mihi apposuisti paucis ante diebus in villa Reatina, ad lacum Velini eunti de controuersiis Interamnatium & Reatinorum. Sed non hęc, inquit, villa, quanquam ædificarunt maiores nostri, frugalior ac melior est quàm tua illa perpolita in Reatino. Nuncubi hic vides citrum, aut aurum? num miniũ, aut armenium? num quod emblema, aut lithostrotum? quę illic omnia contrà. Et cùm hæc sit communis vniuersi populi, illa solius tua: hæc, quò succedant è campo ciues, & reliqui omnes, illa, quò equæ & asini: præterea cùm ad Remp. administran-

(margin: esse; Appio)

ministrandam hæc sit vtilis, vbi cohortes ad delectum consuli adductæ considant, vbi arma ostendant, vbi censores censu admittant populum: tua, inquit, hæc in campo Martio extremo vtilis, & non deliciis sumptuosior quàm omnes omnium Reatinę: tũ & oblita tabulis est pictis, nec min' signis ornata. "Ad mea, vestigium vbi sit nullum Lysippi, aut Antiphili, sed crebra satoris & pastoris. & cùm villa non sit sine fundo magno, & eo polito cultura, tua ista neque agrum habet vllum, nec bouem, nec equam. Denique quid tua habet simile villæ illius quam tuus auus & proauus habebat? Nec enim "vt illa, fœnisicia videt arida in tabulato, nec vindemiam in cælla, neque in granario messim. Nam quod extra vrbem est ædificium, nihilo magis ideo est villa quàm eorum ædificia qui habitant extra portam flumentanam, aut in Æmilianis. Appius subridens, Quoniam ego ignoro (inquit) quid sit villa, velim me doceas: ne labar imprudentia, quòd volo emere à M. Seio in Ostiensi villam. Quòd si ea ædificia villæ non sunt, quæ asinum tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum ostendebas apud te, non habent, metuo ne pro vlla emam Ostiæ in litore Seianas ædes. Quod ædificium hic me L. Merula impulit vt cuperem habere, cùm diceret nullam se accepisse villam qua magis delectatus esset, cùm apud eum dies aliquot fuisset. Nec tamen ibi se vidisse tabulam pictam, neque signum aheneum, aut marmoreum vllum: nihilo magis torcula vasa vindemiatoria, aut serias olearias, aut trapetas. Axius aspicit Merulam, Et quid igitur (inquit) est ista villa, si nec vrbana habet ornamenta, neque rustica membra? Cui ille, Non minus villa tua "erit ad angulum Velini, quam neque pictor neque tector vidit vnquam" quàm in Rosea, quæ est polita opere tectorio eleganter, quam dominus habes communem cum asino. Cùm significasset nutu, nihilo minus esse villam eam quæ esset simplex rustica, quàm eam in qua esset

At meã, vestigiũ v. s. n. l. aut A. vi debis, sed crebrum

hac vt illa

erit villa ad ang.

quàm illa in

vtrunque, & ea & vrbana, & rogasset quid ex his rebus colligeret, Quid, inquit, si propter pastiones tuus fundus in Rosea probandus sit: & quòd ibi pascitur pecus, ac stabulatur, rectè villa appellatur? Hęc quoque simili de causa debet vocari villa, in qua propter pastiones fructus capiuntur magni. Quid enim refert vtrū propter oues an propter aues fructus capias? Anne dulcior est fructus apud te ex bubulo pecore, vnde apes nascuntur, quàm ex apibus, quæ ad villā in aluearijs opus faciunt? & num pluris nunc tu è villa illic natos verres lanio vendis, quàm hîc apros "macellarios Seius? Qui minus ego, inquit Axius, istas habere possum in Reatina villa? nisi si apud Seium Siculum fit mel, Corsicū in Reatino: & hîc aprum glans cùm pascit emptitia, facit pinguem, illic gratuita exilem. Appius, Posse "ad te fieri, inquit, Seianas pastiones non negauit Merula: ego non esse ipse vidi. Duo enim genera cùm sint pastionum: vnum agreste, in quo pecuatiæ sunt: alterum villaticum, in quo sunt gallinæ, ac columbæ & apes, & cætera quæ in villa solent pasci: de quibus & Pœnus Mago & Cassius Dionysius, & alij quid separatim ac dispersim in libris reliquerunt, quos Seius legisse videtur, & ideo ex his pastionibus ex vna villa maiores fructus capere, quàm alij faciunt ex toto fundo. Certè, inquit Merula. Nam ibi vidi greges magnos anserū, gallinarum, columbarū, gruum, pauonum, nec non glirium, piscium, aprorum, & " cætera venationis. ex quibus rebus scriba librarius libertus eius qui apparuit Varroni, & me absente patrono hospitio accipiebat, in annos singulos plus quinquagena millia è villa carpere dicebat. Axio admiranti, Certè nosti, inquam, materteræ meæ fundum in Sabinis, qui est ad quartum & vicesimum lapidem via salaria à Roma. Quidni? inquit. vbi æstate diem meridie diuidere soleam, cùm eo Reate ex vrbe, aut cùm inde venio hieme noctu ponere castra. Atque in hac villa qui est ornithon, ex eo vno quinque millia

milliariosemus?

apud te

cætera

scio

ſcio veniſſe turdorum denariis ternis, vt ſexaginta millia ea pars reddiderit eo anno villæ, bis tantùm quàm tuus fundus ducentum iugerũ Reate reddit. Quid ſexaginta? inquit Axius. LX, LX. derides? ſexaginta inquam. Sed vt ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum, aut triumphus alicuius, vt tunc fuit Scipionis Metelli, aut collegiorum cœnæ, quæ tũc innumerabiles excandefaciebãt annonam macelli. Reliquis annis omnib⁹ & hãc expectabis ſummam: ſpero non tibi decoquet nõ ornithon. Neque hoc accidit his moribus, niſi rarò, " vt decipiaris. *ne decip.* Quotus quiſque enim eſt annus quo nõ videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari, quæ nunc innumerabiles incendunt annonam? Sed propter luxuriã, inquit, quodãmodo epulũ quotidianũ eſt intra ianuas Romæ. Nónne itẽ L. Albutius, homo (vt ſcitis) apprimè doctus, cuius Luciliano charactere ſunt libelli, dicebat in Albano fundum ſuum paſtionibus ſemper vinci à villa? agrũ enim minus dena millia reddere, villam plus vicena. Idem ſecundum mare quo loco vellet, ſi paraſſet villã, ſe ſupra centum millia è villa recepturum. Age non M. Cato nuper, cùm Luculli accepit tutelam, è piſcinis eius quadraginta millibus ſextertiis vendidit piſces? Axius, Merula mi, inquit, recipe me quæſo diſcipulũ villaticæ paſtionis. Ille, Quin ſimulac promiſeris minerual, incipiam, inquit: id eſt cœnam. Ego verò non recuſo, vel hodie ex iſta paſtione crebro. Appius, Credo ſimulac primùm ex iſto villatico pecore mortui erunt anſeres, aut pauones. Cui ille, Quid enim intereſt vtrum morticinas editis volucres, an piſces, quos niſi mortuos eſtis nunquam? Sed oro te, inquit, induce me in viam diſciplinæ villaticæ paſtionis, ac vim formámque eius expone Merula non grauatè.

Quæ in villa circúmve eam ali vel paſci poſſint.

CAP. III.

PRIMVM, inquit, dominum ſcientem eſſe oportet earum rerum, quæ in villa circúmve eam

ali ac paſci poſſint, ita vt domino ſint fructui ac delectationi. Eius diſciplinæ genera ſunt tria, ornithones, leporaria, piſcinæ. Nunc ornithonas dico omnium alitum quæ intra parietes villæ ſolent paſci. Leporaria te accipere volo, non ea quæ tritaui noſtri dicebant, vbi ſoliti lepores ſint, ſed omnia ſepta affixa villæ quæ ſunt, & habent incluſa animalia quæ paſcantur. Similiter piſcinas dico eas, quæ in aqua dulci aut ſalſa incluſos habent piſces ad villam. Harum ſingula genera minimùm in binas ſpecies diuidi poſſunt. In prima parte vt ſint quæ terra modò ſunt contenta: vt ſunt pauones, turtures, turdi. Altera ſpecies ſunt, quæ non ſunt contẽta terra ſolùm, ſed etiam aquam requirunt: vt ſunt anſeres, querquedulæ, anates. Sic alterum genus illud venaticum duas habet diuerſas ſpecies: vnam, in qua eſt aper, caprea, lepus. Altera item extra villam, quæ ſunt, vt apes, cocleæ, glires. Tertij generis aquatilis item ſpecies duæ, partim quòd habent piſces in aqua dulci, partim quòd in marina. De his ſex partibus adhuc iſta tria genera artificum paranda, aucupes, venatores, piſcatores: vt ab his emenda, quæ tuorum ſeruorum diligentia tuearis in fœtura ad partus, & nata nutricare ſaginatéque, in macellum vt perueniant. Neque non etiam quædam aſſumenda in villam ſine retibus aucupis, venatoris, piſcatoris: vt glires, cocleæ & gallinæ. Earum rerum cultura inſtituta prima, ea quæ in villa habentur. non enim ſolùm augures Romani ad auſpicia primùm pararunt pullos, ſed etiam patresfamiliæ rure. Secunda, quæ maceriæ ad villam venationis cauſa cluduntur, & propter aluearia. apes enim ſubter ſubgrundas ab initio villatico vſæ tecto. Tertia, piſcinæ dulces fieri cœptæ, & è fluminibus captos recepere ad ſe piſces. Omnibus tribus his generibus ſunt bini gradus, ſuperiores, quos frugalitas antiqua: inferiores, quos luxuria poſterior adiecit. Primus enim

noſtrorũ ille gradus antiquus maiorum "noſtrum erat, in quo eſſent auiaria duo dũtaxat, in plano cohors in qua paſce-

paſcebantur gallinæ : & earum fructus erant oua & pulli. Alter ſublimis, in quo erāt columbæ in turribus, aut ſumma villa. Cōtrà, nūc auiaria ſunt nomine mutato, quòd vocantur ornithones, quæ palatū ſuaue domini parauit, vt tecta maiora habeāt, quàm tum "habebant, totas villas, in quibus ſtabulentur turdi ac pauones. Sic in ſecunda parte, ac leporario, pater tuus, Axi, præterquam lepuſculum è venatione vidit nunquam. Neque enim erat magnū id ſeptū, quod nunc, vt habeant multos apros ac capreas, cōplura iugera maceriis concludūt. Non tum, inquit, mihi, cùm emiſti fundum Thuſculanū à M. Piſone in leporario apri fuerunt "multi. In tertia parte quis habebat piſcinā, niſi dulcem, & in ea duntaxat ſqualos ac mugiles piſces? Quis contrà nunc Rhinthon non dicit ſua nihil intereſſe, vtrum iis piſcibus ſtagnum habeat plenum, an ranis? Non Philippus cùm ad Immidium hoſpitem Caſini diuertiſſet & ei è tuo flumine lupum piſcem formoſum appoſuiſſet, atque ille guſtaſſet, & expuiſſet, dixit, Pereā ni piſcem putaui eſſe? Sic noſtra ætas, inquam, luxuria propagauit leporaria, ac piſcinas protulit ad mare, & in eas pelagios greges piſciū reuocauit. Nō propter hos appellati Sergius Orata, & L. Murena? Quis enim propter nobilitatem ignorat piſcinas Philippi, Hortenſij, Lucullorū? Quare vnde velis me incipere Axi, dic.

habebant tota villa,

mu.'as

De auibus in genere. *CAP. IIII.*

ILLE, Ego verò, inquit (vt aiunt) poſt principia in caſtris, id eſt, ab iis potius temporibus, quàm ſuperioribus: quòd ex pauonibus fructus capiuntur maiores quàm è gallinis. Atque adeò non diſſimulabo, quod volo, de ornithone primùm, quòd lucri fecerūt hoc nomen turdi. ſexaginta enim millia Fircellina excande me fecerūt cupiditate. Merula, Duo ſunt, inquit, ornithonis genera. vnum delectationis cauſa, vt Varro hic fecit noſter ſub Caſino, quod amatores inuenit multos: alterū fructus cauſa, quo genere macellarij, & in vrbe quidam habent loca clau-

ſa,& rure maximè cõducta in Sabinis, quòd ibi propter agri naturã frequẽtes apparẽt turdi. Ex his tertij generis voluit eſſe Lucullus coniunctum auiariũ, quod fecit in Thuſculano,vt in eodẽ tecto ornithonis incluſum triclinium haberet,vbi delicatè cœnitaret,& alios videret in mazonomo poſitos coctos, alios volitare circum feneſtras captos. Quod inutile inuenerunt. Nam non tantùm in eo oculos delectant intra feneſtras aues volitantes,quantùm offendit,quòd alienus odor opplet nares.

De turdis. *CAP. V.*

SED quod te malle arbitror Axi, dicam de hoc ornithone, quod fructus cauſa faciunt, vnde non vbi ſumuntur pingues turdi. Igitur teſtudo (vt periſtylum tectum tegulis, aut rete) fit magna, in qua millia aliquot turdorum, ac merularum includere poſſint. Quidam cum eo adiiciunt præterea aues alias quoque,quæ pingues veneunt carè, vt miliariæ ac coturnices.In hoc tectum aquam venire oportet per fiſtulam, & eam potius per canales anguſtas ſerpere,quæ facilè extergeri poſſint. Si enim latè ibi diffuſa aqua, & inquinatur facilius, & bibitur inutilius,& ex eis caduca,quæ abundat per fiſtulam exire,ne luto aues laborent.Oſtium habere humile & anguſtum, & potiſſimùm eius generis quod cochleam appellant, vt ſolet eſſe in cauea, in qua tauri pugnare ſolent. Feneſtras raras, per quas non videantur extrinſecus arbores, aut aues, quòd earum aſpectus ac deſiderium macreſcere facit volucres incluſas. Tantum luminis habere oportet, vt aues videre poſſint vbi aſſidant, vbi cibus, vbi aqua ſit. Tectorio tacta eſſe leui circum oſtia, ac feneſtras,ne aqua intrare, mus, aliáve quæ beſtia poſſit. Circum huius ædificij parietes intrinſecus multos eſſe palos, vbi aues aſſidere poſſint. Præterea " è perticis inclinatis ex humo ad parietem, & in eis tranſuerſis gradatim modicis interuallis perticis annexis ad ſpeciem cancellorum ſcenicorum ac theatri. Deorſum in terram eſſe aquam quam

& perticas inclinatas ex h.a.p. & in e. tranſuerſas alias gr. m. i. annexas

quam bibere possint. Cibatui offas positas: eæ maximè glomerãtur ex ficis & farre mixto. Diebus viginti antequam quis tollere vult turdos, largius dat cibum, quòd plus ponit, & farre subtiliore incipit alere. In hoc tecto caueáque tabulata habeant aliquot, ad perticæ supplementum. Contra hoc auiarium est aliud minus, in quo quæ mortuæ ibi sunt aues, vt domino numerum reddat, curator seruare solet. Cùm opus sunt ex hoc auiario vt sumantur idoneæ, excluduntur in minusculum auiarium, quod est coniunctum cum maiore ostio, lumine illustriore, quod seclusorium appellant. Ibi cùm eum numerum habet exclusum, quem sumere vult, omnes occidit. Hoc ideo in "secluso clàm, ne reliqui, si videãt, *seclusorio* despondeant animum, atque alieno tempore venditoris moriantur. "Non vt aduenæ volucres pullos *Nõ enim* faciunt, in agro ciconiæ, in tecto hirundines, sic aut *vt a. v. f.* hîc aut illic turdi, qui cùm sunt nomine mares, re *pullos: vt in* vera fœminæ quoque sunt: neque id non secutum vt esset in merulis, quæ nomine fœminino mares quoque sint. Præterea volucres cùm partim aduenæ sint, vt hirundines & grues: partim vernaculæ, vt gallinæ ac columbæ: de illo genere sunt turdi aduentitio, ac quotannis in Italiam trans mare aduolant, circiter æquinoctium autumnale, & eodem reuolant ad æquinoctium vernum. Et alio tempore turtures ac coturnices, immani numero. hoc ita fieri apparet in insulis propinquis "Pontiis, Palmariæ, *Pontia, Palmaria, Pandataria* Pandatariæ. Ibi enim in prima volatura cùm veniũt, morantur dies paucos requiescendi causa. Idémque faciunt cùm ex Italia trans mare remeant. Appius Axio, Si quinque millia huc conieceris, inquit, & erit epulum ac triumphus, sexaginta millia quæuis statim in fœnus des licebit. Tum mihi, Tu dic illud alterũ genus ornithonis, qui animi causa constitutus à te sub Casino fertur: in quo diceris longè vicisse non modò archetypon inuentoris nostri ὀρνιθοτροφεῖον M. Lænij Strabonis, qui Brundisij hospes noster primus in peristylo habuit exhedra con-

clusas aues, quas pasceret obiecto rete, sed etiam in Thusculano magno ædificio Luculli. Cui ego, Cùm habeam sub oppido Casino flumen, quod per villam fluat liquidum & altum, marginibus lapideis, latum pedes L V II, & è villa in villam pontibus trāseatur, lōgum P. D C C C C L, directum ab insula ad Museum, quæ est à Vinio fluuio, vbi confluit "altera amnis ad summum flumen, vbi est Museum: circum huius ripas ambulatio sub dio, pedes lata denos. Ab hac ambulatione in agrum versus, ornithonis locus ex duabus partibus dextra & sinistra maceriis altis conclusus. Inter quas locus qui est ornithonis, patet in latitudinem P. X L V I I I, deformatus ad tabulæ literariæ speciem cum capitulo, forma quæ est quadrata. Patet in longitudinem P. L X X I I: qua ad capitulum rotundus est, P. X X V I I. Ad hæc, ita vt in margine quasi infimo tabulæ descripta sit ambulatio, ab ornithone plumula, in qua media sunt caueæ, qua iter in aream est. In limine in lateribus dextra & sinistra porticus sunt primoribus columnis lapideis, intermediis arbusculis humilib⁹ ordinatæ, cùm à summa macerie ad epistylium tecta porticus sit rete cannabina: & ab epistylio ad stylobatem hæ sunt auibus omne genus oppletæ, quibus cibus ministratur per retem, & aqua riuulo tenui affluit. Secūdum stylobatis interiorem partem dextra & sinistra ad summam aream quadratam è medio diuersæ duæ non latę, sed oblongæ sunt piscinæ ad porticus versus. Inter eas piscinas tantummodo accessus semita in tholum, qui est vltra rotūdus columnatus: vt est in æde Catuli, si pro parietibus feceris columnas. Extra eas columnas est silua manu sata, grandibus arboribus tecta, vt infima perluceat, tota septa maceriis altis. Intra tholi columnas exteriores lapideas, & totidem interiores ex abiete tenues, locus est P. V latus. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruis sunt, vt perspici in silua possit, & quæ ibi sunt, neque auis eas transire. Intra interiores columnas pro pariete rete auiarium

alter

rium

tium est obiectum. Inter has, & exteriores gradatim "substructum vt θεατρίδιον auium: mutuli crebri omnibus columnis impositi, sedilia auium. Intra retem aues sunt omne genus: maximè cantrices, vt lusciniolæ, ac merulæ: quibus aqua ministratur per canaliculam, cibus obiicitur sub retem. Subter columnarum stylobaten est lapis à falere pedem & dodrantem alta: ipsum falere ad duo pedes altum, à stagno latum ad quinque, vt in culcitas & columellas conuiuæ pedibus circumire possint. Infimo intra falere est stagnum cum margine pedali, & insula in medio parua. Circum falere, & "naualia sunt excauata anatium stabula. In insula est columella, in qua intus axis qui pro mensa sustinet rotam radiatam, ita vt ad extremum vbi orbile solet esse acutum, tabula cauata sit, vt tympanum, in latitudinē duo pedes & semipedem, in altitudinem palmum. Hæc ab vno puero, qui ministrat, ita vertitur, vt omnia vnà ponantur, & ad bibendum, & ad edendum, & admoueantur ad omnes conuiuas. Ex suggesto faleris, vbi solent esse ἐσειμπτώματα, prodeunt anates in stagnum, ac nant: è quo riuus peruenit in duas, quas dixi, piscinas, ac pisciculi vltro ac citro commeant: cum & aqua calida, & frigida ex orbi ligneo, mensáque, quam dixi, in primis radiis esse epitoniis versis ad vnumquenque factum, sic vt fluat in conuiuam. Intrinsecus sub tholo stella lucifer interdiu, noctu hesperus, ita circumeunt ad infimum hemisphærium, ac mouentur, vt indicent quot sint horæ. In eodem hemisphærio medio circum cardinem est orbis ventorum octo, vt Athenis in horologio quod fecit Cyprestes. Ibique eminens radius à cardine ad orbem ita mouetur, vt eum tangat ventum qui flet, vt intus scire possis. Cùm hæc loqueremur, clamor fit in campo. Nos athletæ comitiorum vnà cùm id fieri non miraremur propter studia suffragatorum, & tamen scire vellemus quid esset, venit ad nos Pantulæius Parra. Narrat ad tabulam, cùm diriberent, quendam

sunt structa, vet. a. mutulis crebris o.c. impositis

natatilia

deprehensum tesserulas coniicientem in loculum, eum ad consulem tractum à fautoribus competitorum. Pauo surgit, quòd eius candidati custos dicebatur deprehensus.

De pauonibus. *CAP. VI.*

AXIVS, De Pauone, inquit, liberè licet dicas: quoniam discessit Fircellius; qui secus siquid diceret de iis gentilitatis causa, fortasse ante eùm duceret serram. Cui Merula, De pauonibus nostra memoria, inquit, greges haberi cœpti, & venire magno. Ex iis M. Aufidius Lurco supra sexagena millia numûm in anno dicitur capere. Ii aliquanto pauciores esse debent mares, quàm fœminæ, si ad fructum spectes. si ad delectationem, contrá: formosior enim mas. Pauonum greges agrestes transmarini esse dicuntur in insulis Sami in luco Iunonis. Item in Planasia insula M. Pisonis. Hi ad greges constituendos parantur bona ætate & bona forma. Huic enim natura formæ è volucribus dedit palmã. Ad admissuram hæ minores bimæ non idoneæ, nec iam maiores natu. Pascuntur omne genus obiecto frumento, maximè ordeo. Itaq; Seius iis dat in menses singulos ordei singulos modios, ita vt in fœtura det vberius, & ante quàm salire incipiãt. Is à procuratore ternos pullos exigit, eósq;, eùm creuerũt, quinquagenis denariis vendit, vt nulla ouis hũc assequatur fructum. Præterea oua emit, ac supponit gallinis, ex quibus

* ex iis excusos pullos refert "in testabilem eam in

in id tectum in quo qua pauones habet. quod tectum pro multitudine pauonum fieri debet, & habere cubilia discreta, tectorio leuata, quò neque serpens, neque bestia accedere vlla possit. Præterea habere locum ante se, quò pastum exeant diebus apricis. Vtrunque locum purum esse volunt hæ volucres. Itaque pastorem earum cum batillo circumire oportet, ac stercus tollere ac conseruare: quod & ad agriculturam idoneum est, & ad substramen pullorum. Primus hos Q. Hortẽsius augurali adiiciali cœna posuisse dicitur. quod protinus factum tam luxuriosi quàm seueri boni

viri

viri laudabant. Quem citò ſecuti multi, extulerunt eorum pretia, ita vt oua eorum denariis veneãt quinis, ipſi facilè quinquagenis: grex centenarius facilè quadragena millia ſeſtertia vt reddat: vt quidem Albutius aiebat, ſi in ſingulos ternos exigeret pullos, perfici ſexagena poſſe.

De columbis. *CAP. VII.*

INTEREA venit apparitor Appij à conſule, & augures ait citari. Ille foras exit è villa. At in villam intro inuolant columbæ: de quibus Merula Axio, Si vnquam περιστεροτροφεῖον cõſtituiſſes, has tuas eſſe putares, quanuis feræ eſſent. Duo enim genera earum in περιστεροτροφείῳ eſſe ſolent. Vnum, agreſte: vt alij dicunt, ſaxatile, quod habetur in turribus ac columinibus villæ: à quo appellatæ columbæ, quæ propter timorem naturalem ſumma loca in tectis captant. Quo fit vt agreſtes maximè ſequãtur turres, in quas ex agro euolant ſuapte ſponte, ac remeant. Alterum genus illud columbarum eſt clementius, quod cibo domeſtico contentum intra limina ianuæ ſolet paſci. Hoc genus maximè eſt colore albo. Illud alterum agreſte, ſine albo, vario. Ex his duabus ſtirpibus fit miſcellum tertium genus fructus cauſa, atque incedunt in locum vnum, quod alij vocant περιστερεῶνα, alij περιστεροτροφεῖον: in quo vno ſæpe vel quinque millia ſunt incluſæ. περιστερεὼν fit vt teſtudo, magna camera tectus, vno oſtio anguſto, feneſtris punicanis, aut latioribus, reticulatis vtrinque, vt locus omnis ſit illuſtris: néve quæ ſerpens, aliúdve quid animal maleficum introire queat. Intrinſecus quàm leuiſſimo marmorato toti parietes ac cameræ oblinuntur, & extrinſecus, circum feneſtras, ne mus aut lacerta qua adrepere ad columbaria poſſit. nihil enim timidius colũba. Singulis paribus columbaria fiunt rotunda, in ordinem crebra. Ordines quamplurimi eſſe poſſunt à terra vſque ad cameram. Columbaria ſingula eſſe oportet, vt os habeat quò introire & exire poſſit. Intus ternorum palmorum ex omnibus partibus ſub ordines ſingulos tabulæ fictæ,

vt fint bipalmes, quo vtãtur veſtibulo,ac prodeant.
purã eſſe Aquam " eſſe oportet, quò influat: vnde & bibere
p.quæ & vbi lauari poſſint. petmundæ enim ſunt hæ volucres. Itaque paſtorem columbarium quotquot menſibus crebrò oportet euerrere. Eſt enim quod eum inquinat locum appoſitum ad agriculturam,
ſi col. ita vt hoc optimum eſſe ſcripſerint aliquot,ſiue"quę columba quid offenderit, vt medeatur: ſiqua perierit, vt efferatur. Siqui pulli idonei ſunt ad vendendum,promat. Item quæ fœtę ſunt, in certum locum vt diſcluſum ab aliis rete habeant, quò transferan-
matres. tur,è quo foras euocare poſſint "matréſque. Quod faciunt duabus de cauſis:vna, ſi faſtidiunt aut incluſæ conſeneſcunt : quò libero aere, cùm exierint in agros,redintegtentur:altera de cauſa,propter illiciũ. ipſæ enim propter pullos quos habent, vtique redeunt, niſi à coruo occiſæ, aut ab accipitre interceptæ.Quos columbarij interficere ſolent,duabus virgis viſcatis defixis in terram, inter ſe curuatis, cùm
quod intercipere ſol. inter eas poſuerint obligatum animal, "quod item petere ſoleant accipittes,qui ita decipiuntur, cùm ſe obleuerunt viſco.Columbas redire ſolere ad locum licet animaduertere, quòd multi in theatro è ſinu miſſas faciunt,atque ad locum redeunt: quæ niſi reuerterentur,non emitterentur.Cibus apponitur circum parietes in canalibus, quas extrinſecus per fiſtulas ſupplent.Delectantur milio,tritico, ordeo,piſo,faſeolis,eruo. Item feras has in turribus ac ſum-
immittunt mis villis,qui habẽt agteſtres columbas, quoad poſſunt "immittendum in περιστερῶνας ætate bona. "pa-
parántque vt nec p.n. ve.t.m.q. f.habeãt. randum neque pullos,neque vetulas,totidem mares quot fœminas. Nihil columbis fœcundius. itaque diebus quadragenis concipit, & parit,& incubat, & educat : & hoc ferè totum annum faciunt. Tantummodo interuallum faciunt à bruma ad æquinoctium vetnum. Pulli naſcuntur bini, qui ſimulàc creuerunt, & habent robur, cum matribus pariunt. Qui ſolent ſaginare pullos columbinos, quò pluris vendant, ſecludunt eos, cùm

iam

iam pluma ſunt tecti. Deinde manducato candido farciunt pane: hieme hoc bis,æſtate ter,mane,meridie,veſperi.hieme demunt cibum medium.Qui iam pinnas incipiunt habere, relinquunt in nido illiſis cruribus,& matribus, vberius vt cibo vti poſſint,obiiciunt. Eo enim totum diem ſe & pullos paſcunt. Qui ita educantur, celerius pinguiores fiunt quàm alij, & candidiores. parentes eorum Romæ, ſi ſunt formoſi, bono colore, integri, boni ſeminis, paria ſingula vulgo veneunt ducenis numis, necnon eximia ſingulis millibus numûm:quas nuper cùm mercator tanti emere vellet à L. Axio equite Rom. minoris quadringẽtis denariis daturum negauit.Axius, Si poſſem emere,inquit, περιστερῶνα factum, quemadmodum in ędibus cùm habere vellem,emi fictilia columbaria,iam iiſſem emptum, & miſiſſem ad villam.Quaſi verò,inquit Pica,non in vrbe quoque ſint multi.An tibi columbaria qui in tegulis habent,non videntur habere περιστερῶνας, cùm aliquot ſupra centum millium ſextertiûm habeant inſtrumentum?è queis alicuius totum emas cenſeo,& ante quàm ædifices rure, magnum condiſcas hic in vrbe quotidie lucrum ''aſſem ſemiſſem condere in loculos. ex aſſe

De turturibus. *CAP. VIII.*

TVM Merula, Perge deinceps. Ille, Turturibus item, inquit, locum conſtituendum proinde magnum, ac multitudinem alere velis. Eúmque item, vt de columbis dictum eſt, vt habeat oſtium, ac feneſtras,& aquam puram,ac parietes,ac camaras munitas tectorio. Sed pro columbariis in pariete mutulos, aut palos in ordinem, ſupra quos tegeticulæ cannabinæ ſint impoſitæ. Infimum ordinem oportet abeſſe à terra non minus tres pedes, inter reliquos dodrantes, à ſummo ad camaram ad ſemipedem, æquè latũ ac mutulus à pariete extare poteſt: in quibus dies noctéſque paſcuntur. Cibatui quod ſit, obiiciunt triticum ſiccum, in centenos vicenos turtures ferè ſemodium:quotidie euerrentes eorum ſtabula,à ſtercore ne offendantur, quod item ſerua-

tur ad agrum colendum. Ad ſaginandum appoſitiſſimum tempus circiter meſſem. Etenim matres eorum tunc optimæ ſunt, cùm pulli plurimi gignuntur, qui ad farturam meliores. Itaque eorum fructus id temporis maximè conſiſtit.

De gallinis. *CAP. IX.*

* farturæ à fura

AXIVS, Ego quę requiro "ſarſuræ aſſuræ membra de palumbis, de gallinis dic ſodes Merula: tum de reliquis, ſiquid idoneum fuerit, racemari licebit. Igitur ſunt gallinæ quæ vocantur, generum trium, villaticæ, & ruſticæ, & Africanæ. Gallinæ villaticæ ſunt, quas deinceps rure habent in villis. De his qui ὀρνιθοβοσκεῖον inſtituere volunt, iidem adhibita ſcientia ac cura, vt capiant magnos fructus (vt maximè factitauerunt deliaci) hęc quinque maximè animaduertant oportet. De emptione, cuiuſmodi & quàm multas parent. De fœtura, quemadmodum admittant & pariant. De ouis, quemadmodum incubent & excudant. De pullis, quemadmodum & à quibus educentur. Hiſce appendix adiicitur, pars quinta, quemadmodum ſaginentur. E queis tribus generibus proprio nomine vocantur fœminæ quæ ſunt villaticæ, gallinæ, mares, galli: capi, ſemimares, quòd ſunt caſtrati. Gallos caſtrant, vt ſint capi, cādenti ferro "inurentes ad infima crura, vſque dum rumpatur. at quod extat vlcus, oblinunt figlina creta. Qui ſpectat vt ὀρνιθοβοσκεῖον perfectū habeat, ſint licet genera ei tria paranda, maximè villaticas gallinas: è queis in parādo eligat oportet fœcūdas, plerunq; rubicūda pluma, nigris pinnis, imparib⁹ digitis, magnis capitibus, criſta erecta ampla. Hę enim ad partiones ſunt aptiores. Gallos ſalaces, qui animaduertūt ſi ſunt lacertoſi, rubēti criſta, roſtro breui, pleno, acuto, oculis rauis aut nigris, palea rubra ſubalbicāti, collo vario aut aureolo, feminibus piloſis, cruribus breuibus, vnguibus longis, caudis magnis, frequentibus pinnis. Item qui elati ſunt, ac vociferant ſæpe, in certamine pertinaces, & qui animalia quæ nocent gallinis

inurentes ca' aria ad

linis, non modò non pertimescant, sed etiam pro gallinis propugnent. Nec tamen sequendum in seminio legendo, Tanagricos ac Medicos, & Chalcidicos: qui sine dubio sunt pulchri, & ad præliandum inter se maximè idonei, sed ad partus sunt steriliores. Si ducentas alere velis, locus septus attribuendus: in quo duæ caueæ coniunctæ magnæ constituendæ, quæ spectent ad exorientem versus, vtræque in longitudinem circiter decem pedes, latitudine dimidio minores "quàm in altitudine. paulo humiliores. vtraque fenestra lata tripedali, & eo pede altiores, è viminibus factæ raris: ita vt lumen præbeant multum, neque per eas quicquam ire intro possit " quæ nocere solent gallinis. Inter duas ostium sit, quà gallinarius curator earũ ire possit. In caueis crebræ perticæ traiectæ sint, vt omnes sustinere possint gallinas. Contra singulas perticas in pariete exculpta sint cubilia earum: ante sit (vt dixi) vestibulum septum, in quo, diurno tempore esse possint, atque in puluere volutari. Præterea sit cella grandis, in qua curator habitet, ita vt in parietibus circum omnia " plena sint cubilia gallinarũ, aut exculpta, aut affixa firmiter. motus enim cùm incubant nocet. In cubilibus, cùm parturient, acus substernendum: cùm pepererunt, tollere substramen, & recens aliud subiicere: quòd pulices & cætera nasci solent, quæ gallinam conquiescere non patiuntur. ob quam rem oua aut inæquabiliter maturescunt, aut consenescunt. Quæ velis incubet, negant plus x x v oportere oua incubare, quanuis propter fœcunditatem pepererit plura. Optimum esse partum æquinoctio verno, "ad autumnale. Itaque quæ ante aut post nata sunt, & etiam prima eo tempore, non supponenda: & ea quę subiicias, potius "vetulis, quàm pullastris, & quæ rostra aut vngues non habeant acutos: quę debent potius in cõcipiendo occupatæ esse quàm in cubando. Appositissimę ad partũ sũt anniculę, aut bimę. Si oua gallinis pauonina subiicies, cùm iam decem dies pa-

altitudine paulo humil. vtrisque fenestræ latitudine tr. quod nocere solet posita aut autumnali. è vet. quàm è pullastris, & quibus subiicias, rostra

uonina fouere cœpit, tum denique gallinacea subiicere, vt vnà excudant. Gallinaceis enim pullis bis deni dies opus sunt, pauoninis, ter noueni. Eas includere oportet, vt diem & noctem incubent, præter quàm mane & vespere, dum cibus ac potio his detur. Curator oportet circumeat diebus interpositis aliquot, ac vertere oua, vt æquabiliter concalefiant. Oua plena sint atque vtilia necne, animaduerti aiunt posse, si demiseris in aquam. quod inane, natat: plenum, desidit. Qui (vt hoc intelligant) concutiant, errare: quòd in eis vitales venas confundant. In iis idem aiunt, cùm ad lumen sustuleris, quòd perluceat, id esse ob inane. Qui hæc volunt diutius seruare, perfricant sale minuto, aut muria, tres aut quatuor horas, eáque abluta condunt in furfures, aut acus. In supponendo oua, obseruant vt sint numero imparia. Oua quæ incubantur, habeántne semen pulli, curator, quatriduo postquàm incubari cœpit, intelligere potest: si contra lumen tenuit, & purum vniusmodi esse animaduertit, putant eiiciendum, & aliud subiiciendum. Excussos pullos subducendum ex singulis nidis, & subiiciendum ei quæ habeat paucos. Ab eáque, si reliqua sint oua pauciora, tollenda, & subiicienda aliis quæ nondum excuderunt, & minus habent xxx pullos. Hoc enim gregem maiorem non faciendum. Obiiciendum pullis diebus xv primis mane subiecto puluere (ne rostris noceat terra dura) polentam mixtam cum nasturtij semine, & aqua aliquanto antè facta intrita, ne tum denique in eorum corpore turgescat, aqua prohibendum. Quando de clunibus cœperint habere pinnas, è capite & è collo eorum crebrò eligendi pedes. sæpe enim propter eos consenescunt. Circum caueas eorum incendendum cornum ceruinum, ne quæ serpens accedat: quarum bestiarum ex odore solent interire. Prodigendi in solem & in sterquilinium, vt se volutare possint, quòd ita alibiliores fiunt. Neque pullos tantùm sed omne ὀρνιθοβοσκεῖον, cùm æstate, tum vtique cùm tempestas sit mollis, atque apricum: intento

to supra rete, quod prohibeat eas extra septa euolare, & in eas inuolare extrinsecus accipitrem, aut quid aliud: " euitantem caldorem & frigus: quod vtrunque his aduersum. Cùm iam pinnas habebunt, consuefaciendum vt vnam aut duas sectentur gallinas. Ceteræ vt potius ad pariendum sint expeditæ quàm in nutricatu occupatæ. Incubare oportet incipere secundum nouam lunam, quòd ferè quæ ante, pleraque non succedunt. Diebus ferè x. x excudunt. De quibus villaticis quoniam vel nimium dictum, breuitate reliqua compensabo. Gallinæ rusticæ sunt in vrbe raræ: nec ferè mansuetæ sine cauea videntur Romæ: similes facie non his villaticis gallinis nostris, sed Africanis aspectu, ac facie incõtaminata. In ornatibus publicis solent poni cum psittacis, ac merulis albis, item aliis id genus rebus inusitatis. Neque ferè in villis oua ac pullos faciunt, sed in siluis. Ab his gallinis dicitur insula Gallinaria appellata, quæ est in mari Thusco, secundum Italiam, contra montes Ligusticos, Intemelium, Albiũ, Ingaunum. Alij ab his villaticis inuectis à nautis, ibi feris factis procreatis. Gallinæ Africanæ sunt grandes, variæ, gibberæ, quas μιλεαγρίδας appellant Græci. Hæ nouissimæ in triclinium ganearium introierũt è culina, propter fastidiũ hominũ. veneũt propter penuriã magno. De tribus generibus, gallinæ saginãtur maximè villaticę. Eas includũt in locũ tepidũ & angustũ, & tenebricosum, quòd motus earũ & lux pinguitudini inimica, ad hanc rem electis maximis gallinis, nec continuò his quas melicas appellant falsò: quòd antiqui vt thetin thelim dicebant, sic medicam melicam vocabant. Hæ primò dicebantur, quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ, quæque ex iis generatæ postea propter similitudinem. Amplas omnes ex iis, euulsis ex alis " pinnis, & è cauda farciunt turundis ordeaceis partim admixtis ex farina loliacea, aut semine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, obseruantes ex quibusdam signis, vt prior sit concoctus quàm

euitare itẽ cald. fr. oportet. quod

pinnis & cauda,

secundum dent. Dato cibo, cùm perpurgarunt caput, nequos habeant pedes, rursus eas concludunt. Hoc faciunt vsque ad dies XXV. tunc denique pingues fiunt. Quidam ex triticeo pane iutrito in aquâ, mixto vino bono & odorato; farciunt, ita vt diebus XX pingues reddant ac teneras. Si in farciendo nimio cibo fastidiunt; remittendum in datione " pro portione: ac decem primis processit, in posterioribus vt diminuat eadem ratione, vt vigesimus dies & primus sit par. Eodem modo palumbes farciunt ac reddunt pingues.

propor- tione, sicut decẽ pr.

De anseribus. CAP. X.

TRANSI, inquit Axius, nunc in illud genus quod vos philogræci vocatis ἀμφίβιον, quod non est vlla villa ac terra contentum, sed requirit piscinas: " in quibus vbi anseres aluntur, nomine χηνοβοσκεῖον appellatis. Horum greges Scipio Metellus & M. Seius habent magnos aliquot. Merula, Seius, inquit, ita greges comparauit anserum, vt hos quinque gradus obseruaret quos in gallinis dixi. Hi sunt de genere, de fœtura, de ouis, de pullis, de sagina. Primùm iubebat seruum in legendo obseruare vt essent ampli & albi: quòd plerunque pullos similes sui faciunt. Est enim alterum genus varium, quod ferum vocatur, nec cum iis libenter congregatur, nec æquè fit mansuetum. Anseribus admittendis tempus est aptissimum à bruma: ad pariendum & incubandum à Kal. Martij vsq; ad solstitium. Saliunt ferè in aqua, " inungentur in flumen, aut piscinam. Singulæ non plus quater in anno pariunt. Singulis, vbi pariant, faciundum haras quadratas circum binos pedes & semipedem. Eas substernendum palea. Notandum earum oua aliquo signo; quòd aliena non excudunt. Ad incubandum supponunt plerunque IX aut XI. Qui hoc minus, VII: qui hoc plus, XV. Incubat tempestatibus dies XXX, tepidioribus XXV. Cùm excudit, quinque diebus primis patiuntur esse cum matre. deinde quotidie

quas, quia ibi

dũ se mergũt in flumen

sere-

serenum cùm est, producunt in prata, item piscinas aut paludes: iísque faciunt haras supra terrã aut subtus, in queis non includant plus vicenos pullos. Eásque cellas prouident ne habeant in solo humorem, & vt molle habeant substramen è palea, aliáve qua re: néve qua eò accedere possint mustelæ, aliæ ve bestiæ quæ noceant. Anseres pascunt in humidis locis, vbi pabulum serunt, quod aliquem fructum ferat: serúntque his herbam quæ vocatur seris, quòd ea aqua tacta, etiam cùm est arida, fit viridis. Folia eius decerpentes dant, ne, " si eò ingerint vbi nascitur, aut obterendo perdant, aut ipsi cruditate pereant. voraces enim sunt natura. Quo temperandum iis qui propter cupiditatem sæpe in pascendo si radicem prenderunt, quam educere velint è terra, abrũpunt collum: perimbecillum enim id, vt caput molle. Si hæc herba non est, dandum ordeum, aut frumẽtum aliud. Cùm est tempus farraginis, dandũm vt in seri dixi. Cùm incubant, ordeum iis intritum in aqua apponendum. Pullis primùm biduo polenta aut ordeum apponitur, tribus proximis nasturtium viride confectum minutatim ex aqua in vas aliquod. Cùm autem sunt inclusi in haras, aut speluncas, vt dixi, victui obiiciunt his polentam ordeaceam, aut farraginem, herbámve teneram aliquam concisam. Ad saginandum eligunt pullos circiter sexquimense "qui sunt natu: eos includunt in saginario, ibíque polentam & pollinem aqua madefacta dant cibum, ita vt " per dies saturent. Secundum cibum largè vt bibant faciũt potestatem. Sic curati, circiter duobus mensibus fiunt pingues. Quotienscunque sumpserunt, locus solet purgari: quòd ipsi ament locum purum, neque ipsi vllum, vbi fuerint, relinquunt purum.

si commederent vbi nasc.

qui nati sint

perinde se sat.

De anatibus. C A P. X I.

QVI autem volunt greges " anatium habere, ac constituere νησσοτροφεῖον, primùm, locum (cui est facultas) eligere oportet palustrem, quòd eo

anatum

maximè delectantur. si id non, potissimum ibi vbi sit naturalis aut lacus, aut stagnum, aut manufacta piscina: quò gradatim descendere possint. Septum altum esse oportet, vbi versentur, ad pedes x v, vt vidistis ad villam Sei: quod vno ostio claudatur. circum totum parietem intrinsecus crepido lata, in qua secundum parietem sint tecta cubilia, ante" eas vestibulum earum exæquatum tectorio opere testaceo. In eo perpetua canalis, in quam & cibus ponitur iis, & immittitur aqua: sic enim cibum capiunt. Omnes parietes tectorio læuigantur, ne fæles, aliáve quæ bestia introire ad nocendum possit. idque septum totum rete grandibus maculis integitur, ne eò inuolare aquila possit, néve ex ea euolare anas. Pabulum iis datur triticum, ordeum, vinacei, vuæ, nonnunquam etiam ex aqua cammari, & quædam eiusmodi aquatilia. Quæ in eo septo erunt piscinæ, in eas aquam largè influere oportet, vt semper recens sit. Sunt item non dissimilia alia genera, vt querquedulæ, phalarides, sic perdices: quæ (vt Archelaus scribit) voce maris audita, concipiunt. Quæ vt superiores, neque propter fœcunditatem, neque propter suauitatem saginantur, sed sic pascendo fiunt pingues. Quod ad villaticarum pastionum primum actum pertinere sum ratus, dixi.

ea vest.

De leporibus. *CAP. XII.*

INTEREA redit Appius, & percunctati nos ab illo & ille à nobis, quid esset dictum ac factũ, Appius, Sequitur, inquit, actus secũdi generis, affictitius ad villam qui solet esse, ac nomine antiquo à parte quadã, leporariũ appellatum. Nam neq; solùm lepores eo includuntur silua, vt olim in iugero agelli, aut duobus, sed etiã cerui aut capreæ in iugeribus multis. Q. Fuluius" Lippinus dicitur habere in Tarquiniensi septa iugera x l, in quo sunt inclusa non solùm ea quæ dixi, sed etiam oues feræ: etiam hoc maius hic in Statonensi, & quidam in locis aliis. In Gallia verò transalpina T. Pompeius tantum septum venatio-

leporariũ dic. h. in T. septum iugerum

nationis, vt circiter ∞ ∞ ∞ ∞ passuum locum inclusum habeat. Præterea in eodem consepto ferè habere solent, de animalibus coclearia, atq; aluearia, atq; etiã dolia vbi habeant conclusos glires. Sed horum omnium custodia, incrementum & pastio aperta, præterquam de apibus. Quis enim ignorat septa è maceriis ita esse oportere in leporario, vt tectorio tecta sint, & sint alta? alterum, ne fælis, aut mælis, aliáve quæ bestia introire possit: alterum, ne lupus transilire. Ibíque esse latebras vbi lepores interdiu delitescant in virgultis atque herbis: & arbores patulis ramis, quæ aquilæ impediant conatus. Quis item nescit, paucos si lepores, mares vt fœminas, intromiserit, breui tempore fore vt impleatur? tanta fœcunditas huius quadrupedis. "Quatuor modò enim intromisit in leporarium, breui solet repleri. Fit enim sæpe cùm habent catulos recentes, alios vt in ventre habere reperiantur. Itaque de his Archelaus scribit, annorum quot sint siquis velit scire, inspicere oportere foramina naturæ:" quæ sine dubio alius alio habet plura. Hos quoque nuper institutum vt saginarent pleraque, cùm exceptos è leporario concludant in caueis, & loco clauso faciant pingues. Eorum ergo tria genera ferè sunt. vnum, Italicum hoc nostrum, pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte pulla, ventre albo, auribus longis: qui lepus dicitur, cùm prægnans sit, tamen concipere. In Gallia transalpina & Macedonia fiunt permagni: in Hispania & in Italia, mediocres. Alterius generis est quod in Gallia nascitur ad Alpes: qui hoc ferè mutant, quòd toti candidi sunt. hi rarò perferuntur Romam. Tertij generis est quod in Hispania nascitur, simile nostro lepori ex quadam parte, sed humile: quem cuniculum appellant. L. Ælius putabat ab eo dictum leporem à celeritudine, quòd leuipes esset. Ego arbitror à Græco vocabulo antiquo, quòd eum "Æolis Bœotij λέποριν appellabant. Cuniculi dicti ab eo quòd sub terra cuniculos ipsi facere so-

Quat. enim modò si intro miseris in lepor.

quod

Æolis

leant, vbi lateant in agris. Horum omnium tria genera, si possis, in leporario habere oportet. Duo quidē vtiq. te habere puto, & quòd in Hispania annis ita fuisti multis, vt inde te cuniculos persecutos credā.

De apris. *CAP. XIII.*

APROS quidem posse habere in leporario, nec magno negotio ibi & captiuos & cicures, qui ibi nati sint, pingues solere fieri, scis inquam Axi. Nā quem fundum in Tusculano emit hic Varro à M. Pupio Pisone, vidisti ad bucinam inflatam certo tempore apros & capreas conuenire ad pabulum: cùm è superiore loco è palæstra apris effunderetur glans, capreis vicia, aut quid aliud. Ego verò, inquit ille, apud Q. Hortensium cùm in agro Laurenti essem, ibi istuc magis τραγικῶς fieri vidi. Nam silua erat (vt dicebat) supra quinquaginta iugerum maceria septa, quod non leporarium, sed θηριοτροφεῖον appellabat. Ibi erat locus excelsus, vbi triclinio posito cœnabamus. Quintus Orphea vocari iussit: qui cùm eo venisset cum stola & cithara, & cantare esset iussus, buccinam inflauit: vbi tanta circunfluxit nos ceruorum, aprorum, & ceterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formosum mihi visum sit spectaculum, quàm in circo maximo
non fine ædilium "sine Africanis bestiis cùm fiunt venationes.

De Cocleis. *CAP. XIIII.*

AXIVS, Tuas partes (inquit) subleuauit Appius, ô Merula noster. Quod ad venationem pertinet, breuiter secundus transactus est actus. Nec de cocleis ac gliribus quæro, quod reliquum est. neq; enim magnū emolumentū esse potest. Nō istuc tam simplex est, inquit Appius, quàm tu putas ô Axi noster. nam & idoneus sub dio sumēdus locus coclearis: quem totū circum aqua claudas, ne quas ibi posueris ad partum, non liberos earum, sed ipsas quæras. Aqua,
includendæ inquam, "finiendæ, ne fugitiuarius sit parandus. Locus is melior, quem & non coquit sol, & tangit ros. Qui si naturalis non est (vt ferè non sunt in aprico
vbi loco) neque habeas in opaco," vt facias, vt sunt sub rupibus

rupibus ac montibus, quorum alluant radices lacus ac fluuij, manu facere oportet roscidum. qui fit, si eduxeris fistulam, & in eam "mammillas imposueris tenues, quæ eructent aquam, ita vt in aliquem lapidem incidat, ac latè dissipetur. Paruus iis cibus opus est, & is sine ministratore. Et hunc, dum serpit, non solùm in area reperit, sed etiam, si riuus non prohibet, in parietes stantes inuenit. Denique ipsæ exgruminantes ad propalam vitam diu producunt, cùm ad eam rem pauca laurea folia interiiciant, & aspergant fu fures non multos. Itaque coquus has viuas an mortuas coquat, plerunque nescit. Genera coclearum sunt plura: vt minutæ albulæ, quæ afferuntur è Reatino: & maximæ, quæ de Illyrico apportantur: & mediocres, quæ ex Africa afferuntur. Non "quo non in his regionibus quibusdam locis ex magnitudinibus non sint dispariles. nam & valde amplæ "sunt, quanquam ex Africa, quæ vocantur solitannæ, ita vt in eas LXXX quadrantes coniici possint: & sic in aliis regionibus eædem inter se collatæ, & minores sunt ac maiores. Hæ in fœtura pariunt innumerabilia. Earum semen minutum, ac testa molli, diuturnitate obdurescit: magnis insulis in areis factis, magnum bolum deferunt æris. Has quoque saginare solent ita, vt ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre, vbi pascantur, quæ foramina habeat, vt intrare aer possit. Viuax enim hæc natura.

papillas

quòd in

sunt quædam ex Afr. quæ v. solitanæ, ita vt earū calices quadr. octoginta capere poss.

De gliribus. CAP. XV.

GLIRARIVM autem dissimili ratione habetur: quòd non aqua, sed maceria locus sepitur. Tota leui lapide aut tectorio intrinsecus incrustatur, ne ex ea erepere possit. In eo arbusculas esse oportet quæ ferunt glandem, quæ, cùm fructum non ferunt, intra maceriam iacere oportet glandem & castaneam, vnde saturi fiant. Facere his "cauos oportet laxiores, vbi pullos parere possint. Aquam esse tenuem: quòd ea non vtuntur multum, & aridum locum quærunt. Hi saginantur in doliis,

caueas

quæ etiam in villis habent multi, quæ figuli faciunt, multo aliter atque alia: quòd in lateribus eorum semitas faciunt, & cauum vbi cibum constituāt. In hoc dolium addunt glandem, aut nuces iuglandes, aut castaneam. Quibus in tenebris, cùm cumulatim positum est in doliis, fiunt pingues.

De apibus. *CAP. XVI.*

APPIVS igitur, Relinquitur, inquit, de pastione villatica, tertius actus de piscinis. Quid tertius? inquit Axius. An quia tu solitus es in adolescentia tua domi mulsum non bibere, propter parsimoniam, nos mel negligemus? Appius, Nobis verum "dicit, inquit. Nam cùm pauper cum duobus fratribus & duabus sororibus essem relictus, quarum alteram sine dote dedi Lucullo, à quo hæreditate me cessa primum, & primus mulsum domi meæ bibere cœpi ipse, cùm interea nihilo minus penè quotidie in cōuiuio omnibus darem mulsum. Præterea meum erat, non tuum, eas nouisse volucres, quibus plurimū natura ingenij atque artis tribuit: itaque eas melius me nosse quàm te, vt scias, de incredibili earum auium natura audi. Merula, vt cætera fecit, ἱστορικῶς, quæ sequi meliturgi soleant, demonstrabit. Primùm apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaque Archelaus in epigrāmate ait eas esse, βοὸς φθιμένης πεποιημένα τέκνα. Idē, ἵππων μὲν σφῆκες γενεά, μόσχων δὲ μέλισσαι. Hæ apes non sunt solitaria natura, vt aquilæ, sed vt homines. Quòd si hoc faciunt etiam graculi; at non idem: quòd hîc, societas operis & ædificiorum: quod illic nō est. Hîc ratio atq; ars: ab his opus facere discūt, ab his ædificare, ab his cibaria condere. Tria enim harum, cibus, domus, opus. neque idem quod cibus cera: nec quod ea, mel: nec quod mel, domus. "non in fauo sexangulis cella? totidem quot habet ipsa pedes (quod geometræ ἑξάγωνον fieri in orbi rotundo ostendunt) vt plurimum loci "includatur. Foris pascuntur "intus opus faciunt: quod dulcissimum quòd est, & diis & hominibus est acceptum: quòd fauus venit

dic,

Nam in f. cella ex angulis tot.

includāt intus fauos melle farciunt: q. d. quidem est, & d. & h. acc.

venit in altaria, & mel ad principia conuiuij, & in secundam mensam administratur. Hæ vt hominum ciuitates, quòd hîc est & rex, & imperium, & societas: quòd sequuntur omnia pura. Itaque nulla harum assidit in loco inquinato, aut eo qui malè oleat, neque etiam in eo qui bona olet vnguenta: itaque his vnctus qui accessit, pungunt. Non vt muscæ liguriunt, quòd nemo has videt (vt illas) in carne, aut sanguine, aut adipe. Ideo modò cōsidunt in quo est sapor dulcis. Minimè malefica, quòd nullius opus vellicans facit deterius. Neque ignaua, vt non, qui eius opus conetur disturbare, resistat. Neque tamen nescia suæ imbecillitatis, quæ cùm causa Musarum esse dicantur volucres, quòd & siquando displicatæ sunt, cymbalis & plausibus numero reducunt in locum vnum. Et vt his diis Helicona atque Olympum attribuerunt homines, sic his floridos & incultos natura attribuit montes. Regem suum sequuntur quocunque it, & fessum subleuant: &, si nequit volare; succollant, quòd eum seruare volunt. Neque ipsæ sunt inficientes, necnon oderunt inertes. Itaque insectantes à se eiiciunt fucos, quòd hi neque adiuuant, & mel consumunt: quos "vocificantes plures persequuntur, etiam paucæ. Extra ostium aluei obturant omnia, quà venit inter fauos spiritus, quam ἐριθάκην appellant Græci. Omnes vt in exercitu viuunt, atque alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & vt colonias mittunt. Hîque duces conficiunt quædam ad vocem, vt imitatione tubæ. tum id faciunt, cùm inter se signa pacis ac belli habeant. Sed, ô Merula, Axius noster ne, dum hæc audit, physicam addiscat, quòd de fructu nihil dixi, nunc cursu lampada tibi trado. Merula, De fructu, inquit, hoc dico, quod fortasse an tibi satis sit, Axi, in quo auctorem habeo non solùm qui aluearia sua locata habet quotannis quinis millibus pondo mellis, sed etiam hunc Varronem nostrum: quem audiui dicentem, duo milites se habuisse in Hispania fratres Veianios ex agro Falisco locupletes, quibus cùm à pa-

vocife-rantes

tre relicta esset parua villa, & agellus non sanè maior iugero vno, hos circum villam totam aluearium fecisse, & hortum habuisse; ac reliquum thymo & cytiso obseuisse, & apiastro, quod alij μελίφυλλον, alij μελισσόφυλλον, quidam μέλινον appellant. Hos nunquam minus, vt peræquè ducerent dena millia sextertia, ex melle recipere esse solitos; tum eos & velle expectare, vt suo potius tempore mercatorem admitterent, quàm celerius alieno. Dic igitur, inquit, vbi, & cuiusmodi facere oporteat aluearium, vt magnos capiam fructus. Ille, μελιττῶνας ita facere oportet, quos alij "μελισσοτροφεῖα appellant, eandem rem quidam mellaria. Primùm, secundum villam, potissimùm vbi non resonent imagines: hic enim sonus harum fugæ causa existimatur esse. Procerum esse oportet aere temperato, neque æstate feruido, neque hieme non aprico, vt spectet potissimùm ad hibernos ortus: quæ prope se loca habeat, ea vbi pabulum sit frequens, & aqua pura. Si pabulum naturale non est, ea oportet dominum serere, quæ maximè sequuntur apes. ea sunt, rosa, serpyllum, apiastrum, papauer, faba, lens, pisum, ocymum, ciperum, medica: & maximè cytisum, quod valentibus vtilissimum est. Etenim ab æquinoctio verno florere incipit, & permanet ad alterum æquinoctium autumni. Sed vt hoc aptissimum ad sanitatem apium, sic ad mellificium thymum. Propter hoc Siculum mel fert palmam, quòd ibi thymũ bonum & frequens est. Itaque quidam thymum contundunt in pila; & diluunt in aqua tepida: "eo conspergunt omnia seminaria consita apium causa. Quod ad locum pertinet, hoc genus potissimùm eligendum iuxta villam: non "quo non in villæ porticu quoque quidam (quo tutius essent) aluearia collocarint. "Vbi sint, alij faciunt ex viminibus rotundas, alij è ligno ac corticibus, alij ex arbore caua, alij fictiles: alij etiam ex ferulis, quadratas, longas pedes circiter ternos, latas pedem: sed ita vti cùm parum sit qua com-

μελιττοτροφεῖα
ea consp.
quòd
Alueos
vbi

compleant, eas coanguſtent, ne in vaſto loco & inani deſpondeant animum. hæc omnia vocant à mellis alimonio, aluos: quas ideo videntur medias facere anguſtiſſimas, vt figuram imitentur earum. "Vitiles ſimo bubulo oblinunt intus & extra, ne *Fictiles* aſperitate abſterreantur. eáſque aluos ita collocant in mutulis parietis, vt ne agitentur, néve inter ſe contingãt. Cùm in ordinem ſint poſitæ, ſic interuallo interpoſito alterum & tertium ordinem infrà faciunt, & aiunt potius hinc demi oportere quàm addi quartum. Media "aluo, in qua introeant apes, fa- *aluo, qua* ciunt foramina parua dextra ac ſiniſtra. Ad extrema, qua mellarij fauum eximere poſſint, opercula imponunt aluis. Optimæ fiunt " corticeæ: de- *cortica* terrimæ fictiles, quòd & frigore hieme, & æſtate calore vehementiſſimè hîc commouentur. Verno tempore & æſtiuo ferè ter in menſe mellarius inſpicere debet fumigans leuiter eas, & à ſpurcitiis purgare aluum, & vermiculos eiicere. Præterea vt animaduertat ne reguli plures exiſtant. inutiles enim fiunt propter ſeditiones. & , vt quidam dicunt, tria genera cùm ſint ducum in apibus, niger, ruber, varius: vt Menecrates ſcribit, duo, niger, & varius, qui ita melior, vt expediat mellario cùm duo ſunt eadem aluo, interficere nigrum, quem ſcit cum altero rege eſſe ſeditioſum, & corrumpere aluum: quòd fuget, aut cum multitudine fugetur. De reliquis apibus optima eſt parua, varia, rotunda. Fur, qui vocatur ab aliis fucus, alter eſt lato ventre. Veſpa, quæ ſimilitudinem habet apis, neque ſocia eſt operis, & nocere ſolet morſu, quam apes à ſe ſecernunt. Eæ differunt inter ſe, quæ feræ & cicures ſunt. Nunc feras dico quæ in ſilueſtribus locis paſcitant: cicures, quæ in cultis. Silueſtres, minores ſunt magnitudine, & piloſæ, ſed opifices magis. In emendo emptorem videre oportet valeant an ſint ægræ. Sanitatis ſigna, ſi ſunt frequentes in examine, & ſi nitidæ: & , ſi opus quod faciunt eſt æquabile ac leue. Minus valentium ſigna, ſi ſunt

pilosæ & horridæ, vt puluerulentæ: nisi opificij eas vrget tempus. tum enim propter laborem aspeʀantur ac macescunt. Si transferendæ sunt alui in alium locum, id facere diligenter oportet: & tempora quibus id potissimum facias, animaduertendum: & loca, quò transferas, idonea prouidendum. Tempora, vt verno potius quàm hiberno: quòd hieme difficulter consuescunt, quò sunt translatæ, manere: itaque fugiunt plerunque. Si è bono loco transtuleris eò vbi idonea pabulatio non est, fugitiuæ fiunt. Nec si ex aluo in aluum in eodem loco traiicias, negligenter faciendum. Sed si transituræ sunt apes, ea apiastro perfricanda, quòd illicium hoc illis: & faui melliti intus ponendi, à faucibus non longè, ne, cùm animaduerterint, aut inopiam escæ habuisse dicantur, aut cùm sunt apes morbidæ propter primores vernos pastus, qui ex floribus nucis Græcæ & cornu fiunt, cæliacas fieri, atque vrina pota reficj. De his propolim vocãt, è quo faciunt ad foramẽ introitus

Quam ob rem. protectum in aluum maximè æstate. "Quam rem etiam nomine eodem medici vtuntur in emplastris. Propter quam rem etiam carius in sacra via quàm mel venit. Erithacen vocant, quo fauos extremos inter se conglutinant, quod est aliud "melle,

melius prop. propoli: itaque in hoc vim esse illiciendi. Quocirca examen vbi volunt considere, eum ramum aliámve quam rem oblinunt hoc, admixto apiastro. Fauus est, quem fingunt multicauatum è cera, cum singula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit natura. Neque quæ afferuntur ad quatuor res faciendas, propolim, erithacen, fauum, mel, ex iisdem omnibus rebus carpere " dicuntur simplex. quòd è

dicũtur. Simplex ministerium, quòd malo punico & asparago cibum carpant solum, ex olea arbore ceram, è fico mel, sed non bonum. Duplex ministerium præberi, vt è faba, apiastro, cucurbita, brassica, ceram & cibum. Nec non aliter duplex, quod fit è malo & piris siluestribus, cibum & mel. Item aliter duplex, quòd è papauere ceram & mel. Triplex ministerium quoque fieri

vti

vti ex nuce Græca, & è lapsana, cibum, mel, ceram. Item ex aliis floribus ita carpere, vt alia ad singulas res sumant, alia ad plures. Necnon etiam aliud discrimen sequantur in carptura, aut eas sequatur, vt in melle, quod ex alia re faciunt liquidũ mel, vt ex "sisere flore: ex alia contrà, spissum, vt è rore marino. Sic ex alia re, vt è fico mel insuaue, è cytiso bonum, è thymo optimum. Cibi " pars, quòd potio, & ea iis aqua liquida, vnde bibant esse oportet: eámque propinquam, quæ præterfluat, aut in aliquem locum influat, ita vt ne altitudine ascendat duo aut tres digitos: in qua aqua iaceant testæ aut lapilli, ita vt extent paulum, vbi assidere, & bibere possint. In qua diligenter habenda cura, vt aqua sit puta: quod ad mellificium bonum vehementer prodest. Quòd non omnis tempestas ad pastum prodire longiùs patitur, præparandus his cibus, ne tum melle cogantur solo viuere, aut relinquere exinanitas aluos. Igitur ficorum pinguium circiter decẽ pondo decoquunt in aquæ congiis sex: quas coctas in offas propè apponunt. Alij aquam mulsam in vasculis propè vt sit curant. In quæ addunt lanam purpuream, per quam sugant: vno tempore ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam. Singula vasa ponunt ad aluos singulas, & hac supplentur. Alij vuam passam & ficum cùm pinserunt, affundunt sapam, atque ex eo factas offas "apponunt ibi, quum foras hieme in pabulum procedere tamen possint. Cùm examen exiturum est (quod fieri solet cum adnatæ prosperè sunt multæ, ac progeniem veteres emittere volunt in coloniam: vt olim crebrò Sabini factitauerunt propter multitudinem liberorum) "huius quòd duo solent præire signa, scitur. Vnum, quòd superioribus diebus maximè vespertinis, multæ ante foramen, vt vuæ, aliæ ex aliis pendent conglobatæ. Alterum, quòd cùm iam euolaturæ sunt, aut etiam inceperunt, consonant vehementer, proinde vt milites faciunt cùm castra mouent. Quæ primò tum exierunt, in conspectu volitant, reliquas quę nondum congre-

siseris

pars quoque potio,

apponunt. Id tempestatibus & hieme, cùm in pabulum procedere non possunt.

p. pr. non duo sol. pr. signa. Vnum,

gatæ ſunt,reſpectantes,dum cõueniant. Cùm à mellario id feciſſe ſunt animaduerſæ, iaciundo in eas puluerem, & circumtinniendo ære, perterritas quò voluerit perducet. Non longè "inde oblinunt erithace, atque apiaſtro, cæteriſque rebus quibus delectantur. Vbi conſederunt, afferunt aluum propè eiſdem illiciis illitam intus, & propè appoſita, fumo "leni circumeundo cogunt eas intrare: "vt quæ in nouam coloniam cùm introierunt, permanent adeò libenter, vt etiam ſi proximam poſueris illam aluum vnde exierunt, tamen nouo domicilio potiùs ſint contentæ. Quod ad paſtiones pertinere ſum ratus, quoniam dixi, nunc iam cuius cauſa adhibetur ea cura, de fructu dicam. Eximendorum fauorum ſignum ſumunt ex ipſis, cùm plenas aluos habent, & cùm illos geminauerint, ex apibus coniecturam capiunt, ſi intus faciunt bombum, & cùm introeunt, ac foras trepidãt, & ſi opercula alui cùm remota ſint, fauorum foramina obducta videntur mellis membranis. Cùm ſint repleti melle, in eximendo quidam dicunt oportere nouem partes tollere, decimam relinquere. Quòd ſi omne eximas, fore vt diſcedant. Alij hoc plus relinquunt quàm dixi: vt in aratis qui faciunt reſtibiles ſegetes, plus tollunt frumenti ex interuallis: ſic in aluis, ſi non quotannis eximas, aut non quoque multum, & magis his aſſiduas habeas apes, & magis fructuoſas. Eximendorum fauorum primum putant eſſe tempus vergiliarum exortu. Secundum, æſtate acta, ante quàm totus exoriatur arcturus. Tertium, poſt vergiliarum occaſum, & ita ſi fœcunda ſit aluus vt ne plus tertia pars eximatur mellis, reliquum hiemationi relinquatur. Si verò aluus nõ ſit fertilis vbi quid eximatur, exemptio cum eſt maior, neque vniuerſam neque palàm facere oportet, ne deficiant animum. "Faui qui eximuntur, ſiqua pars nihil habet, aut habet inquinatũ, cultello præſecatur. Prouidendum ne infirmiores à valentioribus opprimantur, eo enim minuitur fructus. Itaque

inde ramum vel quid aliud

leui

vt in n. c. cùm introierint permaneant.

*

Fauorum qui ex. ſiqua pars mellis nihil

que imbecilliores secretas subiiciunt sub alterum regem. Quę crebrius inter se pugnabunt, aspergi eas oportet aqua mulsa. quo facto non modò desistunt pugna, sed etiam conferciunt, se lingentes. eo magis, si mulso sunt aspersæ, quo propter odorem auidius applicant se, atque obstupescunt potantes. Si ex aluo minus frequentes euadunt, ac subsidit aliqua pars, suffumigandum, & prope "apponendum bene olentium herbarum, maximè apiastrum & thymum. Prouidendum vehementer ne propter æstum aut propter frigus dispereant. Si quando subito imbri in pastu sunt oppressæ, aut frigore subito, antequàm ipsæ prouiderint id fore (quod accidit rarò, vt decipiantur) & imbris guttis vberibus offensæ iacent prostratæ, & afflictæ, colligendũ eas in vas aliquod, & reponendũ in tecto loco, ac tepido, " promum è die, quàm maxime tempestate bona, & cinere facto è ficulneis lignis "infriãdum paulo plus caldo quàm tepidiore. Deinde concutiendum leuiter, vt manu non tangas, & ponendæ in sole. Quæ enim "sic concaluerunt, restituunt se, ac reuiuiscunt, vt solet similiter fieri in muscis aqua necatis. Hoc faciundum secundum aluos, vt "reconciliatæ ad suum quęque opus & domicilium redeant.

fumus apponendus b.o.herba apiastri & thymi

*

promo ad meridie, quàm.

infricandum.

sic concinnatæ.coc.

reconcinnatæ.

De piscinis. CAP. XVII.

INTEREA redit ad nos Pauo, &, Si vultis, inquit, anchoras tollere; latis tabulis sortitio fit tribuum, ac cœpti sunt à præcone renuntiari quem quæque tribus fecerint ædilem. Appius confestim surgit, vt ibidem candidato suo gratularetur, ac "discederet in hortos. Merula, Tertiũ actũ de pastionibus villaticis postea, inquit, tibi reddã Axi. Consurgentibus illis, Axius mihi, respectãtibus nobis, quòd & candidatũ nostrũ venturũ sciebamus, Nõ laboro, inquit, hoc loco discessisse Merulam. reliqua enim ferè mihi sunt nota. Quòd cùm piscinarũ genera sint duo, dulciũ & salsarũ, alterũ apud plebẽ, & sine fructu, vbi lymphæ aquam piscinis nostris villaticis ministrant: illæ autem maritimę piscinæ, nobilium, quibus Neptunus,

descenderet

vt aquam, ſic & piſces miniſtrat, magis ad oculos pertinent, quàm ad veſicam, & potius marſupium domini exinaniunt quàm implent. Primùm enim ædificantur magno, ſecundò implentur magno, tertiò aluntur magno. Hirrius circum piſcinas ſuas, ex ædificiis duodena millia ſextertia capiebat. eam omnem mercedem eſcis, quas dabat piſcibus, conſumebat. Non mirum. vno tempore enim memini hunc Cæſari "duo milia murænarum mutua dediſſe in pondus, & propter piſcium multitudinem quadragies ſextertio villam veniſſe. Quare noſtra piſcina ac mediterranea plebeia rectè dicitur dulcis, & illa, amara. Quis enim noſtrum non vna contentus eſt hac piſcina? quis contrà maritimas non ex piſcinis ſingulis plures coniunctas habet? "Pluríſnam, vt Pauſias, & cæteri pictores eiuſdem generis, loculatas magnas habent arculas, vbi "diſcolores ſint ceræ, ſic hi loculatas habent piſcinas, vbi diſpares diſcluſos habeant piſces, quos, proinde vt ſacri ſint, ac ſanctiores quàm illi in Lydia, quos ſacrificanti tibi Varro ad tibicinem Græcum gregatim veniſſe dicebas ad extremum litus atque aram, quòd eos capere auderet nemo, cùm eodem tempore inſulas Ludinorum ibi corroſas vidiſſes. Sic hos piſces nemo cocus in ius vocare audet. Q. Hortenſius familiaris noſter, cùm piſcinas haberet magna pecunia ædificatas ad Baulos, ita ſæpe cum eo ad villam fui, vt illum ſciam ſemper in cœnam piſces Puteolos mittere emptum ſolitum. Neque ſatis erat eum non paſci piſcinis, niſi eos ipſe paſceret vltro. Ac maiorem curam ſibi haberet, ne eius eſurirent mulli, quàm ego habeo, ne mei in Roſea eſuriant aſini. & quidem vtraque re, & cibo & potione, cùm non paulo ſumptuoſius quàm ego his miniſtraret victum. Ego enim vno ſeruulo, ordeo non multo, aqua domeſtica, meos multinumos alo aſinos: Hortenſius, primùm, qui miniſtrarent, piſcatores habebat complures: & ij piſciculos minutos aggerebant frequenter, vt à maioribus abſumerentur. Præterea ſalſamenta in eas piſcinas em-

ptitia

ſex

Nam vt Pauſ. & cæt. diuerſi colores ſint ceræ

ptitia cōiiciebat cùm mare turbaretur, vti per tempestatem suis piscibus è macello cetariorum, vti è mari obsonium præberet, cùm neque euerriculo illi in litus educere possent viuam saginam plebeiæ cœnæ pisces. Celeriùs voluntate Hortensij ex equili educeres "rhedarias, vt tibi haberes, mulas, quàm è piscina barbatum mullum. At, inquit ille, non minor cura eius erat de ægrotis piscibus quàm de minus valentibus seruis. Itaque minus laborabat ne seruus æger, quàm aquam frigidam biberēt sui pisces. Etenim hac incuria laborare aiebat M. Lucullum, & piscinas eius despiciebat, quòd æstiuaria idonea non haberet, ac in residem aquam & locis pestilentibus habitarent pisces eius. Contrà ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, ac maritima flumina immisisset in piscinas quæ reciprocæ fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu. factū esse enim vt amatos pisces suos videatur propter æstus eduxisse in loca frigidiora: vt Appuli solent pecuarii facere, quòd propter calores in montes Sabinos pecus ducunt. In Baiano autem tāta ardebat cura, vt architecto permiserit vt suam pecuniam consumeret, dummodo perduceret specus è piscinis in mare, obiectaculo quo æstus bis quotidie ab exorta luna ad proximam nouam introire ac redire rursus in mare posset ac refrigerare piscinas. Nos hæc. At strepitus à dextra, & eccum recta candidatus noster designatus ædilis. Cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur. ille inde eundo suam domum, nos nostram. Opinionis nostræ sermonem de pastione villatica summatim hunc, quem exposui, habeto.

rhedarios vt tibi h. mullos,

INDEX IN VARRONIS LIBROS DE RE RVSTICA: QVI ET quædam eius vocabula habet.

ii.ii.

Aſino-

D

Moasças

FINIS.

PETRI VICTORII
Explicationes suarum in Varronem castigationum.

PETRI VICTORII EXplicationes suarum in Varronis libros De re rustica castigationum.

IN M. VARRONIS LIBRVM I. De re rustica.

ACCESSIT tribus libris, quorum fidem maximè in Catone expurgando secutus sum, quartus quidam amici & familiaris hominis: qui in Varrone comes illis adiungitur, & non negligenter à nobis in hoc munere obseruatus est. Illum autem, quamuis priscis temporibus exaratus non fuerit, paruifaciendum non putaui: nam domi doctissimi & clarissimi viri (vt in eo quoque adnotatum est) Guarini Veronensis, Ferrariæ exscriptus fuit: vt facilius etiam à natali loco fides ei habenda sit. Non enim ab iisdem exemplaribus, quibus nostri, profectus esse potest: aut, quando cum libris nostris consentit (quod sæpenumero facit) id astute facere, & consilio aliquo fraudis cum illis inito existimari debet: sed vt incorruptus testis, quod in veritate ab aliis prauè discrepare nolit. De aliis plurimis, qui aut ex eodem fonte orti, aut mendosè scripti sunt, mentionem non faciam: nam aut ambitiosus in citandis testibus viderer, aut studiosis sine vlla vtilitate fastidium adferrem.

Inscriptionem trium M. Varronis librorum à me in optimis codicibus inuentam secutus sum. nam indices quibus declaratur quid singulis partibus horum sermonum contineatur, non omnes veteres sunt. Primi enim tantùm libri in manu scriptis exemplaribus reperiuntur, & ij loco quo à me positi sunt collocati: secundi ac tertij indicum in iisdem vestigium nullum. & sanè siquis accuratè animaduertat, non valde elegantes sunt. Quare à recentioribus additos puto: ob idque ad eos,

vt adulterinos,notam adposui.

Pag. 3 QVOAD viuam.] *In antiquißimo exemplari hic & aliis locis paßim* Quaad, *pro* Quoad: *vt in hoc libro,* Et quaad perarescat furcillis versari. *In* II, *capite* II, Quaad refrigerato aere vespertino. *Paulo pòst,* Et rursus pascunt quaad contenebrauit.*Nec multò infrà,* Quaad conualuerunt. *Rem nouam hìc aduotasse contentus,nihil immutaui.*

4 INDICABO à quibus scriptoribus reperias.] *Optimi exemplaris diuersitas, locutionísque nouitas scrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hìc mendum lateat.sed ne antiqua quidem scriptura omni labe vacat.*Reperitas *enim habet. Quare videant eruditi an* Repetas *legendum sit:ipsis enim rem dubiam incertam relinquo.*

5 DADIS, Dionysius, Euphiton, Euphorion.] *Duo,nisi fallor,erant in his verbis magna errata:nāque,*Oades, Dionysius *περὶ φυτῶν,&c.antea legebatur.Refert autem scriptores rei rusticæ per ordinem literarum. Vera igitur est antiqua lectio,nisi aliquid mendi in tertio nomine sit.nam proprium nomen illud esse omnino credo,nec περὶ φυτῶν vllo pacto legi debere puto.Idem error apud Columellam erat: qui totum hunc locū à Varrone acceptū,iisdem penè verbis pertractat:nisi quòd in manu scriptis Columellæ exemplaribus non* Euphiton, *sed* Eucthon,*est. Maluimus tamen in re incerta (neque enim in nomen huius rerum rusticarum auctoris vnquam incidi) M. Varronis codicum fidem sequi, quàm Columellæ. illos enim fideliores experti sumus.*

5 SEMENTIVIS feriis, &c.] *Ita semper scriptum in his libris inueni.nam paulo item pòst,* Num feriæ sementiuæ. *Apud Catonem etiam,*Pita Volema,Anitiana,& Sementiua.

6 SOL si perpetuo sit, aut nox.] *Eundem locum, quem hìc adducit Varro, intelligit (vt opinor) Sext. Pompeius,cùm inquit,* Torrens principaliter pro exurens ponitur. vt est apud Pacuuium in Antiopa, Flammeo vapore torrens terræ fœtus exusserit. *Verba tamen non parum diuersa.*

6 SI NON diffinderem meo insititio somno meridie.]*Hic locus turpiter fœdatus erat in omnibus excusis libris:*

bris: nos in manu scriptis antiquioribus pene integrum inuenimus. Hoc tantùm in illis vitij erat, quòd Somnu, *pro* somno, *scriptum erat: quam maculam dum tollere voluerunt sinistri quidam emendatores, magis locum inquinarunt. Elegantia horum verborum, & sententiæ etiam ipsius splendor hanc sine multo nostro labore castigationem confirmat. insititium somnum μεταφορικῶς appellat, meridianum, qui tanquam inseritur & adnectitur longo illi somno noctis. nam* Diffinderem, *diuiderem significare, perspicuum est. Eandem sententiam, parũ immutatis verbis, pronuntiauit lib.* I I I. *cum inquit, vbi æstate diem meridie diuidere soleam.*

7 QVI viritim cis Ariminum datus est.] *Sic locum castigauimus. Antiqua lectio*, Cæsarem inundatus est. *Excusi antea codices inter se discrepabant. in aliis enim,* Cæsennatibus datus est: *in aliis,* Cæsare iubente datus est, *legebatur. Eruditi & ingeniosi viri nunc cogitabunt nostráne coniectura melior sit. nam aliquid omnino libertatis adsumendum fuit, si locum corrigere velles. deprauatus enim manifesto erat. nos autem modicè ea, vt opinor, vsi sumus.*

8 CONTRA auream imaginem.] *Optimus omnium codex hac parte mendosus est. sic enim in illo,* Contra aurum imago. *Receptam lectionem retinui: veterem tamẽ notam studiosis esse volui.*

8 ILLI interea ad nos. Et Stolo, Num &c.] *Multa hîc restituimus, secuti fidem optimorum codicum. in quibus aliqua licentia vsi sumus, nunc exponemus: ne si nostra sedulitas probata non fuerit, nostra culpa vetusti libri infamentur.*

8 NAM non modò ouum illud.] *Antiqua lectio,* Nam non modò cum illud. Ouum *castigauimus, ex his quæ sequuntur. Credimus enim in hac re iocari Varronem, siue Agrium potius, qui loquitur. Quòd si ritum illum apud alium auctorem expositum inueniremus, manifestius tota res intelligeretur.*

8 DVM id nobiscum vnà videatis.] *Antiqua hæc est lectio, ne minimum quidem immutata.* ID *autem ouum, intelligi debere arbitror,* VIDEATIS. *Nam paulo antè,* Sed ne illud quidem ouum vidimus. *Ambæ autem hæ vo-*

cesin excusis libris immutatæ erant.

8 AD TE enim rudem esse.] *Vetus hæc est lectio. fortasse Ad te, pro Apud te: vt in* II *De oratore*, Tum cùm ille dubitaret, quòd ad fratrem promiserat. *Nam quod huic sententiæ respondeat, paulo post fuisse, ex iisdem antiquis legimus.*

9 COLONVS in agro surculario ne capra natum pascat.] *Ita emendaui, ex vetusto codice, & ex illo loco libri* II, Ne colonus capra natum in fundo pascat. *Nam veteres libri aliquantulum deprauati. sic enim habent,* Ne capra tum pascat. *Prima igitur syllaba huius verbi* Natum, *defecerat.*

9 IN ARCEM non inigi.] *Inigi, quemadmodum est in antiquis libris, scripsi: quo verbo sæpe M. Varro vsus est. Sex. Pompeius*, Inigere pecus, est agere.

10 AVT alia metalla.] *Veteres libri hac parte inquinati*, Aliam & aliam & alia. *castigauimus*. Alia & alia metalla. *est enim nõ parum elegans modus dicendi. Catullus*, Hęc atque illa dies, atque alia, atque alia.

10 SED id modò quod ex satione.] *Ita coniectura ducti emendauimus. recepta lectio sententiæ repugnare videbatur. Hic locus in eodem hoc libro nõ parum iudicium nostrum adiuuat. Quoniam fructum, inquit, arbitror esse fundi eum qui ex eo satus nascitur vtilis ad aliquam rem. Doctiores tamen hoc videbunt.*

11 VEL Tarquennã audiui.] *Vetus hæc est lectio. Tarquenna, nomen (vt arbitror) proprium anagnostæ.*

11 IN MEIS pedibus.] *Quamuis hîc manu scriptos cum excusis codices consentire inuenerim, quod tamen ipse cogitaui, aliis narrare libet. Vereor ne tres hæ voces abundent, & potius declaratio aduerbij illius quod paulo antè positũ est, quam Varronis verba fuerint. vt cùm ante dixerit*, Salus hîc maneto: *aliquis supra mediam vocem, vt vbi salutem manere vellet apertius intelligeretur, addiderit*, In meis pedibus. *Indicium etiam meum, vt opinor, adiuuat, quòd si hæ voces illinc deiiciantur, duo illa membra cautionis parem propè numerum syllabarum habebunt, & similiter desinent: quæ res in huiusmodi rebus curiose quæri solent.*

13 QVI inscribuntur φυτῶν ἱστορίας, & alteri φυτικῶν αἰτιῶν.]

αἰτιῶν.] *Vetus hæc est lectio, ne parum quidem à nobis immutata. Ita sæpe à veteribus auctoribus libri Theophrasti citantur: quod ex Athenæo multis locis cognosci potest: quamuis nunc in excusis libris aliam inscriptionem habeant.*

14 QVI sursum magis hieme.] *In manu scriptis hic* Susum *&* Deosum *sine r, quemadmodum ferè semper. nos consuetudinem nostri temporis secuti sumus. Docet tamen grammatici & Sursum & Susum veteres dixisse.*

17 ACRATOPHORON vinum] *Antiqui libri veram lectionem retinent,* Acratophoro. *Est autem Acratophoron vasis genus. Cic. de Finib. lib.* II, Ne hoc ephippiis & acratophoris potius quàm proegmenis & apoproegmenis concedatur.

19 ITAQVE in Veiis, vt in Pupinia:] *Veteres libri hac parte corrupti. communem lectionem multis de causis non probamus, eámque ab aliquo emendatore repositam arbitramur. Modus loquẽdi quo infra vtitur Varro, aperit hic aliter legi debere: vt cùm ait,* In agro pingui, vt in Hetruria, *&c.* in mediocri autem terra, vt in Tiburti. *Nec tamen locum restituere potuimus. Macrum sterilémque agrum esse Pupiniam, docet Cicero contra Rullum.*

19 IS MODVS acnua appellatur.] *Hanc lectionem in omnibus antiquioribus libris inueni. nam communem peruulgatámque, inanem puto. Columellæ veteres codices in illo loco libri* V, Sed hunc actum prouinciæ Bæticæ rustici agnam vocant: *scriptum habent* agnuam *id est, eodem modo quo hic Varronis prisci codices. nam* C *in* G, *ac contrà, facilè commutabant veteres librarij. Veterem igitur scripturam illic quoque restitui. Quòd nisi addidisset Columella, actum illum à rusticis prouinciæ Bæticæ ita appellatum, cùm M. Varro tradat Latinè* acnuam *vocari, omnia, vt arbitror, conuenirent. Ego quod potui ad hunc locum illustrandum præstiti.*

20 QVOD habet scrupula CCLXXXVIII, quantum as.] *Hæc est vetus eadémque syncera lectio. Quàm corrupta communis esset, facilè perspici potest. nam hunc locum restitutum mirificè adiuuare studiosos literarum in ponderibus ac mensuris intelligendis perspicuum est. Vnciam* XXIIII *scrupula habere, omnes nouerunt, & ex* XII *vnciis, quæ assem*

conficiunt, summam illam scrupulorum confici, patet. Vnde verè M. Varro tradidit iugerum habere scrupula CCLXXXVIII, *quātum as. Quod tamen ad orthographiam pertinet, ambobus locis scripulum i, non u, prima syllaba habet.*

20 ANTIQVVS noster ante bellum Punicum, &c.] *Locus, vt arbitror, egregiè restitutus, in antiquioribúsque libris fideliter conseruatus. Vnum tantùm erat quod improuidos lectores turbare potuit, & , vt suspicor, ansam tot erroribus præbuit.* Antiquos *enim scriptum erat antiqua consuetudine, quæ multum in his libris retenta est: nam* Ouom, Auos, Equos, *passim pro Ouum, Auus, Equus, scriptum est. De sententia dubitari non potest: nam Sext. quoque Pompeius inquit*, Centuriatus ager in CC iugera descriptus, quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit.

20 QVAE duplicata est quadrata in omnes quatuor partes.] *Manu scripti libri*, Cēturia est quadrata *&c. Quę si mendo vacat lectio, intelligit M. Varro centuriam illam quæ vetus nomen habebat, quanuis summam iugerum duplo maiorem haberet. Et sanè verisimile est ita loqui Varronem, quemadmodum etiam Sext. Pompeius facit. quanuis enim non ostendat se loqui de duplicata, ea illi tribuit quæ duplicatæ conueniunt. tunc enim omnes, centuriam cùm audiebant, duplicatam (quanuis nihil adderetur) intelligebant.* Centuria, *inquit Sextus*, in agris significat ducena iugera. *In* V *de lingua Latina M. Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit:* Centuria prima centum iugeribus dicta, pòst duplicata retinuit nomen. *Vt arbitror, nonnulli correctores, cùm centuriæ nomen attenderent, nec cogitarent Varronem consuetudine loquendi sui temporis vti, mendum esse suspicati, verba commutarunt. Nam vix fieri posse puto vt in aliquibus perulgatam lectionem manu scriptis codicibus inuenturus non fuerim, si illa vera huius loci ac germana esset. Quod volent tamen de hac re docti viri iudicabunt.*

20 LATERA longa pedum ∞ ∞ C.] *Cùm studium meum exprimendæ antiquitatis non bene percepissent operæ quæ postea libros excuderunt, integrum hunc locum deprauarunt. Quibus enim notis summa pedum, quæ centuriam con-*

conficiunt, in optimo exemplari descripta est, iisdem in nostro codice designari volebam. Sic autem in illo scriptum est, Pedum ∞ ∞ C Ɖ. *typographi priores lineam qua postrema litera dissecta est, lituram esse credentes, vt arbitror, literam totam tanquam à me deletam, reliquerunt, falsúmque numerum pedum posuerunt. Neque hoc tantùm hoc loco fecere, sed in tertio etiam libro in eadem re lapsi sunt. quo facilius quid eos deceperit suspicari potui. Ita enim ille quoque locus legi debet, capite* 5, Longum P. ƉCCCCL. *Non solùm autem hanc notam in fidelissimo Varronis codice, sed in aliis etiam priscis monimentis inueni: vt Romæ in vetere lapide, qui laudes Dioclis agitatoris exculptas habet. Est autem in volumine Epigrammat. ant. vrb.* 17, *exscriptus. Duo igitur hi loci corrigendi: nec sedulitas mea studiúmque renouandæ vetustatis reprehendendum: quanuis res hic aliorum culpa malè cesserit.*

20 SIN COGARE secundum flumen ædificare, curandum ne aduersum eum ponas.] *Ita habent antiqui libri: quæ si recipitur lectio, respondit M. Varro alio genere ac suprà vsus fuerat flumini. nam magis vsitatè dixisset* ID, *non* EVM, *tanquam si fluuium aut amnem antea posuisset. Sententia sanè idonea est. Idem etiam significare volens Plinius, inquit, neque iuxta paludem ponendam esse, neque aduerso amne. In peruulgata lectione mendum esse facilè omnes qui attentè perspicient, videbunt. nam & rei ipsi & iis quæ suprà tradiderat Varro. sententia ipsius repugnat. dixerat enim villam ad exortus æquinoctiales aptissimam esse. Eurum autem ab ortu solis flare quis nescit? ventósque qui inde spirant saluberrimos esse? In secundo etiam libro Geoponicon Didymi nomine hæc leguntur:* τὸ δὲ πᾶν χῶμα τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητέον, καὶ τὰς θύρας. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἄνεμοι πνέοντες, ὑγιεινότεροι.

21 FRVCTVS, vt est vinum, &c.] *Totum locum ad veterem lectionem reduximus.*

21 SE QVIETE reciperare.] *Antiqua hæc lectio: quæ (vt arbitror) multo elegantior est illa quam deiecimus. Reciperare, reficere hic significat.*

22 QVOD enim infertur recens minus bonum.] *Longè diuersa prisca lectio, vel potius totus locus in antiquis*

inquinatus. eam notam faciemus, si fortè ex iis vestigiis restitui locus posit. Quis enim scit an communis hæc & peruulgata ex ingenio reposita sit? quod sæpe in his libris factū animaduertimus: Quod enim quam recens, quod confacuit melius. *Ita in melioribus.nā in semiuetere pro* Confacuit, *legimus,* Conflauit. *cætera eadem erant.*

23 Et pavimento procliui in lacum, quod sæpe, &c.] *Antiqua hæc lectio. nam quæ in medio plura verba posita erant, in nullis à nobis manu scriptis inuenta sunt. ea declarationem alicuius fuisse arbitramur. Quod tamen verbis illis declaratur, sine ipsis intelligi pulchrè posse manifestum est.*

23 Praetereuntis lasciui non metuet facem ardētem.] *Verbum Viatoris, quod ante vocem prætereuntis erat, inde sustulimus. nam in veteribus libris à nobis inuentum non est, & hic positum nimis otiosum foret. nam sine illo Prætereuntis idem significat. Libro* VI *de lingua Latina M. Varro,* Et ideo secundum viam, quò prętereunteis admoneant, & se fuisse & illos esse mortales.

. 24 Ne familiae rixentur cum vicinis.] *In excusis omnibus & manu scriptis ita legi: verùm si Nonium audias, aliter locus legi debet. affirmat enim ille M. Varronem hìc* Rixent *scripsisse. cùm enim de contrariis generibus verborum dissereret, docuit* Rixat, *pro* Rixatur, *à veteribus positum fuisse: pluresque locos Varronis, vt hoc probaret, ad testimonium vocauit. postremus autem hic est*, Ne familiæ rixent cum vicinis. *Quanuis enim in excusis*, De rerum natura lib. primo, *scriptum sit, lapsus hic fuit librarij: &* Rerū rusticarum lib. primo, *manifestò legi debet. nam ita sæpe in inscriptionibus librorum, & aliis etiam partibus, apud Nonium peccatum est: vt huiuscemodi menda minimè perturbare nos debeant.*

24 Qvod vbi id pote, vt ibi: quod est campus, nulla potior.] *Ita habent antiqui libri: quam veram esse lectionem puto, etsi diligens librarius mendosam putauit, ad eámque notam adposuit: potest tamen fieri vt falsò eam suspectam habuerit. Duriuscula sanè locutio, quales non paucæ sunt huius auctoris: sententiam tamē & plenam & bonā habet. nam* Pote *appellasse sæpe veteres, quod posteriores Possibile dixerunt,*

runt, satis planum est.

24 ACCOLIT aliquot corbulas vuarum.] *Apud Nonium, qui hunc locum adducit, Cogit, legitur: mendose tamen, vt puto. nullus enim liber tot mendis scatet quot Nonius.*

26 VT QVERCVS, sic iuglandes, &c.] *Ita ex ingenio emendaui: spero sanè castigationem hanc studiosis viris probatum iri. Volui tamen pusillum licentiæ, quo vsus fueram, aperire. nam in antiquissimo & optimo libro Iugulandes scriptum obseruaui: vt in illo etiam loco in eodem hoc libro, Nuces iugulandes in harena.*

26 QVOS obæratos nostri vocitarunt.] *In manuscriptis* Obærarios: *mendosè tamen, vt puto. itaque receptam lectionē cōseruaui, li.* VII *de lingua Latina, Vt ab ære obæratus.*

26 ET MORE incolarum è nouitiis requisito.] *Corruptissimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur, non parū ab his diuersa sunt. Omnibus ingenij viribus contendi, ex priscis vestigiis veram lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci. sagacioris ingenij alij, quod adipisci non potui, fortasse consequentur. Vetus lectio,* Et in eo eorum è nouitiis reliquisitio ad priorem, *&c.*

26 FACILIVS enim his quàm minoribus natu.] *Veteres libri hac parte perturbati, & fortasse vitiosi,* Facilius enim ij, quàm minore, *&c. nisi,* ei quàm minori, *legendum sit: quod tamen durum esset. antea enim numero multitudinis de villicis locutus fuerat, & id statim etiam fecit. Præterea infrà, vbi de operariis sermo est, vnitatis numero in illis legitur* imitetur, *&* Animaduertat. *vbi antē de his qui præsunt, non multo pòst,* Illis, *&* Coerceant: *contrà ac in impressis. quæ nós omnia reliquimus. & tamen adnotare voluimus.*

27 AD INIICIENDVM voluptatem.] *Idē de hoc loco dicere possum quod de proximo superiore. Vetus lectio,* Iniciēdum voluptatem præfectorum honore aliquo habendo, & de operariis qui præstabunt alios. *Fortasse pro* Voluptatē, legendū est Voluntatē. *has enim voces sæpe imperiti librarij confundebāt, vt in Quintiliano quoque lib.* VIII *(ita enim arbitror locum illum legendum)* Quę corrūpi speciosissimi hominis tā obuia voluntate non posset. *Et in Lucretio: nam sic locus deprauatus in secundo libro restitui debet,*

Libera per terras, vnde hæc animantibus extat,
Vnde est hæc, inquam, fatis auulsa voluntas?
Per quam progredimur, quò ducit quenque voluptas.

Eædem igitur hîc quoque voces inter se locum commutarant, & in cunctis impreßis libris vitium antea erat, quod sententiam per se parum planam, magis etiam obscurabat. Agit enim summæ eloquentiæ & artis poeta, de declinatione atomorum, qua Epicurus sempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquisiuerat. Voluntatem hîc liberam appellat Lucretius, quod Græci τὸ ἑκούσιον vocant, per quam fati neceßitatem & perpetuam illam causarum seriem refellit. Cùm enim homines illuc se ferre possint quò animus inclinat, atque inde discedere vnde idem auertit, omnis illa vis fatalis inanis esse intelligitur. Plurimis autem de causis, ac pro maximarum rerum introductione, declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum, vt improbis ac facinorosis hominibus facilem sui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere consueuerunt, & suorum flagitiorum culpam in fatum reiiciunt: quòd sibi neceßitatem peccandi impositam esse dicant, nec se vllo pacto posse contra fati leges repugnare. Veritus igitur ille ne facinoribus suis homines hoc pacto veniam impetrarent, fatum sustulit, & animos nostros liberos esse declarauit. quod Lucretius postremo versu significauit,

Per quam progredimur, quò ducit quenque voluptas.

Per quam, liberam scilicet voluntatem, deferimur illuc quò appetitio & alicuius rei desiderium nos rapit. Huius emendationis me admonuit Franciscus Medices, iuuenis ingenio, doctrina, probitate insignis, & qui ad magnarum rerum atque artium scientiam, adiunxit hanc quoque elegantißimi poetæ cognitionem. nam cum accuratè legit, & vnus omnium omnes ipsius sensus optimè percepit. quod verius me asserere posse arbitror, cùm & ipse quoque in Lucretij lectione ac Epicuri decretis mediocriter versatus sim. De hac autem corporum indiuiduorum motione, quam κατὰ παρέγκλισιν Epicurus appellabat, & Cicero in primo περὶ τελῶν, & in libro de fato copiosè disseruit: & Plutarchus in commentario, quo ostendit Stoicos ea decreuisse quæ inter se non bene hærerent, ac vita etiam factisque eosdem à decretis suis dissen-

tire : & in illo sermone quo disputantes ingeniosos viros inducit, vtræ animantes prudentiores, quæ in terrane an quæ in aqua degant: necnon in alio etiam commentario, quem scripsit de ortu animi, à Platone exposito in Timæo: Quibus omnibus in locis Stoicos accusat, quòd cùm pusillam rem, tenuémque, atomum scilicet vnam, minimo loci spatio de via exire, concedere Epicuro nolint, vt plurimæ atque vtilißimæ res fiant, ipsi absurda multa ac hominibus incommoda molestáque effingant. Quanuis enim Epicureis Plutarchus aliis temporibus non valde æquus esset (vt qui tamen maiore odio aduersus Stoicos flagraret) rem quam non valde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem quàm commenta ipsorum esse tradit.

27 DE FAMILIA: Cato dirigit.] *In antiquißimo libro, & hic, & aliis in locis, hoc verbum E in prima syllaba habet, quemadmodum sanè veteres scribebant. cuius rei argumentum etiam est etymon quod habet verbum Derectarij. id autem in* XLV *libro Pandectarum est, De extraordinariis criminibus. L. Saccularios,* Item qui derectarij appellantur: hoc est, hi qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt.

28 VT SI sit confragosus, &c.] *Antiqua lectio diuersa,* Quod si confragosus atque arduis cliuis. *receptam tamen retinui.*

28 IN AGRO Ligustico montano.] *In optimo & antiquißimo codice nunquam* Ligustico, *sed aut* Ligusco, *aut* Ligusto. *hic* Ligusco. *In* II *libro Ligusti, de bubus sermo est. In* II, *iterum* Liguscos, *legitur,* Secundum Italiam cõtra mõtes Liguscos. *Nihil in his tribus locis variaui, priscam tamen scripturam notam facere volui. Quærendum an Liguscos, vt Hetruscos, vetusti scriptores dixerint.*

29 IN VINEA iugerum c, asinorum iugum, asinum molarium.] *Ex vetere scriptura locum restituimus, vnum tantum reliquimus.* Molendarium *enim pro* Molarium, *vetustissimum exemplar habebat. apud Catonem tamen Molarium. hûc enim ipsius locum exprimit,* Asinos plostarios II, asinum molarium. *In semiuetere codice Molendinarium. quo verbo iuriscõsulti etiam vsi sunt, & hæc fortasse vera M. Varronis lectio. quanuis enim sententias Catonis recitet, non tamen iisdem semper verbis refert: vt suprà. Cato enim asinos plostarios* II, *Varro A-*

ſinorum iugum dixit.

29 SED ETIAM qui non ſolùm,&c.] *Lectionem eam retinui quam formis olim in hac urbe excuſi libri habebant. eandem enim in manu ſcriptis inueni,& in peruetuſto in primis,cuius maximè auctoritatem ſequor. Nec me latet, Venetiis excuſos valde ab hac diſſentire. opinor autem, cùm locus obſcurus ſit,& fortaſſe decurtatus, aliquem, qui corrigere voluit, vt illi codices habent, ex ingenio reſtituiſſe. Cùm multa autem illic & addita & immutata ſint, tam liberè mihi à priſcis veſtigiis diſcedendum non putaui.*

30 NEC NON, ita ſi incidit, vt ſit vitandum.] *Antiquiſſimum fideliſſimúmque exemplar diſſentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excuſis & in ſemiuetere etiam inueni. non tamen & ipſum mendo vacat, aut certam aliquam ſententiam habet. Animaduertendum tamen an veræ germanæque lectionis veſtigia illa ſint. nam hac quam ſuprà poſui, non valde delector: & eam etiam nonnulli (nihil tamen melius adferentes) variarunt. Eſt igitur hæc optimi codicis lectio,* Nec non tra ſi incidit, *&c. Vt autem nihil relinquam quod poſſit ſtudioſos adiuuare, videndum eſt an vnius literæ immutatione ita legi debeat,* Nec contra ſi incidit vt ſit vitandum *: hoc ſenſu, Quemadmodum veterani boues è campeſtribus in montana loca non deducendi, ita contrà ex duris & aſperis locis non reformidandum in plana & campeſtria deducere. Hoc enim à noſtris etiam agricolis diligenter obſeruari ſolet.*

30 IN FVRCAS deſtitutas incluſerit.] *Manu ſcripti omnes quos vidi, ita habent. nam formis antea excuſi* Deſtinatę *mendoſè legunt. Nonius docet,* Deſtitui, *vetuſtis ſcriptoribus ſignificare etiam rurſus ſtatui : atque id exemplo Neuij gymnaſtico cõfirmat,* In alto nauē iubet deſtitui anchoris. *& Cæcilij Symbolo,* Deſtituit omnes ſeruos ad menſam ante ſe. *Videndum autem an locus antiqui poetæ qui adducitur à Cicerone in erudítiſſima epiſtola ad Pætum, eodem intellectu hoc verbum habeat,* Ita me deſtituit nudum. *quod tamen non affirmo, vt de re valde incerta & obſcura.*

30 ET INTERDIV clauſos dormire.] *Verba quæ hæc in excuſis olim ſequebantur, in manu ſcriptis non leguntur: ea autem ſunt* Cathena iunctos, vt ſoluti acriores fiant. *Videndum igitur an noua ſint, & ab aliquo correctore aut declara-*

claratore addita.

31 VT FVNES,restes,tegetes.] *Totum hunc locū Nonius adducit.*Tegetes,*inquit*,à tegendo.Varro de Re rustica libro 1,Sic quę fiunt de cannabi,lino,iunco, *&c. Mendosè tamen apud eum*,de cannebino iunco *legitur.*

31 VINEATICAE opusesse sex,sirpiculæ V.]*Emēdandum.* Vineaticæ opus esse XL. *Hæc enim summa apud Catonem est. præterea in optimo exemplari huius lectionis non parua vestigia remanent,*Esse exi sirpiculæ.*E enim litera inutiliter iterata est,& ex* I,*quod est post* X,*faciūdum* L.*ita erit* XL. *& cum Catonis summa congruet.*

32 QVAE cibi sunt maioris.] *In excusis antea libris,* Succi: *in manu scriptis omnibus* Ibi *scriptum inueni. quare vna addita litera,*Cibi,*castigaui. In semiuetere codice post* Maioris Virtutis,*additum erat, audacter tamē & barbarē. suprà enim neque* Suci,*neque* Cibi *habebat. quare ita locum suppleui.*

32 CVM necdum siliculam cæpit.]*In cunctis manuscriptis,* Cum dominus siliculam, *inueni: quæ scriptura vitium omnino habet,nec tamen temerè omnes arbitror antiquos ab impressis dissentire.*

33 VNDE vtendo quid facias.] Viendo *legi debere ostendit Nonius,qui vim huius verbi declarans, auctoritate M. Varronis vtitur,& hunc ipsum locum adducit. Peruetustus igitur etiam codex hac parte mendosus est,in quo* Vtendo, *legitur. Sed aliud etiam quod non minus perturbat,in eo hic est.nam post* Vtendo *L.positū est,*Vnde vtēdo L quid facias. *& contra ea verba in margine mendi nota adposita.Hæc(fateor)me res multum torsit,ac diu solicitum habuit,nec aliquid quod probarē, vnquam excogitare potui. Antea vbi Licinius nomen, in antiquissimo L. tantum. vt ibi,* Fructus solent dispetire L.dubium enim *&c.Item de numero rusticorum.* Tempestati,inertiæ, indulgentiæ L.horum neuter, *&c.quod quanuis rationem non habeat,& culpa omnino librarij commissum sit (neque enim L.Lucilius significat)tamen tolerari potest.nam sermonem ab alio suscipi significat,hic locum non habet. Hoc in aliis etiam locis inueni,quæ indicabo cùm ad ea peruenero:neque enim nunc magis turbare lectorem volo.*

33 DESITIS seminibus.] *Antiqui libri* Dessitis.*Receptam lectionem suspectam habeo:nondum tamen, quod libenter sequar,inuenio.*

34 NEQVE propter eas adferunt vites,] *Vetus lectio*, Neque propter eos vt adferunt,*&c.& paulo suprà*, Neque eos crescere. *Receptam lectionem retinui.*

35 ET SIMVL glæbis à sole percalefactis.] *Ita locum restitui. antea enim Cauis, mēdose in omnibus excusis legebatur. Vetus lectio* Clæbis. *Qui obseruasset cum æ diphthongo glæba scribi debere (ita autem in priscis monimentis hæc dictio scripta est) nullo negotio potuit locum corrigere. nam* C *&* G *passim confundunt veteres librarij. Præterea sententia multo elegantior mirificè confirmat hanc castigationem.*

35 SVBTILIVS discretis temporibus.] *Antea*, Descriptis. *Mendum ortum, quia in antiquis* Descretis, *vetere orthographia scriptum est, vt in Derigo, Deuertor. Libro* II, *in iis vetustis codicibus*, Ea partes habet nouem, descretas ter ternas. *Ille enim locus, & veteris scripturæ & intellectus huius verbi valde accommodatum exemplum est.*

36 PVTARI in primis.] *Nihil variaui. diuersi tamen hic sunt antiqui libri:* In pratis *enim habent. Ingeniosiores videbunt an in recepta vitium sit: mihi sanè illa aliquantulum suspecta est.*

36 EXTA deis cùm dabant, potricere dicebant.] *Sic ex ingenio emendaui. antea enim* Porrigere, *corruptè legebatur. Veteres enim librarios has literas commutare solitos, manifestum est. Adnotaui in optimo exemplari* Grates, *&* Alagriores, *pro* Crates *&* Alacriores, *scriptum esse: & contrà* Virculta, *&* Fricora, *pro* Virgulta *&* Frigora. *at verò* Porricere, *exta dare, non* Porrigere, *antiqui in re diuina facienda vocabant, quod testimonio etiam Vergilij confirmari potest, qui in* V *Æneidos,* -extaque salsos Porriciam in fluctus, *dixit. nam ita eum scripsisse nobiles grammatici ostendunt.*

36 QVOD si quæ folia amittere.] *Ita locum restitui: rectè, vt opinor. Vt autem facilius iudicari possit, veterem lectionem multùm à peruulgata discrepantem, adponam* : Quod si quæ folia mittere solent antè frondere inciperunt, statim ad ferendum idonea non sunt. *Primam syllabam indefinito tempori addendam censui, & pro Mittere, Amittere scribendum, vt per quæ folia amittere solent, intelligat quæ Græci appellant* φυλλοβολοῦντα. *Animaduerti enim M. Varronem ita cōuertere ex Theophrasto* φυλλοβολεῖν. *Reliqua opera nostra non indigebant: nam integra erant. Sententia autem plana, vt eo restituto*

stituto in antiqua scriptura, cætera recta sint: communis autem vitia perspiciantur.

37 VITES pampinari, sed à sciente.] *Græci* βλαστολογεῖν *appellant. Theophrastus (quem etiam M. Varro expressit)* πρῶτον μὲν καὶ μέγιστόν ἐστιν ἡ κλάσις, *&c.* δεύτερον δὲ καὶ ἴσον τι τούτῳ παραπλήσιον, ἡ βλαστολογία. καὶ δεῖ ἐνταῦθα εἰδέναι δεῖ τὰ ποῖα συμφέρει καταλιπεῖν, καὶ τὰ ποῖα ἀφαιρεῖν, καὶ πρὸς τοὺς ἑτέρους καρποὺς, καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν.

37 EIVNCIDVM enim sarmentum propter infirmitatem sterile.] *Vetus lectio. In excusis antea libris* Eu incidum. *Duo sunt loci apud auctorem hunc maculosi, vt opinor: hic & alter in* II *libro, vbi disserit de pastoribus: quorum si quis alterutrum emendarit, ambos emendarit. Ille tamen, vt videtur, deprauatior: ipse hunc etiam valde suspectum habeo. cùm ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re disputabo. nam in superioribus verbis mendum nullum esse puto. Fuerunt tamen qui locum correctione indigere existimantes, multa variarunt, atque id contra fidem priscorum codicum.*

37 EXIN mutatis literis.] *Ita ex ingenio emendaui, parua licentia vsus in excusis,* Ex immutatis. *Exin respōdet aduerbio quod ante posuerat, Primò. Hic etiam multa longè à vetere scriptura in quibusdam impressis libris variata sunt.*

37 EX ALTERA parte.] *Veteres libri hic perturbati. Receptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam,* Ex altera parte parit capreolum. is est coliculus viteus intortus, vt cincinnus: is enim vitis quibus teneat: id qua serpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.

37 OCINVM dictum à Græco verbo ὠκέως, quod valet citò.] *Ita legi debere arbitror, & ita in veteribus libris scriptum inueni. nam in antiquis quoque Plinij codicibus sic locus ille legitur, libro decimo octauo, capite* XVI, Varro appellatum à celeritate proueniendi à Græco, quod dicunt, oceos. *Hic autem Varronis locus quàm inquinatus sit apud Nonium Marcellum, facilè omnes videre possunt.* Ocinum, *inquit,* quod ocimū dicimus: Varro de Re rustica libro primo.

37 ID EST pabuli segete.] *In antiquis libris,* Id est fabuli segete. *Nam sic etiam non multo antè in iisdem*

*locus ille scriptus est,*Et nonnunquam fabulia.*in excusis autem,*Fabalia.

37 ANTEQVAM genat siliquas]*In excusis* Gerat, *mendosè:in manuscriptis omnibus* Genat, *rectè. Hunc locum deprauarunt qui Geno Latinum esse verbum nesciebant, & à vetustißimis crebrò vsurpatum. Priscianus lib.*x, Gigno genui, pro quo Geno vetustissimi protulerũt. Varro in Andabata, Sed quòd hæc loca aliquid genunt. *Cuius infinitum passiuum Lucretius in* III *protulit,*-- tanto magis inficiãdum, Totum posse extra corpus durare, genique. *In libro quoque* XXX *Pandectarum, De legatis & fideicommiß.l. Qui filiabus.sic locus ille legitur in Florentino exemplari,* Siquis ita legauerit,si qua filia mihi genitur,ei hæres meus centum dato.*Plurimis autem locis hoc verbum apud Varronem temerè sublatum fuerat.*

38 AQVO quòd indigent potu,poma dicta esse possunt.]*Nonius Potui hic à Varrone scriptũ fuisse tradit, de numeris & casibus,*1414.Datiuus pro ablatiuo.Sisenna Historiarum libro IIII,Alij saltui ac velocitati certare. Varro de Re rustica libro primo, Aquo quod indigent potui poma dicta esse possunt. *Communem lectionem conseruaui, quam etiam in antiquis libris repperi. Habent autem illi hic etiam L. de quo suprà locutus sum: quæ nota fortasse aliqua fuit,quales multas in antiquis libris veteres ponebant. Potuit etiam illa hanc nouam locutionem quam adnotauit Nonius,indicare.*

Quod ad veterem orthographiam pertinet, duo hîc admonere possumus, Resicari, & Sicari,hoc capite contra huius temporis consuetudinem in antiquis libris scriptum esse: quemadmodum etiã hoc ipso in libro,vbi de meßionis generibus agit. Et manipulum,vt quęque subsicuerunt:*& eodem loco,*Vt stramentum medium subsicent. *nam eandem rationem habet, quod (vbi de modis quibus metirentur rura agit) in peruetusto scriptum est,*In subsiciuum esse vnciam agri:*pro In subseciuum. & quod contrariam rationem habere videtur,* Sagenantur,*pro Saginantur.*

38 XL DIE vix existant.] *Hæc est vetus lectio. antea in excusis,*Exeant:*quemadmodum sanè alibi quoque M. Varro locutus est,vt hoc ipso in libro.* Primùm plerũque è terra exit hordeum

hordeum diebus VII. *Potuit tamen orationem velle variare. nam Existere praeclarè hoc etiam significare arbitror. Cic. De diuinatione li.* II, Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi, cùm terra araretur, & sulcus altius esset impressus, extitisse repente.

39 TERRA ad ea obruenda puluinos fieri.] *Antiqui libri hac parte perturbati. quare communi lectione conseruata, veterem nunc notam faciam. si poßit aliquam vtilitatē afferre,* Terra adruenda puluiuos. *&c. Caetera hic restituta, ex iisdem libris sumpta sunt, & vitio carent.*

39 Τριακάδα alij.] *Hanc lectionem restitui è vetustis libris, in quibus sine vlla macula conseruata est. eam autē verā esse facile omnes intelligere possunt.* Quem Athenienses diē ἕνην καὶ νέαν appellāt (*inquit Varro*) alij Graeci τριακάδα vocāt. *Aristophanes lepidißimus poeta in hac voce iocatus est, in fabula quā Νεφέλας inscripsit:* ἕνη γὰρ ἔσται καὶ νέα τις ἡμέρα. *Interpres ipsius multa de omni hac re & consuetudine Atheniensium enumerandi dies mensis exposuit. Quemadmodum autem apud Laertiū legimus, primus Solon τριακάδα, ἕνην καὶ νέαν appellauit.*

39 NI DECRESCENTI luna tondēs caluus fiam.] *Antiqua lectio restituta: nisi quòd vetere more scribendi illa* Tondes caluos *habebat: sed* N *saepe relinquere solebant: vt, Praegnas, pro Praegnans: contrà autem quandoque addere, vt in Thensauros, & Caluos, vt Equos, Auos, singulari numero, nominandi casu scriptum fuit.*

40 AD ALIA in praeparando.] *Ita locum restitui ex antiquis libris: sic etiam infrà loquitur,* Ad alia arandum. *nec multo pòst,* Ad quaedam bipalio vertenda terra. *Deceperat librarios, quòd hic praepositio Ad, per* T *scripta est, At: vt duobus etiam locis qui consequuntur. Magis tamen peccarunt quòd Alia hinc sustulerunt.*

40 FACIENDI scrobes.] *Scrobes hic Varro virili genere dixit, quemadmodum Nonius veteres etiam alios fecisse ostendit. nam muliebri quoque genere vocabantur. vbi autem de hac re disseruit, inquit,* Varro rusticarum rerum libro primo, Scrobiculum dicit. *Scrobiculum ὑποκοριστικῶς in his libris appellatū nō memini me legisse. quare aut sub aliquo mendo hoc nomē in codicibus Varronis latet, aut memoria Nonij vacillauit.*

40 VSQVE eò vt Theophrastus scribat.] *Locus*

quem intelligit Varro, est in primo φυτῶν ἱστορίας, ἡ γραῦ ἐν τῷ Λυκείῳ πλάτανος, ἣ κατὰ τὸν ὀχετὸν, ἔτι νέα οὖσα περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πήχεις ἀφῆκεν.

40 Ita bubus,ac ſuibus.] *In antiquis libris Subus, vt etiam illo loco II libri de ſuibus nemini ignotum. Conſuetudinem tamen noſtri temporis retinui, etſi ſcio doctos viros huius ætatis hanc orthographiam probaſſe & ſecutos eſſe.*

41 Robvsta aliqua materia.] *Antiqua hæc lectio. antea* Robuſtea. *Cato,* Arbores ſtipites robuſtas facito,aut pineas. *A Robore igitur Robuſtus. Plinius hoc præceptum Varronis ſignificauit,cùm inquit lib.* XVII, *cap.* IX, Palo è robore depacto fieri iubet.

41 Qvae transferuntur è terra in terram.] *Plura hic erant verba quæ in antiquis non inueniuntur. nam quod in illis primum eſt verbum,poſt vltimum à nobis adductum,* Viuas radices, *eſt: non* Viuæ radices, *vt in excuſis. Locus obſcuritatem nõ paruam in ſe habet,& fortaſſe lacer eſt. Nã cùm ſemina quatuor generum eſſe tradat,tria tantùm genera hic numerat. Perſuaſum autem mihi eſt, verba quæ in impreſſis erant, auctoris non eſſe: nihil enim video Varronem addere quod ad diuiſionem eã pertineat,ſed hanc IIII generũ partitionem ſequi. Nõnulli negandi particulam adiunxerant improbè,niſi fallor, ac perperam. nam quæ transferuntur è terra in terram genus ſeminis eſt, & nouellas ſtirpes ſic appellat.*

41 Qvod eſt principium genendi.] *Hæc vera eſt lectio: in excuſis eadẽ ſententia,ſed alio verbo,* oriẽdi, *legitur. manu ſcripti codices,* cenendi, *vſitato errore* G *in* C *commutandi. De hoc verbo paulo antè copioſius diſſerui. Infrà item,* Ad genendum, *emendaui, vbi eodem pacto antea peccatum fuerat.*

41 Si svnt ſemina in aere, vt ait Phyſicus Anaxagoras.] *Hæc omnia à Theophraſto traduntur* III *libro* φυτῶν ἱστορίας, 25, Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾷν τὰ φυτά. *Repetuntur etiam primo lib.* φυτῶν αἰτιῶν, 22.

42 Vt cvpressi: non enim galbuli qui naſcuntur,id eſt tanquam pilulæ paruæ.] *Sententia expreſſa è Theophraſto. illius enim hæc verba ſunt in primo* φυτῶν αἰ-

τιῶν

τιῶν libr. καὶ δυσόρατα καὶ μικρὰ καὶ τῶν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει, καθάπερ καὶ τῆς κυπαρίττου· ταύτης γὰρ οὐχ ὅλος ὁ καρπὸς σφαιροειδής ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτόν, καὶ ὥσπερ πιτυρῶδες καὶ ἀμβλωνόν.

42 IN SICCO & macro solo.] *Hic etiam locus à Theophrasto translatus : hæc ipsius verba sunt è primo* φυτῶν αἰτιῶν *li.* δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις. ἐπεὶ τὰ μὲν, ἔνυδρα. τὰ δὲ, ξηρὰ καὶ λεπτόγεια. καὶ ἄμεινον τὸ ἔαρ. οἰκεῖον γὰρ οὕτως διὰ τὸ ὀλίγον ἔχειν τὸ ὑγρόν. ἐν δὲ τῇ εὐγείῳ καὶ πηλώδει, τὸ μετόπωρον. τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι διαμένει τὸ δάκρυον. ὁρίζονται δέ τινες τοῦτο τριάκοντα ἡμέραις.

42 VERNVM tempus idoneum, quo minus habet humoris.] *Hoc ordine in optimis exemplaribus hæc verba collocata sunt. in excusis antea extrema quatuor præcedebant, quod affirmare ausim fecisse aliquos qui crederent de verno tempore dici, minus illud habere humoris. Id autem falsum esset: nam illa referuntur ad siccum & macrum solum: id enim verè traditur habere minus humoris. Præter antiquorum codicum fidem, Theophrasti locus suprà à nobis adductus, docet illam esse eorum sedem. nam ipse quoque Theophrastus huius sententiæ auctor hũc ordinem amauit.*

42 QVOD ex arbore per surculos &c.] *Cõmuni lectione conseruata veterem scripturam omnibus adponam, perturbatam illam quidem & maculosam, quæ tamen fortasse opẽ adferre poßit ad veriorem indagandam,* Quod ex arbore per surclos defertur in terram si in humũ demittitur in quibusdam cum est videndum &c.

42 VT EA deplantes potius quàm defringas.] *Vergilius in eadem re exponenda hoc verbo vsus est,*

--aut summa defringe ex arbore plantas.

Accepit autem illud à doctißimo & politißimo hoc scriptore : à quo omnia ferè præcepta quæ in Georgicis suis tradidit, mutuatus est. nam multis locis præter sententias, verba etiam ab eo sumpsit. Hanc ego occasionem nactus, tertium ab hoc preceptum apud eum poetam explicare volo. est enim valde obscurum, & docti quoque viri in eo interpretando lapsi sunt,

-néue oleæ syluestres insere truncos.

Non enim truncos, surculos appellat: id enim nimis durum esset: sed ἀκροφερεστάτους *sylnestres trũcos, oleastros vocat: docétque magnopere peccare illos qui oleastros inserant: cuius rei causam reddit copiose. Syluestrus pyrus aliaque feræ arbores rectè inseruntur: (sunt enim ab hoc periculo cui obnoxiæ sunt oleæ, vacuæ) oleastrum tanto labore excolere nimis periculosum est propter casus incendii. Quòd si olinetũ incendio absumptum fuerit, quòd hoc vitio non laboret, id damnum tempus reparare consueuit. viuax enim arbor olea, & non facilè tota interimitur. pullulat enim è radicibus & rursus syluam conficit. nam in oleastro etiam insita olea fruticatur. Sed in syluestri arbore natæ stirpes, & ipsæ syluestres sunt, atque ita nullum fructum agricolæ gignere possunt: quod satis planè in extrema parte declarauit poeta. nam inquit,* Infelix superat foliis oleaster amaris. *Hoc præceptum vtile esse, experimentum nobis demonstrauit. nam cùm suburbani nostri agri longo bello vastati essent, & omnes arbores excisæ, oleæ renixerũt: & non multis annis pòst, aliquos fructus dominis ferre cœperunt. taleis enim apud nos ferè scrobes seruntur. Quòd si oleastris insitis consiti hi agri fuissent, damnum acceptum tempore instaurari non potuisset. Hanc sententiam Vergilij fuisse, existimasse Seruium manifestum est. inquit enim,* Non quòd non prosit, sed propter casum incendij. *Nonnulli hoc periculum non cogitantes, aut non reformidantes, studiosè oleastros inserebant.* κοτινάδες *autem, vt Pollux docet, illæ appellabantur. Nam oleastri firmius suis radicibus terræ hærent, & succum alimentúmque vberius ducunt, vnde speciosior arbor fit. Theophrastus hoc solere nonnullos accuratè his de causis præcipere, in primo libro* φυτικῶν αἰτιῶν *docet. Quare accuratius poeta noster, vt hunc errorem alus eriperet, de hac re disseruit. Nam qui in olea ex oleastro surculos insereret, frustra laboraret, nec ex suo studio fructum aliquem caperet. Hoc enim etiam addit Theophrastus,* ἐπεὶ εἴγε τις ἀνάπαλιν τὸ ἄγριον εἰς τὸ ἥμερον ἐμβάλλοι, διαφορὰν μέν τινα ποιοῖ, καλλικαρπεῖν δ' οὐχ ἕξει.

42 DEMVM in oleagineis seminibus.] *Nihil hîc variam. diuersi tamen sunt antiqui codices, & locus fortasse vitij aliquid habet: pro* Demum *igitur in illis* Dum: *ac non multo pòst, vbi in impressis,* Alij clauolas: *in iisdem,* Aliis clauolas.

For-

Fortasse, Aliis sclauolas, legendum est. A Nonio hic locus adducitur, Taleas scissiones lignorum, vel præsegmina Varro dicit de Re rustica libro primo, *&c. Hæc verba ita apud eum leguntur*, Quas alij clabulas, alij taleas appellant.

43 QVOD inseritur Caniculæ signo commodissimé.] *Vetus lectio, Qui fit Caniculæ, &c. Totum autem caput è Theophrasto translatum, libro primo* φυτῶν ἱστορίας, *cap.123*, τὸ δ᾽ ὕδωρ τῷ μὲν ἐνοφθαλμισμῷ πολέμιον. ἐκσήπει γὰρ καὶ ἀποβάλλουσι, παράρριον διὰ τὴν ἀσθένειαν. διὸ καὶ ἐπὶ κυνὶ δοκεῖ ἀσφαλέστατον εἶναι.

43 VAS aliquod supra alligant.] *Theophrastus*, οἱ δὲ χύτραν προσβάλλουσιν ὕδατος, ὥστε κατὰ μικρὸν ἐπιρρεῖν, *&c.*

43 VT NON denudes medullam.] ὥστε μὴ γυμνοῦν τὴν μήτραν.

43 ITAQVE vitem triduo ante, &c.] *Theophrastus*, 124, διὸ καὶ τὴν ἄμπελον προαποτέμνουσιν ἡμέραις τρισὶ πρότερον, ὅπως προαπορρυῇ τὸ δάκρυον. *In excusis sanè Theophrasti codicibus* ἡμέραις τισὶ *mendosè, vt Varronis confirmatione cognoscimus.*

43 CONTRA in fico & malo punica, &c.] ῥόα δὲ καὶ συκῆ, καὶ ὅσα τούτων ἐπιξηρότερα, παραχρῆμα.

44 PROPTER fœmineam mollitiam.] *Ita habent antiqui libri: non mollitiem, vt in excusis. Cicero in Partitionibus*, Et lenitatem mollitia animi. *Hic etiam locus totus è Theophrasto est translatus*, φανερὸς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων τοῦτο συμβαῖνον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. βλαυξέστερα γὰρ τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων, ὑγρότερα καὶ μανότερα τὴν φύσιν ὄντα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν δένδρων ῥόα μὲν καὶ συκῆ καὶ ἄμπελος, βλαυξῆ· φοῖνιξ δὲ καὶ κυπάριττος καὶ δάφνη καὶ πεύκη καὶ ἐλαία, δυσαυξῆ.

44 DE MEDICA in primis obserues.] *Prima duo verba in nullis antiquioribus sunt: manu scripti proximus temporibus tanquam inscriptionem capitis illa habebant. nam (vt antea ostendi) ante singulos libros, de quibus rebus illic ageretur adnotatum erat: nec postea in partibus ipsis aliquid adscriptum: secundi autem ac tertij libri inscriptiones perie-*

runt.quare ex indice illo intelligi olim potuit,medicæ hîc disciplinam tractari. Quòd si titulos veteres Varronis haberemus, sine vlla necessitate huc inculcata esse hæc verba cognosceremus. Quanquam alia etiam ratione(de qua pòst disputabo) si in manu scriptis codicibus inuenirentur, hic rectè collocata esse possent.

44 QVEMADMODVM scilicet cùm pabulum.] *Pro scilicet, in manu scriptis codicibus est nota illa de qua bis antea locutus sum:quæ quid significet,nondū percepi:*Quemadmodum L.cùm pabulum.

45 ET IN Africa ad Byzacium.] *Sic habent antiqui libri,non vt antè excusi omnes Byrachium.Plinius lib.* XVII, *cap.*V, *cùm inquit,*Contrà in Byzantio Africæ illum centena & quinquagena fruge fertilem campum(*&c.*) *eundem locum aut oppidum,de quo hic loquitur Varro,intellexit: mēdum tamen in ea voce est.*

45 QVAE nata sunt inquit.] *Ante hæc verba in excusis,*Licinius *: in vetustissimis libris,*Ille:*infrà post* Prægnantia, *eadem illa litera,quæ nobis sæpe molesta est. antiqua enim lectio hæc,*Prægnantia L.cùm sunt.*Præterea ad hunc locum in margine optimi exemplaris mendi nota adposita.*

46 AERE frigidiore tinguntur.] *Manu scripti libri sic habent.Excusi verò,*Ringuntur. *Neutra lectio satis plana: nec enim siue hoc,siue illo modo legas,verba hæc inter se diuersa, quod plerunque consueuerunt, significare videntur. Fortasse* Tanguntur *legi debet.Id est,feriuntur,cæduntúrque: hoc enim verbo iniuriam frigoris significauit in* II *libro, cùm de pecoris sanitate loqueretur,*Et inicitur aliquid,ne frigus cædat.*Sen tentia huius loci valde aperta, & è Theophrasti primo libro ex-pressa. vbi enim quærit,an simul fruticentur supernæ infernæque stirpium partes, de his omnibus rebus plenius, vberiúsque disserit:*ὅτι τὰ μὲν ἄνω κωλύεται διὰ τὸν περὶξ ἀέρα ψυχρὸν ὄντα.*Nā prior etiam pars huius sentētiæ ab eodem accepta,* τὰς μὲν ῥίζας αὐξάνεσθαι μετοπώρου καὶ χειμῶνος. *Quæ infrà etiam Varro tradidit,inde quoque sumpsit:Nam prius radices &c.*ἐν ἐκείνῃ γὰρ τὴν ῥίζαν πρότερον ἢ τὸν βλαστὸν ἀφιέναι πάντα.*Nec non quod sequitur, Neque radices longius &c.*ἐὰν εἰς πλεῖον καταλαμβάνωσι βάθος ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνεῖται. πλὴν ἐάν που τόπος εὔδιος ᾖ. *Quo loco animad-*

animaduertendum quàm eleganter hæc extrema verba reddiderit Varro, quòd alia terra alia facilius viam dat.

46 QVOD ex quibusdam foliis propter eorum versuram.] *Locus translatus à Theophrasto. illius enim hæc verba sunt in primo* φυτῶν ἱστορίας, Ἴδιον δὲ καὶ τὸ τῇ ἐλαίᾳ καὶ τὸ τῇ φιλύρᾳ καὶ τῇ πτελέᾳ καὶ τῇ λεύκῃ συμβαῖνον. στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς· καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν ὅτι γεγένηνται τροπαί. *In II etiam libro* φυτικῶν αἰτιῶν, *cap. 156. Non tamen easdem omnes quas Theophrastus, appellat M. Varro: nam pro tilia & vlmo, quas retulit Græcus auctor, noster salicem ponit. Plinius easdem quas Theophrastus nominauit. Illud hìc admonere visum est, recentiores omnes in magno errore versatos, qui crediderunt duo esse solstitia, & alterum æstiuum, alterum hybernum appellari: cùm veteres cuncti boni auctores solstitium, quemadmodum hìc facit Varro* τροπὰς θερινὰς *solùm vocent:* τροπὰς *autem* χειμερινὰς, *brumam. Lucretius, Vergilius, M. Varro, Cicero, Plinius hoc semper obseruarunt. Cur tantum consensum optimorum scriptorum Columella reliquerit, non video: ille enim solus (quod sciam) æstiuum solstitium, & solstitia numero multitudinis vtrasque* τροπὰς *appellat. Seruius etiam Vergilij interpres hoc non animaduerterat, & huius rei ignorantia turpiter lapsus est in illius loci declaratione,* Humida solstitia. *Quamuis enim numero multitudinis loquatur poeta, non debet existimari duo esse solstitia voluisse: sed auctor fuit agricolis, vt votis illud anni tempus singulis annis humidum poscerent: quod si impetrarunt à diis immortalibus, magnos fructus ex agricultura esse capturos. Possem hoc plurimis optimorum scriptorum testimoniis comprobare: rem tamen indicasse, vt arbitror, satis fuit: exempla vnicuique nunc qui accuratè leget, occurrent.*

46 EA QVAE mutilata non est.] *Antea hic,* Mutica. *vetustissimum exemplar,* Multilata. *vna detracta litera* Mutilata *emendaui, quam veriorem puto esse lectionem, & ex priscis vestigiis, & ex sententia etiam ipsa. Sed hanc ipsam quam me restituisse dico, in Gallicano etiam codice sine vllo vitio inueni. Spica enim mutica, vt ipse docet, est quæ non habet aristam. potest tamen non omnia illa tria habere, nec arista carere: vt cùm ad integrum spica nõ peruenit, nec grana perfecta habet. Ea autem rectè, cùm aliquo trium illorum caret, Mutilata dice-*

retur. Cicero Mutilatum vocat exercitum, malè acceptum in prælio, & qui integrum militum numerum non haberet.

47 LATET conditum gladium.] *Vetus hæc est lectio, quam restitui. Neutro genere ab antiquis Gladium appellatum esse, Nonius docet, & exemplo Lucilij confirmat. Idē etiā Quintilianus ostendit, cuius hæc sunt verba è primo libro,* Et gladia qui dixerunt, genere exciderunt. *Sed etiam ipse M. Varro huius rei testis est in IX lib. de lingua Latina,* Quod dicitur à multis duobus modis, hic Dupondius, &, hoc Dupōdium: vt hoc Gladium, & hic Gladius

47 VERVM cùm de nutricatu conticuisset Licinius &c.] *Vetustißimus ac fidelißimus codex, quem multi manu scripti sequuntur, ita habet,* Conticuisset, nec interrogaretur de nutricatu, credens nihil desiderari. dicam, inquit, de fructibus. *Minoris vetustatis liber, à Gallo homine scriptus, communem lectionem habet.*

47 AC QVASI herba tuberosum reliquerunt campum.] *Pro* herba *excusi alij,* barba, *mendosè habebant: in alijs vox Illa planè defecerat. Reposui ex antiquis libris,* herba. *Paulo item suprà* Fœniseces *pro* Fœnisecæ. *nam Fœnisex veteres etiam dixisse planum est.*

47 IN IIS quæ metimur.] *In excusis anteà* Metuntur: *manu scripti omnes habent,* Metimur: *quam lectionem postquā in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in IX de lingua Latina libro, eodem pacto locutus est,* Et cùm item ea quę metimur, atq; ea quę numeramus dici putent oportere, &c. *Meßis vocabulum Varro vult declinatum esse à verbo Metior, quod significat mensuro: eámque propriè dici in his quæ mensurant homines: quanuis de alijs etiam quæ nō mensurātur, dici soleat: id tamen impropriè fit. Metior mensum facere apertum est, à quo Varro Messem factam vult. id enim est declinari, vt Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur. nam quod inquit, Messem maximè in frumento esse, adiuuat, nisi fallor, veterem scripturam: hoc enim verbo vti consueuerant. In Verrem,* Coge vt ad aquam tibi id quod summi iuris est, Ennenses frumētum metiantur.

48 MAXIME si est argilla, ne æstu peminosa.] *Vetus hæc lectio, quam imperiti & audaces sustulerunt, peßimo cōsilio,*

ſilio,quo conſueuerunt quæcunque non intelligunt commutare: eã in cunctis manuſcriptis inueni. Obſoletum nunc hoc verbum eſt. Nonius vim eius exponit, & vnde deriuatum ſit, docet, atque hunc ipſum Varronis locum adducit. Apud Nonium Situ,pro Aeſtu,legitur:in reliquis illi cum Varrone conuenit:& id quoque culpa librarij commiſſum puto.

48 Ea enim herbarum eſt inimica.] *Poſtrema duo verba in manuſcriptis non inueniũtur, ſed pro illis,*De amurca, *ſcriptum eſt:quid mei indicij ſit exponam. De amurca, declarationem olim cuiuſpiam fuiſſe puto, qui amurcæ hic à Varrone mentionem fieri in margine ſui libri adnotarit.eam autem temerè poſtea ab imperitis librariis huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, ſatis fortaſſe eſt duo illa verba tollere,nec neceſſariũ pro illis aliquid reponere. ſententia enim nullo adiuncto verbo plena & abſoluta eſt.Ea enim herbarum & formicarum & talparum venenum. Nihil tamen certi de hac re ſtatui poteſt. nam cùm antè etiam eodem modo loquendi vſus ſit,nunc altera harum vocum, ad rem exponendam,contentus fuit,nunc ambas coniunxit,quas hic in excuſis codicibus habemus.Talpas autem magna incommoda afferre ſolere agris,Theophylactus etiam docuit in epiſtola quam à ruſtico homine ſcriptam fingit,τί δῆτα περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξαιμι; φοβερὸν ἄρ' τῷ γεωργῷ τὸ κακὸν, καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον.*

49 Ac tribulo,id fit.] *Locus hic ad teſtimonium vocatur à Nonio,cùm probare vult veteres ſcriptores non ſolùm muliebri genere Tribulas appellaſſe,ſed etiam neutro. Inquinatus autem apud eum nunc eſt,ita tamen emendandus.nam in manuſcriptis, vt in excuſis Varronis libris, eodem pacto legitur. Quomodo autem muliebri genere Vergilium vſum hoc verbo Nonius dicat, quærendum.nam in omnibus nunc libris,* Tribuláque traheæque *legitur:quo exemplo ille vtitur.*

49 Evannatur foras extra aream.] *Feruetuſtũ exemplar* Euannuatur *habet.Hic etiam locus adducitur à Nonio,apud quem,vt in excuſis Varronis libris,rectè legitur.Euannetur,inquit Nonius,dictum eſt Ventiletur,vel moueatur:à vãno,in qua legumina ventilantur &c. Vannum autem in Ruſtico carmine appellaſſe Vergilium notum omnibus eſt: qui tamen dum agricolarum inſtrumentum hoc eſſe traderet, docuit in alio*

etiam vsu illud haberi solitum: & in rebus diuinis, maximè Liberi patris, frequens esse consueuisse. Eruditißimus enim poeta, quod ipse sciebat, aliis quoque ἐν παρέργῳ notum esse voluit. Intelligit autem, vt opinor, vannum quod λίκνον Græci vocant, instrumentum ad cuncta penè sacrificia idoneum, vt veteres grammatici tradunt: vnde qui illud gerebat in sacris, λικνοφόρος vocabatur. Plutarchus in Alexandro cùm de Olympiade ipsius matre loqueretur, quæ Bacchi superstitionibus addicta esset, & mænadum more dracones etiam aleret, inquit de illis loquens, οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παρεκναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις, ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας. *Nam Vergilius etiam mysticum vannũ, vt ille mystica licna, vocauit.*

50 I T A Q V E lectius defertur.] *Ita scriptum in omnibus antiquis libris inueni. emendarunt ex ingenio nonnulli, vt opinor, Lectæ ius.*

50 C V M expressum circuncisitum appellant.] *In manuscriptis vna syllaba productius verbum,* Circumcisicitum.

50 Q V AE cum ditigalis.] *Optimum exemplar,* Digitabulis. *Est in eo aliud etiam quod explicare non possum,* L. *inquã: sic enim habet,* Quæ digitis nudis laudabilior L. quàm illa quæ cum digitabulis. *Et sanè totus mihi locus vehementer suspectus. nam Laudabilior hic, cùm suprà Melior posuisset non valde necessaria vox videbatur.*

50 D V R I T I E S enim eorum quòd nõ solùm stringit, &c.] *Locum hunc valde mendosum habemus in codicibus Nonianis. ab eo enim adducitur in dictione Stringere, Varro de Re rustica lib. II, quod non solùm celeriter præterire stringere vacant, sed etiam te transglubit. In excusis M. Varronis codicibus, Quod, non erat: in optimo tamen ac vetustißimo, eodem loco positum inuenitur. Duo illa quæ apud Nonium sunt verba, Celeriter præterire, vnde fluxerint nescio. apud Varronem certè, nec in impreßis, nec in manu scriptis eorum vestigium vllum. nam Vacant, ex Vacans factum esse affirmarim: in eodem enim fidelißimo codice per u, id verbum & hîc & aliis multis locis scriptum est. Extremæ etiam dictiones huius loci apud Nonium deprauatæ, quæ in cunctis manuscriptis Varronis libris eodem pacto leguntur.*

50 DE RAMVLO plantam.] *Ita habent manu scripti codices, non Partem, ut excusi. Vergilius idem etiam Plantam, ut opinor, appellauit,*

--Nec summa defringe ex arbore plantas.

Ambo autem plantas vocarunt quas Theophrastus θαλείας: *nam ab eo scriptore hic quoque locus sumptus est, libro primo* φυτῶν αἰτιῶν, Καὶ ἅμα ῥαβδιζομένη ποιεῖ καὶ κατακεκομμένη τὰς θαλείας. ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ οὕτω συλλέγουσι, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως ἀεὶ τὴν ἀπορρέουσαν ἀποσείοντες, ἐπιτεισφορεῖν φασὶ μᾶλλον.

50 ALIA ad cibum eligitur.] *Maculam habet optimus* codex. Lædatur *enim hic scriptum est. Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, si peruulgata mendum continet, docti viri cogitabunt.*

50 ITAQVE dominũ, & balneas & gymnasiũ sequitur.] *Vetus hæc est lectio, quæ & elegans & erudita videtur: ut hic sensus horum verborum sit, Cibis necessarium est, & balneis, & gymnasiis: nec sine oleo hæc manere possunt: sed ubi hæc sunt, oleum illic etiam necessario est. Vnde qui tantas olei utilitates esse sciebat, prudentissimus ac fortissimus totius Græciæ vir Epaminõdas Thebanus, magnopere excanduit, cùm magistratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam vim olei absumptam esse. Quod cùm mirarentur collegæ, causam reddidit sui doloris, docuitque, eum non ab angusto ipsius animo proficisci, quòd ingentes sumptus reformidaret: sed ægrè se ferre, tantum olei intra corpus receptum esse. nam in gymnasiis oleum, corporibúsque exercendis haberi solitum, nemo est qui nesciat. Vnde Strabo libro* XIIII, *docet, Boethum Tarsensem, improbum ciuem, eundémque malum poetam, causam dixisse apud M. Antonium, quòd cùm in patria volũtate Antonij locum gymnasiarchæ teneret, fideique ipsius omnes sumptus gymnasii commissi essent, & alia multa & oleum etiam surripuerat. Nec tamen negarim, posse ex communi lectione sensum elici, & eum quidem non insulsum: sed veteri etiam locum esse, ostendere volui.*

51 PER SERIAS ac vasa olearia.] *Hic locus in manu scriptis codicibus valde perturbatus est. Optimũ exemplar ita habet,* Per sena ad vasa olearia ac trapetas quę res molę *&c. In semiuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus est,* Seria.

reliqua omnia vt in vetustissimo.Receptam lectionẽ conseruaui: priscam tamen omnibus adponere volui.

51 EM, QVIN adsum.] *In excusis antea En,antiqui libri Em, vt Mediceus codex in epistola Ciceronis ad Cæsarẽ Dictatorem,Em,hic est ille.Pronuntiata hæc sunt δεικτικῶς.*

51 QVIDAM ipsum triticum conspergunt.] *Consuetudinem nostrorum temporum in hac re custodiui. Nolui tamen præterire quin veterem orthographiam notam facerem.Hic enim in optimo exemplari,*Conspargant:*& non multùm pòst,*Aspargit.*omnibus denique in locis vbi hoc verbum est apud Varronem Catonémque in compositione, eandem vocalem primam literam habet quam simplex: vt si à Quæro Disquæro fingas:quod vetustissimi etiam poetæ protulisse dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id seruatum est illo loco,* Tum acina de vuis miscellis decarpito. *Potuissem infinitis locis hoc adnotare:semel tamen hoc,in illo perpetuò custoditum, indicare satis habui.*

51 AVT absinthium. Item huius generis alia.] *Quæ in medio erant verba,in nullo antiquo à nobis inuenta sunt. ea autem abundare credimus.*

51 QVAS vocant siros.] *Ita scribendum hoc nomen, quod à Columella etiam vsurpatur: & sanè in vetustissimo libro rectè scriptum est. in excusis tamen antea y psilon habebat in prima syllaba. Apud Græcos(Græca enim vox est)ferè habet ει.nam Attici sine diphthongo protulerunt.Grammaticique tradunt,siros esse ὀρύγματα εἰς ἀπόθεσιν σίτου ἢ καὶ ἄλλων σπερμάτων. In commentariis Simplicij in II naturalis auscultationis, vbi de fortuna agit,mendosa hæc vox est.verba magni illius doctoris hæc sunt,καὶ γὰρ ὀρύττει τις καὶ τῷ φυτεῦσαι χάριν,καὶ τῷ θεμέλιον καταβαλεῖν,καὶ ὕδωρ εὑρεῖν,καὶ διοχετεῦσαι,ἢ σιρρὸν ἢ τάφον ποιῆσαι.*

52 VENTVS regelare possit.] *Ita castigaui. in manu enim scriptis* Regerare. *Vnde etiam nonnulli antea Regirare fecerant.hanc tamen veriorem lectionem puto.quod etiam verba, quæ suprà restituta à me sunt,ostendunt.*

52 CONDITIVA mala struthea.] *Ante hæc verba in vetustissimis libris, De pomis, scriptum est: quod aut inscriptionem fuisse arbitror, quæ ostenderet de quo hîc ageretur: aut ea ratione dictum esse qua nõ multo pòst declarabo.Hic paulo infra* Quiriniana,*in antiquis non inueni:sed pro illa voce,*Scãdiana.

Id autem culpa librarij factum puto, qui idem verbum vna tantùm immutata litera, aut ne immutata quidem, iterauit: cùm aut Quiriniana scribendum esset, aut statim ad orbiculata transeundum. Fieri enim potest vt Quiriniana ab emendatore aliquo huc inculcatum sit.

52 PAVIMENTAQVE laudabiliter faciunt.] *In optimo codice*, Pauimentáque L. laudabiliter faciunt, quo frigidius fit. *Nam pro*, Frigidior locus, *quod in excusis erat*, Frigidius, *in eunctis antiquis inueni. Alij ex ingenio, vt puto, scripserant, Qui cameras marmorato, & parietes pauimentáque inducunt laudabiliter &c. Nullum enim manu scriptum cũ illis facere animaduerti.*

52 VT ROMÆ coempta poma.] *Ex horum hominũ numero fuerat qui confecit tetrastichum in custodem hortorum: cuius duo postremi versiculi sunt,*

Quæque tibi posui tanquam vernacula poma,
De Sacra nulli dixeris esse via.

Nam M. Varro antea hoc ipso in libro docuit poma vendi solita summa sacra via.

53 IN PENSILIBVS iunctis.] *Veteres libri, Vinctis. Quidam emendarunt Iunctas.*

53 OLEAS esui optime.] *Ante hæc verba in antiquißimo exemplari, De oliuitate, scriptum est: quod inscriptionem titulúmque fuisse puto. Possunt tamen rectè in contextu sermonis huiuscemodi locutiones collocatæ esse: vt ita dicta sint, quemadmodum inquit Q. Cicero in epistola ad Tironem, De patrono, Marcus est adhibendus. Et hic ipse scriptor in II, de equis loquẽs*, De stirpe: magni interest qua sint. *Et eodem capite*, De medicinis: vel plurima sũt &c. *Quod etiã cõfirmat Nonius, qui cùm quid Oliuitas sit, declararet, & locum hunc Varronis adduceret, ita eum legit vt in peruetusto codice scriptum illum inueni. Non tamen omnino macula carent verba Nonij. nam in excusis. de Rep. libro primo: pro, de re Rustica libro primo, legitur. duorum autem capitum verba ab eo confusa fuisse verisimile non est. hæc autem ille ponit, Non modò integra eximi, sed etiam maiora quàm in arbore vnquam pependerint. De oliuitate, oleas esui optimè condi scribit Cato. Quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquißimi exemplaris esse debet, in quo sermo Varronis, sine eorum*

quos de rebus rusticis differentes inducit, nunquam capitibus distinctus aut interruptus est.

53 TAM in doliis condunt.] *Antea,* In ollis: *Veteres libri,* In oleis: *castigaui, In doliis. veruntamen quia parua licentia vsus sum, si forte deceptus essem, volui totam rem indicare. Animaduerti alibi in optimo codice Doleis, pro Doliis scriptum esse, vt in III, vbi de gliribus loquitur, Cùm positum est in doleis, fiunt pingues. Præterea oleum ac vinum in doliis, non in ollis condi constat.*

53 VT EA in qua adiiciunt mustũ.] *Vetustissimus liber,* In qua adicitur L.mustum. *Sæpe iam notam illam inueni, nec tamen adhuc quam vim illa habeat suspicari possum.*

53 PROMVNT condita aut &c.] *In cunctis, quos vidi, manu scriptis,* Primum condita, *legi. Receptam lectionem conseruaui. hoc tamen studiosos literarum admonere non incommodum esse iudicaui.*

54 VT IN pistrino pisatur ac torreatur.] *Vetusta lectio. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, legitur, Pisetur. Pisare frangere, vel tundere. Varro de Re rustica libro* I, Promendum hieme, vt in pistrino pisetur ac torreatur.

54 QVI est humor aquatilis ac retrimentum.] *Peruetustus liber,* Recrimentum, *corruptè, vt puto. Quia tamen aliquis recrementum ex antiqua scriptura legi posse fortasse non incommodè existimaret, volui illam notam facere. Hoc ipso verbo Varro etiam Prometheo libro* II, *vt apud Nonium legitur, vsus est. Retrimenta cibi, quæ exierunt per posticam vallem, feci. Intelligit autem quæ περιττώματα Græci appellant. Cicero reliquias cibi appellauit, in re parum honesta non obscæna voce vsus. Reliquias etiam, nihil addens, quandoque idem vocauit.*

54 QVOD est leuissimum ac summum depletur.] *Omnes manu scripti* Deflatum *habent: quemadmodum etiã primis temporibus excusi libri. ex quo intelligitur ita ab nouis correctoribus locum castigatum fuisse. In optimo omnium codice ita totus locus legitur,* Diebus XV, eo quod est leuissimum ac summum deflatum.

54 TVNC decoquunt in ahenis.] *Totus locus in optimo exemplari ita scriptus,* Tum decocunt in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt. *Aliis nunc rebus relictis, quæ parum in illo diuersæ sunt, quomodo illic Leni lignis, scriptum sit,*

quę-

quærendum accuratè puto.

54 NEQVE etiam cùm processit, nisi prius, &c.] *Valde diuersa vetusta lectio, & sanè extrema hæc pars libri aliquantulum inquinata*, Neque etiam cum processet, ita vt sit, *&c.*

54 ANTEQVAM accesserit annus.] *Totus hic locus ita legitur in antiquis codicibus*, Antequam accesserunt anniculum promitto.

54 QVAE dum maturescit, coacescat.] *In cunctis manu scriptis*, Quod mature coacescant.

54 OLEAS albas, quas condideris nouas, sic celeriter promas.] *Quidam formis excusi libri ita habent: in aliis locus valde variatus: culpa tamen, vt puto, eorum qui id commiserunt: nimis enim licenter à vetere scriptura discessere. In optimis, ab hac quam hic adposuimus, hoc tantùm mutatum inuenio, quòd* Conderis, *in illis pro* Condideris, *legitur: verbo negligentia librarij imminuto. quòd si postremam literam aduerbij Sic, sustuleris, ac Si feceris, puto locum satis purgatum esse.*

55 QVAM nequit in arbore vt inde promatur ad escam.] *Vetus lectio*, Quam nequit in arbore quam mitescat.

56 ID NOS molestè ferentes.] *Hæc erat peruulgata lectio, quæ si veterem contra se non haberet, facilè locum suum tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit. in manu enim scriptis*, Non moleste ferentes *legitur. Accommodata autem hic etiam vetus esse potest, & fortasse verior est*, Non moleste ferentes, *scilicet, nos esse retentos. ita enim plenè sermoni liberti responsum fuerit. Poscebat enim veniam sibi dari, quòd in magno patroni negotio occupatus, ad illos, vt debebat, non venisset: statim omni timore illo liberato, de infelici conditione hominũ, quæ tot casibus exposita esset, loqui inter se cœperunt. Est tamen hic etiam illud quod sæpe nos molestos habuit: L. enim ante hanc partem in contextu sermonis constituta est, præterea mendi nota hic in margine adposita.*

IN M. VARRONIS LIBRVM II De re rustica.

57 COLONI vt ea quæ in agricultura nascantur.]

Receptam lectionem retinui. nunc veterem hic adponam, quæ à communi valde diuersa est, pessimè tamẽ & illa accepta. quod etiam diligens librarius cognouit: notam enim mendi ad eam adposuit, Coloni æquæ agricultura factum vt nascerentur è terra cõtra pastoris ea, quæ nata ex pecore quarũ, *&c. Statuent nunc studiosi peruulgatáne lectio probari debeat, an pro desperato hic locus haberi.*

58 QVA de re pecuaria.] *Omnes quos vidi codices consentiunt. quare temerè aliquid variare hic nolui. nunc quid suspicer, me posse sine culpa proferre arbitror. Opinor, commutato ordine verborum Quare de pecuaria, legi debere. nec tamen ita meam sententiam amo, vt non doctiorum iudicia in hac re sequi malim.*

58 CVM Mænates discessisset.] *Ante hunc locum in optimo codice maioribus literis hæc verba scripta sunt,* HIC INTERMISIMVS. *In cunctis etiam aliis manu scriptis ita inueni. Quid illis significare librarius voluerit, affirmare non ausim. Vereor ne aliquid hic deesse ostendant. nam initium mihi huius sermonis nimis abruptum videtur.*

58 CVM petam fessum.] *Maculosus hic locus in antiquis exemplaribus est, & in omnium optimo nota adposita, damnatus. Receptã hic etiam lectionem conseruaui: veterem nunc, cuicuimodi illa est, studiosis exponam,* Cum poetam fesum visere venissemus ne medici aduentus uos inredisset.

58 QVI estis Epirotici pecuarij.] *Auxilio fidelissimi codicis hic locus, turpiter in excusis diuulsus ac fœdatus, restituitur. Ne quis autem me addidisse aliquid aut distorsisse putet, veterem scripturam adducam,* Qui estis pecuriathietę remune remininos ac, *&c. Quàm possit sine vllo periculo ita corrigi, facilè omnes videre arbitror. vna tantùm in parte industria opus fuit, vt ex Athietæ, Athletæ fieret. Maximè autem me confirmauit, quòd animaduerti alibi id verbum idem vitium habere, quod in excusis integrum erat. nam in eodem exemplari ita locus ille tertij libri legitur,* Nos athietæ comitiorum, *&c. pro Athletæ. Hoc autem & vitiosæ scripturæ & locutionis Varroni familiaris aptissimum exemplum est, qui libenter hoc vocabulum Athleta ad alias res transferret. Sed hæc antea mẽdosissima, omni nunc macula carent, & aperta sunt: quare*

ad

ad alia veniamus.

58 ACQVAE ſcitis proferatis in medium.] *Elegantiſsimus modus loquendi, & quo ſæpe etiam Cicero vſus eſt: ipſum autem aut à Græcis Latini ſcriptores acceperunt, aut natura duce eandem ſententiam eadem figura protulerunt. Xenophon certè ita in Sympoſio locutus eſt, vt M. Varro ab ipſo hunc ſermonem expreßiſſe videatur: καὶ ἐπιδείξω γε, ἔφη, ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρητε ὅ, τι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν.*

58 ET HOMINES, & pecua.] *Pecua habent antiqui libri, non pecudes: id autem veteres crebrò vſurpabant: nec ſe ab eo verbo abſtinuit etiam Cicero, quemadmodum teſtimonio Nonij interpretis comperimus. is enim ſuper illo Vergilij,*

--mitte in Venerem pecuaria primus:

inquit: nam Pecua, vt ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod eſt pecu venit, vt à genu genua. Intelligit autem locum illum, qui nunc mendoſe in cunctis impreſſis legitur, Etiamſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur.

58 DECERPENDO glandem.] *In vetuſtiſsimo* Decarpendo, *eadem ratione qua antea oſtendimus ſemper Aſpargo & Conſpargo in eo ſcriptum eſſe: & apud Catonem etiam hoc ipſum verbum Decarpo, contra noſtrorum temporum conſuetudinem.*

58 AD CIBVM enim lacte, & caſeum.] *Sunt excuſi etiam libri in quibus ita legatur: nam in aliis Lac, mendoſe legitur. hæc enim vetus eſt ſcriptura. Et indicio Nonij & aliorum grammaticorum cognoſcimus, M. Varronem aliâs ita locutum eſſe: vt Andabatis*, Candidum lacte papilla cùm fluit.

59 IBI proceſſerunt lõgè, dum ad nos perueniret.] *Ita coniectura ductus emendaui. antè in excuſis & manuſcriptis*, Dum annus perueniret. *ex qua lectione nullum idoneũ ſenſum elicere poteramus: ex hac autem (niſi fallor) egregiũ. Quæritur occultè M. Varro de moribus ſui tẽporis, quemadmodũ etiam in prima huius libri parte. cùm enim vitam ſuperiorum hominum explicaſſet, & quibus rebus illi veſcerentur docuiſſet, addidit in tertio gradu eos longè proceſſiſſe, nec in primis agrico-*

Larum institutis mansisse. sed ad peiora semper delicatioráque venisse, donec huc, inquit, res deducta est. nam supra etiam, A summa memoria gradatim descendisse ad hanc ætatem, Donec ad nos peruenirent, inquit. vt hoc in libro, cùm de verre ageret, Quoad perueniat ad lanium. *& in V de lingua Latina,* Hinc ad pecudis carnem peruentum est. *necnon in VIII, non longè ab initio,* Id non peruenit ad nos. *Qui nostram coniecturam non probabunt, sedulitatem fidémque verè accusare non poterunt.*

59 CIRCVM Fiscellum & Tetricam montes.] *Antea in excusis mendosè Fiscellium. veterem igitur scripturam reposui. nam in illo etiam loco huius in iisdem antiquus libris ita legitur, In Sauracli Fiscello capræ feræ sunt. apud Plinium etiam libro tertio capite XII, E monte Fiscello labens iuxta Vacunæ nemora.*

59 QVAM sibi Thyestem subduxe queritur.] *In antiquis libris imminuto verbo Subduxe, legitur. Apud Terentium quoque Adelphis hoc verbum κατ̀ συγκοπὴν pronuntiatum fuit:* Non tu eum rus hinc modò produxe aiebas? *Pacuuij versus, quibus fratrem accusat, & hanc iniuriam queritur, apud Ciceronem sunt in III de Natura deorum.*

59 VOX earum non me, sed be, &c.] *Totum hunc locum è vetustis libris restitui. Laudat qui vocem ouium secuti Belare illas dixerunt. nam Græci, qui à voce eas μῆλα appellarunt, non tam commodè vocem earum expresserunt: non enim me, sed be, sonare videntur, inquit Varro. Nec tamen Græci ignorabãt oues be, non me, sonare. Id intelligitur ex versiculo Cratini comici poetæ, qui adducitur ab Eustathio in IX librum Iliadis. Eruditi ac copiosi interpretis verba hæc sunt, οἱ δ' αὐτοὶ φασὶν ὁμοίως μιμητικῶς καὶ βῆ, οὐ μὴν βαιμίμησιν προβάτων φωνῆς. Κρατῖνος, Ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ λέγων βαδίζει.*

61 QVOD dicuntur anni capræ.] *Vetus lectio, vt anni capræ.* *Id autem quod hìc à Varrone traditur, Fenestella quoque diligens rerum Romanarum auctor docuerat. Ostendit hoc Plutarchus in commentario quo veteres ritus Romanorum explicauit, διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς σύγκλοι καὶ ἔγκολποι καὶ πόρκιοι ἦσαν, ὡς Φαινεστέλλας εἴρηκεν.*

61 ITAQVE minoris emitis anniculam.] *Quam secutus sum lectionem, & excusi nonnulli habebant, & manu scripti*

ſcripti omnes. quidam tamen, vt arbitror, dum corrigere voluerunt, deprauarunt. Ea mihi ſanè correctione egere non videtur. in vetuſtiſsimo hoc tantum diuerſum erat, quòd Emptis, pro Emitis, in eo ſcriptum eſt: mendoſè tamen, vt puto.

61 ASINI Arcadici.] *In manuſcriptis* Arcadi: *Arcadij, ex antiqua ſcriptura legi poſſet, vt ſuprà Pecuari, pro Pecuarij: Statili, pro Statilij. nam hoc etiam veteres librarij hic ſeruabant, quod poetæ in ſecundo caſu illorum nominum quæ geminatam literam illam haberent, frequenter vſurparunt. alterum enim I ſubtrahebant. ea enim ratione ab optimo poeta, Tuguri, Peculi, Patatui, Oti, dictum eſt. nam Arcadium etiam ab Arcadia declinari eiuſdem poetæ verſu hoc confirmari poteſt,*

Tempus & Arcadij memoranda inuenta magiſtri.

61 ALIAS ſtipulandum ſtatim eſſe è valetudinario.] *In nullis manu ſcriptis poſtrema hæc duo verba inuenimus: nec tamen è noſtris ſcriptis ea deiecimus. quid de illis exiſtimandum ſit, ſtudioſi viri videbunt.*

61 ET QVANDO, è quis.] *Locus deprauatus corrigi debet vt in optimo exemplari aliiſque nonnullis legitur,* Et quando, & quî vt, *&c. Quî, Varro modum ac rationem vocat. nam politiſsimos ſcriptores Quî, pro Quo modo, paſsim ponere notum eſt. Oſtenderat, in paſtione tria obſeruanda eſſe: primū, locum: ſecūdum, tempus: tertium, modum ac rationem alendi. Infra etiam, poſtquam quod ad locum tempúſque anni pertinebat, expoſuit, inquit, Quî potiſsimùm quæque pecudum paſcatur, habenda ratio. In peruulgata lectione triplicis rationis, quæ neceſſaria eſſe dicitur, tertium membrum non inuenitur: quare pro mendoſa illa habenda eſt.*

61 LEGE cenſoria committant muli è Roſea campeſtri, &c.] *Hunc locum fœdè inquinatum, niſi fallor, egregiè reſtitui, atque id parua licentia vſus. Vt autem hoc faciliùs intelligatur, veriúſque de ſynceritate huius loci iudicetur, veterem ſcripturam adferam. Vetuſtiſsimum exemplar,* Mulieros & à cāpeſtri, *&c. nam in aliis corruptior illa pars eſt, Mulieres enim habent. Quemadmodum igitur vides, verba confuſa diſtinxi, vnámque tantum literam inde ſuſtuli, verùm ſenſus preclarus totam rem, vt ſpero, illuſtrabit, & caſtigationem meam conſtituet. nam quin peruulgata lectio mendoſiſsima fuerit, neminem*

dubitare puto. Locus ille etiam in hoc libro mirificè coniecturam nostram adiuuat, vbi de mulis agit Varro, Iidem si exacti sunt æstiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, durissimis vngulis fiunt. *Roseam autem campestrem fuisse declarat etiam vox valde celebrata Cæsaris Vopisci, qui campos Roseæ, Italiæ dixit esse sumen. Committere lege, vt arbitror, dixit Varro, quod Cicero sæpenumero, Committere contra legem.*

61 IN GVRGVRES altos montes.] *Gurgures in manu scriptis inueni, antea excusi Burbures habebant.*

62 VBI est oppidum Olisyppo.] *In optimo exēplari* Obsippo. *apud Plinium tamen, vt in excusis, li.* IIII, *capite* XXII, *Olysippo equarum è Fauonio vento conceptu nobile.*

63 ET QVANDO non valet sæpe magna gregē, &c.] *Receptam lectionem retinui, vetustam nunc studiosis exponam, quam sanè mendum aliquod continere omnino credo: contrà autem peruulgata plana est, id tantum mali in illa, quòd ab antiqua dissentit,* Et quoniam non valet sępe magna adficiuntur calamitate.

63 QVI siue ex æstu, siue ex labore.] *Vitiosi sunt hac parte antiqui codices. cōmunis lectio aperta, si modò illa vera est, & non ab aliquo correctore conformata:* Qui si è labore febrē habent adapertum humido spiritu, *&c.*

63 QVOT reiiculæ sint alienandæ.] *In cunctis manu scriptis* Quot epulæ, *scriptum inueni: quod non parum miratus sum, quomodo idem mendum in tot bonis libris inoleuisset.*

64 IN IVDAEA in Italia nō posse. *Vetus lectio,* In iurea. *castigaui ex ingenio, rem ipsam secutus, In Iudæa. Plin. lib.* XIII, *capite* III, *Iudæa inclyta est vel maximè palmis. Item sunt quidem in Europa, vulgóque Italia, sed steriles.*

64 A PERGAMIDE Maledóve.] *Hic locus antè mē dosissimus & erat & existimabatur, nota etiā adposita damnatus fuerat: ipse veterem lectionem reposui, quam integram esse arbitror: vt Pergamis, Maledúsque, nomina locorum in Epiro sint. Respondet autem superiori illi qui nostra item opera emendatus est. Dixerat enim Scrofa, Sed hæc à nobis ita accipietis, vt vos qui estis Epirotici pecuarij, &c. Idē igitur nunc ait, nūc rursus vos reddite nobis, ô Epirotæ, de vnaquaq; re. Iocatur autē, vt omnē occasionem nactus facit: maiora enim & eruditiora expectabantur ab Epiroticis pecuariis. Saltus igitur appellat in quibus*

bus pecus pascere soliti essent.

64 COGNOMINE eodem.] *Ita emendaui ex ingenio. multa autem mihi, vt hoc auderem, persuaserunt. Si ita locutus M. Varro esset, vt in excusis erat,* Cũ nomine, *in κακέμφατον incidisset, ac rem obscœnam protulisset. iunctura enim deformiter sonat. Præterea Atticus nomen non erat, sed cognomen. hoc etiam non paruum argumentum est contra eiectam lectionem. Initio etiam commentarij de Senectute Cicero Titum ipsum alloquens, inquit, Téque non cognomen solùm Athenis deportasse, &c.*

64 QVONIAM in me videre coniecisse oculos.] *Ita erat in manu scriptis, & ita scribi volui. Videre, pro Videris, cepit: vt in illo etiam loco, qui est, vbi agit de suibus,* Ignorare, *inquit,* videre, cur appeller Scrofa. *Sic enim illic etiam habent antiqui codices.*

64 ET DICAM de primigenia pecuaria.] *Vetus hæc est lectio, quam magis probo. Antea in excusis*, Et dicã primigenia pecuariæ. *Primigenia verba appellare M. Varronem in* VI *de lingua Latina libro, quæ non sunt ab aliquo declinata, manifestum est: & Primigeniam consuetudinem victus, in primo libro de vita Populi Rom. priscam & veterem. Locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur. quare eadem ratione nunc Primigeniam pecuariam dixisse puto. Sex. quoque Pompeius Primigenium sulcum vocari solitum tradit.*

65 ITEM binæ pro singulis, vt procedãt.] Prodant *antea corruptè legebatur. in manu scriptis omnibus* Procedant *inueni. Procedant, numerentur, significat: greges enim ouium magni non bene numerari possent, si eodem loco manerent. quare con suetudinem habent pastores, claudere gregẽ, & dum emittunt, numerare: aliter enim rursus confunderentur. nam Procedere, vlterius se ferre, significare manifestum est, vel hoc exemplo Vergilij*

Parcite oues nimium procedere.

65 EXPROMISIT numos.] *Vetus hæc lectio: antea,* Exprompsit. *Expromittere, verbum iuri accommodatum est.*

65 EX EMPTO vendito illum damnare.] *Ita in manu scriptis omnibus scriptum inueni. Titulum iuris fuisse puto. nam in* XIX *libro Pandectarum, iisdem penè verbis nunc quoque appellatur, De actionibus empti & venditi. Item tertio etiam de Natura deorum Cicero, Reliqua quæ ex em-*

pto aut vendito, aut conducto, aut locato, contra fidem fiunt.

66 QVO incientes secludere possis.] *Vetusta lectio* Inicientes. *quæ & ipsa mendum habebat, quod tamen sine periculo tolli potuerit.* Incientes *igitur emendaui, vna tantùm litera ex ea dictione sublata. Sunt autem* Incientes *propinquæ partui, vt Sex. Pompeius docet.*

66 MERIDIANAM quæ est aridior, iucunditate præstat.] *In excusis antea* Meridianæ. *Præstare tamen aliquã rem, id est, vincere ac superare, veteres dixerunt. Initio etiã tertij libri sic locus ille in antiquis legitur,* Immani numero annorum vrbanos agricolæ præstant.

67 INIGVNT in ea stabula.] *Mendosè antea,* Iniiciunt: *vt enim hoc verb valde accõmodatum, ita illud alienum.*

67 VT AGNI satulli fiant lacte.] *Vetus hæc lectio, quam veram puto: ideóque communi expuncta, hanc in suam sedem reduxi. Satullare etiam verbum vsurpauit Varro apud Nonium,* 1289, περὶ ἀρίστων. Neque in puluere mitico coquam carnem, quibus satullem corpora ac famem ventris.

68 AVT adipe suilla.] *Vetus lectio, quam Priscianus etiam agnoscit, qui tradit vetustissimos multa huiuscemodi nomina & virili & muliebri etiam genere protulisse: & de adipe vtitur auctoritate M. Varronis in* II *libro rerum rusticarum.*

68 VICIAM molitam.] *Mendosè anteà,* Mollitam. *Lucilius lib.* XIX, *apud Nonium* 1342, Fouere ex molito hordeo. *Iterum hoc ipso in libro idem error, & eodem pacto correctus auctoritate eorundem codicum.*

68 AVT herbam teneram.] *Contaminatus in extrema est dictione optimus liber.* Tenentiam *enim habet. Receptam lectionem retinui: emendari fortasse non incommodè posset* Tenellã. *sunt tamen manuscripti qui* Tenerã *habent.*

68 ANTEQVAM calores aut frigora se exegerunt.] *Vetus lectio* Eregerunt: *fortasse,* Fregerunt. *notum enim iam omnibus quemadmodum antiqui librarij propter similitudinem illarum literarum in Romana vetere scriptura sæpe lapsi sint, & F pro E, contráque scripserint. In optimo exemplari sic locus hic legitur è secundo hoc libro,* Optimæ elutæ sunt in Sicilia, *cùm* Flutæ *legi debeat. Nihil variaui. leuem tamen suspicionem meam ex diuersitate lectionum ortam significare*

care volui. Cicero de æstu meridiano hoc verbo usus est, lib. 1 *de* Oratore, Ad extremum Scæuola paulum requiescet, dum se calor frangat.

68 IN OVIBVS pellitis.] *Cùm in Megarensi agro pellibus intectas oues spectasset Diogenes, Megarensium autem liberos nudos ob mendicitatem passim videret, facetè dixit, Præstare Megarēsis arietem esse quàm filium. Cui similem vocē postea fortunatissimus Romanorum imperator de immiti rege Iudæorum edidit. Diogenis* ἀπόφθεγμα *ab Laertio in ipsius vita relatum est. Quas pellitas oues M. Varro, ille* πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα *appellat.*

68 VT SVNT Tarentinæ & Atticæ.] *In antiquioribus cunctis* Atticæ *inuenimus: in nullis, vt antea in excusis legebatur,* Altinates. *Lanam Atticam nobilem fuisse, testimonio etiam Latini Poetæ scimus. Apud Nonium Laberius Paupertate,* Nihil refert mollem è lanitia Attica, an pecore ex hircorum vestitum geras. *Eandem in magno pretio habitam Plutarchus quoque ostendit in commentario* περὶ τοῦ ἀκούειν, *his verbis,* μηδὲ ἱμάτιον περιβαλέσθαι εἰ μὴ προβάτων Ἀττικῶν εἴη τὸ ἔριον.

68 VEL lauari ac parari.] *Communem lectionem retinui: quam verò in antiquioribus libris inueni, nunc ostendam. In illis enim* putari *pro* parari *legitur, in optimo tamen codice mēdi nota ad hunc locum adposita est. Non multo antè vbi in excusis* Sole exorto puro *scriptum erat, in iisdem vetustis* puto. *Putum antiquos pro purum dixisse, notum est. Sext. etiam Pompeius inquit,* Imputatum, nondum purgatum. *quare arbitror veterem scripturam rectam esse.*

68 ET GENIT LAC. De sanitate.] *In optimo codice,* Genit lacte, Sanitate. *Verbum* Genit, *sæpe iam à Varrone vsurpatum, recepimus. formis autem excusi antea* Gignit *habebant: nec nos fefellit antè ipsum, Lacte, nominandi casu dixisse. veruntamen quia locus maculosus erat* (De, *enim quod hic necessarium videtur, non erat*) *existimauimus in hoc peccare librarium potuisse, & pro* De, Te, *scripsisse, atque incommodè cum priore verbo coniunxisse. Potest etiam rectè in antiquis* Lacte *scriptum esse, vt præpositio defecerit. Siquidem animaduertimus (nihil enim relinquere volumus quod possit studiosos adiuuare) in sequente capite, vbi in excusis,* De for-

ma videndum, *legitur, in eodem vetustissimo libro, aliisque nonnullis,* Forma videndum, *sine præpositione scriptum esse. Quare cogitabunt studiosi an defendi lectio illa possit. Sunt tamē manu scripti, qui cum excusis vtroque loco faciant.*

69 VT MAMMVLAS pensiles habeant.] *Ita in antiquis inuenimus: in excusis antea* Mamillas. *Sext. etiam Pompeius inquit, A Mamma, Mammulam, & Mamillam.*

69 DE EMPTIONE aliter atque de ouibus dico.] *Vetus lectio,* De emptione aliter dico adque fiet. *Scribi debere puto,* Aliter dico atque fit: *hoc intellectu, vt ostendat se contra cōsuetudinem hominum sentire, qui sanas capras stultè promittant, cùm ille sanæ ne puncto quidem temporis sint. Alias ipsas vitiis carere promitti sine fraude potest, cùm carent: de sanitate, falsum & improbum est.*

69 AC MAMILIVS scriptum reliquit.] *Ita emendauimus ex vetustis codicibus, cùm antea Manilius scriptum esset. vt hoc ipso in libro iterum,* Qui Mamilij actiones sequūtur lanij. *sed etiam tertio capite de equis,* Vt in Mamilij actionibus sunt perscripta. *Quorum librorum auctoritate intelligitur nos rectè fecisse, qui quondam in primo libro de Oratore, vbi* Manilianas venalium vendendorum leges, *scriptum erat,* Mamilianas *emendauimus. Quod etiam in primo libro de Finibus faciendum est. adhuc enim illic corruptum hoc nomen,* Differetur inter principes ciuitatis P. Scæuolam M. que Mamilium.

70 QVOD etiā Archelaus scribit.] *Plinius quoque libro* VIII, *capite* L. *Auribus eas spirare, non naribus: nec vnquam febri carere, Archelaus auctor est. Aristoteles tamen libro primo de Historia animalium, Alcmæonem hoc scripsisse tradit, quem etiam mendacij insimulat:* Ἀλκμαίων δ' οὐκ ἀληθῆ λέγει, φάμενος ἀναπνεῖν τὰς αἶγας κατὰ τὰ ὦτα.

71 TANTVM enim fefellerit.] *In excusis antea,* Fefellit, *in cunctis manu scriptis,* Fefellerit, *scriptum inueni: quare tantum librorum consensum non spreui, atque ita scribi volui. Admonet Eustathius, Homeri copiosus interpres, Atticos sæpe, quos modos appellant grammatici, variasse, & pro indicandi, modum optandi vsurpasse. Exempla ab eo adlata hæc sunt:* Ἐπὶ ἔλθοι ὁ δεῖνα· ἤτοι ἦλθεν. καὶ, Ὡς δὲ λαλήσοι, ἀντὶ τοῦ ἐλάλησεν·

ἐλκόν· καὶ ἄλλα τοιαῦτα. *hæc enim addit,* ἔτι καὶ ὧδε, τὸ, ἢ ἐφ' αὖ τοῦ ὕστατα λωβήσαιο, αἰτί τι τὰ ὕστατα αὖ ἐλωβήσω, ἤγουν ἐλώβησας. *huiuſcemodi quodã ſermone potuit M. Varro uti: & niſi plena omnia macularũ eſſent, & hæ omnes rariores locutiones ab imperitis grãmaticis è libris excuſis ſublatæ eſſent, huius etiam ſermonis plura exempla occurrerent.*

71 Nec me eſſe ab Eumæo ortum.] *Hæc vera, vt arbitror, lectio eſt, è vetuſtiſsimis optimíſque libris eruta. communis eruditos etiam viros fallere potuiſſet: erat enim ab his qui è veteribus veſtigiis veram elicere non potuerant, ſatis concinnè conformata. Priſca igitur huius loci ſcriptura,* Nec me eſſe ab eum æuo ortum. *Vna igitur ſublata litera, totum locũ correximus. nam elegantia huius lectionis, cum ſenſu quem præ ſe ferebat vulgaris, comparari non poteſt. Eumæum ſubulcum Vlyſſis fuiſſe, mediocriter etiam literati ſciunt: qui rem familiarem heri fideliter adminiſtrauit, & cum eo, quem tamen nondum agnouerat, longum ſermonem in* XIIII *libro Odyſſeæ habuit. Hanc etiam emendationem confirmat quod antea dixerat,* Accipe à me cum Homerico Melanthio, *&c. Iocabatur enim optimus & eruditiſsimus ſenex.*

72 Si formosi ſunt verres, & ſcrofa.] *In optimo exemplari,* Verris *: nec multo pòſt iterum Verris, eodem caſu, in eodem libro,* Verris octo menſium incipit ſalire. *Quædam quæ hic emendaui adeò plana ſunt vt confirmatione non egeant.*

73 Vsque ad primum: deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.] *Hic locus in excuſis codicibus valde variatus erat, culpa, vt puto, ſiniſtrorum quorundam correctorum. in antiquis illum integrum inueni.* Id tantùm in illis pro It *ſcriptum erat : quæ ſcriptura in priſcis exemplaribus frequens eſt. It retro, deterior fit: vt Vergilius etiam,* In peius ruere, & retro ſublapſa referri. *Plinius de ſuibus inquit, Mares nõ vltra trimatum generant. Quamuis autem vſque ad trimatum generent, ad primum annum facere id rectè poſſunt, vt credidit Varro: poſtea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur.*

73 Svs Græcè dicitur ὗς, olim thyſus.] *Priſca hæc lectio. in excuſis antè θύης. De vetere nomine Suũ apud Græcos auctores nihil legi. quare in re incerta fidem antiquorum co-*

dicũ sequi malui. Clemens in II *Stromate refert, quendam sapientiæ studiosum virum affirmasse Suem nominatum à Græcis esse* ὗν, *tanquam* θῦν, *quòd viscerationibus tantùm atque epulis aptus esset. verba ipsius hæc sunt:* λέγεται γ᾽ οὖν τινὰ τῶν φιλοσοφούντων, ἐτυμολογοῦντα τὴν ὗν, θῦν εἶναι φάναι, ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγὴν μόνον ἐπιτήδειον.

73 ET QVOD nuptiarum initio.] *Athenæus libro* III δειπν. *olim Græcos Veneri suem mactare solitos tradit, atque id testimonio veterum confirmat. Argiuos verò id etiam tũc seruare, qui ludos quib⁹ id facerẽt, inde quoq; appellarent* ὑστήρια.

73 ET GRAECAE χοῖρον.] *Ita emendaui è vetustis libris: in excusis enim antea* Græci. *Græca, scilicet mulieres. suprà enim,* Nam & nostræ mulieres, maximè nutrices, *&c. respondet igitur illi parti egregiè, Et Græca* χοῖρον.

73 ITAQVE iis animam datã esse proinde ac salem.] *Vetus hæc est lectio. Eadem sententia, aut parum immutata, apud Clementem legitur: nam quæ pauló antè è* II *Stromate posui, hæc verba cõsequũtur,* δεδόσθαι γὰρ τῷ δὲ τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας σφριγᾶν, *&c. Huius autẽ vocis Plutarchus in* V *libro Sympos. cap.* X, *Stoicos homines auctores fuisse tradit, quæ etiã à Cicerone libro* V περὶ τελῶν *laudatur. Nam in* III *de Natura deorum, eam protulisse Chrysippum docet.*

73 PERNAE tomacinæ & taniatæ.] *In optimo libro,* Comatinæ *&* canatæ, *nihil tamen variaui.*

74 IN VINETA.] *Communem lectionem, nouam falsamque putaui, ideóque veterem scripturã reponere malui: etsi illa maculosa est. poterũt tamen nũc industria eruditorum maculæ inde abstergi. Vt autem quid suspicer aperiam, arbitror inquinata hac voce locum significari, in quo hoc etiam, quod suprà de sue narrauit, factum esse acceperit. nam in Arcadia se hoc non audisse sed vidisse inquit. Quod autem in sue fieri potuit propter obesitatem & stuporem illius animantis, verisimile nullo modo in iuuenca est. nam nec humi iuuencæ tantùm iacent, vt facultatem muribus præbeant in corpore suo nidificandi. Plinius in sue hoc factum quandoque esse tradit: de iuuenca non meminit. Pro Vineta, fortasse Veneta, aut Venetia scribendum est. in illis enim locis quondam magni pecuarij. Veneti etiam equi à Græcis poetis celebrabantur, quòd illis in locis*

egre-

egregij essent. In Græcis commentariis, Ἐνέτιδες ἵπποι, πῶλοι στεφανηφόροι, ἀπὸ τῆς περὶ Ἀδρίαν Ἐνετίδος.

74 SED eos cùm iam pasci possunt, secernunt.] *Diuersa est vetus lectio, quæ tamen mendo non vacet: eam notam esse volui: nam receptam etiam non valde probo quanuis loco nō mouerim,* Secundo ea cum iam, *&c.*

75 IN EORVM fœtu scrôfæ.] *Antea in excusis* potu: *in manuscriptis antiquioribus* petu: *in seminetere* pecu. *Legi debere* fœtu *arbitrati sumus: quam coniecturam nostram tunc amabimus cùm à doctis viris probari audiemus.*

75 VESTIGIA apparent Lauinij, quòd & simulacra eorum &c.] *Ex ingenio ita emendaui. nam peruulgata lectio parū mihi probabatur, & à vetere discrepabat: verùm quia nolo optimum auctorem, dum purgare studeo, inquinare, quæ me causæ mouerint vt ita corrigerem, exponam: si inanes illæ existimabuntur, coniecturam meam explodi æquo animo patiar: sed prius cum fide vetustam scripturam hîc adponam,* Vestigia apparent iamne, quod & simulacra eorum. *Oppidum significari debere deprauata illa voce affirmarim. Lauinium scribi oportere suspicatus sum. nam si ex prima litera,* L *fiat (in quo sæpe peccasse librarium antea ostendi) non valde à Lauini notæ illæ remotæ erunt. Lauinij portentum hoc Æneæ factum esse suprà M. Varro ostendit, & in* V *libro de lingua Latina. oppidum enim illud primum conditum in Latio. quare verisimile est ibi ænea simulacra posita fuisse, & corpus matris etiam conseruatum. cur autem in aliam vrbem, trāslatum fuerit? nec enim tam vetus aliud oppidum tunc erat. Alba certè iam pridem diruta, Lauinium adhuc stabat. quod testimonio quoque Strabonis confirmatur: illius enim hæc verba sunt è libro* V τῶν γεωγραφουμένων, Ὑπόκειται δ' αὐτῆς τὸ μὲν Λαουίνιον πόλις Ῥωμαίων, ἐν δεξιᾷ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἐπόπτος ἐστι θάλασσα καὶ τὸ Ἄντιον. *Dionysius Halicarnasseus totam hanc historiam copiose narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus simulacra hæc ahenea suis ac porcorum erecta essent, pertineat.*

75 CVM creuerunt cupiunt sequi matrem.] *Antiqua lectio diuersa: non tamen adhuc aliquid ex ipsius parte boni elicere potui. vt alij in hoc laborare possint, omnibus eam studiosis exponam:* Cum creuerunt capiuntur, sequi matrem pastum, *&c. Nam in peruulgata,* Cupiunt, *elegantem vllam sen-*

tentiam, nisi fallor, non habet.

75 VT DESIDERIVM ferre possint parentis.] *In cunctis manu scriptis post Parentis, inueni* nutrices. *Nec statuere potui quid illa vox sibi velit. An nutricis pro Parentis aliqui legebant? nutricémque matrem, dum porcos aleret, appellauit Varro? In recepta lectione, si integra est, scrupulus nullus est: negotium tantum iure nobis facessit antiqua lectio diuersa.*

76 Συνηπειρῶται, inquit, χαίρετε.] *Mendose antea in formis excusis,* Sic Epiroticæ: *& aut nullo aut inepto sensu. Vetus lectio* Sinepirotæ: *quæ paruum vitium habuit: nec illud librariũ fefellerat, quamuis tollere non potuisset: mendi enim notam adposuerat. Castigaui rectè (vt opinor)* συνηπειρῶται. *Antea Scrosa dixerat,* Nunc rursus nos reddite nobis, ὁ Epirotæ. *Nam Q. Lucienus* συνηπειρώτας *illos appellat, vt qui pecuarias ipse quoque in Epiro haberet, & vnus Epiroticorum esset.*

76 IN QVO quidem, inquit Vaccius.] *Postrema duo verba ex antiquis libris reposuimus. hic enim Vaccij persona requiritur, sine qua posse fieri hic nonnulli putarant: quia supra pro Atticus, Vaccius legebant. nos illic etiam Atticus, in nostris inuenimus: sed paulo pòst Menas, in iisdem libris desideratur.*

77 NOVI, inquit ille, maiestatem.] *Antea in excusis,* inquit Menas. *ita emendaui ope vetustorum codicum: verùm quia parua licentia vsus sum, totam rem patefacere volui. In antiquis locus maculosus: ita enim habent,* Inquidiue. *inquid, pro Inquit, illic etiam in iisdem libris scriptum inueni,* inquid Atticus: *& pro duobus ll, u corruptè positum. quare sine culpa me posse, Inquit ille, corrigere ratus sum.*

77 VT βούσυκον, βούπαιδα.] *Antea in excusis* βούπεινα. *in optimis libris* βούπαιδα *legi, quam veriorem puto lectionem. Sex. Pompeius, qui à Varrone totum locum accepit, inquit. Bulimon Græci magnam famem dicunt, assueti magnis & amplis rebus præponere Bu. Hinc est quòd grandes pueros Bupædas appellant, & mariscam ficum, Busycon.*

77 A QVO eas Græci Bugonas.] *Ælianus* περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, *vltimo secundi libri capite, quo laudes boum explicat, & quæ commoda ex ipsis homines capiant, docet: hoc etiam quod nunc tradit Varro, nõ relinquit,* καὶ ἀποθανὼν ὁ βοῦς, γίνεταί τι χρή·

τι χρῆμα καὶ ἀξιέπαινον. μέλιτται γοῦν ἐν τῷ ἐκείνου λειμῶνι ἐκφύονται, ζῶον φιλεργότατον· καὶ καρπὸν τὸν ἄριστον καὶ γλύκιστον ἐν ἀνθρώποις παρασκευάζει, τὸ μέλι.

77 QVÆ prægnans,horda.] *In cunctis hic manu scriptis Horda, & Hordicalia per* H. *in* VI *autem libro de lingua Latina, Forda, & Fordicidia, per* F. *Fordicidia,inquit,à fordis bubus. Bos forda, quæ fert in ventre &c. Id etiam apud Sex. Pompeium reperies, qui nunc Fordas, nunc Hordas boues prægnantes esse dicit. Negligentia autem librarij id factum esse non potest. sequitur enim ordinem literarum. Adeò autem vicinam naturam hæ habebant,vt sæpe inter se commutarentur.*

77 QVAM iam expertæ.] *Nihil variaui:veterem tamen scripturam notam facere quid nocet?in manu scriptis igitur* Exparte: *corruptè sanè. quis autem scit an aliter corrigendus locus sit? Nam si expertæ,cepit eodem intellectu quo Vergilius,*

--altera virgo, Altera iam primos Lucinæ experta labores. *cur repudiari debent vaccæ, quæ semel tantùm pepererunt? Crebra vitia quæ in excusis codicibus inuenio,me fortasse sine causa quandoque faciunt de aliquo loco malè existimare.*

77,78 PRIOR quàm posterior melior.] *Vitiosi hac parte sunt antiquiores libri:sic enim habent*, Prior quam posterior,in eo prior. *In optimo mendi nota adposita est.*

78 IVGATORII Ligustici.] *Vetustißimus codex in ambabus vocibus diuersus,*qui Nugatori Ligusti *habet. De posteriore voce alibi differuimus:de priore,si fortè ita legi debet, Nugatorias res,abiectas ac viles, veteres scriptores frequenter appellarunt.Nam Varronis ille locus è* VII *libro de lingua Latina ita legi debet:*Schæmiculæ ab Schæno nugatorio vnguento.*in excusis enim libris deprauatus est.*

78 IN THRACIA ad μέλανα κόλπον] *Vera hæc lectio, fideliter in antiquißimo codice conseruata.nam in aliis inanis sedes Græcarum vocum relicta:in aliis,ne relicta quidem. Strabo libro* II, τὸ δὲ συνεχὲς τὸ Αἰγαῖον ἐστιν ἤδη σὺν τῷ μέλανι κόλπῳ καὶ τῷ Ἑλλησπόντῳ. *Herodotus quoque non semel huius loci mentionem fecit.nam in Polymnia hæc ipsius verba sunt,* Ἐνθεῦτεν δὲ κάμπτων τὸν κόλπον τὸν μέλανα καλεόμενον, καὶ μέλανα ποταμὸν, οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ στρατιῇ τὸ ῥέεθρον, &c.

78 VOS videritis,inquit,mihi qui Aristotelē legitis.]

Duo hic verba ex antiquis codicibus restituimus.

79 EXEMPTIS testiculis.] *Hoc Aristoteles in extremo libro nono de natura animalium tradidit. locus tamen in excusis codicibus, & in manu etiam scripto, quem habui longè emendatiorem, deprauatus. Theodorus sanè hanc inde sententiam eruit, siue meliores codices habuit, siue ex ingenio ita legendum esse vidit. Nam Varro etiam sententiam illam (nisi fallor) confirmat. In primo autem libro de ortu animantium eandem rem Aristoteles narrauit: vbi vitium verba non habet,* Καὶ ἤδη τινὲς τι μετὰ τὴν ἐκτομὴν ὀχεύσαντες εὐθέως ἐπλήρωσαν.

80 ATTICVS centum viginti habet.] *Optimus codex inquinatus: habet enim* Centaurum viginti.

80 QVOD faciunt Peloponnesij.] *Antea Peloponnenses. ex optimis exemplaribus ita emendaui. Rectè dici Peloponnesii, manifestum est. Stephanus etiam,* Πελοποννήσιος ὁ οἰκήτωρ.

80 VNVM ferum, quos vocant onagros.] *Apud Sudā Caudo insula prope Cretam esse traditur, in quo maximi gignerentur onagri.*

80 ALTERIVS anni pariant.] *Vetusta hæc lectio. antea mēdosè,* Alternis annis. *Paulo post, vbi in excusis,* Quod remissione laboris fit deterior. *in antiquis,* sic deterior. *Arbitror legendum,* Hic deterior. *Ex priore voce s, vt opinor, consequenti huic adhæsit, & aspiratio, quemadmodum sæpe, desideratur. Communis etiam lectio commoda.*

81 Q. MODIVS Equiculus.] *Ita emendaui auxilio vetustorum codicum, in quibus, Quę modius, legitur. Ferè autem veteres librarij cùm Q. prænomen scribendum esset, Quę imperitè scribebant. In optimo exemplari mendi nota hic adposita est.*

81 QVOD equus XXX mensium.] *Quemadmodum in primo libro multa Varro à Theophrasto sumpsit, ita in secundo hoc plurima ab Aristotele mutuatus est. quæ quia facilè inueniri possunt, & aliis nunc rebus studeo, non curiosè ostendam. Hic certè locus inde translatus est: in libro VI de natura animalium,* βάλλει δὲ τοὺς μὲν πρώτους τέτταρας τετταράκοντα μηνῶν· τοὺς μὲν δύο, αὐξάνει, τοὺς δὲ δύο, χάπτωσεν. *Appellat enim* βάλλειν, *quod Varro eiicere aut amittere dentes, vocat. quanquam primum verbum naturam Græci verbi quo vsus est Aristoteles, magis exprimit. Inde* ἄβολοι *equi appellabantur qui nōdum dentes eiecissent. nos etiam in hac re exponenda verbo quod his respondet familiari*

nostro

nostro sermone vtimur.

81 Cvm dentes sint facti brocchi.] *Brocchi per duo cc, in optimus hic exemplaribus scriptum est:vt vbi de canibus post agit iterum,*Directis priusquam brocchis.

82 Spina maxime duplici:sin minus non extãte.] *Vetus hæc est & vera lectio.antea in excusis* Extenta, *mendosè.In libro vbi selectæ sententiæ sunt de re rustica auctorum : ex Apsyrto,ῥάχιν,μάλιστα μὲν διπλῆν,εἰ δὲ μή γε,κυρτήν.*

82 Peroriga enim appellatur &c.]*Optimus codex hic mendosus est:nonnulli item qui eum sequuntur. sic autem in illis est*, Peroriga misit appellatur qui qui admittit. *Vitium habere hanc scripturam cognouit librarius,ideóque mendi notam ad eam adposuit. Fortasse legendum, Perorigam,sic appellatur &c.vt Perorigam cùm superiore parte hæreat.E Plinio mendum tollatur, quod in libro* viii, *capite* xl ii, *est.* Perorigam *enim legi debet,vbi in excusis*, Pariter aurigam, *scriptum est.In antiquis certè Plinij exemplaribus,Prorigam,vnius literæ diminutione,legimus. Sunt & alia etiam vitia ea parte, quæ auxilio veterum librorum tutò corrigi possunt. Sic autem totus ille locus legendus*, Æqua ex causa in Reatino agro laceratum perorigam inuenimus.*Nam ita etiam conueniet Plinio cum M.Varrone,qui infrà hanc rem narrat. Quẽ Varro Perorigam siue Peraurigam, Aristoteles ὀχημελάτην appellauit:ὁ ὀχημελάτης κηλύψας τὴν μητέρα &c.*

83 Scillae medium conterunt.]*Et antiqui omnes, & quidam etiam formis excusi,rectè* Scillæ medium *habent:in aliis improbè illa vox commutata fuit. Quod hic Varro mediũ in scilla vocat,Plutarchus μέσον in lactuca vocauit.Extrema sanè pars quarti libri συμποσιακῶν, vetustate aut importunitate quorundam,defecit.De quibus tamen rebus illic disputaretur, ex titulis ante librum ipsum constitutis,intelligitur:postremi autem capitis hic index est,διὰ τί τὸ μέσον τῆς θρίδακος αἱ γυναῖκες οὐ τρώγουσιν.Quintilij,qui & ipsi de rebus rusticis scripserunt, cùm de eadem re agerent, quod M. Varro medium, Plutarchus verò μέσον, ipsi καρδίον vocarunt, id est medullam. Quid autem ea voce intelligerent,planius exposuerunt. Nam quod tenerum ac molle in scilla est,se intelligere dixerunt, & quod etiam aliquis nõ incommodè adipem appellaret.Verba eorum quæ in* x vii *γεωπονικῶν leguntur, hæc sunt, εἰ δὲ μὴ προσδέχονται*

τοῖς ταύροις αἱ βόες, σκίλλης τὸ περικάρδιον μετὰ ὕδατος τριπτὸν καὶ περιχριστέον, τουτέστι τὰ ἁπαλώτατα τῆς σκίλλης· καί, ὡς ἂν εἴπῃ τις, τὸ στέαρ διδόναι μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῖς μορίοις τῶν βοῶν.

83 ITAQVE vt restibiles segetes essent exuctiores.] *Ab Aristotele hanc sententiam accepit M. Varro, quam tamen elegantissimè conuertit:* Ἔνια δὲ ἐνιαυτὸν καὶ πάμπαν ἀνάγκη διαλείπειν, καὶ ποιεῖν ὥσπερ νεόν. *Ager restibilis quis sit, & vnde vocatus, ostendit ipse in* v *libro de lingua Latina.*

83 NE VNGVLAS comburat stercus cauendũ.] *Receptam hanc lectionem non damno: antiquam tamen, quamuis vitiosam inquinatámque, notam esse volo:* Ne vngulas commurat stercus tenebat. *In optimo codice mendi nota adposita est. Columella communem bene restitutam confirmat: libro* VI, *capite* XXXVII, Prouidendúmque ne stercore vngulas adurat.

83 VT EQVVLI cõsuescant.] *Antiqua hæc & vera lectio: mendum in excusos fluxerat, quòd in vetustis Eculi, scriptũ est: quæ scriptura imperitos fefellerat. sed non multo etiam pòst,* eculum posse domari, *in iisdem scriptum est.*

84 AB EO tempore mediocriter exercendum.] *In cunctis manuscriptis, vno excepto,* extriendum: *in illo autẽ qui è melioribus non est,* eximendum. *Nihil variaui: quam autem studiosis opem dare potui, dedi. fortasse etiam nihil melius quærendum.*

84 EQVI.] *In manuscriptis,* equis. *Fortasse, è quis. nam sic sæpe loquitur Varro. quæ autem in excusis erant tria verba,* Alij ad prædam, *in nullis à nobis manuscriptis inuenta sunt.*

84 MEDICI pecorum ἱππιατροὶ appellati.] *Antea* κτηνιατροί, *contra sententiam ipsam & fidem vetustorum codicum scriptum erat. Quãuis medici pecorum non equos tantùm curent, sed alias etiam veterinas: tamen quia plurima sunt in equis & signa morborum, & genera curationum, à Græcis* ἱππιατροί, *ab equis imposito nomine, appellantur, inquit Varro. Hoc autem verum esse intelligi potest ex commentario in quem collati sunt multi Græci auctores, de re veterinaria.* ἱππιατροὶ *enim illic etiam appellantur non* κτηνιατροί. *Qui Latinis imposuerunt nomina, hoc non spectarunt. nam Veterinariam, medicinam illam vocarunt, & Veterinarios, medicos. Vndę hic nonnulli non animad-*

animaduertentes Varronis sententiam, κτηνιάτρης *perperā scripserunt.* κτήνη *enim Græcis* τὰ βοσκήματα.

84 ET IPSI pro se sacrificarentur.] *Ita emendaui è vetustis libris. Nonius de contrariis generibus verborum, ostēdit veteres Sacrificantur pro Sacrificant, dixisse: potissimúmque Varronis exemplis hoc confirmat, è variis ipsius libris sumptis, in quibus etiam huius libri locus ille sic legitur:* Ibi enim solēt sacrificari lacte pro vino. *Ex huiuscemodi locis cognosci potest integritas codicum M. Varronis, quos habui, & audacia imperitorum, qui quæcunque à communi consuetudine discedunt, in veteribus auctoribus deprauant.*

85 HAEC me Reatino auctore probares mihi? inquit.] *Sic in omnibus antiquis scriptum inueni: antea*, Mi Attice, *in excusis legebatur. Consensum igitur multorum ac bonorum librorum secuti sumus. Nobilitatem mulorum Reatinorum Strabo quoque multā esse tradit libro* V, Καὶ δὴ καὶ τὸ ἡμιόνων γένος τὸ Ῥεατινῶν διαφέρει θαυμαστῶς.

86 PERTINET ad feras bestias ac syluestres.] *In maiore ac meliore librorū parte hic locus turpiter inquinatus est,* Ad feras bestibus assiluestrib. assiluestres. *Nec tamē maculæ ipsius librarium accuratissimū fefellerūt: ad eum enim mendi notā adposuit. In vno tātum manu scripto receptā lectionē inueni.*

86 ET POTIVS varis quam vatiis.] *Prisca hæc scriptura, quæ recta est: antea Vatiis, corruptè. Sic etiam in Pandectis Florentinis hoc nomen scriptum est, libro* XXI *de Ædilitio edicto. l. Idem Offilius. Quæsitum est an valbus, & blesus, & atypus, isque qui tardius loquitur, & varus, & vatius sanus sit: & opinor eos sanos esse. Huius capitis ferè omnes sententias ad verbum à Frontone expressas in* XIX *libro* γεωπονικῶν *legimus. Verùm cùm hæc pars in excusis nuper manca sit, non malè facturos nos arbitror si è vetusto codice illam restituerimus, qui est in Medicea bibliotheca:* σκέλη ὀρθὰ, εἰ δὲ μὴ, σκαμβότερα, μᾶλλον ἢ βλαισὰ πόδας *&c.*

86 SOLO nec vt corneo, nec &c.] *Antea*, Talo nec vt corneo *&c. Quæ lectio facilè damnari potuit: est enim multis modis falsa. quis enim talum vnquam inuenit qui non magis quàm corneus esset? nedum mollis inueniri possit: est enim osseus. Proprio certè nomine talum in cane vocare non potuit Varro, si Aristotelem audire volumus, qui in* II *de natura animantium*

inquit, πολυχιδὲς δ᾽ οὐδὲν ἄπλει ἴχον ἀςράγαλον, ὥσπερ οὐδ᾽ ἄνθρωπος. Solo legi debere arbitratus sum, quòd hoc aut illo modo factum magnas vtilitates præbere poteſt, aut impedimenta cani ad currendum & ingrediendum. Solum autem infimam partem pedis pellémque illam appellari manifeſtum eſt, vel teſtimonio Ciceronis, qui ita conuertit ex epiſtola Anacharſidis, ὑπόδημα, δέρμα ποδῶν, Calceamentum, ſolorum callum. Cum enim accuratè ſingulas partes pedis exponeret M. Varro, non debuit hanc tacere. nam quòd nec corneum, nec nimium durum, ſed fermentatum ac molle eſſe vult, has omnes naturas ſolum habet: & quæ probat Varro, valde his canibus accommodata ſunt. nam corneum, alienum, & quod nimis durum etiam eſſet: neque enim firmiter terræ hæret aut in curſu explicatur. contrà fermentatũ ac molle, egregias cõmoditates habet. Sed hæc facilè ab his qui naturam canum cognitam habent, aut venationi aliquando operam dederunt, intelligentur. Veterem ſcripturam, ex qua ita legendum eſſe ſuſpicatus ſum, nunc proponam : nam illa aliquid mendi omnino habet, & maculoſa à librario etiam exiſtimata eſt, qui notam quam conſueuit adpoſuit, Selone vt corneo, ne nimium duro. Vnius igitur literæ commutatione, ex Selo, ſolo feci. nam extrema ſyllaba Ne, ab ſolo ſeiungi debet: importunè enim illi hæſerat. nec tamen illa quoque vitio vacabat. nec enim eſſe debuit, vt paulo pòſt iterum, Ne nimium: pro, nec nimium. Animaduerti in vetuſtiſſimo exemplari eodem pacto aliis etiam locis Ne, pro Nec, ſcriptum: vt de equis, Genib. rutundis, ne magnis. In XIX libro γεωπονικῶν multa de canibus, Frontonis nomine leguntur, quæ, niſi fallor, Fronto ipſe è Varrone expreſſit. nam eundem ordinem in ſingularum partium natura exponenda tenet: & quæ aut probauit aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat. nam quod ad hunc locum attinet, inquit, πόδας μεγάλοις, ἐν δὲ τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένοις, δακτύλοις διηρθρωμένοις, ὄνυχας κεκυρτωμένους. Statimque ad ſpinam tranſit. Quare cùm nihil de ſolo dixerit, ſed omnem hanc partem, quæ in cunctis exemplaribus mendoſa eſt, reliquerit, quandoque coniecimus, inde id factum eſſe potuiſſe quòd multis antea ſeculis hæc macula hunc locum fœdaſſet. De hoc tamen vnuſquiſque vt volet exiſtimabit.

Hanc animaduerſionem vt magis amem, facit Borghinus meus, iuuenis acutiſſimi ingenij, & cunctis bonis artibus eruditus:

tus: qui ea magnopere delectatur, ad eámque me primò excitauit, & nō parum adminiculatus est, cùm in sermone de hoc deprauato loco cum eo disputarem.

87 PASTORES vt deducerent in Metapontinos saltus, & Heracleæ emporium.] *Hunc locum in cunctis manuscriptis mancum decurtatúmque inueni, nec tamen communem lectionem variaui. Vetustam hîc proponam, si fortè aliquis maiore ingenio praditus illius auxilio locum restituere possit:* Pastores vt dedurent in metampinos saltus, & traclepore, inde cum, *&c. In optimo codice mendi nota adposita est. Metapontum & Heracleam oppida fuisse in ea parte Italiæ quæ olim Magna Gracia vocata est, omnibus notum. Metapinum ostium Rhodani fuisse, vnde Metapini saltus appellari potuerunt (si fortè ita legendum est) Plinius libro III, capite IIII, ostendit: non longéque ab eo oppidū Heracleam vocatum, aliquos tradere auctores, idem affirmat. Sed omnia in tam corruptis vestigiis incerta & tenebrarum plena sunt.*

87 AD PASTORES redierunt.] *Acutam vocem Diogenis, qua Platonem acerbè momordit, ab illo lacessitus, commemorare libet: vt animum ex his minutis molestísque animaduersionibus paulum reficiamus: est autem valde ad hunc locum accommodata. Disserebat de grauioribus aliquibus rebus Plato, præsente Diogene, parum tamen attendente. Molestè id tulit Aristonis filius, aítque, Audi verba mea canis. Minimè perturbatus Diogenes, respondit, Atqui ego in illa loca non redij in quibus venditus sum, quod canes facere consueuerunt. Obscurè tangens ipsius in Siciliam reditum. Ælianus hoc refert in libro* περὶ ποικίλης ἱστορίας. *Molonis etiam magni illius rhetoris vox circunfertur, qui hostili animo praditus aduersus Platonem, dicere solitus erat, Nemini mirum videri debere si Dionysius Corinthi, sed potius, si Plato Syracusis. Erat autem prouerbium, nūc etiam satis peruulgatum,* Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. *A multis denique profectio illa Platonis in Siciliam damnabatur. quare verius potuit eum Diogenes insimulare, quòd cùm prauum infidúmque animum regis expertus esset, potestati eius se iterum commisisset. Hoc autem Diogenis* ἀπόφθεγμα *alter quoque Diogenes, in vita ipsius, quam diligenter scripsit, retulit: concisius tamen id, & in aliqua etiam re ab eo quod suprà posuimus, diuersum.*

87 QVI vellet se à cane sectari.] *Sectari,* διώκεσθαι,

ἀκολουθεῖσθαι, quomodo veteres sæpe locuti sunt: quod Priscianus testimoniis antiquorum scriptorum citatis ostendit.

87 SEQVITVR quartum de emptione.] *Antiqui codices maculosi. nihil variaui. veterem tamen hic scripturam adponam,* Sed quod quarum, de emptione fit alterius, cum à priore, *&c.*

87 PASCITVR enim è culina & ossibus.] *In veteribus hic etiam locus inquinatus,* è curia, *enim, non* è culina, *habent. quid dicam nescio. Communis lectio non omnino mihi firma videtur: è vetere autem nihil boni educere adhuc queo. Culina rustica in his & in aliis etiam libris à M. Varrone appellata est.*

87 VEL etiã vt μῦθον aperiant.] *Ita scriptum in vetustissimo & fidelissimo codice inueni. quare cõmuni lectione sublata, hanc restitui. Potuit id prouerbium, quod antea in excusis erat, intelligere Varro, nec tamen hic adponere: quemadmodũ de huiuscemodi vocibus peruagatis veteres scriptores sæpe faciunt.*

88 TVNC enim dicuntur catulire.] *σκυζᾷν hoc Græci appellant. Aristoteles libro* VI, *περὶ ζώων ἱστορίας, Δοκεῖ δὲ σκυζᾷν τὸν ἴσον χρόνον κύων. Et paulo post, ταῖς δὲ πάσαις δοκεῖ σκυζᾷν ἡμέρας τέτταρας καὶ δέκα. Theodorus, nunc Canire, nunc Libidine teneri, interpretatus est. quandoque etiam Prurire vertit.*

88 PRIMVM leuibus vinclis, quæ si &c.] *Antiqua hæc est lectio: in excusis anteà,* Leuib. numellis, quas *&c. quæ lectio probari potuit, nisi veteres omnes libros contra se habuisset. Sex. enim Pompeius inquit, Numella genus vinculi, quo quadrupedes deligantur.*

89 ET SI alter indesinenter æger est, &c.] *Et vocem Indesinenter, & sententiam quæ ex ea conficitur, parum probaui: & (quod magnum apud me semper pondus habet) veteres libros diuersos inueni. Sunt illi quidem hac parte inquinati, possunt tamen nobis communis lectionis vitia (si non aliud) indicare. Hæc vetus est lectio, quæ ne aliquem falleret, in optimo exemplari notam adpositam habebat,* Et si alter videm ficer æger est. *Vt quid de hoc loco sentiam liberè loquar, suspicor, aut* identidem, *pro Indesinenter, legendum esse: aut verba illa deformata vacare: quòd negligenter librarius aliquis superiores voces, hic etiam non suo loco scripsisset, &*

eas

eas etiam mendosè & corruptè scripsisset. Intelligo illas, Altero idem fit acrior. *Ego ingenuè quid coniicerem exposui: alij fortasse melius ingeniosiúsque locum restituent.*

90 GALLI appositissimi, maximè ad iumenta.] *Ita castigaui. antea,* Appositi, sed maximè, *&c. cuius lectionis languorem facilè, vt arbitror, intelliget, qui attentè perspiciet. Antiqua lectio, manca, quæ tamen tutò posset corrigi,* Galli appositissimi maxime, *&c. In optimo codice nota, quæ locum mendosum esse indicaret, adposita erat.*

90 CVI potuit cedere.] *Vetusta lectio, diuersa, & vt arbitror corrupta,* Cui potius cedere. *Sic etiam non multo pòst locus valde mendosus,* Vnius cuiusque gisues gregis. *Hæc enim satis est indicare, propter auctoritatem librorum. neque enim aliud adferre possum ad restituendos locos idoneum: qui tamen fortasse nulla indigent correctione.*

90 TREMELLIVS simul aspicit ad me.] *In optimis exemplaribus nusquam hîc Tremellius: sed pro illo, Semel:* Semel simul aspicit ad me. *Fortasse rectè locus restitutus est, & concisè olim Tremel. legebatur: ex quo negligenter ab imperitis librariis Semel factum sit.*

91 LEVVNCIDAS ac contemnendas.] *Locus turpibus maculis fœdatus, de quo antè etiam locuti sumus, cùm de alio, qui item (vt opinor) in eodem verbo inquinatus erat, ageremus. Prima fortasse litera, nota illa est quam sæpe in antiquissimis libris diximus inueniri. quod si reciperetur, non valde discreparet vox, quæ relinquitur, ab ea quam antea in primo libro inuenimus. nam suprà, Eiuncidum enim sarmentum, &c.*

91 PRAEGNANTEM sæpe cùm venit pariendi tempus.] *Multa de incredibili fortitudine barbararum mulierum Clemens narrat in* IIII *libro* στρωμάτων. *nam fœminas prope Iberiam esse tradit, quæ prægnantes, idem quod hîc de Illyricis Varro retulit, faciant. verba ipsius adponemus:* οἶδα καὶ πλησίον τῆς Ἰβηρίας γυναῖκας ἔργῳ καὶ πόνῳ χρωμένας αὐδεικῷ· κἂν πρὸς τὸ ἀποκύειν γένωνται, οὐδὲν ἀνιείσας τῶν πραγκτίων, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἁμίλλῃ τῶν πόνων ἡ γυνὴ ἀποκυήσασα τὸ βρέφος ἀνελομένη οἴκαδε φέρει.

91 IN GREGIBVS ouium, sed magnis.] *Anti-*

qua lectio diuersa, sed quæ corrupta adeò sit vt eam explicare nequeam: ipsam hic adponam, Greges ouium sed magnum. *Nec multo pòst, vbi in excusis*, Possent: *in iisdem antiquis*, Possit.

91 VT SVNT Attici, & mei: septingenarij enim mei, tu opinor, *&c.*] *Auxilio antiquorum codicum adhibita paruula industria, locũ (nisi fallor) purgaui. antea enim maculosus erat, & in excusis omnibus ita legebatur*, vt sunt Attici. Tremellius, Septingenarij enim mei, vt opinor, tu, *&c. Vt tamẽ studiosi rectè de hoc iudicare possint, veterem lectionem cum fide adponam:* Vt sunt & ait tici, & mel. septingenari enim me tu opinor, *&c.*

91 EST enim lac omnium.] *Mediæ duæ voces in antiquis nõ leguntur, & fortasse sine illis integer sermo est: vt initiũ sit orationis eius qui de lacte differit*, Est, de quo tu scire vis, lac inquam, omnium, *&c. Apud Noniũ elegantissima Varronis verba legũtur de natura lactis, De liberis educãdis: Eã nutricem oportet esse adulescentem. anuis enim vt sanguis deterior, sic lac. lac enim, vt quidam dicunt physici, sanguinis spuma est.*

91 QVAS cibi causa capimus.] *In lexicis quibusdam hic Varronis locus adducitur, &* Cibali *legitur: vetus autem illud ac inusitatum verbum esse traditur. In vetustissimo libro* cibili *scriptum est: & in aliis item nonnullis.*

92 ARIDO & firmo cibo pecude pasta, id alibile.] *In nullis manu scriptis postrema duo verba legi.*

92 AD PERPVRGANDVM id quod viridi, &c.] *Corruptissimus hic locus est in omnibus antiquis codicibus. Receptã igitur lectionem retinui. nunc veterem scripturam, cùm maiorem nullam opem studiosis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches: ne iterum eadem repetendo frustra laborem, aut eos, qui hæc legent, magis perturbem*: Ad perpurgandum ea, quæ auuridipas eo magis si vssæ ex herba, quę ipso sumptæ perpurgare solent corpora nostra. *Mendi no ta hic adposita in vetustissimo exemplari. quòd si vllus locus meritò, hic optimo iure damnatus erat.*

92 IN LACTIS duos congios addunt.] *Excusi antea habebãt*, Lactis duobus congiis, *&c. manu scripti omnes, quos vidi*, Lactis duos cõgios. *vestigia veteris lectionis secutus, ex ingenio emendaui, In lactis, &c.*

92 QVOD Græci appellant, alij ὀπὸν, alij πυτίαν.] *Hunc*

Hunc locum adiutus ab optimo exemplari, commodè (nisi fallor) emendaui. erat autem ille in excusis codicibus mēdosissimus. quis enim vnquam audiuit dracontion ad coagulandum lac adhiberi? quanquam alium esse M. Varronis verborum sensum puto: Quod Græci appellant, *&c. quod, scilicet lac de fici ramo, alij* ὀπὸν, *alij* δάκρυον *appellant. omnes enim qui in Græcis auctoribus diligenter versati sunt, humorem stirpium aliquarum (quem in fico Lac appellat Varro, & nos etiam ita familiari nostro sermone vocare consueuimus) ab illis* ὀπὸν *&* δάκρυον *dici noluerūt. Et si hoc satis manifestum est, tamen posterioris vocis, quæ hic deprauata erat, exempla è nobilissimis auctoribus afferam. Aristoteles libro nono de Historia animalium,* φέρουσι δὲ τὰ ἄλλα τῶν αἰθίων καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα. *Theophrastus libro primo* φυτῶν αἰτιῶν, Τοῦ γὰρ ὕδατος πολλὰ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι μένει τὸ δάκρυον. *Idem politissimus scriptor in eodem libro ambas voces coniunxit,* ὅτι δὲ καὶ πάντων οἱ ὀποὶ καὶ τὰ δάκρυα γεννητικὰ, πρὸς τὰς ἐπαίνου καὶ περιττὰς αἰτίας ἀνενεκτέον. *In* VI *autem consuetudinem sermonis exposuit, & quid ipse de hac re sentiret, timidè tamen indicauit,* καλοῦσι δὲ τὰ μὲν, ὀποὺς, τὰ δὲ, δάκρυα. κοινότερον δὲ ὁ ὀπός· διαφέρει δὲ ἴσως οὐδέν. *Qui autem prima hæc Theophrasti verba diceret Varronem expressisse, fortasse non peccaret.*

92 ALII ὀπόν.] *Ab hac voce* ὀπίαν *caseum appellauit Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum succus è fici ramo adhibitus esset:* Καὶ τυρὸς ὀπίας ἔστι καὶ βοὸς γάλα. *quem versiculum ipsius intellexit Athenæus lib.* 14, δειπνοσοφιστῶν, Εὐριπίδης ἐν Κύκλωπι ὀπίαν καλεῖ τυρὸν τὸν δριμὺν, τὸν πηγνύμενον τῷ τῆς συκῆς ὀπῷ.

92 MAMMAE enim rumis, siue rumæ.] *Nihil variaui, antiqua tamen lectio diuersa: vt accuratè ponderari à studiosis possit, eam hîc adponam,* Mammæ enim rumus siue ruminare vt, *&c. Locum alium Varronis à Nonio citatum, vbi de eadem re agitur, ad hunc adiungam.* Cato, vel De liberis educandis, Rumine propter rumam: id est, prisco vocabulo, mammam: à quo subrumi etiam nunc dicuntur agni.

93 ALII vellera, alij velumia.] *In antiquioribus* Vellimna. *non multo pòst vbi in excusis,* Quod languidæ minus radices lanæ retinent. *in iisdem vetustis libris, vna plus di-*

ALio legitur, Quod languidæ minus ægræ radices, *&c. corruptè, vt arbitror. Et vt vnde mendum ortum putem dicam, declarationem fuisse, vocem quæ addita est, suspicor, prioris illius*, lãguidæ: *quæ temerè postea à librario in contextum sermonis Varronis coniecta sit.*

93 ET IN comœdiis, qui in rustico opere.] *Loquitur nunc de comœdiis quas nouas appellabant. priscarum tamen etiam poetæ ostendunt hoc vestitu pastores vsos fuisse: vt Aristophanes in* νεφέλαις. *inducit enim Strepsiadem cum filio ita loquentem,*

Ὅταν μὲν οὖν τὰς αἶγας ἐκ τοῦ φελλέως,

Ὥσπερ ὁ πατήρ σου, διφθέραν ἐνημμένος.

nam διφθέρας *etiam veteres appellasse membranas in quibus (vt nos quoque facimus) scriberent, ostendit Cicero in epistola ad Atticum, cùm de parte suorum librorum, quos de Academicis quæstionibus conficeret, vt ad Varronem mitteret, loqueretur. inquit enim, Quatuor* διφθέραι *sunt in tua potestate. Idem etiam significabatur prouerbio illo, quod dicebatur in eos qui nimis vetusta referrent,* ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγειν. *Adagium apud Sudam explicatum.*

93 NEQVE ab hoc quod mutaret Cosinius.] *Animaduertendus modus loquendi: est enim elegans & ab optimis auctoribus vsurpatus. Nihil mutauit ab hoc. id est, quod illi dixerant, probauit, nec in tam longo sermone vidit quod reprehenderet, aut aliter melius dici posse putaret. Cogitandum an eodem intellectu ceperit M. Tullius, cùm in XIII libro epistolarum ad Atticum de Cæsare Dictatore loquens, inquit*, Tum audiuit, de Mamurra non mutauit. *Id est, Quod factum erat laudauit, & ratum esse voluit. In III Philippica de sorte prouinciarum loquens*, O fèlicem vtrunque: nihil enim mutauerunt. *Id est, Sorte contenti fuerunt, & res melius cadere nõ potuit. nam Pro domo sua plenius loquitur:* Cui quidẽ cùm Ciliciã dedisses mutasti pactionem. *Cõmutare verba, altercari significare, planum omnibus est, vel ex Terentio, qui non semel ita locutus est. quare accuratè animaduertendum an mendum sit in versiculo Silij poetæ, qui est in primo libro: sic enim legitur,*

Stantem pro muro & mutantẽ membra Caicũ. *cùm pro membra, legendum sit verba, vt opinor. Mutantem verba, id est,*

altercantem, conuitia facientem, & maledicta dicentem.

94 AD Vitulum. Niger in Turranij nostri: illi partim, &c.] *In vetustißimis etiam codicibus locus deprauatus: secutus veteris lectionis vestigia, ita emendaui. nec tamen firmam emendationem hanc puto. Niger enim Turranij cognomen erat, non ab illo diuersus: nisi aliquis eodem cognomine, ac diuersæ familiæ fuerit: aut eiusdem cognominis ac gentis, qui prænomine distingueretur. Antiquam hic scripturam ponam, quam studiosi accuratè perpendent:* Ad Vitulum. Niger in Turrani in oste illi, *&c.*

IN M. VARRONIS LIBRVM III De re rustica.

95 QVOD & in pace à rusticis L. alebantur, & in bello ab iis tuebantur.] *Hunc locũ in cunctis manuscriptis mendosum inueni. cùm autem nihil ab excusis variauerim, veterem scripturã nunc indicare volo: in qua idem verbum secundi membri finis est, quod primi: id est,* Ab iis alebantur, *in vetustis codicibus, vt suprà,* A rusticis hominibus alebantur, *legitur. Nõ tantùm autem hoc admonui, offensus rariore significatu eius verbi quod in omnibus nunc excusis est, quàm propter antiquorum librorum fidelitatem. Quis enim scit an ita locus ex ingenio ab aliquo emendatore restitutus fuerit? non tamen visum est receptã lectionem loco mouere: commodam præsertim, & quæ ferri possit. nam vetustissimos scriptores παθητικῶς etiam Tueor dixisse, vel hac eleganti inscriptione (quam Augustinus Nerruccius, eruditus ac diligens vir, cùm Hispanias peragraret, inde attulit) manifestum fieri potuit.*

PALLADI VICTRICI SACRVM.

HIC HOSTIVM RELLIQVIAS PROFLIGAVIT CATO. VBI SACELLVM MIRO ARTIFICIO CONDITVM ET AEREAM PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT.

PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATVS ET POPVLI ROMANI IMPERIVM DEORVM NVMINE ET MILITVM FORTITVDINE ET

TVERI ET REGI.
Eam autem eo libentius adposui, quòd salua maiestate imperij, pietatis in deos plena est.

95 VOCANT Collis Thebas.] *Ita emendaui è vetustis codicibus. antea in excusis*, AEolis, *corruptè: quæ tamen lectio in semiuetere codice à me inuenta est. Quod addit M. Varro, non longè à Reate cliuum appellari Thebas, declarat hic etiam Collis legendum esse.*

96 QVAM priuati candidati tabella, dum ita, &c.] *Locus, nisi fallor, aliquam obscuritatem habet: quare eo libentius veterem lectionem, non parum diuersam, indicabo. In antiquissimo & fidelissimo legitur*, Tabella dimidiata ædificemus. *Eum autem plures secuti sunt. In alio semiuetere*, Dimidia ædificemus.

96 EVNTI de cõtrouersiis Interamnatium & Reatinorum.] *Vetus hæc est lectio, quam synceram puto. In excusis post Reatinorum*, cognituro *erat: quæ declaratio (vt opinor) fuit addita ab aliquo, qui sine illa sermonem mancum imperfectúmq; putaret: à quo dissentio, qui nihil desiderari, & elegantiorem esse hunc modum loquendi credo.*

97 TVA, inquit, hæc in cãpo Martio.] *In excusis antea*, Tua, inquit Axius. *id nomen sustulimus: nõ enim à M. Varrone hic positũ fuisse credimus, sed ab aliquo additum, qui omnia nimis declarare studeret. Scholion quondam illud fuisse, ex optimo exemplari cognosci apertius potest. sic enim in illo*, Tua inquit, scilicet Auxius, hæc *&c. In quo hoc etiam animaduertẽdum, nunc Axius in vetustissimis libris, quandoque Auxius legi. nam & hic & suprà Auxius:* Auxius Appio subridens. *quod etiam obseruaui in epistolis Ciceronis ad Atticum: cùm enim in illis etiam huius Axij mentio fit, in optimo exemplari id nomen eodem pacto variatum est.*

97 OMNES omnium Reatinæ.] *Aliquæ hac parte maculæ in optimo exemplari. nam*, Omnes omnium vniuersæ. Reatinę, *perperam in illo ac nonnullis aliis legitur: & paulo post* ornata, *in iisdem non est: in quo culpam fuisse librarij puto.*

97 LYSIPPI aut Antiphili. Et crebra.] *Antea in excusis*, Aut Antiphili videbis. *id verbũ in nullo antiquo à me repertũ est. suprà etiam in iisdem Mea, non Meam: quod huic scripturæ respondet. In optimo exemplari nota ad hunc locum*

adposita

adposita erat, ea de causa puto, quià deprauatum illic nomen posteriorum artificis. Ante philu *enim scriptum erat.*

97 ET QVID igitur, inquit, est.] *Antiqua lectio deprauata: sic enim habent meliores codices,* Et quid gus inquit, *&c.*

98 ETEA, & vrbana.] *In excusis antea,* Et rustica scilicet & vrbana. *Germanam huius loci lectionem esse arbitror, quam restitui: in optimis enim exemplaribus eam inueni. Vitiū (vt puto) inde factum est, quòd cùm nonnulli nimis obscurè hìc locutum Varronem putarent, addiderunt ad verbum* ea, *scilicet vrbana. Imperiti postea librarij declarationem receperunt, & verbum quod declaratum fuerat, reliquerunt. Sunt tamen hæ leues coniecturæ, & quæ nihil firmitatis habent.*

98 QVAM hinc apros macellarios Seius.] *Totus locus variatus, in quo ego auctoritatem veterum librorum secutus sum. Modicam libertatem, quam mihi permisi, nunc patefaciam: eáque me non intemperanter vsum declarabo. In cunctis antiquis,* eius *extrema vox erat, ex qua, vna addita litera,* Seius feci. *prior dictio in eandem literam desinebat: quare minore licentia inde illa sumi potuit. De Seio multis locis in his libris, & non multo pòst hìc etiam mentio est.* Miliarios *antea in excusis erat.*

99 NON ne item L. Albutius.] *Nihil immutaui: in optimis tamen exemplaribus hìc* Abuccius. *Iterum idem nomen hoc ipso in libro, vbi de pauonibus agit, & in excusis Albutius est.* Vt quidem Abuccius habebat. *T. Albutius, vir doctus, ac optimis studiis deditus, Athenis vixit, vt Cicero in quinta quæstione Tusculana ostendit: fuítque Albutius ille de quo Lucilius in satyra venustè scripsit, cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit. Hic de quo M. Varro agit, videtur Luciliū imitatus, & ipse satyras scripsisse.*

99 [illegible]C VIM formámque eius expone Merula nō grauatè.] *Elegantior est antiqua hæc lectio, quam restitui, duobus verbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus est in primo de Oratore, Cùm vobis, non meo iudicio. sed vestro studio inductus, non grauatè respondero.*

100 SEPTA afficta villæ.] *Afficta, scripsi è vetustis libris: antea enim in excusis Affixa. Vbi de columbis agit, in manuscriptis, & forma excusis pariter,* Sub ordines singulos

tabulæ fictæ.*non multo pòst in antiquis tantùm*, Duabus virgis viscatis defictis, *&c.De gallinis*,Aut exculpta, aut afficta firmiter:*etiam in impreßis.*

100 ET NATA nutricare saginaréque.] *Dissentit à communi hac,antiqua lectio:quam si non recepi,tamen notam esse volo*,Nutricari saginísque,*&c.*

101 QVAM tum habebant totæ villæ.] *Vetus lectio*, Tutas villas ,*Tutas autem,pro totas : vt in iisdem libris* Rutundum *sæpe pro Rotundum.*

101 ET VO flumine.]*Sic legimus in optimo codice aliisque nonnullis.in excusis antea*,E Vicino.*Vetus lectio hunc sensum habere potest,vt Merula ad M.Varronem aspiciat, qui sub Casino villam habuit,vt è consequente etiam capite intelligitur. Infrà de eodem fluuio*,Cum habeam sub oppido Casino flumen,quod per villam fluat,*&c.In eodem etiam codice.* Immidium,*non Minidium,scriptum inuenimus.*

102 VNDE,non vbi sumuntur pingues turdi.] *Hunc etiam locum restitui.antea in omnibus excusis* , Vnde nonnulli ,*&c. insulso ac frigido sensu. non enim dici potest quanto elegantior ac suauior sit vetus lectio. Iocatur in verbo* Sumuntur, *quod simplicem intellectum non habet. nam Sumere , & manu capere & ore significat,id est , comedere ac deuorare. Ostendit igitur se loqui velle de ornithone,è quo promuntur turdi: non in quo,apparato conuiuio , eduntur. suprà enim dixerat esse auiarij genus oblectationis causa constructum, in quo delicatè cœnitarent:sed politi ingenij homo facetè & iocose hæc exponit.Ostendam non multo pòst iterum hoc verbo eodem intellectu M. Varronem vsum. Adducitur à Nonio Varronis hic locus Prometheo libro secũdo*,Cum sumere cœpisset,voluptas retineret, cùm sat haberet,satias , manum de mensa tollere. *In quo affirmarim Sumere hoc intellectu vsurpatum ab eo fuisse.*

102 TECTORIO tacta esse leui.]*Vetus hæc e[illegible]lio, quam probaui.antea in excusis* Tecta. *Hoc in libro iterum, vbi de leporibus* , Vt tectorio tacta sint.& sint alta. *Idem error erat illic in excusis.*

103 IN HOC tecto caueátque.] *Nihil immutaui.antiquam tamen scripturam notam esse volo,siquid opis afferre possit ad locum restituendum :qui cùm tantopere à veteribus vestigiis discrepet,meritò suspectus esse debet.* In hoc tecto cauiis,

quæ

quę cauiis tabulata habeāt aliquod adportat ſubplemētū.

103 ATQVE alieno tempore vēditoris moriantur.] *Sic etiam Lucretius inquit*, --aliena ſalutis eorum. *Et Cicero in primo Quæſtionum Academicarum ad Varronem*, Et vno nomine omnia quæ eſſent aliena firmæ & conſtantis aſſenſionis. *Antea in excuſis*, alio caſu venditori.

103 TVM mihi tu dic illud, &c.] *Antiqui libri vitioſi. ſic enim habent*, Multum dic illut, *&c. Ne hoc quidem occulere volui.*

104 QVÆ eſt à Vinio fluuio.] *Fluuij nomen in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere variaui: veterem tantùm indicare volo: illa autem hæc eſt*, Quæ eſt animo fluuio. *De vero fluuij nomine nihil compertum habeo: amnis paulo pòſt muliebri genere appellatur in fideliſſimis libris, quemadmodum ſæpe à vetuſtis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipſius hoc exemplum adducit,* περὶ πλέτου *libro primo:* In hac ciuitate agros colunt arenoſos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.

104 QVA iter in aream eſt.] *Antiqua hic etiam lectio perturbata, & ſanè totum caput crebrioribus maculis inquinatum:* Qua introitus itur in aream eſt. *Quomodo corrigi locus debeat, ſi vitium etiam in communi eſt, non video.*

104 QVIBVS cibus miniſtratur per retem.] *Et hic & aliis etiam locis virili genere in antiquis libris Retis à Varrone vſurpatur. Sed Plautus etiam Rudente, ita illum appellauit: alij vetuſti ſcriptores, vt grammatici teſtantur.*

105 CIRCVM ſalere & naualia.] *In excuſis antea*, Natatilia. *In cunctis manu ſcriptis*, Naualia. *cur tantum conſenſum veterum codicum damnarem, non fuit.*

105 EPITONIIS VERSIS.] *Antea in excuſis*, Epiſtomiis: *veriorem eſſe* Epitoniis *lectionem putaui. nam ita in cunctis manu ſcriptis inueni: & huic rei vocabulum hoc valde accommodatum. eſt quo etiam Vlpianus iuriſcōſultus vſus eſt, de Actionibus empti & venditi. L. fundi. Caſtella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fiſtula applumbata, aut quæ terra continentur, quanuis non ſint affixa, ædium eſſe conſtat. Vidi etiam vetuſtiſſimum Vitruuij codicem, in quo ita hic locus è decimo libro ſcriptus eſſet: motione verò vectium*

vehementiore spiritus frequens compressus epitonicorum aperturis influit. cùm excusi formis habeant Epistomiorum. Epitonia (vt nomen ostendit) instrumenta sunt, quibus chordæ funésque intenduntur.

105 STELLA lucifer interdiu, noctu hesperus.] *Magnificè hic ornithon, vel delicatè potius, constructus erat, si in eo siderum etiam cursus conspiciebatur, & stellarum erat ortus obitúsque descriptus. Prisci illi, cælestis rationis ignari, diuersas stellas Phosphorum & Hesperum existimabant. Parmenides primus vnam eandémque esse inuestigauit: alij Pythagoram dixerunt. φωσφόρον Latino nomine Varro Luciferum appellauit. Catullus, quo ἕσπερον Latinè exprimeret, Noctifer finxit. nam vesper à Græco vocabulo declinata, Græca vox videtur. in Epithalamio autem hoc fecit, versiculo illo,* Nimirum Oeteos ostendit Noctifer ignes. *Ita enim corrigendus est: excusi, alij Eoos, alij Ætherios habent: manuscripti OEteos. Ita autem legendum esse, testimonio etiam optimi poetæ confirmatur: qui in pastorali carmine inquit,* Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus OEtam. *id est, nox fit, & vesper iam surgit. ex eo enim monte, nocte aduentante, stellæ surgere videbantur. Illud autem signum expectabatur. statímque virgo domum mariti deducebatur. Eo igitur viso, iuuenes quid dicturi essent, secum cogitare cœperunt: contrà puellæ, studio iuuenum animaduerso, cognouerũt vesperum exortum. ante enim ortum illius non erat necesse festinare. Est autẽ epithalamium illud è genere eorũ quæ Græci (quòd ab ortu vesperi ad mediam vsque noctem canerentur, donec somnum caperẽt) κατακοιμητικὰ appellabant.*

106 FORTASSE ante eum duceret ferram.] *Nihil hic immutaui. suspectum tamen locum habeo. nam, Ante se, nisi fallor, recta sermonis ratio, vt scriberetur, poscere videbatur (quanquam Cicero eodem modo videtur illud protulisse initio primi libri Acad. Quæstionum ad Varronem: Nuntiatum est nobis à M. Varrone venisse eum Roma pridie vesperi) Præterea antiquos libros diuersos offendi. In optimo codice, aliísque,* Ante cum duceret, *&c. In semiuetere,* Ante cõduceret. *Hũc igitur locum aliis discutiendum relinquo.*

106 M. AVFIDIVS LVRCO.] *In cognomine discrepant antiqui codices:* Lyrcho *enim in illis est. nec tamen aliquid variani. M. Lurconis mentionem fecit Cicero pro L. Flacco*

(*in*

(an idem sit, diiudicari non potest: tempora certè, quin idem esse potuerit, non impediunt) Itaque eôdem etiam M. Lurco vir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui. Apud Plinium quoque, qui eandem rem, quam Varro, narrat, Aufidij cognomen Lurco est.

106 SAMI in luco Iunonis.] *Hoc etiam apud Athenæum libro* XIIII *διπν. legimus*, Μηνόδοτος δὲ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς Σαμίας Ἥρας φησὶν, Οἱ ταὼ ἱεροί εἰσιν τῆς Ἥρας· καὶ μήποτε πρῶτοι καὶ ἐγένοντο καὶ ἐτράφησαν ἐν Σάμῳ, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τοὺς ἔξω τόπους διεδόθησαν; *Cuius etiam rei Athenæus testimonia adducit veterum poetarum. nam inde quoque natum inquit, vt in nomismate Samio pauo exculptus esset.*

106 REFERT intestabilem eam, in qua, &c.] *Veterem lectionem reposui: sed quia non omnino de fidelitate ipsius securus sum, ideo ad eam, notam adposui. Confido tamen, si maculam aliquam habeat, non magnam illam esse, & multo meliorem hanc quàm communem ac peruulgatam iudico: quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuisse, In excusis autem hæc erat*, In id tectum, in quo pauones habet, quod magnum, &c.

106 PRIMOS hos Q. Hortensius.] *Multa de pauonibus, libro quo antea ostendimus, exposuit Athenæus: non pauciora idem etiam* IX *libro. Ælianus quoque* περὶ ζώων ἱστορίας, *capite* XX *quinti libri, plurima & ipse tradidit. nam hoc etiam quod nunc à M. Varrone de Hortensio narratur, recitauit. Romanus enim homo, quamuis Græco sermone multa scripsisset, Romanas res egregiè callebat. Non sine pœna tamen hoc ab Hortensio tentatum esse dicit, cùm Varro apud probos solùm & seueros homines illum offendisse narret. nam ab delicatis hominibus, & qui gutturis voluptates sequuntur, potius Hortensium gratiam eo facto inisse ostendit. Verba Æliani hæc sunt*, Ὁρτήσιον δὲ ὁ Ῥωμαῖος καταθύσας ἐπὶ δείπνῳ ταὼν πρῶτος, ἐκρίθη. Ἐκρίθη, *in iudicium vocatus est, causam dixit. Nisi aliquis putet pro* κατεκρίθη *positum esse, id est condemnatus est. Addit etiam, Alexandrum Macedonem, aspectu harum auium apud Indos obstupuisse, eique qui pauonem interfecisset, grauius minatum esse.*

106 AVGVRALI adiiciali cœna.] *In excusis qui-*

dos vtuntur: vnde etiã apud nos id genus frugis Sagina appellatũ est. Aliam tamen ab hac Medicam veterum fuisse, manifestũ est. nomen tantùm ipsius in Italia conseruatum, ipsa periit: & id etiam aliæ frugi adtributum, quæ & noua in hac terra est, & defectum illius supplet. non tamen omni pecori, cui antiqua hæc, vtilis est. nam equi etiam illa alebantur, vt Aristophanes Equitibus (ita enim fabulã appellauit) ostendit: cùm enim equos ipsorum laudaret, inquit alio genere cibi illos vti ac cæteri equi faciant. ἤσθιον δ' παγούρες ἀντὶ πόας μηδικῆς.

III IN PARIETE exculpta sint cubilia earum.] *Duo leguntur in manu scriptis codicibus, quæ non recepi.* Exclusa *enim hìc, non* Exculpta, *habent: nec multo pòst, vbi excusi,* Posita sint cubilia: *in iisdem,* Plena sint, *&c.*

III POTIVS vetulis quàm pullastris, & quæ rostra aut vngues, &c.] *In excusis antea aliter legebatur: ipse ope vetustorum codicum ita emendaui. in priore lectione duo præcipiebantur, vt oua è vetulis gallinis, non pullastris, edita legerentur: & vt vetulis item gallinis supponerentur. in posteriore hac alterum tantùm, vt vetulis subiiciantur: & quæ rostra & vngues non habeant acutos. Vnum tamen est in vetere scriptura, quod maculosum deprauatúmque olim indicatum est: notam enim adpositam habet.* Pullitris *autem id est, quod pro pullastris in antiquo scriptum est.*

112 QVOD in eis vitales venas, &c.] *Omne etiam paruum mendum tollere cupimus, nec aliquam tam pusillam labem esse credimus, quæ in tam polito scriptore molesta non sit. Antiqua igitur lectio,* Quod inanes vitales, *&c. corrupta illa quidem manifestò: animaduertant tamen studiosi, an verba quæ excusi habent (in eis, inquam) vacent, & ab aliquo correctore reposita sint, qui deprauatam vocem Inanes restituere concupiuerit. Potuit enim imprudẽtia librarius labi: & cùm superior periocħe ab eodem verbo incipiat, ac post id, Inane, habeat, dum se credidit hanc exscribere, primam illius partem exscripsisse: postea errore cognito id delere non curasse.*

112 VT SE volutare possint, &c.] *Antiqua lectio diuersa. receptam tamen retinui, quæ commoda est, & omni vitio caret, neque tamen ob id etiam vetus repudiari potest,* Vt volitare possint. *Communem adiuuat Columella, qui puluerem & cinerem, vbi gallinæ degunt, reponi debere docet, idque*

sententia Heracleti Ephesii confirmat. Veterem Varro ipse, qui sine puluere aerem ipsum apertum columbas reficere posse tradit: Libero aere, cum exierint in agros, redintegrentur. *Quod enim columbis prodest, gallinas etiam adiuuare verisimile est.*

113 INTIMINIVM, Album, Ingaunum.] *Vetus haec est lectio. nam* Vintimilium, *quod antea in excusis erat, manifestò corruptum. Quanuis enim nunc vulgò oppidum ea in regione ita appelletur, deprauatum id vocabulum est, ac vestigia tantùm retinet prisci nominis. Intemelium Strabo vocat, ac Intemelios populos, quos etiam Caelius in epistola ad Ciceronem appellat. Pro, Album, Ingaunum: fortasse, Albingaunum, legendum.*

113 IN triclinium ganearium.] *Prisca lectio diuersa est,* Genanium: *nec tamen ab omni macula illam mundam esse affirmarim. In Lexico quod magnifico nomine Thesaurum Latinae linguae appellarunt, Triclinium ginauium scriptum (ita enim habebant libri Varronis, primis huius noui reperti excudendi libros temporibus impressi) nec tamen aliquid addiderūt quod eam lectionem adiuuaret.*

113 ET ANGVSTVM, & tenebricosum.] *Sic omnes manuscripti codices. Antea in excusis,* Tenebrosum. *Veterem lectionem commendat sermo doctissimi & elegantissimi poetae,* Qui nunc it per iter tenebricosum. *Libro etiam quarto rerū humanarum M. Varro (vt apud Nonium legitur) Specum tenebricosum appellauit.*

113 ET LVX pinguitudini inimica.] *Antiqui omnes libri,* Pinguitudinis vindicta. *quam veterem scripturam nec omnino contemnere debeo, nec explicare adhuc possum.*

114 ANSERIBVS admittendis &c.] *Ita castigaui è vetustis codicibus, parua correctione adhibita. vetus lectio,* Anseribus admittendum iis tempus. *Antea in excusis,* Ad amittendum tempus, *&c. Columella iudicium meum confirmat, qui inquit, Anseribus admittendis tempus aptissimum, & quae sequuntur.*

114 SALIVNT ferè in aqua, dum se mergunt &c.] *Vetus lectio à communi diuersa,* In aqua inungentur in flumen, *&c. Communi ac peruulgata non valde delector. otiosa*

otiosa enim & inanis posterior sentētia mihi videtur. Satis enim id aperuerat, cùm dixerat anseres in aqua coire. Antiquam omni mendo vacare, affirmare non ausim: nec tamen illam negligendam puto, quæ in tot vetustißimis libris inuenitur. Plinius breuius hunc locum persecutus est: Anseres in aqua coeunt, pariunt vere.

114 NOTANDVM earum oua.] *Recentiores Græci de re rustica auctores multa à Varrone acceperunt. eorum autem plures sententiæ in commentariis ad Constantinum missis collectæ sunt. Nam hæc etiam præcepta Varronis à Quintiliis in Græcum sermonem translata sunt, libro* XIIII, 391, δεῖ δὲ σημειοῦσθαι ἐπιςάσης χηνὸς τὰ ᾠὰ διὰ χαρακτῆρσι τινῶν, καὶ ταῦτα ὑποτιθέναι τῇ μητρί. τὰ γὰρ ἀλλότρια τοῦτο τὸ γένος οὐ θάλπει. δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ᾠὰ ἕως τῶν θ.

115 IN QVIS non includant.] *Antiqui libri, In qua non inducant. Infrà tamen, Cùm autem sunt inclusi in haras, aut speluncas, vt dixi. Significare enim videtur nō solùm se eandem sententiam antea, sed iisdem etiam verbis protulisse. nam sensum vetus lectio non variaret.*

115 NE, SI eō inegerint.] *Elegantior hæc est lectio quā restitui, è veteribus sanè libris accepta. Ostendi antea sæpe Varronem hoc verbum vsurpasse. Inigere anseres, vt Inigere pecus, dictum est. Parua labes in antiqua scriptura erat (si labes illa dici debet)* Ne si eo inecerint. *Vnius igitur literæ correctio, quicquid erat maculæ, sustulit.*

115 QVOTIESCVNQVE sumpserunt, locus &c.] *Qui Sumere, apud bonos auctores cibum capere significare non animaduerterant, omnia hic perturbarant: verba audacter commutarant: interpunctiones non suo loco posuerant: superiorem sententiam contaminarant. quæ omnia vitia ab antiquis libris longè absunt. Intellectus autem nunc tam apertus vt declaratione non egeat. nos etiam in sermone nostro patrio, verbo quod huic respondet, eodem sensu sæpe vtimur, & pro comedere vsurpamus.*

115 QVOD ipsi amant.] *Et hìc & paulo pòst iterum, muliebri genere in antiquis libris anseres appellantur. nihil tamen variaui. nam suprà, cùm de illis agere cœpit, in iisdem etiā antiquis libris virili genere vocantur.*

117 MARES, vt fœminas.] *In excusis antea,* Mares

in fœminas, *corruptè. vetus lectio & vera & elegans est. Neque enim inquit, diligentiam adhibere oportet ut tot mares quot fœminæ intromittantur. nam etsi omnes mares aut omnes fœminas intromiseris, citò tamen leporarium impleueris. Vtranque enim naturam lepores habere existimati sunt. quod à Democrito etiam in Geoponicis accuratè traditur: & ab AEliano libro* XIII, *capite* XII, περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων. *Cuius verba adponam. nondū enim scriptor ille formis excusus ac peruulgatus est,* θηρατικῶν δ' ἀνδρὸς καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθοῦ, οἶδα μὴ ἂν ψεύσασθαι, λόγον ἀκούσας, καὶ αὐτῷ πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα εἰρήσεται. τίκτειν γὰρ δὴ καὶ ἄρρενας λαγὼς ἔλεγεν. καὶ ἔχειν, παιδοποιεῖσθαί τε ἅμα καὶ ὠδίνειν ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἑκατέρας. καὶ ὡς ἐκτρέφει τεκὼν ἔλεγε, καὶ ὡς ἀποτίκτει καὶ δύο που, καὶ τρία, καὶ τούτῳ ἐμαρτύρει. *& ea quæ sequuntur. addit enim alia nō minus admirabilia. Plinius etiam ab Archelao id affirmari narrat.*

117 QVOD eum AEolis Bœotij λέποριν.] *Nescio an in his verbis mendum sit: antiqua certè lectio diuersa, quæ tamen valde perturbata est:* AEolis & bonum leporum. *Suspicor ex ingenio ab aliquo correctore, ut nunc in excusis legitur, conformatum fuisse. meliúsne corrigi locus queat, eruditi & ingeniosi viri videbunt. In quinto libro de lingua Latina aliter de huius vocis etymo Varro sentit, Lepus, quod è Siculis quidam Græci dicunt λέποριν. A Roma quòd orti Siculi, ut annales veteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & hic reliquerunt id nomen.*

118 VBI tanta circumfluxit, &c.] *Vetus lectio diuersa est,* Vt tantum circumfluxerit nos. *Quam tamen non recepi, nec probari posse puto, nisi vitium sit in his quæ sequuntur Varronis verbis. eruditiores tamen de hoc etiam statuent.*

118 AQVA, inquam, finiendæ.] *Antea,* Cludendæ. *Elegans hoc verbum & valde hic accommodatum, è veteribus libris sumpsi, nec multo pòst, interpunctiones suo loco collocaui. antea enim malè distincta oratio, omnem sensum confundebat.*

119 ITA VT in eas LXXX, &c.] *Ita locum restitui ope vetustorum codicum: ex ingenio tamen, quod desiderari videbatur, addidi. Quæ autem studiosi, rectène hac libertate vsus sim, iudicare possint, veterem lectionem adponam:* Ita vt eas LXXX quadrantes coici possint. *Alij nimis omnia*

expla-

explanare voluerant.

120 CVM cumulatim positum est.] *Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequiui. vt alij in hoc laborent, eam omnibus proponam, & vitia peruulgatæ ostendam. Optimus ac vetustissimus codex*, Quibus in tenebris cumulatim positũ est in doleis. *Mediæ vetustatis liber (qui semper mendosior esse consueuit)* Quibus in tenebris cliuulatim positũ, &c. *Quãquam Hylarius posse pro Cliuulatim legi, suprà ille adnotatum habet. Malè habitum esse olim hunc locum omnes nunc videre possunt. In communi, Cùm cumulatim, & sono vocis, & sententia etiam non valde mihi satisfacit.*

120 Βοὸς φθιμένης πεπνυμένα τέκνα.] *Cùm aliis omnibus in locis literis Græcis Græcæ voces in optimo exemplari scriptæ sint, hîc tantùm Latinis. quare magis laboraui. Tertiam dictionem mẽdum continere puto. non enim conuenit illi cum vetustis vestigiis: nec sensum præterea vllum idoneum habet. Notas quas pro illa inueni accuratè exprimam,* Pepianem mina. *ex iis, quãuis conatus fuerim, nihil quod firmum esset, elicere potui. nã quòd* φθιμένης *quàm* φθινομένης *scribere malui, dedi id antiquorum librorum auctoritati.*

120 Ἵππων μὲν σφῆκες.] *Duo hîc antea hexametri versus erant, qui parum immutatis vocibus eandem penitus sententiam habebant: posteriorem illorum abundare existimaui: eius enim in manu scriptis codicibus vestigium nullum inueni: priorem retinui. Quem deleui, Simplicius in primum Aristotelis* φυσικῆς ἀκροάσεως *adducit. 52,* Οἷον εἰ κύων ἐξ ἵππου, ἢ μᾶλλον σφῆκας ἐξ ἵππου, ἢ μέλισσαι ἐκ ταύρου. ἵππου γὰρ σφηκῶν γένεσις, ταῦρος δὲ μελισσῶν. *Etsi apud eum quoque aliquantulum variatus est. Vt autem liberè quod sentio proferam: arbitror olim in diuersis M. Varronis exemplaribus diuersè illum legi solitum; aut ab aliis etiam scriptoribus aliter pronuntiatum: vnde nonnulli insulsè existimauerint, vtrunque in hoc loco necessarium esse.*

120 INTVS opus faciunt.] *Vetusta hæc lectio, quam veriorem puto. antea in excusis,* Intus fauos melle faciunt. *Nam quod paulo pòst inquit M. Varro, Fauus venit in altaria: ad rem diuinam veteres fauos adhibere solitos manifestum est. Euripides Iphigenia in Tauris,*

Καὶ γῆς ἐρείας αἰθεμόρρυτον γάνος

Ξανθῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλὼν σίδηρ.

121 ITAQVE nulla harum assidit,&c.] *Totum hunc locum Didymus à Varrone accepit, in Geoponicis, 413.* Ἔστι δὲ καθαρὸν ὑπερβολῇ τὸ ζῶον, οὐδενὶ τῶν δυσωδῶν καὶ ἀκαθάρτων προσιζάνον, οὔτε λίχνον. οὔτε γὰρ σαρκῶν, *&c.*

121 NON vt muscæ ligurriunt.] *Duo rr, hoc verbum habere in optimis exemplaribus, & hîc & apud Terentium obseruaui, in Eunucho;* Quæ cum amatore suo cùm cœnant, ligurriunt. *Ligurriunt enim, flosculos epularum carpunt & delicatiores dapes studiosè sectantur. quem sensum in Adelphis aliis verbis expressit,* Atque vnum, quod quidem erit bellissimum, carpam.

121 NVMERO redducunt.] *In antiquis duo dd, hoc verbum habet, & sanè sæpe veteres ita scribere solebant, vt grãmatici etiam ostendunt, & testimonio optimorum auctorum cõfirmant. Sententia autem ab Aristotele accepta est,* δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιτται καὶ τῷ κρότῳ. διὸ καὶ κροτοῦντές φασιν ἀθροίζειν αὐτὰς εἰς τὸ σμῆνος ὀστράκοις τε καὶ ψόφοις.

121 ITAQVE insectantes à se eiciunt fucos.] *Ita ex antiquis codicibus emendaui. vetus lectio paruam maculam habebat, quam deleui,* Itaque impectantes, *&c. Vnius igitur literæ correctio totam rem confecit.*

121 PHYSICAM addiscat.] *Nihil hîc variaui. vetustam tamen scripturam proponam, quæ siquid in se boni habet, valdè hîc perturbatum ac obscuratum habet,* Physicam achiscat.

121 NVNC cursu lampada tibi trado.] *Ductum esse hunc sermonem à ludis quos Athenis faciebant, &* λαμπαδοῦχον ἀγῶνα *appellabant, manifestum est. E Latinis auctoribus Lucretius etiam elegantissimè inde translatis nominibus inquit,*

Et quasi vitai cursores lampada tradunt. *Plato* περὶ νόμων *lib. VI, de eadem, qua Latinus poeta, re agens, eodem pacto locutus est,* γεννῶντας καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων.

122 QVIDAM μέλιτον appellant.] *Optimum exemplar* Mellinen *habet. nihil tamen immutaui.* Μελιττῶναι, *quã eandem* μελισσόφυλλον *&* μελίφυλλον *vocabant, appellasse Dioscoridem & Nicandrum Colophonium, manifestum est. De tertio hoc*

hoc nomine Varronis planè mihi non constat.

122 VBI sint, alij faciunt. *&c.*] *Excusi antea,* Aluos vbi sint. *quarum primam vocem superuacaneam esse duxi, & quòd in manu scriptis non inueni, & quòd sine illa sensus pulchrè constaret.* Vbi sint *enim appellauit domicilia ipsarum: quod etiam confirmari his, quæ postea à Varrone dicuntur, potest. Cùm enim ex qua materia fierent, copiosè docuisset, tam illas* aluos *cœpit appellare,* Hæc omnia vocant à mellis alimonio, aluos. *Quomodo enim debuit eo verbo vti, antequam vim illius exposuisset?*

123 VITILES fimo bubulo oblinunt intus.] *Anteà* Fictiles, *in excusis. Vitiles emendaui, & auctoritate veterum codicum, & ratione, ita suadente. Fictilia enim vasa per se intus & extra læuia sunt, nec asperitatē vllā habēt: quo vitio laborare dixit vitiles aluos, nisi remediū adhibeatur. nā Vitilia, vt quallos, cistas, & quicquid ex viminibus fit, aspera esse constat. Vitile autem appellant Latini scriptores quod lentum est & facilè flectitur. Plinius vitilibus nauigiis, corio circūsutis, Britannos nauigare dixit. Idem etiam lib.* XIII, *cap.* IIII, *de quodam genere palmarum agens, inquit, Folio latiore, ac molli, ad vitilia vtilissimo.*

124 NE SI non animaduerterint, inopiam escæ habuisse, &c.] *Receptam lectionem retinui, etsi illam nō bene firmam puto. nam præterquam quod à vetere dissentit, per se etiam mihi valde suspecta est. Vetus ipsa cōturbatior & mēdosior, nisi vestigia seruet veræ lectionis. Cùm maiorem nullam opem studiosis dare possim, priscam scripturam illis ostendam,* Ne cum animaduerterint, aut inopiā esse habuisse dicitus ait cum sint apes, *&c.*

124 QVOD est aliud melle propoli.] *Ita in manu scriptis antiquioribus scriptum inueni. qui modus loquendi quamuis rarior sit, ab optimis tamen auctoribus vsurpatur. Locus ille ex epistola Bruti & Cassii ad Antonium ita legitur in fidelissimo exemplari, Nos ab initio spectasse otium, nec quicquam aliud libertate communi quæsisse, exitus declarat. Eadem ratione Flaccus in epistola ad Quintium videtur illud dixisse,*

Néue putes alium sapiente bonóque beatum.

124 QVOD fit è malo & pyris ſylueſtribus cibum & mel.] *In excuſis antea*, Ceram, & mel: *cunĉti manu ſcripti*, Circum & mel *habent. Cibum, coniectura ductus, emendaui. nam vetus lectio maculam habebat, quam ſic deleri poſſe cenſui. Adiuuat autem iudicium meum, quòd infrà è papauere præberi dicit ceram & mel: & aliter duplex hoc miniſterium appellat, id eſt, à ſuperiore diuerſum.*

125 ITA vt ne altitudine aſcendat.] *Antea in excuſis*, Deſcendat, *mendosè. Inde natus error videtur, quòd in manu ſcriptis* Eſcendat. *Obſeruaui autem in priſcis exemplaribus ſæpe hoc verbum ita ſcriptum eſſe: vt in primo libro Varronis*, E vinea in arbores eſcendit vitis. *Item eodem libro*, In carnarium eſcendat.

125 VNO tempore, ne potu, &c.] *Et manu ſcripti omnes codices, & formis etiam excuſi nonnulli, ita legunt. nam alij* vno tenore, *mendosè.*

125 QVVM foras hieme, &c.] *Valde à priore lectione locus immutatus, nam ſententiã, non verba ſolùm, variatam habet. Modica in hac re licentia vſus ſum: vt tamen fidem meam exoluam, veterem hic ſcripturam adponam, & quid ſecutus ſim omnibus aperiam*, Adponunt ibi, quo oras hieme in pabulum procedere tamen poſſunt. *Ex perturbatis illis vocibus*, Quo oras, *finxi*, Quum foras. *cetera vt illic erant, à priſcis libris ſumpſi: idoneúmque ſenſum habere hanc lectionem puto. Alij ſunt, inquit, qui magis apibus proſpiciunt, & commodis eorum obſequuntur: qui hieme cùm in pabulum tamen procedere poſſunt, quia ſciunt aſperum id anni tempus eſſe, nec aliquid eas inuenire quo ali poſſint, adponunt &c.*

126 CVM plenas aluos habent &c.] *Locus, niſi fallor, mendoſiſſimus, & ſtudio emendatorum quorundam ita concinnatus. antiqua certè ſcriptura diuerſiſſima: quæ tamen ita deprauata ſit, vt eam me corrigere poſſe diffiſus ſim. Alij fortaſſe maioris ingenij ac doctrinæ viri, eum diligentia adhibita reſtituent: aut pro deſperato locus habebitur. Vetus lectio*, Ex ipſis viris aluos habeat vem congerminarit coniecturam, *&c. Ita in cunctis manu ſcriptis miro conſenſu legitur.*

126 ET SI opercula alui cùm remota ſint.] *Anti-*

Antiqua lectio maculosa, cuius etiam vitia accurato librario cognita fuerint. nam notam ad eam, quam solet adposuit. Sic igitur in priscis libris, Et si opercula aluum cum remoreissi.

126 FAVI qui eximuntur, &c.] *E veteribus libris ita scripsi. Animaduertendus modus loquendi. nam in excusis antea,* Fauorum qui eximuntur, *&c. Quo autem ratio veteris scripturæ intelligatur, totum locum, vt in optimo exemplari scriptum inueni, hic adponam,* Faui qui eximuntur. Siqua pars nihil habet, aut habet in cunatum, cultello præsicatur.

127 ANTEQVAM ipsæ prouiderint id fore.] *In cunctis excusis perperam interpunctiones collocatæ erant: in nõnullis praterea corruptè* Fere. *pro* Fore, *legebatur. omnes maculas deleui. Quòd autem prouidẽtiam in apibus esse inquit, accepit id ab Aristotele: à quo magnam partem horum præceptorum de apibus mutuatus est.* προγινώσκουσι δὲ, *inquit ille,* καὶ χειμῶνας καὶ ὕδωρ αἱ μέλιτται. σημεῖον δέ· οὐκ ἀποπέτονται γὰρ, ἀλλ' ἐν τῇ εὐδίᾳ αὐτοῦ ἀνειλοῦνται. ὃ γινώσκουσιν οἱ μελιττουργοὶ, καὶ χειμῶνα προσδέχονται.

127 AC TEPIDO prono ad meridiem.] *Locus deprauatus, vt facilè, qui accuratè attendat, animaduertet. Vetus etiam lectio perturbata ac vitiosa, quæ in optimo etiam exemplari mendi notam adpositam habet. Eam autem, vt vnusquisque in ipsa purganda ingenium exercere possit, cum fide proponam,* Ac tepido promum è die quam maxime, *&c.*

127 INFRIANDVM paulo plus, &c.] *Sic in omnibus manuscriptis inuenio: antea,* infricãdum, *nisi fallor, mendosè, quod etiam ex iis verbis quæ M. Varro addit, cognosci potest. nedum enim illas fricari vtile esse censeat, manu tangi non vult: cuius rei ratio aperta est. Columella & Plinius totam hanc rem & ipsi diligenter tradiderunt.*

127 A PRAECONE renuntiari.] *Vetus lectio vitiosa est, & aut sine causa à communi discrepat, aut siquid in se boni habet, ita maculis coopertũ habet, vt à me illud erui nõ potuerit. eam tamen hic apponam,* A præcone recinij.

128 VBI discolores sint ceræ.] *Antea in excusis,* Vbi diuersi colores sint discreti. *Ita emendaui ex priscis exemplarib⁹, modica mihi libertate permissa. in illis enim,* Vbi discolores

ſint cętera. *Si cui iudicium meum diſplicebit, poterit is ex antiquis veſtigiis veriorem lectionem indagare.*

128 AD TIBICINEM Græcum.] *Optimus ac vetuſtiſſimus codex,* Tubicinam Græcum *quæ poſtrema verba in eo ſunt. reliquum enim libri defecit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi poteſt, quòd extremum hunc librum multæ ac magnæ maculæ ſtatim occuparunt: quæ anteà ſuperſtite illo non tam licenter vagabantur, aut, ſi improbius ſe extuliſſent, poterant coerceri. Ipſe nunc eo præſidio deſtitutus, quid faciam non habeo. quanuis enim plures manu ſcriptos libros conſulere poſſim, certum tamen ducem, quo confidam, non habeo: ille autem ſæpe mihi in malis rebus ſubuenire ſolebat. Sed maius etiam damnũ fecimus, quòd antiquus rei ruſticæ ſcriptor, ſi hic liber temporis iniurias ſubterfugere potuiſſet, vnà cum eo conſeruatus eſſet: & alium, quem tamen habemus, emendatiorem, vt puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos vitioſos in vltimo hoc margine libri videamus.*

128 INSVLAS ludinorum ibi corroſas.] *Manu ſcripti nonnulli habent,* Ludanorum: *alij,* Ludoanorum. *Vltima harum etiam vox in diuerſis libris variè ſcripta.* Concuſſas *enim quidam habent, quidam* Circuſas, *alij* Coruſſas. *Nihil mendoſius aut negligentius ſcriptum extrema hac parte dici poteſt. Fortaſſe legendum Inſulas ludiorum. De ſacris autem quibuſdam piſcibus egit Ælianus,* περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, *lib.* XII, *primo capite: cuius titul⁹ eſt,* περὶ τῶν ἱερῶν ἰχθύων τῶν παρὰ Μυρεῦσι. *Trigeſimo etiam primo cap. eiuſdem libri, inquit,* χειροήθεις δὲ ἰχθῦς, καὶ ὑπακούοντες τῇ κλήσει, καὶ τροφὰς ἀσμένως δεχόμενοι, πολλαχόθι καὶ εἰσὶ καὶ τρέφονται, &c.

151 CVM MARE turbaretur.] *In manu ſcriptis, ferè* Turbaret. *nihil tamen immutaui. Erant & aliæ varietates, ſcriptura tamen ita perturbata vt valde in hac parte laborare me piguerit.*

151 RHEDARIAS vt tibi haberes mulas.] Mulas, *non* Mulos, *in omnibus manu ſcriptis inueni. Mulas autem ad rhedas iungere veteres conſueuiſſe, oſtendit etiam Vlpianus de Ædilitio edicto. L. Æediles aiunt, qui iumenta vendunt.*

151 IN BAIANO autem tanta.] *Mediæ vetuſtatis liber,* In Baiano autem ardis tanta. *alij,* In Baiano aut ardis.

Quum

Quum igitur manuscripti tam diuersi sint, vereor ne hîc aliquod mendum lateat.

151 VT SVAM pecuniam, &c.] *Manuscripti omnes quos vidi,* Vel vt suam. *Flura etiam erãt in iisdem libris à communi lectione discrepantia: sed adeò maculosa vt magis potuerint impedimento quàm auxilio esse, ad locos, siqui vitiosi sint, purgandos. quare finem hìc faciam.*